BIBLIOTECA VITT. EMANUELE
FONDO EBORENSE
36
15 C
5

I

36-15-C-5

12·32·4·5

12·31·I·5

Coll Rom: soc Jes: Cat Inscr.

POST PERIPATETICAM: ACADEMICAMQ. MORALEM: DIVINAE ET CHRISTIANAE PHILOSOPHIAE MORALIS

Diſpoſitio,

Pro prima & ſecunda parte, nunc primo prodiit in lucem:
per R. P. F. Chryſoſtomum Iauellum Canapicium
Ordinis Prædicatorum: Philoſophiæ ac
Sacræ Theologię profeſſorem.

PARS PRIMA: DE EIVS CELSITVdine ſuper quaſcunque humanas morales.

PARS SECVNDA.

De fide, Spe, Charitate. Prudentia.	Diuina atque Chriſtiana.	Iuſtitia: Fortitudine. Temperantia.

Ratione: & ex Sacra Scriptura Primiſq. & catholicis Doctoribus tantum proceditur.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

VENETIIS, Apud Hieronymum Caualcalupum. 1565.

INDEX RERVM MEMORABILIVM IN OPERE PRAESENTE, VBI. A. PRIMAM PAGINAM SIGNIFICAT. B. VERÒ SECVNDAM.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

A

ABORTVM procurari concedebant leges idolatrorum. 12.b
Abſtinentiæ alia diffinitio. 208.a
Abſtinentia quando eſt uitium. 208.b
Abſtinentia qua ratione magis iuuenibus cõueniat. 211.a
Abſtinentia quare prælatis, & principibus cõueniat. 211.b
Abſtinere a delectabilibus quando eſt uitium. 196.a
Abſtinentia quibus de cauſis obſeruanda. 197.a
Abſtinentia non admixta aliis uirtutibus non eſt comendabilis. 209.b
Abſtinentia ex hipochriſi quæ. 209.b
Abſtinentiæ opera quæ. 209.a
Actus moralis perfectus qui. 20.b
Actus moralis rectus uocatur à recta intentione. 22.b
Actus humani à fine nomen ſortiuntur. 176.a
Adonias Dauid filius ex intemperantia, iuſſu Salomonis interficitur. 208.b
Alia Auguſt. diffinitio de prudentia. 124.b
Anaxagoras reus factus quia ſolem eſſe lapidem ardentem affirmauit. 9.b
Amata perdere timemus. 17.a
Amicitia eſt beniuolentia mutua non latens. 68.a
Amoris præceptum cur non datur. 69 b
Amoris defectus impauiditatem cauſat. 189.b
Amon Dauid primogenitus ex intemperantia ſororem oppreſſit. 200.b
Amplexus, & oſcula quando non ſunt mala. 213.a

Anima humana cur cœlo digna 18.b
Apoſtaſia ſeconda infidelitatis ſpecies. 45.a
Apoſtatæ qui dicantur 44.a
Appetitus ſenſitiui rationi aduerſantur 215.a
Appetitus uniti parem generant 93.a
Apuleius quid ſentiat de unione animæ ad corpus. 156.b
Appetitus ſenſualis & ratio ab eo 256.b
Argumentum quid ſit 28.b
Artes omnes iuſtitia reguntur 140.a
Argumentum in fidei diffinitione quale ſit 29.a
Argumenta, quę uirginitatem, ut impiam damnant. 217.a
Argumenta quæ uidentur prohibere hereticos interfici ſoluuntur 50.a
Aſtra non adoranda ſed pro temporum ſignis cognoſcenda 12.a
Aſtutia in bonam partem accepta 127.a
Aſtutia eſt ſimulata prudentia 126.a
Ariſtides optimum bonum in uoluptate poſuit 9.b
Antiſtenes hominem uirtute ſua beatum dixit 9.b
Auicenna legem Mahumetanam deriſit 163
Auerroes legem Mahumeth dexpexit. 163.a

B

Bellum diffinitur. 119.b
Bellum in ſacra ſcriptura non reprobatur 116.b
Beatitudo uera ubi inuenitur 24.a
Bellum ut ſit lecitum tria requirit 120.a
Bellum a principe iuſta de cauſa moueri poteſt 120.a
Bellum in principe & in bellatoribus debitam intentionem requirit 120.b
Bellum hodiernum cur damnatur 120.b
Bellum quas leges requirit. Deut. 20.121.a
Bellum & lites quomodo ad pacem tendant 93.b
Belli iuſti leges ex ueteri teſtamento 121.a

Bonorum ordo deſcribitur 28.a
Benignitas diffinitur 146.b
Bene conſulere eſt bene conſulere iudicare recte ſecundus actus prudentie 129.b
Bona opera tantum ſunt quæ per dilectionem filii Dei fiunt 22.b
Bonum quanto uniuerſalius, tanto melius 220.a

C

Calcidici ſententia quem anima corpori uniatur 156.b
Caſtitas delectabilibus guſtus & ueneris aduerſatur 215.a
Caſtitatis diffinitio ex Auguſtine 215.b
caſtitatis alia diffinitio eiuſdem 215.b
Currenda politicam ordinauit 12.b
Caſus iure interficiendi hominem, qui 73.a
Charitatis radix fructum bonum producit 22.b
Chriſtiani mores de diligendi Deo & proximo, optimi 10.b
Charitias. amor eſt quo anima Deo placet 65.a
Charitas non producitur ab anima 66.a
Charitati odium opponitur 113.a
Charitas eſt amicitia inter Deum & intellectualem creaturam 65.a
Chriſtus doctorius temperantiam in deſerto ieiunauit 195.a
Charitas inter nos & proximum cauſat pacem inter nos & Deum 95.a
Charitate abſente ſumus in morte & in tenebris 84.a
Charitas aurum ignitum eſt 84.b
Charitas cur neceſſaria 83.b
Chriſtiana fides quæ 11.a
Charitas quot modis accipitur 63.a
Chriſtianę patientie diffinitio ex Auguſtino 180.b
Charitas quomodo ſit cauſa nutriri 175.b
Chriſtiana diſciplina militare non prohibet 120.a

Chriſtus quomodo Apoſtolis auctoritatem puniendi hęreticos dedit. 49.b
Chriſtus nobis ſpeculum eſt, in quo noſtra opera ſunt conſideranda. 182.a
Clementia uindicta moderatur. 224.a
Clementia pręcipue principem decet. 224.b
Chriſtum non amare eſt Deum odiſſe. 33.a
Creatura irrationalis non eſt ex charitate diligenda. 67.b
Caute procedendũ in his quę ſuperant noſtrum intellectum. 34.a
Carnalia uitia intemperantię aſſignantur. 200.a
Credere fidei Chriſtianæ quomodo intelligatur. 32.b
Conuerſio ad Deum qualis fiat. 13.b
Compelli non prodeſt niſi ſequatur auxilium. 97.b
Corpus noſtrum quomodo diligendum. 77.a
Corpore mutilati, lege antiquorum non ſunt nutriendi. 12.b
Contentionis diffinitio ex Ambroſio. 115.a
Contentio quando eſt peccatum. 115.a
Contentio formalis eſt cum quis ſciẽter ueritatem euertere conatur. 115.b
Correctionis circunſtantię quæ. 128.b
Continentia in quo eſt melior quam temperantia. 220.a
Corpus duplex animæ aſſignatur. 156.b
Correctio eſt opus charitatis.
Correctio eſt actus publicæ iuſtitiæ. 106.a
Correctionis fraternæ diffinitio. 106.a
Correctionis finis intentus. 106.b
Correctio ciuilis habet uim coactiuam. 107.a
Correctio ſecreta ad quos ſpectat. 107.a
Continentia quid ex Andronico. 220.a
Corpus non eſt inſtrumentum animæ, ſed impedimentum. 156.a
Continentia diffinitur. 219.b
Continentia circa omnes uirtutes uerſatur. 219.b

Conti-

Continentię alia diffinitio ex Hieronimo. 219.b
Cura a bono,& a malo retrahit. 179.a

D

DANIEL & tres pueri temperantia in cibo ſcientiam à Deo receperunt Ioannes præcurſor abſtinentia meruit eſſe Propheta. 195.a
Dauid intemperantia adulterium comiſit. 200.b
Dauid in Deo ſperans multis victoriis ornatur. 57.b
Daniel uelut Angelus datus Babiloniis illuminandis. 32.a
Delectabilia ad conſeruatione indiuidui, & ſpeciei non ſunt uitanda. 202.a
Deſperatio in quem cadit. 58.b
Deum non adorat qui Chriſtum non confitetur. 33.a
Deo adhærentes ſemper ſunt hillares. 90
Deus ſolus eſt primum diligibile. 69.a
Deſperatio quomodo grauior aliis peccatis. 62.a
Deſperatio eſt ad infernum deſcendere. 62.b
Deſperatio retrahint hominem à Deo. 60.b
Deſperatio à diffidentia diuinæ miſericordiæ oritur. 64.b
Deſperatio ex iuſtitia prouenit. 61.a
Deus potentia ordinaria non infundit in animã charitatem. 67.b
Deus præcipue iuſtitia nobis innotuit. 140.b
Deus ut obiectum amatum actus morales perfectos reddit. 21.b
Deus diligibilis propter ſe non refertur ad aliud. 22.a
Diligibile ad aliud non eſt propter ſe diligendum. 22.a
Diligibile aliud à Deo ad Deum dirigi debet. 22.a
Diſcordia charitati aduerſatur. 113.b
Diſcordia quando eſt opus meritorium. 114.b

Diuinis præceptis cur homo parere teneatur. 14.a
Diues ex intemperantia gullæ ſepultus eſt in infernum. 201.a
Diuina præcepta nihil turpe cantandum proponit. 10.b
Diuina lex hominem etiam ab internis uiciis abducit. 13.b
Diuina inſtituta ab omni deſperatione aliena. 41.b
Diuina lex quomodo ab humana diſtinguitur. 13.b
Diuina lex quomodo dicatur eſſe ſculpta in cordibus hominum. 10.b

E

EFFECTVS primus diuinæ legis. 13.b
Effectus ſecundus diuinæ legis. 14.b
Effectus tertius diuinę legis. 15.a
Eleemoſina non fiat de alieno. 105.a
Eleemoſina eſt effectus exterior caritatis. 63.a
Epicurei Deum humana curare negabant 9.a
Euchariſtia diffinitur. 146.b
Eugnomoſina quid ſit diffinitur. 146.b
Exultare in malis extremis donum Dei ſpeciale eſt. 181.a
Exempti à bello in lege ueteri qui. 121.a
Euſebiæ diffinitio. 146.b

F

FALSA prudentia multiplex. 125.b
Fatum eſt connexio cauſæ ſubordinata. 130.b
Fœminas uidere non prohibemur, ſed appetere. 214.a
Finis eſt principalior circunſtantia, in actu morali. 85.b
Filius prodigus intemperantia ſiliquas edere, coactus eſt. 201.a
Fiducia in fide fundatur. 177.b
Fiducia eſt ſpes roborata. 178.a

Fides quot modis dicitur: 25.b
Fides gentilium. 25.b
Fides primo modo quæ. 25.b
Fides ſecundo modo. 25.b
Fides tertio modo. 26.a
Fides quarto modo. 26.b
Fides quinto modo. 26.b
Fides uera ſine diuina reuelatione haberi non poteſt. 27.a.27.b
Fidei diffinitio ex Paulo, alia diffinitio ex Auguſt. 29.b
Fides prima uia accedendi ad Deum. 27.b
Fidei diffinitio ex Dioniſio. 30.a
Fides certitudinem, non euidentiam pręſtat. 31.a
Fides uera ante incarnationis miſterium quæ. 33.a
Fides Chriſtiana ſola uia ad æternam ſalutem. 34.a
Fides Chriſtiana nullum inconuenies pręcipit. 36.a
Fides quando intrepide confitenda. 38.a
Fides uiua quæ. 38.b
Fides qua iuſtus uiuit. 34.a
Fides uiua, & uere præcipue a Deo quæritur. 40.b
Fidem prius ocul i domini reſpiciunt. 41.a
Fidem Chriſtus in faciendis miraculis commendabat. 41.a
Fide uiua miracula à ſanctis ędebantur. 41.a
Fides Chriſtiana mundum ſuperauit. 42.a
Fidei ſcutum tela inimica repulit. 42.a
Fidem Chriſti qui negat quomodo ſit apoſtaſia. 47.b
Finis hominis duplex. 168.b
Fides homine magisq; Deo, quid pariat. 50.b
Fides quomodo ſit cauſa Martirum. 175.b
Fraus eſt aſtitię diffinitio. 127.a
Fides quomodo ſpe generatur. 177.b
Frangere eſurienti panem, & uocare in domum egenos concomitantur ieiunium. 209.b

Gau-

G

GAVDIVM ex charitate quomodo cauſatur 89.b
Gaudium ex qua charitate procedit 91.b
Gaudium ex charitate præcedens quomodo triſtitiæ eſt admiſtum 91.a
Gentes omnes Dei benignitate ad Dei cognitioni excitate 32.b
Gentiles decerti 45.a
Gentes Dei benignitate ad fide uocate 32.a
Gentiles Deos uiſibiles uenerandos præcipiebant 12.a
Gentium fides qualis 25.b
Gentes ante christum Idolatrę fuerint præter Hebreos, 44.a
Gratia non immobilitat liberum arbitrium 186.a
Gentiles diuinis nunciis eruditi 33.b

H

HERESIS diffinitio 46.a
Hebrei ex intemperantia iram Dei contra ſe prouocauerunt 200.b
Hebrei obſtinate Chriſto aduerſantur 45.a
Heſter abſtinentia exaudita fuit a Deo 195.a
Hebreorum incredulitas quæ 44.a
Homo ante peccatum tendiſſet in Deum libero arbitrio 15.b
Honores cur præcipue uiri fortibus decreti ſunt 174.b
Heretici non ſunt qui errant, ſed qui obſtinate errorem defendunt 47.b
Hereticus realis qui 48.a
Hereticus prçſumptus qui 48.a
Hereticus mentalis qui 48.a
Heretici quibus pęnis adficiantur 49.b
Helias ſperans in Deum plura facinora edidit 57.b
Helias temperantia effectus eſt propheta Dei 195.a
Heliſeus ſpe rectus Regem arguere eſt auſus 58.a
Holofernes ex intemperantia a Iudit occiſus eſt 201.a

Honeſtatis

Honeſtatis diffinitio quę 206.b
Honeſtatis radix eſt in animo 206.b
Honeſtas ea amplettitur, quę hominem laudabilem redunt 207.a
Honeſtas decentia eſt cuiuſcumq; ſtatus & operis 207.b
Hominis diffinitio ex Platone 156.b
Humanæ leges hominem tantum ab exterioribus uicijs abducit 13.b
Humana lex corpus non animum regit 13.b
Humilitas diffinitur 221.a
Humilitas ſpei inſolentiam reſecat 221.b
Humilitatis radix eſt cognitio ſui 221.b
Humilitas Chriſtiana in quo differt a Philoſophica 222.a
Humilitas Philoſophica in ordine ad Deum 222.a
Humilitas quid ex Platone 222.a
Humilitas Chriſtiana eſt uera uirtus 223.b
Humiles præcipue comendati in ſacra ſcriptura 223.b

I

Labor maior ſimpliciter non mœretur maius præmium 220.b
Iamblici opinio de unione animę ad corpus 156.b
Idolatre facinoroſos homines pro Dijs adorabant 46.a
Ionathe fortitudo ſingularis 172.b
Idolatre omnium peſſimi 44.a
Idolorum religiones inhoneſtis manibus plenę 11.a
Ignorantia æternę ueritatis omnes uirtutes excludit 20.b
Ignorantia præſumptionem generat 59.b
Ieiunium quod a Deo non probatur 214.a
Illicita ſunt quæ uerecumdamur facere in publicum 214.a
Intemperatus qui 197.b
Intemperantia eſt uicium puerile 198.a
Infideles carent circunſtantia debiti finis 23.a
Inimicos diligere quomodo intelligatur 83.a
Impiorum ſupplicium ex ſacris literis 154.a
Innocens uita pacis receptaculum eſt 94.b

Imprudentiæ diffinitio quę. 133.a
Imprudentia quando eſt peccatum mortale. 133.b
Intemperantia hominem ad delectabilia cum brutis cõmunia impellit. 199.a
Impauiditas a quibus cauſis oriatur. 189.b
Incoſtantia quomodo ad imprudentiam reducitur. 136.a
Iudith caſtitatis uidualis exemplum. 216.b
Infidelitas, odium Dei, & deſperatio auertunt à Deo animari. 61.b
Infidelitatis diffinitio. 43.a
Infidelitas quantum Deo diſplicent auctoritatibus probatur. 43.b
Infidelitatis ſpecies tres. 43.b
Ioſeph ęgiptios ad fidem uocaturus dirigitur. 32.a
Incredulitas populum Iſrael euertit. 50.b
Incredulitas Zachariam pręcurſoris patrem mutum reddidit. 50.b
Incredulitas Petrum mergi ſinebat. 50.b
Incredulitas prohibuit Apoſtolos demonem eiicere. 51.a
Incredulitatis præcipue arguuntur. 51.a
Imperare & actus tertius prudentiæ. 130.a
Inſani apud Mahumetanos pro ſanctis habentur. 161.b
Inſenſibilitas quid eſt, & quando eſt uitium. 196.a
Ioſeph temperantia ſapientiam acquiſiuit. 195.a
Intellectus cur non potuit communi eſt brutis. 159.a
Intellectus fidei aſſentitur, non inquirit de ea. 29.b
Intemperantia primos parentes è Paradiſo expulit. 202.b
Incredibilia credit Chriſtiana fides. 11.a
Indita diebus feſtis non Hebræis honorata. 175.a
Iudæ Machabęi fortitudo commendatur. 173.a
Inebriantia præter uinum quæ. 210.a
Iſrael ſolus ad fidem Chriſti recipiẽdam erat à principio idoneus. 31.b
Iuſtitia commutatiua quomodo à diſtributiua diuiditur. 142.a

Iuſtitia

 VIII

Iuſtitia comutatiua cur non eſt in Deo. 144.a
Iuſtitię partes integrales quæ. 144.a
Iuſtitia omnes alias uirtutes ordinat. 141.a
Iuſtitię diffinitio quæ. 137.a
Ius ſuum unicuique tubuere quomodo intelligatur. 137.b
Iuſtitiæ celſitudo quę. 138.a
Iniuſtitia errorem iniquitatem, & malitiam ſignificat. 139.a
Iuſtitia à quibuſdam inter mala computatur. 16.b
Ius poteſt decidere à gratia. 186.a
Iuſtitia eſt rectitudo uoluntatis. 137.a
Iuſtitia ad ſeipſum quomodo fiat. 237.b
Iniuſtitiæ nomine omnis iniquitas ſignificatur. 139.a

L

LIBERVM arbitrium rationabiliter datum fuit homini. 159.b
Libera potentia nulli neceſſarii eſt ſubiecta. 179.a
Liberum arbitrium medium eſt ad conſequendum finem homini promiſſum à Deo: 159.a
Licurgus, de Repub. leges dedit. 13.b
Longęuus ſuper terram quod pręmium eſt. 72.a
Lucretia cur non fuit uere pudica. 23.a

M

MEDIA quibus Deus nos ad ſalutem prouocat. 36.a
Magis meretur qui ratioue magis præualet. 221.a
Matrimonialis caſtitas ad bonũ corporis ordinatur. 216.b
Mahumethano cum lex quomodo facile euerteretur. 45.a
Mahumeth quid aſſignabat cur nõ faceret miracula. 163.a
Mahumethani ſacerdotes populum monent, euagiuato gladio. 163.a
Mahumethana lex phyloſophię ſtudium prohibuit. 163.a
Mahumethana lex fœlicitatẽ in corporalib. poſſint. 163.a

Mahume-

Mahumethanę legis pręcipua capita abſurda 163.a
Maumetis lex carnalibus dedita tegit errores ſuos 35.a
Mahumeth beatitudinem in corporalibus promittit 34.b
Mahumeth cur catos nutriendos præceperit 34.b
Mahumetanorum incredulitas quæ 44.a
Manſuetudo iram moderatur 225.b
Manſuetus prouocatus ad iram non iraſcitur 225.b
Manſuetudinis effectus qui 224.a
Mahumetis lex ſenſibilis plures habet ſectatores 36.a
Manſuetudinis diffinitio theologica 223.b
Mors ſecunda cui debeatur
Mahumetes erroribus plenus gẽtes a ueritate retraxit 34
Maria uirgo uere caſtitatis exemplum 216.b
Martirum præmium & ſcriptura ſacra 266.a.b
Martirum ſpes eoſdem a d tormenta amant 58.a
Mater magis diligit filios que pater 72.b
Machabeorum ſpes inclita 58.a
Manichęorũ opinio de corporis humani creatione 156.a
Martires Chriſti uere fontes fuerunt 23.b
M. Cato cur non fuerit uere fortis 23.a
Moderantiæ diffinitio que 190.b
Vini moderata ſumptio contendatur 210.b
Mediocritas in omnibus uirtutibus requiritur 211.a
Media ad felicitate quæ 152.b
Moralitas Chriſtiana ex dilectione Dei & proximi emanat 16.b
Moralitas Chriſtiana lege naturæ explicat 10.b
Melchiſedech ad conuertendas gentes miſſus 32.a
Mendacium quod omnino prohibetur 75.a
Medium non accipitur in uirtute ſecundum quantitatem 218.b
Mercenario quomodo præmium ſoluendum 127.b
Motus ſuperior di corporibus cęleſtibus intelligitur. 139.a
Meretrix non poteſt ex lucro illicito offerre ad oblationem 95.a
Minos leges ſuis compoſuit. 12.b

Mi∫ereeanime tuæ quomodo intelligatur. 108.b
Mi∫ericordia eſt charitatis effectus. 97.a
Mi∫ericordiæ diffinitio. 97.a
Mi∫ericordes natura qui ſunt. 100.a
Mi∫ericordia uera quenam requirit. 93.a
Mi∫ericors qui. 93.a
Mi∫ericordia in quos tendit. 99.b
Motus frenandi qui temperantiam deſtruunt 202.b
Moſos ſua temperantia aſcendit montem Synai. 195.a

N

NATVRALIBVS non meremur nec demeremur. 159.a
Naturalis ſub precepto non cadunt. 69.b
Natura non ſibi ſufficit ad contemplandum. 92.b
Non furtum facies quomodo intelligatur. 75.a
Nimium præſumens de diuina gratia cur damnatur. 58.b
Non mechaberis, quomodo intelligatur. 74.a
Nullam uirtutem poſſidet qui chriſtum Dei filium non nouit. 20.b

O

OBSERVANTIA diffinitur. 145.b
Odium eſt ceteris peccatis grauius. 112.b
Odii diffinitio. 110.b
Odii obiectum Deus, & proximis. 12.a
Odium ex inuidia, atque ira oritur. 111.b
Diuina lex quo pacto ad timorem ſanctum adducit. 17.b
Opinio cum formidine aſſerit. 31.a
Opus ſine charitate non eſt meritorium. 84.a
Opera quę non glorificant Deum, non ſunt bona. 24.a
Ordo in diligendis. 79.a
Ordo charitatis in dando, & recipiendo. 85.b
Ordo in miſericordia iuxta cōtrictione intelligitur. 100.a

Oro-

Oromaſii magia quæ 14.b
Oculus ſcandalizans eius peccati grauitatem arguit, 123.a

P

Polidamus de politica ſcripſit 12.b
Parentes filiis in dilectione præponendi 80.b
Pauli charitas erga proximum qualis 88.b
Paulus blaſphemus cur non meruit occidi 50.a
Pacis diffinitio 92.a
Pax quomodo cauſatur a cauitate 92.a
Pax in homine quæ 92.b
Pax in eodem homine quomodo qualis 92.b
Pax rerum ordinatarum tranquillitas eſt 93.a
Pax uera non eſt inter infideles 96.b
Pacis obiectum eſt uerum bonum 93.b
Pax non uera mœroribus admixta 94.a
Pax uera tantum in bonis inuenitur 94.a
Pati quid eſt 179.b
Patientes non ſunt qui male operantur 179.b
Patiens non habetur qui religionem & patriam non tuetur 181.b
Patientia nõ eſt ſuſtinere mala pro rebus ciuitatis 189.a
Pauci cur fuerint Prophetæ 9.a
Perſeuerantia Chriſtiana que ſit 183.a
Perſeuerantia ſola rebus omnibus ſinem imponit 185.b
Perſeuerantia uera quæ 195.b
Perſeuerantia in bono donum eſt diuine bonitatis 186.a
perſeuerantiæ laus ex Bernardo 185.b
Parentibus cur non præcipitur curare filios 72.b
Peccatores cur non deceat alios reprendere 107.b
Piſcatores ad prædicandum electi ut ueritas per ſe ipſa luceret 11.a
Pithagoras animarum tranſitum de corpore in corpus ex ſuo capite poſuit 12.a
Pihagoras ſe natum dixit ut cælum uideret 18.b

Plato

Plato uiſibilium Deorum cultum probauit 12.a
Platonis de margia ſententiæ 15.a
Plato ferè ſolus de beatitudine cœleſti ſcripſit 18.a
Platonis opinio de unione animæ ad corpus fidei chriſtia næ aduerſatur. 157
Plato ſolus humilitatem ordinat ad Deum 222.a
Plato iuuenis cœlebs uixit 218.b
Philoſophi rixantur quoniam ſolo humani intellectus lumine ſe duci permittunt. 9.a
Philoſophi non ſtuduerunt quomodo beatitudinem capeſcerent. 9.a
Philoſophorum omnia uere dicta propheticis uocibus aſſignanda ſunt. 19.a
Philoſophia moralis, & Chriſtiana unde cognoſcatur. 11.b
Phalea de politica diſſeruit. 12.b
Philoſophi cur ueram ſapientiam habere non potuerũt. 20. b
Philoſophi fictis fabulis homines à uitiis retrahere ſtuduerunt. 14.b
Philoſophorum ſententiæ à ueritate alienæ. 13.a
Philoſophi quo ad conſequendam beatitudinem fures fuerunt & latrones. 24.b
Plurimi inter gentes ueri Dei cultores inuenti ſunt. 32.b
Plures ſequi uiam peccatorum non arguit ſidem Chriſtianam eſſe falſam. 162.a
Phutipharis uxor luxuriæ intemperantia Ioſeph accuſauit. 200.b
Peccandi ſpacium nemini datur. 34.b
Proximus eſt obiectum ſecundum charitatis. 70.a
Præſumptuoſus qui dicatur. 58.b
Prelatorum officium quod. 211.b
Principium laudabile operandi, uirtus eſt. 220.b
Prophani à cibo abſtinent ieiunantes ut uitam in peccatis ducant. 208.b
Prudentia, ut eſt effectus tendens in Deum, à Theologis diffinitur. 124.b

Prudentia pluribus modis dicitur. 125.a
Prudentiæ diffinitio. 21.a
Prudentia eſt regula rerum agibillum. 106.b
Prudentia carnis quando non eſt peccatum. 125.b
Prudenter agere quibus conditionibus egeat. 130.b
Prouidentia diffinitur. 132.a
Cautio diffinitur. 132.a
Prudentiæ diffinitio ezponitur. 125.a
Prudens falſus deſcribitur. 125.a
Iuſtitia in uoluntate, non in intellectu. 137.a
Prudentia monaſtica quæ. 127.a
Prudentia oecomica quæ. 127.a
Prudentia politica quæ. 128.a
Præceptum in lege quid eſt. 16.a
Præceptum quod ſub pręcepto cadit. 16.a
Pręceptorum diuiſio. 16.a
Præceptum lucidum, & illuminans quodnam dicatur. 16 a
Præſumptuoſus eſt qui de propia uirtute falſa credit. 59.b
Præcipitatio prudentiæ aduerſatur. 134.a
Pudicitiæ diffinitio. 212.b
Punitio eſt pręmium non datum hominibus in hac uita, aliam uitam arguit. 155.a
Pudicus oculus pudici cordis eſt ianitor. 212.b
Principium moderatiuum motus inordinati eſt uirtus. 22r.a
Puer non uocatur ad bonos mores aſperis remediis. 198.b
Proximo quot modis nocere accidit. 76.b
Pietatis diffinitio. 145.b

Q

Quod opponitur charitati eſt peccatum mortale. 116.b
Querelæ ad Deum contra impios non ſunt prophetarũ, uoces, ſed uulgi. 154.b

Religio

R

Religio immaculata quæ, 45.b
Rixę cauſa quæ. 117.b
Rixa pręcipue ab Ira cauſatur. 118.a
Romani ciuili uirtute Dæmonibus ſeruiebant. 23.b
Rationibus niti ad fidem Chriſtianam eſt philoſophica, non Chriſtiana fides. 29.a
Regum officium quod. 212.a

S

Socrates moralem philoſophiam è celo detraxiſſe credebatur. 12.b
Sobrietas omnibus in rebus locum habet. 209.b
Sobrietatis diffinitio quę. 200.a
Sanctus eſt qui timet Deum offendere. 17.a
Sancti inter gentiles habita filii Dei reuelatione ſaluari poterant. 32.b
Sanitas iuſtitia eſt humorum. 139.b
sancti in arduis exultant. 168.b
sanctitatis diffinitio. 146.b
sacrę ſcripturæ auctores cur inter ſe concordes. 10.a
sapientia uera quæ. 15.a
sanctorum patrũ querela quod impii ſubleuãtur. 150.a.b
salomon alienigenas mulieres amans in idolatriam cecidit. 200.b
satra Thobiæ uxor uerę caſtitatis uirginalis exemplum, 216.b
Scandalum in ſpiritualibus metaphoricę dicitur. 121.b
scandalum actiuum cauſa eſt omnis mali. 122.a
Scandalum diffinitur. 121.b
scandalum paſſiuum quale ſit. 122.a
scandalum quando eſt peccatum. 122.a
scientia diuina ad mores, & ad credulitatem ſpectant. 122.a

Sciſma diffinitur. 116.b
Sciſma grauiſſimum peccatum eſt contra proximum. 117.a
Scripturæ exemplis ſpes maxime contrahatur. 57.b
Scripturæ exempla ad laudem temperantiæ. 195.b
Idolorum religio à malis ſpiritibus inuenta. 15.a
Securitas animi tranquillitatem cauſat. 178.b
Securitas ſpectat ad fortitudinem. 179.a
Seditionis diffinitio. 118.b
Seditio quomodo à bello differt. 118.b
Seditioni duabus à ſciſmate differt. 119.a
Seditio in quo eſt rixa deterior. 119.a
Seditioſorum pœna. 16. 119.b
Sententiæ de Deo quænam ueriſſimæ. 14.b
Sententiæ ex ſcriptura quæ præſumptionem generãt. 68.a
Sententię ſacræ de diligendo Deo. 85.b
Sententię ex ſcriptura quę ſcandali grauitatem arguunt. 123.b
Seneca Platonem ſequitur circa unionem animæ ad corpus. 156.b
Sepulchrum concupiſcentiæ cur ſic appellatur. 200.b
Senibus qua ratione conueniat abſtinentia. 211.a
Si omnes ſeruarent uirginitatem ciuitas Dei citius, impleretur. 218.a
Sichen luxurię intemperantia ſibi ſuis ruinam pepera. 200.b
Spiritus ſanctus charitas eſt qua.
Sixti Pontificis, & martiris uerba ad Laurentium fortitudinem animi indicant. 173.a
Sixti, & Laurentii pia contentio ſingularis fortitudinis inditium fuit. 173.a
Socrates à Genio ſuo deceptus eundem Socratis Deum appellabat. 12.b
Socratis religio qualis: 12.b
Speculatiui habitus qui. 30.b
Spei diffinitio quę. 51.b
Spes inuento medio aſſequendi, deſiderium, mouetur. 51.b
Sperans

Sperans ſine medio aſſequendi, uane ſperat. 52.a
Spes à timore in quo differat. 52.a
Sperat malum qui illud pro bono expectat. 52.a
Spes in quo à delectatione diſtinguitur. 52.a
Spes eſt in bonis difficulter acquirendis. 52.a
Spes circa poſſibilia uerſantur. 52.b
Spei Chriſtianæ obiectum quod 52.b
Spes diuina quomodo ab humana diſtinguitur. 53.a
Spes Chriſtiana diuinæ gratiæ nititur. 53.a
Spei alia diffinitio. 53.b
Spes experientia firmatur. 55.a
Spes in iuuenibus promptior. 55.a
Spes maxima cur in Chriſto habenda. 55.b
Spes in Chriſto mundum uincere poteſt. 58.b
Spes intrinſeca In quo ſtat. 94.b
Spurca antiquorum inſtituta. 16.b
Stoici Deos humana curare aſſerebant. 9.a
Stulte ſperat in Deo, qui ei placere non ſtudet. 28.a
Stultitia impauiditatem producit. 189.a
Subſtantiæ ſignificatum latiſſimum. 27.b
Scripturæ exempla quæ impauidos homines uitii taxat. 190.a
Supplicium ſacrilegis à Platone aſſignatum. 48.b
Suphia impauiditatem generat. 189.b
Suſanę ſpes quantum ualuerit. 58.a
Suſana matrimonialis caſtitatis exemplum ſingulare. 217.a
Sacerdotes ingreſſuri tabernaculum cur uinum non bibebant. 212.a

T

TACENS quomodo fiat ſine peccato. 213.a
Thobias in Deo ſperans Deum immutabilem prędicabat. 58.a
Temperantia uniuerſaliter ſumpta diffinitur. 193.a
Temperantia ſpecifice ſumpta diffinitur. 193.b

Temperantię diffinitio ex Iſidoro. 197.b
Temperantia quomodo eſt excellentior aliis uirtutibus. 195.a
Temperantia quæ. 21.a
Temerarius diffinitur. 134.b
Teſtimonia Domini ſapientiam præſtant. 15.a
Teſtimonium Dei fidele, quoniam uerax. 14.
Timor Domini cur manet in ęternum. 17.b
Timentes Deum ex omni gente ſunt illi accepti. 33.b
Trinitas quando eſt peccatum ueniale aut mortale. 188.a
Timiditas quando bona eſt. 188.b
Timiditatis diffinitio quę. 188.b
Triſtitia ſecundum Deum pœnitentiam in ſalutem operatur. 180.b
Tribulationis fructus qui. 151.b
Tueri ſeipſum eſt de iure naturę. 73.b
Turpia in ſacrificiis matronas ad eadam ciuitatem prouocabant. 11.b

V

VENIALE peccatum non opponitur charitati. 118.a
Verum & primum bonum ut pręcipuum obiectum charitatis. 93.b
Verecundia, & honeſtas integrant temperantiam. 201.b
Veritatis diffinitio. 145.b
Verecundiæ cauſa mala, ſed effectus bonus. 203.b
Verecundia eſt inter laudabiles paſſiones. 204.b
Verecundię laus ex Bernardo. 205.b
Verecundari de bono opere, uitium eſt. 206.a
Verecundia optima retractio, à malis. 206.a
Verecundia ſui hominem à turpitudine reuocar. 206.a
Violenter pati non generat habitum patientiæ. 180.a
Virtutes perfectę tantum in fideli Chriſtiano ſunt. 20.b
Virtutes ſine fide non ſunt appellandæ uirtutes. 20.b
Virtutes ueræ in quibus ſunt. 20.b
Virtutes in ultimum ſiue referendę ſunt. 21.a

Virtuoſe

Virtuoſe non operatur qui alium finem quam Deum præ pendit. 21.a
Virrutis diffinitio. 53.a
Virginitatem eſſe uitium cur aſſerant. 217.a
Virginalis caſtitas ad uitam contemplatiuam ordinatur. 216.b
Virginitatem non eſſe uirtutem, quomodo ob impiis pro batur. 217.a
Virtus non ſapit maturam extremorum. 217.a
Virginiras licita eſt quoniam Paulus conſulit eam ſeruã dam. 217.b
Virginitas quomodo eſt uirtus excellens. 218.a
Virginitas ab honeſtis uoluptatibus abſtinet. 218.a
Vitia quomodo ſunt exceſſus à uirtute. 190.b
Viri ex lege ueteri in bello clari. 174.a
Virginitas non omnino damnatur ab humanis legibus. 218.b
Virginitas apud gentiles in multis comendata. 218.b
Virtus eſt bonus habitus moralis. 220.b
Vnio uera appetituum in uero bono pax eſt. 93.a
Vnitas quantum prodeſt tantum uocet. 117,a
Voluntas quomodo hominem alii. 47.b
Voluntas ſequitur iudicium intellectus. 137.a
Verecundia quos deceat. 203.a
Vulnera meliora ſunt qua oculus fraudulentus. 213.b
Vxor cur magis diligenda quam parentes. 81.

Z

ZIZAMARVM parabula quibus dicitur. 50.a
Zaraaſtri margia quæ. 14.b

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

PRIMAE, ET SECVNDAE PARTIS

DISPOSITIO DIVINAE, ET CHRISTIANAE MOralis philoſophiæ: per Reuerendum philoſophię, ac ſacræ Theologię profeſſorem fratrem Chriſoſtomum Iauellum Canapicium: prędicatorii Ordinis ex obſeruantia prouincię vtriuſq; Lombardie: & contra hæreticos in ciuitate Placentiæ inquiſitorem.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

BENEDIC anima mea domino & omnia quæ intra me ſunt: nomini ſancto eius; Benedic anima mea domino, & noli obliuiſci beneficiorum eius. Qui replet in bonis deſiderium tuum. cuius auxilio & benigna manu: duas iam exſoluiſti morales diſciplinas, naturali lumine adinuentas illique innixas. Vnam quidem ad mentem Ariſtotelis: quam perypatheticam diximus. Alterā ad mētem Platonis, quam achademicam ſiue Platonicam nūcupauimus: Deo igitur gratiarum actio, & benedictio in ſecula. Nunc uero diuino aſpirante lumine: a quo omnis ſincera ueritas effluit & ortum habet, tertiam decreui diſponere atque ordinare, ut agnoſcant huiuſmundi ſapientes; qui non dignantur aliud ſuſcipere & credere, niſi quod ab arroganti emanat gentilium philoſophia, qua bonitate Deus optimus, quo ſtudio, qua irreprehenſibili lege: Chriſtianum genus rogat, precioſo ſanguine ſuo redemptum. Hęc tertia philoſophia moralis, non debili & fluctuanti naturali lumini innititur: ſed illi diuino, & infallibili: quo pleniſſime repletus ſeruator noſter Deus & homo patris uirtus & ſapientia Chriſtus Ieſus, & ſuperceleſtes angelicę mentes illuſtratę, & afflati ſancti Dei homines ac prophetę, locuti ſunt in ſcripturis ſanctis. Reuelaruntq; hominum generi diutiſſime torpenti ac ſedenti in ignorātię tenebris & errorū caligine, quicquid ad hominum ſalutē perpetuā ſufficeret, omni prorſus expulſa falſitate, ita vt veriſſimē

dici

dici poſſit, quòd hęc vnica moralis diſciplina, ſit recta firma & probata, atque omnino indeficiens humanę ſalutis & omnimodę beatitudinis via. Hanc diuinã & Chriſtianam moralem philoſophiam denominabimus, cuius dignitas, & celſitudo ſupra perypatheticam & academicam tanta utrique erit, quanta eſt ſolaris claritas indeficiens, ſupra aſtrorum lunariſque globi refulgentiam eclipſabilem. Hęc namque eſt aurum probatiſſimum, & argentum non modo igne examinatum, ſed & purgatum ſeptuplum, iuxta illud pſalmi, eloquia caſta, argentum igne examinatum, purgatum ſeptuplum. Hęc eſt ea conmendatiſſima ſapientia, de qua cap. 4. in Deuter. inquit Moſes ad populum. Hæc eſt veſtra ſapientia & intellectus coram populis, ut audientes uniuerſa præcepta hęc dicant, & populus ſapiens, & intelligens gens magna. Non eſt alia natio tam grãdis, quę habeat deos appropinquantes ſibi, ſicut Deus noſter adeſt cunctis obſeruationibus noſtris. Quę. n. eſt alia gens ſic inclita, qualis. ſ. eſt Chriſtiana, quæ habeat cerimonias, iuſtaque iudicia & uniuerſam legem, quam ego proponam hodie coram oculis ueſtris, &c. Hanc caſtiſſimam moralem philoſophiam, quam meritiſſime in ſacris eloquiis diuinam ſapientiam diuinamque prudentiam nouimus appellari, Deus naturę conditor omnipotens primitus docuit hebræum populum per angelum, & Moſem, nouiſſime locutus eſt nobis in filio ſecundum Paul. ad Hebr. 1. qui vt familiaris noſter in terris uiſus eſt & cum hominibus conuerſatus eſt. Hanc igitur ſufficientiſſime deus humanatus e cęlo nobis attulit. Hãc ſolus adinuenit & non aliquis ex mundi ſapientibus. Vnde Baruch de ea inquit cap. 3. filii quoque agar. i. gentium philoſophi, qui exquiſierunt ſapientiam, & prudentiam quæ de terra eſt negociatores terrę & themam & fabulatores & exquiſitores prudentiæ, & intelligentię, uiã ſapientiæ neſcierunt, neq; cõmemorati ſunt ſemitas eius. Hos non elegit dominus neq; uiam diſciplinę inuenerunt, & ppterea perierũt, qm̃ non habuerunt ſapientiam

tiam interierunt propter ſuã inſipientiam. Quis aſcendit in cœlum, ſcilicet ex philoſophis, & accepit eã, & eduxit eam de nubibus? Quis transfretauit mare, & inuenit eã, & attulit eam ſuper aurum electum? Non eſt qui poſſit ſcire uias eius, nec qui exquirat ſemitas eius ſed qui ſcit uniuerſa nouit eam, & adinuenit eam prudentia ſua. Qui præparauit terram in æterno tempore. Hic eſt deus noſter, & non æſtimabitur alius aduerſus eum. Hic adinuenit omnem uiam diſciplinæ, ſcilicet bene iuſteque uiuendi, & tradidit eam Iacob puero ſuo, & Iſrael ideſt populo fideli dilecto ſuo. Poſt hoc in terris uiſus eſt, ſcilicet propter humanitatem, & cum hominibus conuerſaſatus eſt. Hęc Baruch. Hanc igitur pro uirili mea, & deo optimo aſpirante diſpoſiturus ſatis me acturum exiſtimaui, ſi eam octo partibus complexus fuero.

Prima quidem erit de celſitudine ac veritate ipſius ſupra omnes diſciplinas morales, quæ ex naturali lumine prodierunt.

Secunda erit de ſeptem uirtutibus: tribus quidem, quas theologicas, & quattuor quas cardinales morales appellari famoſiſſimum eſt.

Tertia erit de ſeptem uitiis capitalibus, quibus ut obſtaculis impedimur ab illo ſummo ac beato fine nobis a Chriſto Seruatore reuelato atq; promiſſo.

Quarta erit de ſeptem donis ſpiritus Sancti, quibus velut fidiſſimis aliis, ad cœlum e terra ſubleuamur.

Quinta erit de ſeptem ſacramentis ut ſeptem medicaminibus, aduerſus multiplices animi noſtri languores.

Sexta erit de ueris operibus Chriſtianis, quibus meremur æternam mercedem, nobis a Chriſto Seruatore in Euangelio promiſſam.

Septima de beatitudinibus huius vitæ, quas Legifer noſter Ieſus, declarauit in Euangelio, quibus improbabitur vana philoſophorum beatitudo pręſentis vitæ.

Octaua

Octaua erit de beatitudine & ſuo oppoſito alterius vitę, quā ipſa veritas Chriſtus apertiſſime reuelauit, quam aliqui ex huius mundi ſapientibus, ſomniaſſe uiſi ſunt, nullus tamen euidenter intelligere potuit, quoniam diuinæ bonitas diſpoſuerat abſcondere a ſapientibus huius mūdi, & reuelare eam paruulis.i.humilibus. Talium eſt enim regnū cęlorū, Matth.c.19. & hic erit terminus diſpoſitionis noſtrę in diuina ac Chriſtiana morali philoſophia.

PARS PRIMA.

IN hac parte prima agendum eſt de celſitudine ac ueritate huius ſcientię ſupra omnes morales philoſophias humanitus inuentas. Tu igitur aduerte hanc ſcientiam ſupra alias morales humano ingenio repertas, ſex continere excellentias.

Prima eſt ex authore.

Secunda ex conſonantia ſcribentium.

Tertia ex rationabilitate contentorum.

Quarta ex excluſione cunctorum errorum.

Quinto ex efficientia optimorum effectuum.

Sexto ex eo quod extra ipſam, nulla eſt perfecta virtus moralis, neque actus ſimpliciter bonus moralis, & pro ſingulis excellentiis, ſingula formabimus capita.

CAPUT PRIMUM.

IN primo cap. declaranda eſt excellentia huius ſcientię ex parte authoris, ſuper omnes alias morales humanas. Tu igitur aduerte quòd omnium humanarum moraliū authores fuere homines, qui lumini naturali inhęrentes conati ſunt mortalibus ſuadere & ſcriptis mandare, ea eſſe agenda quæ recta ratio dictat, & fugienda, quę rationi rectę aduerſantur, puta conſtanter agendū, & ferendum ꝑ patria, pro bono virtutis, temperate viuendum, erga quęcū

que

que iuſtitiam ſeruandam. &c.Non inhonorandos Deos, non parentes non ſeniores,non furandum, non occidendū non mechandum &c. Hac ſemita proceſſere,Pythagoras, Pherecides,Socrates,Plato, Ariſto.apud Grçcos,Mercurius Termegiſtus,Orpheus,Eſiodus apud Egiptios, Marcus Cato,Cicero in his quç de officiis & Seneca apud latinos.Hanc autem tradidit mortalibus primo quidem deus omnipotens per Moſem,ut hēmus in Exo.ca.19.&.20.vbi ſic legimus. Locutus eſt dominus cunctos ſermones hos. ego ſum dn̄s Deus tuus fortis zelotes,faciens miſericordiā in milia his qui diligunt me, & cuſtodiunt præcepta mea. non aſſumes nomen Dei tui in uanum &c.Deinde Dei Filius in carne apparens eandem clarius ac perfectius per ſe ipſum ac ſacros Apoſtolos,toti mundo reuelauit, per ſeipſum quidem. Vnde Ioan.14. capit.inquit, ſi non ueniſſem,& locutus eis non fuiſſem, peccatum non haberent, nunc autem excuſatione᷑ non habent de peccato ſuo &c. Per ſacros Apoſtolos autem,unde.2.Petri.1.ſic legimur, nō indoctas fabulas ſecuti notā fecimus uobis domini noſtri Ieſu Xp̄i uirtutem & præſcientiam, ſed ſpeculatores facti illius magnitudinis, (& infra) & hēmus firmiorem propheticū ſermonē,cui benefacitis attēdentes quaſi lucerne lucenti in caliginoſo loco,donec dies eluceſcat, & Lucifer oriatur in cordibus ueſtris, hoc primum intelligētes ꝙ omnis prophetia ſcripturę,propria interpretatione non fit,nō.n.voluntate hūana allata eſt aliquādo ꝓphetia, ſed ſpū ſancto inſpirati,locuti ſunt ſancti Dei hoīes.Cū igitur ſcientia hūana moralis ex naturali lumine ꝓdierit,diuina aūt & Chriſtiana ex diuino,quāto excellētius eſt humani intellectus lumine lumen ip̄m diuinum, tanto excellentior eſt hęc ſcīa illi comparata.Conſtat aūt inter hęc duo lumina pene nullam comparationem ac ꝓportionē exiſtere.Stat.n.error & falſitas admixta veritati in ſcīa humana ut patet ī tota philoſophia,& inferius in c.4.huius primę partis manifeſtabimus. Nullus.n.ex authorib. humanis ita locutus eſt neq; ita ſcripſit ꝙ in oībus ab omnibus approbaret.Cū ſcīa aūt lumine diuino reuelata,nullus error

ſor neque falſitas neq; abſonū perſiſtere poſſunt. Deus .n. eſt primum & ſummū verū cū ſūmo āt nullus ſtat gradus oppoſiti, ut cū ſūma caliditate nullus pmanet frigiditatis gradus, neque cū ſummo lucido quid tenebroſum aut obſcurum, qualis eſt igitur proportio inter ſplendorē ſolarē & lucernā potius fumigantem quàm lucentem talis utiq; erit inter diuinū, & humani intellectus lumen. Quo circa Plato ut manifeſtauimus in trac.4.cap.3. ſuę ciuilis diſciplinę pro certo ſentit nullum ex hominum genere quantumcunque ingenio prudentia ſcientia experientia prędītum ſufficere propria uirture leges condere: quibus recte ac iuſte ſibi ſubditos regere ualeat niſi diuinum adſit auxilium, & occulta Dei inſpiratio. Quomodo.n. purus hō quacunq; ſapiētia & potentia fulgeat vaſtam ciuitatis aut regni nauem quolibet momento procellis & periculis agitatā innumeris, abſque celeſti flamine ad portū deducere pōt? Profecto impoſſibile foret. Quod & ſalomon rex creatus ſup Iſraelem conſiderans aliud a Deo petiit. niſi ſibi ſapiæ donum infundi quo iuſte ac ſancte populos ſibi commiſſos ueluti paſtor regere poſſet. Vnde in.2. Reg. capit.3. ſic legimus ſalomonem orantē. Dn̄e Deus tu regnare feciſti me ſeruum tuū pro Dauid p̄re meo, ego aūt ſum puer puulus, & ignorās egreſſum ac ītroitū meū. ſeruus tuus in medio eſt populi, quē elegiſti populi īfiniti qui numerari & ſupputari nō pōt præ multitudine. Dabis ergo ſeruo tuo cor docile, ut populum tuum iudicare poſſit, & diſcernere inter bonum & malū. Et rn̄dēs ei dn̄s inquit, quia poſtulaſti uerbum hoc & non petiſti tibi dies uitę multos nec diuitias, nec aīas.i. vitas inimicorum tuorum, ſed poſtulaſti tibi ſapientiam, ad diſcernendum iudiciū, ecce feci tibi ſecūdū ſermones tuos, & dedi tibi cor ſapiens & intelligens intm̄ ut nullus ante te ſimilis tibi fuerit, nec poſt te ſurrecturus ſit, & hęc quæ non poſtulaſti dedi tibi, diuitias.ſ. & gloriam, ut nemo ſimilis tui fuerit ī regibus cunctis retro diebus. Si autem ambulaueris in viis meis, & cuſtodies præcepta mea, & mandata mea ſicut ambulauit p̄r tuus, lōgos faciam dies tuos &c. Cum

igitur

igitur diuinũ lumen ſit omnis ueritatis origo prima ſitq; diuina lux illuminans omnem hominem uenientem in hunc mundum,ſine qua nil lucidum,nil ſanctum, nil iuſtum ſed tenebroſum & obliquum:Neceſſe eſt omnem recte viuendi formam,omnemq; legem iuſte ac ſancte regendi ſubditos non præſſe ab humano intellectu, ſed diuino aſpirante lumine,aut ipſo immediate authore prodire,nã qui ſolo humano intellectus lumine moralia & ciuilia tractarunt, in abhominabiles inciderunt errores, ut tibi infra manifeſtabimus, præcipue in diuino cultu, in quo velut cęci & ſtulti proceſſerunt ex idolatriis ſuis.

Non ſolũ aũt prudẽtes huius ſeculi moralium ac ciuilium tractatores ſenſerunt opus eſſe diuino auxilio atque inſpiratione,imo vt ſcriptis ſuis ac legibus cõditis firmitatem reuerentiam & authoritatem acquirerent conati ſunt in Deum legum iuſte viuendi intentionem referre, licet falſo & ſubdiuerſis noībus id finxerint,ut docuimus in ciuili Platonica,tracta.4.capit.3.Nam *Zoroaſter* magorum princeps: Bactrianis & Perſis leges tradens, eas in falſum nomen Oromaſin,ut in auctorem.Triſmegiſtus Egiptiis in Mercurium.Minos cretenſibus in Iouem: Charundas cartaginenſibus in Saturnum, Lycurgus lacedemoniis in apollinẽ:Draco & solõ atheniẽſibus in Mineruam,Numma Romanis in egeriam, Xamolchis ſcitis in veſtam. Plato magneſiis & Siculis in Iouem & apollinem.Deceptor Mahumeth arabibus in Gabrielem, vt diuinum; ſi igitur hoĩes huiuſmodi, moralia ac ciuilia ſua non alia cauſa finxeruut in Deum referẽda,licet nõ ĩ uerum Deum,niſi ut dictis ac ſcriptis ſuis, fides adhiberetur,& excellẽtiora reputarẽt ac ſubditi timerẽt legis trãſgreſſionem,profecto diuina hæc & Chriſtiana ſciẽtia moralis,excellẽtiſſima ſuper omnes habẽda eſt,quæ ex uero & non ficto Deo emanauit, ut immediato authore, in qua Deus ipſe glorioſus effectus eſt humani generis doctor,& eruditor,ideo non immerito, dicitur in pſalmo. Beatus homo quem tu erudieris domine,& de lege tua docueris eum. De illis uero, qui ſuo inuentu

condere

ſondere uoluerunt recte uiuendi formam & leges, inquit Dauid. Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, ſed non ut lex tua, quaſi dicat non uera & probata, ſicut docuit me lex tua. conſtat ergo ex authore diſciplinam hãc longe excellentiorem eſſe cunctis moralibus traditionibus humano ingenio inuentis. Hæc de primo c. dicta ſint.

CAPVT SECVNDVM.

IN ſecundo cap. declarandũ eſt excellentia huius diuinæ ſciæ ſuper humanas morales ex concordia ſcribentiũ. Tu igitur aduerte quòd licet tota diuina ac Xpiana moralis ſcia a Deo ipſo ſit authore ĩmediate, elegit tamẽ in ueteri teſtamẽto ſanctiſſimo prophetas diuino lumine afflatos, & in nouo Apoſtolos ac Euangeliſtas per quos ut ſcribas, & præcones ac diuini ſenſus recitatores, lex iſta mortalibus promulgaretur, & ſcriptis mandata permaneret quorum conſonantia in ſcribendo ac conformitas niſi ex uno, & ſimplici diuino lumine, quo illuſtrati ſcripſerunt emanaſſet, profecto ſeruari non potuiſſet. Quod & ratione & ſigno tibi aperiemus. Ratione quidem, quoniam in rebus non manifeſtis ex ſenſu nec euidentiam habentibus ex principiis naturalibus non conſonant nec conſentiunt ſcribentes plures uarie diſpoſiti & diuerſis temporib. exiſtentes, niſi a cauſa ſuperiore & diuina eorum intellectus ad aſſenſum inclinẽtur. Nã cum intellectus quãtum ad aſſenſum, ſit natus moueri ab obiecto manifeſto & claro in ſe uel in alio nihil aliud uĩ poſſe cãre hmõi aſſenſum niſi uirtualiter includat euidentiam obiecti, nihil autem tale eſt concludens & continens euidentiam eorũ quæ non ſunt euidẽtia ex terminis niſi intellectus ſuperior intellectu humano. Nullum uero intelligens ſuperius hoĩe põt hoiem docere niſi Deus p ſe ipſum aut p angelũ Dei interpretẽ, ſicut docuit Moſem p angelũ, & in teſtamento nouo docuit Ioſeph, & Mariã p angelum, & Petrum, & Philippum. paulũ aũt Ieſus ſaluator per ſeipſum docuit in conuerſione ſua, ſed ſa-

cræ ſcripturæ ſcriptores, varie diſpoſiti fuerunt: quoniam alii eruditi, alii idiotæ, vt pro maiori parte fuerũt Apoſtoli, & in diſtantibus locis ſeparati: quoniam alii in Iudæa, alii in Babylonia ex prophetis vt Daniel, & Ezechiel. & in nouo teſtamento Apoſtoli Euangeliſtæq; longe lateq; diſperſi. & tñ in his quæ ſcripſerũt vnus alteri nõ cõtradixit neq; aduerſatus eſt, ſed mirabiliter in vnũ cõuenerũt. qđ vtique factũ non fuiſſet, niſi eodẽ diuinoq; lumine infallibili aſpirati fuiſſent. qđ & confirmatur ſigno ſumpto ex oppoſito in doctrinis philoſophorũ. Qui qm̃ proprio intellectus ſui lumine nubiloſo proceſſerunt, ſemper adinuicem rixati ſunt, & in varias inciderunt ſñias, ex quibus plures & cõtrariæ conflatę ſunt ſectæ. De quib. diuus Augu. in lib. 18. de ciuitate Dei c. 41. ſic loquitur: Philoſophi qui non videntur laboraſſe in ſtudiis ſuis, niſi vt inuenirent quõ viuendũ eſſet accõmodate ad beatitudinẽ capeſcendã, cur diſſenſerunt, & a magiſtris diſcipuli, & inter ſe condiſcipuli, niſi quia vt homines humanis ſenſibus & humanis ratiocinationibus iſta quæſierunt? Authores vero noſtri, in quibus non fruſtra ſacrarum literarũ figitur & terminatur canon, abſit vt inter ſe aliqua ratione diſſẽtiant. Vñ non immerito cum illa ſcriberent, eis Deũ vel per eos locutum, non pauci in ſcholis atque gymnaſiis litigioſis diſputationibus garruli, ſed in agris atque in vrbibus cũ doctis atque indoctis tot tantiq; populi crediderunt. Ipſi ſane pauci eſſe debuerunt, ne multitudine vileſceret: quod earum religione eſſe oporteret: nec tñ ita pauci, vt eorum nõ ſit mirãda conſenſio. Neque. n. in multitudine philoſophorũ, qui labore ẽt literario monimẽta ſuorum dogmatum reliquerunt, facile quis inuenerit inter quos cuncta quę ſenſere conueniant. qđ oñdere hoc ope longũ eſt. Quis aũt ſectæ cuiuslibet author ſic eſt approbatus, vt ceteri improbarent, qui diuerſa & aduerſa ſenſerunt? Nõ ne apud athenas & epicurei clarebant aſſerentes res humanas ad Deorũ curã nõ pertinere? Et ſtoici q cõtraria ſentiẽtes eas regi atque muniri diis adiutorib. & tutorib. diſputabant? Vñ miror cur Anaxagoras reus fa-

ctus fuerit,quia ſolē eſſe dixit lapidē ardentē, negās vtiq; deū,cū in eadē ciuitate gloria floruerit Epicurus,vixeritq; ſecurus non ſolū ſolē vel vllū ſiderū Deū eſſe non credēs, ſed nec Iouē nec vllū deorū oīo in mundo habitare contē dens,ad quē hominū preces ſupplicationesq; perueniant. Non ne ibi Ariſtipus in voluptate corporis ſummum bonum ponens? Ibi Anthiſtenes virtute aī potius hominē fieri beatum aſſeuerans?duo philoſophi nobiles, & ambo Socratici in tam diuerſis atq; inter ſe contrariis finibus,vitę ſummam locantes:quorum ēt ille fugiendā,iſte adminiſtrādam ſapienti dicebat eſſe rempublicā, & ad ſuā quiſque ſectam ſectandā diſcipulos congregabat. Népe palam in conſpicua & notiſſima porticu,in Gymnaſiis,in hortulis, in locis publicis ac priuatis cateruatim pro ſua quiſq; opinione certabant: alii aſſerentes vnum,alii innumerabiles mundos:ipſum aūt vnum,alii ortū eſſe, alii initiū non habere,alii interiturū,alii ſp futurū,alii mente diuina,alii fortuitu & caſibus agi,alii immortales eſſe aīas,alii mortales:& qui immortales, alii reuolui in beſtias, alii nequaquā:qui vero mortales,alii mox interire poſt corpus, alii viuere poſtea vel paululū vel diutius,nō tñ ſemp:Alii cōſtituentes in corpe finē boni, alii in aīo,alii in vtroq;, alii extrinſecus ēt poſita bona ad aīam,& corpus addētes,alii corporis ſenſibus ſemper,alii non ſemp,alii nunquā putātes eſſe credendū. Has & alias pene innumeras diſſenſiones philoſophorū,quis vnquā populus,quis ſenatus,q̄ poteſtas vel dignitas publice impię ciuitatis diiudicandas, & alias probādas ac recipiēdas, alias improbandas repudiandaſq; curauit,ac nō paſſim ſine vllo iudicio confuſeq; hūit in gremio ſuo tot cōtrouerſias hoīum diſſidentium, nō de agris & domib.vel quacūq; pecuniaria re,ſed đ his reb.quib.aut miſere viuit aut beate. Vbi ēt ſi aliqua verba dicebātur,eadē ex falſa prſus licētia dicebantur. Vñ non fruſtra talis ciuitas myſticū vocabulū Babylonis accepit, Babylon quippe cōfuſio interpretatur,qđ nos iam dixiſſe meminimus. Nec intereſt diabolo regi eius,q̄ variis inter ſe rixētur errorib. quos merito multæ variæq; impietatis poſſidet.

poſſidet. At vero gens illa, ille populus, illa ciuitas, illa reſpub. illi iſraelitæ, quibus credita ſunt eloquia Dei, nullo modo pſeudo prophetas cum veris prophetis pari licentia confuderunt, ſed concordes inter ſe atque in nullo diſſentientes, ſacrarum litterarum veraces ab eis agnoſcebātur, & tenebantur authores. Ipſi eis erant philoſophi, hoc eſt amatores ſapientiæ, ipſi ſapientes, ipſi Theologi, ipſi ꝓphetæ, ipſi doctores probitatis atque pietatis. Quicunque ſecundum illos ſapuit & vixit, non ſecundum homines, ſed ſecūdum Deum qui per eos locutus eſt, & ſapuit & vixit. Ibi ſi prohibitum eſt ſacrilegium, Deus prohibuit: ſi dictum eſt, honora patrem tuum & matrem, Deus iuſſit: Si dictum eſt, non mœchaberis, nōn homicidium facies, nō furaberis, & cetera hmōi, non ora humana hæc, ſed diuina oracula fuderunt. Quicquid philoſophi quidē inter falſa quæ opinati ſunt verum videre potuerunt, & laborioſis diſputationibus perſuadere moliti ſunt, vt quòd mundum iſtum fecerit Deus, eumq; ipſe prouidentiſſimus adminiſtret, de honeſtate virtutum, de amore patriæ, de fide amicitiæ, de bonis operibus, atque omnibus ad probos mores pertinentibus rebus, quamuis neſcientes ad quem finem & quo nam modo eſſent, iſta omnia referenda ſunt propheticis, id eſt, diuinis vocibus, quamuis per homines in illa ciuitate populo commendata ſunt, non argumentationum concertationibus inculcāta, vt non hominis ingenium, ſed Dei eloquium contemnere formidaret, qui illa agnoſceret. Hæc Auguſtinus. ex quibus conſtat, authores ſacræ ſcripturæ, in qua diuina ac Chriſtiana moralis philoſophia continetur, ideo fuiſſe concordes, quoniam diuino lumine non errante locuti ſunt: philoſophos autē ideo diſcordes, quoniam proprio ingenio innixi ſunt: ergo ex conſonantia ſcribentiū, merito hæc diuina & Chriſtiana moralis, exaltatur ſuper omnes morales humanitus inuentas. Hæc de præſenti ca. dicta ſint.

CAPVT TERTIVM.

IN 3. c. declarandum eſt excellentia huius ſciētiæ ſup aľs humanas morales ex rōnabilitate in ea cōtentorū.

Tu igitur aduerte in hac diuina ſcientia duo rerũ genera contineri, quorũ vnum ad mores ſpectat, alterum ad credulitatem, & in vtroque genere nil abſonum traditum eſt a Deo maximo huius ſcientiæ authore, cuius oppoſitum demõſtrabimus contineri in ſcientiis humanis moralib.

¶ Quãtum ad mores ſpectat, quid rõnabilius eſt, quàm Deũ vt finẽ vltimũ ac beatificũ humani gñis ſuper omnia diligi, & proximũ ſicut ſeipſum. i. ad idem ad qđ ſeipſum quiſque diligit? in quib. duob. præceptis vniuerſa lex diuina moralis ac Chriſtiana pẽdet & prophetæ, Matth. 22. c. Itẽ Matt. 7. c. Oĩa quæcũque vultis faciãt vobis homines, facite & vos illis. Ex his quaſi ex principiis vĩbus totius moralitatis, ſequũt alia moralia tradita in diuina ac Chriſtiana lege honeſta, & rationi conſona, ſicut de eorum rationabilitate conſtare põt ſigillatim cuilibet cõſiderãti diuina decalogi ꝑcepta, & cõſilia euãgelicæ legis, & ſacra a Dei filio humanato inſtituta, de quib. oĩb. loco ſuo acturi ſumus. & ſi bene aduertes in his oĩbus vr̃ veluti explicatio quędã legis naturæ, quæ ſm Paulũ ad Ro. c. 2. ſcripta eſt in cordib. nr̃is. Inquit. n. cũ gẽtes quę legẽ non hñt. ſ. ſcriptã, ſibi traditã a Deo, ſicut tradita eſt hebreis ꝑ Moſem, naturaliter ea quę legis ſunt faciũt: eiuſmodi legẽ. ſ. diuinã nõ habẽtes, ipſi ſibi ſunt lex, q. a. ſ. ſm dictamen rationis naturalis opanť. Cõſtat igiť in diuina ac Xp̃iana lege quo ad mores ſpectat, nil irrõnabile contineri. qđ & cõfirmať dicto diui Aug. lib. 2. de ciuitate Dei. c. 28. inqt. n. Nihil turpe ac flagitioſum ſpectandũ imitandũq; proponitur. ſ. in diuina lege, vbi vere Dei aut pręcepta inſinuãtur, aut miracula narrãtur, aut dona laudantur, aut beneficia poſtulantur.

¶ Quantum ad credulitatẽ, ꝙ lex diuina & xp̃iana nullũ abſonum credendum proponat, patet ex eo, quòd nihil credimus de deo, quòd aliquã imperfectionẽ ſignet in eo, imo quicquid credimus verũ eſſe magis atteſtatur perfectiõi diuię quã eius oppoſitũ, vt patet de trinitate: lõge. n. excellentius eſt diuinam naturam & eſſe & bonitatem & omnem diuinam perfectionem communicari tribus per-

ſonis

ſonis ſtante vnitate eſſentię, quā non cōmunicari. patet idē de incarnatione, quę diuinam bonitatem charitatēq; magis declarat erga genus humanū quā ſuū oppoſitum, nec ex hoc yllum abſonum ſequitur, non enim creditur diuinā naturā mutatā in humanā, ſed humanā tractā ad diuinā, eiq; vnitā nō in vnitate naturæ, ſed in vnitate ſup poſiti, & multa alia huiuſmodi, nihil.n. incredibile credit Chriſtiana religio, quia tūc incredibile eſſet mūdum ea credere, quæ tamen credit, ſicut pulcherrime manifeſtat, & ſubtiliter Diuus Augu.in libr.xxii.de ciu.dei capi.v.& præcipue modum incredibilem, quo credidit mundus ea quæ videbantur incredibilia, puta deū incarnatum, Chriſtum reſurrexiſſe, terrenum eius corpus in cęlum ſublatū, reſurrectionem vniuerſalem carnis noſtræ, aſcenſionem bonorum in ſupernas ſedes. Inquit igitur Diuus Augu. Si ipſe modus, quo mundus hic credidit, cōſideretur, incredibilior inuenitur: nam ineruditos liberalibus diſciplinis, & omnino quātum ad horum doctrinam attinet impolitos, nō peritos grammatica, non armatos dialectica, non rhetorica inflatos, piſcatores Chriſtus cum retibus fidei ad mare huius ſæculi pauciſſimos miſit, atq; ita ex oī genere tam multos piſces, & tanto mirabiliores quàm rariores ēt ipſos philoſophos cepit. Hæc Aug. Cōſtat igr̄ ꝙ diuina & Chriſtiana diſciplina nec quo ad mores, nec quo ad credibilia, q̄d abſonū & irrōnale cōtinet. At nō ſic vana gētiū & philoſophorū traditio. Inuenies.n.apud egyptios & græcos & romanos, quot abſona & obſcęna circa mores & deorū credulitatē īſtituta fuerit: Lege D. Aug.in li.2.de ciui. dei c.xxvi.& xxvii. Illic inuenies abſurdiſſima ſeruari, p̄ci puę ī cultu ac placatiōe deorū. inquit in.c. xxvi. Spectabamus.ſ.in tēplo hinc meretriciā pōpā, illinc virginē deam, illā ſupppliciter adorari, ante illā turpia celebrari, nō ibi pudibundos mimos. Nullā verecundiorem ſcenicam vidimus, cuncta obſcænitatis implebantur officia. Sciebatur virginali numini quid placeret, & exhibebatur, quod de templo domum matrona doctior reportaret. & in cap. xxvii. inquit. Hanc pudendam, vereque religioni aduer-

ſandam & deteſtandã taliũ numinum placationẽ: has fabulas in deos illecebras atque criminoſas: hæc ignominioſa deorum fcã ſcelerate turpiterq; cõſicta oculis & auribus publicis tota ciuitas diſcebat. Hæc commiſſa numinibus placere cernebat: & ideo nõ ſolum illis exhibenda, ſed ſibi quoque imitanda credebat. Sed ab hac perditiſſima & immundiſſima impietate, & profana numinum falſorum celebritate, ꝑ Chriſti nomen ac ſanctiſſimã legẽ in lucem ſaluberrimæ pietatis transferuntur hoĩes, nam populi ad eccleſias confluunt caſta celebritate, honeſta vtriuſq; ſexus diſcretione, vbi audiant q̃ bene hic ad tp̃s vincere debeant, vt poſt hanc vitã, beate ſemperq; viuere mereantur. Vbi ſancta diuinę legis ſcriptura totiuſq; iuſtitiæ doctrina de ſuperiori loco in omnium conſpectu perſonante, & qui faciunt audiant ad prçmium, & qui non faciunt audiant ad iudicium. Quot inſuper vana & penitus falſa ĩ doctrinis ſuis moralibus ac politicis, hi qui mundi ſapientes & eruditores philoſophi appellati ſunt inſeruerint, tibi manifeſtabimus in cap. ſequenti. Conſtat igitur longe excellentiorẽ eſſe hanc diuinã chriſtianãq; moralem diſciplinã ex rõnabilitate contentorum & quo ad mores, & quo ad credenda. Hæc de præſenti capite dicta ſint.

Cap. IIII.

IN quarto capite declaranda eſt celſitudo huius diuinæ ac chriſtianæ, moralis philoſophiæ ex diſione cũctorũ, & eorum, tam circa vitam moralem, q̃ politicam & regitiuam, & diuinorum ſcientiam, ac diuinum cultum. Tu igitur aduerte nullam penitus veram inueniri doctrinam philoſophorum ſed veris falſo miſcuerunt. nam ſecundum diuum Augu. in lib. 18. de ciuita. Dei. cap. 11. Inter falſa q̃ locuti ſunt verũ videre potuerunt, neſciẽtes tñ ad quẽ finẽ pro certo & ſpecifice referendũ eſſet. Sed & ſi nouiſſent ad quẽ finẽ referendũ eſſet, parũ ſibi profuiſſe potuit, qm̃ ignorauerunt viã qua eundum ſit. Hæc enim via Deus & Chriſtus per legẽ ſuã nobis eſt. Ego ſum, in qt Ioãnis 14. via veritas & vita. Quoniam igitur philoſophi

phi hanc diuinæ legis ac Chriſtianæ viam ignorauerunt, iō miſerabiliter errarūt, immiſcentes veris falſa de virtutibus & politicis & diuinis pertractantes. Et vt in ſpeciē deſcēdamus, Pythagoras qui moraliſſimus habitus eſt, adeo vt ſuaderet filiæ ſuæ virginitatem ſeruare, introduxit nefariam illam & penitus erroneam aīarum migrationē ex corpore in corpus tam brutum quàm humanum, neſciens aliud allegare præmium pro bona ac recte vita acta & pœnam ex mala vita, quo nil ſtultius dici potuit. De cultu autem diuino peſſime tradidit. Nam in his qui dicuntur aurei verſus Pythagorę, eo quòd cēſentur totius humanę vitę regula, inſtituit Deos venerandos atque colendos vt lege diſpoſiti ſunt, non quidem lege diuina atque Chriſtiana, quoniam ignorauit, ſed lege, gentilium, in qua impiiſſima inſtituitur idolatria, in qua ſolem & ceteros planetas vt diuina quædam, & Deos viſibiles præcipitur venerari, cum tamen ex diuino inſtituto, vt patet Geneſis primo ca. data ac creata ſint potius, vt ſint nobis in ſigna, tempora, & annos, & dies, quàm vt colamus ea. Plato vt declarauimus in diſpoſitione ſuæ philoſophiæ, moralis ac ciuilis, licet verius ac rectiuis & propinquius philoſophiæ Chriſtianæ inſtituta rectæ vitę tradiderit, tamen & ipſe defecit in ea ſua famoſa communitate vxorum, ſiue mulierum ac filiorum, & poſſeſſionum, quam et ſi non inſtituerit, quoniam vt rem impoſſibilem aduertit non poſſe ſeruari, tamen huius mētis fuit, vt Pythagoras, obſeruator: quòd ad perpetuam humano generis pacem vnitatemque ciuitatis, non ſupereſſet expeditior via. Qua tamen introducta & ad obſeruantiam redacta, oīs honeſtas, omniſque caſtitas, & parentum honor ſublata ſunt, ideo in hoc turpiſſime erraſſe. Circa diuinum vero cultum Plato clariſſime euanuit, & errauit, dum tradidit in libris de legibus, ſuperſtitioſum ac falſum deorum viſibilium cultum, diuidendamque ciuitatem in duodecim partes, iuxta duodecim ſigna colenda, vt diuina entia. Qui & ſi forte exiſtimaret, in mente ſua eſſe tantum vnum deum, ſolique illi ſeruiendum: tñ

vt legislator pupulum ad impiiſſimam idolatriam trã xit: ideo non immerito in hoc reprobandus eſt Socrates de quo dicitur ethicem.i. moralem philoſophiã traxiſſe a cœlo,& ipſe a gennio ſuo,ideſt ſpiritu familiari deceptus eſt,quoniã deũ Socratis appellari ſuſtinuit,a quo adeo dementatus eſt,quòd nil niſi eius iuſſu agebat,& a iudicibus ciuitatis Athenienſis in carcere damnatus ad mortem poto veneno, dixit Cebæ diſcipulo ſuo, Apollini gallũ.ſ. ſacrificandũ debemus, quoniã bono fine quieuimus: & hæc quidẽ inuenies in fine Phedonis. Ariſt. qui ſibi perſuaſit verã morũ regulã & rectã politiciã iueniſſe poſt quã in ſecundo politicorũ politias a multis diſpoſitas vt a Socrate,Polidamo, Phalea,Carunda, Licurgo, Minoe reprobaſſet,& ipſe erronea tradidit,vt in vii.li.docet deos honorãdos eſſe, vbi expræſſe idolatriã docuit. Docet nullũ orbatũ.i.vitiatum corpore, puta ſurdũ,cęcũ, mutũ eſſe nutriẽdũ,ſed natũ relinquẽdũ ſicut relinquit catulus. Docet in caſu,puta qñ filii ſupbũdãt,aut timet infamia,procurare aborſũ. Quod vtiq; impiũ & ꝓphanũ eſt. Patet ergo qũo philoſophi moralitatẽ tradẽtes turpiter errarunt. At lex diuina atq; chriſtiana immaculata omnino eſt, vt inquit Dauit i pſalmo. Lex dñi immaculata &c. Quod vtiq; ponitur ad drĩam cuiuſcunq; humanæ legis,quæ cũ non poſſint oĩa corrigere, multa illicita permittũt,vt vſuras,duella,proſtibula. At lex dñi pręcipue Chriſtiana oĩo immaculata eſt quoniã oĩa mala & illicita excludit. Vnde ſeruator noſter inquit Ioannis ca.viii. Quis me de peccato arguet? quaſi dicat nullus, qm̃ quæ loquor,quæ facio, quæ doceo,quæ inſtituo vera ſunt, & veni in mundum vt teſtimoniũ perhibeam veritati. Et quot quot ante me venerunt fures ſunt & latrones. iſti fuere philoſophi mundi ſapientes nuncupatiui,cum re uera apud recte de deo ſapientes,vitamque probatam agẽtes,magis ſtulti & imprudentes habẽdi ſunt. De his intendit Paulus ad Ro.primo cap.cum dicit. Quia cum cognouiſſent deum, ſcilicet ex ordine creaturæ non ſicut deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, ſcilicet vero cultu vnius ueri que dei, ſed

euanuerũt

euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſi piens cor eorum: Dicentes enim ſe ſapientes eſſe ſtulti facti ſunt & mutauerunt gloriam incorruptibilis dei, in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentum, ſcilicet per idolatriam: propter quòd tradidit illos deus in deſideria cordis eorum in immunditiam, vt contumeliis afficiant corpora eorum in ſemetipſis. Quia commutauerunt veritatem dei in mendacium, & coluerunt & ſeruierunt creaturæ potius quàm creatori, qui eſt benedictus in ſęcula: hæc Paulus. Patet igitur ex omnibus prędictis diuinam hanc moralem ſcientiam longe excellentiorem eſſe quacunque morali a philoſophis tradita propter excluſionem cuiuſcunque falſi & erronei. quod non verificatur in illa philoſophorũ doctrina, ut tibi manifeſtauimus. Hęc de præſenti ca. dicta ſint.

Cap. V.

IN quinto cap. manifeſtanda eſt excellentia huius ſcientiæ ſuper cunctas humanas morales & ciuiles ex efficientia & cauſalitate optimorum ſuorum effectuum, qui prouenire non poſſunt ab humanis moralibus. Sunt autẽ pręcipui lex quos Dauid enumerat in Pſalmo dicens. Lex domini immaculata conuertens animas. Theſtimonium domini fidele ſapientiã præſtãs paruulis. Iuſtitiæ domini rectæ lętificantes corda: præceptum domini lucidum illuminans oculos. Timor domini ſanctus permanet in ſæculum ſæculi: iudicia domini uera iuſtificata in ſemetipſa: Deſiderabilia ſuper aurum & lapidem preciosum multum: & dulciora ſuper mel & fauum, & omnium ſeruus tuus cuſtudit ea, in cuſtodiendis illis retributio multa. Et quidem quomodo lex diuina ac Chriſtiana ſit immaculata, iam tibi manifeſtauimus in capitulo præcedẽti, quoniã ſ. nullum continet errorem, nullumq; falſum, ideo lex veritatis appellatur Pſal. lex tua veritas & in eius comparatione, humana lex dicitur vanitas & mendacium; vt in Pſal. Filii hominum vſque quo graui corde: ſ. ut quid habetis

iffectum veſtrum depreſſum in terrenis? Vt quid diligitis Vanitatem & quæritis mendacium .i. vt quid diligitis traditiones & leges hominum, in quibus multa ſunt vana & inconſona & falſa. Quaſi dicat: has leges non attendite, ſed diuinam, in qua eſt immaculata ac ſincera veritas.

Primus autem eius effectus eſt ꝙ conuertit animas .i. retrahit aĩam & cor nr̃m a malo, & conuertit ad deum. Et in hoc diſtinguitur ab humana lege morali ac politica, quoniam non retrahit hominem niſi ab exterioribus malis, quę aut lingua aut opere committũtur, non enim ſe extendit niſi ad ea, ſuper quæ cadit humanum iudicium, quod vtique non reſpicit, niſi quæ foris patent. Vnde in primo Reg. c. 16. ſic habemus. Homo videt quæ apparẽt, & ſecundum ea. ſ. iudicat, Deus aũt intuetur cor, quoniã Deus eſt ſcrutans corda & renes, vt inquit Dauit in pſal. At lex diuina ac chriſtiana ſtudet auferre mala intrinſeca vt odium, concupiſcentias, malas cogitationes prodeũtes a corde, & id quidem imperfecte lex diuina antiq̃ data ꝑ Moſem & prophetas. Vnde Iſaię 1. Lauamini, mũdi eſtote, auferre malum cogitationum veſtrarũ ab oculis meis. & cap. 55. Derelinquat impius viam ſuam, & vir iniquus cogitationes ſuas & reuertatur ad dominum. Et Iohelis. c. 2. Conuertimini ad me in toto corde veſtro, & ſcindite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra. Lex vero chriſtiana perfectiſſime aufert ac cohibet mala intrinſeca. Vnde ſeruator noſter inquit Mat. c. 5. Audiſtis quia dcm̃ eſt antiquis non occides, qui aũt occiderit reus erit iudicio. Ego aũt dico uobis, quia omnis qui iraſcit̃ fratri ſuo, reus erit iudicio. & eodẽ c. inquit. Audiſtis quia dictũ eſt antiquis. Non męchaberis, ego aũt dico vobis, quia oĩs qui viderit mulierẽ ad concupiſcendũ eã, iam mœchatus eſt illam in corde ſuo. Et eodem cap. inquit. Audiſtis quia dictum eſt antiquis. Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico uobis, diligite inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt vos. Cum igitur humanæ leges cohibeant ſolum mala extrinſeca, non conuertunt hominem ad Deum. Conuerſio enim ad Deum

eſt

eſt primo & corde:quoniam ex corde, vt inquit Saluator, Matth.c.15.exeũt cogitationes malę,veneficia,maleficia, homicidia,adulteria,&c. Et quoniã vt iã manifeſtauimus diuina antiqua lex, & Euangelica chriſtiana prohibet extrinſeca & intrinſeca mala, ideo merito dicitur conuertẽs animas ad Deum. Hic eſt primus effectus. Sed aduerte quòd antiqua lex mala intrinſeca & extrinſeca cohibet propter pœnas infligendas pro hac vita: ut cum dicitur in Leui.cap.24. Dentem pro dente,oculum pro oculo,& ſic coerceret manum a læſione proximi.Sed chriſtiana prohibet propter pœnas æternas. Vnde Ioannis c.5. Qui mala egerunt ibũt in reſurrectionem iudicii.i. in damnationẽ ęternam.

Secundus effectus eſt, ꝙ lex diuina vt continet teſtimonium domini fidele,ſapientiã pręſtat paruulis.,ꝓ cuius notitia declarandũ eſt quid ſit teſtimonium domini in diuina lege,deinde quare eſt fidele, demũ qũo ſapiam præſtat paruulis.& ĩ hoc diſtinguitẽ diuina lex moralis ab hũana.

Tu igitur primo aduerte,ꝙ teſtimonia in lege, illa proprie ſunt,quæ cãnt authoritatem præcipientis in cordib. ſubditorũ,vt pceptis ac inſtitutis in lege obediãt, puta,iõ hõ obedire teneẽ pceptis diuinis contentis in lege dei,qm̃ deus vnus omnipotens & omnium creator eſt, & iuſtus reddens vnicuique iuxta opera. ꝑpterea inquit Pau. ad Heb.11. Accedentibus ad deum, oportet credere quoniã eſt,& ꝙ inquirentibus eum remunerator ſit.

Scdo aduerte ꝙ teſtimoniũ dñi cõtentũ in diuina lege iõ eſt fidele,quia verax eſt,ille.n.teſtis fidelis ẽ,cui dignũ ẽ,vt credatẽ,& ẽ ille,de cuius veritate non dubitatẽ. cũ igitẽ deus ſit ipſa veritas,teſtimonia eius verã & credibilia ſunt & pcipue quoniã nõ ſequuntur ſuperiorẽ legẽ,ſicut humana teſtimonia. Deus.n. prima lex & prima viuẽdi regula ẽ.Et pterea,qm̃ habẽt euidẽtẽ iuſtitiã. Quid.n. iuſtius q̃ pmiare bonũ præmio æterno,& dãnare malũ ꝑ oppoſitũẽ Teſtimoniũ ergo dñi merito fidele.i.verax & credibile dicendum eſt.& hoc ꝗ in pſal.dicitur. Teſtimonia tua credibilia facta ſunt nimis, ex eo.ſ.ꝙ nõ ſequunẽ ſuperiorem

legem,

legem,& quoniam manifeſtam continent iuſtitiam.

Tertio aduerte quòd teſtimonia contenta in lege domi ni,vt ꝙ deus vnus omnipotens omniũ creator & iuſtus & miſericors eſt,ſapientiã pręſtant paruulis .i. humilibus & timẽtibus deum,quoniã vera ſapientia, verſatur circa diui na,vt pote veriſſima & altiſſima . Hęc aũt veriſſimã ſunt, & omnio digniſſima,quòd.ſ.deus eſt,ꝙ tãtũ vnus,quòd oĩ potẽs, quòd iuſtus, ꝙ miſericors, aĺr deus nõ eſſet. Eſt.n. deus cõis cõceptio quo maius aut melius cogitari nõ põt. Merito igitur teſtimonia dñi & lex eius ſapiẽtiam præſtãt paruulis.i.faciũt hoĩes diuinã legẽ obſeruantes, & diuinis teſtimoniis credentes,vere ſapientes, & lex ipſa ſapientia nuncupatur.Vnde Deu.iiii.Hæc ſcilicet diuina lex eſt ſa- pientia noſtra & intellectus coram populis . Conſtat igi- tur qũo teſtimonia contenta in lege diuina ſunt fidelia.i. vera & digna oĩ credulitate , & quare ſapiam preſtãt par- uulis.Nũc aũt declarãdũ eſt,qũo teſtimonia,ſuper quæ fũ datur philoſophia humana moralis ac ciuilis, non ſunt fi delia,nec ſapiẽtiã preſtãt obſeruãtibus hmõi legem.

Tu igitur aduerte quòd gẽtiles,qui moralia tradiderũt, & politica inſtituerunt, multa finxerũt falſa , vt homines ad virtutem traherent, & reuocarent a malo, & prout eis videbatur expedire bono reipublicæ, puta quòd qdam ex hoĩbus nati ſunt ex diis , vt magnos conciperẽt aíos ,vt fa bulantur poetæ,de Enea,Hectore,Achille,Hercule:& qui dam tranſlati ſunt in deos,puta qui bene ac iuſte, & ſtre- nue gubernarũt patriam aut defenſarũt,vt excitarentur ci ues ad curandã ſeruandamq; patriam. Verum quoniã ab- ſurdum ẽ aſſerere hominem ex diis oriri, & in deos tranſ- ferri , ideo hmõi teſtimonia infidelia ſunt , & non creden da,vt pote nõ vera:Et qm̃ humanę ſciẽtię moralis teſtimo nia non ſunt fidelia,ideo nõ preſtãt ſapiẽtiã paruulis. Nã apud gentiles duplex inuenitur ſapientia, vna eſt ſpecula tiua , vt metaphiſica:altera eſt ad deorum cultum ordina ta,qua in templis idolorum vtebantur ſacerdotes , qũo.ſ. ſacrificãdum, qũo orãdum, qũo laudãdũ. & hanc Arabes dicunt magiã:qualis fuit illa Zoroaſtis , Oromaſii,de qua

memor

memor fuit Plato in Alcibiade ſecũdo. Illa quidem ſpeculatiua quam plura cõtinet vera, ſed & multa falſa, ut ꝙ mũdus ſit æternus, quòd deus de neceſſitate naturæ agit ad extra, quòd indiuiduorũ vt indiuidua ſunt, ꝓuidẽtiam non habet, quòd tot ſunt intelligentiæ, quot cęlorũ motus nec plures, & quoniã multa cõtinet falſa, iõ non meretur dici nec eſſe ſapiẽtia. Eſt enim ſapiẽtia vera & de veriſſimis ac diuinis rebus firma cognitio. Illa vero quam magiam vocant verſantẽ circa falſorum deorum cultũ, penitus falſa eſt ac reprobanda, vt pote a malis ſpiritibus inuenta ac fabricata ad deceptionem hominum, & contumeliam veri dei. Ideo nõ ſapientia, ſed inſipientia dicenda eſt. Hanc igitur inſipiẽtiã preſtãt paruulis. i. hoĩbus ignorãtibus teſtimonia, ſuper quę fundata eſt ipſa magia Zoroaſtis & aliorũ ſibi ſimiliũ. Sicut ergo teſtimonia domini fidelia & vera, ſapiẽtiã preſtãt paruulis, ſic ex oppoſito teſtimonia prædicta vr infidelia & falſa, inſipiẽtiã præſtãt. Hæc eſt illa de quã inquit Paulus. i. ad Cor. iii. Sapientia huius mũdi ſtultitia eſt apud deum. Patet igitur quõ diuina hęc moralis ſciẽtia & hoc ſecũdo effectu. ſ. & eo ꝙ ſapiẽtiã præſtat paruulis, excellentior eſt humana morali, & ea, quæ eſt deorum falſorum adoratiua.

Tertius effectus eſt, quòd lex diuina vt cõtinet iuſtitias rectas, lętificat corda obſeruãtium eam. pro cuius notitia, primo declarabitur quę ſint iuſtitię cõtẽtæ in diuina lege. ſecũdo quõ ſunt rectæ. tertio quomodo lętificant corda, & in hoc hæc ſcĩa diſtinguatur a ſcientia morali humana ac politica.

Tu igitur aduerte quòd iuſtitię in diuina lege ſumũtur pro pręceptis iudicialibus, v͛ in Pſal. Diligite iuſtitiã, qui iudicatis terrã. i. vos principes & iudices, diligite iuſta iudicia ut pręceptum eſt in lege. Sunt aũt in diuina lege pręcepta cærimonialia, quę obligant ex ſola authoritate diuina, vti alia vel talia ſacrificia, & tales obſeruationes dierũ feſtorum, & tales expiationes vel purificationes perſonarum aut vaſorum. ſunt & præcepta moralia, quæ obligant ex debito virtutis vt temperate & caſte viuendum,

prudenter,& ſine hipocriſi operandum, ſeniori & maiori deferendum, nemini calumniãdũ. ſunt & præcepta iudicialia, quæ fundãtur in debito quo quis tanetur ad proximum: vt non lædendum nec in re nec in honore nec in perſona:& ſuper hoc feruntur præcepta iudicialia repreſſiua & punitiua, puta ſuper furtum, ſuper denigrationem honoris, ſuper læſionem perſonæ aut vulnere, aut verbere, aut cæde: & de his maxime intelliguntur iuſtitiæ Domini. ſunt ergo in diuina lege iuſtitiæ.i. præcepta & iudicia, quib. frenãtur homines,ne alter alterũ lædat, & lædenti aſſignatur pœna per iudicẽ infligenda,vt cohibeatur & caueat. Iſtæ igitur ſunt iuſtitiæ Domini, de quibus dicitur quòd ſunt rectæ ideſt iuſtæ & æquę ſecundũ veritatem,ad differentiam iuſtitiæ humanæ, quęex diuerſitate opinionum, multam capit varietatem, dum vni videtur vera & recta, alteri falſa & obliqua.de quibus dicitur in Iſaia cap. 5. Vhe qui dicitis bonum malum & malum bonum. iuſtitiæ igitur Domini ex ſe & ſemper ſunt rectæ, quoniam a ſumma veritatẽ, & omnium cognitore procedunt, cuius ſermones omni veritate referti ſunt. vnde prouerbiorum 8. cap. dicitur in perſona ſapientię diuinæ. Iuſti ſunt omnes ſermones mei, & non eſt in eis prauum quid, neque peruerſum, recti ſunt omnibus intelligentibus, & æqui inuenientibus ſcientiam. Et quoniam iuſtitię domini rectæ ſunt, ideo lętificant obſeruantium corda. Qui enim obſeruant legem diuinam, iuſtitiæ Domini non apparent eis duię neque ſeueræ,neque contriſtatiuę, ſed ęquitati permixtæ propter diuinam ſapientiam atque prudentiam, & propter præmii maximi ſpem. Vnde in Pſal. In via teſtimoniorum tuorum delectatus ſum ſicut in omnibus diuitiis: & prouerbiorum cap.21. Gaudiũ eſt iuſto facere iuſtitiã,& pauor operãtib. iniquitatem. Conſtat igitur qũo ex eo ꝙ diuina lex continet præcepta iudicialia recta & vera, lętificat obſeruantiũ corda:& ut ſic excellẽtior ẽ humanis ſciẽtiis moralib.

Quartus effectus eius eſt,quòd diuina lex ex eo quòd continet præceptum Domini lucidum, illuminat oculos.

Pro cuius notitia declarandum eſt quid præceptum importat,& cum in lege domini ſit præceptum cerimoniale ac iudiciale & morale,de quo præcepto intelligitur quòd ſit lucidum, deinde quomodo illuminat oculos,& in hoc diſtinguitur diuina lex moralis ab humana.

Tu igitur aduerte quòd præceptũ in lege dicitur illud ad quod attenditur ſecundum imperium ſuperioris,& eſt de agendis,vel abſtinendis, qualia ſunt pręcepta negatiua & importat debitum ac obligationẽ in eo cui præcipitur. Quod quidem debitum aliquãdo eſt ex parte regulæ quã quis tenetur ſeruare; & maxime ex parte diuinæ regulæ, & ſic illud ſub debito cadit, ſine quo rationis ordo ſeruari non poteſt, vt nõ mœchandũ,non blaſfemandum,non decipiendum proximum, nam cum oppoſitis non ſtat rectus rationis ordo. Aliquando autem tale debitum eſt ex authoritate præcipientis, cui obedire tenemur, & ſic illud ſub debito ac pręcepto cadit, ſine quo ſubiectionẽ ad præcipientem ſeruare non poſſumus. Aliquando huiuſmodi debitum eſt ex parte finis, quem omnino volumus, & qui eſt nobis a deo præſtitutus,& ſic illud ſub præcepto cadit,ſine quo finem intentum conſequi non poſſumus, vt ſi volumus ad vitam ingredi, ſeruanda ſunt mandata.

De quo aũt præcepto intelligendũ ſit,ꝙ ſit lucidum & illuminans oculos, aduerte quòd proprie de his intelligẽdum eſt, quę Deus ipſe prohibuit, ut non occides, non furaberis, non mœchaberis, quæ profecto lucida ſunt,eo ꝙ in ſe euidentem habent claritatem apud quemcunque viuentem ſm dictamen rectæ rationis, & obligãt omnẽ hominẽ ad ſui obſeruantiã ꝑ illud vniuerſaliſſimũ principium. Quod tibi non uis fieri, nec alii feceris.

Quoniam igitur huiuſmodi Domini præcepta lucida & clara ſunt,nullãq; pęnitus ambiguitatem continent, illuminant oculos.ſ.rationis, oſtendunt enim nobis qũo recte ac irreprehenſibiliter viuendum, ideo rationem & intellectum noſtrum illuminant ſicut corporalis lux,tenebras noctis.Vnde prouerbiorum 6.dicĩ. Mandatũ dñi lucerna,& lex lux eſt. Illuminant inquã oculos rõnis noſtræ,

ſtræ,qui multotiens caligant cupiditate exteriorum bonorum & cōcupiſcentiis internarū paſſionū, quibus præcipitamur in peccatum,vt in tenebras horrendas, a quibus nō illuminarmur niſi obſeruantia diuini pręcepti. Ideo Dauid in Pſal.inquit, Illumina oculos meos.ſ.per præcepta tua,ne vnq̄ obdormiam in morte.ſ.peccati. Conſtat igitur q̄uo præceptū dñi lucidū eſt,& illuminans oculos. & ĩ hoc diſtinguitur diuina ac chriſtiana lex moralis, a morali humana:plura nāq; in ea inuenimus mādata ac īſtituta,quæ non illuminãt,ſed rationem ipſam velāt & obtenebrant. Quidam enim apud gentiles mandauerunt peregrinos propulſandos a finibus,& diis ſacrificandos,vt recitat Plato in his qui de legibus de habitantibus circa Pontum euſinum. At Chriſtiana lex mandat peręgrinos hoſpitesque colligi. Mat. xxv. Hoſpes fui & recepiſtis me. Quidam inſtituerunt deteſtabilem marium concubitum, ad vitandū ſuperfluā filiorū generationē, vt recitat Ariſt. in politicis. At diuina & chriſtiana lex id penitus deteſtatᷓ in ſacra Geneſi cap.xix.& Paulus ad Ro.i. Quidam inſtituerunt obſcænos ludos paleſtræ, quibus mares & feminæ nudæ ad irritandam omnem libidinē ſeſe exercebant. Quidam ebrietatem ſemel in menſe approbarunt,vt omnis triſtitiæ ac amaricati cordis ſingulare remedium. At diuina lex & chriſtiana, omnē impudicitiā, oēmq; ebrietatem vetat.vnde Paulus ad Ephe.v.Nolite inebriari vino in quo eſt luxuria. Quidam tradiderunt iuſtitiam eſſe de genere malorum,nec computandam inter virtutes,niſi ex opinione vulgi.Iniuſtitiam vero de genere bonorū, vt recitat Plato de prothagora ſophiſta,& de Traſimaco tyranno.At diuina lex ac chriſtiana id oīno deteſtatur, approbans oppoſitū,unde dicitur Matt.v.Beati qui pſecutionē patiuntur propter iuſtitiā quoniā ipſorū eſt regnū cælorum.Conſtat igitur,q̄uo diuina hæc & Chriſtiana moralis philoſophia excellentior eſt humana, ex eo ꝙ continet oīa pręcepta moralia lucida.i.expreſſe vera, & cōſonātia rationē rectā:quod non cōtinent q̄ plures humanæ traditiones.imo abſona& repugnātia rectæ rōni vt docuimus

Quin-

Quintus effectus eſt, quòd diuina ac Chriſtiana lex cauſat in obſeruanribus eam timorem ſanctum ac permanentem in ſæculum ſęculi.i.in perpetuum. pro cuius notitia declarabitur, quis nam ſit timor ſanctus, & quomodo eſt permanens in æternum, & quomodo diuina lex in obſeruante eam cauſat hunc timorem ſanctum: & in hoc differt à lege humana morali.

Tu igitur aduerte quòd omnis timor ex amore cauſatur. Timet enim homo illud perdere, quod amat: vt filius timet patrem, quia timet perdere hereditatem quam amat. Sicut igitur duplex eſt amor, ita duplex eſt timor. Amorum autem apud ſacrã ſcripturam, quidam ſanctus, quidam non ſanctus. Sanctus eſt ille, quo deus & quæ dei ſunt, & primus in ordine ad deum diliguntur: & de hoc intelligendum eſt dictum Pauli ad Ro. 5. Charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Non ſanctus eſt ille quo quis ſeipſum inordinate & mundum & quæ mundi ſunt diligit. & de hoc intendit Ioannes in ſua prima epiſtola cap. 2. cum dicit. Nolite diligere mũdum, neque ea quæ in mundo ſunt. Si quis diligit mundũ, charitas patris nõ eſt in eo. Correſpõdenter timor eſt duplex. ſ. ſanctus & non ſanctus. Sanctus prouenit ab amore ſancto, & eſt ille quo timet homo offẽdere Deum vt patrem ac ſummum ſuum bonum, recuſatque ab eo ſeparari et ſe illi per reuerentiam ac honorem ſubiicit: et famoſum eſt hunc timorem appellari caſtum atq; filialem. Nõ ſanctus prouenit ab amore non ſancto: & eſt ille quo timet homo ſibi aduerſa præter rationem, quia peruerſe eſt ſui amator, & non in ordine ad Deum, nec de animæ ſalutem: ſimiliter qui inordinate tenet eos qui corpus aut facultatem aut filios offendere poſſunt, hoc timore timet qui ſeruilis ac mũdanus ſolet nũcupari. De hoc intendit ſeruator noſter Math. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus &c. De timore autem ſancto intelliguntur omnia ſcripturæ dicta, in quibus timori attribuitur beatitudo. Beatus homo qui timet dominum: aut ſapientia. Initium ſapientiæ timor domini; aut indeficien

tia bonorum, Pſal. Timete dominum omnes ſancti eius, quoniam nihil deeſt timentibus eum. Conſtat igitur quis ſit timor domini ſanctus. Vt autem ſcias quomodo timor domini ſanctus permanet in æternum, aduerte quòd mundanus terminatur cum mundo ac vita præſenti. Cum enim homo poſt mortẽ frui non poſſit mundi nec ſui corporis oblectamentis, non timet ea perdere. Timemus.n. ea quæ aduerſantur bonis, quibus vti poſſumus pro hac vita. Seruilis autem, qui & pœnalis dicitur, permanet in malis damnatis in æternum propter pęnam æternam. Caſtus vero & filialis dupliciter permanet in bonis in æternum, primo quo ad prĕmium, quod vtique erit ęternũ, & eſt fructus timoris filialis. nã ex eo ꝙ timemus timore sãcto deũ vt patrem, cauentes ne eum offendamus non propter euitationem pœnę, ſed ex amore bonitatis ſuæ, beatificamur. Vnde in Eccleſiaſtico.c.1. Plenitudo ſapiẽtiæ timere Deũ & plenitudo a fructibus illius. Secundò permanet in bonis ac beatis in ęternum quo ad aliquem actum. Diximus.n. tres eſſe illius actus.ſ. timere offendere Deum, recuſare ſe parari a deo, ſubiicere ſe Deo per reuerentiam & honorẽ. Reſpectu primi & ſecundi non permanet, quoniam in vltimo fine firmati ſunt, reſpectu autem tertii ſemper permanebit. Vnde Apocalypſis c.14. dicitur. Timete Deum & date illi honorem. Conſtat ergo quomodo timor domini ſanctus permanet in obſeruante diuinam ac Chriſtianam legem in ſæculum ſæculi.

Quòd aũt diuina lex cauſet hunc timorẽ in obſeruante eam, iam nõ eſt difficile oſtẽdere: Ordinat enim & trahit hominem ad Deum vt ad patrem beneficum, & cõuertit animam à terrenis illecebris ad Deũ ſummũ bonum ſummumq; delectabile: ex conſequenti obſeruans hanc diuinã legem efficitur carus ac dilectus filius Dei: Ioannis 1. Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri: filius aũt carus patri ſemper ſeruat timorem ſanctum.i. filialem erga patrem, ita ꝙ timet offẽdere patrem propter bonitatem patris, & ei debitum exhibet honorem. Et quidem quòd in hoc diſtinguatur diuina ac Chriſtiana moralis, a morali humana gẽ

tilium

tilium,conſtat ex eo, quòd apud eos non trahuntur homines ad virtutem & bene operandum, niſi præmio pollicito in lege, quod eſt pręmium præſentis vitæ:puta quòd famã & memoriam apud poſteros perpetuam acquirent, quòd primos titulos & honores in republica obtinebunt, quòd poetę & oratores ſcriptis ſuis eos immortales reddẽt. Nec retrahetur a vita mala niſi formidine pœnę per legem conſtitutæ, aut crudelitate cruciatuum apud inferos, quos Plato & gentilium poetę fabulati ſunt. De beatitudine autem alterius vitę pauciſſimi,pręter Platonẽ, verbum fecerunt,& quidem vt in caligine ac in tenebris, & non aperte,quoniam ſolo Deo reuelante,id hominum generi compertum eſt:Vnde dicitur Iſaiæ lxiiii. Oculus non vidit nec auris audiuit, quoniam ſcilicet in nullo ſenſibili ac corporali bono conſiſtit, nec in cor hominis aſcendit, ideſt nec intellectu apprehenditur, quæ præparauit deus diligentibus ſe.Quòd ſi Plato viſus eſt proximus attigiſſe id quod ſacra ac chriſtiana lege tenemus,puta quòd beatitudo non pro hac vita, ſcilicet poſt mortem, & in ſpeculatione ſummi pulchri reponẽda ſit,non ex modo philoſophandi a ſe ſatis,ſed cognitione quam habuit ex diuina ſcriptura apud hebræos aut ægyptios,ſecundum Diuum Augu. id cenſendum eſt. At chriſtianus populus a ſeruatore nr̃o edoctus, qui eſt ſapiẽtia patris,clariſſime audiuit: In mundo preſſurã habebitis,in me aũt pacẽ.Ioan. xvi. Et iterũ gaudete & exultate,quoniam nõ in mũdo,ſed in cęlis copioſa eſt merces veſtra,Luc.6.Quoniã igitur moralis humana non trahit hoĩem ad deum,vt ad patrem,ſed vt ad iudicem & vindicatorem malorũ,conſtat quòd non cauſat in hoĩe timorẽ domini ſanctũ ꝑmanẽtem in æternũ, ſed aũt mundanũ qui cum vita pręſenti terminatur,aut pœnalem, qui in cruciatibus permanet in æternum in miſeris ac dãnatis.Oppoſitũ autẽ cauſat hęc diuina ſciẽtia moralis,vt tibi manifeſtauimus,conſtat quàm excellentior ſit illa ex hoc ſingulariſſimo effectu.

Sextus eſt, quòd & multa ac optima retributione nobis a ſeruatore noſtro reuelata ac promiſſa, diuinã hãc legem

obſeruantibus, fiunt mandata domini deſiderabilia ſuper aurum & lapidē pretioſum multum, & dulciora ſuper mel & fauum, & in hoc diſtinguitur ab humana morali ac politica. Pro quorum notitia primo declarandum eſt quomodo mandata ac inſtituta in hac diuina ac chriſtiana ſcientia, ſunt deſiderabilia ſuper aurum & lapidem pretioſum obſeruanti ea. Secundo quomodo dulciora ſuper mel & fauum. Tertio quō & hoc diſtinguitur hæc ſcientia, a morali humana. Tu igitur aduerte, quòd in hac ſcientia retributio obſeruanti diuina mandata, eſt ipſa ęterna beatitudo, vt ibi manifeſtabitur in parte vltima. Quę quidem beatitudo oī vere credenti, & Deo adhęrenti ſumme deſiderabilis ac amabilis eſt, vt pote eius ſummum bonum, & gratia cuius amat ac deſiderat quęcunq; offeruntur ſibi vt media ad illam. Conſtat autem ex ſeruatoris noſtri dicto, mandata ſiue pręcepta diuina in lege reuelata eſſe media ad beatam vitam, Math. 19. Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata. Si igitur retributio illa ſuper omnia deſiderabilis eſt homini fideli ac bene diſpoſito, qui fide viua ad Deū accedit, conſequens eſt media. ſ. mandata ſint ei deſiderabilia ſuper omnes mundi diuitias, omneſque faſtus & ornatus ac pompas ſęculi: & id intendit Dauid cum inquit. Deſiderabilia ſuper aurum multum: & per aurum omnes diuitias intendit, & ſuper multum lapidem pretioſum, per quem omnia quę ad apparentiam & ornatum & faſtum vitę ſpectant intendit. Vir namq; bonus inquit cum Paulo, ad Pphilip. 3. Omnia arbitratus ſum vt ſtercora vt Chriſtum lucri faciam: & ſapientię. 7. Diuitias nihil eſſe dixi in comparatione illius, nec comparaui illi lapidem pretioſum, quoniam omne aurū in comparatione illius, arena eſt exigua, & tanquam lutum exiſtimabitur argentum in comparatione illius. Et horum quidem ratio eſt, quoniam omnes mundi diuitię ac pompa, & faſtus vanitati & tranſmutationi multiſq; anxietatibus admiſcentur, a quibus liberatur qui ad Deum per mandatorum obſeruantiam tendit, viuit enim mente tranquilla, & delectatur in multitudine pacis. Vnde Ioannis. 16. In mundo pręſſurā habēbitis, in me autém pa

cém,

cem: & Dauid. Pax multa diligentibus legem tuam, & non eſt illis ſcandalum. Conſtat igitur quomodo mandata in hac diuina lege ac ſcientia contenta, deſiderabilia ſunt ſuper aurum &c.

Quomodo vero dulciora ſint ſuper mel & fauum, aduerte quòd per mel & fauum intendit omnes ſenſuum ac corporis oblectationes, & intendit quòd obſeruans diuina mãdata, maiores ac perfectiores delectationes percipit, quàm ſenſualis homo in omni ſuo ſenſu corporeo, & obiecto delectabili. Cuius quidẽ ratio triplex eſt. Prima ſumitur ex obiecto delectabili, quod eſt bonum diuinum, & Deus ipſe glorioſus, Pſal. Quam bonus iſrael Deus, his qui recto ſunt corde. Obiectum autẽ oblectationis corporeę, eſt bonum ſenſibile, quod ad diuinum comparatur, vt vmbra ad ſolis radium, lapis vilis ad Iaſpidem. Secunda ſumitur ex virtute animę delectantis. Virtus namque cui ineſt oblectatio ſpiritualis eſt intellectiua, quæ longe nobilior & purior & permanentior in operatione ſua eſt, quàm ſenſitiua quoniam illa incorruptibilis, hęc autem non: illa abſoluta ab omni organo corporeo, hęc autem non. Tertia ſumitur ex modo delectationum: corporales namque delectationes coniunctę ſunt motui & alterationi & labori, ita quòd ſemper aliquid triſtitię habent admixtum, ideo nunquam sũt ſimplices ac purę delectationes. ſpirituales autẽ magis ſunt inquietę quàm in motu. conſiſtũt enim in ſpeculando & amando diuinum bonum, & quę ad ipſum ordinantur: ideo nobiliores ſunt. Quòd ſi animis plebeis ac vulgaribus dulciores & amabiliores appareant delectationes corporales, id non eſt per ſe, ideſt ex natura ipſarum delectationum, ſed per accidens, ideſt ex deprauata diſpoſitione eorum. Viuunt enim ſecundum ſenſum vt bruta, parum aut nihil ratione vtentes. Quoniam igitur obſeruans diuinam ac Chriſtianam legem, delectatur rebus cæleſtibus, ideo dũ mandata domini obſeruat, apparent ei dulciora, ideſt delectabiliora quàm mel & fauum, ideſt quàm omnia delectabilia mundi, guſtat enim quoniam ſuauis eſt dominus. & primę Petri. 1. Si tamen guſtaſtis quoniam ſuauis & dul-

cis eſt dominus. & quoniam Paulus iam hanc dulcedinem guſtauerat, inquit ad Romanos. 8. Non ſunt condignę paſſiones huius temporis, ſi comparentur futuræ gloriæ, quæ reuelabitur in nobis. Conſtat igitur quomodo hæc diuina ſcientia propter æternam retributionem facit obſeruantibus eã mandata domini deſiderabilia & delectabilia &c. Et in hoc diſtinguitur ab humana morali. Neq; enim in ea exprimitur certa ac æterna beatitudo, nec in quo vere ac ſingulariter conſiſtat, ſed potius in confuſo & in nube cum admixtione multorum errorum. Nam Pythagoras interrogatus ad quid natus eſſet, neſciuit aliud reſpondere, niſi vt cælum videret, ſiue ſpecularetur. At humana anima cælo dignior eſt, vt pote ad imaginẽ Dei ſummi qui ſpiritus & non corpus eſt: ergo finis hominis quid dignius eſt quàm videre & contemplari cælum. Ariſtote. in Ethicis non veram & æternam ſed qualemcunq; beatitudinẽ & imperfectiſſimam pro hac vita poſuit in diuinorum entium intelligentia, ad quam tamen ipſe confitetur ſe habere humanum intellectum, in ſecundo primæ philoſophiæ, vt oculũ noctuæ ad lumen ſolis. Plato in Phędone Socratem introducit diſputantem de felicitate & miſeria alterius vitæ magis more poetarum, quàm quid certi determinet. In vltimo autem de Republica introducit Herum Pamphilum ſuſcitatum a mortuis fabulantem per longas ambages circuitus animarũ modo ad felicitatem, modo ad miſeriam: in Thimæo vult animas ad compares ſtellas redire, vnde proceſſerunt, & ibi felicitari. In libris de legibus inſtituit diuinas leges de Deorũ cultu & orationibus & ſacrificiis petendas eſſe aut a Pithio Apolline, aut a Delphico, aut ab Ammone oraculo. Qui proculdubio non ſunt niſi fallaces ſpiritus & falſi dei: omnes enim Dii gentium dæmonia. Quomodo ergo humana gentilium traditio poterat mandata ſua circa mores a rectę vitę obſeruantiam, & humanam mẽtem ad beatitudinem dirigere, & media ad beatam vitam reddere deſiderabilia ac dulcia, cum neſcirent verę beatitudinis ſemitas, nec quę ſedes expectaret animã ſolutam legibus ſeruitutis humanæ, nec in quo ſpecifice

ac

ac ſingulariter beatificari poſſet? cum nonnulli fabulentur de campis eliſiis,alii de Ethere puro,alii de compare aſtro, alii de ſpeculatione idearum, alii de contemplatione primi boni quæ tamen qualis futura ſit penitus ignorant. idō Deus miſericors cæcitatem ac ignorantiam miſeratus humanam,miſſit ſapientiam filium ſuum,diuinum ac veridicum doctorem , vt illuminaret nos ſedentes in tenebris & in vmbra mortis . Hic reuelauit , quoniam merces noſtra eſt in cęlis,& quòd beatitudo noſtra eſt, vt ſimus ſicut Angeli Dei in cęlo.ſ.per amorem & ſpeculationem & inenarrabilem fruitionem Deo coniuncti per vitám æternam,ſine metu reuertendi ad nouas indigentias & miſerias,quales nunc experimus . Beati enim erunt qui habitabunt in domo domini in ſæcula ſęculorum laudabunt eum. ſed de his pleniſſime dicturi ſumus in parte vltima huius noſtri laboris.Non ergo mirum ſi diuina hæc & Chriſtiana ſciē tia reddit mandata domini deſiderabilia & dulcia, quod facere nō pōt humana gentilium moralis philoſophia.Patet ergo qūo incomparabiliter excellentior eſt,ex eo quòd cauſat ſextum hunc & optimum effectum.Veri igitur ac fidelis animi eſt hanc diuinam & Chriſtianam ſcientiam ſtudio & opere ſectarii relicta vana & ſuperſtitioſa illa humana,in qua falſorum Deorum traditiones & ritus , ambiguæ bene ac honeſte viuendi leges tradūtur . & hanc verā ſapientiam amplecti diuus hortatur Auguſt.in.2. de ciui. Dei , cap. vltimo, vbi inquit . Nunc iam cæleſtem arripe, pro qua minimum laborabis, & in ea veraciter ſemper q; regnabis,illic enim tibi non veſtalis focus,non lapis capitolinus,ſed Deus vnus & verus,qui non metas rerum,nec tempora ponet, ſed imperium ſine fine dabit. Noli Deos fallaces falſoq; requirere, abiice potius atq; contemne in veram emicans libertatem. Non ſunt Dii ſed maligni ſpiritus,quibus æterna tua felicitas pœna eſt.Non tam Iuno Troianis,a quibus carnalem originem ducis,arces videtur inuidiſſe Romanas,quàm iſti dæmones:quos adhuc Deos putas omni generi hominum ſedes inuident, ſempiternas &c.Hęc de pręſenti cap.dicta ſint.

Cap. 6.

IN hoc capite declaranda eſt huius diuinæ ſcientiæ celſitudo ex eo quòd extra eam,nulla eſt perfecta virtus moralis.nulluſque actus ſimpliciter bonus moraliter. Pro quorum notitia primo declarandum eſt nullam eſſe verã ac perfectam virtutem moralem ſine agnitione veri Dei, & relatione in eum vt in vltimum ac optimum hominis finem.Secundo quòd nullus eſt perfectus actus moralis niſi propter Deum,vt obiectum amatum vltimate fiat.Tertio quòd in fideli viuente ſecundum legem moralem humanitus traditam nec eſt perfecta virtus aliqua moralis, nec actus bonus perfectus moralis. Quarto quod in ſolo fideli viuente ſecundum legem diuinam ac Chriſtianam dantur perfecta virtus, perfectuſq; actus moralis, & tunc manifeſta erit celſitudo huius diuinæ ſcientię ſupra morales gentilium ac philoſophorum.

Quantum ad primum aduerte hanc eſſe veram & expreſſam Diui Auguſtini ſententiam, in omni ſua doctrina,& primo ſcribens contra Iulianum lib.4.inquit.Conſtat quòd quicunq; philoſophorum,chriſtum Dei virtutem & Dei ſapientiam neſcierũt,hi nullã virtutem.ſ.perfectam, ſicut nec veram ſapientiam vlla ratione habere potuerunt.Et in libro de vera innocentia inquit. Nihil eſt bonum ſine ſummo bono.Vbi.n.deeſt agnitio æternæ & incommutabilis veritatis,falſa virtus eſt,etiam in optimis moribus,ideſt qui optimi eſſe videntur. Et in libro de continentia circa finem inquit.Nunquid continentiam,quam munus Dei veriſſime dicimus, dicturi ſumus eſſe peccatũ? abſit a noſtris cordibus tam deteſtanda dementia. Beatus autem Apoſtolus inquit.Omne quod non eſt ex fide peccatum eſt:quæ ergo fidem non habet, continentia nominãda non eſt. Idem intellige de quacũque alia virtute. Et in libro quinto de ciuitate Dei inquit. Conſtare debet inter omnes veraciter pios,neminem ſine vera pietate,id eſt veri Dei vero cultu,veram poſſe habere virtutem. Et in libro decimonono inquit.Veræ virtutes niſi in eis, quibus ineſt vera pietas eſſe non poſſunt. Item in libro de moribus ec-

cleſiæ,cum concluſiſſet omnia in Deum referenda, poſtea diffiniens morales virtutes, quæ ſimpliciter & perfecte virtutes ſunt inquit. Temperantiam dicimus eſſe amorem ſeſe Deo integrum incorruptumque ſeruantem: Fortitudinem:amorem omnia propter Deum facile perferentem, Iuſtitiam, amorem Deo tantum ſeruientem, & ob hoc bene imperantem ceteris quæ homini ſubiecta ſunt: Prudētiam,amorem bene diſcernentem ea quibus adiuuetur tendere in Deum, ab his quibus impediri poteſt. Ex quibus conſtat pro rei veritate,nullas eſſe veras virtutes, ſi non in Deum vt in hominis ſupremum ac rectum finem vltimate referantur. Vnde ſi ad aliquid aliud vltimate, ſiue non ad aliud quàm ad ſeipſas referantur,veræ ac perfectę virtutes dicēde nō ſunt.Quapp Diuus Auguſtinus ſcribens cōtra Iulianum, & reſpōdēs argumēto Iuliani probātis gētiles habuiſſe veras virtutes eo ꝙ iuxta verbū Apoſt.ad Ro. primo,ea quæ erant legis faciebant, inquit.Dictum Apoſtoli non conuincit quòd habuerint veras virtutes, eo ꝙ non propter finem debitum ea quæ ſunt legis faciebant. Nam ſine fide non ad eum finem iſta opera retulerunt, ad quem referre debuerunt.& exemplificans de Fabricio, & Catilina dicit quòd Fabricius minus punietur, quàm Catilina,non quia iſte bonus,ſed quia minus malus,quia minus impius Catilina. Nam licet Fabricius veras ac perfectas virtutes non habuerit,a veris tamen virtutibus non plurimū deuiauit ſicut Catilina, & ei ſimiles. Correlaria ergo ſequitur,quòd quicūque aliquod bonum agit ex genere vel officio,id eſt,aliquid quod agendum eſt, hoc tamen agit propter nomen bonum,aut famam,aut honorē, aut diuitias, vltimate in his figendo terminum intentionis ſuæ, neque actu, neque habitu perfecte virtuoſe agit ex intentione ſanctorum doctorum: & ipſi etiam philoſophi veritate ducti, idem aſſeuerant. Nam Ariſt.in tertio Ethicorum determinat ciues illos, qui gratia aſſequendi honoris aut fugiendi opprobrii pericula ſuſtinēt in defenſanda patria,non habent veram fortitudinem,ſed per quādam ſimilitudinem. Magis tamen aſſimilantur viro forti

quàm

quàm hi qui propter alios fines minus bonos diſcrimina ſuſtinent,vt iam declarauimus in Epythomatibus noſtris, in tertio Ethicorum. Item in quarto Ethicorum dicit ꝙ liberalis non honorat nec amat diuitias propter ſeipſas, ſed vt communicet eas alteri. Vbi Euſtratius commentãs inquit. Qui gratia honoris vel gloriæ vel venatione maioris lucri diuitias largitur,non eſt liberalis. Sed aduerte ꝙ notanter dixi, in his figendo terminum intentionis ſuæ vltimate. Nam non opponitur virtuti quòd quis agat propter honorem aut famã, aut diuitias, dummodo nõ ſiſtat hic intentionem ſuã vltimate, ſed hos fines proximos & ſingulares ordinet in vltimum finem qui eſt Deus benedictus actu vel habitu. Nam & diuina ſcientia admonet nos Eccleſiaſtici 41. curam habere de bono nomine: & prælati ac rectores rationabiliter appetũt honorari a ſubditis, vt authoritas eorum ſeruetur ad bonum ſubditorũ. Et diuitias moderate appetere & quærere non eſt vitioſũ, aliter nullus poſſet licite diuitias poſſidere, quod eſt contra ſacros Theologos. igitur modo nõ figatur vltimata intentio in his, ſed ſaltem habitu referantur in Deum, non contrariatur virtuti. & propterea Paulus paucis oſtendens quomodo hæc in Deum referenda ſunt,vt ſeruetur virtutis ratio, inquit primę ad Corinthios 10. Siue ergo manducatis, ſiue bibitis, ſiue quid aliud facitis,omnia in gloriã Dei facite,quaſi dicat, oĩa in Dei honorem vltimate referte vt ĩ primum omnium bonorum authorem & largitorem. Conſtat ĩgitur ex pręd ictis nullam eſſe veram ac perfectam virtutem moralem ſine agnitione veri Dei, & relatione ĩ eum,vt ĩ vltimum ac optimum hominis finem.

Quantum ad ſecundum,declarandum eſt nullum eſſe perfectum actum moralem niſi fiat vltimate propter verũ Deum vt obiectum amatum,ita quòd Deus ipſe & non aliud ſit vltimus finis propter quẽ agens moraliter agit. Ad euidentiam huius aduerte quòd ad actum bonum perfecte moralem requiritur intẽtio recta & bona moraliter. Hæc autem eſt qua intenditur & diligitur ac quæritur illud quod propter ſe & gratia ſui eſt diligibile, vt propter

ſe

ſe ac gratia ſui diligatur ac quęratur, & quòd eſt diligibile non præciſe propter ſe ſed propter aliud, diligatur in ordine ad aliud actu vel habitu, ad quod referẽdum eſt: quòd ſi diligibile propter aliud diligatur vltimate propter ſe, & non diligatur vt diligibile eſt, non erit bona perfectaque moralis intentio. Nam omnis talis intentio eſt difformis ac deuians a ratione recta. Dictat enim ratio recta, vnũquodque debere diligi vt diligibile eſt, vt ſi eſt diligibile vltimate gratia ſui, & non in ordine ad aliud, ſic diligatur & non aliter, ſi propter aliud, ſic diligatur & non aliter: & ſi quid non eſt diligibile, nec gratia ſui nec propter aliud, neutro modo diligatur. Si ergo in omni intẽtione aliquid diligitur & quærit per ſe, intẽtio qua diligitur diligibile vt diligibile eſt, & non diligitur non diligibile, erit recta ac bona atque laudabilis, qua aũt diligitur diligibile aliter quàm debeat diligi vel diligitur, non diligibile vt vitium & peccatum, eſt non recta, nec bona perfecta moraliter. Et cõfirmatur ſic. Omne diligibile aliud a Deo, diligendum eſt finaliter propter Deum, ergo omnis intentio qua aliquid aliud a Deo diligitur propter ſe, non eſt bona perfecta moraliter. antecedens quidem ſic manifeſtatur. Quælibet rationalis creatura, vt ſit recte ordinata, beneque in operando diſpoſita, debet actus omnes ſuos ad vnum finem vltimate ordinare, quem conſtat non poſſe eſſe alium quàm illud optimum ens ſumme diligẽdum, quo in natura nec dari nec cogitari poteſt melius: ex conſequenti non eſt referibile ad aliud vlterius bonum. Hoc autem concluditur diuina authoritate, & ratione humana, nõ eſſe niſi Deum. Vnde Diuus Auguſtinus in libro de moribus Eccleſiaſticis inquit. Non arbitror cum de moribus & vita ſit quæſtio, amplius eſſe quærendum quid hominis ſit ſummum bonum, quo referenda ſunt omnia: id enim eſſe patuit & ratione quantum valuimus, & ea quæ noſtræ rationi antecellit authoritate diuina nihil aliud quàm ipſum Deum. Conſequentia vero patet, quoniam cum intentione qua aliquid aliud a Deo diligitur vltimate propter ſe, aut qua diligitur ab aliquo non diligendum, non ſtat dictamen ra

tionis recte,ergo non eſt bona perfecte moraliter.

His præmiſſis probatur propoſitum principale ſic. Nullus eſt actus bonus perfecte moralis niſi factus ſit intentione recta, intentio non eſt recta, niſi ſit cum dictamine rationis rectę. Ratio recta dictat omnem actum moralem fiendum vltimate propter ſummum ac optimum finem, qui non gratia alterius, ſed gratia ſui diligendus eſt. Hic autem eſt Deus, vt declarandum eſt, ergo nullus eſt actus bonus perfectus moralis, niſi fiat vltimate actu vel habitu propter Deum &c. Ex quibus correlarie ſequitur, nulla eſſe opera vere, & perfecte moraliter bona, niſi vltimate fiãt ex Dei dilectione actuali vel habituali. Vnde Auguſtinus ſuper Pſalmos, Ea quippe ſola opera bona dicenda sũt, quę per dilectionem Dei fiunt. & in libro de ſpititu & littera inquit. Non eſt fructus bonus, qui de charitatis radice nõ ſurgit. Quid autem eſt charitas niſi dilectio dei propter ſe, & proximi propter Deum? quæ utique ex dilectione Dei procedit.

Quantum ad tertium probandum eſt quòd in fideli viuente ſecundum legem moralem humanitus traditam nõ eſt perfectus actus moralis, nec perfecta virtus. Tu igitur aduerte ex communi doctrina ſanctorum, etiam philoſophi in tertio Ethicorum, Actus humani recipiunt bonitatem ex debitis circunſtantiis, vt ſcilicet taliter fiant, qualiter fieri debent, vt per taliter & qualiter comprehendantur omnes circunſtantiæ requiſitæ ad actum bonum perfecte moralem; inter quas circunſtantias finis debiti eſt potiſſima. recipiunt ſimiliter imperfectionem ex carentia debitarum circunſtantiarum, & præcipue debiti finis, puta ſi non fiunt ad eum finem vltimate, propter quem fieri debent. Ex his arguo ſic. Nullus actus infidelium pręcipue qui viuunt, aut vixerunt ſecundum inſtituta philoſophorum gentium ſit propter Deum vltimate, aut ex dilectione Dei, quoniam ipſi non cognouerunt ipſum eſſe propter ſeipſum diligendum, & cætera propter ipſum: aliter idolatriam non docuiſſet in populis, ergo nullus eorum actus ſit intentione recta cum careat circunſtantia debiti finis,

ex conſequenti non ſit perfecte virtuoſe moraliter, & ex hoc ſequitur quòd nulla virtus moralis eſt perfecte in infideli. Nam cum ex virtuoſis actibus, & ex perfectis generetur ac intendatur virtutis habitus, ſi ĩ infideli eſſent actus vere ac perfecte uirtuoſi, in eodem eſſent veræ ac perfectæ virtutes morales. Quod eſt contra docrinam ſanctorum, & prçcipue Diui Augu. vt docuimus in prima huius capitis parte.

Nec obſtat, quòd Auguſtinus ſcribens ad Marcellinũ videtur aſſerere in Romanis gentilibus veras fuiſſe virtutes politicas, quæ vtiq; morales ſupponunt. Vnde inquit. Rem publicam Romani cõſtituerunt auxeruntque virtutibus, & ſi non habentes veram pietatem erga verum Deũ quæ illos etiam in æternam ciuitatem poſſet ſalubri religione perducere, cuſtodientes tamen quandam ſui generis probitatem, quç poſſet terrenæ ciuitati conſtituendç augendæ conſernandçque ſufficere, Deus enim ſic oſtendit in opulentiſſimo & præclaro Romanorum imperio quantum valerent ciuiles & ſine vera religione virtutes, vt intelligeretur hæc addita fieri homines ciues alterius ciuitatis, cuius rex veritas, cuius lex charitas, cuius modus æternitas eſt.

Reſpondetur quòd non ſumit virtutis nomen propriiſſimè & ſtricte, vt id tantum appellet virtutem quòd eſt principium operandi cum omnibus circunſtantiis debitis, puta quid propter quid, & quemadmodum agendum eſt. Nam circunſtantia debiti finis defuit in Romanis, vt ipſa oſtendit in quinto de ciuitate Dei a cap. 12. vſque ad 20. vbi ſæpius dicit Romanos illos qui laudabiliores viſi ſunt omnia opera quam laudabilia feciſſe, vt laudarentur ab homnibus, & ex quibus etiã nunc laudantur, ea vltimate feciſſe pro vana mundi gloria. Ex quibus conſtat eorum affectiones & habitus non perfectas fuiſſe & veriſſimas virtutes, quales probabimus extitiſſe & exiſtere in veris chriſtianis. Vnde manifeſtabimus in ſecunda parte huius operis nec in Marco Catone veram extitiſſe fortitudinem nec in Lucretiç pudicitia perfectam virtutem &c. quales

fuere

fuere in ſacris martiribus, atque virginibns pro Chriſto paſſis. Vtitur aũt Diuus Auguſtinus virtutis vocabulo Romanos laudans non propriiſſime, ſed extendendo ipſum ad eos habitus, quibus fiunt fienda, & vitantur vitanda, licet non propter eũ finẽ, propter quem hæc fienda illa vitãda ſunt. Qui habitus licet ſecundum veritatem non ſint perfectæ virtutes, imo mereantur dici virtutes in comparatione ad Chriſtianas virtutes, tamen homines qui intuentur tantum id quod fit & non propter quid fit ſiue ignorẽt ſiue ſciant propter quid fieri debeat, ſed inter operantium intentiones diſcernere non valentes, huiuſmodi habitus veras ac perfectas virtutes exiſtimat. & quòd hæc fuerit Diui Auguſtini intentio patet in eodem libro capitu. 12. vbi inquit. Iſta ergo laudis auiditas & cupido gloriæ, multa illa miranda fecit laudabilia ſcilicet, atque glorioſa ſecundum hominum æſtimationem. Non ergo perfectas & ſimpliciter dictas virtutes morales ei attribuit, ſed potius putatiuas, & a veris ac perfectis virtutibus minus diſtantes. quod confirmatur per eundem cum ſubiicit quod ipſi ſcilicet Romani virtute ciuili non vera ſed veriſimili, dæmonibus & vanæglorię ſeruierunt. Conſtat igitur propter quid infideles viuentes iuxta traditiones humanas philoſophorum, ac legislatorum ſuorum, nullum habẽt verum ac perfectum actum moralem, ex conſequenti neque vllam veram perfectam virtutem moralem neque ciuilem, ſed potius æſtimatiue.

Quantum ad quartum manifeſtandum eſt quòd in ſolo fideli viuente ſecundum legem diuinam ac Chriſtianam moralem datur perfecta virtus, perfectiuſque eius actus moralis. Tu igitur aduerte, quòd vt diximus apud gẽtiles non fuit vera an perfecta virtus moralis nec actus, quoniam licet alias circunſtantias virtuti & eius actui requiſitas haberent, tamen in principali deficiebant, ſcilicet in reuelatione ad debitum finem vltimate, qui eſt cognitio & dilectio Dei actu vel habitu: ſed fideles ex utraque lege, diuina ſcilicet antiqua & chriſtiana erudiuntur omnia propter Deum vt obiectum amatum vltimate agere &

dicere

dicere,omnem honorem,omnem gloriam, omne ſibi datum bonum in Deum authorem referre, vt tibi clare conſtabit ſi Moſis legem perlegeris. Nam de dilectione Dei ſuper omnia habes in Deuterono.cap.6.De diuino honore & laude & gloria ipſi ſoli tribuēda pleniſſime dicātatur in Pſalmis. Hinc illud. Non nobis domine non nobis, ſed nomini tuo da gloriam:& tres pueri in fornace caldeorum,decantabant.Benedictus es Deus patrum noſtrorum laudabilis & glorioſus in ſęcula. Docuit nos filius in omni opere Deum patrem glorificare,quem imitatus Paulus primæ,ad Corin.10.inquit.Siue manducatis,ſiue bibitis, ſiue quid aliud facitis,omnia in gloriam Dei facite.Et primæ ad Thimotæum primo, Regi autem ſæculorum imortali,inuiſibili,ſolo Deo honor & gloria.& Apocalipſis 4. Dignus es domine Deus noſter accipere gloriam & honorem & virtutem,quia tu creaſti omnia, & propter voluntatem tuam erant,& creata ſunt:& Iacobi primo.Omne datum optimum,& omne bonum perfectum deſurſum eſt, deſcendens a patre luminum. Cum igitur ſola diuina ac Chriſtiana moralis doctrina aperte doceat nullū creatum bonum neque fortunæ neque corporis neque animi eſſe propter ſe vltimate quærendum nec diligendum, ſed in ordine ad primum a quo & in quo eſt omne noſtrum bonum,conſtat ſolos fideles poſſe bene operari atque felicitari,quoſcunque autem alios euaneſcere:ex conſequenti in hac ſola diuina ac Chriſtiana lege reperibilis eſt vera ac perfecta moralis virtus atque actus eius vt ſunt media ad veram & reuelatam nobis beatitudinem,nec vt ſcribitur actuum quarto,aliud nomen eſt ſub cœlo datum hominibus,in quo oporteat nos ſaluos fieri, niſi ſcilicet Dei filius,qui eſt via & veritas ad æternam ſalutem. Abeant ergo philoſophi cum vana ac pompoſa philoſophia,a qua præcipit Apoſtolus præcauere, inquiens ad Coloſſenſes cap.ſecundo.Videte ne quis vos decipiat per philoſophiā & inanem fallaciam ſecundum traditionem hominum,ſecundum elementa mundi, & non ſecundum Chriſtum, quia in ipſo habitat omnis plenitudo diuinitatis.& cōfirmatur

matur Ioannis cap. 10. vbi ſeruator tacite reprobans hominum ac ſuperborum philoſophorum doctrinas inquit. Ego ſum oſtium ouium, id eſt, deſiderantium ſaluari ac beate viuere. Omnes quot quot venerunt vt ſcilicet vani & pompoſi philoſophi tradentes legem bene ac moraliter viuendi, fures ſunt & latrones: quoniam etſi aliqua vera tradiderunt, multa tamen falſa nuſcuerunt, vt docuimus ſupra. Ego ſum oſtium. per me, id eſt, per exempla & doctrinam meam ſi quis introierit ſaluabitur, quaſi dicat. Si ſecundum philoſophorum moralem imperfectam & falſis immixtam doctrinam vixerint, non ſaluabuntur ſalutē ęternam inuenientes: per me autem ſaluabuntur, & æternam vitam dabo eis: neque enim vt inquit Diuus Auguſtinus in Omelia ſuper Euangelium quod incipit, Amen amen dico vobis, qui non intrat per oſtium, Ioannis decimo, cuiquam eſt vera, & certa ſpes beate ac ſemper viuendi, niſi agnoſcat vitam, quæ eſt Chriſtus: & per ianuam intret in ouile &c. Patet ergo quanta ſit huius ſcientiæ celſitudo ſuper morales humanas. Hanc ergo ſequamur omnes; huic pareamus, huic imprimamur. Hæc de præſenti cap. dicta ſint.

Finis primæ partis.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

INCIPIT PARS SECVNDA, ET EST DE SEPTEM VIRTVTIBVS, tribus quidem Theologicis, & quatuor moralibus.

IN HAC ſecunda parte iuxta ordinem prçmiſſum acturi ſumus de ſeptem virtutibus, tanquam ſeptem columnis, ſuper quas diuina ſapientia totum vitę moralis diuinæ atq; Chriſtianę ędificium firmauit, inter quas ſacra fides vt baſis & fundamẽtum locatur, quoniam vt docuimus in parte prima nulla alia perfecta dari poteſt virtus, neq; actus ſimpliciter bonus abſque fide. Quomodo enim ſpes tua eſt in Deo, amor tuus erga Deũ, ſi non credis in eum? De fide ergo in primis agendum eſt. Cuius conſideratio vnico complectetur tractatu, cum ſuo oppoſito, quæ eſt infidelitas. Debet enim eadem eſſe oppoſitorum diſciplina, & priuatio per habitum innoteſcit, vt tenebre per lumen ignorantia ꝑ ſcientiam. Se habet autem infidelitas ad fidem vt priuatio ad habitum, ideo de vtraq; in vno tractatu agendum eſt. Hunc tractatum diuidimus in quatuor capita.

IN primo capite inueſtigandum eſt quid ſit vera fides quam aſſeueramus eſſe fundamentum primum beatitudinis noſtræ. Hanc enim intẽdimus eſſe virtutem primam Theologicam, ſuper quam totum morale diuinum ac Chriſtianum negocium ædificaturi ſumus.

IN ſecundo inueſtigabitur de duplici diſtinctione, ſcilicet de fide informi quæ dicitur mortua, & de fide formata, quæ dicitur viua & fructuoſa, & de triplici actu credendi, ſcilicet credere Deum, credere Deo, credere in Deum.

IN tertio declarabitur quantum Deo placeat vera fides

& quomodo opera diuina quę operatur Deus in ſanctis attribuuntur fidei,& quomodo vera fides, vincit mundum & demones & malas carnis concupiſcentias.

In quarto agendum eſt de infidelitate oppoſita vere fidei, & de ſpeciebus eius,quæ ſunt,infidelitas,apoſtaſia,hereſis.

TRACTATVS PRIMVS DE FIDE CHRISTIANA.

CAPVT PRIMVM.

IN HOC primo capite inueſtigandum eſt, q̄d ſit vera fides vt eſt Theologica,ac Chriſtiana virtus. Et hic quatuor agenda ſunt. Primo quot modis dicitur hic terminus fides. Secundo quid ſit vera fides,de qua intendimus.Tertio quomodo differt à ſcientia,& opinione.Quarto ſi in aliis quàm in hæbreis ante filii Dei humanationem,& ſi poſt eius prædicationem per Apoſtolos, quàm in populo Chriſtiano inuenta ſit,aut inueniatur.

QVANTVM ad primum aduerte, ꝙ famoſum eſt fidem dici quinque modis.

PRIMO dicitur de omni aſſenſu in promiſſione facta inter hominem,& hominem,ſiue de verbis,ſiue de actis , ſiue de contractibus in iuſtitia commutatiua,& pactis celebratis,ſiue ſuper facultatem,ſiue ſuper famam,ſiue ſuper cōnubia,ſiue ſuper pacē ſeruandam,ſiue ineundū bellum. Et hoc modo fides eſt apud gentes omnes,quæ in aliqua cōmunitate conueniunt,vt in familia,& vico,& ciuitate,& dominio, & de fide in hoc ſenſu accepta , firmatum eſt naturale illud principiū,quod & de iure gentiū eſt.ſ.fides etiā hoſti ſeruanda eſt. Et in hoc ſenſu adeo neceſſaria eſt in omni gente,ꝙ abſq; ea nulla pax,nulluſq; ſtatus viuēdi tute iueniri poſſet.

SECVNDO dicit de aſſenſu,quo q̄s adhæret dictis alterius vt authoris,& cui videatur rōnabile ſibi credēdū eſſe.Et hoc mō fides circundat,oēs doctorū ſectas,ac ſcolas. Nā grāmatici aſſumpſerunt ſibi authores,q̄bus vt oraculis credunt, vt

Pri-

Priſcianum,in grãmatica.Virg.& Homero in Poeſi.Ciceroni in rethorica.Similiter & philoſophi diuiſi in tria gña, ſ.in Mathematicos,Phiſicos,& Metaphiſicos,hñt authores, quos omni fide dignos recipiũt. Mathæmatici hñt Euclidẽ, phiſici Ariſtot. Metaphyſici.i.diuini Platonẽ, & hęc quoq; adeo neceſſaria eſt,ꝙ ſine ea nulla ſtaret firmata ſcientia,neque ars.Hac.n.ſublata,vnuſquiſq; in quacũq; facultate, ſiue practica,ſiue ſpeculatiua,imaginationes ſuas fabricaret, quibus vt oraculis optarent,ſuaderentq; aſſentiri. Opportunũ ergo eſt in omni doctrina,ac humano exercitio, aliquos cõſtituere duces,ac præceptores,quos in arte,& ſcientia expertos,ingenioſoſq; arbitramur, illiſq; vt regulis aſſentire, & ſic ſeruabitur fides ſecundo modo dicta.

Tertio dicit de aſſenſu,ac adhærẽtia,quã quis adhæret alicui cõcluſioni nullo mõ hæſitans,etiam ꝙ rõnem euidentem nõ habeat ad illam,& hoc in naturalibus, & in hoc ſenſu dicitur à nõnullis Ariſtotelem habuiſſe fidem de æternitate mundi.Credidit.n.indubie mũdũ æternũ,credidit & cœlum eſſe quintum corpus.i.nõ cõflatum ex quatuor elemẽtis,credidit animã immortalẽ, credidit tñ octo eſſe corpora,cœleſtia.ſ.ſeptẽ planetas,& ſphera ſtellarũ fixarũ,credidit tot,& nõ plures eſſe intelligentias,quot motus cœleſtes, Licet ad hæc rões euidentes nõ haberet, credidit ſimiliter in ſecũdo cœli in ordine planetarũ,lunã ſubeſſe immediate ſoli,& tñ de hoc euidentẽ nõ habuit rõnẽ.Sed fidẽ adhibuit Egyptiis,ac Babiloniis hæc obſeruantibus, vnde in.2. cœli textu.6.inquit.Similiter aũt & de aliis aſtris dicunt, qui dudum obſeruauerũt ex pluribus annis Egyptii & Babilonii, à qbus multas habemus credulitates de vno quoq; aſtro,Et in eodẽ lib.tex.1.&.2.vbi loquens de æternitate,& incorruptibilitate cœli,dicit ꝙ licet accipere fidẽ ex dictis, & in.2. textu inquit propter quod bene habet perſuaſibilẽ ſe ipſum exibere antiquis, & maxime patrum noſtrorum veros credere eſſe ſermones,vt ſit immortale aliquid, & diuinum habentium motum.In eodem ſenſu plato fidem indubiam tenuit in Thimeo deſcribẽs mundi ꝓductionẽ ꝑ modũ hiſtoriæ,& hominis formationẽ,quã quo ad animam ĩmortalem

D 2 attri-

attribuit deo immediate:quo ad opificium corporis:diis ſecundis attribuit,neq; tamen ad hęc euidentem rationē inuenit. Sed dicit ī Thimeo priſcis viris his ī rebus credēdū eſſe, q̄ diis geniti fuere.Impoſſibile ſane deorū filiis fidē nō hēre: Licet nec neceſſariis nec veriſimilibus rōnibus eorū oratio confirmetur : Nos igitur legem ſecuti , fidem eis præſtabimus Hæc Plato.Et aduerte ꝙ priſcos viros diis genitos prophetas,ſiue vates intelligit , de quibus inquit in Thimeo: Lex iubet diuinis vaticiniis iudices præeſſe ꝓphetas , quos vates quidam nominant:Vtrum autem Plato per diuinos vates, ac prophetas , & ſacra oracula , intendat de ſolis illis hominibus,quos fatidicos,& quoddam diuino furore correptos vana, ac ſuperſtitioſa gentilitas appellabat , per ſacra vero oracula intendat ſpirituum falſorum,ſeu dęmonum & ſtatuis,ac idolis reſponſa?An hæbreorum prophetas, diuinaſq; reuelationes?quas Moiſes a ſummo deo ſuſcepit , & ſcriptis mandauit:declarabimus infra in hocmet cap.

QVARTO de dei aſſenſu quo quis aſſentit cōcluſioni formate,de diuinis, & his , quæ ſenſu non compręhenduntur, quo ad prædicata,quæ humana ratione concludi ac demonſtrari poſſunt,puta ꝙ deus eſt:ꝙ eſt omnipotens,ꝙ eſt tantū vnus,quod principium effectiuum & finale omnium: ꝙ anima eſt incorruptibilis,ꝙ poſt hanc vitam capax eſt fœlicitatis & miſeriæ:ꝙ deus & intelligentiæ,quas angelos dicimus ſunt īcorporei,immateriales,inalterabiles,indiuiſibiles, intellectuales omnino , & hæc quidem fides cōmuniter ineſt his qui in phyloſophiæ ac metaphyſicæ ſtudio enutriti non ſunt:Tales nanq; prædicta ſcire nequeunt , ſed illis auditis ex lege credunt. At qui in phyloſophiæ ac diuinæ ſcientiæ ſtudio profecerunt,hęc non credunt , ſed demonſtrant ſicut & demonſtrauit Ariſtoteles in.8.phyſicorum &.12. Metaphyſicæ:Et hoc eſt, quod Paulus inquit ad Roma. primo. Inuiſibilia Dei a creatura mundi:per ea,quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoq; eius diuinitas & virtus,ita vt ſint inexcuſabiles.Quia cū cognouiſſent Deū: non ſicut Deum glorificauerunt &c.

QVINTO dicitur de firmiſſimo , & indubitato aſſenſu, quo

quo aſſentit homo concluſionibus, ſiue propoſitionibus, quarum veritas manifeſtari ratione humana non poteſt, nec inueſtigari poſſunt, ita vt fiant intellectui noſtro euidentes, niſi adſit Dei maximi reuelatio, cui magis quàm cuicunq; humanæ rationi adhærendum eſt. Propoſitiones aũt huiuſmodi ſunt de prędicatis tranſcendentibus omnino capacitatem noſtram & notitiam naturalem. Vt ꝙ Deus eſt trinus, & vnus, ꝙ creauit mundum in tempore, ꝙ formauit die ſexto hominẽ ad imaginem ſuam, ꝙ creauit mulierem ex homine; ꝙ creauit eos immortales non ex natura, ſed dono iuſtitiæ originalis, quod Deus carnem accepit ex virgine, ꝙ natus de virgine paſſus eſt, & mortuus, & reſurrexit, & aſcendit. &c. Quòd finis fidei ſic acceptę eſt beatitudo perpetua conſiſtens æſſentialiter in viſione Dei faciali, & completiue in eiuſdem fruitione. Quam quidem fidem hoc modo dictam non cognouerunt nec acceptarunt huius mundi ſapiẽtes, qui fuerunt ex gentibus, nec quantum ad diuinę incarnationis miſteriũ attinet cæci iudęi. Vnde Paulus primę ad Corin. primo inquit. Scriptum eſt enim: perdam ſapiẽtiã ſapientum, & prudentiam prudentum reprobabo, vbi ſapiẽs vbi ſcriba, vbi inquiſitor huius ſeculi? Non ne ſtultam fecit Deus ſapiẽtiã huius mundi. Nam quia in Dei ſapientia nõ cognouit mundus per ſapientiam Deum: placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere credentes. Quoniam & iudęi ſigna petunt, & græci ſapientiam quærunt. Nos aũt prædicamus Chriſtum crucifixum, iudęis quidem ſcandalum, gentibus autem ſtultitiam, ipſis autem vocatis ſcilicet à Deo: Chriſtum Dei virtutem & Dei ſapiẽtiã. Conſtat igitur quot ſint famoſiſſimi mundi, quibus dicitur fides, & ꝙ vltimus inter omnes præcipuus eſt.

Quantum ad ſecundum aduerte, ꝙ intendimus loqui, ac diffinire fidem quinto modo ſumptam. Nam vt ſit eſt diuina ac Chriſtiana fides radix prima tendendi in Deum, & prima noſtræ beatitudinis via, quam doctores dicunt virtutem Theologalem, cuius rationem aſſignabimus infra. Hãc igitur habemus diffinire. Et quoniam Diuinus Paulus eam perfectè diffinit, ita ꝙ vt manifeſtabimus, quæcunq; aliæ dif

finitiones, ad hanc reducuntur, ideo recitabimus Pauli diffinitionem, & ſingulas particulas declarabimus, deinde quaſcunq; alias diffinitiones illi comparabimus, & animaduertes quomodo in ea, quæ eſt Pauli continentur.

TV igitur aduerte, ꝙ Paulus ad Hæbreos cap. 11. ſic eã diffinit, Fides eſt ſubſtantia ſperandarum rerum, argumentum non apparentium.

PRIMO dicitur ſubſtantia .i. fundamẽtũ, & primũ principium rerum ſperandarum. Vnde aduerte, ꝙ ſubſtantia aliquando ſignificat genus vnum entis condiſtinctũ contra accidens, & ſic eſt primũ genus generaliſſimũ, cuius rõ eſt eſſe ens per ſe, & ſubſtãtia ſic dicta pertractat Ariſto. in Cathegoriis. Aliqñ ſumitur pro cuiuſq; rei eſſentia, ſiue ſit ens per ſe, ſiue ens in alio, & hoc mõ dicimus diffinitionem ſignificare rei ſubſtantiam .i. eſſentiam. Aliquando ſumitur pro primo rei fundamento, vel principio, vel incoatione: quoniam in eo ſtat virtualiter tota rei natura: & in hoc ſenſu dicimus in naturalibus animatis puta vegetabilibus: radicem eſſe ſubſtantiam. In animalibus cor eſſe ſubſtantiam, in artificiatis puta in domo fundamentum eſſe ſubſtantiam. In naui, carinam eſſe ſubſtantiam, in ſcientiis prima principia eſſe ſubſtantiam: puta in grammatica litteras: in Mathematicis primas propoſitiones, quas elemẽta prima dicimus: In mundo inferiori quatuor elementa dicuntur omniũ elementatorum ſubſtãtia: Paulus dum dicit fidem eſſe ſubſtantiam, intendit tertio modo: quaſi dicat: fides eſt ſubſtantia .i. primum fundamentum, & principium aſſequẽdi res ſperandas .i. beatitudinem vt declarabimus. Nam ſecundum Paulum ad hebreos cap. 12. Accedentibus ad Deum oportet credere: quaſi dicat Qui æternam beatitudinem deſiderat, quæ eſt ipſe Deus, primo oportet vt in Deũ credat: Vane.n. quis ſperat bonum ab aliquo, ſi in eum non credit Primum ergo principium & prima via accedendi ac ſperãdi in Deum, eſt fides: ideo merito dr̃ ſubſtantia. Nam ea ſtante in nobis, ſtat via ad Deũ, & ea ſublata, nulla ſtat rõ neque via ad Deum: Quod ſi quis ſperat in Deo ſine vera fide, vtiq; vana eſt eius ſpes. Vnde & Paulus inquit ad Ro. 10. Qũo cum inuocabunt,

bunt, in quem non crediderunt, ac ſi dicat. Vane inuocarent: & ſperarēt in Deum, ſi eum nō crediderint. Præterea Stulte quis ſperat in eum, cui non ſtudet placere: Sed vt inquit Paulus ad hebre. ca. 12. Sine fide impoſſibile eſt placere Deo. Ergo conſtat, ꝙ fides eſt ſubſtantia. i. fundamentum ac principium primum ſperandi in Deum, vt in patrem, in benefactorem, in conſeruatorem, in beatificatorem noſtrum.

Secvndo dr̄ ſubſtantia rerum ſperandarum, pro cuius noticia aduerte, ꝙ amor, & ſpes, & delectatio reſpiciunt bonum: nullus enim amat, niſi vere bonū aut quod eſtimat ſibi bonum. Similiter non ſperat, niſi bonum, nec delectatur niſi bono vel apparēti bono. Sed in hoc diſtingūtur ꝙ amor reſpicit bonum tam habitum, quàm non habitū. Spes āt tm̄ bonum non habitum: Non. n. ſperamus bonū, qđ habemus: Delectatio vero reſpicit, bonū iam adeptum. Eſt. n. quies in bono poſſeſſo. Præterea: Inter bona quædā ſunt amanda, & ſperanda, & poſſidenda ſimpliciter. i. ſine menſura: quædam aūt vſque ad certum terminum, & menſuram, & non vltra. Prima ſunt diuina bona, vt cognitio Dei, gratia Dei, amor Dei, beatitudo patriæ &c. Nam quanto magis amantur, ſperantur, poſſidentur, meliora ſunt, ac nos magis perficiunt. Secunda ſunt bona creata ſiue corporis ſiue fortunæ, quæ cum non ſint bona ſimpliciter, ſed pro tanto gradu, nec amanda, nec ſperanda, nec poſſidenda ſunt ſimpliciter: Vnde ſanitas, robur, corporis pulchritudo, non merentur dici res ſimpliciter ſperandæ, ſed moderate, nec diuitiæ, nec theſauri, nec principatus ſperandi ſunt ſimpliciter: Multis enim nocuerunt, qui ſine menſura in eis ſperauerunt. Et quidem ꝙ in primis ſit abſolute ſperandum, in illis autem non, ſignum habemus in ſcriptura ſacra, in qua approbantur ſperantes ſimpliciter in bonis diuinis, & reprobantur ac dehortantur ſperantes ſimpliciter in bonis ſecundis. De primis enim dicitur in Pſal. Beatus vir, qui ſperat in eo: Bonum eſt ſperare in Domino: quàm ſperare in principibus: Beneplacitum eſt Domino ſuper timentes eum, & in eis, qui ſperant ſuper miſericordia eius. De Scđis āt ſcribit Paulus primę ad Tim. 6. dicens. Diuitibus huius ſeculi, p̄cipe nō ſublime ſape, neq; ſpare in

incerto diuitiarum,ſed in deo viuo, qui præſtat nobis omnia abunde ad fruendum in bene agere:diuites fieri in bonis operibus,facile tribuere & communicare, theſaurizare ſibi fundamentum bonum in futurum,ut apprehendant bonam ideſt beatam vitam,Cum igitur res diuinæ dicantur,& ſint abſolutæ,& non ſecundum quid ſperandæ,ideo cum Paulus dicit fidem eſſe ſubſtantiam rerum ſperandarum ſine aliqua limitatione,intelligit de rebus diuinis, quales ſunt diuina viſio,& contemplatio,& fruitio dei per eſſentiam in patria cœleſti,in quibus ſtat perfecta hominis beatitudo,fides ergo eſt ſubſtantia rerum ſperādarum.q.d.fides eſt primum principium,quo incipimus tendere,eſt quo ſuperamus conſequi æternam beatitudinē,quæ eſt res abſolute à nobis ſperāda.

Tertio dicitur argumentum : Aduerte ꝙ argumentum eſt ratio qua inclinatur intellectus ad aſſentiēdum concluſioni,puta huic concluſioni,homo eſt diſciplinabilis & riſibilis conuincitur intellectus aſſentire propter hoc ꝙ homo eſt naturę rationalis: hoc ergo,quod eſt eſſe rationale eſt ratio & argumentum, ꝙ homo ſit riſibilis.In propoſito fides dicitur argumentū:quia facit ꝙ intellectus in dubię aſſentit rebus ſibi non manifeſtis diuinis, puta ꝙ Deus eſt vnus & trinus,ꝙ incarnatus,ꝙ natus de virgine. Hunc autem aſſenſum prebet intellectus, non ex ratione procedente ex propoſitionibus notioribus, ſicut in ſcientiis humanis per demōſtrationem acquiſitis,ſed ex authoritate diuina,cui non poteſt ſubeſſe falſum, ideo fortior eſt quacunque demonſtratione apud intellectum bene diſpoſitum. Vnde ſi quęratur à Chriſtiāo,quare intellectus eius indubiæ aſſentit huic propoſitioni : Deus creauit mundum in tempore & non ab ęterno, cum nō ſit tibi ex argumento, & ratione humana, manifeſta, reſpōdet quoniam Deus per prophetam Moſem & filium ſuum incarnatum ſię reuelauit,& ſic diuina reuelatio eſt intellectui noſtro ratio & argumētum aſſentiendi concluſioni prędictę & omnibus aliis, quas recepit catholica eccleſia, Hinc ſequitur ꝙ ſi quis concluſionibus catholicis credibilibus aſſentit,non quia reuelauit eas Deus ſed quoniam ratione ac argumento humano inhęret illis, iam

non

nō vt fidelis,ſed vt philoſophus ſe hēt,ſicut q aſſentiūt huic concluſioni,anima humana eſt ïmortalis,non quia reuelata fuit perſeruatorem noſtrum, ſed quoniam Ariſto.aut alius ſic probauit.Eſt ergo fides.argumentum non ſumptum ex ſenſatis ex notioribus, ſed ex diuina reuelatione, cui intellectus noſtēr cōuincitur aſſentire ex imperio voluntatis pręcipiétis ei,vt omnino aſſentiat,quoniam diuinę authoritati non poteſt ſubeſſe falſum.Et aduerte quod hoc argumento & Petrus,& Paulus, & cęteri Apoſtoli diſſeminantes Chriſtianam ſcientiam,ſemper vſi ſunt.Vnde Petrus in ſecunda ſua Epiſtola in cap.primo allegans rationem, & argumentum,doctrinæ ſuæ non innititur,niſi diuinę authoritati,& reuelationi.Vnde inquit.Non enim indoctas fabulas ſecuti notā fecimus vobis dñi nři Ieſu Xpi virtutē, & pſcientiā,ſed ſpeculatores facti illius magnitudinis. Accipiēs. n.à Deo patre honorem,& gloriam, voce delapſa ad eū huiuſcemodi à magnifica gloria. Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui,ipſum audite.Et hanc vocem nos audiuimus de cœlo allatam cum eſſemus cum ipſo in monte ſancto.De diuo Paulo conſtat in omni doctrina, ac epiſtolis ſuis,ꝙ nunquam alio argumento vſus eſt, niſi reuelatione domini,& ſpiritus ſancti,nec vnquam ſe firmauit in ratione & argumento humanæ ſapientiæ.vnde primæ ad Corint.2. inquit.Cum veniſſem ad vos fratres,veni non in ſublimitate ſermonis,aut ſapiæ.ſ.humanæ:annuncians vobis teſtimonium Chriſti.Non enim iudicaui me ſcire aliquid inter vos niſi Ieſum Chriſtum,& hunc Crucifixum,Et ſermo meus, & prædicatio mea,non in perſuaſibilibus humanę ſapiæ verbis,ſed in oſtenſione ſpiritus,& virtutis, ut fides veſtra non ſit in ſapientia hominum,ſed in virtute Dei.ſ.reuelantis, & in eadem epiſtola docens Corinthios de ſacra Euchariſtia inquit in cap.11.Ego enim accepi à domino, quod & tradidi vobis,&c.Conſtat igitur quomodo argumentum poſitū in diffinitione fidei innititur diuinæ authoritati,ac reuelationi,& non principiis naturaliter notis.

QVARTO dicitur non apparentium.pro cuius intelligētia aduerte ꝙ pro eodem accipitur ly ſperandarum rerum,

& ly non apparentium.nam ſicut ly ſperandarum rerum ſumitur pro bonis diuinis abſolute appetendis, inter quæ eſt ipſa fœlicitas,qui eſt Deus clare viſus, ſic ly non apparentium ſumitur pro diuinis bonis tranſcendētibus humanam intelligentiā : & maxime dum hac vita viuimus, vt ꝙ Deus trinus & vnus facie ad faciem viſus,eſt plena hominis beati tudo.Huic quidem concluſioni,& ſimilibus,intellectus ſibi dimiſſus non poteſt aſſentire,quoniam eſt ſibi immanifeſta,nec poteſt ei manifeſtari ex principiis naturaliter notis: ideo oportet vt innitatur diuinæ authoritati, & ex voluntate præcipiente obligetur huic aſſenſui.Et hoc eſt captiuare intellectum noſtrum.i.cōſtringere, vt aſſentiat rebus diuinis, non apparentibus.i.non illi manifeſtis,ſed a Deo reuelatis: Intendit ergo Paulus, ꝙ fides eſt primum fundamentū æternæ beatitudinis ſperandæ,& argumentum,quo conuincitur intellectus ad aſſentiendum diuinis rebus nobis non manifeſtis donec viuimus,cuius tamen fidei finis ac terminus,eſt clara rerum diuinarum manifeſtatio,in diuina viſione.Hæc fuit intentio Pauli in ipſa diffinitione. Poſtquam declarauimus ſingulas prædictæ diffinitionis partes, ſupereſt comparare reliquas fidei diffinitiones aſſignatas per ſacros doctores diffinitioni prædictæ,vt tibi conſtet quō,& quantum cum ea conueniant:Tu igitur aduerte,ꝙ Augu. eam ſic diffinit,Fides eſt virtus,qua creduntur,quæ non videntur:Et Damaſcenus inquit:fides eſt cōſenſus non inquiſitus.i.qui non cātur ex inquiſitione, & diſcurſu intellectus, ſicut cātur in habitu ſcientifico, in quo intellectus concluſioni conſentit propter ratiocinationem neceſſariam concludentem, quam dicimus demonſtrationem.His autem,quæ ſunt fidei intellectus conſentit non inquirens,ſed adhærēs,& acceptans diuinam authoritatem, vt firmiſſimam demonſtrationem. Duæ prædictæ diffinitiones concordant cum eo, quod dicit Paulus:fides eſt argumentum non apparentium. Nam credere his, quæ non videntur, idem eſt ꝙ intellectu aſſentire rebus non apparentibus, hoc autem aſſentire,eſt habere argumentum.i.conſenſum rerum non apparentium. Similiter conſenſus non inquiſitus.i.per quem non ex diſcurſu humano,ſed

no, ſed per diuinam authoritatem aſſentit intellectus rebus diuinis ſibi pro hac vita in manifeſtis: idem eſt quod argumentum non apparentium, & ſic conſtat ꝙ Augu.& Damaſcenus non complectuntur in prædictis diffinitionibus totã Pauli diffinitionẽ,ſed tantũ ſecundam partem. Diuinus aũt Dionyſius in lib.de diui. nominibus cap.7. ſic eam diffinit. Diuina fides eſt ſtabilis credentiũ ſedes,quæ eos in veritate locat,& in ipſis veritatẽ certam,& ſimplicẽ ſuper oẽm ꝑſuaſionẽ,oẽmq; excedẽtem credulitatẽ firmat: In qua quidem diffinitione vt doct.ſui Pauli veridicus diſcipulus,totã Pauli diffinitionẽ cõplectitur. Nã ſtabilis ſedes credentiũ,idem eſt quod ſubſtantia,diximus.n.ſubſtantiam ſumi pro fundamento,& primo principio,quod ſtabilitatem importat. Vanum eſt enim fundare ſuper inſtabile. Quod autẽ dicit,quæ eos in veritate locat æquipollet argumento,quo intellectus aſſentit rebus diuinis, non apparentibus, ſicut ergo Paulus dicit, ꝙ fides eſt argumentum.i. facit intellectum credentis firmiſſimẽ aſſentire rebus non apparentibus, vt veriſſimis; ſic Dionyſius dicit,ꝙ fides locat.i.firmat,& immobilitat credentes in veritate: facit enim ꝙ credentes firmiſſimẽ aſſentiunt rebus diuinis reuelatis:& præcipue circa totum miſterium incarnationis tanquam ſummæ veritati, adeo,ꝙ ab ea dimoueri non poſſunt,nec minis,nec cruciatibus,nec morte,vt teſtatur idem Dionyſius in eadẽ cap. Vbi inquit: Eum, qui in veritate credit iuxta ſcripturæ fidem,nihil remouebit a vere fidei authore,in quo conſtantia, & inſuperabilem immutabilitatem in corde vere credenti operatur. Et hanc fidei inſuperabilem conſtantiam, ſancti duces noſtri apoſtoli in cordibus vere ſanctorum per predicationem alte infigebant,qua inuicta conſtantia fideliſſimi Chriſti milites armati omnes hominum contemptus, ludibria, riſus, verbera,carceres,pectines,accenſas faculas, decerpentes vngulas, flagra,crates ferreas,quibus ſupra ardentes prunas verſarentur aſſati,accenſas fornaces,ſcorpionum ſagitas,rotas, nouaculas,eculeos,viliſſimas cruces,leonum truculẽtiſſima ora, & omnium tormentorũ machinamẽta,quæ quis Mezentio & Buſyride crudelior,ſuggerente humani generis hoſte excogitare

cogitare poterat, contemnebant & calcabant, omnibusque ſuperatis per inuictam conſtantiam fidei victores euadebãt. Deniq; vt diuus ibi inquit Dionyſius, noſtræ diuinæ ſapientiæ principes, ac duces .ſ. Apoſtoli pro fidei veritate moriuntur, omni die teſtimonium perhibentes, vt dignum eſt, & verbo, & omni opere, ſingulari ac vere Chriſtianorum ſcientiæ, omnibus hanc eſſe & ſimpliciorem & diuiniorem, imo ipſam eſſe ſolam, & veram, & vnicam, & ſimplicem diuinã notionem. Conſtat igitur quomodo aliæ allegatæ diffinitiones concordant cum paulo, aut ſecundum partem vt ea, quæ eſt Auguſtini, & Damaſceni, aut ſecũdum totum vt ea, quę eſt Dionyſii, & ſic ſola Pauli, ac Dionyſii diffinitio eſt perfecta.

QVANTVM ad tertium, aſſignata, ac per ſingulas particulas declarata fidei diuinæ diffinitione, quoniam vera diffinitio, differre facit diffinitum à quolibet alio, declarandum eſt quomodo ex prædicta Pauli diffinitione differt fides à quolibet alio habitu intellectus. Tu igitur aduerte, ꝙ habitus ſpeculatiui intellectus communiter aſſignantur hoc modo, opinio, fides, ſcientia, ſapientia, intellectus. Prudentia autẽ & ars ad intellectum practicum ſpectant, vt docuimus in. 6. Ethicorum. Et quoniam fides inter habitus ſpeculatiuos locatur, ideo ſufficit aſſignare eius drĩam à cæteris habitibus ſpeculatiuis. Conſtat enim ꝙ differt à prudentia, & arte, quoniam practicum, & ſpeculatiuum cum ſint oppoſitarum rationum, non poſſunt concidere, vt declarauimus in. 6. Metaphiſicæ. Primo igitur ex hoc, ꝙ dicitur ſubſtantia rerũ ſperandarum ſimpliciter, inter quas præcipuum, & vltimum ſperatum, eſt æterna beatitudo conſiſtens in Deo vno, & trino clare viſo, & delectabiliſſime poſſeſſo, diſtinguitur fides diuina ac Chriſtiana, à fide ſumpta, primo, & ſecundo, & tertio, & quarto modo, vt docuimus in primo cap. huius tractatus, fides enim illis modis accepta non ordinatur directe, & in ſpẽ ad æternam beatitudinem ſperatam, tanquam primũ & ſolidum principium, ac fundamentum, ſed ad illos fines, quos in primo cap. manifeſtauimus.

SECVNDO ex hoc dicitur eſſe argumentum. i. conuincẽs in-

intellectum indubię,& immobiliter aſſentire rebus diuinis, nō apparētibus.i.q̄ nō poſſumus humana inq̄ſitione dignoſcere,diſtinguit ab opinione.Opinio.n. licet inclinet intellectum ad aſſentiendum alicui concluſioni, non tamen indubię & īmobiliter, ſed cum formidine:ne forte pars oppoſita ſit vera. Vnde opinabilia dn̄r, quę pro vtraque partę habent rationes perſuaſibiles ac probabiles, vt cęlum eſſe ex quatuor elementis:& ſphęras cęleſtes eſſe octo,aut nouem, aut decem.Cum igitur de ratione fidei ſit præbere conſenſum immobilem,& ſeruare, aliter vera fides non eſt.Qui enim hęſitat fidelis non eſt ſed incertus,ac mente vagus. Vnde Iacobi primo. Poſtulet autem in fide nihil hęſitans.Q ui.n.hęſitat ſimilis eſt fluctui maris,qui à vēto mouetur,& circunfertur:conſtat ꝙ diſtinguitur ab opinione, ex conſequenti à ſuſpitione & dubitatione: quoniam hęc non ſtant cum certitudine aſſenſus.

Tertio ex hoc ꝙ,dicit nō apparentiū,diſtinguit à ſcīa,q̄ eſt habitus cōcluſionis p demōſtrationē acq̄ſitus, & à ſapīa q̄ verſat circa altiſſimas cauſas ex humano diſcurſu,&ab intellectu,qui eſt habitus primorum principorum,quæ ſunt nobis naturaliter nota ex primo poſteriorum.Hæcenim omnia euidentiam,& claram notitiam requirunt de rebus,circa quas verſantur:fides autem ineuidētiam includit,quoniā credimus,quæ non videmus.Vnde fides eſt ſuperior opinione,quoniam opinio neque certitudinē neque euidentiam includit.Scīa autem,& ſapīa,& intellectus,& certitudinem,& euidentiam dicunt:fides vero certitudinem,ſed non euidentiā,ideo ſupior,ē opi.& īferior ſciētia,& ſapīa & intellectu. Propter qđ aliq̄ ſic diffiniūt eā. fides eſt animi certitudo de abſentibus.i.non manifeſtis, ſuperior opinione & inferior ſcientia.Patet igitur quomodo differt fides,à Paulo diffinita,a quolibet alio habitu intellectus:propter quod eſt vera, & completa diffinitio.

QVANTVM ad quartū inueſtigandum eſt ſim aliis, quā in hæbreis,ante filii Dei humanationem,& poſt incarnationis miſterium,ſi in aliis,quàm in populo Chriſtiano inuenta eſt,aut inuenitur,vera ac diuina fides,quam diffiniuimus.

Tu

Tu igitur aduerte, ꝙ vt inquit diuinus Dionyſius in libro de cœleſti hierarchia, cap. 9. ante humani gñis ꝑ Dei filium reparationem, ſolus iſraeliticus populus Dei veri notitiam, & cultũ aſſecutus eſt. Vnde inquit diuinus Dionyſi. Solus aũt fermè Iſrael præomnibus ad ueriſſimi Dei intelligentiam cognitionemq; conuerſus eſt: Vnde iſraeliticam plebẽ ſeſe Diuino cultui deuouiſſe: illũq; hęreditario iure ſuſcepiſſe, ſacra ſcriptura indicat dicens. Qñ diuidebat altiſſimus gẽtes, quãdo ſeparabat filios Adã: Conſtituit terminos populorũ iuxta numerũ filiorum Iſrael: alia littera habet: iuxta numerum angelorũ Dei (quod quomodo intelligendum ſit, tibi manifeſtabitur parũ infra,) Pars autẽ Dñi populus eius Iacob funiculus hæreditatis eius. Inuenit eũ in terra deſerta, in loco horroris, & vaſtæ ſolitudinis: Circunduxit eũ & docuit, & cuſtodiuit, quaſi pupillam oculi ſui: Dominus ſolus dux eius fuit, & non erat cũ eo Deus alienus. Ex quibus conſtat, ex omnibus nationibus ſolũ hæbreã nouiſſe coluiſſeq; verum Deum ex lege ſpecialiter ſibi data per Moyſem, licet, & ipſe populus Dei ſæpius Deũ verũ dereliquerit, ad idolatriã conuerſus, vt teſtatur Moyſes in deuteronomio ca. 31. vbi inquit in perſona Dei: Populus iſte conſurgens fornicabitur poſt Deos alienos in terrã, ad quam ingrediẽt vt habitet in ea, ibi derelinquet me, & irritum faciet fędus, quod pepigi cum eo. &c. Sed dices: Quid eſt cur ſolus hæbreorũ populus ad Dei veri, diuinarumq; rerum intelligẽtiã deductus ſit? Reſpondet Diuus Dionyſius in cap. 9. de cœleſti hierarchia, ꝙ non oportet imputare diuinæ ac iuſtiſſimæ prouidentiæ, neque angelis rectiſſime gubernantibus: ſi gẽtes aliæ ad eorum, qui dii profectò non ſunt, culturã deuolutæ ſint, ſed ipſiſmet in primis, qui propriis motibus, à recto calle, quo ad Deum aſcendere poſſent deuiarunt. Cuius pernicioſiſſimi erroris cauſa fuit amor ſui, atq; ſuperbia, & eorum cultura, quæ aliquid diuinum habere putauiſſent vt ſolem, & aſtra: Huius rei crimen etiam ipſi hæbreorum populo impingitur: Dicit enim ſcriptura. Scientiam Dei repuliſti, & poſt cor tuum ambulaſti. Quod autem nec deo, nec eius prouidentiæ, nec angelis gubernantibus

tibus id imputandum ſit pater ex eo, quòd vt inquit diuinus Dionyſius vbi ſupra diuina bonitas ſingulis gentib. angelos particulares diſtribuit, quorum interna ſuaſſione atq; aperta doctrina ad vnius veri dei notitiam, & cultum perducerentur. De qua angelorum diſtributione dicit Dionyſius intelligendùm eſſe illud Deut.cap.32. Statuit altiſſimus terminos gentium, iuxta numerum angelorum, quaſi dicat, ſingulis gentibus deputauit ſpeciales angelos cuſtodes, & curatores, vnde in Daniele ca.10.memoratur Angelus princeps perſarum, & princeps græcorum, & Michael princeps populi hæbrei. Non ſolum autem diuina bonitas de angelis cuſtodibus aliarum gentium prouidit, ſed & ſanctiſſimos viros ad eas miſſit, vt eorum ſapientia ac doctrina, atq; probitate vitæ, cœcas gentes ad veri dei cultũ, & notiã traherent, ex qnibus fuit Melchiſedech pōtifex Deo chariſſimus, q̄ nō inaniũ deorũ, ſed altiſſimi ęterniq; Dei ſacerdos fuit. Nō.n. ſine rōne, viri ſapia diuina illuſtres Melchiſedech nō modo amicũ Dei, ſed & ſacerdotē appelllarũt, vt apte indicarent, nō mō ipſum ad verũ ſempiternũq; Deũ eē conuerſum, verũ & cæteris ad verã, & ſolã deitatē prouehendis auctotem ducemq; fuiſſe. Ioſeph quoq, Egyptiis, datus eſt in doctorem vnius veriq; dei, de quo inquit Dauid in ſpalmo, Miſit ante eos virum.ſ. Ioſeph, vt erudiret principes eius ſicut ſemetipſum, & ſenes eius prudentiã doceret.i.noticiam, & cultum veri Dei. Daniel autem uelut alter angelus datus eſt Babilonis, vt eorum cæcas mentes illuminaret, & abiecta falſa idolatria, Deum verum colerent. Conſtat igitur qūo diuina illa bonitas, & prouidentia non modo Iſraelem, ſed & cæteras gentes per angelos, per ſanctiſſimos viros, atque prophetas, ad ſui notitiam & cultum, & vitæ probitatem trahere, curauit, ſalua tamē humanæ voluntatis libertate. Vnde Paulus ad Tim.in prima epiſtola ca.2. Deus, vult oēs hoīes ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Et in actis Apoſtolorũ ca.10. inquit Petrus. In veritate comperi, quia nō eſt perſonarũ acceptor Deus, ſed in omni gēte, qui timēt eũ, & operatur iuſtitiam.i.iuſte vt dictat recta rō uiuit, acceptus eſt illi. Et quidem ꝙ ante filii Dei humanationem diuina

uina fides,đ qua loquuti ſumus,& ſi nõvniuerſaliter,in alia natione prçterquã in iſraele obſeruata fuerit,in particulari tamen quam plures inuenti fuere fideles, vnius veriq́ue dei cultores. Vt Iob, qui non de populo iſrael, ſed de populo Eſau regnauitq́ue in Edon,& fuit ſeptimus rex in Edon,& vocatuſq́ue erat Iobab, vt ſcribitur in argumento ſuper librum Iob.Sibylle etiam hanc nouerunt fidem, de quibus Diuus Auguſtinus in his,ꝗ de Ciuitate Dei,& in ſermone de natali,admirabile perhibet teſtimoniũ. Nam de incarnationis myſterio ſcribẽtes potius Euangeliſte quàm vates cẽſendæ ſunt.Et quamplures ex gentilibus atque phyloſophis quiDeum verum ex ordine vniuerſi cognoſcere potuerunt, & genus humanum curantem infallibili,ac ſufficientiſſima prouidentia,hanc fidem habuiſſe cenſendi ſunt ex reuelatione diuina eis facta, de futura Dei filii incarnationem. Vnde refert Diuus Tho.in ſecunda ſecũdę.q.2.arti.7.ad tertium, ꝙ in Romanorum hyſtoriis legitur tempore Cõſtantini Auguſti.& Hyrenæ matris,inuẽtum fuiſſe ſepulchrum in quo iacebat defunctus auream laminam habẽs in pectore, ſic inſcritam: Chriſtus naſcetur ex virgine,ego in eum credo.O Sol ſub Conſtantini & Hyrenæ temporibus, iterũ me videbis. Potuerunt etiam ſaluari ante miſterium incarnationis adimpletũ illi, quibus reuelatio facta non fuit de Dei filio Chriſto ſaluatore,modo crederent Deum eſſe, & iuſtiſſimum prouiſorem,ac remuneratorem iuxta pauli doctrinam ad hæbreos.Vbi inquit:Credere enim oportet accedentem ad Deum,quia eſt:& ꝙ inquirentibus ſe remunerator ſit.Nam in hoc ꝙ credunt explicite Deum verum eſſe, credunt implicite,qua in Deo ſunt,vt ꝙ eſt trinus et vnus,ꝙ eſt omnipotens,ꝙ creator omnium &c.In hoc autem ꝙ credunt explicite diuinam prouidentiam, credunt implicite Deum eſſe humani generis liberatorem ſecundum modos ſibi placitos,& ſapientiæ ſuæ conuenientes, nec plura obligabantur credere.Vnde plato & cæteri philoſophi cognoſcẽtes Deum,& defendentes diuinam curam circa humanum genus,ſicut aperte defendit plato in libris de legibus, vt manifeſtauimus in tractatu primo diſpoſitionis moralis philoſo-

loſophiæ platonicę,ſaluari potuerunt, modo ad idolatriam nec ſe nec alios conuerterint.

HAEC dicta ſint de diuina ac vera fide añ miſteriũ incarnationis,poſt cuius çonſumationē indubie tenendum, ſolum eos,qui explicite credunt in Chriſtum ſaluatorem, & articulis ſimboli ſolennizati in ęcclesia catholica, habere diuinam fidem ſufficientem ad ſalutem. Et quoniam ſolus Chriſtianus populus iſta profitetur, ideo ſolus ſaluatur,ex quibus corolarie ſequitur,nullum ex hæbreis obſtinatis præciſe in obſeruãtia legis moſeç poſſe ſaluari, nam lex illa non abſolute,ſed vſque ad Meſiam data fuit, & non vltra,in cuius ſignum dicit ſcriptura. Deuteronomi.cap. 18. Prophetam ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorum ſimilem tui,& ponam verba mea in ore eius,loqueturque ad eos omnia,quæ præcepero illi: Qui autem verba eius quæ loquetur in nomine meo audire noluerit, ego vltor exiſtam. Et quoniam Dei filio humanato,qui eſt propheta prędictus in lege promiſſus credere noluerunt,nec audire,nec eius diuina opera attendere,ideo ſunt extra ſalutis ſemitam:nec excuſabiles.Vnde Ioannis cap.15.dicitur.Si non veniſſem & locutus eis non fuiſſem,peccatum non haberent,nunc autem excuſationem nõ habent de peccato ſuo. Qui me odit & patrem meum odit.Si opera non feciſſem in eis,quæ nemo alius fecit,peccatum non haberent.Nunc autem & viderunt & oderunt & me,& patrem meum, ex conſequēti ſunt extra veram fidem & ſalutis viam. Quantum autem ad gentiles dico,ꝙ poſt promulgatam Fidem per Apoſtolos,quotquot de ea informari potuerunt,niſi credant & profiteantur ſingulos Fidei articulos, ſaluari non poſſunt. Nam Marci vltimo miſſit.Ieſus apoſtolos,ac diſcipulos in vniuersũ mũdum,vt docerent omnes gentes ſeruare,quæ mandauerat eis ſeruanda,& ſententiam protulit dicens. Qui non crediderit condemnabitur, a qua ſententia nullus excipitur. Vnde in actis Apoſtolorum cap.4.Non eſt aliud nomē ſub cœlo, in quo oporteat nos ſaluos fieri,& cap.10.inquit Petrus. Præcepit nobis prædicare,& teſtificari,quia ipſe eſt, qui conſtitutus eſt a Deo iudex viuorũ, & mortuorum. Huic omnes

prophetę teſtimonium perhibent remiſſionem peccatorum accipere per nomen eius,omnes qui credēt in eum.

NOTANTER autem dixi poſt promulgatam fidem per Apoſtolos in omnem terram: quoniam poſt ſaluatoris paſſionem & in cælum aſcenſionem. Apoſtoli nō ſtatim exierunt de iudea ad prædicandum gentibus, niſi poſtquam Hæbrei eos audire noluerunt,tunc ſpiritu ſancto duce decreuerunt relicto populo incredulo,ad gentes ſe conuertere,eaſq; veram fidem & ſalutis viam docere,iuxta Euangelicam doctrinam,relicta antiqua lege,quo ad cærimonialia & iudicialia. Vnde in actis Apoſtolorum ca.13.inquit Paulus. Vobis oportebat primum loqui verbum Dei,ſed quoniam repellitis illud,& indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes.Sic enim præcepit nobis dominus.Poſui te in lucem gentium,vt ſis ſalus mea vſq; ad fines terrę.A principio igitur prædicationis Euangelicæ,vſque ad eius finem, qui mundum in ea eruditi fuerunt ex gentibus, modo viuerent ſecundum rectam rationem Deum,& eius prouidentiā circa humani generis ſalutem firmiſſimæ credētes, perfecto erant in ſtatu ſalutis,nec eis diuina bonitas defuit, quin in ſacra,& Chriſtiana fide erudirentur per nuncios diuinos diuinitus admonitos,ſicut legimus in actis Apoſtolorum cap. 8.de Eunucho reginę Candacis Ethiopum, ad quem diuino ſpiritu miſſus eſt Philippus,qui in fide Ieſu Chriſti erudiuit eum,& baptizauit,& de Cornelio centurione gentili ſuper italicam cohortem.De quo legimus in actis Apoſtolorum:cap.10.ꝙ erat vir religioſus & timēs Deum cum omni domo ſua, faciens elemoſynas multas plebi, & deprecans Deum ſemper. Ad hunc miſſus eſt per Angelum Petrus ex Ioppæ,& ipſum ac domum eius in fide inſtruens baptizauit.Et tunc dixit Petrus. In veritate comperi, quia non eſt perſonarum acceptor Deus, ſed in omni gente, qui timēt eum,& operatur iuſtitiam,acceptus eſt illi. Poſt conſumationem autem prædicationis Euangelicæ, cuius ſonus, & verba exierunt in omnem terram, quicunque audierunt, & credere noluerunt,ſed in ſuis erroribus permanſerunt idolatrantes,aut prius quidem conuerſi ſunt ad Chriſtum, ſed

non

non perſeuerarunt apoſtatantes, quemadmodum gentes prius Chriſtianæ, deinde perfidiſſimi Mahumeth. erroribus inuolutæ,iam ſunt extra ſalutis viam, finiſque eorum eſt æterna dannatio,& mors ſecunda,iuxta prophetiam Ioan.in Apocal.cap.21.Vbi ſic inquit. Timidis & incredulis, & execratis,& homicidis,& fornicatoribus, & veneficis, & idolatris, & omnibus mendacibus pars illorum erit in ſtagno ardenti igne,& ſulphuræ. Quod eſt mors ſecunda.

SED hic oritur dubium, quod pro maiori parte fidelium animos perturbat.Eſt autem tale, ſi diuina ſapientia diſpoſuit poſt incarnationis miſterium,ſolam Chriſtianam fidem eſſe viam ad æternam beatitudinem, profecto debuit declarare omni nationi,quę ſub cælo eſt, quòd hæc eſt vnica vera fides,& aliæ quęcunque ſectæ ſunt deficientes & erroneæ, quod tamen non declarauit. Nam iudæi & Mahumetani,ideo legibus ſuis inhærenti, quòd credunt indubie in earum obſeruantia ſaluari,& martyrium ſuſtinerent. Exiſtimantque ſe mereri, ſi quem ex Chriſtianis trahunt ad eorum ſectam.Non ergo videtur diuina ſapientia in hoc bene diſpoſuiſſe.ſ.ꝙ decreuerit Chriſtianam legem,ac fidem fore vnicam ſalutis viam, & tamen permittat pene innumerabiles viuere in diuerſarum legum erroribus.

AD hoc dubium, quod profecto difficillimum eſt, tria dicēda ſunt ꝑ eius ſolutiōe,quātū fas eſt humano ingenio.

PRIMO omni Timore ꝓcedendum eſt in his,quę noſtri intellectus facultatē ſuperant,præcipue,quæ Deus facit forte in maius meritū noſtrum,inter quæ ꝓpoſitū dubium numeratur, Nam quæ naturales cauſas habent, determinare poſſumus.Vt propter quid in vere floribus & frondibus decoratur terra, & fructus in æſtate ac autummo matureſcūt: Vnde proueniunt ſolſtitia,& eclypſes,&c.Quæ autem à ſola dei ſapientia,& voluntate pendent,comprehēdere nō poſſumus,niſi nobis reuelatū fuerit, vt pp qd mundū creauerit in tpe,cum potuerit ab æterno crearæ,propter quid mundū filii ſui paſſione redemerit,cum aliis modis potuerit.Vnde Paulus ad Ro. 11. diuinæ ſapientiæ altitudinem admirans inquit: Concludit Deus omnia in credulitate, vt omnium

miſereatur: O altitudo diuitiarum ſapiētiæ & ſcientiæ Dei, quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. Quis enim cognouit ſenſum Domini, aut quis conſiliarius eius fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuet ei? Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia, ipſi honor & gloria in ſecula. Non ergo mirum ſi forte præpoſito dubio ad plenum ſatisfacere non poterimus, conabimur tamen aliquas rationes menti conſentaneas afferre.

TV igitur aduerte, ꝙ Iudęus, & Mahumethanus, & reliquę infidelium ſectę dupliciter conſiderari poſſunt, primo in ſuis meris naturalibus. ſ. in quantum vigenti intellectu & lumine rationis naturalis, & facultate liberi arbitrii, in qua adeo inſtituti ſunt, iuxta illud eccleſiaſtici cap. 15. Deus ab initio cōſtituit hominem, & reliquit illum in manu conſilii ſui. Adiecit mandata & pręcepta ſua. Si volueris mandata conſeruare, conſeruabunt te, & in perpetuum Fidem placitam. ſ. Deo ſeruare, appoſuit tibi ignem, & aquam, ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem mors & vita, bonum & malum. Quod placuerit ei dabitur illi. Nemini mandauit impune agere, & nemini dedit ſpatium peccandi. Non enim cōcupiſcit multitudinem filiorum infidelium & inutilium. Secundo inquantum enutriti ac conſueti in legibus ſuis. Stante hac diſtinctione dicendum, ac iudicandū de illis, ſicut Auicenna loquitur in. 9. ſuę metaphyſicę: de eo, cui ineſt lingua & palatū bene diſpoſitum, & de eo, qui econtrario eſt diſpoſitus, quoniam. ſ. linguam habet aliquo humore vel ſapore peccante, male diſpoſitam, vt in febricitāte, vel paralitico. Certum eſt enim, ꝙ primus iudicabit de omni ſaporis ſpecie ſicut eſt, puta dulcia eſſe dulcia, & amara. Secundus autem falſe iudicabit, exiſtimabit enim omnes ſapores, quos guſtauerit tales eſſe, qualis eſt ille, quo lingua eius infecta eſt. Sic in propoſito, ſi iudæus & Mahumetanus cæterique infideles, præciſe ſtarēt in rationis lumine, & non eſſent obtenebrati velamine paſſionū, præcipue, iræ, odii, & inuidię: aut corporalibus delectationibus, quibus vt bruta feruntur, cognoſcerent vtiq; eorum errores, Iudæus, quidem cognoſceret ſe male ſcripturę ſacræ dicta exponere, quibus

declaratur

declaratur in Deo perſonarum trinitas,& Meſſiam iam aduenisse,& mundum paſſione Chriſti redimendum. Verum obſtinatio,& dura eorum ceruix,ac inuidia, corda eorum ex cæcauit, factique ſunt ex malitia ignorantes, velamen ſuper eorum corda . i . intellectum habentes,donec ad Chriſtum conuertantur.Vnde Paulus ſecundæ ad Cor.3.inquit.Obtuſi ſunt ſenſus eorum , vſque in hodiernum diem idipſum velamen in lectione veteris teſtamenti manet non reuelatum, quod in Chriſto euacuatur.i. per fidem Chriſti aufertur , ſed vſque in hodiernum diem velamen poſitum eſt ſuper cor eorum. Cum aũt cõuerſus fuerit.ſ.Iſrael ad Deum, auferetur velamen . Similiter niſi Mahumetani in terrenis diuitiis , ac corporis obſcænis voluptatibus demerſi eſſent, aduerterent profecto Mahumetis legem erroribus refertam. Sed velut bruta ventri,& veneri indulgentes,cæcitate mentis percuſſi ſunt.nam vt veræ tradunt hiſtoriæ, lex illa a malo proceſſit authore , fuit enim Mahumethus homo peſſimus,inhoneſtus,epileptico morbo laborans. Præterea in lege ſua nulla ſunt facta miracula . Vnde cum Mahumetani interrogarentur cur non agebat miracula ſicut fiunt in lege Chriſti,reſpondent in Alcorano, ꝙ Chriſto data eſt miraculorum virtus,quibus mundum conuerteret,ſibi vero poteſtas gladii,& hac de cauſa præcepit in lege ſua,ſectam ſuam nõ niſi gladio defenſandam.Vnde ſuæ ſectæ ſacerdotes quoties in ambone populum ad obſeruantiam legis exhortantur,non ratione,non propter fœlicitatem veram, ſed vt gladium effugiant exclamant.Eſtote in lege fideles,& gladium euaginatum manu tenentes horribiliter clamant. Hoc ferietur qui Mahumethi legem non ſeruat. Præterea:Mahumethani ne deceptiones ac errores legis ſuæ agnoſcerentur,ſtudium philoſophiæ ſectatoribus ſuis prohibuit,aduertens, ꝙ populi vera philoſophia illuminati eius fallacias , ac nugas detegerent , & tunc vt vanam & pernicioſam legem ſuam deſpicerent.Sicut fecerunt Auicenna,& Auerroes,qui cum eſſent Mahumetani, poſtquam in philoſophia inſtructi fuere,legem eius deſpexerunt,ac contra eam ſcripſerunt.Vnde Auicenna in libro 9.ſuæ Metaphyſicæ deſpiciens finem le-

gis Mahumeth.ſ.poſitionem fælicitatis inquit,& tu ſcis delectationes corporum,& gaudia quid ſunt.Lex.n. quã dedit Mahumeth.oſtendit diſpoſitionẽ fælicitatis,& miſeriæ,quæ ſunt ſecundũ corpus,ſapientibus vero theologis multo maior cupiditas fuit ad conſequendũ veram fælicitatẽ,quàm fælicitatẽ corporũ,quæ quãmuis daretur eis, nõ tñ appreciati ſunt eam comparatione veræ felicitatis, quæ coniuncta eſt primæ veritati.i.quæ ſtat in vnione intellectuali primæ veritatis,qui eſt Deus benedictus,hæc ille. Præterea Mahumeth.multa vt principia bonæ vitæ moralis immiſcuit in lege ſua,quæ uiuenti ſecundum rectum rationis iudicium, & non deprauato ex effrenatis concupiſcentiis ſtatim falſa apparent. Vt eſt illud, ſi quis deſiderat cum aliqua muliere coire,& non conatur ac ſtudet deſiderium ſuum conſequi peccat. Præterea, mandauit quemlibet fatuum ac furioſum honorari,ac ꝓ ſancto haberi, & dixit,ꝙ ideo vt in pluribus inordinate, ac ſine propoſito loquuntur, quoniam eorum mens ſemper verſatur circa diuina. Præterea in Alcorano inſtituit fieri legata,pro catis nutriendis, & qui plures catos nutriret magis mereretur, quod vtique ſtultum eſt. Conſtat igiť,ꝙ q. ſi legis Mahumethanæ obſeruatores, depuratũ ac ſincerum rationis iudicium haberent, nec permitterent ſe diuitiis,ác voluptatibus excecari cõperta legis illius ſtultitia,non perſiſterent in ea. Verum quoniam vt diximus: male affecti ſunt ex diuturna conſuetudine,quam rationi præferunt, ideo vt infirmi non retinent verum iudicium, quo diſcernant quid veri,& quid falſi in lege eorum continetur. Et hoc idem innuit Auicenna in lib.9.ſuæ Metaphyſicæ, veluti ſeipſum & alios Mahumethanos redarguens, cum dicit,Sed quia nos in hoc noſtro ſeculo,& hoc noſtro corpore demerſi ſumus in multa turpia, ideo non ſentimus illam delectationem.ſ.ſpiritualem,nec inquirimus eam, nec trahimur ad eam,niſi prius depoſuerimus à ceruicibus noſtris iugum voluptatis,& iræ & ſororum earum.i.aliarum voluptatum. Tunc remouebitur paraliſis,& ſpeculabimur veram delectationem,quæ eſt apud regem ſeculorum,qui eſt Deus benedictus,hęc ille. Patet autem ex his,quę diximus in pri

ma

ma parte ꝙ Chriſtiana lex,& fides, nullum inconueniens, nullumque falſum huiuſmodi continet,ideo rationabiliter tenemus fidem noſtram eſſe unicum modum ad ſalutem.

AD argumentum ergo prępoſitum in principio dubii dicitur,ꝙ fides noſtra omnibus ſufficienter manifeſtata eſt,nõ ſolum per Apoſtolos,ſed prophetia aliqua,aut fama miraculorum. Et quotidie manifeſtatur cuilibet infideli quantum ſit ex parte dei. Inditum eſt.n.cuilibet homini,naturale rationis lumen, quo iudicare poteſt, quid conſonum & non conſonum rationi ſit ad bene viuendum, & ſi infideles lumen illud aduerterent,iuuarentur à Deo,&liberaretur à perfidia ſua. Nam vt Theologus tenet,ſi diuina bonitas non deficit homini in neceſſariis naturalibus, vt in cibo, potu, & veſte,multominus in mediis oportunis ad ſalutem. Vocat enim,inſpirat,& illuminat quantum ſit ex ſe omnem hominem in hunc mundum venientem. Vnde Apocalip. cap. 3. ſic ad infidelem loquitur. Dicis quia diues ſum, & locupletatus,& nullius egeo. Et neſcis,quia tu es miſer, & miſerabilis,& pauper,& cęcus, & nudus, ſuadeo tibi emere à me aurum ignitum probatum. i. veram viuendi legem, & ſapientiam,vt locuples fias, & veſtimentis albis induaris, vt non appareat confuſio nuditatis tuæ,& collyrio inunge oculos tuos,vt videas. Ego quos amo arguo, & caſtigo, emulare ergo,& pęnitentiam age. Ego ſto ad oſtium ſcilicet cordis,& pulſo per internam inſpirationem. Si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam intrabo ad eum, & cænabo cum illo, & ipſe mecum, ideſt inueniet gratiam meã,& beatificabo illũ. Cõſtat ergo,ꝙ Deo nõ eſt imputandũ,ſi infideles permanẽt in erroribus ſuis,ſed ſuæ malæ conſuetudini. Nã diuina ꝓuidẽtia libere coagit homini ad ſalutẽ,nec vult eũ cogere,qm̃ creauit eum in libertate naturæ.

SED dices,ſi deus ſtat ad cor in fideliũ, & ad verã legẽ,ac rectam viuendi regulam inſpirat, cur mundus pro maiori parte ſæquitur legem Mahumeth.

Reſpõdeo,& q̃ro à te,cur ex Xp̃ianis plures ſunt mali q̃ boni? Nam ſi ex eo ꝙ plures ſequuntur legem Mahumeth. quàm Chriſti, vis arguere legem Mahumethani eſſe veram, eadem ratione ſequitur, demonem eſſe meliorem

ac maiorem Deo,plures namque Chriſtiani ſequũtur demonem, quàm Deum . Non ergo potes ex hoc concludere legem mahumeti eſſe veram, ſed concludere iuxta dictum ſeruatoris Matth.cap.7. quia lata porta & ſpacioſa via eſt , quæ ducit in perditionem,& multi intrant per eam. Anguſta vero porta,& arcta via,quæ ducit ad vitam,& pauci inueniunt eam,latam viam gentes ambulant, ideo ſeruator prohibuit Matth.10.dicens. In viam gentium ne abieritis,quaſi dicat per quã,vt delitioſam pro maiori parte homines ambulant. Viuunt enim, & operantur ſecundũ ſenſum,declinãtes a veritate,& recte rationis iudicio.Propterea non eſt admirandum ſi pauci legem Chriſti,& plures ſecundũ legem Mahumeti.ſenſualem, ac voluptuoſam imitantur.

SED dices, ſuppoſito ꝙ ſola Chriſti lex, & fides mediũ ſit ad ſalutem, nunquid aliquis viuens inter gentiles,abſtiñens ſe ab idolatria,& operibus malis,a quibus malis, a quibus ratio dictat abſtinendum , neſciens tamen credenda in lege Chriſti,quoniam forte de illis nõ intellexit, vel ſi ſcit, corde ſeruat eã , permanens tamen ocultus propter metum paupertatis,aut mortis, poteſt ſaluari.

Reſpondeo,& primo ad primum dico, ꝙ multos inter infideles eſſe vere fideles, ac Chriſtianos corde, & propoſito, & forte gratiores Deo,quàm multi ex baptizatis aqua ,non eſt inconueniens . Qui prævio bono cordis motiuo erga Deum eum cognoſcunt & colunt,& ſupplicant,vt primum omnium principium,& omnis boni bonum, & iuſtum bonorum remuneratorem ac malorum iudicem , qui & dictamen rationis recte ſequũtur, cuius principium vniuerſaliſſimum eſt.Quod tibi non vis fieri,alteri ne feceris,& quod tibi vis fieri,age tu alteri.Qui & ſubmittunt volũtatem ſuam diuino beneplacito,parati aſſentire,quæ Deus ſibi reuelauerit,aut interna inſpiratione monuerit.Hos Deus ſpiritu ſancto baptizat. Suntque excuſabiles,donec in credendis Chriſtianis articulis per Chriſtum promulgatis , aut per Angelum,aut per hominem Dei nuncium eruditi fuerint. Nam ſi non ſic eſſet , ignorantia penitus inuincibilis, & omnino in voluntaria eſſet ad culpam.Quod vtique falſum eſt communi

muni omnium recte ſentientium ſententia. Et Deus homini ſic bene diſpoſito, viam ſalutis præcluderet, quod non eſt fas attribuere bonitati diuine, cuius miſerationes ſunt ſupra omnia opera eius, nec aliud quærit a peccatore, niſi vt conuertatur, & viuat. Nec obſtat ꝙ non credunt credenda in Chriſti Fide, quoniam vt ſupponitur de illis notitiam non habent, & ſufficit ꝙ non affirmant oppoſitum, donec in eis eruditi fuerint. Sunt ergo huiuſmodi Chriſtiani ac fideles ſecreti viuentes inter infideles, non tamen infideliter. Præterea, non reputantur apud nos hæretici, qui ſentiunt aliquod fidei contrarium, ſed qui proterue & obſtinate ſic ſentiunt. Nam multæ vetulæ & homines ſimplices Deo ſunt gratiſſimi, qui tamen ſua ſimplicitate multa fidei contraria dicunt, & tenent, vt trinitatem eſſe ſanctam mulierem, & accidentia panis ac vini eſſe verum Chriſti corpus & ſanguinem, & adorant ſanctorum imagines, non diſtinguētes inter imaginem & rem, cuius eſt imago. Si ergo tales non arguuntur crimine hæreſis, quia non obſtinato animo, ſed ruditate ſua ſic ſentiūnt, nec iſti nominandi ſunt infideles, licet Chriſtum & eius legem ignorent, exercentes bona opera, excuſantur enim quandiu ignorant diuinas reuelationes, & poteſtatem, ac determinationem eccleſiæ. Quibus tamen perſeuerantibus, diuina bonitas nō deficeret, cauſando in eis veram, & expreſſam fidem de credēdis, & ſpem & charitatem.

Tu tamen aduerte, ꝙ aliter iudicandum eſt de ſic viuentibus, & bonum operantibus, in locis, in quibus alias diſſeminata, & acceptata fuit Chriſti Fides, vt in Aegypto, in Iudæa, in Africa, deinde per pſeudo prophetas, vt per Mahumeth. ſeducti receſſerunt a Chriſti lege, & ſuppoſuerunt ſe legi oppoſitæ & erroneæ, & de habitantibus in remotiſſimis terræ partibus, puta ad meridiē, ſiue occaſum: vbi Chriſti Fides nondum diſſeminata fuit, vt teſtantur inuentores mundi noui, opera regis Portugaliæ, nec ſub alia lege viuūt, niſi lege naturæ. Nam illis habitantibus inter Mahumetanos, non ſufficit Deum credere, & remuneratorem bonorum, & bene ac iuſte uiuere, ſed oportet legem Mahumethani relinquere, eo ꝙ aduertere poſſunt naturali lumine ir

falſ

falſa multa & irrationabilia deprehendere, vt declarauimus ſupra, & totis viribus quærere eruditionem in fide Chriſti, in qua maiores ſui eruditi fuerunt, & ſucceſſores eorum nō pſeuerarūt, attracti cōcupiſcētiis & illecebris, ideo in excuſabiles ſunt, & minus fuiſſet illis malū, ſi verā fidē nō agnouiſſent, quàm poſt eius noticiam, ab ea recedere. Vnde ſeruator, Lucæ. 9. inquit. Nemo mittens manum ad Aratrum, & reſpiciens retro, aptus eſt regno Dei. Habitantibus autē in locis, ad quos chriſtiana fides non alias peruenit, ſufficit credere & operari, ſicut credebant & operabantur, qui ex gentibus ſaluati ſunt ante incarnationis miſterium, de quibus ſupra loquuti ſumus, donec diuina bonitas per nuncios aut cæleſtes, aut humanos de Chriſti fide eos erudiat.

QVANTVM ad ſecundum dico, quòd qui nouit credenda in Chriſtiana fide, & corde illis adhæret, etiam quòd perſeueret occultus inter infideles, ſaluari poteſt. Iuſtificat enim ex fide primo, & non ex defenſione fidei, niſi ſubſequenter, quando, ſcilicet & vbi & gratia cuius oportet. Nam per internam fidem homo coniungitur diuinæ, ac prime veritati, efficiturq; anima Dei ſponſa, iuxta illud Oſeæ Prophetę capite ſecundo. Hęc autem deſponſatio, & coniunctio poteſt fieri ſine actuali, & exteriori confeſſione fidei. Deus enim cor intuetur, & non labia. Vnde Hębreos repręhendit Deus Iſaię. 20. cum dicit. Populus hic labiis me honorat, cor autē eorum longe eſt à me, Prętérea, Si confeſſio fidei eſſet abſolute neceſſaria, multoties magis noceret fidelibus, quam prodeſſet, vt puta quando infideles perturbarent, ac deuaſtarent populum fidelem, prouocati ad iram, & non ſequitur maius bonum.

TV igitur aduerte, quòd in tribus caſibus non ſufficit corde credere, ſed oportet ore confiteri. Primo quando ex negatione confeſſionis fidei, minuitur, aut occultatur diuinus honor. Hac de cauſa Vincentius Martir, fidem confeſſus eſt coram Datiano, & Laurentius coram Decio, Paulus & Ioannes coram Iuliano apoſtata. Secundo propter vtilitatem impendendam proximis ad ſalutem, vt quando quis publice interrogatus de fide taceret, aut ore, & ſi non corde nega-

negaret,& aſtantes crederent ipſum non eſſe fidelem,aut fidem non eſſe veram.Tunc enim ſilentium ſuum, aut negatio verteretur in detrimentum fidei.Tertio, quando alii diſpoſiti ad fidem habentes ipſum pro exemplo, & videntes eum tacere,aut negare,auerterentur à fide. Nam eo caſu obligatur pro ſalute proximorum ſe morti exponere, iuxta doctrinam datam à ſeruatore noſtro de bono paſtore.Ioannis cap. 10.Ego paſtor bonus. Bonus paſtor animam ſuam dat pro ouibus ſuis.Mercenarius autem videt lupum venientem & fugit,& lupus rapit,& diſpergit oues. Paſtor quidem eſt ille,qui vt proximi ſui ſeruentur in fide,audacter interrogatus fidem confitetur.Mercenarius autem non curans de ſalute proximorum,vt ſaluet vitam,fidem non confitetur. Et hic eſt de quo inquit ſeruator Io.12.Qui amat aĩam ſuã.i. vitã,pdet eã.In his caſibus tenet Chriſtianus occultus,manifeſtare ſeipſum,aliter aũt non,cuius ſignũ eſt, ꝙ multi ex ſanctis,q̃ pſecutionis tpe latere curabãt,nõ reprehenduntur imo ex doctrina ſeruatoris Math.ca.10. Si perſecuti fuerint in vna ciuitate,fugere debeat in aliam,quando ſcilicet nullus prædictorum caſuum accidit.

Tv tamen aduerte,ꝙ quàm plures ex ſanctis martyribus nõ expectantes,ꝙ interrogarentur de fide à tyrãnis,vltro ſe manifeſtabãt,pcipue ſi vidiſſent Chriſtianos conſtitutos in tormẽtis deficere,ſicut legimus de.B.Sebaſtiano & Georg. Verũ id nõ ex neceſſitate ſalutis,ſed ex ſpiritus ſancti feruore,quo velut inebriati ad Deũ,& æternã beatitudinẽ ꝓperabant. Verũ ſi accideret aliquis ex pdictorũ caſuũ, omnibus poſt poſitis,ẽt ꝙ pturbarentur,& indignarentur,ac inſurgerent infideles,fides intrepide cõfitenda eſt.Vnde vt legimus Matt.c.15. cũ dixiſſent diſcipuli ſeruatori Phariſeos audito verbo ſcãdalizatos fuiſſe,reſpõdit,ſinite eos.ſ. ſcãdalizari & indignari,cæci ſũt,& duces cęcorũ.Hęc de pſẽti.c.dicta ſint.

Capvt secvndvm.

In hoc ſecundo capite,agendum eſt de duplici diſtinctione circa diuinam ac Chriſtianam fidem,quarum vna eſt circa fidem,vt eſt habitus & virtus à Deo in anima infuſa,altera circa credendi actum.

QVANTVM igitur ad fidem aduerte, ꝙ ex ſcripturis ſanctis elicimus dupliciter dici fidem diuinam,& Chriſtianam,primo dicitur fides viua,ſecundo fides mortua. Viuam doctores ſancti appellant formatam, mortuam autem informem,formata eſt fides cum charitate, qua homo eſt charus & gratus Deo,& de condigno meretur beatitudinem. Vnde ſicut ſe habet anima ad hominem,ſic charitas ad fidé, nam ſicut anima viuit homo,& operatur opera hominis,qua remota,nec viuit homo,nec operatur opera hominis, ſic charitate fides viuit, & ab ea procedunt opera viua vita gratiæ. Et ſine charitate:fides non eſt viua,nec operatur opera viua vita gratiæ.Propterea ſicut in naturalibus homo ſine anima eſt homo æquiuoce ex ſecundo libro de anima, ſic in ſpirituali,ac miſtica vita,fides ſine charitate eſt.ſicut fides æquiuoce,quo ad opera gratuita,ita ꝙ quæcunque opera agit credens credenda, niſi ſit cõſtitutus in fide adiuncta charitate, nihil ſunt reſpectu æternæ beatitudinis.Quòd ſignat ſeruator dum dicit Ioannis.15. Manete in me,& ego in vobis.ſ. nõ per ſolam fidem,ſed per fidem cum charitate:Deus enim charitas eſt,& qui manet in charitate in Deo manet,& non per ſolam fidem.Nam Matth.7.inquit ſeruator contra eos, qui confidunt in ſola fide informi,& mortua. Non omnis, qui dicit mihi domine domine. i. qui confitetur me dominum vniuerſorum,intrabit in regnum cœlorum.Sed qui fecerit voluntatem patris mei, qui in cœlis eſt, facere autem voluntatem,eſt operari ex fide & charitate,Propterea ꝙ fides ſine charitate nihil ſit ad æternam beatitudinem,confirmat Paulus primæ ad Cor.13. Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil ſum. Patet ergo quid ſit fides viua.i.formata charitate, fides autem mortua eſt,quando quis credit indubie omnia credenda in lege Chriſti,ſed permanet in peccato mortali ex conſequenti extra gratiam & charitatem, ſicut adulter, aut vſurarius, aut odio habens irremiſibiliter fratrem ſuum. Hic quidem eſt ſicut arbor, cuius radix eſt infecta, quæ aut nullum, aut non bonum fructum facit, qui fructus refutantur a diuina bonitate,nec ei placiti ſunt. De quibus

inquit

inquit Iſaias cap. 1. Cum veniretis ante conſpectum meum ſ. quaſi fideles & profitētes legem meam, quis quæſiuit hæc de manibus veſtris? Ne offeratis vltra ſacrificium fruſtra. Incēſum abominatio eſt mihi. Neomeniam & ſabbatum & feſtiuitates alias non feram, & cum extenderitis manus veſtras, auertam oculos meos a vobis, & cum multiplicaueritis orationes non exaudiam. Manus enim veſtræ: ſanguine plenæ ſunt. Hucuſque intendit de fide informi, & eius operibus, quæ licet apparenter ſint bona non tamen vere bona. De fide autem formata, & eius operibus, ſubiungit dicens. Lauamini, mundi eſtote, auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis. Quieſcite agere peruerſe. Diſcite benefacere &c. Præterea, ꝙ fides mortua homini non proficiat ad beatam vitam, manifeſtat ſeruator Matth. cap. 7. cum dicit. Multi dicent mihi in illa die. Domine domine: non ne in nomine tuo. i. in fide tua prophetauimus, demonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus, & tunc confitebor illis, quia nunquam nouimus: quia. ſ. fidem, cum dilectione mea non habuiſtis, quæ eſt fides viua.

De fide quidem viua & formata dilectione intelligitur illud Pauli ad Hebr. 10. Iuſtus meus ex fide viuit. i. iuſtus meus ex fide viua operatur opera viua. i. meritoria & Deo grata. Item illud Pauli ad Romā. 3. Arbitramur hominem iuſtificari per fidem ſine operibus legis. Eſt enim viua fides primum iuſtificationis principium, quoniam ſine fide impoſſibile eſt placere Deo, ad Hæbre. 11. Qui autem iuſtificatur, Deo placet, ergo iuſtificatio fundatur in fide viua. Itē illud ad Romanos. 5. iuſtificati ergo ex fide pacem habeamus ad Deum per Ieſum Chriſtum, per quem habemus acceſſum per fidem in gratiam iſtam, in quo ſtamus & gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei.

De fide autem informi, & inani, quo ad merendam beatam vitam, intelligitur illud Iacobi ſecundo. Tu credis quoniam vnus eſt Deus, benefacis, & demones credunt & contremiſcunt, ſed illis non proficit. Vis autem ſcire homo inanis quoniam fides ſine operibus ocioſa eſt? Abraā pater noſter, nonne ex operibus iuſtificatus eſt? Offerēs filium ſuum

Iſaach

Iſaach ſuper altare. Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius, & ex operibus fides cõſumata eſt.i.declarata eſt viua & perfecta. Propterea ſcriptura dicit.ſ. Geneſis cap.15. Credidit Abraam Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam, & amicus Dei appellatus eſt. Videtis quoniam ex operibus iuſtificatur homo, & non ex fide tantum. Similiter & Raab meretrix, nonne ex operibus iuſtificata eſt, ſuſcipiens nuncios, ſ. populi Iſrael, & alia via emittens illos? Id autem legimus Ioſuæ cap. 2. Sicut enim corpus ſine ſpiritu mortuum eſt: ita fides ſine operibus mortua eſt. Hæc Iacobus. Quæ autem ſint opera, quæ oſtendunt fidem viuam, & ſine quibus iudicatur mortua, & quæ iuſtificant hominem, declarabimus in parte ſexta, vbi defendemus ſententiam eccleſiæ catholicæ contra Lutherum. Conſtat igitur, quomodo diſtinguitur diuina, & Chriſtiana fides in viuam, quam formatam diximus, & mortuam quæ informis appellatur.

QVANTVM ad actum credendi, qui ex fide prouenit, ſicut amare ex amore, ſcire ex ſcientia, lucere ex luce. Aduerte ꝙ Diuus Auguſtinus in libro de verbis domini, & ſuper Ioannem, extraxit triplicem actum credendi circa primum fidei obiectum, quæ eſt prima veritas, ideſt Deus glorioſus. Primus actus eſt credere Deum. Secundus eſt credere Deo. Tertius eſt credere in Deum. De primo habemus ad Heb.11. Accedentem ad Deum, oportet credere, quia Deus eſt, & remunerator quærentium eum, & Ioannis.6. Nos credimus & cognouimus, quia tu es filius Dei, & primę Ioan.5. Qui credit quoniam filius Dei Ieſus natus eſt ex Deo. De ſecundo habemus Gen.15. Credidit Abraam Deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam. Et Exo.14. Audiat me populus loquentem ad te, & credat mihi. Et ſecundo Paralipomenõ ca.20. Credite in domino, & ſecuri eritis. Et Eccleſiaſtici.2. Crede Deo, & recuperabit te. Et Ioã.4. Si crederetis Moyſi, crederetis forſitam & mihi.

DE tertio habemus ſecundo Paralipomenon cap. 16. Oculi domini contemplantur vniuerſam terram, & prębent fortitudinem, his, qui corde perfecto credunt in eum, & capitulo vigeſimo Credite in dominum, & ſecuri

eritis.

eritis.Et Ioannis cap.2. crediderunt in eum diſcipuli eius, & cap.3.Qui credit in filium Dei non pereat, ſed habeat vitam æternam,& ca.6.Qui credit in me nõ ſitiet, & ca. 9. Tu credis in me, vſq; ibi. Quis eſt domine, vt credam in eum,& cap.13.Creditis in Deum,& in me credite. Et primæ Ioan. 5. Qui credit in filium Dei habet teſtimonium Dei in ſe.

NVNC autem declarandum eſt, quid ſit vnumquodq; horum trium,& quibus conueniant.

TV igitur aduerte, ꝙ credere Deum eſt firmiter tenere Deum verum exiſtere in rerum natura, & in eo eſſe quæcunq; ei ex ſua deitate & immenſa perfectione, omni remota imperfectione conueniunt. Vt ꝙ eſt Deus vnus ingenitus,omnium principium,omni potens,æternus,intelligens, prouidens omni creaturæ iuxta modum naturæ, trinus in perſonis, vnus in eſſentia, ꝙ in tempore filius humanatus eſt & cætera omnia,quę in ſimbolo continentur.

CREDERE autem Deo,eſt aſſentire dictis, ac reuelatis à Deo,ſiue per ſeipſum, ſiue per Angelos: ſiue per prophetas,& firmiter tenere,ꝙ quęcunque à Deo diſpoſita ſunt ſiue quò ad moralia,ſiue quò ad naturalia, ſiue quò ad mortalia,ſiue quò ad media pro æterna beatitudine conſequenda,& quò ad ea quæ nobis promiſſit verax,& fidelis eſt,ita ꝙ bene & ſapientiſſime omnia fecit, iuxta illud Deuteron. 24.Date magnificẽtiam Deo noſtro.Dei perfecta ſunt opa: Deus fidelis abſq; vlla iniquitate,iuſtus & rectus. Credere in Deum includit duo prædicta. ſ. credere Deum, & Deo, ſed vltra addit ordinationem hominis in Deum, vt in vltimum finem,& ſummum bonum noſtrum. Hæc autem ordinatio fit per voluntatem proponentem omnino Deum vt beatitudinem ſuam, & obedire mandatis ac legi diuinæ. Quod quidem propoſitum includit Dei dilectionem & proximi. Nullus enim vere tendit in aliquod obiectum ex voluntate,niſi diligat ipſum. Credere ergo in Deum,eſt intellectu aſſentire Deum eſſe,& dictis ab eo reuelatis per imperium voluntatis captiuantis intellectum vt diximus ſupra, & diſponere ſe ipſum ad adorandum diligendumq; Deum,

&

& proximum,iuxta diuinam legem.Ex quibus ſequitur, ꝙ quis fide mortua poteſt credere Deum & Deo, non autē in Deum. Nam peccator & malus in peccato perſeuerans, poteſt credere omnia credenda de Deo,& ꝙ Deo eſt obediendum. Non autem ordinat ſe ipſum in Deum quoniam per peccatum auertit ſe a Deo.Solus ergo fidelis mente bene diſpoſitus,credit in Deum, ex conſequenti credere iñ Deum includit fidem,ſpem,& charitatem.Et hæc eſt fides formata,& viua.Ex his conſtat,ꝙ duo prima communia ſunt credenti peccatori & iuſto.Tertium autem conuenit ſoli bono, cuius ſignum eſt,ꝙ Iacobus cap.2.non dicit dæmones credere in deum, ſed Deum eſſe. Cum igitur credere in Deum vere & proprie conueniat ſoli fideli bene diſpoſito erga Deum,vt obiectum creditum,& amatum, peccator non conuenienter dicit credo in Deum, & alia in ſimbolo contenta, ſicut nec qui non dimittit oſtenſam proximo, conuenienter orationem dominicam.Manifeſtum igitur tibi ſit,quid ſint, & quomodo differant,& quibus conueniant credere Deum & Deo,& in Deum,Hęc de preſenti capite dicta ſint.

Capvt tertivm.

IN tertio cap.agendum eſt de excellentia,& virtute diuinæ ac Chriſtianæ fidei.Tu igitur aduertæ ꝙ in ſcripturis ſanctis nil magis quæritur à Deo,quam vera & viua fides,& diuina opera atque miranda ſoli fidei videntur attributa,& mundus fide victus ac ſuperatus eſt.

Quantum ad primum. ſ. ꝙ à Deo nil magis quęratur quàm viua fides,poteſt ex multis ſcripturæ locis.Nam cum ſit primum principium tendendi in Deum, & debite eum colendi ac legem ſeruandi,primo à nobis quærit fidem,ſine qua nec ſperare,nec deum amare poſſumus. Vt declararet quantum ſibi placeat viua fides dixit Oſeæ capit.2. Deſponſabo te mihi in fide,& Lucæ.18. Verumtamen putas ne filius hominis fidem in terra inueniet?Et Hieremiæ.5. Circuite vias Hieruſalem,& aſpicite,& conſiderate, & quærite in plateis eius an inueniatis virum facientem iudicium, & quę-

quærentem fidem,& propitius ero. Quod autem viua fides ſuper omnia,quæratur à Deo,ſumitur hinc ſignum, ꝙ ſeruator noſter,vbi diuinum opus peragebat, vt dimittens pec cata,aut ſanãs languidum, in primis commendabat fidem, eo ꝙ ſit illa,quam primo oculi domini reſpiciunt, vt dicitur Hieremiæ.5.Nam Matthei.7. ad peccatricem Mariam inquit.Confide filia,quoniam fides tua,te ſaluam fecit.ſ.à pec catis.Vade in pace,& capit.8.ad Iayrum inquit.Tantum crede,& ſalua erit filia tua, & in eodem cap. fide ſanatur Centurionis puer.Vbi inquit.Non inueni tantam fidẽ in Iſrael ideſt in populo Iudeorum,qui erant tempore ſeruatoris. Et Lucæ quinto, fide ſanatur paraliticus, & mulier ſanguine fluens,& duo cæci,quibus inquit ſeruator,ſecundum fidem veſtrã fiat vobis,& filia Cananeę,cui inquit.O mulier magna eſt fides tua,fiat tibi ſicut vis,Et Matthei capite decimo ſexto,ſanans cæcum inquit ad eum. Reſpice fides tua te ſal uum fecit:Ex his igitur conſtat quantum Deo placeat,& ab eo quęratur viua fides,quæ vtiq; non eſt viua, vt diximus ſupra,niſi ſit operoſa. Et ſi bene aduertes in ſcriptura ſacra, tam antiqua,quam noua,Deum in primis ab homine quæ ſiuiſſe fidem viuam,cuius ſignum eſt,quod vt legimus Exodi decimoquarto,quoniam filii Iſrael crediderunt Deo,percuſſus eſt Egyptus plagis maximis, & tandem Pharao in mari cum exercitu ſuffocatus eſt. Et quoties recedebant à Deo per idolatriam,relinquebantur in manu hoſtium, & quoties per fidem reuertebãtur,ſuſcipiebat, ac ſaluabat eos: Deuteronomii cap.24.Pręterea ſeruator inquit Marci cap. 9.Patri offerenti filium vexatum demone.Si potes credere, omnia poſſibilia ſunt credendi,& continuo exclamans pater pueri cum lachrymis aiebat.Credo domine, adiuua incredulitatem meam.Qua confeſſione audita, ſeruator ſtatim ſanauit eum, vt turbis manifeſtaret quantum ſibi fides ipſa placeret.

QVANTVM ad ſecundum, ſcilicet ꝙ ſola viua fide, diuina ac miranda opera,à uiris ſanctis vtriuſque teſtamenti peracta fuerint,liquido conſtat ex ipſis diuinis ſcripturis. Et primo,lege Paulum ad Hæbreos capite vndecimo per

totum,vbi poſtquam multa & celeberrima retulit exempla inquit.Deficiet me tempus enarrantem de Gedeon, & Barach,& Sanſon,& Ieptæ,& Dauid,& Samuel,& Prophetis, qui per fidem vicerunt regna,& cætera. Vt autem in ſpecie deſcendamus,aduerte,quoniam Abraam credidit Deo Geneſis capite decimoquinto:Dixit ei deus, Scito prænoſcens quod peregrinum futurum ſit ſemen tuum in terra non ſua, & ſubiicient eos ſeruituti,& affligent quadringentis annis. veruntamen gentem,cui ſeruituri ſunt, ego iudicabo. ſ. iudicio condemnatiuo, & poſt hęc egredientur cum magna ſubſtantia.Tu autem ibis ad patres tuos in pace ſepultus,in ſenectute bona(& infra) in illo die pepigit fœdus dominus cum Abraam, dicens, ſemini tuo dabo terram à fluuio Egypto,vſq; ad fluuium magnum Eufratem ,&c. Præterea, quoniam Ionathas filius Saul credidit quando dixit,non eſt difficile domino,ſaluare in paucis vel in multis,ideo ipſe cũ armigero ſuo præualuit contra Philiſteos, vt legimus in.i. Regum.cap.14.Et Dauid occidit gigantem Goliath in fide,nam dixit,Tu venies ad me cum gladio & haſta & Clypeo,ego autem venio ad te in nomine domini, vt legimus in.i.Regum cap.17.Et Aſſa Rex Iuda proceſſit fide contra ingentem multitudinem Ethiopium, & præualuit in nomine domini,quem inuocauit dicens.Domine non eſt apud te vlla diſtantia, vtrum in paucis auxileris, aut in multis. Adiuua nos domine Deus noſter. In te enim & in tuo nomine habentes fiduciam, venimus contra hanc multitudinem,vt legimus in.2.Paralipo.cap.17. Et Ioſaphat rex Iuda,intelligens filios Amon & Maob venientes contra Iuda, exiuit cõtra eos,vt legimus in.2.Paralipo.c.20. magis fide, quàm armorum potentia,dicens ad uniuerſum exercitum. Audite me viri Iuda,& habitatores Ieruſalé. Credite in domino Deo veſtro,& ſecuri eritis.Credite prophetis eius, & cuncta euenient vobis proſpera,& ſic armatus fide cũ exercitu,exiit in prælium, & Dei nutu hoſtes eorum verſi in ſe inuicem mutuis concidere vulneribus,fide Neemias hortabatur reedificantes murum Ieruſalem,ne ab opere deſiſterẽt dicens.Dominus Deus noſter pugnat pro nobis, Neemiæ

cap.

cap.4.fide Eſdras reuerſurus in Ieruſalem,non accepit regium conductum,ſed orans & ieiunans, ſe Deo commendat,vt legimus in.2.Eſdræ cap.8.Fide reſponderunt regi Babylonis tres pueri Sydrach:Miſach:Abdenago miſſi in fornacem,& dixerunt.Deum noſtrum,quem colimus, ſcito ò Rex,ꝙ poteſt nos de camino ignis eripere, & de manu tua liberare,& ſic ex fide viua liberati ſunt,Daniel.3.Et quoniã Niniuitę vera fide crediderunt domino,ſeruari ſunt à ſubuerſione ſibi comminata per Ionam Prophetam,vt legimus Ionæ capitulo tertio,& Iudas Machabeus fide viua hortatur exercitum ſuum, dicens, facile eſt concludi plures in manibus paucorum, & non eſt differentia in conſpectu dei liberare, aut in multis, aut in paucis. Conſtat igitur quomodo diuina opera, ac admiranda, ſoli fidei viuæ videntur attribui..

QVANTVM ad tertium.ſ.ꝙ diuina ac chriſtiana fide mũdus ſuperatus ſit,patet ex eo, ꝙ ſancti martyres armati fide viua,impiiſſimos deuicerunt tyrãnos,& innumeros ad Deũ ac ſeruatorem noſtrum relicta falſa religione conuerterunt. Propterea inquit Ioannes in epiſtola.1.cap.5.Hæc eſt victoria,quæ vincit mundum,fides noſtra.Non ſolum autẽ mundum,ſꝫ & demones,& concupiſcentias. Demones quidem, iuxta dictum Petri in epiſtola.1.c.5.Cui.ſ.diabolo reſiſtite fortes in fide.Concupiſcẽtia autem carnis,quas Paulus tela inimici ignea appellat, fide extinguimus. Vnde Paulus ad Epheſios cap.6.inquit. In omnibus ſumentes ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere, & galeam ſalutis aſſumite. Hæc de Chriſtiana, & diuina fide dicta ſint, cuius finis eſt beata vita, per viſionem diuinæ ſubſtantiæ. Credimus enim rebus diuinis nonapparentibus, vt tandem nobis manifeſtentur in patria: Quòd autem hic ſit finis fidei noſtræ, teſtatur Petrus in epiſtola prima capitulo primo,dicens. Vt probatio fidei veſtræ multo præcioſior ſit auro, quod per ignem probatur,& inueniatur in laudem,& gloriam, & honorem in reuelationem Ieſu Chriſti,quem cum non videritis diligitis.In quem nunc quoq; non videntes creditis. Credẽtes

autem exultabitis lætitia ïenarrabili,& glorificata,reportan tes finem fidei veſtræ ſalutem animarum veſtrarum,hæc Pe trus Apoſtolus.Salus autem animarum eſt æterna fęlicitas, quæ ſtat in aperta viſione Dei.ergo finis fidei noſtrę eſt diuina viſio, quæ eſt merces noſtra in cælis. Hæc de præſenti capite dicta ſint,in quo terminamus conſiderationem ſacræ fidei. In futuro autem capite agendum eſt de ſuo oppoſito, quod eſt infidelitas.Cum.n.priuatio per habitum cognoſca tur & cæcitas per viſum, tenebra per lumen, obliquum per rectum,doctrinæ ordo requirit, vt poſt fidem conſideremus de infidelitate,& de eius partibus principalibus ſubiectiuis, ne quid dimittamus in hoc negocio oportunum.

CAPVT QVARTVM.

IN hoc quarto cap.agendum eſt de infidelitate, de qua cõſiderabimus quatuor,primo quot modis dicitur.Secundo quid ſit,vt opponitur tanquam vitium contrarium diuinæ ac Chriſtianæ fidei, tertio quot ſint eius ſpecies, & de qualibet earum pertractabimus, quarto quot malorum infidelitas ſit cauſa.

QVANTVM ad primum aduerte cum infidelitas,& fides opponantur,& quot modis dicitur vnum oppoſitorum, tot & reliquum per regulam topicam,ſicut fides dicitur quinq; modis,vt declarauimus in primo cap.huius tractatus, ſic & infidelitas.

PRIMO dicitur de negatione aſſenſus, & obſeruantiæ cuiuſcunque promiſſionis factæ inter hominem & hominem. In quo ſenſu dicitur homo infidelis, quando pactum, aut contractum,aut promiſſum non ſeruat, modo quo obligatur ſeruare, & in hoc ſenſu opponitur fidei, primo modo dictæ,& de hac infidelitate intelligitur illud Iſaię. 1. Principes tui infideles, ſocii furum.

SECVNDO dicitur de negatione aſſenſus, quo quis nulli authori adhęrere proponit in quacunque arte,aut facultate, vt quando quis nulli aſtronomo,nulli medico,nulli philoſopho credit,nec alicuius dictum, aut ſententiam acceptat,

ſed

ſed omnibus contradicit,& omnes reprobat, & in hoc ſenſu infideles dicti ſunt philoſophi illi,de quibus inquit Ariſto.in.4.Metaphyſicæ ꝙ etiam prima principia ex terminis notiſſima negabant,& cum eis diſputari non poteſt.

Tertio dicitur de negatione aſſenſus,quo quis nulli cõcluſioni aſſentire determinat,niſi neceſſaria, & euidenti ratione conuincatur,& hoc tam in naturalibus,quam in Metaphyſicis,& in hoc ſenſu philoſophi communiter infideles reperiuntur. Arbitrantur enim indignum eſſe philoſopho, alicui aſſentire, niſi ratione probato, inter quos præcipuus fuit Auerroes,qui adhærentes alicui propoſitioni per rationem non probatæ,loquentes appellare conſueuit.

Qvarto dicitur de negatione aſſenſus,quo quis ſtatuit nolle aſſentire concluſionibus de diuinis formatis, etiam ꝙ euidenti ratione cõcludantur:Et in hoc ſenſu infideles ſunt, qui negant Deum eſſe in rerum natura, & negant vnum principium effectiuum,& regulatiuum omnium, ſicut Epicurei,& ſequentes Dyagoram,& alii,de quibus diffuſe diximus in tract.1.philoſophiæ moralis Platonicę.

Qvinto dicitur de negatione aſſenſus, quo quis non vult aſſentire propoſitionibus ineuidentibus humana ratione,& tamen diuina authoritate reuelatis, vt Deus eſt trinus in perſonis,eſt humanatus,eſt natus de Virgine,&c. Et in hoc ſenſu Iudęi, & Pagani, & Mahumethani infideles ſunt,infidelitate contraria Diuinæ ac Chriſtianæ fidei.Relictis igitur quattuor modis,ſicut & reliquimus fidem quattuor primis modis dictam, pertractare debemus de infidelitate in quinto modo dicta.Nam quattuor primi modi opponuntur quatuor primis modis fidei, & ſunt impertinentes præſenti propoſito.

Qvantvm ad ſecundum aduerte, ꝙ infidelitas vt eſt contraria diuinæ ac Chriſtianæ fidei eſt vitium, quo quis repugnat audire & aſſentire his,quę ſunt fidei.i. rebus diuinis non apparentibus,ſed à Deo reuelatis, aut eas vt ineptias contemnit.

Dicitvr vt eſt contraria diuinę &c. quoniam infidelitas dupliciter ſumitur,ſicut & iniuſtitia. Primo pro nega-

tione fidei,ſicut in iuſtitia pro negatione iuſtitiæ, qua negatione dicitur infidelis,qui non habet fidem, eo,quòd nihil de fide chriſtiana audiuit,nec in ea eruditus fuit,& hoc modo infidelitas non eſt vitium, nec contraria fidei, ſicut nec negatio iuſtitiæ,quę eſt in puero,eſt vitium,nec contraria iuſtitiæ.Secundo ſumitur pro repugnātia intellectus ad ea quæ ſunt fidei,qua quis determinat nolle aſſentire, nec audire,imo eligit cõtradicere his,quæ ſunt fidei,ſicut iudæi, qui quando audiunt Chriſtum crucifixum ſcandalizantur, & gentiles reputant ſtultitiam, iuxta illud Pauli prime ad Cor. 1. Nos autem prędicamus Chriſtum, iudæis quidem ſcandalum,gentibus autem ſtultitiam.

DICITVR ꝙ eſt vitium, quoniam contrariū virtuti eſt vitium,ſed infidelitas ſecundo modo ſumpta, eſt contraria, fidei quę eſt virtus.Deſtruit.n.& non ſecum compatitur fidem,ſicut nec ignorantia ſcientiam. ergo infidelitas eſt vitium,ex conſequenti peccatum & maximum. Propterea in ſcriptura antiqua,& noua incredulo maxime exprobratur, & Deus illi maxime indignatur ac cõminatur.Vnde Deuter.cap.32.Generatio.n.peruerſa eſt,& infideles filii,& Eccleſiaſtes cap.5.Diſplicet Deo infidelis,& Matth.ca. 3. exprobrat Ioan.Baptiſta iudæos incredulos dicens.Genimina viperarum,quis vos demonſtrabit fugere à ventura ira.

QVANTVM ad tertium aduerte,ꝙ ex ſcripturis ſacris,& apud ſacros doctores,tres aſſignantur infidelitatis ſpecies.ſ. incredulitas,apoſtaſia, & hæreſis, quarum ſufficientia hinc ſumitur,ꝙ infidelitas vt eſt vitium fidei diuinæ ac Chriſtianæ contrarium dicit renitentiam, ſiue repugnantiam fidei, ſicut enim qui aſſentit rebus credendis dicitur fidelis,ſic qui ·is reſiſtit dicitur infidelis.Hæc autem renitentia poteſt fie ·i tribus modis.Primo ante fidem ſuſceptam,ſicut pagani & gentiles idolatræ,qui fidem vnius veri Dei non receperunt, & per ſequuntur Dei cultores,tam in antiqua lege quàm in noua.In antiqua legimus de Pharaone,Exod.cap.5. & de Nabuchodonoſor.Danie. cap. 3. & de Antiocho, ſecundi Machabeorum cap.7.In noua,de Iudeis perſequentibus ſeruatorem,& Apoſtolos,ut patet in toto Euāgelio,& in actis

Apo-

Apoſtolorum. Et de tyrannis idolatris occidentibus Chriſti cultores. Omnes iſti peccant prima ſpecie infidelitatis, q̃ dicit̃ incredulitas ſimpliciter. Secũdo põt fieri poſt ſuſceptam fidem per totalem retro ceſſionem, & abnegationem fidei, quam iam ſuſceperant, & omnes iſti peccant ſecunda ſpecie infidelitatis, quę dicitur apoſtaſia. Vnde qui receſſerunt à fide Chriſtiana, poſt ſuſceptum baptiſmum, & tranſeunt ad aliam ſectam, aut hæbream, aut. Mahumethanam, apoſtatæ dicuntur. Tertio poteſt fieri poſt ſuſceptam fidem, non per totalem fidei abnegationem, quoniam illa eſt apoſtaſia, ſed per abnegationem alicuius particularis articuli, ſic eſt tertia ſpecies, quæ dicit̃ hæreſis, puta quæ negat Chriſtum natũ de virgine, quæ poſt partũ nõ remanſit virgo, hæreticus eſt &c. Conſtat ergo ratio, propter quam rationabiliter aſſignantur tres infidelitatis ſpecies. Nunc autem de ſingulis agendum eſt, & primo de incredulitate. Secundo de apoſtaſia. Tertio de hæreſi.

Qvantvm ad incredulitatẽ, quæ aduerſatur diuinę ac chriſtianæ fidei, nunquã receptæ, aduerte, ꝙ h3 tres modos, ſm ꝙ nũc inueniũtur tres ſectæ extra Chriſtianã fidem.

Prima, & extrema ſecta ẽ idolatrarũ gẽtiliũ, qualis erat vniuerſaliter ĩ hoc mũdo ĩferiori ante ꝑdicationẽ Euãgelii ĩ oẽm terrã ꝑter quàm in populo iſrael, nã in iudęa notus erat Deus, & in iſrael magnũ nomẽ eius. Apud igitur gẽtiles idolatras ante Chriſtũ, & nũc ſi in aliqua mũdi parte inueniuntur, fuit & eſt primus, ac peſſimus incredulitatis modus, qm̃ ipſi neq; Deum verum omnium principium, & finẽ colunt, neq; Dei filiũ humanatũ mundi ꝑ mortẽ ſuam redẽptorem credunt, imo vt Paulus inquit primæ ad Cor. 1. Si audiunt Chriſtum Crucifixum, reputant ſtultitiam. Iſti ſunt omnino increduli, cæci, & decepti, aſtutia falſorum ſpirituum qui vt inquit Dauid in Pſal. Omnes dii gentium demonia, qui penitus ignorant Deum verum, ſicut iuquit Paulus ad Theſa. capit. 4. Sicut gentes, quæ ignorant Deum. In antiqua lege præcepit Deus Moſi & populo iſrael, gentes idolatras deſtrui & exterminari, vt habemus per totum librum Exodi & numeri, & non ſolũ ho-

mines & mulieres, ſed & iumenta quantum deteſtetur propter idolatriam. Hoc ſigno declarans quam ſemper iratus eſt Hæbreis, & diſperſit, & tandem dereliquit eos.

SECVNDA ſecta eſt hæbreorum poſt conſumatum redēptionis miſterium. Ipſi namque ante legem Euangelicam colentes verum Deum explicite & legem per Moyſem acceptam ſeruantes fideles erant. Vnde & populus Dei appellabatur, nunc autem quoniam Meſſiam promiſſum & mandatum iuxta ſacros prophetas non receperunt, ideo infideles & increduli, & duræ ceruicis populus merito appellantur. Vnde Iſaie cap. 65. Expandi manus meas tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona poſt cogitationes ſuas, & in actis Apoſtolorum cap. 7. Stephanus exprobrans eos inquit: Dura ceruice, & incircuncifi cordibus, & auribus, vos ſemper ſpiritui ſancto reſtitiſtis. Sicut patres veſtri, ita & vos. Hęc hębreorum incredulitas adeò, Deo vero diſplicet, ꝙ in pænam diu ſibi comminatam amiſſa promiſſionis terra diſperſi ſunt in omnem terram, & facti obprobrium gentibus, & commotio capitis in populis. Nunc completum videmus Ieremiæ dictum in fine orationis ſuæ cum inquit, ſed proiiciens repuliſti nos, iratus es contra nos vehementer. Hæc igitur eſt Hebreorum incredulitas, quoniam & ſi Deum credunt, non tamen omnia quæ Deo intrinſece conueniunt, inter quæ eſt perſonarum trinitas, nec filium humanatum credunt. Minus tamen increduli ſunt, quàm gentiles, vt patet ex prædictis.

TERTIA eſt incredulitas Mahumetanorum veluti media inter perfidiam Hębreorum huius temporis & gentiliū, Nā cū Hæbreis conueniūt in confeſſione vnius veriq; Dei creatoris omnium, negantque diuinarum perſonarum trinitatem ſicut & Hębrei, differunt autem in hoc ab Hæbraica perfidia, ꝙ Mahumetani Chriſtum Ieſum venerantur ut Dei prophetam & ſanctum, non tamen mundi redemptorē per mortem ſuam, Hæbrei vero neq; prophetam, neq; ſanctum, neq; redemptorem recipiunt, ſed blasfemantes ſeductorem dicunt. Vnde poſtquam Crucifixerunt eum, cum eſſet in monumento clauſus, acceſſerunt ad Pilatum vt legimus

mus Matth. cap. 27. principes ſacerdotum, & Phariſei dicentes. Domine recordati ſumus, ꝙ ſeductor ille dixit adhuc viuens, poſt tres dies reſurgam. Conueniunt etiam cum gentilibus, quoniam ſicut illi quoſdam ſceleſtos & facinoroſos homines colunt, quos deificatos putant vt Herculem, Bacum, Martem, Vulcanum, & turpiſſimam Venerem, ſuperbamq; Iunonem, & Iouem plenum ſtupris ac adulteriis, ſic iſti ſordidiſſimum ac voluptuoſum Mahumetum. venerantur & colunt. Differunt autem quoniam & Deum verum, & Chriſtum Dei prophetam ac ſanctum confitentur, quod gẽtiles negant. Iſti ſunt tres famoſi infidelitatis modii. quorũ peſſimi ſunt, modus hebreorum ex pertinacia, & modus gẽtilium ex deceptione malorum ſpirituum. Medius autem eſt Mahumetanorum, cuius ſignum eſt, ꝙ niſi peſſimus Mahumeth. inſtituiſſet legem ſuam defendendam & conſeruã dam armis, ita ꝙ nullum poteſt admittere prædicatorem fidelem ac Chriſtianum quin ſtatim occidatur, de facili ad Chriſtianam fidem conuerterentur, ex quo Ieſum ſeruatorem noſtrum vt bonum ac ſanctum Dei prophetam confitentur. Omnes tamen damnati ſunt, quoniam Apocalip. ca. 21. habemus, ꝙ timidis & incredulis. ſ. in Chriſtum, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idolatris, & omnibus mendacibus, pars illorum erit in ſtagno ardenti igne & ſulphure.

QVANTVM ad apoſtaſiam, quæ eſt ſecunda infidelitatis ſpecies, aduerte, ꝙ apoſtaſia ex ſua ratione formali importat retroceſſionem à DEO, cui prius homo ſe ipſum dedicauerat & coniunxerat. Vt autem ſcias quomodo eſt infidelitatis ſpecies aduerte, ꝙ contingit hominem ſe ipſum tripliciter dedicare ac vnire Deo, & conſequenti triplici modo oppoſito, poteſt retrocedere. Primo dedicat homo ſe Deo per receptionem diuinæ ac Chriſtianæ fidei, nam per fidem deſponſatur anima Deo. Oſee. 2. cap. ergo per fidem primo vnitur Deo. ſecũdo dedicat & vnit ſe Deo per voluntatẽ quã ſtatuit poſt ſuſceptam fidem, diuinam ſeruare legem & mandatis Dei obtemperare. Tertio dedicat ſe, & vnit Deo per obſeruantiam non ſolum mandatorum Dei, ſed etiam regu-

la

læ alicuius approbatæ religionis. Tribus ſimiliter modis oppoſitis contingit hominem ſe ſeparare à Deo, & retrocedere à prius incæptis. Primo abnegando omnino diuinam, ac Chriſtianam fidem receptam, & tranſeundo ſiue reuertẽdo ad aliam ſectam oppoſitam. Secundo renitendo obſeruantiæ diuiue legis, ac Dei mandatorum. Tertio recedendo à religione, quam prius profeſſus fuerat. & reuertendo ex toto ad ſtatum ſecularem, cui prius renunciauerat. Et his tribus modis contingit hominem apoſtatare, qui ſic ordinantur. Qui apoſtatat primo modo, apoſtatat ſecundo, & tertio. Vanum enim eſt dicere, aliquem retrocedere à diuina & Chriſtiana fide, & tamen velle Dei, & Chriſti ſeruatoris noſtri ſeruare legem & mandata, & ſimiliter velle alicuius approbatæ Chriſtianę religionis inſtituta ſeruare, Qui apoſtata ſecundo modo, apoſtatat & tertio. Non enim dicendus eſt re ipſa religioſus, qui repugnat obſeruantiæ mandatorum Dei. Nam vt Iacobus in epiſtola, cap. 1. inquit. Religio ſancta & immaculata apud Deum & patrem hæc eſt, viſitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſæculo. Non poteſt autem homo ſe immaculatum cuſtodire ab hoc ſeculo, niſi per obſeruantiam diuinæ legis, qua conſtituitur amicus Dei, Qui autem voluerit eſſe huius mundi amicus, diſplicet vtique Deo. Nam & Iacobus in epiſtola ſua cap. 4. inquit. Neſcitis quia amicitia huius mundi, inimica eſt Dei. Quicunque ergo amicus voluerit eſſe huius mundi, inimicus dei conſtituetur. Conſtat ergo quomodo tres modi apoſtaſiæ ordinantur. Ex quibus ſolus primus eſt infidelitatis ſpecies, Nam ſtat quòd quis omnia credenda in diuina, & Chriſtiana lege credat, & tamen recedit per peccatum mortale ab obſeruantia mandatorum Dei, nam quicunque peccat mortaliter, & quandiu in eo perſeuerat, eſt apoſtata ſecundo modo, non tamen primo modo. Poteſt enim in fide ſuſcepta per baptiſmum perſeuerare, licet quandiu ſtat ſub peccato mortali ſit mortua, ſimiliter ſtat ꝙ quis profeſſus in religione approbata retrocedat ab ea, & tamen non a Chriſtiana fide, quam in baptiſmo recepit. Hac igitur ratione apoſtaſia primo modo dicta

eſt apoſtaſia abſolute, ſecunda autem & tertia eſt apoſtaſia cum determinatione. Nam homo peccãs mortaliter credẽs tamen credenda, non dicitur apoſtata ſimpliciter, ſed apoſtata ab obſeruantia diuinorum mandatorum, & qui profeſſam religionem deſerit, dicitur non abſolute, ſed à tali religione profeſſa apoſtatare. Qui igitur primo modo apoſtatauerit conſtituitur extra viam ſalutis, & infidelis eſt abſolute. Nõ autem qui ſecundo, & tertio modo, qm̃ ſtãte fide, quę eſt primum fundamentum, poteſt penitere & reintegrari in ſecundo & tertio modo. Conſtat igitur, quis apoſtaſię modus ſit ſpecies infidelitatis, & aduerte ꝙ i ſcriptura ſacra primo quidem fit mẽtio de primo modo, quo cõſtituitur hõ infidelis, ſecundario autem de ſecundo. De tertio vero nulla eſt in eis mentio, quoniam tunc temporis nulla adhuc inſtituta erat religio, qualis nunc in eccleſia catholica habentur. De primo modo intelligitur illud Exechielis cap. 2. fili hominis mitte ad filios iſrael, ad gentes apoſtatrices, quę receſſerunt à me. ſ. per idolatriã, quæ nõ ſtat cum fide, & illud libri primi Machabeorũ cap. 1. Vbi ſic legimus. In diebus illis exierunt ex iſrael filii iniqui, & ſuaſerunt multis dicentes, eamus & diſponamus teſtamentum cum gentibus, quæ circa nos ſunt, quia ex quo receſſimus ab eis, inuenerunt nos multa mala, & bonus eſt ſermo viſus in oculis eorum, & deſtinauerunt aliqui de populo & abierunt ad regem, & dedit illis poteſtatem ut facerent iuſtitiam gentium. i. viuerẽt ritu gentilium, & edificauerunt gymnaſium hieroſolimus ſm̃ leges nationum, & fecerunt ſibi præputium, & receſſerunt à teſtamento. i. à lege diuina data per Moyſem & iuncti ſunt nationibus, ex quibus conſtat ꝙ receſſerunt à Deo, & tranſierunt, ad idola gentium, ex conſequẽti facti ſunt infideles, infidelitate apoſtaſiæ primi modi. De apoſtata ſecũdo modo intelligitur illud prouerbiorum cap. 6. Homo apoſtata vir inutilis, graditur ore peruerſo, annuit oculis, terit pede, degito loquitur, prauo corde machinatur malum, & omni tp̃e iurgia ſeminat. Hæc. n. ſunt ſigna, ꝙ auerſus eſt a deo per peccatum mortale, quo ſoluitur omnis noſtra cõpoſitio interior & exterior, & ſic efficitur apoſtata. Secundo modo.

do, Omnis.n.peccator & diuinæ legis prȩuaricator, eſt apoſtata ſecundo modo.

QVANTVM ad tertiam ſpeciem, quæ dicitur hæreſis vt reſolute procedamus, tria conſideranda ſunt, primo quid ſit vt eſt infidelitatis ſpecies. Secundo quomodo diſtinguitur ab apoſtaſia & incredulitate, quam poſuimus primam infidelitatis ſpeciẽ. Tertio quid ſit hæreticus, & quotuplex ſit.

QVANTVM ad primum aduerte, ꝙ aliud eſt à quo nomẽ hæreſis imponitur, & cui imponitur ſecundum vſum fideliũ nam vt inquit Diuus Hieronymus, Hæreſis græce ab electione imponitur, eſt enim hȩreſis idem quod electio latine, quia.ſ.eam vnuſquiſque diſciplinam ſiue doctrinam ſibi eligit, quam putat, & ſuadetur ſibi eſſe meliorem: Et in hoc ſenſu in quacunq; ſcientia contingunt eſſe hȩreſes, ſicut & ſectas. Vnde in philoſophia, qui dicuntur Peripathetici habent varias hæreſes, puta qui ſequuntur Auerroem habent hȩreſim propriam, & qui Thomam, aliam, & qui Scotum aliam, & quantum ad hoc, non eſt infidelitatis ſpecies. Stat enim duos varie ſentire in via Ariſtotelis, qui nõ tamen diſſentiunt in credendis in diuina ac Chriſtiana lege. Imponitur autem proprie ſecundum vſum fidelium ad ſignificandum errorem ſiue opinionem, ac ſententiam falſam, quam quis firmiter tenet contra catholicam fidem prædicatam firmatam & vniuerſaliter obſeruatam, & ſic eſt infidelitatis ſpecies media inter incredulitatem & apoſtaſiam vt declarabimus. Quæ ſic diffinitur apud ſacros doctores. Hæreſis eſt error ſiue falſa ſententia in intellectu, circa ea, quæ ſunt catholicȩ ac Chriſtianæ fidei, aut circa ei connexa cum pertinacia voluntatis.

PRIMO dicitur error, ſiue ſententia falſa in intellectu, quoniam cum fides ſit veritatis, ſiue vera ſententia in intellectu circa credenda. Hȩreſis, quȩ ei opponitur vt pote infidelitatis ſpecies, conſiſtit in oppoſito, oppoſitum autem veritatis eſt falſitas, ergo rationabiliter hȩreſis diffinitur per oppoſitum fidei.

SECVNDO dicitur circa ea, quȩ ſunt catholicæ, ac chriſtianȩ fidei, quoniam falſitas & error circa quæcunq; alia,

non

non conſtituit hominem infidelem,puta quis credit eſſe tã tum vnum cælum corporeum, & non octo, neque nouem neque decem,& alius credit elementum ignis eſſe ſub terra, & non ſupra aerem,& alius credit cælum eſſe animatum,& non inanimatum. Hęc non faciunt hæreticum in fide Chriſtiana, quoniam cum his ſtaret omnia credenda in eccleſia catholica,quę præcipua ſunt articuli fidei.

Tertio dicitur circa connexa,quoniam aliqua ſunt primo crédenda vt articuli tanquam principia,quedam autem conſequenter,vt quę continentur in ſacris libris ſcripturæ, quos eccleſia catholica recipit,vt excludam apocryphos, & quæ continentur in ſacro eccleſie canone ut in decretis & decretalibus,quæ cõcernũt fidẽ,puta,ꝙ ſpiritus ſanctus non ſolum eſt à patre,ſed à filio & patre, ꝙ creatura viſibilis & inuiſibilis vt Angelus,creata eſt ſimul ab initio temporis,ꝙ non eleuatur anima ad viſionem eſſentialem diuinam, niſi per lumen gloriæ. Hæc non primo,ſed ſecundario credenda ſunt,& credere oppoſitum inducit hęreſim. Nam quo ad ea quę in ſcriptura ſacra continentur, credere oportet fuiſſe a Deo reuelata. Dei autem reuelationi non poteſt ſubeſſe falſitas, aliter non eſſet Deus ipſa prima & puriſſima veritas, cuius teſtimonium habemus Ioannis capite. 14. Ego ſum via veritas & vita. Quantum autem ad ea, quæ ab eccleſia pro fide catholica determinata ſunt, ideo credere oportet, quoniam eccleſia catholica à Spiritu ſancto regitur in his, quæ ſunt pertinentia ad conſeruationem & declarationem fidei,ex conſequẽti credendum eſt,ꝙ in his non deficiat. Inquit enim ſeruator Lu.cap.22. Ego rogaui pro te Petre, vt non deficiat fides tua. Vnde ſi quis, quo ad ea, quæ in ſacra ſcriptura continentur,credere mundum eſſe ęternum: & hæreſis,quoniam eſt contra illud Geneſis. 1. In principio.ſ. temporis creauit Deus cęlum & terram : ſi quis dicat animam humanam eſſe mortalem,hæreſis eſt,quoniam eſt cõtra illud. Nolite timere eos,qui occidunt corpus,ſed timere eum,qui poſtquam occiderit,habet poteſtatem mittendi in gehenam Matthei ca. 10. Quantum vero ad ea, quę in eccleſia catholica determinata ſunt pro fidei integritate ſeruanda,

uanda,ſi quis crediderit vſurã non eſſe peccatum, hæreticus eſt. Determinatum enim habemus oppoſitum in cle.de vſu ris cap.ex graui,ſi quis tenuerit confeſſionẽ ſacramentalem non eſſe neceſſariam, hæreticus eſt habendus,vt declarabimus cum loquemur de ſacramentis.

QVARTO dicitur cum pertinacia voluntatis,nã ſicut voluntas cogens intellectum vt aſſentiat his,quæ ſunt fidei facit hominem fidelem, vt declarauimus in ca.1. huius tract. Sic obſtinate auertens intellectum ne credendis aſſentiat,& imperans vt falſam ſententiam teneat contra vniuerſalem eccleſiã catholicã,facit hoiem hæreticũ,formale igitur in hęreſi eſt pertinacia voluntatis. Nam ſicut res naturales conſtituuntur in eſſe per formã ſuã,& ea remota deſinunt eſſe, ſic hæreticus ex pertinacia conſtituitᷣ,& ea remota nec eſt, nec permanet hæreticus. Ex quibus ſequitur,ꝙ aliquis põt errorem habere in intellectu circa ea,quæ ſunt fidei,& tñ nõ erit in hæreſi cõſtitutus ſi ſit paratus corrigi. Sicut accidit nõnullis antiquis doctoribus,qui erroneas ſcripſerunt ſententias. Nam magiſter ſententiarum in libro tertio poſuit Chriſtũ in triduo mortis ſuæ fuiſſe hominem. Et Damaſcenus in primo ſententiarum ſuarum poſuit ſpiritum ſanctum eſſe ſpiritum filii,ſed non eſſe à filio. Et Hieronymus ſuper eccleſiaſtẽ,poſuit cæleſtia corpora eſſe animata ,& Gregorius Nazanzenus,& Hieronymus,& Ioannes Caſſianus tenent Angelos creatos ante mundum viſibilem per multa ſecula. Et tamen hi doctores non ſunt habendi hæretici, quoniam non fuerunt pertinaces,ſed ſubmittebant ſe ſapientioris iudicio,ac vniuerſali matri eccleſie. Vnde nõ incõuenit ſnĩam alicuius eſſe hæreticã,ipſũ tñ nõ eſſe hæreticũ, qm̃ nõ adeſt obſtinatio,patet igiᷣ qd ſit hæreſis,ut ẽ infidelitatis ſpecies.

QVANTVM ad ſecundũ aduerte,ꝙ ab incredulitate,quæ eſt prima ſpecies diſtinguitur hæreſis,qm̃ illa eſt in eo, qui fidem Chriſti vniuerſaliter nõ acceptat,& nunquã eam ſuſcepit ex baptiſmo,ſicut gentilis & Turcha,& Iudæus. Apoſtaſia aũt eſt in eo,ꝗ fidẽ Chriſti vniuerſaliter negat, quam prius in baptiſmo accepit, deinde ad ſectam infideliũ tranſiens, eã penitus negat, vt Chriſtianus tranſiens ad turcas,

Hæreſis

Hæreſis aūt eſt in eo, qui Chriſtianā fidē in baptiſmo ſuſcepit, & in hoc differt ab infideli, deinde parti affirmat & parti negat ſpectātia ad fidē ſuſceptā, & ĩ hoc differt ab apoſtata.

Quantū ad tertiū aduerte, ꝙ cum dicatur hæreticus ab hæreſi, ex diffinitione data de hæreſi, cōſtare tibi pōt qđ ſit hæreticus proprie ſumptus. Eſt.n. ille, qui errorem habet in intellectu circa aliquem, vel aliquos articulos Chriſtianæ fidei, vel tenet contra doctrinam ſacram, vel contra ea, quæ ab eccleſia pro fide determinata ſunt. Hæc diffinitio declaratione non indiget, quoniam ſufficienter tibi manifeſtatur ex declaratione data in diffinitione fidei.

Quotuplex aūt ſit hæreticus aduerte hanc diuiſionē. Hæreticus duplex. ſ. Realis, ſiue eſsētialis, & pſumptus, Hereticus realis duplex. ſ. mētalis tm̄, & mētalis ſimul & manifeſtus.

Hæreticus realis mentalis tantum, eſt ille, qui habet errorem in intellectu vt ſupra, errorem tamen ſuum non indicat ad extra, dicto, neq; facto, neque nutu, aut ſigno hæreticali. Tales mente procul ſunt à fide, licet Chriſtiani videantur. Sicut adherentes vanitatibus poetarum, argutiis falſis philoſophorum, curioſitati aſtronomorum geomanticorum, quātum ad ea quæ repugnant fidei. Et ſuper hos non eſt conſtitutus iudex, niſi Deus, cui omne ſecretum patet.

Hæreticus realis mentalis ſimul & manifeſtus eſt ille, qui vt ſupra habet errorem in intellectu, & dictis aut actibus hæreticis, aut peſtifera doctrina ſe ipſum manifeſtat male ſentientem de fide. Tales fuerunt Arrius, Sabelius, Manicheus, Apolinaris, & eorum imitatores, qui in primitiua eccleſia veluti leones inſurgebant contra eam, tunc debilem & potentia temporali & doctrina. Tales etiam fuerunt pſeudo Apoſtoli, ſiue prophetæ tempore Apoſtolorum, à quibus tot perſecutiones atque perturbationes paſſus eſt Paulus, vt ſcribit ipſe ſecundæ ad Cor. 11. Tales nunc ſunt dicti Lutherani, contra quos ſcribemus infra in parte quinta, cum loquemur de Chriſtianis ſacramentis.

Hæreticus pſumptus eſt ille, qui licet non hēat errorē in intellectu, vt ſupra, qm̄ credit oīa credēda, tñ pp aliqđ ſperatum obſequium à malo ſpiritu, quē dicimus demonē, cōmittit

tit tales actus,quales hæreticus realis, aut infidelis manifeſtus,puta,adorat demonem,aut aſtra,præces eis effundit, Sacrificat, abuitur ſacris. Tales & ſi non ſint formaliter & eſſentialiter hæretici nec infideles, quoniam vt ſupponitur credunt anima credenda a Chriſtiano,licet fide mortua propter peccatum mortale,tamen præſumuntur ex effectu heretici,eo ꝙ conformes actus habent cum hereticis. Iſti pro maiori parte ſunt alchimiſtæ,philocapti, & medici empiti. irii, & qui verſantur continue in extremis periculis, vt duces & milites in bello.Suadetur enim à malis, ꝙ nullum po ſunt conſequi deſiderium ſuum,nullum in arte ſua inuenire ſecretum,de hoſtibus ſuis victoriam habere,niſi ad demonũ auxilium ſub boni ſpe ſe conuertant. De his conquæritur Deus Iſaie,cap.65.dicēs: Vos qui dereliquiſtis dominum, qui obliti eſtis montem ſanctum meum, qui ponitis fortunæ.ſ. tanquam deæ menſam,& libatis ſuper eam numerabo vos in gladio, & omnes cæde corruetis,eo ꝙ vocaui & non reſpondiſtis,locutus ſum & non audiſtis, & faciebatis malum in oculis meis,& quę nolui elegiſtis. Hæc de incredulo & apoſtata,& heretico dicta ſint,ſi autem queres in quibus legibus & qua pæna plectantur heretici,reſpondeo ꝙ in quadruplici lege.ſ.lege gentilium,& diuina antiqua & noua,& ciuili imperatoria.

De lege gentilium habemus apud Platonem in lib.9. de legibus,vbi aſſignat ſupplicia,quibus puniendi ſunt ſacrilegi.i.qui peccant in Deum,ad quos reducuntur heretici & iubet,vt nudi expellantur de patria.Qui ſi,peregrini fuerint, vult eos ignito ferro cautherizari in facie, vel in manu,vt poſſint ab omnibus euitari,vt mali & peſtiferi,ne ſuo conſortio alios maculent,& concordat cum Paulo,qui ſcribit ad Titum cap.3. Hereticum hominem poſt vnam & ſecundã correctionem deuita, ſciens, quia ſubuerſus eſt, qui huiuſmodi eſt, & delinquit cum ſit proprio iudicio condēnatus,hęc Paulus.Si autem ciues fuerit, iubet Plato eius omni honore priuatos exulare, non tamen vult eos occidi, quoniam exiſtimat mortem ſibi fore minorem pænam,quã priuatos omni honore perpetuo exulare,præterea,qui viderint

rint ſacrilegum tam longa pœna mulctari magis timent, ac ſibi ipſis cauent.

De lege diuina antiqua habemus Deuter.cap.17.ꝙ qui ſuperbierit nolens obedire ſacerdotis imperio, qui eo tempore miniſtrat domino, ex decreto iudicis morietur homo ille,& auferes malum de iſrael,& cunctus populus audiens timebit,vt nullus deinceps intumeſcat ſuperbia, conſtat autem ꝙ hereticus eſt, qui ſummi Pontificis iudicio ſe non ſupponit in rebus diuinis credendis, ergo pœna hæretici in diuina lege antiqua eſt mors.

Secundum diuinam nouam à qua reputamus non recedere vniuerſalis eccleſiæ legem punitur hereticus pœna ſpirituali atque corporali. Nam extra de hæreticis lib. 6. quaſi per totum titulum, excommunicatur, priuatur omni honore eccleſiaſtico & ſeculari, & eccleſiaſtica ſepultura, confiſcantur eius bona tandem ſi impenitẽs aut relapſus fuerit traditur iudici ſeculari vltimo ſupplicio plectendus.

Secundum ciuilem imperatoriam atrociori pœna punitur.Nam Federicus imperator lege ſtatuit hereticos igne comburrendos,quàm legem approbat eccleſia,extra de hereticis lib.6.cap.Vt inquiſitionis negocium,vbi de Federico ſpiritualis mentio habetur. Patet igitur quibus legibus, & quibus pœnis puniant heretici,hæc de infidelitate,& eius ſpeciebus ut contrariatur ſacræ fidei dicta ſint. Hinc patet error eorum,qui lutherum ſequuntur,inter quos eſt Otho Bronfelſius alemanus pãdectarũ vtriuſq; teſtamẽti author, qui nititur ſuſtinere ex dictis nouæ & antiquæ ſcripturæ & probare,hæreticos non eſſe occidendos,ꝙ ſi occidantur eſſe contra intentionem Chriſti, eo ꝙ in tota ſcriptura noua non legimus Chriſtum occidiſſe, neq; ſtatuiſſe eos occidi, ſed reſeruandos diuino iudicio puniendos,aut euitandos,& non vltra.Quod probat primo Matth.cap. 18. vbi inquit,ſi eccleſiam non audierit,ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus, & non dicit occide eum,præterea.Lu.9.inquit:filius hominis non venit perdere,ſed ſaluare animas, & ca. 16. inquit cauete à fermento phariſeorum.Non inquit occidite hæreticos phariſeos,prӕterea Chriſtus neminem gladio,aut igne

coegit ad fidem. Præterea, huc ſpectat parabola de zizania, & tritico, vt legimus Matth. cap. 13. Preterea, Paulus blaſfemus erat vt ipſe confitetur 1. ad Cor. 4. & tamen miſericordiam eſt conſecutus. Præterea: Paulus ad Titum cap. 3. inquit. Hæreticum hominem deuita, non dicit, occide.

Tv igitur aduerte, ꝙ licet Chriſtus expreſſe legem non condiderit de perdendis hæreticis, tamen in eo, ꝙ Apoſtolis officium commiſit fidem prædicandi, & authoritatem firmandi, ac eccleſiam regendi, & poſt eos, qui ſucceſſuri erant vt epiſcopi & ſacerdotes, ex conſequenti dedit authoritatē inſtituendi correctiuas ac punitiuas leges malorum, qui eccleſiam ipſam perturbarent. Et ꝙ hanc inſtituendi leges authoritatem, à Chriſto, & ſpiritu ſ. in die ſancto Penthecoſtes acceperint ſignum habemus in actis Apoſtolorum ca. 15. vbi Apoſtoli & ſeniores cum omni eccleſia miſerunt. Barſabam & Sylam Antiochiam, cum litteris ſignificantes, quid ſtatuiſſent ſeruandum à gentibus conuerſis, ꝙ. ſ. abſtinerent ab imolatis ſimulacrorum, & à ſanguine & ſuffocato, & fornicatione. Sicut āt Apoſtoli tunc cum eccleſia. hæc inſtituerunt authoritate Chriſti, & ſpiritu ſ. ſic eccleſia. quæ ſucceſſit Apoſtolis, & in qua perſeuerat Apoſtolorum authoritas, potuit proceſſu temporis varias & opportunas condere leges, quibus ſeruaretur fides catholica, & comprimerentur mali perturbantes eccleſiam, inter quas leges eſt ea, qua ſtatutum eſt hęreticum puniri pœna ſpirituali, & corporali vſque ad necem incluſiue.

Qvae autem adduxit Otho Bronfelſius pro defenſione erroris ſui, nullam habent apparentiam.

Nam illud Matth. 18. intelligitur vt patet in textu de correctione fraterna, & quando eccleſiam frater tuus non audierit, ſit tibi ſicut ethnicus, quia non eſt alicuius priuati occidere malum, ſed bene relinquere eum & non conuerſari cū eo. Cum hoc tamen ſtat ꝙ eccleſia, in qua eſt publica, authoritas poteſt eum occidere, ne alios ſubuertat.

Illud Lu. 9. minus eſt ad propoſitum, intēdit. n. Chriſtus ꝙ venit ſaluare animas à peccatis, & non perdere. Cū hoc tamen ſtat, ꝙ intēdat malū occidi quo ad corpus, & tñ ſal-

uet animam per contritionem & pænitentiam de peccatis, cuius ſignum eſt ꝙ eccleſia non negat ſacramenta hæretico occidendo,modo pœniteat.

Et illud Lu.16.de Phariſeis non obſtat,intendit.n.ꝙ nõ audiant,nec obſeruent falſam Phariſeorũ doctrinam. Quod autem puniantur,hoc nõ ſpectat ad apoſtolos vt ſunt priuatæ perſonæ,ſed Deo & eccleſiæ,in qua ſtat poteſtas Xpi.

Nec obſtat ꝙ Chriſtus neminem gladio, aut igne coegit ad fidem.Nam aliud eſt cogere ad recipiendam fidem,& cogere ad ſeruandam fidem iam ſuſceptam, primum quidẽ illicitum eſſet,quoniam Deus vult voluntarium, ſecundum autem licet,ne eccleſiæ ſtatus catholicus confundatur & permutetur.Licet igitur neq; Chriſtus,neq; eccleſia aliquẽ gladio cogat ad recipiendã fidem.Poteſt tñ eccleſia ex conſequenti Chriſtus viuens in eccleſia,condere legem coactiuã eorum,qui iam fidem receperunt,vt permaneant in fide.

Parabola vero zizaniorum non dicitur pp hæreticos tñ, ſed pp oẽs malos in die iudicii,quo ad dãnationẽ æternã,q cruciabũtur corpore & anima in igne,& ꝙ intẽdat de dãnatiõe in fine ſeculi,pꝫ in eodẽ ca.13. qm̃ inquit ſaluator,Meſſis conſumatio eſt ſeculi.Meſſores vero Angeli. Sicut ergo colliguntur zizania,& igni cõburuntur,ſic erit in conſumatione ſeculi &c.Hæc autem duo non repugnant.ſ.ꝙ eccleſia ſtatuat authoritate Chriſti hæreticos obſtinatos occidi debere,& ꝙ Chriſtus vt iudex viuorum ac mortuorum ſtatuerit eos igne æterno cruciandos in conſumatione ſeculi.

Exemplum de Paulo blaſfemo, non iuuat in propoſito, qm̃ fidem non ſuſceperat,poſtquam autem conuerſus eſt,nõ peccauit in fide,ideo non meruit occidi vt meretur hæreticus,& illud quod ſcribit ad Titũ,non contradicit propoſito. Nam conuenienter admonet Titum vt deuitet hæreticum, ne ſua mala doctrina noceat.Condere aũt legẽ,& imponere Tito ꝙ hæreticos occidat,nõ ſpectat ad ſolũ Paulũ, quia nõ fuit ipſe inſtitutus paſtor,& princeps eccleſiæ,ſed doctor gentium,Spectat autem ad Petrum,& ſucceſſores ſuos cum eccleſia.Qua propter Otho in hoc non eſt audiendus, nec qui Lutherum ſequuntur.

Hanc autem de perdendis hereticis legem damnant, quoniam cum ſint ipſi damnati heretici, vellent impune poſſe catholicos perturbare.

Qvantvm ad quartum.ſ. quot malorum infidelitas ſit cauſa, & ſemper fuerit, conſtat luce clarius in antiqua & Euan. ſcriptura.

Primo quoniam Pharao noluit credere Deo loquenti per Moyſen & Aarõ, plagis horribilibus flagellauit Egyptũ, & tandem ipſum cum exercitu ſubmerſit in mari, vt legimus à principio Exod. vſq; ad cap. 15.

Secvndo propter incredulitatem proſtratus eſt populus in deſerto poſt egreſſum ex Egypto, de quo memoratur Paulus ad Hæbr. ca. 3. vbi inquit. Quibus autem infenſus eſt quadraginta annis, non ne illis, qui peccauerunt. ſ. per infidelitate, quorum cadauera proſtrata ſunt in deſerto? Quibus autem iurauit non introire in regnum ipſius, niſi illis, qui increduli fuerunt? Et videmus quia non poterunt introire in requiem ipſius propter incredulitatem.

Tertio propter diffidentiam filiorum iſrael & Moyſis ad aquas contradictionis, vexatus eſt Moyſes & non introduxit populum in terram promiſſionis, vt legimus Numeri. cap. 20.

Qvarto propter incredulitatem Aſſa regis Iuda, euaſit de manu eius exercitus regis ſyriæ. Nam in. 2. Paralip. cap. 16. ſic legimus. Venit Anania propheta ad Aſſa regem Iuda, & dixit ei. Quia habuiſti fiduciam in rege ſyriæ & non in Deo tuo, idcirco euaſit regis ſyrię, exercitus de manu tua. Non ne Ethiopes, & Lybies multo plures erant quadrigis, & equitibus, & multitudinem nimia, quos cum in domino credidiſſes tradidit in manu tua?

Qvinto propter incredulitatem Zacharias, ſacerdos præcurſoris pater effectus eſt mutus, eo ꝙ non credidit Angelo nuncianti Eliſabeth parituram Ioannem Baptiſtam, Luc. ca. 1. pro eo, ꝙ non credidiſti verbis meis eris tacens, & non poteris loqui vſque in diem natiuitatis eius.

Sexto propter titubationem in fide Petrus mergitur, Vnde Mat. 14. inqt illi Ieſus. Modicæ fidei quare dubitaſti.

Septimo

SEPTIMO propter incredulitatem, vt legimus Matth. ca. 17. diſcipuli non potuerunt demonem eiicere: Nam quærentibus illis quare non potuiſſent illum eiicere, reſpondit Ieſus, propter incredulitatem veſtram.

INNVMERA poſſem exempla adducere, & pro omni confirmatione aduerte, ꝙ ſaluator in nullo adeo reprehendit diſcipulos, quàm in incredulitate, vt patet de Thõa non credente ipſum reſurrexiſſe, Ioan. 20. c. Et cũ vellet aſcendere in cælum, exprobrauit diſcipulorum duritiam & incredulitatem, Mar. c. vltimo. Eſto ergo fidelis vſque ad mortem, & accipies coronam vitæ Apo. c. 2. hæc de præſ. c. dicta ſint.

INCIPIT RTACTATVS SECVNDVS QVE EST DE DIVINA ET Chriſtiana ſpe, & vitio illi oppoſito, quod eſt deſperatio per defectum, & præſumptio per exceſſum.

POST tractatum de diuina, & chriſtiana fide, ordo doctrinæ requirit, vt pertractemus de diuina, ac chriſtiana ſpe, & eius oppoſitis. Nam ſpes immediate ſupponit, ac firmatur in fide, eſt. n. ſpes vt dicemus de bono futuro arduo, ſeu difficili poſſibili tamen per aliquod medium conueniens acquiri, præcipuum vero bonum futurum, quod nos fideles ſperamus eſt, æterna beatitudo. Hanc autem vt declarauimus in tractatu præcedenti non cognoſcimus, niſi per fidem, quia. ſ. credimus reuelatis nobis à Deo humanato, inter quæ reuelauit nobis, ꝙ merces noſtra eſt multa in cęlo. Speramus ergo beatitudinem, quoniam de ea fidem habemus, ergo ſpes, in fide fundatur. Prætereaquoniam cognouimus ex diuina reuelatione quod arcta eſt via, quæ ducit ad vitam, ex conſequenti per virtutem noſtram non poſſumus ad illam pertingere, ſperamus vitam perpetuam ex diuino auxilio, quę eſt diuina gratia, qua idonei efficimur ad promerendum beatam vitã, ita ꝙ ſpes noſtra innititur non noſtræ naturali virtuti, ſed

Dei gratiæ & auxilio, quod niſi firmiter crederemus affuturum ex diuina largitate, modo obſtaculum peccati nõ diuidat nos a Deo, vana eſſet ſpes noſtra. Spes ergo fidelium fundatur in diuino auxilio, quod credimus nobis affuturum ad conſequendam æternam beatitudinem, & ſic p3 ꝙ diuina & Chriſtiana ſpes immediate fundatur in fide. Congrue ergo poſt fidem tractabimus de ea, & eius oppoſitis, q́ ſunt pſumptio, & deſperatio. Hũc igit tractatũ diuidemus i ſex capita.

Primo diffinienda eſt ſpes vniuerſaliter ſumpta.

Secundo diuidenda eſt in ſpem Theologicam .i. diuinam, & non Theologicam, quam poſſumus appellare humanã.

Tertio declarabimus quomodo, & quibus de cauſis vtraque vigoratur & augmentum ſumit.

Quarto declarabitur ex ſcripturis ſanctis, quàm laudabilis ſit diuina ſpes, & quantum reprobetur humana.

Quinto declarabitur euidentiſſimis exemplis quantæ virtutis ſit diuina ac Chriſtiana ſpes.

Sexto pertractabimus de præſumptione, & deſperatione q́ opponuntur ſpei, ſicut auaritia, & prodigalitas, liberalitati.

CAPVT PRIMVM.

IN primo capite diffinienda eſt ſpes vt ſpes eſt .i. vniuerſaliter ſumpta, ita ꝙ huiuſmodi diffinitio verificabitur de omnibus modis, quibus dicitur ſpes. Tu igitur aduerte, ꝙ ex ſententia Ariſto. cui cõcordant Theologi, pcipue Diuus Tho. in prima ſecundæ. q. 40. articu. 2. ſic diffiniẽda eſt. Spes eſt motus potentiæ appetitiuæ animæ, conſequens appræhẽſionẽ boni futuri ardui poſſibilis tamen acquiri, hæc diffinitio quo ad ſingulas particulas ſic declaratur.

primo dicitur motus potẽtiæ appetitiue, qm̃ cũ appetitus deſiderat aliquod bonum, ſi occurrit ſibi medium oblatũ ab apphenſiua cogitatiua, vel intellectiua, quo poteſt illud bonum deſideratum acquiri, excitat ſe ipſum, & mouet ſe appetitus innitens tali medio, & conſurgit ad conſequẽdum bonum deſideratum, & hic motus, ſiue excitatio cauſata ex medio occurrenti dicitur ſpes, puta Socrates cognoſcit Ponti-

tifi-

tificem eſſe Romæ & deſiderat ab eo gratiam.Tunc excogi tat quomodo faciat ſibi Pontificem fauorabilẽ, quo inuẽto, voluntas eius excitatur,& conſurgit ad conſequendam gratiam deſideratã,& tunc dicitur Socrates eſſe in ſpe conſequẽdi gratiam.Quod ſi medium non occurrit, vt dicemus, decidit animo,nec ſperat. Neceſſe eſt ergo inuenire medium. cui innitatur ſperans aliter vane ſperaret.

Secundo dicitur conſequens appræhenſionem boni futuri.In hoc.n.diſtinguitur ſpes à timore.Prouenit.n.timor ex appræhenſione futuri mali,& ex oppoſito conſurgit ſpes ex appræhenſione futuri boni,inuento medio conſequendi illud.Vnde qui dicunt ſe ſperare aliquod futurum malum deridendi ſunt,niſi forte ſibi ſuadeant,illud malum credere eis etiã bonum. Tunc.n.ſperat malum vt ſibi bonum. Sicut qui ſperat videre,aut facere vindictam de inimico ſuo. Quæ licet inimico ſit mala,tamen ſperanti videtur bona.

Tertio dicitur boni futuri,in hoc diſtinguitur ſpes à delectatione,quę eſt reſpectu boni præſentis,& iam adepti. Nã delectatio ſe habet ad appetitum,& ſpem ſicut quies ad mõtum,Speramus.n.proprie in his,quæ nondum poſſidemus, vel non tñ aut eo mõ habemus,vt deſideramus habere. Sicut venator poſtquam vnam accepit ferã ſperat habere plures,ſic mercator in lucro. Delectamur autem proprie bonis iam adeptis,& poſſeſſis, & ideo merito dicitur ꝙ delectatio reſpicit bonum præſens.Spes autem bonum futurum.

Quarto dicitur boni futuri ardui, in quo diſtinguit̃ ſpes ab amore & deſiderio.Poſſumus.n.amare & deſiderare bonum cognitum,ſiue appræhendamus ipſum,vt facile ſiue vt difficile ad acquirendum,etiam ꝙ non haberemus medium conſequendi ipſum.Nũquam autem ſperamus proprie, niſi in bonis difficilibus ad acquirendum. Vnde deridendi ſunt, qui in leuiſſimis ſperant,& dicuntur viri vane ſpei,ſicut qui habent cibũ gratũ añ ſe pacifice poſitum, & ſani & famelici ſunt,dicunt,ſpero me hunc cibum comeſturum.

Quinto dicitur poſſibilis tamen acquiri,& in hoc diſtinguit̃ ſpes à deſperatione.Cũ.n.apphendimus,& amamus,& deſideramus aliquod bonum, nec aliquod nobis mediũ oc-

currit, quo valeamus illud conſequi decidimus à ſpe. Vt ſi video auem volantem, aut piſcem in mari natantem, & non habeam recte, aut aliud quo vulnerem ipſum; licet ipſum amen mihi & deſiderem, tamen deſpero poſſe ipſum conſequi. Quoniam igitur ſpes reſpicit bonum difficile non tamen impoſſibile acquiri, ideo oẽs recte ſapiẽtes, & Ariſt. in 2. Ethi. reponunt eam in iraſcibili, eo φ concernit quandam difficultatem in acquirendo bono deſiderato, & obiectum iraſcibilis eſt bonum arduum, vt declarauimus in ſecundo Eth. vbi & aſſignauimus ordinem inter paſſiones animæ quæ ſunt in concupiſcibili, & iraſcibili, & niſi illic te reſolueris, non habebis plenam noticiam de ſpe, vt eam nunc diffiniuimus: Hæc de præſenti capite dicta ſint.

CAPVT SECVNDVM.

In ſecundo capite vt ſcias, quæ ſpes eſt virtus theologica, & quam dicimus diuinam atque Chriſtianam, aduerte φ cũ ſpes, ut ſpes eſt, reſcipiat bonũ arduũ, poſſibile tamẽ acquiri, talis acquiſitio poteſt imaginari poſſe fieri duobus modis. Primo per virtutem naturalem quæ ſit in nobis, vel in alio agente nobis deſeruiente, puta per virtutem in me motiuam & robur corporis ſpero pedibus ire romam, & dato φ per me ipſum non poſſem; ſpero medio equi, aut per aliud vehiculum: Et in hoc ſenſu ſpes eſt de conſideratione philoſophi moralis, & verſatur circa quodcunque bonum arduum humanũ, poſſibile tamen naturali virtute adipiſci, & eſt ſubiectiue in iraſcibili, qua ponitur defenſiua ac pugnatiua pro concupiſcibili, vt diffuſe pertractauimus in 3. Ethi. Preterea, in hoc ſenſu non eſt virtus Theologica, de qua ſola hic intendimus. Nec Ariſto. nec alius ex philoſophis, clare eam apprehendit. Obiectum nanque diuinæ ſpei, ac Chriſtianæ, non eſt quodcunque bonum arduum poſſibile adipiſci, ſed bonum tantum diuinum, quod eſt fœlicitas æterna. Quæ ideo eſt chriſtianæ ſpei obiectum, quoniã cum acquiratur difficultate, iuxta illud Matth. cap. 11. Regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Et Pau

lus

lus primæ ad Cor.cap.9.inquit.Omnis qui in Agone contendit,ab omnibus ſe abſtinet,& illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant,nos autem incorruptam. Secundo hæc acquiſitio boni ardui poteſt fieri ſolum medio ſupernaturali,quod nullo modo ineſt nobis a natura, ſicut eſt diuina gratia gratum faciens hominem Deo,quæ diuinum auxilium dicitur,eo ꝙ adiuuat & confortat,& elleuat animam ſupra facultatem ſuam naturalem,vt ſit potens ad operandũ meritorie,& conſequendum æternam beatitudinem, Et in hoc ſenſu ponitur theologica virtus atq; dicitur diuina, & Chriſtiana ſpes.De qua loqui intendimus, & ſic poteſt diffiniri ad mentem diuini Theologi,& præcipue Beatus Thomas in prima ſecundę queſtio.17.articulo.7.Spes eſt virtus, qua per diuinum auxilium,nititur anima ad beatitudinem æternam conſequendam.Hæc declaranda eſt quo ad ſingulas particulas. Deinde aſſignabitur diffinitio Magiſtri ſententiarum.

Primo dicitur virtus,quoniam ex fundamento Ariſt. in ſecundo Ethic.quod & omnes Theologi recipiunt,præcipue bea.Tho in prima ſecundæ.q.17.artic.7.Virtus eſt illa,quę facit actum hominis eſſe bonum, & per quam attingimus debitam regulam,ac menſuram,ſed ſpes diuina, ac Chriſtiana facit actum ſperandi eſſe bonum.Actus enim iſte eſt ſperare in Deo,vt datore omnis boni. Hoc autem eſt bonum: Vnde Pſalmus,Bonum eſt ſperare in domino,& illud. Mihi autem adhærere Deo bonum eſt,& ponere in Deo ſpem meam·Et per hanc diuinam ſpem attingimus debitam, ac primam omnium regulam,& menſuram, quoniam per ipſam mouemur ad Deum,vt omnium regulam, ac menſurã.

Secundo dicitur qua per diuinum auxilium, quoniam in hac particula diſtinguitur a ſpe humana, quam dicimus moralem: quoniam de ea pertractat philoſophus moralis. Nam illa innititur naturali ſiue humano medio & auxilio, vt fortitudini corporis,diuitiis,exercitui,& aliis &c. & per huiuſmodi media,tendit humanus appetitus in quodcunq; bonum deſideratum,acceptum ſub ratione ardui. At diuina ac Chriſtiana ſpes non in his,ſed in diuina gratia firmatur,

& illi innitens tendit ac ſatagit æternam beatitudinem acquirere. Vnde qui ſperant auxilio naturali æternam cōſequi beatitudinem, non ſperantes, ſed præſumptuoſi nominandi ſunt. Hos arguit Iſaias ca.30. inquiens. Vhe filii deſertores, ſperantes auxilium in fortitudine Pharaonis, & habentes fiduciam in vmbra egypti, & erit vobis fortitudo Egypti in confuſionem &c.

Tertio dicitur ad beatitudinem æternam conſequendam; nam propter hoc ſimiliter diſtinguitur Chriſtiana ſpes, ac diuina, ab humana ſiue morali. Humana enim verſatur circa quodcūq; bonum arduum creatum. Hæc autem pro obiecto, & medio ſiue auxilio habet Deum beatificum, eiuſque diuinam gratiam vt vnicum auxilium, quo promouemur in beatitudinem æternam conſequēdam. Hinc prouenit quòd hæc eſt ſola, & vnica vera ſpes, vera ferens gaudia, omnes autem aliæ quas dicimus humanas, aut ſunt diminutę, aut vanę & deceptoriæ. Datur.n.tm̄ vnū primū bonū ſperandū. Cætera vero bona, aut diminuta in comparatione ad primū & ſummum, aut vanitati admixta ſunt. Ideo in eis ſperandū non eſt, niſi in ordine ad primum. Vnde, ſi qui, ex his, qui in Deum ſe credere & ſperare dicunt, magis in rebus creatis, quàm in Deum ſperant, horum non tuta eſt nauigatio in decurſu humanę vitę ad cęleſtem portum, eo ꝙ eorū nauis anchora caret, cui ſpes aſſimilatur ſecundum Paulū ad Hæbre.c.6. vbi inquit: confugimus ad tenēdam ſpem ꝓpoſitam quā ſicut anchora animę habemus tutā & firmā, Qui aūt dicunt cum Iudith ſpem meā in alio nunquā habui, niſi in te domine Deus iſrael &c. tute ac directe ad cęleſtem patriā nauigant. Conſtat igitur in quo diſtinguitur humana, ſiue moralis ſpes à diuina, & Chriſtiana, & quid ſit.

Nunc autem aduerte, ꝙ diffinitio aſſignata de diuina ſpe, concordat cum ea, quam format Magiſter ſententiarum in.3. Diſtin.25. & eſt hęc.

Spes eſt virtus, quā ſpiritualia & ęterna ſperantur bona, ideſt cū fiducia diuini auxilii expectantur. Eſt enim ſpes certa expectatio futurę beatitudinis, veniens ex dei gratia & ex meritis precedentibus rem ſperatam.i. beatitudinē æternum

nam ſine meritis enim ſperare, nam ſpes, ſed pręſumptio dici poteſt. Hæc magiſter, quæ vt patet concordant cum præmiſſis. Hæc de præſenti cap. dicta ſint.

Capvt tertivm.

IN tertio cap. declarandum eſt quomodo, & quibus cauſis vtraque ſpes ſcilicet humana ſiue moralis, & diuina ad Chriſtiana vigoratur & augetur.

Quantum igitur ad humanam ſpectat, aduerte vt etiam docuimus in alio propoſito, ꝙ ex quinque cauſis augeri contingit. Nam cum ſpes vt diximus, circa bonum difficile verſetur, quæ minuunt difficultatem in conſequendo rem ſperatam, augent ſpem. Hęc autem ſunt quinque.

Primo ſunt diuitię. Nam cum affectamus aliquod arduũ conſequi, quod quidem aduertimus nos conſequi non poſſe, niſi accedente potētia tpali. Neceſſe eſt ꝑ diuitias ſiue pecunias ꝑparare nobis auxilia, & fauorem. Vnde ſi contingat pauperem aſſumere cauſam, aut litē contra diuitē decidit à ſpe, nec audet aggredi cauſam, donec vel per ſe, vel mediis amicis, ei medium occurrat congregandi pecunias, quibus defendat ſe & agat contra aduerſantē diuitē. Hac de cā, non ꝑualuit Naboth contra Achab regem, petentē ab eo vineā, quā acceperat in hęreditatem à patribus ſuis, vt legimus. 3. Reg. cap. 21. & Socrates accuſatus coram Athenienſibus iudicibus, vt refert Plato in Apologia, dixit ſe non ſperare euaſurum manus eorum, ex eo ꝙ eius paupertas non permittebat ipſum decertare contra potentes. Præterea cum eſſet in carcere concluſus, & Crito eius diſcipulus, ſuaderet ei tributare cuſtodes, vt effugere poſſet, reſpondit ei Socrates, facultas mea vix centum minas attingit, ideo nō ſum huius ſpei, ꝙ ex tributo cuſtodum liberer à carcere. Conſtat ergo ꝙ ſicut paupertas ſpem minuit, ſic diuitię augent.

Secundo robur corporis humanam ſpem auget. Reddit enim hominē audacē. Vñ & ꝑicula intrepidus aggredit̃, vt inqt Ariſt. in. 8. ethi. Ex audacia aũt auget̃ ſpes victoriæ, exēplũ habere ex Dauit in. 1. Reg. ca. 17. vbi inquit, Dauit ad Saul

Saul deſiderans contra Philiſteum goliath pugnare, ego ſer uus tuus vadam & pugnabo contra Philiſteum: (& infra) paſcebat ſeruus tuus patris ſui gregem, & veniebat leo, vel vrſus, & tollebat arietem de medio gregis, & perſequebar eos,& percutiebam,& eruebam de ore eorum,& illi conſur gebant aduerſum me, & appræhendebam mentum eorum, & ſuffocabam ac interficiebam eos. Nam & leonem & vrſum interfeci ego ſeruus tuus, erit igiť hic Philiſteus quaſi vnus ex illis. Nunc vadam & auferam obprobrium populi. Idem legimus de Sanſone in li. Iud. ca. 14. 15. 16. Et in eodẽ li. de Gedeone & ſocus qui non curuatis genibus, ſed ſtantes manibus lambebant aquam more Canum, cap. 7. idem manifeſtatur exemplo Iudæ Machabei & fratrum, vt patet in. 1. Machabeorum ca. 3. Sicut autem corporis fortitudo ſpem auget & ſubminiſtrat, ſic ex oppoſito infirmitas ac imbecilitas eam minuit & eneruat. nam reddunt hominem timidum. Timor autem retrahit à periculis ſubeundis ex. 3. Ethi. Exemplum habemus in lib. Iudic. cap. 7. de ſociis Gedeonis. Qui poſtquam audierunt Gedeonem proclamantem ex parte Dei. Qui timidus & formidoloſus eſt reuertatur in domum ſuam. Et receſſerunt viginti duo milia.

Tertio eſt amicitia. Quod enim homo per ſe non poteſt, confidens in amicorum fidelium auxilio, intrepide aggreditur. Amicus enim eſt amico columna fortis, ideo Ecc. cap. 25. dicitur. Beatus, qui inuenerit amicum verum, Vnde & Plato in Simpoſio declarare intendens quàm fortis ſit vera, ac firmata amicitia inquit, ſi exercitus conſtrueretur ex amantibus & amatis, profecto inſuperabilis eſſet, quod ideo eſt, quia excitarent ſe inuicem ſpe incredibili, ex oppoſito inimicitia ſpem frangit & deſperationem inducit nam cũ quis aduertit ſe pro maiori parte odio haberi, efficitur remiſſe ſpei, nec audet quid præclari aggredi etiam ꝙ ſit diues quoniam non habet in quibus merito confidat. Propterea Plato in libris de repub. vitam & mores tyranni deſcribens, dicit, tyrannum ſemper in timore verſariũ in nullo conſtanter ſperans cum ſciat ſe ſubditis odioſum, & nil magni molitur niſi per inſidias & dolos.

QVARTO eſt experientia. Nam qui pluries diſcrimina ſæua aggreſſi ſunt, victoreſque fuerunt, efficiuntur magni animi ac valde ſpei, eo ꝙ longa eos docuit experientia, quo modo aggredienda ſint pericula, & quomodo ſe defenſare debeant. Vnde Ariſ. in. 3. ethi. inquit multos eſſe magnę ſpei & exiſtimari fortes, propter multotiens & multos viciſſe, ex oppoſito in experientia ſpem minuit: Sicut nouos videmus milites in pugna tremere, & nouos diſputatores primo aſpectu terreri, & nautas nouos quæcunquæ maris pericula etiã conſueta expaueſcere.

QVINTO eſt iuuentus. quę ut inquit Ariſtote. in. 2. rethorice eſt bonę ſpei, cuius triplicem cauſam aſſignat.

PRIMO quoniam iuuenes parum habent de tempore preterito & multum de futuro ſecundum nature decurſum. Et quoniam ſpes futurum reſpicit, ſicut memoria pręteritum, ideo ex eo ꝙ iuuenes proponunt ſibi multam vitam in futuro, efficiuntur magnæ ſpei, proponentes ſibi mirabilia peragenda, licet in multa vanitate.

SECVNDO quoniam ſunt calidioris ſanguinis, ac complexionis pro ætate iuuenili, ex his autem generantur multi ſpiritus, ex multiplicatis ſpiritibus dilatatur, cor ex dilatatione cordis homo ad ardua prompte procedit. Hinc videmus, ꝙ quęcunque cor confortant & letificantur, reddunt hominem animoſum ac magnæ ſpei, ſicut gaudium ſubſequens ingentem triſtitiam. Lucrum poſt multa pericula & labores, vinum poſt multam ſitim, ac laborem aut abſtinentiam. Vnde & ebrii cęlo minantur, & infernum captiuant.

TERTIO quoniam iuuenes vt in pluribus inconſiderate procedunt in actionibus ſuis, ideo non conſiderantes pericula, quaſi pręcipites tendunt in ea, ex qua inconſideratione generant ſibi magnam ſpem, quæ pro veritate rei, potius temeritas, ſępe numero nuncupanda eſt. ex oppoſitis autem cauſis ſenectus ipſa ſpem minuit.

PRIMO quia de futuro parum eis reſtat, ideo non acceduntur nouis deſideriis quærendo ſibi magna, pro futuro tempore.

SECVNDO efficiuntur frigidę, & ſiccæ complexionis, ac groſ-

groſſioris ſanguinis,& in eis pauciores,ac debiliores ſpiritus generantur. Hinc efficiuntur coartati cordis, ex conſequenti modicæ ſpei.

Tertio,quoniam ſenes non ex abrupto,ſed conſiderate in agendis,atq; arduis aſſumendis procedunt,& niſi occurrant conuenientia media,prudenter diſcrimina vitant,edocti longa temporum experientia. Patet igitur quot & quibus cauſis augetur ſpes humana,& quomodo oppoſitis minuitur.

Quantum aũt ad diuinam,& Chriſtianam ſpem ſpectat, quã diximus eſſe certã expectationẽ æternæ beatitudinis aduerte,ꝙ in animo fideli ex tribus cauſis augeť ac nutritur.

Primo ex copioſa ſeruatoris noſtri paſſione. Morale eſt enim cum videmus amicum noſtrum pro nobis aliqua pati aliquantam ſpem de eo concipimus,& ſi maiora patitur,maiorem,& ſi maxima,maximam. Sed ſeruator noſter pro nobis maxima paſſus eſt,vt nos ſaluaret. Vnde Petrus in epiſtola prima inquit ca.2. Qui peccata noſtra in corpore ſuo tulit ſuper lignum,vt peccatis mortui iuſtitiæ viuamus, cuius liuore ſanati ſumus.

Secundo ex vita innocenter acta. Qui.n.ſentiunt ſe multos grauatos ſceleribus,ac offenſis in dominum ſuum perpetratis,non ſperant ab eo honorem, neque retributionem in bonis,quin potius pænis terrentur. Vnde Plato.in.1. lib.de repub.introducit pindarum dicentem. Vita innocenter acta ſpem bonam in ſenectute nutrit. Qui autem ſunt multorũ ſcelerum conſcii,peſſima ſpe viuunt ac formidant,quoniam inferorum pæne ſenem terrent iniquum.

Tertio ex copioſa dei maximi miſeratione, qui non ex operibus iuſtitię quę fecimus nos, ſed ſcd̃m ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit,& vt inquit Petrus in prima epiſtola, cap.1. Benedictus Deus,& pater domini noſtri Ieſu Chriſti,qui ſecundum magnam miſericordiam ſuam, regenerauit nos in ſpem viuã per reſurrectionẽ Ieſu Chriſti ex mortuis,in hæreditatem incorruptibilẽ & incõtaminatã, & immarceſſibilẽ,cõſeruatã in cælis. Patet igiť quibus de cauſis augeatur ac conſeruetur in nobis vera illa diuina ſpes, & chriſtiana. Hæc de præſenti capite dicta ſint.

Capvt Qvartvm.

IN cap.quarto declarandum eſt ex ſcripturis ſanctis,quàm laudabilis ſit diuina ſpes,& quantum reprobetur humana. Verum antequam deſcendamus ad propoſitum oſtendendum,aduerte ꝙ humana ſpes, qua ſperamus, aut in homine in fortitudine,aut in propria prudentia,aut in quocunque alio creato,vt bonum deſideratum conſequamur,ad duo reſpicere poteſt.ſ.ad bonum deſideratum, & ad medium ſiue auxilium,quo ſperat quis bonum deſideratum conſequi, & in vtroq; contingit humanam ſpem peccare, ac reprehendi. Nam cum bonum ſperatum habeat rationem finis,& auxilium rationem efficientis,ſicut calor in igne habet rationem cauſe calefacientis. Contingit ꝙ homo ſpem ſuam locat in bono creato,vt in vltimo ſuo fine,& ſummo bono,ſicut qui reponunt ſummum bonum in diuitiis, aut gloria, aut voluptate. Et hęc eſt ſpes vana, & falſa ac reprobata in ſcripturis,ſi autem ſperat in bono creato nō pp ſeipſum,ſed in ordine ad bonum diuinum,vt qui ſperat in diuitiis,& ſanitate,vt virtuoſe,ac tandem fœliciter viuat, huius ſpes ordinata eſt,& non reprobanda. Contingit etiam hominem in humana ſpe peccare pp auxilium,& medium quo putat ſe conſequi poſſe ſperatum bonum. ut qui propria virtute confixus,aut in ſuis operibus, vt opera bona humana ſunt aut orationibus aut elemoſinis magis quàm in diuino auxilio,exiſtimat ſe promereri à Deo quodcunque bonum deſiderat,& liberationem à quocunq; malo,& tandem beatificari. Hęc eſt ſuperborum ſpes,quam ipſe ſeruator, Io.c.15. Sine me nihil poteſtis facere. Hanc vbiq; ſcriptura ſacra reprobat,vt declarabimus infra. Quod ſi in auxilio creato non principaliter, ſed ſecundario ſcilicet in ordine ad dininum auxilium ſperat, non eſt vana, ſed ordinata ſpes. Sic infirmus laudabiliter poſt Deum ſperat in medico. Vnde de medico in ſcriptura ſacra optima datur lex, quomodo ſcilicet in Deo confidendum eſt primo, deinde nō deſpicienda,ſed magni facienda prudentis medici opa. Propterea in Eccleſi.ſic legimus cap. 38. filii in infirmitate tua

ne

ne deſpicias te ipſum, ſed ora dominum, & ipſe ſanabit te: Auerte à delicto, & dirige manus, & ab omni delicto munda cor tuum, ex prædictis admonemur, primo ſperandum in domino, in ſequentibus autem quomodo ſperandum in medico in ordine ad Deum inquit. Da locum medico, & enim illum creauit dominus, non diſcedat à te, quia opera eius ſunt neceſſaria. Eſt enim tempus quando in manibus illorũ incurras, ipſi vero dominum deprecabuntur, vt dirigat requiem eorum & ſanitatem &c. Ex his ergo conſtat, quomodo non illicitum eſt ſperare in bono creato in ordine ad bonum diuinum. Illicitum autem ſperare in eo, vt in vltimo ac ſummo fine. Præterea non illicitum eſt quærere humanum auxilium, & medium in ordine ad diuinum, vt ad ſummum & vniuerſale. Illicitum autem ſiſtere intentionem vltimam in eo. Quando igitur in ſequentibus, reprobatur humana ſpes tam reſpectu finis, quàm reſpectu medii, intellige in primo ſenſu, & non in ſecundo, & quando approbabitur ſola diuina ſpes, intellige non excludendo humanam, modo ſit ordinata ad diuinam, & quando reprobabitur humana, intellige vt excludit diuinam, & non aliter.

HIS prænotatis declarandum eſt tibi, quantum magni faciant ſcripturę ſanctę & præcipue Dauit in Pſal. diuina ſpem. Aduerte igitur, ꝙ Dauit ſummo ſtudio curauit diuinam miſericordiam, diuinum auxilium diuinam bonitatẽ, diuinam ſpem magni facere & extollere, de diuina ſpe habes in Pſal. ut infra.

QVI confidunt in domino, ſicut mons ſion, non commouebitur in ęternum, qui habitat in Hieruſalem.

Quoniam tu es domine ſpes mea, ab vberibus matris meæ in te proiectus ſum ex vtero.

Beatus vir, cuius eſt nomen domini ſpes eius, & non reſpexit in vanitates, & inſanias falſas.

Miſerere mei Deus, quoniam in te confidit anima mea, & in vmbra alarum tuarum ſperabo, donec tranſeat iniquitas.

Deduxiſti me domine, quoniam factus es ſpes mea, turris fortitudinis à facie inimici.

Verumtamen Deo ſubiecta eſto anima mea,quia ipſe eſt deus meus,ſaluator meus,& deus meus,adiutor meus.

Tu es domine patientia mea,ſpes mea à iuuentute mea.

Mihi autem adhærere.Deo bonum eſt, ponere in Deo ſpem meam.

Filii qui naſcentur narrabunt filiis, vt ponant in Deo ſpem, & non obliuiſcantur operum Dei, & mandata eius exquirant.

Suſceptor meus es tu,& refugium meũ, Deus meus ſpes mea,& ſperabo in eum.

Factus eſt mihi dominus in refugium, & Deus meus in adiutorium ſpei meæ.

Bonum eſt confidere in domino,quàm in homine, bonũ eſt ſperare in domino,quàm in principibus.

Memor eſto verbi tuo ſeruo tuo,in quo mihi ſpem dediſti.Hæc me conſolata eſt in humilitate mea.

Clamaui,ad te domine,dixi tu es ſpes,portio mea in terra viuentium.

Hæc omnia Dauid in Pſal.de ſpe in Deum habenda.

Sapientiæ autem ca.3.ſic habet,Spes ſanctorum immor talitate plæna eſt.

Et Eccleſi.ca.24.ſapientia ſic loquitur.In me omnis ſpes vitæ & veritatis.Ego mater pulchtæ dilectionis, & agnitionis,& ſanctæ ſpei.

Et Hierem.19.Benedictus vir,qui confidit in domino,& erit dominus fiducia eius.Patet igitur quàm præcioſa ſit ex ſcripturis ſanctis ſpes diuina.

Quantum vero reprobetur humana ſpes in ſenſu, quem ſupra expoſuimus,conſtat ex ſcripturis ſanctis.Nam Dauid reprobans ſperantes in virtute ſua, & in diuitiis inquit in Pſal.Qui confidunt in virtute ſua,& in multitudine diuitiarum ſuarum gloriantur.

Et Prouerbiorum ca.10.Spes impiorum peribit.

Et ca.28.Qui confidit cordi ſuo,ſtultus eſt.

Et ſapientiæ ca.5.Spes impii quaſi lanugo.

Et Prouerbiorum ca.22.Qui confidit in diuitiis ſuis corruet,iuſti autem quaſi virens herba germinabunt.

Et ca.12. qui confidit in cogitationibus ſuis,impie agit.

Et Iſaiæ cap.48.confundantur confuſione,qui confidunt in ſculptili.

Et cap.59. Non eſt qui inuocet iuſtitiam, neque eſt: qui iudicet vere,ſed confidunt in nihilo,& loquuntur vanitatẽ.

Et Hieremiæ cap.19. Maledictus homo qui confidit in homine,& ponit carnem brachium ſuum, & a domino recedit cor eius.

Et Amos cap.6. Ve qui opulenti eſtis in sion, & confiditis in monte samariæ optimates capita populorum,ingredientes pompatice domum Iſrael.

Et Marci cap.10. filioli inquit Ieſus, quàm difficile eſt confidentes in pecuniis introire in regnum Dei.

Et Paulus primę ad Thimotheus cap.6.Diuitibus huius ſeculi præcipe,non in incertum diuitiarum ſuarum ſperare.

Conſtat igitur quàm damnabile ſit apud ſcripturas ſacras ſpem in aliquo creato, vt in vltimo fine, vel in ſupremo reponere.Hæc de præſenti cap.dicta ſint.

CAPVT QVINTVM.

IN quinto cap.declarandum eſt euidentiſſimus exemplis, ſumptis ex ſacra ſcriptura, quantę virtutis, ac mirabilium operũ cauſa ſit diuina, ac Chriſtiana ſpes.

Tu igitur aduerte,quòd,vt legimus Exod. cap.5.& 6.ſpe diuina confiſus Moyſes ſtetit intrepidus ante Pharaonis cõſpectum,& tandem populum de Egypto eduxit:

Spe in Deum nixi filii Iſrael,vt legimus in Iud. cap. 20. contra Beniamin tribum prælıantes,tãdem præualuerunt.

Spe confiſus in Deũ Dauid ut legimus in. 1. Reg.ca.24. dixit ad Goliad. Tu venis ad me cum haſta, & clypeo, ego autem in nomine domini.

Spe, & confidentia in Deum:vt legimus in 1. Regũ cap. 12.Nathan propheta audacter corripuit Dauid poſt adulterium. Confidens Helias dixit ad Achab: vt legimus in 2. Reg.cap.18. Non ego turbaui Iſrael, ſed tu, & domus patris tui,qui dereliquiſtis mandata domini.

Eadem ſpe Helias occidit quadringẽtos prophetas Baal.

Idem Helias occurrens Achab eſt dicenti:quando inue-

niſti

niſti me inimicum tibi? ſpe conſtanti reſpondit ei, inueni, eo quòd venundatus es, vt faceres malum in conſpectu domini.

Spe fretus Heliſeus, vt legimus in 4. Regum cap. 3. dixit ad Ioram regem Iſrael: circundante exercitu, quid mihi, & tibi eſt? Vade ad prophetas patris tui.

Spe bona confiſus Thobias, vt legimus Thob. c. 2. Dixit increpantibus eum. Nolite ita loqui, quoniam filii ſanctorum ſumus: & vitam illam expectamus, quam Deus daturus eſt illis, qui fidem ſuam nunquam mutant ab eo.

Spe inuicta fultus Iob, vt legimus Iob capit. 13. amicis blasfemãtibus reſpondit, etiam ſi Deus occiderit me, adhuc ſperabo in eum.

Suſanna, vt legimus Danielis c. 13. cum iniuſte condemnaretur, erat in anguſtiis cor eius, ſperans autem in domino liberata eſt. Erat enim cor eius fiduciã habens in domino.

Diuina ſpe armati Mathathias, & filii eius, vt legimus primi Machabeorum cap. 2. reſtiterunt nũciis Antiochi regis, & dixit Mathathias: & ſi omnes gentes regi Antiocho obediunt, vt diſcedant vnuſquiſq; a lege patrum ſuorum, & conſentiant mandatis eius, ego, & filii mei, & fratres mei obedimus legi patrum noſtrorum. Propitius ſit nobis Deus, non eſt nobis vtile relinquere legem, & iuſtitias Dei. Non audiemus verba regis Antiochi, nec ſacrificabimus, trãſgredientes legis noſtrę mandata, vt eamus altera via.

Inuictæ ſpei fuit Mater cum ſeptem filiis, de quibus legimus in 2. Machabeorum cap. 7. quòd cum vnus ex eis tormentis diris occideretur à rege tyranno inquit: E cœlo iſtã ſ. linguam, & manus poſſideo, ſed propter Dei legem nunc hæc ipſa deſpitio, quoniam ab ipſo me ea recepturũ ſpero.

Abraam, vt dicit Paulus ad Romam. cap. 4. contra ſpem in ſpem credidit vt fieret pater multarum gentium ſecundum quòd dictum eſt ei, vt legimus Gen. cap. 13. erit ſemen tuũ ſicut ſtellæ, cœli, & arena maris.

In Chriſti autem fidelibus: ſpes diuina, atque Chriſtiana quantę virtutis fuerit, teſtantur glorioſi martyres, qui illi innitentes mundum, & mundi tirannos deuicerũt. iõ ſer-

uator noſter Ioannis ca. 14. in hoc pręcipue adhortatus eſt Apoſtolos dicens. Confidite,quia ego vici mundum, quaſi dicat. Sicut ego mũdum vici,ita & vos, ſi veram ſpem ac cõfidentiam in me habueritis,mundum vincetis. Conſtat igitur quantæ virtutis, & quàm mirabilium operum cauſa extiterit ſpes diuina,atque Chriſtiana. Hæc de præſenti capite dicta ſint.

Capvt sextvm.

IN ſexto capite agendum eſt de oppoſitis diuinæ ac Chriſtianæ ſpei,quorum vnum,vt deficiens,eſt deſperatio. Deſperat.n.qui cadit à ſpe,ſuadens ſibi,nec per propriam virtutem,nec per alterius ſiue creatam,ſiue increatam,poſſe cõſequi bonum arduum deſideratum, licet errent, ſicut infirmus laborans humore melancolico, non poteſt ſuaderi, ꝙ poſſit liberari,nec virtute naturę ſibi intrinſeca,nec auxilio prudentis medici,nec diuino auxilio,& ſic cõſtitutus immutabiliter in hac falſa imaginatione,tendit ad mortem. Alterum autem,oppoſitum ſpei,vt ſuperabundans, dicitur pręſumptio. Præſumit.n.ille,q̃ nimis quàm oportet ſperat, ſuadens ſe tantæ eſſe virtutis,ꝙ ſe ipſo conſequetur bonum arduum ſperatum, aut medio amicorum, non referens illud in Deum,vt in primum auxiliatorem,aut ꝙ Deus illi abſolute propitius erit,ſiue Deum bene ac iuſte colat, ſiue non, licet erret. Sicut ſapiens in oculis ſuis & ſuperbus, qui exiſtimat ſe propria virtute,& operibus ſuis cærimonialibus exterioribus, vt peregrinatione,ieiunio,nuditate, frigore &c. poſſe ſaluari,etiam ꝙ in reliquis male viuat,agens contra diuina præcepta,nimis confiſus in Dei bonitate,non attenta eius iuſtitia. Et ſic conſtitutus in hac falſa imaginatione,moritur extra Dei gratiam,& damnatur. Hunc,vt præſumptuoſum,arguit Ioannes in Apocalip.ca.3.inquiens. Dicis quia diues ſum,& locupletatus,& nullius egeo. Et neſcis,ꝙ miſer es,& miſerabilis,& pauper & cæcus & nudus. Suadeo tibi emere à me aurum ignitum probatum,vt locuples fias,& veſtimentis albis induaris,vt non appareat confuſio nuditatis tuæ,& collyrio vnge oculos tuos,vt videas. De vtroq; igitur

veræ ſpei oppoſito agendum eſt,& primo de præſumptione. ſecundo de deſperatione.

Quantum ad præſumptionem,quattuor agenda ſunt. primo quid ſit.ſecundo vnde cauſatur. Tertio, quantum Deo diſpliceat.Quarto,quod remedium contra ipſam.

Quantum ad primum aduerte,ꝙ præſumptio eſt immoderata ſiue inordinata ſpes circa bonum arduum deſideratū conſequendum.Quæ quidem immoderatio ſpei circa duo poteſt contingere.ſ.circa bonum arduum acquiſibile virtute humana,ſiue propria ſiue aliena verb.gra. pōt homo ire Romam propria virtute.i. propriis pedibus, & virtute alterius, ſi non poteſt virtute propria,puta virtute equi, aut nauigii. Si quis autem ſit tenerioris,aut ſenioris ętatis,& ſtatuat pedibus ire Romam. Aut ſi cognoſcens ſe ipſum propria virtute impotentem,ſtatuat ire Romam equo debili,aut naui vetuſta,hic præſumptuoſus eſt;quoniam inordinate,& ſine debitis circunſtantiis ſperat in propria,aut aliena virtute conſequi bonum arduum deſideratum,aut circa bonum acquiſibile ſola diuina virtute à Deo,modo impoſſibili, vt opponiť potentiæ diuinæ ordinatæ verb. grat.qui ſperat per diuinam potentiam ac miſericordiam,ſibi donari veniam peccatorum ſine penitentia, aut qui ſperat à Deo beatificari ſine meritis, hic præſumptuoſus eſt.Diſpoſuit.n.diuina ſapientia nemini ignoſcere,niſi peniteat,& neminem beatum facere,niſi meruerit.Vnde Lu.c.3.Ioan.arguens Iudeos pręſumptuoſos,exiſtimantes Deum peccatis ſuis propiciaturū ſine penitentia inquit:Genimina viperarum, quis oſtendet vobis fugere à uentura ira?facite ergo fructus dignos pęnitētia,& ne cæperitis dicere, patrem habemus Abraam. Dico enim vobis,quia potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare ſemen Abraæ.Et ſeruator increpans Matt.c.7.ꝑſumptuoſos,qui credebant ſine meritis,& bonis operibus à Deo beatificari,inquit.Non omnis,qui dicit mihi,Domine domine intrabit in regnum cęlorum,ſed qui fecerit voluntatem patris mei,qui in cęlis eſt,ipſe intrabit in regnum celorum.Ex prędictis ergo conſtat,ꝙ ſicut diuina, & Chriſtiana ſpes eſt virtus, qua per diuinum auxiliū nititur anima ad fęlicitatē

conſequēdam,ſic ex oppoſito præſumptio eſt vicium, quod dicitur inordinata ſpes,quia quis cōfidit beatificari, aut propria virtute,aut ſolius Dei miſericordia,etiam non interuenientibus meritis,& in hoc ſenſu chriſtianus proprie præſumptuoſus.i.male & immoderate ſperans dicitur, quando tanti ſe exiſtimat,ꝙ credit Deū non puniturum ipſum peccantem,etiam ꝙ non pœniteat, vel non excluſurum à gloria beatitudinis,etiam qui meritorie non operetur.

Quantum ad ſecundum aduerte,ꝙ ex doctrina doctorum ſanctorum præcipue beati Gregorii in lib.31.moralium , & Bea.Thom.in ſecunda ſecundæ.q.21.artic.4. aliquando cau ſatur ex gloria vana,aliquando ex ignorantia, aliquando ex ſuperbia:Pro quorum noticia aduerte,ꝙ præſumptuoſus qs poteſt dici tribus de cauſis.

Primo,quia innititur proprie virtuti falſa ſui extimatione,quando.ſ.tentat aliquid ſibi poſſibile , quod tamen propriam virtutem excedit,ſicut quando diſcipulus nouus tentat diſputare cum perito doctore. Et huiuſmodi præſumptio ex vana procedit gloria:Ex hoc enim ꝙ quis inordinato appetitu affectat gloriam,& laudem,tentat aliquid ſupra vires ſuas,vt inde ſe glorioſum ex quadam vanitate oſtendat,ſiue ex ſapientia ſua,ſiue ex fortitudine,ſiue ex diuitiis. Hanc præſumptionem arguit Hieremias ca.9.inquiens, nō glorietur ſapiens in ſapientia ſua,neq; fortis in fortitudine ſua,neque diues in diuitiis ſuis,ſed in hoc glorietur qui gloriatur ſcire & noſce me,quia ego ſum dominus , qui facio miſericordiam,& iudicium, & iuſtitiam in terra. Hæc enim placent mihi dicit dominus.

Secundo quia conatur aſſequi aliquid, quod reputat poſſibile,qđ tñ eſt impoſſibile,ſicut qui conatur uincere exercitum ordinatum decem milia equitum, cum centum peditibus,hoc enim per ſe eſt impoſſibile,licet per accidens aut caſu contingere poſſit.Talis præſumptio ex ignorantia procedit.Nam ſi eſſet rectæ ſententię ac iudicii,non exiſtimaret impoſſibile eſſe poſſibile, & hæc præſumptio principatum obtinet in animis vulgaribus.

Tertio quia nimis & inordinate quis nititur Dei miſeri-

cordix,vel potentiæ,eo ꝙ ſperat ſe à deo obtinere beatitudinem ſine meritis,aut indulgetiam & remiſſionem peccatorum ſine pœnitentia.Et hoc directe oritur ex ſuperbia, eo ꝙ ſe tanti exiſtimat,ꝙ non ſit male meritus coram Deo ſiue in puniendo ipſum,ſiue in præmiando.Conſtat igitur. quibus ex cauſis,vt in pluribus præſumptio,quę verę ſpei opponitur,vt quid inordinatum & immoderatum,oritur.

Quantum ad tertium aduerte , ꝙ in ſcriptura ſacra vbicunq; de pręſumptione verbum agitur , & præcipue de eaquę ex ſuperbia ortum habet,in omnibus reprobatur, & primo iu libro Iudith. cap. 6. orans Iudith dominum Deum iſrael,inquit.Domine Deus cœli & terræ intuere ſuperbiam eorum,& reſpice ad noſtram humilitatem,& facies ſanctorum.i.fidelium tuorum attende , & oſtende quoniam non derelinquis pręſumentes dete.ſ.recta & ordinata ſpe, & præſumentes de ſe,& de ſua virtute gloriantes humilias , quia ſ.magis ſua,quàm tua virtutæ ac potentia confidunt.

In libro autem Eccleſiaſtes cap.6.reprobatur preſumptio ex ignorantia ortum trahens.Sic.n.legimus. Melius eſt videre quod cupias,quàm deſiderare quod neſcias . Et hæc eſt vanitas,& præſumptio ſpiritus.

In Eccleſiaſtico vero ca.18.reprobatur præſumptio , ſiue ex ignorantia,ſiue ex ſuperbia, ſiue ex inani affectu gloriæ procedat.Sic.n.illic legimus.Quid eſt homo , & quid bonũ illius,aut malum eius? Numerus dierum hominum vt multum centum anni, quaſi gutæ aquę maris deputati ſunt , & ſicut calculus arenæ,ſic exigui anni in die ęui.i.in comparatione æternitas.Propter hoc patiens eſt Deus in illis , & effudit miſericordiam ſuam ſuper eos. Vidit præſumptionem cordis eorum,quoniam mala eſt,& cognouit ſubuerſionem eorum.i.deordinationem affectus eorum,quoniã nequã eſt.

In cap.autem.37.vniuerſaliter deteſtatur eam inquiens. O præſumptio peſſima,ac nequiſſima,vnde creata es,cooperire aridam malitia & doloſitate eius.

Conſtat igitur,ꝙ quanto ſpes vera,ac ordinata approbatur in ſcripturis ſanctis , tanto pręſumptio & oppoſita reprobatur.

Quãtum ad quartum aduerte, ꝙ vnicum ac præcipuum remedium contra præſumptionem eſt cognitio ſui, de qua diffuſe & conformiter diuinæ doctrinæ, pertractauimus in tractatu ſecundo in diſpoſitione moralis philoſophiæ Platonicæ. Homo namque ſeipſum cognoſcens, non ſuperbit contra Deum. non affectat quæ ignorat, an ſibi bona vel mala ſint, an poſſibilia vel impoſſibilia, nec iactatur vana laude, ſed in ſe ipſo ſubſiſtens, ſi quid ſperat moderate & optimo fundamento ſperat. Hæc de præſumptione dicta ſint.

Quantum ad deſperationem, quam diximus eſſe defectum, ſiue caſum à ſpe, ſicut præſumptionem diximus eſſe exceſſum in ſpe, tria agenda ſunt. Primo quid formaliter ſit deſperatio, vt opponitur contrarie diuinę ac Chriſtianæ ſpei. Secundo vñ oritur. Tertio quàm graue peccatum eſt:

Quantum ad primum aduerte, ꝙ deſperatio oppoſita diuinæ ſpei, eſt vitium, quo retrahitur anima, ne moueatur in Deum indulgentem peccatori, ex miſericordia, ſuppoſita penitentia, & præſtantem nobis æternam beatitudinem per infuſionem diuini auxilii, quod eſt diuina gratia.

Primo dicitur vicium, quoniam cum opponatur ſpei, qua diximus eſſe virtutem, quoniam eſt principium & cauſa boni actus, qui eſt ſperare in Deo. Sic diſperatio eſt vitium, quoniam eſt principium mali actus, qui eſt diffidere de deo.

Secundo dicitur quo retrahitur anima &c. Nam ſicut in anima inſurgit diuina ſpes, ex eo ꝙ vere exiſtimat à Deo nobis prouenire ex ſui bonitate, & miſericordia indulgentiam peccatorum ſi conuerttimur ad ipſum, iuxta illud Ezechielis ca. 18. Nolo mortem peccatoris, ſed vt conuertatur & uiuat. Et ſimiliter ab eo in nobis prouenire æternam ſalutem per ſui gratiam, iuxta illud ad Epheſios ca. 2. Gratia eius ſaluati eſtis per fidem, & hoc non ex vobis Dei enim donum eſt. Sic ex oppoſito, inſurgit in anima deſperatio, ex eo, ꝙ falſe exiſtimat Deum negare veniam peccatori penitenti, & ꝙ peccatores ad ſe non conuertat per gratiam iuſtificantem, & tandem beatificet. Conſtat igitur quid formaliter ſit deſperatio oppoſita diuinę ſpei.

Quantum ad ſecundum, aduerte, ꝙ deſperatio aliquando pro-

prouenit ex diffidentia diuinæ miſericordiæ, aliquando ex affectu immerſo in delectationibus carnalibus, quas ſectantur guloſi, & luxurioſi, aliquando ex accidia, aliquando ex triſtitia.

Primo quidem ex diffidentia diuinę miſericordiæ, vt quñ quis lapſus in maximum crimen, licet exiſtimet Dei miſericordiam infinitam, tamen in tali falſa imaginatione conſtituitur, ꝙ non mereatur veniam ex immanitate ſcæleris, & ſic deſperat. Hac deſperatione laborauit Caym, qui vt legimus Gene.ca.4. poſtquam Abel fratrem occiderat, dixit ad dominum. Maior eſt iniquitas mea, quam vt veniam merear. Ecce eiicies me hodie à facie terrę, & à facie tua abſcōdar, & ero vagus ac profugus in terra, eadem deſperatione ductus Iudas proditor, laqueo ſe ſuſpendit Matthei. ca. 27.

Secundo ex affectu immerſo in delectationibus obſcænis & turpibus. Nam quando affectus noſter infigitur in huiuſmodi, contingit ꝙ faſtidit, nec magnificat bona ſpiritualia, & tunc velut beſtia, non aliud curat nec deſiderat, niſi in gulæ, & veneris obſcænitatibus quieſcere, eaſque, vt ſummum bonum affectat. Hinc prouenit, ꝙ æternam animę fælicitatē non deſiderat, ex cōſequenti non ſperat eam conſequi. Spes enim ſubſequitur deſiderium. Quod ſi non ſperat, deſperationem habet. Deſperare enim eſt, non ſperare. Tu tamen aduerte, ꝙ huiuſmodi diſperatio, potius dicit negationem ſpei, quàm vicium ei oppoſitum. Nam inter ſperare & deſperare datur medium per negationem, ſicut inter viſum & cæcitatem datur non videns. Quoniam igitur inuoluti in voluptatibus corporis, non appræciant fælicitatem ſpiritualem, non exiſtimant eam vt bonum arduum & ſuprēmum, ideo non aliciuntur ad eam, nec deſiderant, ſicut nec gallus iaſpidem, ex conſequenti non inſurgunt uiua ſpe ad conſequendam eam, medio diuini auxilii. Iſti dicuntur deſperantes non ex diffidentia diuinę miſericordię, ſed quoniam non aliud appræciant bonum, niſi ignobiles corporis voluptates, ideo vt beſtię relinquendi ſunt, & eorum deſperatio, quę potius non ſperatio dicenda eſt, prouenit ex luxuria.

Tertio

Tertio aliquando prouenit ex accidia,quæ ſignificat quãdam animi triſtitiam,deiectiuã deſiderii & ſpiritus circa bona ſpiritualia.Nam quando in affectu hominis dominatur huiuſmodi triſtitia, iudicat ꝙ nunquàm poſſit ad aliquod bonum arduum,qualis eſt æterna beatitudo releuari, & tũc ex accidia naſcitur deſperatio.

Quarto aliquando prouenit ex triſtitia, nam vt inquit Ariſtote.in.2.lib.ſue Rethoricæ, ſicut homines exiſtentes in rebus delectantibus, efficiuntur bonę ac magnę ſpei. Sic exiſtentes in triſtibus,minuũtur a ſpe,& de facili in deſperationem ruunt.Homo enim in triſtitia cõſtitutus, non de facili aliqua magna & leta cogitat,ꝙ ſi non cogitat, non deſiderat,ſi non deſiderat, non erigitur ſpe ad ea conſequenda, & ideo de facili abſortus a triſtitia, cadit in deſperationis laqueum.

De hoc quarto deſperationis modo videtur loqui Iob cap.7.cum dicit,elegit.ſ.præ triſtitia ſuſpẽdium anima mea & mortem oſſa mea.Deſperaui,nequaquàm vltra iam viuã. Et in.1.Regum cap.23.legimus q' Dauid deſperabat.ſ.præ triſtitia,poſſe euadere manus Saul. Et Hieremiæ cap. 2. in perſona filie sion,ſiue populi Hieruſalem.Deſperaui,nequaquam faciam,& cap. 18. Deſperauimus, poſt cogitationes enim noſtras ibimus,& vnuſquiſque prauitatem cordis mali faciemus.

Quantum ad tertium aduerte, ꝙ inter peccata grauiora computãtur infidelitas,odium Dei,& deſperatio.Hęc nãq; formaliter important auerſionem a Deo,in qua ſtat rõ peccati mortalis prima.Si quis enim poſſet ſe ad bonum creatum conuertere,ſine auerſione à Deo, licet huiuſmodi conuerſio poſſet eſſe inordinato affectu.i.magis quàm rõ dictet, nõ tñ mortaliter peccaret,ſicut qui nimis delectatur cibo & potu,non tñ vtens eo cõtra legẽ Dei & eccleſiæ.Qđ aũt principaliter tria prædicta importent auerſionẽ a Deo, patet ex eorum rõnibus.Nam infidelitas importat non aſſenſum,ſiue non adherentium diuinæ veritati,puta nolle credere Deũ aut ipſum non reuelaſſe quæ in ſacra ſcriptura continentur, aut ipſum vt ſummum bonum diligendum honorandum,&

in

in ipſo noſtram conſiſtere beatitudinem. Odium autẽ Dei importat voluntatis renitentiam, qua non vult diuinę legi obtemperare, imo eligit in contrarium operari, qm̃ diſplicet ei Deus, non vt Deus, ſed vt iudex & talis legislator. Sicut luxurioſus, qui nollet ſuper pudicitiam aliquàm ſtatutam à Deo legem fuiſſe. Deſperatio autem ſumpta in ſuo proprio ſignificato, vt contrariatur diuinę ſpei, importat diffidentiã, qua non ſperat homo ſe diuinam bonitatem participaturũ, imo imaginantur ſe a Deo relinquendos vſq; ad extremam miſeriam & infęlicitatem, ex quibus conſtat infidelitatem, odium Dei, & deſperatione importare principaliter auerſio nem à Deo. Et ideo grauiora ſunt inter reliqua vicia. Gradum tamen habent inter ſe, nam ſi comparentur ad inuicem ex parte Dei, & non ex parte noſtra, infidelitas eſt grauius peccatum quàm odium Dei & deſperatio. Nam negat Deũ, & honorem & dilectionem, & motum in Deum, vt in authorem omnis boni. Qui enim Deum nõ credit, nec amat, nec colit, nec ſperat in Deum. At quis poteſt odiſſe deum & nolle eius legi obtemperare qui tamen credit Deum eſſe, & Deum ſtatuiſſe legem? Ergo ex parte Dei, grauius eſt pec catum infidelitas quàm odium Dei. Et odium grauius eſt deſperatione. Nam peius eſt, voluntate repugnare Deo & legi ſuę, quàm diffidere poſſe participare bonitate diuina.

Si autem grauitas prędictorum trium cõſideretur ex par te noſtra, ſic deſperatio videtur grauior & periculoſior. Videtur.n. occaſio ruendi in omne peccatum. Qui enim deſpe rat, a malo nullo ſe abſtinet. Vnde Paulus ad Epheſios ſcribens inquit ca. 4. Hoc igitur dico & teſtificor in domino, vt iam non ambuletis ſicut gentes ambulant in vanitate ſen ſus ſui, tenebris obſcuratum habentes intellectum, alienati à via Dei per ignorantiam, quæ eſt in illis propter cecitatem cordis ipſorum. Qui deſperantes ſemetipſos tradide runt impudicitię, in operationem omnis immundiciæ, in auaritiam &c. Preterea deſperatio videtur malum inſanabi le, ſecundum Hieremiam ca. 15. vbi inquit, plaga mea deſpe rabilis renuit curari. Inter omnes autem infirmitates, quæ

incu-

incurabilis eſt,grauiſſima iudicatur. Propterea inquit Hieremias cap.30. Inſanabilis fractura tua, peſſima plaga tua. Non eſt qui iudicet iudicium tuum,ad alligandum curationem tuam,vtilitas non eſt tibi,omnes amatores tui, obliti ſunt tui,teque non quærent, Plaga enim inimici percuſſi,caſtigatione crudeli. Cum igitur deſperatio ſit peccatum inſanabile, quoniam de diuina bonitate ac miſericordia diffidit deſperans, qua ſanantur omnia peccata, ſequitur ꝙ ex parte noſtra ſit grauiſſimum & periculoſiſſimum, ideo maxime vitandum. Nam dum ſumus in ſpe, ſumus in via ſalutis,ſi autem deſperamus, extrahimur à vera ſalutis via. Quoniam per ſpem reuocamur a malis, & deducimur ad ſalutifera proſequenda, ſublata autem ſpe per deſperationem ſine freno labimur in vicia, & a laudabilibus retrahimur. Vnde ſuper illud prouerbiorum cap. 24. Si deſperaueris lapſus in die anguſtiæ tuæ,minuetur fortitudo tua, inquit gloſa. Nihil eſt execrabilius deſperatione, quam qui habet,& in grauibus huius vitæ laboribus,& in fidei certamine conſtantiam perdit, & Iſidorus in libro de ſummo bono inquit. Perpetrare flagitium aliquod mors animæ eſt, ſed deſperare eſt ad infernum deſcendere. Conſtat ergo quomodo ex parte noſtra grauiſſimum, ac periculoſiſſimum vitium eſt. Hęc de præſenti cap. dicta ſint.

INCIPIT TERTIVS TRACTATVS SECVNDAE PARTIS: QVI EST de diuina ac Chriſtiana charitate.

POST tractatum de fide chriſtiana,& ſpe,ſequitur ordine doctrinę, & perfectionis: tractatus de diuina ac Chriſtiana charitate. Sic enim eas Paulus primæ ad Cor.cap.13. ordinauit: cum inquit. Nunc autem tria manent fides,ſpes,charitas, maior autem horum eſt charitas. De charitate igitur in tertio loco: vt de perfectiori inter Theologicas virtutes hunc formabimus tractatum,quē diſtinguemus in nouem capita.

Primo

Primo inueſtigabimus quid ſit.

Secundo quod ſit obiectum eius.

Tertio, quo modo primum, & ſecundarium eius obiectũ ſit charitate diligendum.

Quarto, quis ordo ſeruandus ſit in dilectione charitatis.

Quinto, quę ſit eius neceſſitas ad ſalutem.

Sexto, quæ ſit eius excellentia ſuper alias virtutes Theologales.

Septimo, de effectibus charitatis interioribus, & exterioribus.

Octauo, de viciis oppoſitis charitati: & de effectibus interioribus, & exterioribus procedentibus à vitiis, oppoſitis charitati.

Nono, quis ſit finis vltimus, ſiue præmium charitatis. & quis finis viciorum, quæ ei opponuntur, ſecundum quòd ex ſcripturis ſacris trahere poſſumus.

Quantum ad primum, vt ſciamus quid ſit ſecundum ſuũ proprium ſignificatum, diuina, & chriſtiana charitas, aduerte prius, quòd multipliciter ſumi conſueuit hic terminus charitas.

Primo apud vulgum ſumi conſueuit pro elemoſina: quæ tamen vt declarabimus infra pro rei veritate non eſt charitas, ſed effectus eius exterior. Nã ex eo quòd diligimus proximum propter Deum impendimus ei elemoſinam.

Secundo ſumitur pro compaſſione ac miſeratione erga miſeros & infirmos. Vnde qui natura ſunt compatientes proximo, dicuntur habere viſcera miſericordie & charitatis, iuxta quem ſenſum dicit Pau. ad Coloſ. cap. 3. Induite vos ſicut electi ſancti Dei dilecti viſcera miſericordiæ.

Tertio ſumi conſueuit pro beneficio aut gratia præſtita amico petenti, vt cum dicimus amico, fac mihi hanc charitatem, & iuxta hunc modum poteſt intelligi illud Pau. 1. ad Cor. ca. 2. vbi de quodam delinquente inquit, ſufficit illi qui huiuſmodi eſt obiurgatio hęc, quę ſit a pluribus, ita vt econtrario magis donetis & conſolemini, ne forte abundantiori triſtitia abſorbeatur, qui eiuſmodi eſt. Propter quod obſecro vos, vt confirmetis in illum charitatem.

Quarto

Quarto ſumitur pro eo,quo anima operatur meritorie, & ſit digna æterna beatitudine,& in hoc ſenſu ponitͤ Theologica virtus,cuius obiectum eſt Deus glorioſus ſuper omnia diligendus,ſiue dilectus.Nam ſicut fides pro obiecto habet Deū creditum,& ſpes Deum ſperatur ſic charitas Deū carum,ſiue dilectū.Et dimiſſis ceteris ſenſibus,in hoc quarto ſenſu de eo agendum,& primo in præſenti cap. inueſtigandum eſt quid ſit.

Capvt primvm.

IN hoc primo capite inueſtigandum eſt,quid ſit charitas, an quid in creatum,vel creatum,& ſi quid increatum,cū omne increatum ſit Deus,& in Deo ex fide Chriſtiana profiteamur tres perſonas,patrem,verbum,ſpiritum ſanctū, quis horum ſit charitas.Quod ſi quid creatum in anima,vel productum,an ſit a ſolo Deo infuſum, vel actibus humanis acquiſitum.Hic igitur tria agenda ſunt, primo recitabitur opinio quædam,ſatis famoſa apud Theologos,ſed non approbabitur.Secundo formabitur diffinitio de charitate,& declarabitur,in qua ſolemnes Theologi non diſcrepant.Tertio declarabitur ſi eſt quid infuſum in anima a Deo glorioſo ſolo,vel à ſola creatura rationali acquiſita vel ab vtroq; ſit, vt a duabus cauſis partialibus,ſicut dicimus,cœlum motum & hominem generare hominem.

Quantum ad primum aduerte ꝙ Magiſter ſententiarū in primo diſtinc.17.videtur ſentire ꝙ charitas non ſit quid productum in anima, ſed ſit Deus, & appropriate ſpiritus ſanctus.Sic.n.inquit.Ipſe idem ſpiritusſanctus eſt amor ſiue charitas,qua nos Deum diligimus & proximum. Quæ charitas cum ita ſit in nobis,vt nos faciat diligere Deum & proximum,tunc ſpiritus ſanctus dicitur mitti vel dari nobis, & qui diligit ipſam dilectionem,qua diligit proximum, in eo ipſo Deum diligit,quia ipſa dilectio Deus eſt.i. ſpiritus ſanctus. Hæc magiſter,ex quibus videtur tenere ꝙ ſolus ſpiritus.ſ.inexiſtens animæ,ſine aliquo medio habitu informante, mouet voluntatem ipſam ad actum meritorium, aliter

quàm moueat aiam ad credēdū & ſperādū in Deū, quoniā mouet ad hos actus per habitum fidei & ſpei infuſum in anima, ad diligendum autem per ſeipſum. Hanc magiſtri ſententiam.nonnulli ſic declarant, ſicut lux dupliciter conſideratur, primo, vt eſt in corpore luminoſo, puta in ſole, ſecundo vt recepitur in corpore opaco terreſtri, puta in lapide terſo, & primo modo dicitur lux, eſt enim lux qualitas primū lucentis. ſecundo modo dicitur lumen, ſiue color, quoniam apud philoſophum in libro de ſenſu & ſenſato. Color eſt lux obumbrata, recepta in corpore terminato. i. non tranſparenti. Præterea, ſicut Dei filius dupliciter conſideratur, primo vt ęternaliter genitus a patre. ſecundo vt incarnatus in virgine, & primo modo dicitur verbum. ſecundo autem modo dicitur homo, ſic in propoſito inquiunt iſti, ſpiritus ſanctus dupliciter conſideratur, primo vt a patre filioque procedit per modum amoris, ſecundo vt vnitus voluntati creatæ mouet ipſam, ad diligendum Deum ſuper omnia, & proximum propter Deum, primo modo dicitur diuinus amor, ſecundo modo dicitur charitas, prout facit ex tali motione animam Deo caram. Vnde ſecundum iſtos, charitas ad mentem Magiſtri ſic diffiniretur. Charitas eſt ſpiritus ſanctus creatæ voluntati vnitus, mouens eam ad Deum diligendum ſuper omnia, conſtituens eadem Deo caram & acceptam in actionibus ſuis moralibus.

Hanc ſn̄iam magiſtri confirmant nōnulli per dicta Auguſtini: & pręcipue in 8. de trinitate cap. 7. vbi inquit. Qui diligit proximum, cōſequens eſt vt ipſam præcipue dilectionem diligat. Dilectio autem eſt Deus, conſequens igitur eſt vt diligat Deum. Præterea in 15. de trinitate cap. 18. inquit: nullum eſt iſto Dei dono excellentius ſcilicet quod eſt charitas: ſed nullum Dei donum eſt excellentius ſpiritu ſancto, ergo ſpiritus ſanctus charitas eſt.

VERVM ſententiam magiſtri non acceptant ſolenniores theologi d. Th. & Egid. & Sc. & Her. vt patet in 1. ſen. di. 17. Poteſtq; pro nunc contra magiſtrum hac ratione argui: charitas poteſt acquiri de nouo, & deperdi, & augeri per opera bona meritoria. Deperditur autem per peccatum mortale

le

le,ſed huiuſmodi prædicata non verificantur de ſpiritus ſancto quoniam eſt Deus: cui repugnat de nouo incipere & deſinere eſſe,vel aliquo modo in maius aut minus mutari. Neceſſe eſt ergo, ponere in anima virtutem aliquam creatam qua,vt principio formali intrinſeco: eliciantur operationes Deo caræ,vltra motionem voluntatis in Deum cauſatam effectiue a ſpiritu ſancto aliter, nec paruuli baptizati, nec iuſti dormientes eſſent in charitate:quoniam,vt ſic non mouentur actualiter a ſpiritu ſancto ad Deum diligendum, quod tamen eſt inconueniens, quoniam pueri baptizati morientes, non ſaluarentur ſi non eſſent in charitate. Et huic ſententiæ,ſcilicet quod detur charitas, quæ ſit in anima virtus creata,anuuit Au. in li. de moribus eccleſiæ qui pertractans illud Pau. ad Ro.cap.8.quis nos ſeparabit a charitate Chriſti: inquit charitas Dei hęc dicta eſt virtus,quę animi noſtri rectiſſima eſt affectio. Nec obſtant authoritates eius allegatæ in fauorem magiſtri. Nam quando dicit,qui diligit proximum, conſequens eſt, vt ipſam dilectionem diligat.i. eum qui eſt cauſa talis dilectionis. Dilectio autem.ſ.cauſaliter eſt Deus. Cum hoc tamen ſtat,ꝙ ſit dilectio aliquid productum in anima qua diligatur Deus & proximus. Vnde ſicut ſapientia & quelibet alia perfectio ſimpliciter, dicitur duobus modis de Deo: & tertio modo de creatura,ſic amor & dilectio & charitas: dicitur deus eſſentialiter & formaliter ſapientia ſicut bonitas,quoniam in eo vere & ſubſtantialiter & formaliter eſt ſapientia, dicitur etiam cauſaliter ſapientia,quoniam ſicut omnis bonitas,ſic omnis ſapientia a Deo eſt,dicitur autem ſapientia in creatis,vt forma ſiue habitus in intellectu creato,quę eſt participatio diuinę ſapientiæ eodem modo intellige de amore & charitate. Nã Deus eſſentialiter eſt charitas,ſicut & bonitas,& ſpiritus.S. perſonaliter eſt charitas,quoniã eſt diuinus amor a patre filioq; procedens.Et deus cauſaliter eſt charitas,ſicut & bonitas,& ſicut Deus ſapiens,cauſat in creaturæ rationalis intellectu habitum ſapientie,ſic deus amans,cauſat in voluntate creata habitum charitatis, qua diligimus Deum ſicut & ſapientia participata cognoſcimus Deum. Quando ergo dicit

Aug.ꝙ dilectio eſt Deus,intellige de dilectione eſſentiali & cāli,nō aūt de pticipata,de qua nos intēdimus ꝙ ſit virtus in aīa &c.Similiter qñ dicit Aug.ꝙ nullū eſt iſto dono dei excellētius qđ.ſ.eſt charitas,nō intēdit de dono abſolute, ſed de dono creato, quaſi dicat,inter oīa dona Dei cōmunicata creaturę rōnali,charitas eſt excellētior.Nā virtutes theologice,quę pro obiecto habent deum,excellentiores ſunt virtutibus moralibus, inter virtutes theologicas excellentior eſt charitas,ſicut inquit Pau.1.ad Cor.13.nunc autem manent fides ſpes,charitas. Maior autem horum eſt charitas. Non ergo ex his dictis Au. concludi poteſt charitatem de qua intēdimus loqui,eſſe ſpiritū ſanctū.inueſtigādum igitur eſt quid ſit ſecundum communiorem Theologorum ſententiam.

Quantum igitur ad ſecundum, relicta magiſtri ſententia,aduerte,ꝙ ex doctrina ſana theologorum & pręcipue.b. Tho.in.2.ſecunde.q.23.art.1.elicitur hęc de charitate diffinitio.Charitas eſt amicitia inter Deum & intellectualem creaturam,in qua computatur homo,fundata ſuper communicationem diuini boni,quod eſt beatitudo eterna.

Primo quidem dicitur amicitia, quoniam charitas eſt amor quo creatura intellectualis placet Deo, & facit ipſam caram ac acceptabilem Deo.Et quo Deus adeo placet ipſi, ꝙ habet ipſum cariorem ſuper cunctam creata, ergo huiuſmodi amor eſt amicitia. Eſt enim amicitia propriæ dicta mutuus amor inter amantem & amatum,ex li.8.Ethi.

Secundo dicitur inter Deum & intellectualem creaturam nā & ſi deus diligat oīa,inquātū ſua bōitate,& ut ſuam illis bonitatem communicet,cuncta producit,iuxta illud ſapientię.11.ca.Diligis omnia quæ ſunt,& nihil eorum odiſti quę feciſti,tamen non habet amicitiam ad omnia. De ratione nanque amicitiæ ex lib.8.Ethi.eſt reciproca dilectio. Dilectio autem mutua,ſupponit cognitionem mutuam, quoniā non poteſt ferri voluntas in omnino incognitum, ergo tantum inter creaturam illam & Deum poteſt eſſe amicitia, quæ Deum ipſum cognoſcere & reamare apta eſt,vt ſui eſſe principium & ſeruatorem,& omnis gratiæ largitorem,& fi-

nem omnis boni,& in quo ſiſtit fœlicitas ſua. Tales autem ſunt tantum creaturę intellectuales, inter quas computatur homo. Recte ergo dicitur quòd charitas eſt amicitia inter Deum & naturam intellectualem vt excludatur amor,quo Deus diligit cuncta non intellectualia.

Tertio dicitur fundata ſuper communicationem fœlicitatis æterne,pro quo aduerte,ꝙ cum Deus diligat hominē,in quantum ſibi communicat aliquam bonitatem, & homo diligat Deum,inquantum cognoſcit ſe omne bonum ſuum recipere à Deo,poteſt homo diligere Deum, inquantū principium ſui eſſe & conſeruatorem. Vel inquantum largitur ſibi bona temporalia,aut conſeruat eum in ſalute corporis, aut in honore & principatu.non autem inquantum beatificatorem ſuum,ſimiliter Deus poteſt hominem diligere, inquantum creauit ipſum ad imaginem ſuam, & dominum omnium inferiorum,non tamen inquantum prædeſtinauerit ipſum ab beatitidinem æternam,& talis amor,nec ex parte Dei,nec ex parte hominis eſt charitas, quoniam cum ſit communis cuilibet homini & demoni,& veluti connaturalis,omnis homo eſſet in charitate & demones.Non. n. poſſunt non amare Deum,vt ſuum creatorem,licet non ament vt iudicem punientem.Quod ſi homo Deum diligat, vt patrem & beatificatorem,ipſumq; præponat cunctis creatis,& Deus hominem,vt filium,cui diſpoſuit hereditatem æternā, hic amor proprie eſt charitas,quoniam hominem Deo carum,vt filium reddit,&verificatur illud Dauid,ego ero illi in patrem,& ipſe mihi in filium,in.2.Regū ca.7.Hanc diuinā amicitiam inſinuauit. Seruator noſter Apoſtolis, Ioā.cap. 15.vbi inquit.Vos amici mei eſtis,ſi feceritis quæ præcipio vobis.Ac ſi dicat,amo vos,non ſolum communicans vobis bona naturalia ſicut cęteris,ſed amici mei eſtis,quoniam cō municabo vobis fęlicitatem æternam,quam habeo eſſentialiter,vt Deus.De eadē intelligendū eſt illud Luc.c.12. Noli te timerē puſillus grex,qm̄ cōplacuit pr̄i veſtro,dare vobis regnū.Patet igiť ex p̄dictis q̄d ſit diuina & Chr̄iana charitas.

Quantum ad tertium.ſ. an charitas ſit quid infuſum in anima,vt acquiſita &c.duo determinanda ſunt, Primo ſi cō

pare-

paretur ad animam,nullo modo eſſentialiter producitur ab ea, Secũdo ſi comparetur ad Deum,producitur ab ipſo ſolo in anima eſſentialiter,exiſtente tamen debita diſpoſitione ex parte animæ recipientis.

Pro euidentia primi,pręponó duo ſecundum doctrinam Theologorum,& præcipue Diui Thomę,in.1. ſenten. diſt. 17.q.1.articu.3.Primum eſt,ꝙ actus animæ ſiue operationes humanæ alio modo ſe habent ad habitus acquiſitos, quales ſunt ſcientia & ars,& morales virtutes,& alio modo ad habitus infuſos,quales ſunt virtutes Theologicæ & gratia diuina.Nam quo ad habitus acquiſitos,diſponunt & habilitant animam ad recipiendum,& ex eis effectiuæ generatur habitus intellectualis,quales ſunt ſcientia & prudentia & ars,vt ſatis docuimus in Epythomatibus noſtris in libris Ethicorum Ariſtot.Nam in.2.Ethicorum inuenies, ꝙ eiſdem frequentatis actibus,producitur & intenditur virtus moralis, ſicut ſuis contrariis deſtruitur & debilitatur. Vt qui frequenter pericula agreditur, ſecundum debitam rationem,efficitur fortis.Qui autem ſępe a periculis ſe retrahit,quæ tamẽ expediret aggredi,paulatim deſinit eſſe fortis, & redditur timidus,propter quod huiuſmodi actus,reſpectu habituum acquiſibilium, dici poſſunt cauſæ dipoſitiuæ & productiuæ. Cuius quidem ratio eſt. Quoniam cum tales habitus non elleuent animam adeſſe ſupernaturale, quod dicimus eſſe diuinum & eſſe Deo gratuitum,non inconuenit,ꝙ producantur ab actibus moralibus,non excedentibus facultatem naturalem animæ,ſi autem comparentur ad habitus Theologicos,quos dicimus infuſos, ſic tantum diſponunt animam ad eorum receptionem,nec poſſunt ipſos eſſentialiter producere,cuius ratio eſt, quoniam actus naturales non poſſunt producere habitum ſuper. naturalem, tunc enim effectus dignior eſſet ſua cauſa productiua,& ipſa ageret ſupra virtutem ſuam,quod eſt impoſſibile. Vnum quodque enim agens, agit modo ſuæ naturę, ſed habitus theologici ſunt ſupernaturales. Trahunt enim animam ad Deum promerendum, vt finem & beatitudinem ſupernaturalem. Cum igitur habitus Theologici elleuent

animam ſuper omnem actionem ſuam naturalem, operatio nes animæ ſe habent ad illos, vt cauſæ diſpoſitiuę, & non vt productiuæ.

Secundum quod proponitur eſt hoc. Agens ſecundum communem ſententiam doctorum & veritatem eſt duplex. Primum eſt diſponens materiam, & præparans eam ad formam, non tamen attingens formam, vt qui lateres & cemen tum præparat domui fabricande, præparat materiam, non ta men introducit formam, domus. Secundum eſt agens, quod ſuppoſita materia, introducit formam, quā eſſentialiter producit, ſicut in generatione hominis, ſuppoſita formatione corporis per agens naturale, deus glorioſus producit, & infundit animam intellectiuam.

His præpoſitis, declaratur ſic primum. Anima per principia ſua intrinſeca naturalia, quæ ſunt intellectus, & voluntas, & intelligentia primorum principiorum praticabilium, de quibus locuti ſumus in. 2. eth. & concurrente diuino auxilio, quod nunquam ceſſat quantum ſit ex parte dei, poteſt producere bonos actus morales, quibus de congruo diſpona tur ad receptionem charitatis, & iſti actus non poſſunt eſſentialiter eſſe productiui charitatis, cum ſint naturales, & charitas de ordine ſupernaturalium, aliter effectus dignior eſſet cauſa. Ergo anima non eſſentialiter, ſed ſi quo modo diſpoſitiue, poteſt producere charitatem. Sicut homo faciēs lateres, tantum præparatiue producit domum.

Pro euidentia ſecundi aduerte duo ex parte dei, pro ꝙ ſolus deus producit charitatem eſſentialiter, & probatur ſic. Virtus quę elleuat animam ad eſſe ſupernaturale, producitur a ſolo agente ſupernaturali, qui eſt deus. Debent enim cauſa & effectus eſſe eiuſdem ordinis, vt ſeruetur inter ea proportio, ſed charitas eſt huiuſmodi virtus, facit enim ipſam dignam, fælicitate ſupernaturali, & pro hac vita conſtituit eam in eſſe gratuito ac dilecto, in quo anima efficitur deiformis radicaliter, completiuę autem per æternam beatitudinem.

Præterea, virtus vnitiua duorum diſtantium in infinitum, non eſt producibilis, niſi ab agente infinito. Non enim eſt

ima-

imaginabile,ꝙ duo diſtantia in infinitum,vniantur per agẽs finitum.Sed charitas eſt virtus vnitiua dei & animæ diſtantium in infinitum.Conſtat ergo,ꝙ à ſolo deo eſt eſſentialiter producibilis.

Secundo aduerte,ꝙ ſtante,ac ſuppoſita dei potentia ordinaria,deus nunquam in anima charitatem infundit, loquendo de adulto,niſi prius facta diſpoſitione in anima per remotionem malorum actuum moralium, & poſitionem bonorum.Cuius ratio eſt,quoniam ſicut ſe habet agens naturale ad formas naturales, ſit proportionaliter agens ſuper naturale & diuinum ad habitus diuinos & gratuitos, ſed nullum agens naturale producit formam naturalem ex ordine & lege indita naturæ, niſi iam ſuppoſita materia diſpoſita. Ergo ſimiliter ſe habet deus glorioſus in productione charitatis in anima ex lege potentiæ ſuæ ordinariæ.Dixi autem loquendo de adulto,in quo eſt rationis vſus, vt præſeruentur paruuli,quibus à deo charitas infunditur Chriſti paſſione & ſacro baptiſmate,quo tollitur originalis culpa.

Sed hic oritur graue dubium,quoniam ſi charitas producitur eſſentialiter à ſolo deo, & deus non producit eam niſi facta diſpoſitione in anima,& hæc diſpoſitio non poteſt fieri a ſola anima,quoniam ſecundum Pau.2.ad cor.ca.3. non ſumus ſufficientes cogitare aliquid à nobis,quaſi ex nobis, ſed omnis ſufficientia noſtra ex deo eſt, qui & idoneos miniſtros nos fecit,ergo charitas nec eſſentialiter,nec diſpoſitiue eſt ab anima,ſed a ſolo deo.

Reſpondeo,& concedo ꝙ totum eſt a deo,ſed diuerſimode,nã charitas, vt diximus eſt eſſentialiter a deo ſolo,diſpoſitio autem eſt a deo & ab anima,a deo quidem,vt ab agente vniuerſali,& ab anima,vt ab agente particulari,quæ recepit ab agente primo ſui eſſe creatore,potentias intellectuales & prima principia cognitionis boni & mali, & quæ continue mouetur ad bonum,ac trahitur ab agente primo,vt ferrum ad magnetem virtute cæli,quæ motio diuinum dicitur auxilium,vt plenius declarabimus cum loquemur de operibus Chriſtianis,& quoniam huiuſmodi motio, quantum ſit ex parte dei continua eſt,& fit in quolibet homine vtẽ-

te ratione,iuxta illud Ioan. 1. erat lux vera, quę illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum &c. ideo nullus excuſatur, ſi per bona opera non diſponit ſe ad charitatem,declinans a malo,& operans bonum moraliter; qđ ſi quis dicat ſe non ſemper habere diuinum auxiliũ ad operandum bonum,blaſfemat, & eſt,ac ſi quis diceret,ꝙ non ſemper habet lumen in aere, quantum ſit ex parte ſolis, quãm diu eſt ſupra emiſperium noſtrum. Propterea concludo cum Paulo ad Romanos primo capit.Inexcuſabiles facti ſunt &c.Hec de preſenti capite dicta ſint.

CAPVT SECVNDVM.

IN hoc ſecundo capite inueſtigandum eſt; quod ſit obiectum charitatis,ideſt quæ ſint ex charitate diligenda, & hic duo agenda ſunt,primo declarandum eſt quæ nõ ſint ex charitate diligenda,ſecundo quæ ſint diligenda.

¶ Quantum ad primum,aduerte ꝙ quattuor non ſunt ex charitate diligenda.ſ.creatura irrationabilis,& inter creaturas rationales,ſiue intellectuales,nec demones,vt demones, nec peccatores vt peccatores,nec inimici,vt inimici.

¶ Primo ꝙ creatura irrationalis non ſit ex charitate diligenda,declaratur ſic,charitas eſt amor, qui eſt amicitia, vt declaratum eſt in cap.præcedenti,ſed inter hominem & irrationalem creaturam,nulla poteſt eſſe amicitia, quoniam, vt declarauimus in.8.Ethicorum.Amicitia eſt beneuolentia mutua non latens.Amicari autem eſt bene velle adinuicem & velle ſibi mutuo bona non latenter.Tales vero conditiones non inueniuntur ex parte irrationalium creaturarum, quoniam ſpectant ad rationem,& eius vſum. Vnde in puero & in amente, ſicut nec in beſtia fundari poteſt amicitia, ex conſequenti nec charitas.Præterea,charitas non eſt amicitia ſimpliciter,ſed amicitie ſpecies,quæ fundata eſt in communicatione diuini boni,quod eſt æterna beatitudo,qui ergo non poſſunt in beatitudine communicare,ad eos non erit charitas,ſed conſtat,ꝙ creaturæ irrationales non ſunt capa-

ces beatitudinis,quoniam eſt actus intellectus aut volunta tis.Conſtat ergo,ꝙ irrationalia non ſunt ex charitate diligenda,ſed amore vtili,ea enim diligimus non propter ſe,ſed propter nos,quoniam deſeruiunt nobis,vt ſatis oſtendimus in.8.Ethic.

Tu tamen aduerte,ꝙ licet irrationalia non poſſint ſecun dum ſe ex charitate amari,ſicut amatur Deus & hõ,qm̃ intellectuales ſunt,tamen poſſunt ex charitate amari in ordine ad Deum,vel hominem ex charitate amatũ, & ſic Deus diligens ex charitate hominem,diligit & irrationalia,vt vtilia homini ad fęlicitatẽ deſeruientia,& hõ diligens ex chari tate Deum,diligit & irrationalia,prout vult ea eſſe,& conſeruari ad manifeſtandam Dei gloriam & bonitatem.Quã do ergo concludimus,ꝙ irrationalia non ſunt ex charitate diligẽda,intellige ſicut ea ad quæ habeatur charitatis amor, ſed inquantum volumus ea illi,quem diligimus ex charitate,aut quoniam ſunt vtilia illi,vel ad honorem eius.

Secundo ꝙ nec demones,vt demones, nec peccatores, vt peccatores ſint ex charitate diligendi,conſtat ex eo quòd for maliter ſumpti,non communicant in beatitudine nobiſcum cum ſint mali malo culpæ.Malum autem culpę priuat & demonem & hominem beatitudine. Cum igitur charitas fundetur in communicatione beatitudinis,conſtat quòd demones & peccatores vt ſic non ſunt ex charitate diligendi a no bis,ſed nec Deus,vt ſic diligit eos, imo odit,quoniam propter culpam vult eis æternam miſeriam.Propterea legimus ſapientiæ cap. 14, quòd ſimiliter ſunt odio Deo impius & impietas,inter impios computatur demon,quoniam Deum inhonorat,& eius cultui aduerſatur, inducens idolatriam, vt legimus Matth.ca.4.ſi cadens adoraueris me &c.& Eccleſiaſt.cap.12.dicitur. Altiſſimus,odio habet peccatores, non ſolum autem eos ſed & omnia quæcunque dicunt aut obſer uant aut offerunt,quaſi honorantes eum,quoniam Deus nõ ad munera,ſed ad mentem primo reſpicit,qua ſibi exiſtente placita,cuncta eius placita ſunt.Quod ſi Deo cura & dilecta non fuerit,nulla eius cara eſt, ſed omnia abominabilia, qđ aperte conſtat Iſaiæ cap. 1. Vbi Deus ſic Hæbreos ma-

los deteſtatur & ſita. Audite verbum domini principes ſodomorum, percipite auribus legem Dei veſtri populus Gomorre, quo mihi multitudinem victimarum veſtrarum dicit dominus? Plenus ſum holocauſta arietum, & adipem pinguium, & ſanguinem vitulorum & agnorum & hircorum nolui. cũ veniretis ante cõſpectũ meum, quis quæſiuit hæc de manibus veſtris? vt ambularetis ĩ atriis meis? ne offeratis vltra ſacrificium fruſtra, incenſum abominatio eſt mihi. Neomeniam & ſabatum & feſtiuitates alias non feram. Iniqui ſunt cætus veſtri, Kalendas veſtras, & ſolennitates veſtras, odiuit anima mea, facta ſunt mihi moleſta, laboraui ſuſtinens, & cum extenderitis manus veſtras, auertam oculos meos a vobis, & cum multiplicaueritis orationem non exaudiam, Manus enim veſtrę ſanguine plenę ſunt, Lauami ni mundi eſtote. Auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis. Quieſcite agere perverſe, diſcite benefacere, Quęrite iudicium, ſubuenite oppreſſo, iudicate pupillo, defendite viduam, & venite & arguite me dicit dominus. Si fuerint peccata veſtra vt coccinum, quaſi nix dealbabuntur & ſi fuerint rubra, quaſi vermiculus, velut lana alba erunt. Conſtat ergo ꝙ nec impii, inter quos ſunt demones, nec peccatores, vt ſic, charitate diligendi ſunt, imo odio habentur à Deo & ab hominibus iuſtis.

c Tertio ꝙ inimici vt inimici non ſint ex charitate diligendi, ſic oſtenditur, charitas non tollit, ſed ſeruat naturam rei, ſed quelibet res etiam irrationalis, naturaliter odit ac fugit ſuum contrarium, tanquam ſui deſtructiuum. Cum igitur inimicus, vt inimicus hominis, ſit ſibi contrarius, vt quęrens ipſum lędere, aut in perſona, aut in re, aut in fama, non eſt ex charitate diligendus, imo vt inimicus, odio habendus. Quomodo autem intelligendum ſit illud. Diligite inimicos veſtros, declarabitur infra.

Quantum ad ſecundum aduerte, ꝙ iuxta doctrinam diui Auguſtini in primo de doctrina Chriſtiana quatuor ſunt à nobis ex charitate diligenda. ſ. Deus, nos ipſi proximus, & corpus proprium. Deus quidem, vt qui ſupra nos eſt, alterum quod nos ſumus, tertium quod iuxta nos, hic eſt proximus,

quar-

quartum quod infra nos,hoc eſt corpus proprium. Quod autem hæc quatuor ſint ex charitate diligenda, oſtenditur ſic. Charitas ſuper beatitudinem fundatur ex precedenti capite,prout.ſ.aliqua in beatitudine communicant.In beatitune autem communicat deus,& nos ipſi,& proximus, & corpus noſtrum.Sed diuerſa ratione Deus quidem, vt ſummæ beatus,& noſtræ beatitudinis author,& obiectum,vt declarabitur tibi in parte vltima huius noſtri operis. Nos vero ipſi,quia intellectuales ſumus,ex conſequenti apti participare beatitudinem.Proximus vero,quia eſt eiuſdem naturę intellectualis nobiſcum,ex conſequenti,vt ſocium & conſortem in beatitudine eum charitate diligere debemus. Corpus vero noſtrum ſimiliter,& proximi, quoniam ex anima ad ipſum per quandam reſultantiam poſt reſurrectionem beatitudo deriuabitur, vt declarabitur tibi in parte vltima huius operis,vbi acturi ſumus de dotibus animæ & corporis beatorum.

Sed aduerte,vt dicemus infra,quòd primum & per ſe diligibile eſt ſolusDeus,quoniam ſolus eſt ſummum bonum, & author omnis boni,& extra ipſum non eſt bonum,niſi in ordine ad ipſum,& ipſius participatione.Propterea in Deutero.in ca.6.vbi primum ſcriptum eſt præceptum de charitate,non præcipitur diligendus deus cum proximo,ſed præceptum eſt de deo,non expreſſo proximo. Sic enim illic legimus.Audi iſrael dominus deus tuus.Deus vnus eſt, Diliges dominum deum tuum,ex toto corde tuo,& ex tota anima tua,& ex tota fortitudine tua,nec illic vlla fit mentio de proximo, vt ſignificaret ꝙ ipſe ſolus dignus eſt amari, ſine reſpectu ad alterum,ſine modo,ſine menſura, quoniam eſt bonum diligibile infinitum & in infinitum.De dilectione autem proximi,mandauit in Leui.c.19. vbi inquit, ego dominus tuus,non facies calumniam proximo tuo, nec vi opprimes eum(& infra)non oderis fratrem tuum in corde tuo ſed publice argue eum,ne habeas peccatum ſuper eum.Diliges amicum tuum ſicut te ipſum. Diligendus eſt ergo deus præciſe propter ſe ipſum,proximus autem propter deum.

Quod autem debeamus nos ipſos ex charitate diligere, con-

conſtat ex eo ꝙ diligere obligamur proximum ex charitate, qm̄ eſt ꝑticeps beatitudinis,fundatur.n.charitas in communicatione beatitudinis.Sed & nos ipſi cū ſimus eiuſdem naturæ cum proximo noſtro,ſumus ꝑticipes beatitudinis,ergo eadem charitate,quia diligēdus eſt ꝓximus,debemus & nos met ipſos diligere. Cuius ſignum eſt,ꝙ in Leui.c.19. tradēs deus modū,quo diligamus proximum ſub nomine amici,inquit.Diliges amicum tuum ſicut teipſum.

Sed dices,cur deus non dedit præceptū de amando ſe ipſo,ſicut dedit de proximo.Non.n.dicit, diliges te ipſum , & proximum tuum ſicut te ipſum,ſed tacito amore ſui,inquit. Diliges proximum tuum ſicut te ipſum.

Reſpondeo,duplici de cā non datur præceptum de amore ſui,primo qm̄ ꝑceptū nō datur niſi de eo, in quo ſtat aliqua difficultas. Amare autē ſeipſum nō eſt difficile,imo naturale.iuxta illud Pau.ad Ephe.cap.5.nemo carnem ſuam odio habet.Quæ autem naturalia ſunt,ſub præcepto non cadunt Secūdo, quoniam homo non ſolum ad ſui amorem inclinatur,ſed plerunq; excedit,& damnabiliter ſe amat , ex cuius amore,vt pote inordinato infinita mala proueniunt,ideo nō oportuit præcipere amorē ſui,imo potius frenare . Hinc eſt ꝙ in ſcripturis ſacris reprehenduntur amantes ſe ipſos,iuxta illud Pauli.2.ad Thimotheum ca.3.Erunt homines ſeipſos amantes,elati,ſuperbi, &c. Nec Paulus in epiſtolis ſuis vnquam ceſſauit à reprehenſſione huius amoris, quē vocat amorem,deſiderium,concupiſcentiam carnis . Vnde ad Ro. cap.8.inquit,ſi ſecundum carnem vixeritis,moriemini,& in cap.13.curam carnis ne feceritis &c.

Quod vero non ſolum nos ipſos & proximum debeamus ex charitate diligere,ſed etiam corpus noſtrum & proximi, conſtat ex eo , ꝙ aliquo modo communicat in beatitudine. Nam & ſi corpus non videat nec fruatur Deo, tamen ꝑ opera bona quæ per corpus agimus,peruenimus ad beatitudinē nam & per obſequia corporis ſeruimus Deo . Vnde Paulus ad Ro.ca.6.inquit.Non ergo regnet peccatū in veſtro mortali corpore,vt obediatis concupiſcentiis eius. ſed neq; exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis peccato, ſed exhi-

bete vos Deo,tanquã viuentes ex mortuis,& membra veſtra arma iuſtitiæ Deo.Conſtat igitur quę ſint ex charitate non diligenda,& quæ diligenda.Hęc de præſenti cap.dicta ſint.

Caput tertium.

IN tertio cap. inueſtigandum eſt, quo modo primum & ſecundarium obiectum charitatis ſit diligendum. Primũ quidem eſt Deus, ſecundarium autem nos ipſi & proximus,ſub quo compręhenditur homo & Angelus, & corpus propriũ ac proximi. Primo igitur declarabitur modus, quo tenemur Deum in primis diligere. Secundo modus, quo nos ipſos.Tertio modus, quo proximos. Quarto modus quo proprium corpus,& proximi corpus.

Quantum ad modum diligendi Deum, in primis aduerte,quoniam Deus corde & ore & opere diligendus eſt,ideo in diuina lege triplex de Dei dilectione pceptũ inuenimus.

Primum quod ſpectat ad intrinſecam cordis dilectione, habetur Deutoron.ca.6.quod & ſeruator noſter recitat Mathe.c.22.Diliges dominum Deum tuum,ex toto corde tuo, & ex tota anima tua,& ex tota fortitudine tua. Non ibitis poſt Deos alienos,cunctarum gentium quæ in circuitu veſtro ſunt,quoniã Deus emulator dominus Deus tuus in medio tui,ne quando iraſcatur furor domini Dei tui contra te, & auferat te de ſuperficie terre.Dominum Deum tuum timebis,& illi ſoli ſeruies,ipſi adherebis.Iurabisq; in nomine illius,ipſe eſt laus tua,& Deus tuus &c.

Secundum præceptum ſpectans ad extrinſecam oris dilectionem,habemus Exod.cap.20. Non aſſumes nomen Dei tui in vanum, nec enim habebit inſontem dominus eum, qui aſſumpſerit nomen dei ſui fruſtra.

Et aduerte,ꝙ aſſumere nomen Dei in vanum,eſt falſe vel doloſe vel ſuperflue,per ipſum iurare,vel mentiri,vel ipſum blasfemare,vel de deo peruerſe ſentire.

Quod autem dicit,nec enim habebit inſontem dominus eum &c. clarius habes Deutero.ca. quinto, vbi ſic ſcribitur. Non vſurpabis nomen Dei fruſtra, quia non erit impunitus, qui ſupra re vana, nomen Dei aſſumpſerit, præterea

quod

quod dicit inſontem,intellige innocentem.i.a culpa immunem. Nam vt,legimus eccleſiaſt.cap.23. Vir multum iurans replebitur inquitate,nec diſcedet à domo eius plaga.

Tertium ſpectans ad operis exterioris dilectionem, habetur Exod.c.20.in ſpecie de ſanctificatione ſabati. In genere autem Deuteron.cap.6. In Exodo ſic legimus. Memento vt diem ſabati ſanctifices. Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua. Septimo autem die ſabatum domini Dei tui eſt. Non facies omne opus in eo tu, & filius tuus, & filia tua, & ſeruus tuus, & ancilla tua, iumentum tuum, & aduena, qui eſt intra portas tuas.

Et circa hoc præceptum,ꝙ inquantum ſabatum importat quietem interiorem a malis affectionibus, & quietem exteriorem ab operibus ſeruilibus præter talis diei determinationem eſt præceptum morale,& naturali dictamine ſcriptum in humano corde,naturalis enim ratio dictat,aliquando vacandum eſſe quieti corporali; & intendendum diuinæ laudi,& diuino cultui per orationem & gratiarum actionē. Verum quoniam tali die præciſe,puta die ſabati, non dictat ratio magis quàm in alia die abſtinendum eſſe à ſeruilibus operibus, niſi affuiſſet diuina iuſſio & inſtitutio, ideo hoc præceptum quantum ad determinationem diei, fuit cerimoniale,& ſic potuit ſolui ac mutari in aliam diem,ſicut ex ſtatuto eccleſiæ mutata eſt dies ſabati in diem dominicam, ne concordemus cum hebręis. Nam ex quo veritas nobis illuxit,legis vmbra quo ad cerimonialia tanſire debuit.

In libro autem Deuterono.ca. 6. ſcribitur generale præceptum de obſeruantia legis,& operum, vbi ſic legimus cuſtodi præcepta domini Dei tui,ac teſtimonia & cerimonias quas precepit tibi,& fac quod placitum eſt & bouum in cōſpectu domini Dei tui,vt bene ſit tibi &c. Conſtat igitur quomodo ex præceptis datis in lege diuina. Deum corde ore & opere,diligere colere timere,& laudare debeamus.

Quantum ad ſecundum.ſ.de modo, quo nos ipſos diligere debemus,aduerte quòd per nos ipſos, intelligimus animas noſtras,quoniam homo aut eſt anima vtens corpore,vt docuimus in platonica morali, aut licet ſit quid compoſitū

ex anima rationali,& corpore,tñ principale in eo ẽ anima, & quod principale eſt in aliquo,ſolet illud appellari,vt docuimus in lib.10.Ethic.& quoniam anima eſt principale in homine,& ea ſola permanet,ideo mos eſt ſcripturæ ſacræ intelligere per animam hominem.Vnde Geñ.ca.14.dixit rex ſodomorum ad Abraã.Da mihi animas.i.homines, cętera.i. beſtias & iumenta & alia ſpolia tolle tibi, & Exodi ca. i. ſic legimus. Erant igitur animę omnes eorum qui egreſſi ſunt de femore Iacob ſeptuaginta, ſed & Paulus conſueuit pro homine animam ſignificare.Vnde ad Ro.c.7. inquit, infælix ego homo,quis me de carcere mortis huius liberabit, ſumit autem carcerem mortis pro corpore corruptibili, & cõparat ſeipſum hominem ad corpus incorruptibile, ergo per hominem intendit animam,ergo poſt dei maximi dilectionem,cui in primis & ſuper omnia tenemur ex charitate, conſiderandus eſt modus,quo debemus nos ipſos diligere: & quoniam,vt diximus,anima vel eſt homo, vel principale in homine, ſi oſtenderimus quomodo poſt Deum diligere & curare debemus animas noſtras, ſatis vtiq; declaratum erit,quomodo ex charitate debemus poſt Deum,rationabiliter primo & ſupra oĩa dilectũ,diligere nos debemus. Et quoniã poteſt homo eſſe prauus ſui amator & rectus, ideo hæc ſingula & ad plenum,& concorditer ſacræ ſcripturæ pertráctaui apud Ariſt. & Plato. nam in Epytho.ſuper ethicam. Ariſt.in li.9.trac.3.cap. 1. inuenies quomodo diſtinguitur de ſui ipſius amare, & declaratur quomodo liceat ſui eſſe amatorẽ,& maxime,& quomodo,& declarant differẽtiæ inter modũ,quo bonus amat ſeipsũ,& quo malus. Vide illic, & ſufficiet tibi pro præſenti propoſito.In diſpoſitione autẽ moralis philoſophiæ ad mentem Plat.in trac. 3. in cap. 7. inuenies duo, primo,quomodo quis ſit rectus ſui amator. ſecundo, quis malus & vituperabilis.

Ex his igitur conſtat quòd modus,quo ex̃ charitate poſt deum diligere nos debemus,integratur ex tribus, Primo,ꝙ charitatis amor ſit amicitia principaliter hominis ad deum, Secũdo ad ea q̃ ſunt dei,& nobis magis cõiũcta,inter quę eſt anima noſtra,in primis amorẽ charitatis ſeruare debemus.

Tertio ꝙ

Tertio ꝙ hęc eſt anima noſtra. Nihil.n.magis coniunctum nobis, quoniam aut ſumus anima, aut principaliter dicimur anima, ꝙ ſi inueneris in ſcript.ſanct.vituperari amantes ſeipſos, vt apud Pau.in ep.ad ti.2.c.3. intellige de his qui principaliter amant ſeipſos, ſecundum naturam ſenſitiuam, cui obtemperāt poſt poſita ratione, curantes inprimis fortunæ bona, & quæ corporis, quæ autem ſunt animi bona apud eos vltimo locantur. Qui autem ſibi ipſis curant animæ, & rationis bona, voluntq; potius fortunæ & corporis bonis carere, quàm virtutibus, & laudabilibus intellectus habitibus, iſti ſeipſos ex charitate diligunt.

Quantum ad tertium.ſ.quo modo proximum ex charitate diligere debemus, aduerte, ꝙ tunc proximum diligi cognoſcimus quando honoratur, & in neceſſitate ei ſuccurrimus, quando nec in re, nec in perſona nec in fama offenditur, & ideo deus optimus pro ſeruanda proximi dilectione, ſeptem ſtatuit in lege præcepta, qui habentur Exo.ca. 20.& in Deuteron.ca.5. inter proximos progenitores noſtri, primum obtinent gradum, vt tibi manifeſtabimus in cap. ſequenti. Primum igitur præceptum eſt hoc. Honora patrem tuum & matrem tuam, vt ſis longeuus ſuper terram, quam dominus deus tuus dabit tibi.

Secundum eſt, non occides.

Tertium, non mechaberis.

Quartum, non furtum facies.

Quintum, non loquaris contra proximum tuum, falſum teſtimonium.

Sextum, non deſiderabis vxorem proximi tui.

Septimū, nō concupiſces domū pximi tui, nō ſeruū, non ancillā non bouē, non aſinum, nec oīa que illius ſunt.

Quantū ad primum præceptū aduerte tria, primo p ly honora, intelligitur exterior reuerentia, & exhibitio ſubſidii tēporalis. Vnde ſi filius adultus, non ſubuenit parentibus infirmis, aut ſenibus, aut ad paupertatem deductis, inhonorat eos, agens contra hoc præceptum, vt habemus Matth. capi. 15. vbi ſeruator reprobat Phariſeos, qui ſuadebant filiis offerre, quę lucrabātur in tēplo, magis quā illud expo-

nere

nere in ſubſidium parentum. Vnde inquit dominus ad phariſeos. Quare vos tranſgredimini mandatum Dei propter traditionem veſtram? Nam Deus dixit: Honora patrē tuū & matrem tuam, & qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur? Vos autem dicitis. Quicunque dixerit patri, vel matri. Munus quodcunque eſt ex me, tibi proderit. i. quodcunque munus offero Deo, erit tibi vtile: ita quòd melius eſt mihi, & tibi patri, & matri meæ, offerre quę habeo Deo, quàm ſubuenire tibi (& ſubſequitur) & non honorificabit patrem ſuum, aut matrem ſuam, & irritum feciſtis mandatū Dei, propter traditionem veſtram. i. & docetis magis cuſtodiendas eſſe traditiones veſtras, quàm mandatum Dei. Conſtat ergo, ꝙ præceptum de dilectione, & honore parentū, intendit de reuerentia exteriori, & ſubſidio temporali.

Secundo per patrem tuum, non ſolum intelligendum eſt de homine patre: ſed de Deo patre, vt primo, & vſi patre, ex quo, vt inquit Paulus ad Ephe. cap. 3. omnis paternitas in cęlis, & in terra nominatur: & hæc eſt intentio Dei glorioſi in Malachia cap. 1. vbi inquit: filius honorat patrem, & ſeruus dominum. Si ergo pater ego ſum, vbi eſt honor meus? Si dominus, vbi eſt timor meus? per matrem autem non ſolum carnalis, ſed & ſpiritualis, quæ in baptiſmate regenerauit nos, & hæc eſt mater eccleſia. De qua inquit Paulus ad Gal. cap. 4. Illa quæ ſurſum eſt Hieruſalem libera eſt, quæ mater noſtra eſt.

Tertio pro longeuus ſuper terram, intelligitur præmium honorantis, quod confirmatur in Eccleſiaſti. cap. 4. vbi ſic legimus qui honorificat patrē, & matrem, vita viuet longiore, & hoc quidem præmium iuſtum eſt. Iuſtum eſt .n. vt qui alterius vitam ſeruat ac prolongat, præcipue aūt genitorum, a quibus poſt Deum eſſe, & vitā habuit, eius vita diutius à Deo conſeruetur ſuper terram pręſētis vitæ, & terrā viuentium, quæ eſt terra alterius vitæ, quam Dauid appellat terram viuentium. Pietas enim exhibita precipuè parentibus, eſt vtilis ad omnia ſecūdū Paulū. 1. ad Thimot. ca. 4. vbi inquit, Pietas aūt ad oīa vtilis eſt, promiſſionem habens vitæ, quæ nunc eſt, & futuræ.

Sed

Sed dices,quare deus non pręcipit parentibus curam habere filiorum,ſicut pręcipit in hoc mandato filiis habere curam parentum.

Reſpondeo,id duplici cauſa non fit,primo quia creſcente virtute ac robore corporali in filiis, decreſcit paulatim ſuperueniente ſenectute in parentibus. Deficienti autem virtuti,iuſte debetur ſubſidium,ergo rationabiliter pręceptum datur filiis de honore & cura parentum , & non econuerſo, ſecundo quia natura quamuis ſit poſt peccatum corrupta, inclinat & quodammodo cogitur , parentes habere curam filiorum,eo ꝙ ſunt de eorum ſubſtantia, & viuunt in filiis, ac perpetuantur in eis,ideo non poſſunt obliuiſci nec negligere filios. Vnde inquit dominus Iſaie cap.49.nunquit poteſt mulier obliuiſci infantem vteri ſui , vt non miſereatur eius. Videmus & bruta pro filiis non ſolum nutriendis, ſed & defenſandis contra nocere volentes, morti ſe exponere. Non ergo neceſſe fuit præcipere parentibus curam filiorum ſicut econuerſo.

Quod autem inter parentes & filios ſit naturalis amicitia,magiſq; naturaliter parentes diligant filios , & mater magiſquàm pater , determinauimus in Epyth. noſtris in libris Ethi.in libr.8.tra.2. cap. 6. vide tu ad placitũ.

Quantum ad ſecundum præceptum de dilectione proximi.ſ.non occides,aduerte.

Primo in ly occides intelligendum eſt hominem , in ly hominem,intelligendum eſt tã teipſum,quàm quemcunq; alium. Nam qui ſeipſum interficit, grauiſſime peccat , non ſolum ex diuina & Chriſtiana lege, ſed etiam lege morali humanitus inuenta,& de hoc ſatis locuti ſumus in diſpoſitione moralis philoſophie ad mentem Pla.& Ariſt.

Secundo aduerte,quòd homicidium hic prohibetur non abſolute ſed priuatę perſonę,eo quòd nullam authoritatem aut iuriſditionem habet contra perſonam proximi ſui, & id quidem dico,vt præſeruentur perſonæ publicæ , quibus eſt populi commiſſa defenſio,& legum obſeruantia . Nam in Exo.ca.22.commiſſa eſt authoritas puniendi & occidendi malos,iudicibus & principantibus,vnde in cap. 21.&. 22.

nu-

numerantur quàm plures caſus iuſti homicidii, & ſunt iſti.

Si quis percuſſerit hominem, volens eum occidere, morte moriatur.

Si quis per induſtriam occiderit proxmum ſuum, & per inſidias euelles eum ab altari meo, vt moriatur.

Qui percuſſerit patrem aut matrem, morte moriatur.

Qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur.

Qui furatus fuerit hominem, & eum vendiderit, conuictus noxe, morte moriatur.

Maleficos non patieris viuere.

Qui coierit cum iumento, morte moriatur.

Qui imolat diis, occidatur præter domino ſoli.

Conſtat igitur, quòd homicidum non prohibetur abſolute, ſed priuatæ perſonæ.

Terrio aduerte, quòd contra hoc præceptum multipliciter quis peccare poteſt, & reputari occiſor.

Primo per odium in ſola mente retentum. Vnde Ioan. in epiſtola prima. cap. 3. Qui odit fratrē ſuū, homicida eſt.

Secundo ex prauo ac pernicioſo exemplo, quoniam ſecū dum diui Gregorii doctrinam in paſtorali, tot mortibus digni ſunt, quot prauitatis exempla relinquerunt.

Tertio ex lingua ſiue ſcripto, præcipue contra legem, aliquē morti adiudicando, ſicut dauid in 2. Reg. c. 12. qui Vriā doloſe & iniuſte in mortem tradidit.

Quarto manu. i. qualicunque interfectione exteriori perpetrata, aut lapide, aut gladio, aut propinatione veneni.

Quinto ſubtractione cibi, vnde inquit. di. Ambr. paſce fame morientem, ꝙ ſi non paſcis, occidis.

His igitur modis, intentio eſt diuinæ legis prohibere homicidium.

Sed dices, nunquid abſolute & vniuerſaliter prohibetur homicidium priuatæ perſonæ?

Reſpondetur ꝙ non, nam in diuina lege, vt patet Exo. ca. 22. diſponitur, quòd ſi fur effringens domum, aut ſuffodiens inuentus fuerit, & accepto vulnere mortuus fuerit, percuſſor non erit ſanguinis reus, ſed conſtat quòd longe magis licet propriam vitam tueri, quàm domum & facultatem, ergo

priuatæ perſonæ licet occidere alium in caſu defendendi ſe. Licet. n. iure naturæ cui lex diuina non aduerſatur, iniuriam propulſare, & temperate vim vi repellere. Præterea, ex ordine charitatis quæ aſſignabimus infra, quilibet debet potius propriæ vitæ conſulere, quàm alienæ, ergo volētem me occidere, ſi non occurrit via animaliter euadendi, debeo ipſum occidere, & me ſaluare.

Sed aduertæ, ꝙ eſt vna opinio, tenens nullo modo & nullo caſu, nec etiam in defenſionem ſui, licere perſonæ priuatæ alium occidere, & id dicunt non licere, maxime homini per fectæ, vitæ, & fundant ſe ſuper illud Mat. c. 5. ſi quis te percuſſerit in vna maxilla, præbe ei, & alterā. Si ergo ſeruator, præcipit percuſſo non defenſare ſe, ſed iterum percutienti ſe exponere, non licet alicui alium occidere defendēdo ſe. Nec ſecundum hanc opinionem debeo opinari, ꝙ hoſtis me occidet, ſi eum non occidero, ſed ꝙ deus auxilium mihi præſtabit, aut euaſionis aut fugæ.

Verum, quia hæc opinio aduerſatur iuri naturæ, & dictamini rectæ rationis, & ordini charitatis ordinatæ, ideo nō tenetur, & dicitur ꝙ in ſui extremā defenſionē, licet aliū occidere, eo ꝙ lex iubens occiſorem debere occidi, in caſu defenſionis propriæ vitæ inſtituit defendentem ſe iudicem contra aduerſarium ſuum, ita ꝙ ſi ipſum interficit, interficit vice legis, & in caſu equipolet perſonę publicæ. Tu tamen id intellige, ſi neceſſitas eſt ineuitabilis, nam ſi te inimicus percuſſerit & receſſerit, aut ſi percutere deſtiterit, percutere eū non tibi licet, vel fugientem inſequi. Id. n. non ſpectaret ad repulſionem iniuriæ, ſed ad vltionem, quæ ex lege ad ſolum iudicem conſtitutum ſpectat.

Nec valet illud Matthei. Si quis te percuſſerit &c. Non enim eſt pręceptum, ſed conſiliū, quod pro loco & tpe, & ꝓ determinato caſu, & nō ſemꝑ obſeruādū eſt. Cuius ſignum eſt, ꝙ ſeruator, qui hoc cōſiliū dederat, nō ſeruauit in tpe paſſionis, nā vt legimus Io. ca. 18. cū ꝑcuſſus fuiſſet alapa à miniſtro pontificis, nō ꝑbuit ei alterā maxillā, ſed iuridice defendens ſe, inquit, ſi male locutus ſum, teſtimoniū ꝑhibe de malo, ſi bñ, cur me cedis? Cōſtat ergo q̄uo ſeruādū & intelligen-

gēdū ſit hoc ſecundum præceptum ſpectans ad dilectionem proximi,& ad conſeruationem,perſonæ.

Quantum ad tertium præceptum de dilectione proximi.ſ.non Mechaberis,aduerte quòd inſtitutum eſt propter conſeruationem famæ ex honore proximi, & propter ſeruādam pacem inter virum & vxorem,ac inter virum & proximum,& propter ſpeciei humanæ ex certa generatione conſeruationem,quę omnia ex Mechia auferuntur.

Aduerte ſecundo,ꝙ licet ex prima intētione legislatoris Dei,hic ſumatur Mechia proprie.i.adulterium,tñ conſequēter prohibetur omnis illicitus concubitus,vt fornicatio,quā multi mala conſuetudine deprauati,arbitrantur nō eſſe peccatum,quaſi ſit naturalis actus,ſicut comedere, ita ꝙ ſicut licet eſurienti,& non habenti cibum proprium, rapere alienum,ne deficiat,ita deſideranti coire, licet ei cum aliena,ſi non habet propriam vxorem. Verū quàm falſa ſit hæc opinio,manifeſtabimus cū loquemur de ſeptē vitiis mortalibus pro nunc tibi ſufficiat doctrina Pauli ad Coloſenſes ca. 3. vbi inquit. Mortificate ergo membra veſtra quæ ſunt ſuper terram,fornicationem,immundiciam,libidinem, concupiſcentiam malam &c.Et Io.in Apo.ca.21.qui inquit. Timidis autem,& incredulis,& execratis,& homicidis,& fornicatoribus,& veneficis,& idolatris,& omnibus mēdacibus pars illorum erit in ſtagno ardenti ignæ & ſulphuræ.

Aduerte tertio ꝙ in ſcriptura ſacra Mechia ſumi cōſueuit pro idolatria,& erronea diuini verbi expoſitione,iuxta primum dicit Hiere. cap. 3. Et vidit præuaricatrix ſoror eius Iuda,quia pro eo ꝙ Mechata eſſet auerſatrix iſrael dimiſiſſem eam &c.(& infra) & contaminauit terram,& Mechata eſt cum lapide & ligno. Iuxta ſecundum inquit Paulus ſecundæ,ad Cor.2.Non enim ſumus ſicut plurimi adulterantes verbum Dei,ſed ex ſinceritate coram Deo ſicut ex Deo in Chriſto loquimur.Quicunque ergo idolatrant, aut diuinam ſcripturam male exponunt. Mechi, ſunt, agentes contra hoc præceptum,licet prima intentione intelligendū ſit de Mechia corporali.

Quantum ad quartum præceptum, in ordine ſpectans ad dilectionem proximi. ſ. non furtum facies, aduerte, quòd ex hoc præcepto lędi prohibetur proximus in rebus fortunę quæ non ex lege matrimonii, vt vxor, ſed ex hæreditate, aut labore, aut ingenio iuſte ſibi debentur.

Aduerte ſecundo, quòd furtum ex proprio ſignificato ſic diffinitur, furtum eſt contractatio rei alienæ inuito domino, cum animo lucrandi.

Dicitur contractatio, quoniam niſi quis actu & opere, rem non ſuam contractet, non dicitur furtum, non enim ſolo affectu committitur.

Dicitur rei alienæ, quoniam in re ſua non committitur furtum, ſecus eſt, ſi quis mecum habeat rem communem, vt duo ſocii in lucro ante diuiſionem lucri.

Dicitur, inuito domino, quoniam ſi arbitratur dominum conſenſurum, aut permiſſurum, & iuſtam habent cauſam ſic arbitrandi, non erit furtum, ſi autem non adſit iuſta cauſa ſic credendi committitur furtum.

Dicitur animo lucrandi, quoniam ſi quis ancillam alienā rapiat, animo luxuriandi, non proprie furtum facit, ſed rapinam, quòd ſi eam rapiat animo vendendi, vtique furtum cō mittit. Præterea, ſi quis non animo lucrandi, ſed neceſſitate victus, aliena accipiat, non erit furtum, quoniam in neceſſitatis caſu, omnia ſunt communia.

Aduerte tertio, quòd in hoc præcepto ſub nomine furti, intelligitur prohibitio cuiuſcunque illicite vſurpationis rei aliene, vt ſunt violenta, rapina, vſura, fraudulenta, negociatio, violentæ & immoderatæ principium exactiones, & militum extorſiones.

Sed dices, ſi ſub nomine furti prohibuit Deus omnem illicitam vſurpationem, quare prohibuit ſolum ſub nomine ſpeciei. i. furti, quòd eſt ſpecies illicitæ vſurpationis, & non ſub nomine generis, puta rapinę, cum omnis qui furatur rapiat, & non econuerſo.

Reſpondeo id fecit deus, quoniam hebręis legem horū præceptorum per Moyſem dedit, qui proniores ad furtū, vt pote occultum erant, ne conuincerentur teſtibus, à rapina

vero

vero violenta, timore pœnæ iudicialis, magis ſe abſtinebant, ideo lex prouidit malo, in quo maior erat hebræorum inclinatio. Intentio tamen legislatoris fuit, omnem vſurpationē illicitam, ſiue fiat per perſonam priuatam, ſiue publicam prohibere. Vnde de principibus raptoribus dicitur Iſaie c. 1. principes tui ſocii furum & infideles, fuit inſuper conſuetudo hebraicæ linguæ, omnem raptorem, ſiue manifeſtum, ſiue occultum, & etiam eſt mos vulgaris, appellare furem, & ſic conſtat, ꝙ per furtum prohibetur omnis illicita vſurpatio rei alienæ.

Quantum ad quintum præceptum in ordine, ſpectans ad dilectionem proximi. ſ. non loquaris contra proximum tuum, falſum teſtimonium, aduerte primo, quòd prima legislatoris intentio eſt, prohibere falſum teſtimonium contra proximum in iudicio, ne decipiatur iudex, & proximus iniuſte puniatur, propterea prouidit diuina lex de ſufficientia & numero teſtium in iudicio, & de pœna teſtis vnius falſi conuicti in iudicio. Vnde in Deutero. cap. 19. ſic ſtatuitur. Non ſtabit teſtis vnus contra aliquem, quicquid illud peccati & facinoris fuerit, ſed in ore duorum vel trium teſtium ſtabit omne verbum, ſi ſteterit teſtis mendax contra hominem, accuſans eum præuaricationis, ſtabunt ambo quorum cauſa eſt ante dominum in conſpectu ſacerdotum & iudicū, qui fuerint in diebus illis. Cumq; diligentiſſime perſcrutantes inuenerint falſum teſtimonium dixiſſe contra fratrem ſuum & mendacium, reddent ea ſicut fratri ſuo facere cogitauit, non miſereberis eius, ſed animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede exiges.

Aduerte ſecundo, quòd ſecundaria legislatoris intentio, eſt prohibere omne mendacium, per quod proximo damnū infertur, quod & falſum teſtimonium poteſt dici. Vnde prouerbiorum cap. 12. ſic legimus, qui mentitur. ſ. contra proximum, teſtis eſt fraudulentus. Vt autem ſcias, quòd mendacium eſt contra proximum, & in damnum ſuum, ex conſequenti peccatum mortale, & lege prohibitum, non ſolum præſenti præcepto, ſed & in tota ſcriptura, præcipue ī Prouer-

biorum ca. 12. vbi ſic legimus. Abominatio eſt domino labia mendacia, qui autem fideliter agunt, placent ei. Aduerte, ꝙ apud Augu. & communiter theologos quatuor ſunt mendacii genera. ſ. perniciosum, libidinoſum, iocoſum, officioſum.

Perniciosum fundatur in intentione nocendi proximo, quo quis mentitur, vt noceat.

Libidinoſum fundatur in ſola affectione mentiendi, quia delectatur quis mendacio, vt re ſibi placita, etiam ꝙ nulli noceat, nec ſibi nec alteri proſit.

Iocoſum fundatur in intentione mouendi, animum auditoris ad complacentiam, & ſolatium ac riſum.

Officioſum fundatur in intentione, quia quis intendit mẽtiri vt proſit ſibi vel alteri, vel vt caueat ſibi aut alteri a malo imminenti.

Perniciosum contingit fieri tribus modis, quoniam aut quis intendit mentiri, vt noceat proximo, quo ad animæ ſalutem, vt. ſ. auertatur à fide catholica, aut à recta viuendi regula, quales ſunt qui dogmatizant. B. Virginem non permãſiſſe virginem poſt Chriſti natiuitatẽ, & qui aſſerunt luxuriam & vſuram non eſſe peccatum. Iſti dicuntur mendaces in doctrina pietatis & religionis, & vltra hoc ꝙ grauiſſimẽ peccant, exterminandi ſunt. Vnde Pau. de his mendacibus itẽ deus inquit ad Gal. c. 5. Vtinã abſcindant qui vos cõturbant. ſ. inſana fidei xpianæ doctrina, aut intẽdit nocere, quo ad ſalutẽ corporis, ſicut qui mendacitur perſequitur iniuſte accuſando ꝓximum, vt interficiatur aut muttilletur, aut incarceretur, aut exulet, aut intendit nocere in fama & bonis fortunæ, ſicut q̃ detrahit mulieri caſtæ, & mercatores & alii in contractibus mentientes, & in omnibus his modis, mendacium eſt mortale peccatum. Libidinoſum fit tantum vno modo, quando. ſ. quis mentitur ſiue in paruis, ſiue in magnis non animo nocendi, nec delectandi nec iuuandi, ſed tantum quia gaudet mentiri, & mendatia configere, ſicut rẽ ſibi delectabilem. Iſti dicuntur natura mendaces, neſcientes loqui veritatẽ, de quibus intendit Pſal. filii hominũ vſq; quo graui corde, vt quid diligitis vanitatẽ, & quæritis mendacium?

Ioco-

Iocoſum ſit tantum vno modo. ſ. quando quis ſola intentione delectandi auditorem mentitur, & hoc quidem mendacii genus, vt plurimum curiales, & quos dicimus placidos exercent, vt concilient ſibi gratiam aſtantium, & ex ſui natura eſt veniale.

Officioſum autem contingit fieri tribus modis, poteſt.n. fundari in triplici vtilitate. Nam quis poteſt mentiri vt ſibi vel alteri proſit in bonis fortunæ ſeruandis, vt cum quis mẽtitur, ne raptores pecuniam ſuam aſportent, vel alia bona, poteſt etiam mentiri, vt ſibi vel alteri proſit in bonis corporis, vt cum interrogatur aliquis, an ſit talis, vel an talem viderit, quem ſcit inquiri, vt ad carcerẽ vel mortem trahatur, & reſpondit mentiendo, ſe eum non vidiſſe vel nec ſe talem eſſe. Poteſt etiam quis mentiri, vt proſit ſibi vel alteri in bonis animæ ſeruandis, quæ etiam in corpus redundant, vt ſi puella impetatur à libidinoſo, & dicat mentiendo pro ſeruanda caſtitate, quoniam percuſſa ſum peſtæ ne tangas me, & hoc quidem mendacium ex ſui natura tribus modis prædictis eſt veniale, niſi ex aliquo accidenti fiat mortale.

Licet autem quodcunque prædictorum ſit illicitum, qm̃ nunquam mentiri licet, tamen genus primum videtur eſſe à legiſlatore præcipue prohibitum in pręcepto prędicto, quoniam aduerſatur dilectioni ipſius proximi. Non enim ſe compatiuntur diligere proximum, & illi velle nocere, ſed dices, videtur hoc pręceptum ſuperfluum eſſe, nam continetur in pręcepto ſecundo. ſ. nõn aſſumes nomen Dei tui in vanum, in cuius expoſitione dictum eſt, ꝙ in hoc præcepto prohibetur periurium, & mendacium, & blaſfemia. Conſtat autem ꝙ falſus teſtis mentitur & periurat, ergo non oportuit diſtinguere hoc pręceptum ab illo ſecundo.

Reſpondetur, teſtis mentiens & periurans contra proximum dupliciter peccat, primo in deum, quoniam inuocat ad confirmationem falſitatis ſuæ teſtem diuinam veritatem, & hoc prohibetur directe in ſecundo precepto, quod ad Dei dilectionem ſpectat. ſecundo peccat in proximum decipiendo ipſum, & damnum inferendo, aut in animã aut in

corpore, aut in fama, aut in re exteriori, & hoc directe prohibetur in præſenti precepto ordinato, ad proximi dilectionem. Non ergo ſuperfluum eſt.

Quantum ad ſextum preceptum, ſpectans ad dilectionẽ proximi. ſ. non concupiſces vxorem proximi, & quantum ad ſeptimum, ſ. non cocupiſces domum proximi tui, non ſeruum, non ancillam, non bouem, non aſinum, nec omnia quæ illius ſunt, aduerte quòd in Deuter. cap. 5. vno contextu ſimul inſtituutur. Sic enim legimus, non concupiſces vxorẽ proximi tui, non domum, non agrum, non ſeruum, non ancillam, non bouem, non aſinum, & vniuerſa quę illius ſunt, ſimiliter igitur declarabimus ea.

Tu igitur aduerte, quoniam quis poteſt proximo nocerę & contra eum peccare, non ſolum opere, vt Mechando occidendo, furando, & non ſolum verbo, vt falſum teſtimonium loquendo contra eum, ſed etiam concupiſcendo, aut perſonam lege ſibi coniunctam. i. vxorem, aut rem ſuam, ideo vltra præcepta, quibus prohibetur offenſa operis & oris, in his duobus præceptis, prohibetur cordis mali concupiſcentia, quo ad luxuriam, & quo ad auaritiam, ſiue vt dicunt alii quo ad concupiſcentiam carnis, & concupiſcentiam oculorum.

Sed dices, videntur hæc duo præcepta ſuperflua, nam qđ dicitur, non concupiſces vxorem proximi tui, continetur in illo nō Mæchaberis, qui enim prohibet poſterius, & prius. Conſtat autem, ꝙ cōcupiſcentia precedit adulterium ſimiliter quod dicitur non concupiſces domum proximi tui, nec vniuerſa, quæ illius ſunt, continetur in præcepto de non furando, ſiue rapiendo rem alienam. Nullus enim furatur, niſi rem prius concupitam, ergo videntur ſuperflua.

Reſpondetur, licet hæc duo præcepta virtualiter contineantur in duobus ſupradictis, tamen oportunum fuit ſeorſum hæc inſtituere, quoniam concupiſcentia carnis, & concupiſcentia oculorum, delectationes ſuas habent ante operis conſumationem, ꝙ non ſic eſt de concupiſcentiis aliorũ actuum. Ad frenandam igitur hanc delectationem in concupiſcendo, decuit ſpeciali præcepto prohiberi.

Sed

Sed dices,ſicut actum mecandi præcedit concupiſcentia, & ſimiliter actum furandi,ſic & actum occidendi,ſicut ergo his duobus mandatis prohibita eſt concupiſcentia carnis & oculorum, ſic ſpeciali mandato prohiberi debuit concupiſcentia occidendi & vindicandi.

Reſpondetur,non eſt eadem ratio,de concupiſcentia occidendi,& ea quæ eſt carnis,& oculorum. Nam naturaliter dati ſunt homines ad luxuriandum, & rapiendum aliena, ideo duo oportuit inſtitui præcepta,inhibitoria, vnum, quo ad voluntatem ne concupiſcat,alterum,quo ad opus,ne iniurietur & damnum inferat proximo in re. Non ſic autem eſt in occidere, nam homo naturaliter aborret voluntatem & opus homicidii,quoniam vnaqueq; res amat ſpeciẽ ſuam,& nititur eam conſeruare.Vnde Eccleſia.cap. 13. ſic legimus, omni vita tua dilige deum, & inuoca illum in ſalute tua. Oẽ animal diligit ſibi ſimile ſic, & omnis homo proximum ſibi.Omnis caro ad ſimilem ſibi coniungetur,& omnis homo ſimili ſui ſociabitur.Cum igitur homo non inclinetur naturaliter ad homicidium, ſed potius ex accidente, puta cum extra ſe exit furore iræ,vel temeræ concupiſcentię, nõ opus fuit inſtituere præceptum,prohibens deſiderium occidendi,ſed ſufficit præceptum prohibitorium operis.Non ſic autem de Mechia & furto,vt declaratum eſt, ergo &c. Hæc de modo diligendi proximum dicta ſint.

Quantum ad quartum. ſ. quo modo corpus noſtrum & proximi diligendum ſit,aduerte quòd de hoc, iam locuti ſumus in diſpoſitione philoſophiæ moralis ad mentem Platonis in trac[illegible]a.1.&.2. cuius doctrina in hoc penitus conformis eſt Chriſtianæ.Arbitratur enim corpus noſtrum & proximi ſic colendum & diligendum, ꝙ animæ in bonis operibus quàm maxime deſeruiat.Quatenus autem foret impedimento, comprimendum ac difugiendum eſt, velut quid inimicum,& hanc ipſam doctrinam tradidit nobis ſeruator & Paulus.Nam Marc.c.9.inquit, ſi ſcandalizauerit te manus tua,abſide illam.Bonum eſt tibi debilem intrare in vitam,quàm duas manus habentem,ire in gehennam,in ignẽ inextinguibilem,vbi vermis eorum non moritur, & ignis

non

non extinguitur, & ſi pes tuus te ſcandalizat, amputa il-lum &c. Paulus autem, non aliud videtur commentatus, quàm omnibus & ſibi ſuadere, vt ſic corpus diligatur ac cu-retur, ꝙ ſpiritui deſeruiat, ſicq; caſtigetur, ꝙ contra ſpiritum non præualeat. Vnde ad Ro. cap. 12. inquit. O bſecro vos fratres per miſericordiam Dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem ſanctam Deo placentem. Secundæ vero ad Cor. cap. 9. de caſtigando corpore, ne contra ſpiritum in-ſurgat inquit. Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redi-go, ne forte cum alijs prædicauerim, ipſe reprobus efficiar. Hoc igitur modo, & non aliter corpus noſtrum, & proximi ex charitate diligendum eſt. Hæc de præſenti cap. dicta ſint.

CAPVT QVARTVM.

IN capite quarto declarandus eſt ordo ſeruandus in dili-gibilibus ex dilectione charitatis. Tu igitur aduerte ſecū-dum Diuum Augu. in primo de doctrina Chriſtiana, quē communiter ſequuntur ſolemniores Theologi, ordinem di-ligendi ex charitate quæ diligibilia ſunt, ſic diſponendum eſſe.

Primo & ſuper omnia diligendus eſt Deus.
Secundo anima propria.
Tertio anima proximi.
Quarto corpus proprium.
Quinto corpus proximi.
Inter proximos autem.
Primo diligendi ſunt pater & mater.
Secundo filii.
Tertio vxor.
Quarto cognati iuxta gradus ſuos.
Quinto noti & conterranei ſiue conciues.
Sexto extranei, & peregrini.
Septimo inimici.

Et pro ſingulis prędictorum aſſignanda eſt propria ratio ordi-

ordinatæ dilectionis.

Primo quod Deus in primis & ſuper omnia ſit diligendus tota mente,& tota virtute,ideſt tantum quantum poſſumus,ita ꝙ ſi infinite diligere poſſemus, infinite diligere debemus, ſic declaratur in qualibet amicitia ille primo & maxime diligendus eſt, in quo primo, & eſſentialiter inuenitur illud bonum,ſuper cuius communicationem & conſortium talis amicitia fundatur,& à quo deriuatur ad alios. Sicut conſtat in amicitia ciuili,quę primo & maxime reſpicit ciuitatis principem,quoniam ab eo pendet & deriuatur totum ciuitatis bonum. Vnde vt declarauimus in politicis, principi maximè debetur fides,honor, amor,& obedientia. Sed amicitia charitatis,vt declarauimus ſupra, fundatur in communicatione & participatione æternæ beatitudinis. Hęc autem primo & eſſentialiter eſt in Deo, cum ſit ipſe Deus, & ab eo deriuatur ad creaturas intellectuales, ergo Deus primo & maximè & ſine menſura diligendus eſt.

Prætereà, ſi quis aliquem ex ſuis proximis includendo patrem & matrem,magis quàm Deum amat,ex ſacro euāgelio reprobatur.Dicitur enim Mat.cap. 10. Qui amat patrem aut matrem pluſquam me, non eſt me dignus, & qui amat filium aut filiam pluſquam me, non eſt me dignus, & qui non accipit crucem ſuam & ſequitur me, non eſt me dignus.

Cum igitur vnumquodque amabile ſit inquantum bonum,ergo Deus qui eſt infinitum & primum bonum, & fons omnis boni, & extra quod non eſt bonum, primo & ſuper omnia diligēdus eſt, ac pro vili habenda ſunt cætera, niſi in ordine ad Deum, ſicut de ſeipſo docuit nos Paulus, qui ad Phil.cap.3.inquit, propter quem ſcilicet Chriſtum Deum omnia detrimentum feci, & arbitror vt ſterco ra, vt Chriſtum lucrifaciam,vt & in eo inueniar non habens meam iuſtitiam,quæ ex lege eſt, ſed eam quæ ex fide eſt Chriſti Ieſu, quæ ex Deo eſt iuſtitia in fide ad cognoſcendum illum.

Secundo,ꝙ anima ꝓpria ſit immediate poſt Deū diligenda & magis ac priuſquam aīa ꝓximi,declaratur ſic.Deus ex cha-

charitate diligitur,vt principium & fons boni æterni,in quo ſtat beatitudo noſtra.Homo animam ſuam diligit vt participem & capacem illius beatitudinis.Animam proximi diligit,vt ſociam illius beatitudinis,conſociatio ergo quam habet anima proximi cum anima noſtra,eſt ratio diligendi ex charitate animam proximi.Conſociatio vero vnio quædam eſt,dicuntur enim conſociata quæ in aliquo opere aut exercitio vniũtur.Qualis ergo proportio inter vnitatem & vnionem,talis erit inter dilectionem animæ noſtræ & animę proximi.Sed conſtat vnitatem eſſe potiorem quàm vnionem. Magis eſt enim aliqua duo eſſe vnum,quàm eſſe vnita, ſed anima noſtra eſt vnum nobiſcum, quoniam aut anima eſt homo,aut eſt principale in homine,ita ꝙ eſt virtualiter homo,prius igitur & magis diligenda eſt anima noſtra quàm anima proximi.

Pręterea,dicitur Leu. cap. 19. Diliges proximum tuum ſicut te ipſum, ergo dilectionis exemplar ex charitate ad animam proximi,ſumitur ex dilectione ſui ipſius,ſed exemplar prius eſt,& potius exemplato,ergo prius & magis diligenda eſt anima noſtra,quàm anima proximi.

Et confirmatur ſigno,quoniam homo non debet peccatum committere,quod contrariatur beatitudini,vt proximi animam liberet a peccato.Hoc enim eſſet ſe ipſum perdere, & alium lucrari,quod reprobat ſeruator noſter Matt.ca.16. Vbi inquit,quid prodeſt homini,ſi mundum vniuerſum lucretur,animæ vero ſuę detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima ſua?

Conſtat ergo,ꝙ poſt Deum,& ante dilectionem animæ proximi,diligenda eſt anima noſtra,ex qua dicimur diligere nos ipſos ſecundum naturam ſpiritualem, quæ in nobis eſt,prius & magis quàm proximum ſecundum animam.

Tertio, ꝙ anima proximi ſit prius ac magis diligenda, quàm corpus noſtrum,declaratur ſic,anima proximi magis ſociatur animæ noſtræ, in communicatione beatitudinis quàm corpus noſtrum,ergo debet a nobis magis diligi, quã ipſum corpus proprium. Antecedens quidem patet,quoniã anima noſtra & proximi,ſunt eiuſdem naturæ ſpecifice intelle-

tellectualis,ergo ſunt equæ,apte beatificari, corpus autem noſtrum cum non ſit naturæ, intellectualis, non eſt aptum beatificari,niſi per quandam deriuationem,prout beatitudo animæ redundat in corpus,ſecundum illas dotes,quas aſſignabimus in parte vltima huius operis, ergo anima noſtra & anima proximi, magis ſocientur in beatitudine, quàm corpus noſtrum. Concluſio vero ſic probatur. Charitas eſt amicitia aliquorum, vt communicant in beatitudine, vel poſſunt communicare, ergo quod magis communicat,vel poteſt communicare cum anima noſtra in beatitudine, prius & magis diligẽdum eſt,ſed vt declaratum eſt. Anima proximi magis communicat animæ noſtræ in beatitudine, quàm corpus proprium,ergo &c.& confirmatur ex doctrina Ioan.in epiſtola.1. cap. 3. qui inquit. In hoc cognouimus charitatem Dei:quoniam ille animam ſuam. i. vitam corporalem pro nobis poſuit,& nos debemus pro fratribus noſtris.i.pro ſalute animarum proximorum noſtrorum,animas.i.corporum noſtrorum,vitam ponere, ex quibus conſtat,ꝙ Ioan.exemplo ſeruatoris, docet proximum quo ad animam prius ac magis diligendum,quàm corpus noſtrum, quoniam pro ſalute proximi debemus corporis vitam morti exponere. Vnde & ſeruator Ioannis cap.15.inquit. Maiorem hac dilectione nemo habet, vt animam ſuam. i. vitā ponat quis pro amicis ſuis.i.pro ſalute animarum amicorū ſuorum. Hæc eſt ergo vera doctrina Chriſtiana, quam Diuus Auguſti.in primo de doctrina Chriſtiana firmauit, vbi vere ac ordinatæ charitatis ſeriem tradens aſſerit Deum primo loco,nos ipſos quo ad animam ſecundo,proximum quo ad animam tertio loco,corpus noſtrum quarto loco. Eandē doctrinam firmarunt ſancti martyres, qui videntes quàm plures fidelium in tormentis deficere in fide, proſiliebant in medium adhortantes eos,non timentes tyrannos, morti ſe tradentes,vt proximorum ſaluti occurrerent, ſicut legimus de Beat.Georgio.& Beata Catharina martyre, atque B.Sebaſtiano,qui Marcum & Marcelianum deficere videns in fide,dum eſſent ad fletus ſuorum emolliti, in medium ſe obiiciēs, eos adeo animauit,ꝙ conſtantes martyrium ſuſceperunt,

perunt, & ipſe ſimiliter coronam accepit glorioſę mortis.

Quarto, quòd corpus proprium ſit prius ac magis diligendum quàm corpus proximi, declaratur ſic, ex prædictis, magis ac prius debemus diligere animam propriam, quàm animam proximi, ex conſequenti corpus magis unitum animæ noſtræ, in quo deriuabit noſtra fœlicitas, ſed conſtat, quòd corpus proprium magis unitur animæ noſtræ, quàm corpus proximi, concurrit enim ad conſtitutionem unius ſuppoſiti, & ad noſtram beatitudinem per redundantiam, corpus autem proximi nullum horum ſibi uendicat, ut patet, ergo magis diligẽdũ eſt, & prius, quàm corpus proximi. Hinc eſt, ꝙ ubi de ſalute & corporali uita agitur, naturali inclinatione unuſquiſque primo ſeruat ſeipſum, ꝙ ſi nõ poteſt ſe & proximum ſeruare, quo ad corpus, dimittit corpus proximi, imo ſi poteſt ipſum inuadẽtem occidit, ut ſe ſaluet, & id quidem ordinatiſsimè fit, quoniam non eſt minus ordinatus affectus charitatis, quam inclinatio naturalis. Vtrunque enim a Deo eſt authore naturæ, & omnis boni gratuiti, ſed uidemus unam quamquã naturam conari ad cõſeruationem ſui ipſius, & ad deſtructionem ſui contrarii, ergo etiam amore charitatis rationabiliter amandum eſt prius & magis, corpus proprium, quàm alienũ, & ut conſeruemus ipſum, licet nobis deſtruere corpus proximi ſi non poteſt aliter fieri.

Quinto quòd corpus proximi poſt corpus proprium ſit prius ac magis diligendum amore charitatis, quã .ſ. bona fortunę declaratur ſic, corpus proximi maiorem conuenientiam nobiſcum habet, quã bona fortunę. Eſt enim eiuſdem naturę cum corpore noſtro, & concurrit ad conſtitutionem ſuppoſiti in proximo ſicut in nobis corpus noſtrum, & ita participat per redundantiam in beatitudine, ſicut corpus noſtrum. Quę autem nobiſcum magis conueniunt, magis diligenda ſunt, quoniã ſimilitudo conformitas, & unio & communicatio cauſa ſunt per ſe amoris, ut declarauimus in.8.libr. Ethico. Sicut autem ſe habet ſimpliciter ad ſimpliciter, ſic magis ad magis & cętera. Cum igitur bona fortunę nullam ex predictis conditionibus nobiſcum habeant,

patet, ꝙ minus diligenda ſunt, quàm corpus proprium. Hinc manifeſtum tibi eſt, quòd quicunque magis curat diuitias, quàm uitam proximi, non eſt in charitate, quoniam, ut inquit Ioannes in epiſtola prima capitu. 5. qui habuerit ſubſtantiam huius mundi, & uiderit fratrem ſuum neceſſe habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?

Quod autẽ inter proximos prius & magis diligendi ſint progenitores noſtri.ſ.pater & mater, declaratur ſic. In ſacra lege tacitis aliis proximis, ſiue ſint conſanguinei ſiue conciues, ſiue extranei non inſtituitur prçceptũ de diligendo proximo in ſpecie, niſi reſpectu patris & matris. Dicitur enim Exo.cap.20. Honora patrem tuum, & matrem tuam, ut ſis longæuus ſuper terram, & non dicit, honora patruum aut amitam, &c. Intentio ergo diuinç legis eſt, ꝙ inter proximos prius ac magis diligamus parentes.

Prçterea, inter proximos illi prius ac magis diligendi ſunt, qui in beneficiis nobis impenſis magis aſſimilantur Deo, quem ſuper omnia diligere tenemur, ut declaratum eſt ſupra, ſed parẽtes noſtri in beneficiis nobis impenſis magis aſſimilantur Deo: nam ſicut a Deo, vt a primo omnis eſſe ac boni principio habemus eſſe, uiuere, & neceſſaria uitç, ſic a parentibus ut cauſis ſecundis per generationem trahimus eſſe; per educationem conſeruamur ineſſe, & eruditionem ac diſciplinam ab eis, ſiue eorum cura recipimus. Quç quidem beneficia ordine naturæ à nullo alio proximo recipimus. Ergo prius ac magis diligendi ſunt quàm cæteri proximi, & de hac quidem parentum dilectione, ſatis & conformiter huic Chriſtianæ doctrinæ locuti ſumus in Epythomæ noſtra ſupra Economicã Ariſt. Vide tu ad placitum, ubi inuenies, ꝙ parẽtes noſtri a nobis habendi ſunt, vt dii ſecundi.

Sed dices, licet pater & mater ſint magis diligendi, quam cæteri proximi, quæritur comparando patrem, & matrem adinuicem, quis magis diligendus ſit.

Reſpondetur, aut conſiderantur inquantũ ſunt principia eſſe ac generationis noſtræ, aut quantum ad educationem, aut

aut quantum ad bonitatem ſiue malitiam moralem in eis exiſtentem,ſi reſpectu primi, pater eſt magis diligendus, quoniam eſt principium actiuum & formatiuum,mater autem paſſiuum ac materiale,ſed actiuum melius ac excellentius eſt.Melius vero ac dignius,eſt ex ſui natura magis diligendum.Vnde quia Deus optimus eſt, ſumme diligendus, ſi reſpectu ſecundi,mater pro tenera ętate: magis diligenda eſt.Illa enim infantem lactæ nutrit,primo erudit,& aſſiduis laboribus eum curat,fouet & conſeruat,pro adulta vero ætate & pro futuro tempore ad conſeruationem ſucceſſionis, pater magis diligendus eſt.Alit.n.filium adultum, niſi ſuperueniat impotentia,& de hęreditate prouidet, ſi reſpectu tertii,qui melior eſt in moralibus,magis diligendus eſt, ſed hic amor non eſt filii ad parentes, vt parentes ſunt, ſed vt magis aut minus ſunt homines virtuoſi, quo amore qui melior eſt,magis diligendus eſt,vt declarauimus in.8.ethico.Et hæc quidem amicitia non naturalis,ſed honeſta dicitur,ea autem qua diligo parentes,vt parentes, vt mei principia ſunt: naturalis dicitur, quoniam in naturali origine fundatur.

Quod vero poſt parentes:filii magis diligendi ſint quocunque alio proximo conſanguineo ſiue conciue alio,declaratur ſic.Dilectio ſui eſt maior quacunque alia erga proximum,ut declarauimus ſupra, ſed dilectio qua pater diligit filium,aſſimilatur dilectioni,qua quis ſeipſum diligit,vt diximus in.8.Ethic.Nam filius eſt aliquid patris,cum ſit genitus de ſubſtantia patris,& hac de cauſa dicatur pater in filio viuere,ergo &c.Præterea filius eſt propinquior & coniunctior patri,quocunque alio proximo, quoniam filius eſt, velut pars patris, quod non verificatur de quocunque alio proximo,ergo ſupra omnes alios proximos diligendi ſunt filii,& hāc quidem intenſam dilectionem filiorum inſinuat Paulus ad Galat.cap.4.inquiens,filioli quos iterum parturio,donec formetur Chriſtus in vobis.

Sed dices, ſi filii magis amandi ſunt quàm alii proximi etiam conſanguinei, eo ꝙ filius eſt aliquid patris, vt potē de ſubſtantia patris,& eſt velut pars patris, ergo ſi quis habeat

beat patrem & filium, magis debet diligere filium, quàm pa trem, cùm pater non ſit de ſubſtantia eius, nec velut pars illius, ſed econuerſo, cuius tamen oppoſitum determinatum eſt. Concluſum eſt enim, ꝙ inter omnes proximos primo diligendi ſunt parentes, deinde filii.

Reſpondetur ꝙ non inconuenit diuerſa ratione patrem eſſe magis diligendum quàm filium, & filium quàm patrē. Graduatur enim dilectio ex parte boni diligibilis, & ex parte coniunctionis, ex parte quidem boni diligibilis, ſic graduatur, ꝙ maius bonum eſt magis diligendum, & maximū bonum maxime diligendum, ex parte vero coniunctionis & vnionis, ꝙ eſt magis coniunctum diligenti, eſt magis diligendum, cum ſit amor vis vnitiua. Quoniam igitur pater eſt principium productiuum filii, & non econuerſo, & principium, vt principium melius ac dignius eſt pricipiato, ideo ſecundum hanc rationem concluſimus patrem eſſe magis diligendum, quàm filium. Pater enim in hoc aſſimilatur Deo, quem in primis diligere tenemur. Quoniam vero filius meus mihi magis coniunctus eſt, quàm pater meus cū ſit aliquid mei, & de ſubſtantia mea, pater autem meus non eſt de ſubſtantia mea, ideo ratione maioris coniunctionis debeo magis diligere filium meum, quàm patrem meum.

Sed dices, conceſſo ꝙ diuerſa ratione, magis diligendus ſit pater quàm filius, & econuerſo quo ad effectū interiorē, quæritur quo ad prouidendum in neceſſitate, ſuppoſito ꝙ vterque ſint in neceſſitate equali conſtitutus, cui prius ac magis ſuccurrendum ſit.

Reſpondetur quòd patri, quoniam & lex naturæ, & dominicum præceptum ad hoc nos cogit. Non.n. datum eſt in legē præceptum de honorando & diligendo filio, neq; quòd ei ſuccurratur, ſed de patre & matre. Præterea, beneficia maxima accepimus a parentibus, quæ nō poſſumus equaliter reddere, vt ſunt eſſe, conſeruatio in eſſe per educationem, & diſciplina, quæ non accipimus a filio, ſed iure naturæ beneficiatus benefico ſuo obligatur, ergo vbi eſt maximū acceptū beneficium, ibi ſumma remanet obligatio. Hac de cā Deo infinite obligamur, qm ab ipſo quicquid boni in nobis eſt

accepimus cum igitur citra Deum, parentes ſint maximi beneſactores noſtri, illis maxime, & in neceſſitate ſuccurrere obligamur, vnde obligor vendere filium, vt patrem meum nutriam.

Quod poſt filios magis diligenda ſit vxor quàm quicunque alius proximus conſanguineus, exceptis parentibus, declaratur ſic. Cum amor ſit virtus vnitiua & coniunctiua, vbi eſt maior coniunctio, ibi debet amor eſſe maior, ſed poſt filium, maior eſt coniunctio vxoris & viri, quàm cuiuſcunq; conſanguinei, dicuntur. n. eſſe duo in carne vna, ꝙ non verificatur de quocunq; conſanguineo, ratione igitur, maioris vnionis diligenda eſt vxor magis quàm conſanguinei, tamẽ poſt parentes & filios, & hanc dilectionem inſinuauit Paulus ad Eph. cap. 5. vbi inquit. Viri debent diligere vxores ſuas, vt corpora ſua. Qui ſuam vxorem diligit, ſeipſum diligit, nemo enim vnquam carnem ſuam odio habuit, ſed nutrit & fouet eam, & infra, veruntamen & vos ſinguli vnuſquiſq; vxorem ſuam diligat ſicut ſeipſum, vxor autem timeat virum ſuum.

Sed dices, ſi ẜm Paulum homo debet diligere vxorem ſuã ſicut ſeipſum & ſicut proprium corpus, cum vt ſupra determinatum eſt, homo magis ſe debeat diligere ſecũdũ animã, quàm quẽcunq; proximũ ſecundum animã etiã includẽdo patrẽ & matrẽ & filiũ, & ſecundũ corpus quam quẽcunque, pari mõ ꝓximũ ſecundũ corpus, ſequitur ꝙ vir debeat vxorẽ diligere, magis quàm parẽtes & filios, cuius oppoſitũ determinatũ eſt. Dcm̃ eſt. n. ꝙ in dilectione ꝓximi, primo diligendi ſunt parentes, ſecundo filii, tertio vxor.

Reſpondetur, & concedo ꝙ hõ debet magis diligere vxorẽ quo ad cohabitationẽ & copulã carnis ad prolẽ generandã quàm parentes & filios. Vnde Gen. ca. 2. Relinquet patrẽ & matrẽ. ſ. quo ad cohabitationẽ & conſeruationẽ corporalẽ ac vnionẽ, & adhærebit vxori ſuæ. Quantũ aũt ad beneficia pſtanda & quãtũ ad coniunctionẽ ſecundũ originem naturæ, debet magis diligere parentes & filios rationibus ſupra poſitis quam vxorem, nec Paulus intendit oppoſitum, quoniam cum dicit, viri debent diligere vxores ſuas, ſicut

cor-

corpora ſua, per ſicut non intendit equaliter ſed ſimiliter, quaſi dicat, ſicut diligitis corpora veſtra, quia ſunt vobis vnita, ſic diligite vxores, quia ſunt vobis vnitæ in copula carnis, quia autem maior eſt vnio corporis ad nos, quoniam eſt vnio ad conſtitutionem ſuppoſiti, quàm vnio vxoris, q̄m illa ſtat cum diſtinctione ſuppoſitorū, ideo ſimpliciter loquēdo magis diligenda ſunt corpora noſtra, quàm vxores.

Quod autem cognati iuxta gradus ſuos qui conſanguinei & affines nuncupantur poſt filios & vxorem ſint prius ac magis diligendi, quàm noti, & conciues, declaratur ſic. Amor in aliqua vnione ac cōiunctione fundatur. Vnde quæ in nullo conueniunt, vt declarauimus in. 8. Ethic. non ſunt adinuicem amicabilia. Vbi ergo eſt maior & prior & ſtabilior coniunctio, ibi naturaliter eſt prior & perfectior amor per ſe, ſed inter me & fratrem meum & conſobrinum primum & ſecundum & tertium &c. eſt prior & maior & ſtabilior coniunctio, quoniam coniunguntur conſanguinei coniunctione naturalis originis, quæ vtiq; firmiſſima eſt, q̄m eſt ſm illud quod ad ſubſtātiā rei pertinet, cætere vero cōiūctiones, & cōiones vt ciuilis, & lucratiua mercatoria, & voluptuoſa, & virtuoſa, & commilitonum, quoniam ſuperueniunt naturali, ac ſuper accidentia fundantur, remoueri poſſunt. Naturalia vero immutabilia ſunt. Cum igitur amor inter conſanguineos in naturalis coniunctione originis fundetur, prius & magis diligendi ſunt quàm conciues & noti, eiſque magis ſubueniendum, & hęc eſt doctrina Pauli primæ ad Thi. capitulo quinto. Si quis ſuorum & maximè domeſticorum curam non habet, fidem negauit, & eſt infideli deterior.

Dixi aut per ſe, quoniam per accidens contigere poteſt, quòd frater fratrem & conſobrinum oderit, non ratione naturalis originis, ſed ratione diuitiarum, aut maioris honoris &c. ſicut & duo figuli inimici ſunt, non vt figuli, ſed quoniam forte vnus ſubtrahit lucrum alteri, vt diximus in. 8. Ethi. ſimiliter accidit quòd frater, fratrem odit, quoniam aduertit fratrem ſuum cariorem eſſe patri, ſicut legimus de Iacob, & Eſau. Gen. capitulo. xxvii. & de Ioſeph ac fra-

tribus.Gen.ca.37. Accidit quoque remoto odio omniq́ue alio impedimento,fratrem magis diligere alienum, puta cõ ciuem aut peregrinum inquantum communicat cum eo in aliquo exercitio, ſicut ſe diligunt commilitones, & qui ex electione amicitias adinuicem contraxerunt, præcipue voluptuoſam aut honeſtam,quoniam in agendis & in conſeruatione huiuſmodi amor, prēualere videtur ſuper amorem naturalem.Et de hocamandi genere intendit Salomon prouerbiorum cap.18.cum dicit, vir amicabilis ad ſocietatem, magis amicus erit quàm frater,& Valerius maximus. Amicitiæ,vinculum prævalidum eſt,neque vlla ex parte ſanguinis viribus inferius.ſ.quo ad ferendos ſimul labores, ad ſana conſilia,ad placitam conuerſationem.In reliquis autem naturalis amicitia præfertur,& prævalet in his, quę ad naturæ conſeruationem ſpectant.Vnde magis tenemur tempore indigente eis prouidere iuxta Pauli doctrinam vt p̄diximus.

Quod poſt conſanguineos, iuxta gradus ſuos magis ac prius diligendi ſint,noti conuicini conterranei, & conciues quàm extranei,declaratur.Nam multas habent ad inuicem coniunctiones,puta ſimul negociantur,ſimul conuiuunt,ſimul curant bonum vnum commune. Mutuo ſibi deſeruiũt mutuo ſe defenſant,quod quidem non ſeruatur regulariter inter extraneos & peregrinos,vt extranei & peregrini ſunt, niſi forte inter te & illos contrahatur amicitiæ vinculum, tunc enim vt in amicitia confederati veluti fratres & conciues diligi debent,exemplum habemus in primo Machab. cap.8.de iudæis agentibus amicitias cum Romanis, medio Iude ducis Machabei.Quod autem poſt ſanguineos diligẽdi ſint noti & conciues,notat diuina lex Leui.cap. 19. vbi poſt datam legem de non odiendo fratre in corde,ſed publice arguendo,ſic inſtituitur,Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. Diliges amicum tuum ſicut te ipſum.Ego dominus,leges meas cuſtodite.

Quod poſt notos, & conciues diligendi ſint aduenæ, & peregrini,& magis quàm inimici,declaratur ſic.In peregrino eſt ſimilitudo naturę,cum ſit eiuſdem ſpeciei,nobiſcum, & non eſt quid contrarium dilectioni, inquantum peregrinus

nus eſt, ad differentiam inimici, qui vt inimicus nobis aduerſatur, & tamen minus coniunctus nobis, quàm notus & conterraneus aut ciuis, vt patet, ergo minus diligendus eſt quā conterraneus & conciuis, & magis quàm inimicus, & ſic permanet medius inter inimicum & notum ac conciuem, & ꝙ extraneos ac peregrinos diligere debeamus, præcipit dominus in lege. Vnde Leuit. cap. 19. ſic ſcribitur, ſi habitauerit aduena in terra veſtra, & moratus fuerit inter vos, non exprobretis ei, ſed ſit inter vos quaſi indigena, & diligetis eū quaſi voſmetipſos, fuiſtis enim & vos aduenæ in terra, Egypti.

Quod autem vltimo loco diligendi ſint ex charitate inimici, declaratur, & primo, ꝙ diligendi ſint, præceptum datū eſt a ſeruatore noſtro, inſtituente perfectiſſimam legem gratiæ. nam Math. cap. 5. inquit. Diligite inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus & calumniantibus vos, vt ſitis filii patris veſtri, qui in cœlis eſt, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Si enim diligitis eos, qui vos diligūt, quam mercedem habebitis? non ne & publicani hoc faciūt, & ſi ſalutaueritis fratres veſtros tantum, quid amplius facietis? non ne & ethnici hoc faciunt? Eſtote ergo perfecti, ſicut & pater veſter perfectus eſt. Secundo ꝙ vltimo loco diligendi ſint, patet ex eo ꝙ nulla in eis eſt ratio diligibilitatis, niſi quia coniunguntur nobis in natura humana, & ad eandem beatitudinem creati ſunt. Inquantum vero inimici, vt ſupra docuimus, non diligibiles, ſed odibiles ſunt, & ideo ſignum perfecte charitatis eſt eos diligere, & quoniam ſunt vltimo loco diligendi, non eſt de neceſſitate ſalutis, eis beneuolentiæ ſigna in particulari oſtendere, nec eis niſi in extrema neceſſitate ſubuenire. De conſilio autem & perfectione vitæ eſt eis humanitatis ſigna oſtendere citra terminum extremæ neceſſitatis, vt hortatur nos Pau. ad Ro. c. 12. vbi inquit ſi fieri pōt, qđ ex vobis eſt, cū omnibus hoībus pacem habētes, non vos metipſos defendentes cariſſimi, ſed date locum iræ. Scriptum eſt enim, mihi vindictam, & ego retribuam dicit dominus, ſed ſi eſurierit inimicus tuus, ciba illum, ſi ſitit,

potum da illi,hoc.n.faciens,carbones ignis congeres ſuper caput eius,quaſi dicat,erubeſcet non reconciliari tibi,victus humanitate tua,huiuſmodi vero dilectionis ac humanitatis ſigna,decent maximè religioſum, præcipue apud illos, qui ſciunt ipſum fuiſſe offenſum,vt euitetur ſcandalum.

Tu tamen intellige huiuſmodi ſigna non eſſe oſtendēda inimico fidei catholicæ, & hæretico, ne acrius inſoleſcat, ſed ſufficit in extrema neceſſitate ſubuenire, vt quantum in nobis eſt conuertatur & viuat. Hæc de ordine charitatis dicta ſint.

Capvt qvintvm.

IN cap.quinto agendum eſt de neceſſitate charitatis, cuius neceſſitas ex ſacris ſcripturis aperte manifeſtatur.

Primo ex venia & delectione peccatorū, quæ in nobis prouenit a Deo ex charitate,vt patet prouerb.cap.10. Vniuerſa delicta operit charitas,& Petrus in epiſtola.1.c.4. Ante omnia autem mutuam in vobis metipſis charitatem continuam habentes,quia charitas operit multitudinem peccatorum,& Exo.c.10.Miſericors ſumus qui diligunt me, & cuſtodiunt præcepta mea,& Luc.7.Remittuntur ei peccata multa,quoniam dilexit multum.

Secundo ex formatione fidei, nam vt determinatum eſt in trac.de fide,abſq; fide viua nemo ſaluari poteſt.Vita autē & anima & forma fidei eſt charitas,vt illic docuimus, ergo ſicut ad ſalutem neceſſaria eſt fides viua, ſic & charitas viuā faciens fidem,ita ꝙ fides quantacunq; ſit,ſine charitate non ꝓdeſt vnde Pau.1.ad.cor.c.13.& ſi habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil ſum.

Tertio ex vigore operum,nullum.n.opus bonum,niſi ex charitate proceſſerit,alicuius, eſt vigoris aut virtutis apud Deum.Vnde Pau.1.ad Cor.c.13.ſi diſtribuero in cibos pauperum omnem ſubſtantiam meam, & ſi tradidero corpus meum ita vt ardeā, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt,prçterea,inquit ſeruator noſter.Iō.c.15. manete in me.ſ.per charitatem,& ego in vobis,ſicut palmes nō

poteſt

poteſt ferre fructum a ſemetipſo niſi manſerit in vitæ, ſic nec vos niſi in me manſeritis,ego ſum vitis & vos palmites. Qui manet in me,& ego in eo, hic fert fructũ,multũ,quia ſine me,qui.ſ.ſum charitas,nihil. i. nullum opus meritoriũ poteſtis facere. Si quis in me non manſerit.ſ.per charitatem mittetur foras ſicut palmes,& areſcet,quia.ſ.infructuoſę operabitur,& colligent eum,& in ignem mittent & ardẽt. Propterea concludit ſeruator illic. Manete in dilectione mea. Hæc mando vobis,vt diligatis inuicem. Cõſtat ergo quàm neceſſaria ſit nobis ipſa charitas,quoniam ſicut corpus ſine anima nullum poteſt operari opus viuũ, ſic nec homo ſine charitate poteſt operari opus bonum viuum & Deo carum. Nam vt inquit Ioannes in prima epiſtola cap.3. qui non diligit ſcilicet ex charitate,manet in morte. Omnis qui odit fratrem ſuum,homicida eſt.Et ſcitis quoniam omnis homicida non habet in ſe vitam æternam permanentem. Præterea,ſine lumine non poteſt quis recte ambulare, neque operari. Qui autem eſt ſine charitate, in tenebris ambulat, & operatur.Inquit enim Ioan.in epiſtola prima, cap. 2. Qui dicit ſe in luce eſſe,& fratrem ſuum odit,in tenebris eſt vſq; adhuc.Qui diligit fratrem ſuum,in lumine manet, & ſcandalum in eo non eſt.Qui autem odit fratrem ſuum in tenebris eſt,& in tenebris ambulat,& neſcit quo eat, quia tenebræ obcecauerunt oculos eius.

Cum igitur ſine charitate ſimus in morte, & in tenebris & extra vitam,quæ eſt Chriſtus, conandum eſt nobis in charitate erga Deum & proximum viuere, & audire Ioannis doctrinam,atq; ad monitionem in Apoca. cap. 3. qui angelo,ideſt ſacerdoti eccleſiæ ſardis ſcribens, inquit, Scio opera tua, quia nomen habes ꝙ viuas & mortuus es, eſto vigilans, & confirma cætera, quia moritura erant. Non enim inuenio opera tua plena, ideſt fructuoſa,& perfecta ex charitate coram Deo meo. Si ergo non vigilaueris,ideſt ſi ex charitate non operaberis opera viua,veniam ad te tanquam fur, & neſcies qua hora veniam,ſcilicet per mortem, & infra ad Angelum loadiciæ eccleſię ſic ſcribit. Dicis ꝙ diues ſum,& locupletatus,& nullius egeo, & neſcis quia

tu es miſer & miſerabilis, & pauper, & cæcus, & nudus, quia. ſ. tu es extra charitatem, qua ditamur & illuminamur, & veſtimur decore apud Deum. Suadeo tibi emere à me aurum ignitum probatum. i. charitatem, vt locuples fias, & veſtimẽtis albis. i. operibus bonis ac lucidis induaris, vt non appareat confuſio nuditatis tuæ, & collirio vnge oculos tuos, vt videas, aliter mitteris in tenebras exteriores, ſicut ille qui apud Mattheum cap. 22. ingreſſus nuptias, non habens veſtem nuptialem. i. charitatem, iuſſu regis miſſus eſt in tenebras exteriores, & ſic patet charitatis neceſſitas. Hęc de præſenti cap. dicta ſint.

Capvt sextvm.

IN ſexto capite agendum eſt de excellentia charitatis ſuper alias virtutes theologales, & hic tria agenda ſunt, primo declaranda eſt ex Pauli doctrina eius excellentia, ſecundo ex diligentia ac ſolicitudine diuinæ legis in præcipienda, ac inſtituenda charitate erga Deum & proximum, tertio ex admirandis effectibus, quos ex charitate viri ſancti operati ſunt, & ipſa diuina bonitas.

Quantum ad primũ, aduerte ꝙ Pau. primæ ad Cor. 13. concludit, quòd cum nunc maneant fides ſpes charitas, maior harum eſt charitas, quod quidem quadruplici via demõſtrat, primo quoniam alia dona ſine charitate nihil ſunt. Dona autem hæc ſunt, peritia linguarum, prophetia, ſcientia, fides, de quibus inquit, ſi linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autem non habeam, factus ſum velut es ſonans, aut cimbalum tinniens, & ſi habuero prophetiã, & nouerim myſteria omnia, & omnem ſcientiam, & ſi habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil ſum.

Secnndo quoniam miſericordiæ opus pręcipuum elemoſina, & corporis martyrium, abſq; charitate non proſunt. De quibus inquit Paulus, & ſi diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & ſi tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero nihil mihi ꝓdeſt.

Tertio

Tertio quoniam in ſe continet quaſcunq; alias virtutes, ac earum opera, vt patientiam, benignitatem, humilitatem, fidem, ſpem, æquanimitatem &c. Vnde inquit Paulus, charitas patiens eſt, benigna eſt, charitas non emulatur, non agit perperam, non inflatur, non eſt ambitioſa, non quærit quæ ſua ſunt, non irritatũ, non cogitat malum, non gaudet ſuper iniquitate, congaudet autem veritati, omnia ſuffert, omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet.

Quarto quoniam & ſi fides & ſpes nunc cum charitate maneant, tamen illis ceſſantibus, charitas nunquam deficiet imo in patria magis magiſque perficietur. Propterea inquit Paulus. Charitas nunquam excidet, ſiue prophetię euacuabuntur, ſiue linguæ ceſſabunt, ſiue ſcientia deſtruetur, & infra concludit, nunc autem manent fides ſpes charitas. ſ. pro hac mortali vita, tria hęc. Maior autem horum eſt charitas, quoniam in æternum permanebit, cuius finis erit ipſa diuina fruitio, vt tibi manifeſtabitur in parte octaua huius noſtri operis. Conſtat ergo quòd charitas ex doctrina Pauli omnes alios habitus bonos, ſiue ſint dona, ſiue virtutes a deo nobis infuſæ charitas excellit.

Quantũ ad ſecundũ aduerte tantã fuiſſe ſolicitudinẽ diuinæ, ac Chriſtianæ legis in præcipienda charitate, ac ordinanda erga Deum & proximum, quòd, vt inquit ſeruator Matthæi cap.22. In his duobus mandatis. ſ. diliges deum tuum, &c. & diliges proximum tuum ſicut teipſum, vniuerſa lex pendet, & prophetæ, & Paulus ad Roma. cap.13. Qui diligit proximum ſuum, legem impleuit. Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falſum teſtimonium dices, non concupiſces, & ſi quod eſt aliud mandatum, in hoc verbo inſtauratur, diliges proximum tuum ſicut teipsũ. Dilectio proximi malum non operatur, plenitudo ergo legis eſt dilectio. In diuina ergo lege non quæritur niſi vera ac ordinata dilectio. Cuius ſignum eſt, quòd omnia inſtituta ſiue affirmatiua, ſiue negatiua ad hoc vnum reſpiciunt. Quod tibi manifeſtabitur, primo in antiqua lege, ſecundo in lege Chriſti.

In antiqua lege præcipuum quod quęritur, & quod prophetæ

phetæ docent, eſt Dei maximi dilectio, deinde proximi. Dei quidem, vt patet ex diuerſis ſcripturæ locis, vt patet infra.

Deutero.ca.6.Diliges dominum Deum tuũ ex toto &c.

Iſaiæ cap.31. Quid aliud niſi dominus Deus tuus petit a te,vt timeas eum,& ambules in viis eius, & diligas eum?

Dauid in Pſal.Diligite dominum omnes ſancti eius, qm̃ nihil deeſt timentibus eum.

Iudicum cap.23. Ioſuæ moriturus, hoc poſtremum præceptum populo reliquit, dicens. Tantum confortamini, & eſtote ſolliciti,vt cuncta cuſtodiatis, quæ ſunt in volumine legis,& hoc diligentiſſimè præcaueatis, vt diligatis dominũ Deum veſtrum.

Eccleſiaſtici ca.47. de Dauid legimus, ꝙ de omni corde perfecto laudauit Deum,& dilexit illum,qui fecit eum.

In Chriſtiana autem & Euangelica lege,ſeruator in primis charitatem ac dilectionem erga ſe quærebat, quoniam Deus erat,vnde Matth.cap.22.& Marci.ca.12.& Luc.c.10. repetit præceptum legis.Diligis dominum Deum tuum &c. & Ioan.cap.14.ſi diligitis me,mandata mea ſeruate. Item qui habet mandata mea,& ſeruat ea,ille eſt qui diligit me. Item ſi quis diligit me,ſermonem meum ſeruabit, & pater meus diliget eum,& cap.21.interrogans Petrum,ab eo hoc vnum quæſiuit,Simon Ioannis diligis me?

Paulus in epiſtolis ſuper omnia charitatem erga Deum commendat.Vnde primę ad Corin.8.inquit, ſi quis diligit Deum,hic cognitus eſt ab illo,& ca. 13. quantum Dei dilectionẽ commendauerit,ſupra declarauimus. In ſeipſo vero à Deo manifeſta fuit charitas erga Chriſtum, vt totus in eum transformatus videatur,vt patet ad Ro.ca.8.Quis nos ſæparabit a charitate Chriſti &c. Chriſtus erat ſapietia ſua primæ ad Cor. 2. Omnia exiſtimauit vt ſtercora propter Chriſtum,ad Phi.3.Chriſtus loquebatur in Paulo ſecunde ad Cor.13.Chriſtus operatus eſt omnia in eo, ad Ro. 15. Iam non viuebat Paulus,ſed Chriſtus in eo ad Gal.2.

Ioannes in epiſtola prima nulli rei magis ſtuduit quàm charitatem erga deum & proximum commendare, erga

Deum

Deum quidem in. cap. 4. vbi inquit. Nos ergo diligamus Deum, quoniam ipſe prior dilexit nos.

Quod autem in lege antiqua ſimul & noua cum charitate erga Deum, ſimul præcipiatur & commendetur erga proximum, patet infra.

Deutero. 6. Diliges proximum tuum ſicut te ipſum.

Ioannis. 14. Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicé, ſicut ego dilexi vos, vt, & vos diligatis inuicem. In hoc cognoſcent omnes, quia diſcipuli mei eſtis, ſi dilectionem habueritis ad inuicem.

Et cap. 15. Hęc mando vobis, vt diligatis inuicem, & iterum. Hoc eſt præceptum meum vt diligatis inuicem, ſicut ego dilexi vos.

Paulus autem ad Roma. 12. inquit, qui diligit proximum legem impleuit.

Ad Gal. 5. Tota lex in hoc vno impletur, diliges proximum tuum ſicut teipſum.

Ad Col. 3. ſuper hæc omnia charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis.

Primę ad Teſſalo. 4. De charitate fraternitatis, non neceſſe habuimus ſcribere vobis. Ipſi enim a Deo didiciſtis, vt diligatis inuicem.

Primæ ad Thimo. i. finis pręcepti charitas de corde puro & conſcientia bona, & fide non ficta.

Ioannes autem in epiſtola prima ca. 4. inquit. Chariſſimi diligamus nos inuicem, quia charitas ex Deo eſt, & omnis qui diligit ex Deo eſt natus, & cognoſcit Deum, qui non diligit, non nouit Deum, quoniam Deus charitas eſt.

Et infra, ſi quis dixerit, quoniam diligo Deum, & fratrem ſuum odit, mendax eſt. Qui enim non diligit fratrem ſuum quem videt. Deum quem non videt, quomodo poteſt diligere? Et hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem ſuum.

Quomodo aũt erga ꝓximũ ſeruanda ſit charitas in dando & mutuãdo, ſic diſpoſuit Deus in lege antiqua & noua:

Primo in Exod. cap. 20. ſic inſtituit, ſi pignus a proximo veſtimentum acceperis, ante ſolis occaſum reddes ei.

Si

Si pæcuniam aut vas in cuſtodiam quis acceperit, & furto ablata fuerit, iurabit ꝙ non extenderit manum ad rem proximi ſui.

Et ca.22. ſic inſtituitur, nec vſuræ oppreſſuram proximo ſuperpones.

Non vrgebis eum, cui de populo tuo mutuum dederis, quaſi exactor.

Leui.cap.25.pecuniam non dabis fratri tuo ad vſuram.

Deutero.cap.15.ſi vnus de fratribus tuis, ad paupertatem deuenerit, non obdurabis cor tuum, nec contrahes manum, ſed aperies eam paupuri.

Et cap. 24. eadem die reddes pauperi præmium laboris ſui.

Non pernoctabit apud te pignns pauperis.

Nec viduæ auferes loco pignoris veſtimentum.

Et in lege Chriſti, Matthei cap.5.ſic legimus, qui petit à te da ei, & volenti mutuum à te, ne auertaris.

Et Luce. 6. prout vultis faciant vobis homines, & vos facite illis.

Si mutuum dederitis his a quibus expectatis recipere, quæ gratia eſt vobis? Nõne peccatores peccatoribus fenerantur, vt recipiant æqualia? Verum tamen diligite inimicos veſtros, & benefacite, & mutuum date, nihil inde ſperãtes, & erit merces veſtra multa, & eritis filii altiſſimi, quia ipſe benignus eſt ſuper ingratos & malos. Conſtat ergo quanta fuerit diuinæ legis ſolicitudo in inſtituendis præceptis de charitate Dei & proximi, ex quibus conſtat eius excellentia ſupra alios habitus bonos.

Quantum ad tertium declaranda eſt charitatis excellentia ex admirandis effectibus, quos ſancti Dei viri ex charitate operati ſunt, & præcipue ex charitate erga proximum etiam inimicum.

Et primo Abraam, vt legimus Gen.cap.18.cum intellexiſſet à Deo ſe velle Sodomam ſubuertere, ex charitate erga proximum motus, orans dominum, inquit. Nunquid perdes iuſtum cum impio? Si fuerint quinquaginta iuſti in ciuitate, peribunt ſimul, & non parces loco illi propter quinquaginta

a iuſtos ſi fuerint in eo? Abſit à te vt rem hanc facias, & occidas iuſtum cum impio, fiatq; iuſtus ſicut impius. Non eſt hoc tuum, qui iudicas omnem terram. Nequaquam facies iudicium hoc. Dixitq; dominus ad eum, ſi inuenero quinquaginta iuſtos Sodomis in medio ciuitatis, dimittã omni loco propter eos.

Moyſes videns Deum iratum cõtra populum propter idolatriam commiſſam, charitate accenſus, vt legimus Exo. ca. 32. orauit dicens. Cur domine iraſcitur furor tuus contra populum tuum quem eduxiſti de terra egypti in fortitudine magna & in manu robuſta? ne quęſo dicant egyptii, callide eduxit eos, vt interficeret in montibus, & deleret e terra, quieſcat ira tua, & eſto placabilis ſuper nequitia populi tui. Placatuſq; eſt dominus ne faceret malum quod locutus fuerat aduerſus populum ſuum.

Et iterum accẽſus Moyſes maiori charitate, vt legimus in eodem cap. orauit pro populo ad dominum dicens. Obſecro, peccauit populus iſte peccatum maximum, feceruntq; ſibi deos aureos. Aut dimitte eis hanc noxam. Aut ſi non facis, dele me de libro tuo quem ſcripſiſti, cui reſpondit dominus, qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo. Tu autem vade & duc populum iſtum, de quo locutus ſum tibi. Angelus meus præcedet te, ego autem in die vltionis viſitabo ex hoc peccatum eorum.

Præterea, vt legimus Nu. ca. 2. cum Moyſes lamentaretur coram domino, ſe ipſum ſolum non poſſe illius populi ſuſtinere pondus, ex charitate orauit, dicens, non poſſum ſolus ſuſtinere omnem hunc populum, quia grauis eſt mihi, ſin aliter tibi videt obſecro vt interficias me, & inueniant gratiam coram oculis tuis, ne tantis afficiar malis. Ad pręces igitur Moyſis, prouidit ei Deus de ſeptuaginta viris, qui bus Moyſis ſpiritum prophetiæ diuiſit, vt ſimul cum eo regerent populum.

Præterea, vt legimus Nu. cap. 21. cum vidiſſet Moyſes populum à ſerpentibus exterminari, charitate erga proximum excitatus, orauit ad dominum, quem exaudiuit, & dixit ei, fac ſerpentem æneum, & pone eum pro ſigno. Qui percuſſus

cuſſus aſpexerit eum, viuet, & Moyſes ſic fecit.

Preterea, vt legimus Nu. ca. 14. cum dominus vellet populum in deſerto conterere, eo ꝙ reuerti decreuiſſet in egyptum, & cōſtituere ſibi ducem, & Moyſem & Aaron lapidibus opprimere, commotus ex charitate Moyſes, dixit ad dominum. Magnificetur fortitudo domini, ſicut iuraſti, dicens, dominus patiens & multæ miſericordiæ, auferens iniquitatem & ſcelera, nullumq; innoxium derelinquens, qui uiſitas peccata patrum in filios, in tertiam generationē & quartam, dimitte obſecro peccatum populi tui huius, ſecundum magnitudinem miſericordiæ tuæ, ſicut propitius fuiſti egredientibus de Egypto, vſq; ad locū iſtū. Dixitq; dn̄s. Dimiſſi iuxta uerbum tuum. Viuo ego, & implebitur gloria domini uniuerſa terra.

Dauid & Ionathas præcipua charitate dilexerunt ſe inuicem, vt legimus in. 1. Reg. cap. 18. Nam anima Ionathæ cōglutinata eſt animę Dauid, & dilexit eū Ionathas quaſi animam ſuam, & vt legimus in eodem li. ca. 19. cum Saul decreuiſſet occidere Dauid, defendit eum Ionathas, orans & ſuadens patri, ne iraſceretur contra Dauid, & inquit. Ne pecces rex in ſeruum tuum Dauid, quia non peccauit tibi, & opera eius bona ſunt tibi ualde, & poſuit animam ſuam in manu tua, & percuſſit Philiſteum, & fecit dominus ſalutem magnam uniuerſo iſraeli. Vidiſti, & letatus es. Quare ergo peccas in ſanguine innoxio, interficiens Dauid, qui eſt abſque culpa, quod cum audiſſet Saul, placatus uoce Ionathæ iurauit. Viuit dominus, quia non occidetur.

Præterea Dauid, vt legimus. 2. Reg. cap. 1. tantæ fuit charitatis etiam erga inimicum ſuum Saulem, ꝙ cum eius mors ei nunciata fuiſſet, ſcidit veſtimenta ſua, & planxit & fleuit & ieiunauit ipſe & qui cum eo erant vſq; ad veſperam ſuper Saulem & Ionatham, & prorumpens in laudes Saulis inquit. Gladius Saulis non eſt reuerſus inanis. Saul & Ionathas amabiles & decori valde in uita ſua, in morte quoque non ſunt diuiſi. Aquilis velociores, leonibus fortiores, filiæ Hieruſalem ſuper Saul flete, qui veſtiebat uos coccino in delitiis, qui prębebat ornamenta aurea ornatui ueſtro.

Pre-

Præterea Dauid charitate, quàm habuit ad Abner filium Ner, occiſum in dolo a Ioab, ut legimus in. 2. Reg. ca. 3. vt oſtenderet ſe innocentem ſuper mortem Abner, dixit ad populum, qui cum eo erat, ſcindite ueſtimenta ueſtra, & accingimini ſacis, & plangite ante exequias Abnere, porro rex dauid ſequebatur feretrum. cumque ſepeliſſent eum in Ebron leuauit rex uocem ſuam, & fleuit ſuper tumulum Abner, noluitq; guſtare cibum uſque ad ueſperam.

Præterea Dauid, ut legimus in. 2. Reg. cap. 18. tantæ fuit charitatis erga Abſalon filium rebellem, quòd ſuper omnia pręcepit eum ſaluari in conflitu. Vnde cum nunciata ſibi fuiſſet eius mors, pœnæ oblitus proprię ſalutis, & uictoriæ, quam dederat ei dominus, adeo contriſtatus eſt, quòd cenaculum aſcendit, & flens ac deambulans, ſic loquebatur, fili mi Abſalon, Abſalon fili mi. Quis mihi det ut ergo moriar pro te?

Tobias, ut legimus Thob. cap. primo cum eſſet in captiuitatem ductus in rages medorum, tantæ, tamq; mirabilis fuit charitatis erga proximos generis ſui, quòd per omnem cognationem ſuam pergebat, & cõſolabatur eos, diuidebatque unicuique prout poterat de facultatibus ſuis. Eſurientes alebat, nudis ueſtimenta prębebat, mortuis atque occiſis ſolicitus ſepulturam exhibebat, & ne tantam amitteret charitatem, etiam quòd rex Senacherib filios iſrael exoſos haberet, multoſque occideret, tamen Tobias ex charitate excutiens timorem, nec regis impietatem ueritus, occiſos ſæpeliebat, contra regis edictum, & cum id regi nunciatum fuiſſet, iuſſit eum occidi, & omnem eius ſubſtantiam tulit. At Tobias charitate munitus & conſtans, nudus fugiens latuit, donec filii Senacherib occiderunt eum, & reuerſus eſt Thobias, & omnia ſua rehabuit.

Samaritanus ille, de quo legimus in Luc. cap. 10. ſingulariſſimæ fuit charitatis erga proximum, qui vulneratum à latronibus, ac derelictum à ſacerdote prætereunte, & à leuita, poſtquam uulnera eius ligauerat, impoſuit in iumentum ſuum, & duxit in ſtabulum, et curam eius egit,

et

& proferens duos denarios ſtabulario, commendauit eum dicens, curam illius habe, & quodcunque ſupererogaueris, ego cum rediro, reddam tibi.

Stephanus prothomartir exemplar fuit totius ac perfectiſſimæ charitatis erga proximos Dei & Chriſti Ieſu & ſuipſius capitales hoſtes, qui cum lapidaretur, vt legimus in actis Apoſtolorum cap.7. non ſolum pro lapidantibus orauit, ſed etiam genua flexit, vt orans pro eis genibus flexis oſtenderet quanta charitate diligeret eos. Nam cum oraret pro ſeipſo, dicens, domine Ieſu ſuſcipe ſpiritum meum, non legimus ꝙ genua flexerit. Oraturus autem pro inimicis, poſuit genua dicens, Domine ne ſtatuas illis hoc peccatum.

Quantæ charitatis erga proximum fuerit Paulus, oẽs eius epiſtolæ pleniſſimæ teſtantur. Nam ad Roma. cap.9 exprimere volens charitatem ſuam erga. Hebræos fratres ſuos, inquit. Triſtitia mihi magna eſt, & continuus dolor cordi meo. ſ. pro ſalute fratrum meorum. Optabam enim ego ipſe anathema eſſe a Chriſto pro fratribus meis, qui ſunt cognati mei ſecundum carnem, qui ſunt iſraelite, & in. 2. ad Cor. cap. 11. ardens ex charitate erga proximum, inquit. Quis infirmatur, & ego non infirmior? Quis ſcandalizatur, & ego nõ vror? Et ca. 12. inquit. Non quero quæ veſtra ſunt, ſed vos, non enim debent filii theſaurizare parentibus, ſed parentes filiis, ego autem libentiſſime impendã, & ſuper impendar, ego ipſe pro animabus veſtris, licet plus vos diligens, minus obligor, & primæ ad Cor. cap. 9. inquit ex charitate erga proximum. Cum eſſem liber ex omnibus, omnium me ſeruum feci, vt plures lucrifacerem, & factus ſum iudæis tãquam iudæus, vt iudæos lucrarer. His qui ſub lege ſunt, quaſi ſub lege eſſem, cum non eſſem ſub lege, vt eos qui ſub lege ſunt lucri facerem, factus ſum omnia omnibus, vt omnes ſaluos facerẽ, factus ſum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifacerem.

Conſtat igitur quanta ſit charitatis excellentia ſuper alias virtutes, ex admirandis effectibus, quos vtriuſque legis operati ſunt viri ſancti. Quot autem & quanta operata ſit diuina bonitas ex charitate, qua hominem diligit, vt ipſum beati-

beatificaret,apertiſſimum eſt,ex ſcripturis ſanctis. Creauit namq; ipſum ex charitate Geñ.cap. 1. ad imaginem ſuam, & animam rationalem immortalem, diuinæ cognitionis participem, dominum orbis inferioris, legemq; recte viuendi dedit illi,vt tãdem diuino ac ſummo bono frueretur.

Lapſum in peccatum erexit indicibili charitate,non tam potentia,quàm miſeratione procedente ex charitate, mittẽdo.ſ.filium,& pro nobis tradidit illum.Quod autem hæc diuina opera ex Dei charitate erga nos proceſſerint,conſtat ex ſcripturis ſanctis,nam Hiere.cap.31.inquit dominus, in charitate perpetua dilexi te,ideo attraxi te miſerans,&Oſee cap.2.Traham eos ad me in vinculis charitatis, & Ioan. in epiſtola prima cap.3.inquit,in hoc cognouimus charitatem Dei,quoniam animam ſuam pro nobis poſuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere, & ca. 4. in hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam filium ſuum vnigenitum miſit Deus in mundum, vt viuamus per ipſum, & Paulus ad Ro.ca.8.inquit.Qui.ſ.Deus ex charitate etiam proprio filio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum. Hæc de cap.6.dicta ſint.

CAPVT SEPTIMVM.

IN capite ſeptimo agendum eſt de effectibus, quos in nobis vera charitas efficit,& quibus coniicere poſſumus eã in obis ineſſe,eſt.n.amor diuinus virtuoſiſſima arbor fructifera,& ſicut amor,vt amor eſt,nunquam eſt ocioſus, ſed ſemper tales producit effectus,qualis & ipſe eſt, quoniam ſi bonus ſi honeſtus,bonos & honeſtos, ſi malus & laſciuus, malos & impudicos.Si ſpiritualis,ſpirituales,ſi diuinus,diuinos,ſi corporalis,corporales,ſi temporalis,temporales,ſic & Dei charitas ac proximi nunquam eſt ocioſa, ſed diuinæ operatur erga Deum & proximum.De eius ergo excellentiſſimis effectibus loquemur, quos huius mundi ſapientibus vt cecis ſcimus profecto fuiſſe incognitos. Sunt autem nobiliores eius effectus vt ex ſcripturis comperimus ſex. Tres quidem interiores,& tres exteriores.

M Inte-

Interiores ſunt.

Gaudium. Pax. Miſericordia.

Exteriores ſunt.

Beneficentia. Elemoſina. Correctio fraterna.

In præſenti igitur cap. de his effectibus ordine ſuo agendum eſt, & primo de gaudio, ſecundo de pace, tertio de miſericordia, quarto de beneficentia, quinto de elemoſyna, ſexto de correctione fraterna.

Quantum ad gaudium, tria agenda ſunt, primo quomodo cauſatur ex charitate, ſecundo quale cauſatur ex charitate vie, tertio quale cauſatur ex charitate patriæ.

Quantum ad primum aduerte, quòd gaudium cauſari ex charitate, teſtem habemus in pluribus locis ſcripturæ, &.1. Iſaię cap. 51. Qui redempti ſunt à domino reuertentur,& ueniet in Sion laudātes,et lętitia ſempiterna ſuper capita eorū.Gaudiū & lętitiam obtinebunt, fugiet dolor & gemitus.

Et Ioan.cap.16. Triſtitia veſtra vertetur in gaudium, & gaudium veſtrum nemo tollet à uobis.

Et Paul.ad Phil.cap.3.gaudete in Domino ſemper iterum dico gaudete.

Et in Actis Apoſto.cap.5. Ibant Apoſtoli gaudentes à conſpectu concilii, quoniam digni habiti ſunt, pro nomine Ieſu contumeliam pati.

Et Iaco. in epiſtola ſua, cap.1. Omne gaudium exiſtimate fratres, cum incideritis in varias temptationes.

Et prime Petri cap.4.Communicantes Chriſti paſſionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes.

Non ſolum autem ex ſcripturis ſanctis, ſed & ex euidenti ratione gaudium ſiue lętitiam & delectationē cauſari ex charite demonſtrabimus.

Tu igitur aduerte ut ſupra determinauimus, charitas eſt amor quo amamus Deum, ut ſummum bonum noſtrum, & nos

& nos ipſos & proximum, ex amore autem procedit & deſiderium & gaudium. Nam ſi quem amamus uolumus ei bonum, quòd quidem bonum aut cognoſcimus ei ineſſe aut non, ſi ei ineſt, gaudemus & letamur & congratulamur, ſi non ineſt, deſideramus ei ineſſe. Quod ſi ſperamus ei affuturum, gaudemus in ſpe, ſicut dum intelligimus à medico amicum noſtrum conualiturum. Quoniam igitur charitate Deum amamus, volumus quaſcunq; perfectiones ſibi conuenientes ſibi ineſſe, & quoniam de facto ei inſunt, quia nil ſibi de nouo aduenit, neq; ſubtrahitur, ſed ſemper idem permanet, ideo gaudemus ex diuina charitate Deum in ſe omne bonum continere, ut quòd omnipotens, ſumme ſapiens, iuſtus, prouidens, clemens, & noſtra eſt beatitudo, ſimiliter quando ex charitate amamus nos ipſos & proximum, quecunq; nobis inſunt bona & proximo in ordine ad Deum & beatitudinem æternam cara nobis ſunt & gaudemus, Nam gaudemus de noſtra ac proximi ſaninate & facultate, vt ſunt ad bene merendum inſtrumenta & non ad corporis luxum, & ſęculi pompam. Quòd ſi hęc nobis aut proximo non inſunt, & ſperamus nobis affutura in ſpe gaudemus concomitante charitate, qua nos ipſos & proximum in ordine ad Deum diligimus. Conſtat igitur quomodo gaudium ex amore, vt amor eſt, cauſatur, & in propoſito ex charitate, quæ eſt diuinus ac eccellentiſſimus inter omnes amores amor.

Et confirmatur ſigno, quoniam videmus probos ac Deo, inherentes ſemper illares & eodem vultu in vtraq; fortuna, in tribulatione fortes & gaudentes, gloriantes vt Paulus in tribulationibus, quoniam aliud bonum quàm diuinum non curant, tenentq; cor fixum in Deo, qui eſt verum eorum gaudium, neq; aliud timent quàm Deum amatum offendere, quoniam non ſtat timor cum charitate, & perfecta charitas foras mittit timorem, inquit Ioan. in Epiſtola prima cap. 4.

Quantùm ad ſecundum, aduerte, quòd alio modo procedit gaudiũ ex charitate, vt amamus Deum, & alio modo vt amamus nos ipſos & proximũ. Nã reſpectu primi gaudium

eſt purum & non admixtum alicui triſtitię, quoniam bonũ quod eſt in Deo, non poteſt impediri, nec minui, nec auferri dicit enim ſcriptura Heſter c.13. Domine Deus omnipotẽs in ditione tua cuncta ſunt poſita, & non eſt qui poſſit tuæ reſiſtere voluntati. Tu feciſti cęlum & terram, & quicquid cœli ambitu continetur, dominus omnium es, nec eſt qui re ſiſtat maieſtati tuæ. *Reſpectu* autem ſecundi gaudium eſt admixtum multę triſtitię, & quanto magis proficit homo in vita ſpirituali, tanto maioribus gaudium ex charitate pro cedens dum ſumus in hoc corpore admiſcetur triſtitiis. Licet enim iuſtus gaudeat beatitudine ſibi promiſſa, iuxta illud Mat. cap. 5. gaudete & exultate quoniam merces veſtra multa eſt in cęlo, & ſimiliter gaudeat bonis habitibus, boniſq; operibus, quibus præparat ſe ad beatitudinem percipiendam, tamen triſtatur ex difficultate ac repugnantia carnis, & ex malis hominibus impedientibus, & ex diuturna expectatione dum diutius retardatur ac priuatur illa beatitudine, viuens in hoc corpore vt peregrinus, & de his omnibus teſtem habemus ſcripturam ſacram. Nam propter difficultatem ad repugnantiam carnis inquit ad Roma. cap. 7. Paulus dolens, condelector legi Dei ſecundum interiorem hominem. i. ſecundum rationem. Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meę, & captiuã tem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Infælix ego homo, quis me liberabit de carcere mortis huius? Gratia Dei per dominum Ieſum Chriſtum. Igitur ego ipſe mẽte ſeruio legi Dei, & in hoc. ſ. gaudeo, carne autem legi peccati, & in hoc. ſ. triſtor, de malis autem hominibus impedientibus animarum ſalutem ſcribit ad Gal. cap. 5. inquiens ac triſtans. Quis vos impediuit veritati non obedire? Nemini conſeritis, perſuaſio hæc, non eſt ex eo. ſ. Chriſto qui vocat vos. Modicum fermentum, totam maſſam corrumpit ideſt vnus malus bonorum multitudinem corrumpit, ego confido in vobis in domino, ꝙ nihil aliud ſapietis. ſ. quàm docuerim vos. Qui autem conturbat vos, portabit iudiciũ quicunq; eſt ille (& infra) vtinã abſcindantur qui vos conturbant. Propter diuturnam autem expectationem ac peregri-

grinationem,qua retardatur à vera beatitudine ingemiſcens Dauid in Pſal.inquit. Quare triſtis es anima mea? Spera in Deo quoniam adhuc confitebor illi, ſalutare vultus mei Deus meus,& iterum.Heu mihi quia incolatus meus prolongatus eſt,& Paul.ad Rom.cap. 8. inquit. Ipſi intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei,expectantes redemptio nem corporis noſtri.Spe enim ſalui facti ſumus, quaſi dicat. Verum quia ſpes hæc differtur, ideo affligit animam meam.

Quod ſimiliter gaudium ex charitate procedens vt diligimus proximum,ſit pro hac vita triſtitię admixtum, patet ex eo,ꝙ viri ſancti deplorant & affligunt ſe, dum vident proximum a vita recta deuiantem, exemplum habemus de Samuele in.1.Regum ca.15.qui lugebat Saul ex charitate, eo ꝙ præuaricatus fuiſſet,& denitebat dominum ꝙ conſtituiſſet eum regem ſuper Iſrael.Dixitq́; dominus ad Samuelem.Vſq; quo luges Saul,cum ego proiecerim eum, ne regnet ſuper iſrael.

Et Hieremias ex charitate defleuit captiuitatem & præuaricationem Iſrael & Hieruſalem, & amaro animo ſuſpirans ac eiulans dixit. Quomodo ſedet ſola ciuitas &c.

Et ſeruator noſter,Lu.cap.19.videns ciuitatem.ſ.Hieruſalem,fleuit ſuper illam dicens,quia ſi cognouiſſes & tu,&c.

Quot anguſtiis præmeretur Paulus pro animarum ſalu te,quas videbat a via veritatis declinare propter pſeudo apo ſtolos,lege in ſecunda ad Cor.cap.11.& ad Gala.cap.4. qui bus velut mater ingemiſcens ſcribit dicens,filioli mei, quos iterum parturio ſcilicet cum dolore,donec formetur Chriſtus in vobis.

Conſtat igitur quomodo gaudium ex charitate cauſatũ pro hac vita reſpectu Dei eſt purum,reſpectu autem noſtri & proximi eſt multiplici triſtitia admixtum.

Quantum ad tertium aduerte,vt ſcias quale ſit gaudium cauſatum ex charitate primæ, ꝙ dicitur gaudium plenum, iuxta illud Ioan.cap.15. Vt gaudium meum in vobis ſit, & gaudium veſtrum impleatur. Plenum autem dicitur. i. perfectum & non admixtum alicui triſtitiæ aut indigentiæ.

Cuius quidem perfectio ac plenitudo cauſabitur ex charitate, qua diligimus Deum, & nos ipſos, & qua proximum, & qua diligimus corpus proprium, ac corpus proximi.

Quantum ad Deum erit plenum, quoniam ſicut clare, & non per ſpeculum in enigmate videbimus eum ſicuti eſt, ita plene & perfectiſſime fruemur eo, in cuius fruitiõe quietabimur omne deſiderium noſtrum, vt declarauimus in parte ultima huius operis, ex conſequẽti tantum erit gaudium, quòd verificabitur illud Dauid in Pſal. Inebriabuntur ab vbertate domus tuę, torrente voluptatis tuæ portabis eos. Præterea tanta erit eius magnitudo, ſiue amplitudo, quòd non capietur à beato, ſed beatus capietur ab eo. Verius enim erit dicere, quòd homo intrabit in gaudium Dei, quàm quòd gaudium intret in eo. Sic enim teſtatur ſeruator noſter Matth. cap.25. Intra in gaudium Domini tui.

Quantum ad nos ipſos erit plenum, & purũ quoniam omni triſtitia carebimus, nullumq; timebimus malum. Complebitur enim illud Apoc. cap.21. Abſterget Deus omnem lachrimam ab oculis ſanctorum, & mors vltra non erit, neq; luctus, neq; clamor, neq; dolor erit vltra, quoniam prima abierunt (& infra) ego ſitienti dabo de fonte aquæ viuæ gratis. Qui vicerit poſſidebit hæc, & ero illi Deus, & ille erit mihi filius.

Quantum ad proximum erit purum ac perfectum, charitate enim perfecta vnuſquiſq; diliget fratrem ſuum, & illius beatitudine gaudebit ſicut de ſua. Tũc implebitur illud Dauid in Pſal. Exultabunt ſancti in gloria, lætabuntur in cubilibus ſuis, exultationes Dei in guture eorum.

Quantum ad proprium corpus, & proximi erit plenum gaudium, quoniam omnino ſubiicietur animæ, nulluſq; deſertus relinquetur in eo vt declarauimus in parte octaua, pro nũc tibi ſufficiat doctrina Pauli. 1. ad Cor. cap.15. ubi inquit. Seminatur corpus in corruptione, ſurget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, ſurget in gloria. Seminatur in infirmitate, ſurget in uirtute. Seminatur corpus animale, ſurget ſpirituale (& infra) mortui reſurgent in corrupti & nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc

induere incorruptionē, & mortale hoc, induere immortalitatem. Cum aūt mortale hoc, indueritimmortalitatē, tūc fiet ſermo qui ſcriptus eſt. Abſorpta eſt mors in victoria.

Conſtat igitur quomodo gaudium ex charitate cauſatur, & quale ex charitate vie, & quale ex charitate patriæ.

Quantum ad pacem, vt ſcias quomodo & in quo ſenſu cauſatur a charitate, quinq; agenda ſunt, primo quid ſit pax vniuerſaliter ſumpta, ſecundo in quo diſtinguntur vera, & non vera pax in ſcriptura ſacra, tertio quàm grande bonum ac commendatum ſit in ſcripturis ſanctis vera pax, quarto, quòd vera pax a charitate cauſatur, quinto, quòd alio, & alio modo cauſatur à charitate patriæ, & à charitate viæ.

Quantum ad primum aduerte, quòd pax vniuerſaliter præſumpta eſt vnio, ſiue conſenſus, ſiue concordia plurium appetituum in aliquo vero aut apparenti bono poſſidendo, vel conſequendo, cum propoſito repugnandi, ac reſiſtendi impedientibus contrariis.

Primo dicitur vnio ſiue conſenſus, quoniam vt inquit Diony. in cap.11. de di. no. pax eſt quæ cuncta connectit, concordiamq; omnium atq; conſenſum gignit & afficit, cuius rei gratia ipſam quoq; deſiderant omnia, ut quæ diuiſibilem ipſorum multitudinem ad totam conuertit vnitatem, inteſtinumq; mundanæ machinæ bellum quo fœdere mirabili congruat efficit, ex quibus conſtat pacem eſſe aliquorum differentium unitiuam, diciturq; diuerſa facere vnum, ideſt, in unnm conuenire. Vnde & Paulus oſtendens quomodo Chriſtus inter Deum & hominem, atq; inter homines cognoſcentes Deum quales erant Hæbrei, & non cognoſcentes quales erant gentiles pacem operatus eſt, inquit ad Ephe.cap.2. Ipſe enim eſt pax noſtra, faciens vtraq; vnū, & medium parietem macerie, ſoluens inimicitias in carne ſua.

Legem mandato decretis euacuans, vt duos condat in ſemetipſo, in vno homine faciens pacem, vt reconciliet ambo in vno corpore Deo, per crucem interficiens inimicitias in ſemetipſos.

Secundo dicitur plurium appetituum, qm̄ pax dicit cōcor

diam,concordia autem quantum ad idà quo nomen imponitur dicit vnionem plurium cordium.i.plurium voluntatũ. Vnde quando duorum aut plurium hominum voluntates in vnum conueniunt vt idem velint, dicuntur inter ſe habere pacem,& per oppoſitum ſi non conueniunt,ſed diuerſa & contraria velint, dicuntur non habere pacem ſed diſſenſionem.

Sed aduerte, ꝙ hæc appetituum concordia poteſt eſſe inter hominem & hominem,& tunc dicitur pax ad alterum, ſiue extrinſeca, poteſt eſſe in eodem homine, quoniam in eo eſt appetitus ſenſitiuus diſtinctus per iraſcibilem & concupiſcibilem,& appetitus intellectiuus qui dicitur voluntas,inter hos eſt manifeſta repugnantia,quoniam, vt inquit Paulus ad Gal.cap.5. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem,vt non quecunque vultis illa faciatis.Quando igitur appetitus inferior regulatur & obedit ſuperiori, tunc eſt pax hominis in ſeipſo, & dicitur pax interior.Quando autem eſt oppoſitum, tunc eſt diſſenſio & bellum in homine intrinſecum,quod eſt omnis mali cã.

Præterea aducrte,ꝙ in homine etiam reſpectu eiuſdem appetitus poteſt dici pax & diſſenſio.Nam contingit ꝙ voluntas tendit in diuerſa & oppoſita, quæ ſimul aſſequi nequit.Ver.Gra.ſortes appetit contemplationi vacare, & appetit bona fortunę ſibi & filiis prouidere,& appetit ciuitati bene conſulere,& hęc non ſe ſimul compatiuntur,quoniam primum ad vitam ſpeculatiuam, reliqua duo ad actiuam ſpectant.Neceſſe eſt ergo, ꝙ iſti contrarii appetitus. i. motus voluntatis,vt non ſe mutuo impediant ordinentur, ſic autẽ ordinari poſſunt,primo ꝙ prouideat de bonis fortunę,quoniam vt diximus in.10.Ethic.natura non eſt ſibi ſufficiens ad contemplandum,ſed indiget bonis externis,ſecundo pro loco & tempore determinato conſulat ciuitati, tertio pro alio determinato tempore intendat ſpeculationi. Antequã ſic ordinẽtur huiuſmodi appetitus, ſiue deſideria, homo in ſe diſtractus inquietus & conturbatus viuit, quæ inquietudo diſsenſus appellari poteſt, Cum autem ordinata fuerint tunc homo quiete mentis & tranquille viuit, diciturque ſecundũ

cundum mentem quietus,& hęc tranquillitas rerum ſic ordinatarum dicitur pax.Vnde Diuus Augu.in lib.19.de ciuitate Dei,dicit ꝙ pax eſt tranquillitas ordinis. Secundum ergo ꝙ triplex poteſt eſſe tranquillus ordo in appetitu, ſic triplex inuenitur pax,primo, ꝙ talis ordo ſit inter appetitus diuerſorum hominum,& hæc dicitur pax exterior, ſecundo quòd ſit inter appetitum inferiorem & ſuperiorem eiuſdem hominis,& hęc dicitur pax interior diuerſorum appetituum in eodem homine,tertio ꝙ ſit inter motus ſiue affectus oppoſitos & incompaſſibiles eiuſdem appetitus in eodem homine, modo quo declarauimus & dicitur pax interior in eodem homine oppoſitorum motuum eiuſdem appetitus, puta eiuſdem voluntatis, & tunc dicendum eſt ꝙ pax eſt vnio ſiue conſenſus diuerſorum appetituum, ſumendo appetitum non pro potentia vt ſumitur in primo & ſecundo modo,ſed pro actu ſiue motu eiuſdem appetitus.

Tertio dicitur in aliquo vero aut apparenti bono poſſidendo vel conſequendo.Nam cum pax ſit vnio appetituum vt declarauimus,ſicut appetitus vt appetitus reſpicit bonũ, ſic & pax.Probatum eſt autem à nobis in ſecundo.Ethic.ꝙ omnis appetitus eſt reſpectu alicuius boni, quoniam appetens vt appetens, aliquod ſibi vtile & conueniens appetit. Verum quoniam inter bona,aliquod eſt vere bonum vt bona animi, aliquod apparens & exiſtimatum licet in ſe non ſit vere bonum, vt concupiſcentiæ & vindictæ,ideo appetitus appetens uere bonum,eſt uerus & rectus appetitus, oppoſitus autem, eſt potius reputatus & fallax quàm bonus, ſic & pax.Nam quæ eſt vera vnio appetituum in vero bono, eſt vera pax.Quę autem eſt vnio in apparenti bono,eſt pax non vera ſed exiſtimata,& apud Deum pro nihilo,aut in malum eſt.Prima eſt bonorum vt dicemus,ſecunda autem malorum. Conuenienter ergo dicitur ꝙ pax vniuerſaliter ſumpta,eſt unio plurium appetituum in aliquo vero aut apparenti bono poſſidendo aut conſequendo. Nullus enim concordat in bono ſibi impertinenti,aut quod non curat poſſidere,& conſequi.

Quarto dicitur cum propoſito repugnandi aut reſiſtēdi im-

impedientibus contrariis. Nam diximus pacem eſſe tranquillitatem appetituum in aliquo bono poſſidendo aut conſequendo. Si ergo contingat bonum appetitum impediri per contraria agentia, conſequens eſt, vt appetens bonum appetat conſequenter remotionem contrariorum, aliter huiuſmodi appetitus vanus eſſet, nec vnquàm tranquilitatem, nec pacem haberet in ſe. Hinc videmus, vt declaratum eſt a nobis in Ethicis quòd bellantes & litigantes nō aliud, intendunt niſi pacem. Intendunt enim per bellum ad pacem peruenire, ideſt, ad quietam poſſeſſionem rei deſideratæ in qua nihil eorum voluntati ac deſiderio repugnet. Conſtat ergo quid ſit pax uniuerſaliter ſumpta.

Quantum ad ſecundum, ut ſcias ex ſcripturis ſanctis in quibus vera, & non vera pax diſtinguntur, aduerte quòd ex tribus diſtinguntur, primo ex obiecto communi circa, quod vnaqueq; uerſatur, ſecundo ex obiecto primo ac ſpecifico, tertio ex ſubiecto in quo ſunt.

Quantum ad obiectum commune, circa quod verſantur, aduerte vt diximus, quòd vera pax verſatur circa verum bonum, quod perficit appetitum inferiorem & ſuperiorem, & intellectum practicum. Huiuſmodi autem bona ſunt virtutes pertinentes ad iraſcibilem & concupiſcibilem, vt temperantia, & fortitudo, & iuſtitia, perficiens voluntatem, & prudentia, perficiens intellectum practicum, de quibus loquemur infra. Pax autem non uera verſatur circa concupiſcentias turpes ſicut qui concordant in commeſſationibus & impudicitiis, aut circa vindictas, ſicut qui concordant contra tertium, quę quidem non ſunt vere bona cum opponantur probatæ vitæ, ſed conſtitutis in talibus paſſionibus apparent bona.

Quantum ad obiectum primum ſpecificum aduerte, ꝙ cum ſit tantum vnum verum primum bonum, cuius participatione cœtera ſunt bona, vera pax verſatur primo circa primum bonum, & qui ſunt vere pacifici conueniunt in illo, & ad illud referunt quecunq; alia bona in quibus concordant. Pax autem non vera, relicto illo primo bono, uerſatur circa alia, quę non ſunt ex ſe, nec merentur dici bona, ſi

non re-

non referantur ad primum. Et qui non ſunt vere pacifici, nõ curantes illud primum bonum, conueniunt in non vere bonis. In quibus tandem multas experiuntur anguſtias eo, quòd vt inquit Dauid in Pſalmo, contritio & infelicitas in viis eorum, & viam veræ pacis non cognouerunt.

Quantum ad ſubiectum in quo ſunt, aduerte quòd vera pax non eſt niſi in bonis, apparens autẽ eſt in malis. Cuius ratio eſt, quoniã pax vera dicit tranquillum ordinem & ordinatum conſenſum in veris bonis, vt eſt bonum diuinum & bona animæ, inter appetitum et appetitũ diſtinctorum hominum, aut inter appetitum inferiorem ac ſuperiorem in eodem homine. Sed tantum boni ac virtuoſi componunt ac ordinant huiuſmodi appetitus, & appetunt vera bona. Mali autem pænitus deordinati ſunt, ideo ſicut in eis non datur vera amicitia, vt declarauimus in octauo Ethicorum ſic nec vera pax.

Et confirmatur ex ſcriptura ſacra. Nam inquit ſeruator Matth. cap. 5. Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur, ſed ſoli boni & iuſti merentur dici filii Dei, ergo in ſolis bonis datur vera pax. Præterea inquit Dauid in Pſalmo. Pax multa diligentibns legem tuam, ergo vere pacifici diligunt legem Dei, ſed mali non diligunt legem Dei, imo oderunt, quoniam vellent poſſe impune peccare, ergo in ſolis bonis eſt vera pax. Prætera, inquit Iſaias cap. 57. nõ eſt pax impiis dicit Dominus, & Dauid in Pſal. loquuntur pacem cum proximo ſuo, mala autem in cordibus eorum & iterum.

Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, & in iracundia dolos cogitabant, & Eccleſiaſtici cap. 25. Vir peccator turbabit amicum, & in medio pacem habentibus immittit inimicitiam, fratres Ioſeph, quoniam erant impii, non poterant ei quicquàm pacifice loqui. Quoniam pax mundi, quam ſequntur mali non eſt vera pax, ideo ſeruator Ioan. cap. 15. inquit, pacem meam, ſcilicet veram do vobis non quomodo mundus dat ego do vobis, quoniam ſcilicet illa, nec bona, nec vera eſt. Nam & ſeruator venit illam deſtruere, vt pote Deo inimicam. Vnde Mattheus

cap.

cap.10.inquit, non veni pacem mittere in terram ſed gladium,quoniam ſcilicet volo vt continuum bellum pro ſalute veſtra habeatis cum impiis.

Conſtat igitur quomodo differunt ex obiecto communi & obiecto primo ac ſpecifico, & ex ſubiecto uera & apparens,ſed non vera pax.

Quantum ad tertium vt ſcias bonitatem ac vtilitatem vere pacis inter Deum & hominem,inter hominem ac proximum ſuum,inter appetitum inferiorem ac ſuperiorem in eodem homine aduerte,ꝙ pax inter Deum & hominem ſtat in vita innocenti,quæ interrumpi non debet aliquo mortali crimine,neq; veniali defectu debilitari pro virili noſtra. Peccata namq; ſola diuidunt deſtruunt vnionem ac concor diam inter Deum & nos. Vnde inquit Iſaias ca.59. Iniquita tes veſtræ diuiſerunt inter vos & Deum veſtrum, & peccata veſtra,abſconderunt faciem eius à vobis ne exaudiret (& intra)pedes eorum ad malum currunt,& feſtinant vt effundant ſanguinem innocentem,cogitationes eorum, cogitationes inutiles. Vaſtitas & contritio in viis eorum. Viam pacis neſcierunt,non eſt iudicium ingreſſibus eorum,ſemite eorum incuruate ideſt non recte ſunt eis. Omnis qui calcat in eis ignorat pacem. Pax autem inter hominem & proximum ſtat in hoc ꝙ idem ſapiant in Chriſto, ſimul ad bea tum finem tendant,non ſibi inuicem iraſcantur ſine cauſa: Neminem odio perſequantur ſed omnes pure ac ſincere diligant,iuxta illud Pauli. Nemini quicquam debeatis, ſed vt inuicem diligatis. Pax vero nobis intrinſeca ſtat in hoc, ꝙ ſenſus rationi obediat,ꝙ corpus animæ non præualeat, ſed ꝙ ratio & voluntas vt domina in regno animæ,regulet omnes inferiores potentias. Hanc igitur triplicem veram pacē: Deus commendat in ſcripturis ſanctis,& ſeruator noſter, & Paulus cæterique diuini ſcriptores vt patet infra, adeo ꝙ nil carius videntur exiſtimaſſe, nilque magis neceſſarium humano generi.

In primis igitur inquit Dauid in Pſal: Cuſtodi innocentiam, & vide æquitatem, quoniam ſunt reliquiæ homini pacifico.

Pro-

Prouerbiorum cap.20.Honor eſt homini,qui ſeruat ſe à contentionibus, omnes autem ſtulti immiſcent ſe contumeliis.

Et cap. 17. Melior eſt bucella panis ſicca cum gaudio, quàm domus plena victimis cum iurgio.

Et Eccleſiaſtici ca.4.Noli eſſe ſicut leo in domo tua, euertens domeſticos tuos,& opprimens ſubiectos tibi.

Iſaias cap.52.Quoniam pulchri pedes ſupra montes annunciantis & prædicantis pacem.

Seruator noſter in toto Euangelio pacem veram magnificat,annunciat præcipit,& obſeruat.

In primis Matthei cap. 5. Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.

Beati mittes, quoniam ipſi poſſidebunt terram.

Et in natiuitate ſua, Luc. cap. 2. Angeli nil aliud enunciant, niſi gloriam in altiſſimis Deo, & in terra pacem hominibus bonę voluntatis.

Et cap.10. iubet diſcipulis nunciare pacem dicens.

In quacunq; domum intraueritis, primum dicite pax huic domui.

Et Ioannis cap.14. dicit diſcipulis, habete pacem inter uos, pacem meam do vobis, pacem meam relinquo uobis.

Et cap.16. inquit. Hæc locutus ſum vobis, vt in me pacem habeatis. In mundo præſuram habebitis, in me autem pacem.

Tantum dilexit ſeruator noſter pacem, quòd ut legimus Matth.cap.10. pręcepit diſcipulis dicens. Intrantes in domum ſalutate eam dicentes, pax huic domui, & ſi quidem fuerit domus illa digna, veniet pax veſtra ſuper illam. Si autem non fuerit digna, ad uos reuertetur pax ueſtra, & quicunq; non receperint uos neq; audierint ſermones veſtros exeuntes de domo illa aut ciuitate, excutite etiam puluerem de pedibus veſtris, in teſtimonium ſupra illos.

Et aduerte quòd ſeruator præceptum datum diſcipulis et ipſe ſeruauit. Nam legimus quòd ſepenumero ſe ab impiis Iudæis ſubtraxit.

Et Paulus intantum exiſtimat pacis bonum, ꝙ omnibus

eccleſiis

eccleſiis ad quas ſcribit,prçmittit. Pax vobis & gratia &c.

Ad Hębreos cap. 12. pacem ſectemini cum omnibus & ſanctimoniam, ſine qua nemo videbit Deum.

Ad Roma cap. 14. Quæ ſunt pacis ſectemur ergo oẽs.

Primæ ad Cor. 12. Nunquid diuiſus eſt Chriſtus? idem ſentiamus omnes, & non ſint in vobis ſciſmata.

Et cap. 14. Non eſt Deus diſſenſionis, ſed pacis:

Secundæ ad Cor. cap, 13. pacem habete, & Deus pacis & dilectionis erit vobiſcum.

Ad Ephe. ca.4: ſollicite ſeruare vnitatẽ in vinculo pacis.

Primæ ad Theſſa. cap.5. pacem habete cum his qui præſunt vobis propter opus illorum.

In actis Apoſtolorum cap. 13.cum Paulus & Barnabas eiecti fuiſſent de regione in qua prædicabant, adimpleuerunt præceptum ſeruatoris ſupra poſitum,excuſſerunt enim puluerem de pedibus eorum in illos, & receſſerunt.

Quanta fuerit diligentia ſeruande pacis & vnitatis in prima eccleſia, patet nobis ex actiubs Apoſtolorum. Nam in capite.2. legimus, quòd omnes credentes erant vniti, & habebant omnia communia, poſſeſſiones & ſubſtantias vendebant & diuidebant illa omnibus, prout cuiq; opus erat. Quotidie quoq; perdurãtes in oratione vnanimiter in templo, & frangentes circa domos panes, ſumebant cibum cum exultatione & ſimplicitate cordis, collaudantes Deum, & habentes gratiam ad omnem plebem. Conſtat igitur quantum cõmendetur in ſcripturis ſanctis vera pax.

Quantũ ad quartũ declarandũ eſt,ꝙ vera pax inter Deũ & hominem,inter hoĩem,& hominem,inter partẽ ſuperiorẽ,&inferiorẽ in homine cauſatur à charitate. Tu igiť aduerte, quòd pax inter hominem & Deum ſtat in hoc,quòd homo velit, quę Deus vult & præcipit. Quod autem homo velit quę Deus vult & præcipit, ex charitate hominis erga Deum procedit. Nam ex eo, quòd Deum toto corde diligit, conformat ſe Deo, & omnia ſua volita refert in Deum. Identitas autem & conformitas ſiue concordia volũtatum, pax eſt, vt diximus ſupra, ergo pax inter Deum & hominem cauſatur ex charitate erga Deum. Quod vero pax inter

ter hominem & hominem ex charitate procedat qua diligitur proximus, declaratur ſic, ex charitate diligimus proximum ſicut noſmetipſos. Sed ex eo, quòd diligimus noſmetipſos volumus implere voluntates noſtras, ergo ex eo, quòd ex charitate diligimus proximum volumus ſimiliter implere voluntates eius, ergo conuenimus in idem velle, ſed pax dicit conuenientiam & identitatem voluntatum, ut diximus ſupra, ergo conſtat, quòd pax inter hominem, & hominem cauſatur ex charitate, qua diligimus proximum. Quod vero pax intrinſeca homini ex charitate qua ſeipsũ in ordine ad Deum diligit procedat, Declararur ſic. Homo pacem habet in ſeipſo, quando ratio dominatur & regulat partem inferiorem ſecundum diuinam legem, ſed quando ratio ſic dominatur, ſeruantur diuinā mandata, inter quæ primum eſt de charitate, ergo ex eo quòd homo eſt in charitate & innocenter viuit pacem habet in ſeipſo, ex conſequenti talis pax eſt charitatis effectus.

*S*ed dices, ſi pax eſt effectus charitatis, ergo inter infideles, qui ſunt extra gratiam & charitatem non datur pax, cuius contrarium uidemus.

Præterea, ſtat diſſenſio inter viros probos ac ſanctos, ſicut fuit inter Petrum & Paulum, vt legimus ad Gal.cap.2. vbi Paulus inquit. Cum autē veniſſet Petrus Antiochiam in faciem ei reſtiti, quia repræhenſibilis erat, & dixi, *S*i tu cum Iudæus ſis gentiliter viuis & non iudaizas, quomodo gentes cogis iudaizare? Similiter vt legimus in actis Apoſtolorum cap.15 facta eſt diſſenſio inter Paulum & Barnabam, adeo quòd receſſerunt ab inuicem. Et tamen conſtat, quòd erant in charitate, ergo ſtat charitas ſine pace. Non .n.ſe cōpatiunt pax & diſſenſio, cũ ſint oppoſite formaliter.

Ad primũ r̄ndetur, quòd ſicut non datur in infidelibus vera & perfecta virtus moralis, eo quòd ſunt extra fidem, & deuiant à recto fine, vt declarauimus in prima parte, cap. 6. ſic nec in eis eſt vera pax, & de hac ſola hic intendimus, qm̄ confundetur in uero bono, & verum bonum non ſit niſi primum & ſummum per eſſentiam, voluntates quæ non conueniunt in illo, aut excludunt illud, & concordant

in his

in his quę non ſunt bona niſi participatione illius primi;potius habent apparentem & ęſtimatam quàm veram pacem, ſicut & ſupra diximus virtutes & actus morales in infideli potius eſtimatas & putatiuas quàm veras eſſe.

Ad ſecundum dico quòd diſſenſio ſanctorum, non eſt circa finem, nec circa ſummum bonum ſed eſt circa media ad finem dum unus opinatur hoc medium magis conferre, alius autem aliud. Diſſenſio autem in opinionibus non frangit amicitiam ut declarauimus in ilb.9. Ethico. ex conſequenti non frangit pacem, & propter hoc nihil prohibet aliquos in charitate exiſtentes, in opinionibus diſſentire,neq; id repugnat paci, quoniam opiniones ad intellectum ſpectant, qui prætendit appetitum, qui per pacem vnitur. Similiter exiſtente concordia uoluntatum in principali bono & fine, diſſenſio in aliquibus paruis non eſt contra charitatem. Procedit enim talis diſſenſio ex diuerſitate opinionis dum unus exiſtimat de quo eſt diſſenſio pertinere ad illud bonum conſequendum, in quo conſequendo concordant, alius autem exiſtimat non pertinere. Hæc autem opinionum diuerſitas nobis pro hac uita contingit,in qua non plene ueritatem cognoſcimus, vnde in patria huiuſmodi diuerſitas ceſſabit, quoniam ueritas ad plenum nobis manifeſtabitur. Si igitur talis diſſenſio aliquo modo pacem impedit, non tamen charitatem frangit. Pacem autem in tantum impedit,quod pro hac vita non perfectam qualem in patria habemus, ut ſtatim declarabimus. Conſtat igitur quòd obiectiones præpoſitę, non obſiſtunt quin vera & diuina ac chriſtiana pax ſit effectus charitatis.

Quantum ad quintum vt ſcias quomodo diuerſimode cauſatur à charitate ptariæ, & à charitate viæ,aduerte quòd cum uera pax, ut diximus fundetur in vero bono, ſicut contingit homini verum bonum in ſe dupliciter habere, ſic & duplicem pacem in illo. Verum autem & ſummũ bonum, poteſt haberi perfecte & imperfecte. Perfecte quidem,quando videtur ſicuti eſt, & eo plene fruitur anima, imperfecte autem,quando per fidem firmam & amorem ei ſoli inheremus, primo modo eſt conditio patriæ, quoniam videbimus

Deum

Deum ſicuti eſt, & ei ſimiles ac deiformes erimus, vt declarabimus in parte octaua, ſecundo modo eſt conditio viç, quoniam ſecundum Paulum primç ad Cor.cap.13. nunç videmus per ſpeculum in enigmate. Sicut autem diuina viſio & fruitio, & charitas patriç eſt perfecta, ſic & pax patriæ, quæ à charitate illa procedit eſt perfecta, quoniam coſiſtet in totali & perfecta fruitione ſummi boni, in qua vniuntur & quietantur omne appetitus naturç creatæ intellectualis, & hic erit finis noſter beatificus. Tunc implebitur illud Dauid in Pſal. Qui poſuit fines tuos pacem, & illud Iſaiæ ca. 66. Ecce ego declinabo ſuper eam fluuium pacis, & Paulus ad Roma. cap. 14. Regnum Dei non eſt eſca neq; potus, ſed iuſtitia & pax. Et ſicut cognitio ac gaudium de Deo ex charitate procedens, vt diximus ſupra ſunt imperfecta pro hac uita, ſic & pax. Licet enim principalis animæ fidelis ac bene diſpoſitæ, intentio & affectus quieſcant in Deo indubie credito & ſperato, & ſuper omnia dilecto, ſunt tamen quàm plura in ac vita ei aduerſantia intus & extra, quæ veram pacem animç perturbant, ideo dixit ſeruator. Ioan. cap. 15. In mundo præſuram habebitis, in me autem pacem, & Paulus. Corpus, quod corrumpitur aggrauat animam, & quoniam cognouit Paulus difficultatem ſeruandæ pacis pro hac uita erga proximum, ideò inquit ad Roma. cap. 12. ſi fieri poteſt quantum in vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes. Hæc de hac parte dicta ſufficiant.

Quantum ad miſericordiam, vt ſcias quomodo eſt charitatis effectus, quinque agenda ſunt, primo quid ſit, ſecundo quæ mala prouocant nos maxime ad miſericordiam, tertio declarabitur, quòd eſt ex charitate procedens, quarto erga quos, & quo ordine vtenda eſt, quinto qui ſint miſericordes, & qui non vt in pluribus.

Quantum ad primum aduerte, quòd ſecundum Damaſcenum in. 2. lib. ſententiarum, ca. 14. Miſericordia eſt in aliorum malis triſtitia ſiue dolor, & ſecundum Aug. in lib. 9. de ciui. Dei cap. 5. Miſericordia eſt alienç miſeriæ in noſtro corde compaſſio, quæ vtiq; ſi poſſumus, ſubuenire compellimur.

claret ſe miſericordem, cibum decreuit eis parare & exhibere.

Patet igitur quid ſit miſericordia vniuerſaliter ſumpta, & quæ ſint de completa eius ratione.

Quantum ad ſm aduerte, quòd mala proximo noſtro quatrupliciter euenire poſſunt, primo ex propria voluntae, & electionæ, ſicut qui admonitus ne tendat in talem locum, quoniam paratæ ſiint ſibi inſidiæ, & tamen eligit ire, & vulneratur aut exploratur à latronibus, ſecundo ex propria voluntate eligit cauſam aliquam, ex qua vt in pluribus ſequitur malum, ſicut qui eligit febricitantem inebriari vino, ex quo ſequitur grauior egritudo, & aliquando mors, tertio non ex voluntate, ſed contra voluntatem, & ex ſorte mala, ſicut qui ſtudet parce viuere, & tamen in infirmitatem incidit, quarto non ſolum contrà voluntatem, ſed & contra totam voluntatem, ſicut qui ſtuduit ſemper bene ac virtuoſe viuere, ſectari bonum, omnem prauitatem deſerere, & tamen in infortunia multa incidit, vt in manus inimicorum, in egritudinem incurabilem, in paupertatem, ant in infamiam.

Stante hac diſtinctione dico, quòd mala quæ proximo primo aut ſecundo modo eueniunt, non prouocant nos ad miſericordiam, ſed potius ad indignationem, quoniam ſibiipſi cauſam mali intulit. Eexemplum huius habemus Geneſis capitulo. 42. de fratribus Ioſeph, qui cum vexarentur à Ioſeph præfecto Egypti, & incognito eis, dixerunt ad inuicem. Merito hæc patimur quia peccauimus in fratrem noſtrum, videntes anguſtiam animæ eius dum deprecaretur nos & non audiuimus, idcirco venit ſuper nos tribulatio, quaſi dicerent non ſumus digni miſericordia, quoniam huius mali nos ſponte cauſa fuimus.

Mala antem quæ terio modo eueniunt, prouocant nos ad miſericordiam, quoniam patiens, non eſt cooperatus malo, ſuper venienti. Vnde & Ariſtotel. vt in Ethicis pertractauimus, dicit in ſecundo libro Rethoricæ ſuæ, mala illa miſeranda eſſe, quorum non propria

voluntas, ſed fortuna cauſa eſt, vt vnde ſperabat homo bonum, euenit ſibi malum. Sicut contigit Dauid apud Saul, vt legimus in.1.Re. cap.18. Qui cũ occidiſſet Philiſteum Goliad, & liberaſſet populum, ſperabat gratiam, & bonum à Saul Rege, & tamen Saul iratus illi ſemper perſecutus eſt eum in mortem. Mala uero quæ quarto modo eueniũt in ſupremo gradu digna ſunt miſeratione, quoniam indigne & immerito omnino quo ad humanum iudicium patitur homo qui ſemper innocens viuere ſtuduit. Vnde & Ariſtot. in eodem libro dicit miſericordiam maxime eſſe ſuper mala, quæ quis indigne & immerito patitur. Propterea Iob qui vt legimus Iob capit.1.erat vir rectus ac ſimplex, timens Deum, & recedens à malo, cum vndiq; malis præmeretur, peteretq; ſubſidium, & non inueniret ſubleuantẽ neq; condolentem ex omnibus domeſticis ſuis, amicos ſuos orat vt ſaltem ipſi miſereantur eius. Vnde inquit cap.19. Nati mei quaſi alieni receſſerunt à me. Dereliquerunt me propinqui mei, & qui me nouerunt, obliti ſunt mei. Inquilini domus meę, & ancillæ meæ quaſi alienum habuerunt me, & quaſi peregrinus fui oculis eorum. Seruum meum vocaui, & non reſpondit mihi. Ore proprio deprecabar illum, alium meum exhorruit vxor mea, & orabã filios vteri mei. Stulti quoq; deſpiciebant me, & cum ab eis receſſiſſem, detrahebãt mihi. Abominati ſunt me quondam cõſiliarii mei, & quæ maxime diligebam, auerſatus eſt me. Pelli meę conſumptis carnibus, adheſit os meum, & derelicta ſunt tantummodo labia circa dentes meos. Miſeremini mei, miſeremini mei, ſaltem vos amici mei.

Conſtat igitur tibi quę mala prouocant nos ad miſericordiam, & quæ non.

Quantum ad tertium declarandum eſt, quòd vera miſericordia ex charitate cauſatur. Tu igitur aduerte, quòd homo miſeretur proximo, quando compatitur & condolet ſuper malũ ei contingens, ſtudẽs ſi poteſt ei ſubuenire. Tunc autem compatitur & condolet, quando malum proximi appræhendit vt ſuum, quoniam ſicut naturaliter vnuſquiſq; primo amat & gaudet de bono proprio, ſic primo odit, &

triſtatur

triſtatur de malo proprio. Ex hoc autem, quòd gaudet de bono proprio, gaudet conſequenter de bono amici, & triſtatur conſequenter de malo eius, quoniam amicorum eſt ſimul triſtari ſimulq; gaudere. Cum igitur charitate amemus proximum, vt nos ipſos ex charitate prouenit, quòd compatimur & condolemus in malo ſibi euenienti, & illi ſubuenimus ſi poſſumus. Hoc autem eſt miſereri, ergo vera miſericordia eſt effectus charitatis fraternæ. Cuius ſignũ eſt, quòd ſi quis odit aliquem, cum viderit eum conſtitutum in malo, non contriſtatur, ſed gaudet aut non curat eum. Et confirmatur exemplo Pauli, qui in. 2. ad Cor. cap. 11. charitate accenſus inquit. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur, & ego non vror? Et ſeruator, vt legimus Ioan cap. 11. ex charitate qua Martam & Mariam, & Lazarum diligebat, lachrimatus eſt, & ſuſcitauit eum. Patet ergo, quòd miſericordia vera eſt charitatis effectus.

Sed dices, ergo omnes qui miſerentur, ſunt in charitate, quod tamen eſt falſum, quoniam multi prophani, & iniuſti, & idolatrę compatiuntur alienæ miſeriæ atq; ſubſidia preſtãt, ergo miſericordia non prouenit à ſola charitate, ſed potius ab unitate naturæ humanę, quoniam ſicut naturaliter homo hominem diligit, ſic naturaliter eius miſeretur.

Ad hoc dico, quòd hic intendimus de vera ac perfecta miſericordia, ſicut & ſupra locuti ſumus de vera & perfecta pace, & ſicut negatum eſt poſſe inueniri veram ac perfectam pacem niſi inter bonos & fideles, ſic dicendum eſt de vera miſericordia. Vnde ſi qui mali videntur miſericordes, potius dicendi ſunt naturali pietate ac clementia pii & clementes, quàm vere & propriæ miſericordes. Miſericors enim propriæ eſt ille, qui propter Deum proximo compatitur, & ei ſuccurrit ſi poteſt. Id autem prouenit ex charitate, qua proximum propter Deum, vt noſmetipſos diligimus.

Quantum ad quartum aduerte, quòd ad hoc, quòd alicuius miſereamur tria requiruntur. Primo, quòd in eo poſſit inueniri malum ſiue miſeria. Secundo quòd ſit ſuppoſito diſtinctus à nobis, Tertio quòd ſit aliquo modo nobis

inferiorem quàm dicimus ſenſualitatem, partem ſuperiorem quam vocat animā inquinari, & miſeriæ peccati ſubiacere.

Vnde ly miſerere animę tuæ, proprię exponendum eſt per ly curare, vt ſit ſenſus, cura vt anima tua placeat Deo per ſanctitatem. Eodem modo exponenda ſunt dicta conſimilia, vt eſt illud. Miſerere pulchritudinis tuæ, ideſt, cura ne perdas pulchritudinem tuam, & illud, miſerere iuuentutis tuæ &c.

Propter tertium aduerte, quòd cum miſericordia ex amore charitatis erga proximum cauſetur, vt dictum eſt & amor ſit virtus vnitiua, & coniunctiua, neceſſe eſt eum cuius miſeremur eſſe nobis coniunctum, ſaltem in vnitate naturæ ſpecifice, vt ſcilicet ſaltem ſit homo, ſicut enim non datur amicitia, nec charitas inter hominem & brutum, ſic nec miſericordia.

Licet enim doleamus de egritudine equi, aut canis, non tamen dicimur eius miſereri, ſecundum ergo coniunctionis gradus, datur ordo in miſericordia, ita ſcilicet, quòd qui nobis ſanguine propinquiores ſunt, prius ac magis ſunt miſericordia digni. Exiſtimamus enim conſanguineorum mala eſſe quaſi mala noſtra propria. Quod ſi qui ex conſanguineis ſunt adeò nobis iuncti, quòd ſint pœnę vnum nobiſcum, accipimus eorum mala eſſe mala noſtra, & tunc ſicut propriæ dolemus de malis noſtris, ſic de illis, & id ſeruatur inter patrem & filium.

Quantum ad quintum aduete, quòd debiles & timidi ſenes & ſapientes, ſunt natura miſericordes. Iuuenes autem & temerarii, ſiue imprudentes, et audaces & ſuperbi, ſunt natura, et vt in pluribus miſericordes, etiam ſecundum doctrinam Ariſtotelis in ſecundo Rethorice. Ad quorum euidentiam aduerte, quòd non ſolum ex dilectione qua diligimus eum cui compatimur, nec ex ſola coniiunctione quam habemus cum ipſo, mouemur ad miſericordiā, ſed ex eſtimatione qua appræhendimus & ſuademus nobis, nos ea mala pati poſſe, et illa ad nos ex eis trāſire, que patiunť alii nobis aut natura, humanitatis aut patria

aut ciuitate aut ſanguine coniuncti. Propter hanc exiſtimationem quæ vtiq; non eſt vana, ſenes & prudentes & debiles & timidi ſunt natura miſericordes. Conſiderant enim, & experientia & ratione ſe poſſe in mala illa incidere, quæ vident alios pati, ideò condolent, & ſi poſſunt eis ſuccurrunt. At contra, iuuenes & imprudentes, & audaces, & ſuperbi ſunt natura immiſericordes, quoniam exiſtimant ſeducentes ſeipſos, nil mali, quod in aliis vident, ſe poſſe pati. Iuuenes quidem & imprudentes, quoniam innitentes vanæ ſpei, put. nt ſe contra omnia ardua poſſe præualere. Audaces autem, quoniam ira & furore agitati, nil mali timent, donec eis ſuperuenerit, ex conſequenti dum ſunt ira agitati non miſeretur. Vnde prouerbiorum cap.27. dicitur, quòd ira non habet miſericordiam nec erumpens furor, & impetum concitati ſpiritus quis ferre poterit? Superbi vero, quoniam ſe adeò fœlices reputant, quod nil mali exiſtimant ſibi poſſe contingere, ideo non triſtantur de proximi miſeria. Præterea reputant cœteros viles, & ex ſua cauſa pati quicquid patiuntur, ideo exiſtimant eos indignos miſericordia. Diximus enim ſupra, quòd mala quæ ex voluntate nobis eueniunt, non prouocant nos ad miſericordiam, ſed ad indignationem & contemptum. Conſtat igitur quę hominum genera ſint ex natura miſerantia, & quę non.

Quantum autem eſtimata ſit miſericordia, & quam placita Deo, patet ex ſcripturis ſacris. Nam Iacob. in epiſtola ſua cap.2. inquit. Iudicium ſine miſericordia fiet illi qui non facit miſericordiam. Super exaltat autem miſericordia iudicium. Quid proderit fratres mei, ſi fidem quis dicat ſe habere, opera autē ſcilicet miſericordiæ non habeat? Nunquid poterit fides ſaluare eum? Si enim frater & ſoror nudi ſunt, & indigeant victu quotidiano, dicat autem aliquis ex vobis illis, ite in pace calefacimini, & ſaturamini, non dederitis autem quę neceſſaria ſunt corpori, quid proderit?

Iob cap.6. Qui tollit ab amico miſericordiam, timorem Domini derelinquit.

Pouerbiorum, cap.14. Miſericordia & ueritas præparant bona.

Et cap.15.Per miſericordiam & fidẽ purgantur peccata. Matth.cap.9. Miſericordiam volo & non ſacrificium.

Hæc de effectibus interioribus charitatis fraternæ dicta ſint.

Nunc de exterioribus agendum eſt. Sunt autem præcipui tres, ſcilicet beneficentia,elemoſyna,correctio fraterna.

Quantum ad beneficentiam de qua inquit Paulus ad Hæbreos cap.13. Beneficentiæ & communionis nolite obliuiſci, tria agenda ſunt, primo quid ſit, ſecundo,quòd eſt charitatis effectus exterior, tertio quis ordo in beneficentia ſeruandus eſt ſecundum rationem & diuinam legem.

Quantum ad primum aduerte, quòd beneficentia à benefacere prouenit. Benefacere autem, eſt alicui facere bonum, ergo beneficentia eſt alicui factio boni,& à beneficentia prouenit benefactor,beneficus,beneficiatus,beneficium. Sed aduerte, vt docuimus in lib.9. Eth. Non omnis factio boni alicui meretur beneficentia vocari, niſi tria ſimul iuncta contineat; primo, quòd voluntariæ, ſecundo,quòd diligenter & vt decet, tertio, quòd gratia amici cui benefacit. Vnde ſi quis alteri benefacit, non gratia illius, ſed gratia ſuiipſius, nec eſt beneficentia,nec ipſe eſt beneficus. Sicut qui nutrit canem, non gratia canis, ſed gratia ſui proprii commodi, quoniam ſcilicet domum cuſtodit. Eſt ergo beneficentia alicui factio boni voluntarie & decenter, gratia eius, cui bènefit,& non ſub ſpe retributionis,quoniam tunc quod datur,non beneficium ſed mutuum arbitrandum eſt.

Quantum ad ſecundum aduerte, quòd non eſt intentio noſtra probare beneficentia ſub quacunq; ratione & reſpectu eſſe charitatis effectum, quoniam vt declarabimus poteſt diuerſa ratione ſpectare ad iuſtitiam,ad miſericordiam, ad liberalitatem, ad charitatem. Ad charitatem autem ſpectat, ſi proximo impendimus bonum,eo quòd diligimus Deum, & proximum propter Deum, & probatur ſic. Beneficentia eſt actus amicitiæ, vt declarauimus in lib. 9. Ethicorũ.Ex eo enim, quòd ſortem diligimus, ſorti benefacimus, ſi odimus, malefacimus, ſed amicitia qua diligimus Deum & proximum propter Deum eſt charitas,ergo beneficentia

quantulum indigere. Video extraneum fame perire, obligor magis extraneo quàm patri benefacere. Remota autem hac imparitate, obligor magis mihi coniunctis ſucceſſiue ſecundum ordinem coniunctionis. Et hæc eſt doctrina Auguſtini in 1.de doctrina Chriſtiana, vbi inquit. Cum omnibus prodeſſe non poſſis, his potiſſimum conſulendum eſt, qui pro locorum & temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus conſtricti, tibi quaſi quædam ſorte iunguntur.

Tu tamen aduerte hanc regulam, ſcilicet magis coniunctis magis & prius benefaciendum eſt, tenendam & obſeruandam eſſe in bonis ac perſonis priuatis, & non vbi comparatur bonum priuatum bono publico ſiue temporali ſiue ſpirituali, & perſona priuata perſonæ publicè. Nam cum bonum publicum præponderet bono priuato, & publica perſona, perſonæ priuatę, licet mihi conſeruare ac defendere bonum publicum & perſonam publicam etiam extraneam, relicto bono priuato & perſona priuata mihi coniuncta ac propinqua, verbi gratia ſum in bello pro patria & habeo extraneum commilitantem mecum, & frater meus vt hoſtis venit pugnaturus contra patriam, teneor iuuare commilitonem, & relinquere fratrem, imo nocere illi vt hoſti.

Quod ſi, id mihi licet pro bono publico temporali, longe magis vbi de ſpirituali ac diuino bono agitur, vt de pace inter fideles, de fide defenſanda, de diuino honore. Hinc laudatur Phinees filius Eleazari filii Aaron, qui vt legimus Nume. capitul. 52. ſcum vidiſſet virum Iſraelitem accedentem ad ſcortum Madianite coram Moyſe & omni multitudine, accepto pugione ingreſſus lupanar, perfudit ambos in genitalibus, quoniam illic agebatur de diuino cultu & honore, propter hoc dixit Dominus ad Moyſem: Phinees filius Eleazari filii Aaron ſacerdotis, auertit iram meam à filiis Iſrael, quia zelo meo commotus eſt contra eos. Saul pro bono, & ſalute populi vt legimus in primo Regum capitul. 14. ſtatuit occidere Ionathan filium ſuum, niſi populus obſtitiſſet.

Patet

Patet ergo quomodo & in quo caſu licet relinquere coniunctos & benefacere extraneo. Hæc de beneficentia dicta ſint.

Quantum ad elemoſynam quinq; agenda ſunt, primo quid ſit, ſecundo, quòd eſt actus charitatis & in quo ſenſu, tertio qui poſſint elemoſynam facere, quarto de quibus bonis fienda ſit, quinto quibus & quo ordine exhibenda eſt.

Quantum ad primum aduerte, quòd ſic communiter diffiniri conſueuit. Elemoſyna eſt actus, quo aliquid exhibetur indigenti & compaſſione propter Deum.

Primo dicitur actus, nam quod Græce dicitur elemoſyna, Latine dicitur miſeratio. Conſtat autem miſerationem eſſe actum, ſicut & viſio & auditio dicunt actum.

Secundo dicitur quo aliquid exhibetur indigenti, ly aliquid, ſtat pro aliqua re ſubleuatiua ac remotiua miſeriæ, ſeu indigentiæ, vt veſtimentum nudo, potus ſitienti, cibus eſurienti, medicina infirmanti, vnde ſi quis daret rem pœnitus non conferentem indigenti, non eſſet elemoſyna, vt ſi florem, aut acum, aut baculum eſurienti.

Tertio dicitur ex compaſſione, quoniam motiuum elemoſynę eſt miſericordia, quę vt ſupra diximus eſt alienę miſeriæ in corde compaſſio. Vnde quodcunq; aliud moueat te ad dandum ſuffragium indigenti, non erit elemoſyna formaliter, nec proprie. Sicut qui dat panem pauperculæ non ex compaſſione, ſed ex concupiſcentia. Concupiſcentia enim non eſt ex ſui natura motiuum ad elemoſynam, ſed ad luxuriam.

Quarto dicitur propter Deum, ideſt, quoniam diligimus Deum, & mandatum de cura proximi habenda recepimus, ideo propter Deum indigenti ſuffragium impẽdimus. Vnde quando quis aliud intendit, puta vanam gloriam aut retributionem, aut lucrum, aut deceptionem non eſt elemoſina, niſi equiuoce.

Quantum ad ſecundum aduerte, vt ſcias quomodo eſt charitatis actus, quòd poteſt elemoſina ſub multis rationibus conſiderari, primo vt elicitur prõpte & delectabiliter, & debita quantitate iuxta condecentiam miſerantis, & indigentiam patienti, ſecundo vt ordinatur ad ſatisfaciendum

pro

103
pro peccatis, tertio vt ordinatur ad diuinum cultum, quarto, vt prompte & delectabiliter, & vt decet elicitur propter Deum, & non alio fine.

Primo modo attribuitur liberalitati. Ipſa namq; ex.3. Ethic.modificat ac frenat nimium ac excedente diuitiarum amorem, quo efficitur quis tenax & auarus, & quo elemoſyna aut totaliter impeditur, aut non prompte, nec delectabiliter, nec decenter fit. Quoniam igitur liberalitas huiuſmodi impedimentum remouet, ei attribuitur elemoſyna, vt remouenti prohibens. Sicut & deſcenſus lapidis remouenti columnam, qua detinebatur ſurſum.

Et in hoc ſenſu, vt legimus Eccle.cap.7.admonetur, ac ortatur auarus ad elemoſynam, vbi ſic dicitur. Exorare & facere elemonſynam ne deſpicias. Ne dices. In multitudine munerum meorum reſpiciet Deus.Et offerente me Deo altiſſimo munera mea ſuſcipiet, & cap.14.Fili ſi habes, benefac tecum, ideſt, benefac tibi ipſi, & Deo dignas oblationes offer. Ante mortem benefac amico tuo, & ſecundum vires tuas porrigens da pauperi.

Secundo modo attribuitur iuſtitiæ, ſatisfactio enim actus eſt iuſtitię, vt declaratum eſt in.5. Ethic. & quoniam ex ſcripturis ſanctis ordinata eſt elemoſyna ad ſatisfactionem pro peccatis,ideo vt ſic eſt actus iuſtitiæ. Et in hoc ſenſu loquitur Thobias ad filium inquiens cap.4.ex ſubſtantia tua fac elemoſynam, & noli auertere faciem tuam ab vllo paupere, ita enim fiet,vt nec à te auertatur facies Domini. Quomodo potueris, ita eſto miſericos,ſi multum tibi fuerit,abundanter tribue,ſi exiguum tibi fuerit,etiam exiguum libenter impartiri ſtude, præmiū enim bonum,tibi theſaurizas in die neceſſitatis, quoniam elemoſyna ab omni peccato, & à morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras, fiducia magna erit coram Deo elemoſyna facientibus eam; & cap.12.inquit Raphael ad Tobiam. Bona eſt oratio cum ieiunio, & elemoſyna magis quàm theſauros auri recondere,quoniam elemoſyna à morte liberat,& ipſa eſt quæ purgat peccata & facit inuenire vitam æternam.

Daniel poſt interpretationem ſomnii factam Nabucho-

donoſor

quis eorum quid proprii haberet, vt ſi Dominus dicat ſeruo. Quicquid lucratus fueris tali die pro ſingula hebdomada: tuum ſit & libere, ſi pater dat filio centum ducatos dicens. Quicquid ex eis lucratus fueris tuum ſit, ſi vxor à patre vltra dotem, alia receperit bona aut hæreditatem, ſi religioſus accipiat victum & veſtitum à conuentu, & dicat ei prælatus. Quicquid tibi ſubtraxeris, diſpenſa ad placitum pro Deo, Secundo ſi eueniat caſus extreme neceſſitatis, vt quando vniuerſali penuria, pauperes mendicantes fame pereunt, & ſubſidium non inueniunt, tunc licet vnicuique alteri ſubiecto, & ſeruo, & filio, & vxori, & religioſo, facere elemoſynam, & accipere bona ſuperiorum, quoniam in eo caſu, bona non ſunt ſuperiorum, ſed Dei; & ipſi non ſubiiciuntur in hoc ſuperioribus, ſed ſoli Deo. Nam licet bona temporalia data à Deo homini, ſint hominis quo ad proprietatem, tamen quantum ad vſum & diſpenſationem, non ſolum debent eſſe illius, ſed & aliorum qui ægent.

Propterea, inquit beatus Baſilius, ſi fateris bona temporalia tibi diuinitus proueniſſe, an iniuſtus eſt Deus inæqualiter res nobis diſtribuens? Cur tu abundas, ille mendicat, niſi vt tu bonæ diſpenſationis merita conſequaris, ille vero patientiæ meritis decoretur. Eſt panis famelici, quem tu tenes, nudi tunica quam in conclaui conſeruas, diſcalciati calceus, qui apud te marceſcit, indigentis argentum quod tu poſſides inhumatum, id eſt in terra defoſſum, quo circa tot iniuriaris, quot dare valeres.

Beato Baſilio concordat diuus Ambroſius, cuius dictum habere in decretis diſtinctione 47. capitul. ſicut, vbi inquit. Sed ait auarus, quid iniuſtum eſt ſi cum aliena non inuadant, propria diligentius ſeruo? O impudens, tu dicis propria, quæ ex quibus reconditis in hunc mundum detuliſti?

Quando ingreſſus es in hanc lucem, quando de ventris matre exiſti, quibus facultatibus quæſo, quibuſque ſubſidiis ſtipatus ingreſſus es? Nemo proprium dicat quod commune eſt, id eſt tempore neceſſitatis, & indigentiæ communi-

communicandum eſt. Nunquid iniquus eſt Deus, vt nobis non æqualiter diſtribuat vitæ ſubſidia? vt tu quidem eſſes abundans, aliis vero deeſſet, & egerent. An idcirco magis quia & tibi voluit benignitatis ſuæ experimenta conferre, & alium per pacientiæ virtutem coronare. Tu vero ſuſceptis Dei muneribus & in ſinum tuum redactis, nihil te reputas agere iniquum, ſi tam multorum ſubſidia vitæ ſolus obtinens, quis enim tam iniuſtus, tanquam auarus quàm qui tam multorũ alimenta non in ſuum vſum, ſed abundantiam & delitias facit. Neq; enim minus eſt criminis habenti tol lere, quàm cum poſſis & abundas indigentibus denegare: Eſurientium panis eſt, quem tu detines, nudorum indumen mentum eſt, quod tu recludis. Miſerorum redemptio eſt & abſolutio, pęcucunia quam in terra defodis. Tantorum te ergo inuadere ſcias bona, quantis potes præſtare quod uelis. Patet ergo quorum ſit facere elemoſynam, & in quo caſu cuilibet libere liceat.

Quantum ad quartum aduerte quod de propria ſubſtantia, & de his quæ quis iuſte poſſidet agenda eſt elemoſyna. Vnde Tobie cap.4. ex tua ſubſtantia fac elemoſynam, & Luc.cap.12. Vendite quæ poſſidetis, & facite elemoſynam, facite vobis ſaculos qui non veteraſcunt, & theſaurum non deficientem in cœlis. Ex quo ſequitur, quòd de illicite acquiſito per acquiſitionem illicitam, quę ex natura ſua eſt illicita, non poteſt fieri elemoſyna, ſed fienda eſt reſtitutio ei à quo acceptum eſt, & quoniam rapina & furtum & vſura ſunt acquiſitiones ex natuta ſua illicite, ideo his modis acquiſita, non poſſunt in elemoſynam dari. Quod ſi dantur, danti non proderunt, quoniam non ſunt ex eius ſubſtantia, ſed potius proderunt ei à quo ſublata ſunt, quoniã ſua ſunt.

Aduerte, quòd dixi quę ex natura ſua eſt illicita, quoniã ſi dicatur acquiſitio illicita non ex natura, ſed ex lege, quoniam ſcilicet lex prohibet huiuſmodi acquiſitionem, tale acquiſitum non poteſt retineri ab acquirente, nec reſtituendum eſt danti. Vterq; enim contra legem agit, ideo dandum eſt indigentibus in elemoſynam. Huiuſmodi eſt acquiſitum per Simoniam quã diuina lex prohibet, nam

in actis

in actis Apoſtolorum ca.8.cum Simon Magus peteret à Petro ſibi pecunia vendi gratiam ſpiritus ſancti, reſpondit ei Petrus pecunia tua tecum ſit in perditionem, quoniam donum Dei exiſtimas pecunia poſſideri. Non eſt enim tibi pars neque ſors, in ſermone iſto. Præterea, ſi acquiſitio dicatur illicita, nõ ex natura nec ex lege, ſed quia acquirit modo illicito, quod eſt peccatum, puta per fornicationem, poteſt de acquiſito fieri elemoſyna, quoniam & ſi ſit inhoneſte acquiſitum, non tamen iniuſte. Vnde meretricium poteſt meretrix in elemoſynam errogare, non autem ad diuinum cultum, nec pro oblatione ad altare, propter ſacrorum reuerentiam, fuit etiã diuina lege prohibitum. Dicitur enim Deutero.cap.23. non offeres mercedem proſtibuli in domo Dei tui, & hoc præceptum eſt morale, quod ſemper manet. Conſtat ergo, ꝙ de proprio, & non de alieno, agenda eſt elemoſyna, niſi adſit caſus extreme neceſſitatis, nã vt diximus, tunc omnia ſunt communia, nec ſunt in poteſtate niſi domini vniuerſalis, qui eſt Deus, & tunc licet mihi furari à diuite, & ſi ſum in extrema neceſſitate cũ proximo, debeo mihi ſuccurrere, & illi per elemoſynam ſubuenire.

Quantum ad quintum aduerte, quòd ordo impendendi elemoſynam proximo ſeruandus eſt, vt in charitate, & in miſericordia diximus, ita ſcilicet, quòd magis coniunctis prius ſubueniamus ſi neceſſitatem patiuntur, & ſic ſucceſſiue vſq; ad inimicos, cæteris tamen paribus. Et hæc eſt Pauli doctrina, qui in prima ad Thimoteum cap.5. inquit. Si quis ſuorum & maxime domeſticorum curam non habet, fidem negauit, & eſt infideli deterior. Et confirmatur per Augu.in l.1.de doctrina Chriſtiana, vbi inqnit. Illi qui ſunt nobis magis iuncti, quaſi quadam ſorte nobis obueniunt, vt eis magis ſubuenire debeamus.

Dixi cęteris paribus, quoniam non ſolum propinquitatis gradus, ſed & ſanctitatis, & communis vtilitatis ratio penſanda eſt, vt etiam dictum eſt ſupra de ordine ſeruando in beneficentia. Vnde ſanctiori & vtiliori pro bono communi conſtituto in indigentia, etiam quòd non ſit nobis propinquitate coniunctus, magis, & prius danda eſt elemo-

ſyna,quàm perſonæ nobis propinquæ. Quod intellige duo bus ſeruatis, primo ꝙ ſanctior,& vtilior bono communi,ſit magis indigens quàm perſona propinqua. Secundo,ꝙ perſonæ propinquę non ſit nobis ſpecialiter cura commiſſa,vt excipiam patrem,& matrem,& filios, & vxorem. De quibus conſtitutis in indigentia debemus ſpecialem curam habere,aliis prætermiſſis,quales ſunt patruus auunculus frater conſobrinus. Cæteris igitur paribus, propinquioribus magis,& prius exhibenda eſt elemoſyna. Quod & confirmatur doctrina Diui Ambroſii, qui in primo de officiis inquit: Eſt illa probanda liberalitas,vt proximos ſanguinis tui non deſpicias, egere cognoſcas. Melius eſt enim vt ipſe tuis ſubuenias, quibus pudor eſt ab aliis victum depoſcere.

Sed dices,ſi magis coniunctis prius danda eſt elemoſyna, ergo prius ſibiipſi.

Reſpondeo, ſicut nō eſt proprie miſericordia ad ſeipſum vt diximus,ſic nec elemoſyna,quæ eſt effectus charitatis, & miſericodiæ. poteſt tamen quis per quandam ſimilitudinem facere ſibi,& prius elemoſynam quàm aliis, ſi diſpenſat bona aliqua in perſona alterius. Puta Sortes dat mihi decem panes diſpenſandos in pauperes. ſi ego ſum pauper,poſſum mihi vice ſortis exhibere panem. nam quod faceret ſortes,ſi indigentiam meam cognoſceret, poſſum & ego vice ſortis, quoniam ordine charitatis, poſt Deum obligor diligere meipſum, & conſeruare.

Quibus autem danda ſit elemoſyna conſtat, ꝙ ſolis patientibus indigentiam. Motiuum enim eius eſt miſericordia,quæ non cadit niſi ſuper conſtitutum in miſeria, & defectu aut temporali,aut ſpirituali.

Quæ vero, & quot ſint genera elemoſynarum corporalium & ſpiritualium, pertractabimus in parte ſexta, in qua acturi ſumus de veris operibus Chriſtianis. Hæc de elemoſyna dicta ſint.

Quantum ad correctionem fraternam, vt ſcias quomodo eſt effectus exterior charitatis, quinque agenda ſunt, primo diſtinguendum eſt de ea, ſecundo quid ſit,tertio ad quos ſpectet,quarto quibus fienda ſit, quinto ſi regulariter

præcedere debet publicam denunciationem.

Quantum ad primum aduerte, quòd correctio cadit ſuper peccatum ab aliquo commiſſum, vt remoueatur ab eo tanquàm nociuum. tribus autem modis poteſt huiuſmodi correctio conſiderari, primo, vt eſt emendatiua peccati inquantum eſt nociuum ipſi delinquenti quo ad Dei offenſam, propriamque damnationem, ſecundo vt eſt emendatiua peccati, non ſolum inquantum nocet delinquenti, ſed etiam inquantum proximis, qui læduntur aut in re in perſona aut in honore, vel qui ſcandalizantur, vel inquantum perturbatur publicum bonum, tertio vt eſt recta ratione ac debitis mediis exequenda. Si enim temerariæ, & indebitæ fiat, non emendatio, ſed plerunque indignatio ac irritatio ſubſequuntur.

Primo modo ad charitatem ſpectat. Quoniam eiuſdem virtutis eſt, procurare proximo bonum, & ab eo remouere malum nociuum, ſicut eiuſdem artis medicinalis eſt procurare infirmo ſalutem, & per conuenientia remedia amouere ægritudinem, ſed procurare bonum proximo propter Deum, vt patet ſupra, eſt actus charitatis fraternæ: ergo remouere peccatum, & malum culpæ ab eo, quod fit per fraternam correctionem, eſt actus charitatis. Vnde in ſcriptura ſacra, huiuſmodi actus diuino tribuitur amori. Dicitur enim Prouerb. capitu. 3. Quem diligit Dominus corripit: & quaſi pater in filio complacet ſibi. Et Apoc. ca. 3. Quos ego diligo, arguo & caſtigo. Et Paulus ad Heb. ca. 12. Quem enim diligit dominus caſtigat: flagellat aũt oẽm filiũ quẽ recipit.

Secundo modo eſt actus publicæ ac ciuilis iuſtitiæ, quoniam ad ipſam ſpectat conſeruare pacem & rectitudinem bene viuendi in ciuitate. Quod vtique fieri non poſſet, niſi corrigerentur ac punirentur deliquentes: & ideo inſtitutæ ſunt leges punitiuæ, vt declarauimus in lib. 5. Ethi.

Tertio modo eſt actus prudentiæ. Nam poſtquã decreuerit fortes admonere ſecrete proximũ ſuum de malo cõmiſſo vt pœniteat, & in futurũ caueat, excogitat quo tpe, quo loco, quibus verbis agẽda ſit hmõi admonitio vt ſit fructuoſa: nã alio mõ admonẽdus eſt iuuenis, alio mõ ſenex. ſenex. n.

non eſt dure increpandus,ſed vt pater obſecrandus. Vnde in quit Paulus primæ ad Thimot.cap.5. Seniorē ne increpaue ris,ſed obſecra vt patrem. Iuuenes vt fratres, an vt matres. Iuuenculas vt ſorores in omni caſtitate. Talium autem circumſtantiarum conſideratio ad prudentiam ſpectat,quoniā vt declarauimus in 6. Ethicorum eſt recta ratio, & regula agibilium. Patet igitur quomodo correctio fraterna eſt actus charitatis,& quomodo non.

Quantum ad ſecundum aduerte,quòd vt eſt actus charitatis ſic diffinitur. Correctio fraterna eſt ſecreta admonitio proximi deliquentis,cuius finis eſt ipſius emendatio,nō habens coactionem,ſed ſimplicem adhortationem.

Primo,dicitur ſecreta admonitio,quoniam ſic edocti ſumus à ſeruatore Matth.ca.18. Si peccauerit in te frater tuus corripe eum inter te & ipſum ſolum, ſuper quæ verba, inquit, Aug. Corripe ipſum inter te & ipſum ſolum, ſtudens correptioni,parcens pudori. Forte enim præuerecundia incipit defendere peccatum ſuum,ſcilicet ſi publice arguis, & quem ſtudes facere meliorem,facis peiorem. Præterea per ly ſecreta,diſtinguiť fraterna correctio à publica, & ciuili, quæ eſt actus iuſtitiæ,ea namque corā pluribus agenda eſt, vt cæteri caueant,iuxta doctrinam Pauli primæ ad Thimo. ca.5.vbi inquit ad ipſum vt iudicem,& Epiſcopum. Peccan tes coram omnibus argue,vt cæteri timeant.

Secundo,dicitur cuius finis eſt ipſa emendatio, quoniam cum ſit remedium,& velut medicina contra delictum, ſicut medicinæ corporalis finis eſt ſanitas,ſic ibi emendatio. Ex quo ſequitur,ꝙ ſicut medicus quàmdiu eſt in ſpe ſanationis ceſſare non debet à medicamine. Si aūt ſit extra ſpem,ceſſare debet,ne infirmitas aut grauior fiat,aut ex medicina mortem acceleret,ſic in propoſito, quādiu ſumus in ſpe emendationis, ceſſare non debemus à fraterna correctione, aliter peccamus & agimus contra charitatem, ſi aūt ſumus extra ſpem,ceſſare debemus ne forte peiores fiant,quos emendare curamus.Et hoc eſt diui Aug.doctrina in 1.de ciuitate Dei, vbi inquit,ſi propterea quiſque obiurgandis & corripiendis malæ agentibus parcit,quia oportunum tempus inquiritur,

vel eiſdem ipſis metuit,ne deteriores ex hoc efficiantur, vel ad bonā vitam erudiendos impediant alios infirmos, & præmant atque auertant à fide,non videtur eſſe cupiditatis occaſione,ſed conſilium charitatis.

Tu tamen aduerte,ꝙ etiam ſi nō ſimus in certa ſpe emendationis,ſed potius in dubio,ceſſare non licet,ſicut nec medico,qui de infirmi ſalute dubius eſt. Quod ſi tunc ceſſamus, aut quoniam diſplicere nolumus, aut quoniā nobis timemur damnum temporalium, & huiuſmodi timor præualeat charitati,peccamus mortaliter, ſi non præualet,peccamus venialiter,vt quando timor nos tardiores ac negligentiores reddit in corrigendo fratrem noſtrum,non tamē proponimus omnino ceſſare, & præcipue ſi conſtaret nobis de emendatione, & in huiuſmodi tarditatem aliquando cadūt etiam viri probi ac iuſti.

Tertio dicitur,non habens coactionem,ſed ſimplicem ad hortationem ſiue repræhenſionem. Et in hoc etiam diſtinguitur fraterna correctio à publica & iudiciali. Nam vt dictum eſt,cum fraterna ordinetur ad emendationem ſpontaneam,quando certi ſumus proximum noſtrum irritandum & perturbādum eſſe,& in peiora ex indignatione labēdum, ceſſare debemus,quoniā ordinata ad finem, tunc vane fiunt quoniam ceſſat ratio conſequendi finem. Non ſic autem eſt de correctione iudiciali, quoniam non ordinatur principaliter ad emendationem voluntariam delinquentis, ſed ad cōe bonum,& habet vim ex lege coactiuam, nec prætermittenda eſt propter perturbationem, & diſplicentiam delinquentis,quoniam & ſi ſponte emendari nō velit, pęnis artandus eſt. Præterea,poſito ꝙ ſe non emendet nec pęniteat, prouidetur ſaltem bono communi dum adimpletur legis iuſtitia, & pœna inflicta vni,retrahit exemplo alios a malo. Hac de cauſa peccat iudex ſi non condemnat reum,quoniam diſplicere non vult reo, vel quoniam videt ipſum impęnitentem. Non peccat autem in correctione fraterna, quę ordinatur ad ſpontaneam emendationem.

Quantum ad tertium aduerte, ꝙ correctio fraterna ſecreta,ſpectat communiter ad omnes,præcipuè aūt ad maiores,

& ſanctiores. Minimè vero ad publicos peccatores.

Quod ad omnes cõiter ſpectet cõſtat ex eo, ꝙ eſt effectus charitatis. ergo ſicut quilibet obligatur diligere proximum ſuum, & eius bonũ in ordine ad beatitudinem procurare, ſic ſtudere debet ab eo remouere malum culpæ, per quod declinat à via conſequendæ beatitudinis. Hæc autem remotio fit per correctionem fraternam, ergo ad oẽs ſpectat. Quod confirmatur Ecclesi. cap. 17. Mandauit Deus vnicuique de proximo, & dicitur in dec 21. q. 3. c. Tam ſacerdotes. Tam ſacerdotes q̃ reliqui fideles oẽs, ſummam debent habere curã de his qui pereunt, quatenus eorum redargutione corrigantur.

Quod ad maiores, quales ſunt prelati, præcipue & ſpecialiter ſpectet patet hinc, ſicut qui tpalem aliquorũ curam habet, vt pater familias, debet in primis tpalia eis beneficia ꝓcurare, ita & qui aliquorum ſpirituale curam gerit, debet eis ſpiritualia beneficia impendere. Inter beneficia aũt ſpiritualia computatur ſana doctrina, charitatiua correctio. Sunt. n. elemoſynæ ſpirituales, vt dicemus in parte ſexta. Cum igitur prælatis cõmiſſa ſit ſpiritualis cura ſubditorum, ad eos ſpecialiter hęc correctio ſpectat, vnde & Seruator Ioann. ca. vltimo, mandatum dedit Petro, paſce oues meas, & Pau. mandauit Thimotheo ſecundæ ad Thim. ca. 4. Argue, obſecra, increpa, in omni patientia, & doctrina.

Quod ad ſanctos ac probatę vitę q̃ maxime ſpectet, patet ex eo ꝙ in moralibus, vt docuimus in 9. Ethic. efficaciora ſunt exempla q̃ verba, & ſermones conſentanei operibus maximam vim in correctione habent. Cum igitur viri probatæ vitæ ſint delinquentibus vt ſpecula munda, eorum correctio efficacior vtique erit. Hac de cauſa Pau. ad Gal. correctionem, & inſtructionem fraternam ſpiritualibus. i. probis commiſſit c. 6. dicens: fratres ſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis, huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis.

Quod ad peccatores minime pertineat, patet ex oppoſito proxime dicto. Sicut enim exempla probatę vitę vim maximam habent ad corrigendum proximi delicta, ſic peſſima exempla pręcipue maiorum prouocant ad delicta. Hac de

cauſa

cauſa Seruator,Luc.cap. 6. reprehendit peccatorem volentem fratrem ſuum corrigere,& ſeipſum non emendat, vnde inquit. Quid vides feſtucam in oculo fratris tui, trabem aũt quę eſt in oculo tuo non conſideras? Aut quomodo potes dicere fratri tuo, frater ſine eiiciam feſtucam de oculo tuo, & ipſe in oculo tuo trabem non vides? Hypocrita eiice primum trabem de oculo tuo,& tunc perſpicies,vt educas feſtucam de oculo fratris tui.& Paulus eandem ſequitur doctrinam ad Rom.capitu.2. cum inquit. Inexcuſabilis es o homo omnis qui iudicas. In quo enim alterum iudicas, teipſum condemnas, eadem enim agis,quæ iudicas. & infra. Quid ergo alios doces,teipſum nõ doces? Qui prædicas non furandum,furaris? Qui dicis non mœchandum, mœcharis? Qui abominaris idola,ſacrilegium facis? Qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis Deum in honoras? Non ergo ad malos ſpectat corrigere deliquentẽ. Vnde & Diuus Aug. in libro de ſermone domini in monte inquit. Accuſare vitia,officium eſt bonorum virorum & beniuolorum, quod cum mali faciunt, alienas partes agunt. Cogitemus ergo cum aliquẽ reprehendere nos neceſſitas cogit,vtrum tale ſit vitium quod nunquã habuimus,& tunc cogitemus nos homines eſſe, & habere potuiſſe vel tale quod aliquod habuimus,& iam non habemus, & tunc tangat memoriam communis fragilitas,vt illam correctionem non odio, ſed miſericordia pręcedat. Si autem inuenerimus nos in eodem vitio eſſe, non obiurgemus, ſed congemiſcamus.

Pręterea,ꝙ peccatoris non ſit officium peccatorem corrigere conſtat ex triplici ratione euidenti.

Primo,quoniam ex peccato ſuo ſe indignum reddit, & præcipue ſi peccatum ab eo cõmiſſum ſit maius quàm proximi peccatum:& hæc fuit intentio ſeruatoris, Luc.6. dum comparat peccatum corrigentis trabi, & peccatum correcti feſtucæ,

Secundo quoniam ex peccato ſuo,ſi ſit graue & manifeſtum, ſequitur ſcandalum in mente proximi qui corrigitur. Nõ enim ꝑ corrigentẽ pctõrẽ ad emendationẽ moueť, ſed

ad indignationem,dicens intra ſe,& aliquando aperte illud Luc.cap.4.Medice cura teiſpum.

Tertio,quoniam cum ſit peccator, & nõ conſtet ei quem corrigit, ꝙ à peccato ſe abſtineat, videtur non ex charitate, ſed ex ſui oſtentatione hmõi correctio,& ex ſuperbia procedere,quaſi ſeipſum iuſtum exiſtimans.His igitur rationibus ad peccatorem non ſpectat proximum corrigere, niſi forte cũ humilitate hortari eum vt ſimul pœniteant dicens,emendemus in melius,quæ ignoranter peccauimus.

Quantum ad quartum aduerte, ꝙ ſicut correctio fraterna actiue ſumpta,ſpectat communiter ad omnes,vt iam declarauimus,ſic paſſiue ſumpta conuenit omnibus,quoniam omnibus, ſcilicet æqualibus inferioribus & maioribus pro aliquo caſu fienda eſt,ſed diuerſis circunſtantiis,vt declarauimus. Et quidẽ,ꝙ omnibus fienda ſit probatur. Correctio fraterna eſt charitatis effectus vt docuimos, ſed charitas ad omnes vſq; ad inimicus extendenda eſt,vt ſupra docuimus, ergo & correctio fraterna quando ſperatur emendatio.

Quod autem diuerſis circumſtantiis, patet ex eo, ꝙ diuerſi ſunt gradus,& ſtatus,& ętates,ideo diuerſe circunſtantiæ obſeruandæ ſunt,verbi gratia, inferiores poſſunt acrius corrigi,æquales dulcius,ſuperiores reuerentius.Vnde Paulus Thimoteo tradens regulam correctionis pro omni ætate inquit in 1.ad Tim.ca.5.ſeniorem ne increpaueris.i.verbis duris & irreuerenter ne correxeris, ſed vt patrem obſecra. Iuuenes vt fratres,ſcilicet humaniter,an vt matres, ſcilicet cum dulcedine & honore. Iuuenculas vt ſorores,ſcilicet verbis honeſtis. Viduas honora, quæ vere viduæ ſunt,ſuper omnia autem maiores cum manſuetudine & reuerentia corrigendi ſunt.Vnde Diuus Dionyſius Demophylum monachum arguit, & repręhendit, vt videre poteris in epiſtol.8. quam ad Demophylum Dionyſius ſcribit,declarans ſibi ex diuinis eloquiis manſuetos ſemper placuiſſe Deo,& licet ſacerdos corrigendus ſit,non tamen furore & impetu & percuſſione,ſed vt decet & reuerenter,cuius oppoſitum ipſe Demophylus fecerat in correctionẽ cuiuſdam ſacerdotis,quem calce pcuſſerat,& de eccleſia eiecerat. Patet ergo quomodo

omnibus

omnibus correctio fienda, ſed pro ſingulis perſonarum gradibus debitis ac iuſtis circunſtantiis.

Quantum ad quintum aduerte, quòd diſtinguẽdum eſt de peccato à proximo commiſſo, vt ſcias quãdo obligamur correctioni fraternæ ſecretæ, antequàm denunciemus iudici, ſiue ſeculari, ſiue eccleſiaſtico, ſiue religionis Prælato. Tu igitur aduerte infraſcriptas diſtinctiones.

Prima eſt, peccatum commiſſum à proximo meo, vel eſt contra me tantum, quia ſcilicet tantum nocet mihi, ſiue vni alteri tantum, ſicut qui furatus eſt mihi librum, aut vni alteri. Vel eſt contra me & alios, puta contra collegium aut ciuitatem, ſiue temporaliter, ſiue ſpiritualiter, ſicut qui procurat ſupponere collegium ſub aliena authoritate, aut ipſũ deſtruere, vel qui molitur proditionem contra ciuitatem, vel qui ſeminat paulatim per conuenticula ſecreta hereſes, & non approbatos modos viuendi.

Secunda eſt, peccata vtroq; modo prędicto commiſſa, vel ſunt ſecreta vel publica, ſi publica, ſiue ſint contra me ſolum, ſiue contra alios, poſſum ſtatim denunciare, & non obligor præponere admonitionem ſecretam, quoniam non ſolum nocet mihi, ſed etiam inquantum ad aliorũ notitiam peruenit, niſi publice arguatur nocet aliis, prout ſcandalizantur, & videt non curari iuſtitia in delictis puniendis, & in hoc locum non habet dictum Euangelii, quoniã vt quando publice peccat, non ſolum peccat contra me, ſed etiam contra alios per ſcandalum, ſi ſecreta, vel tantum ſunt contra me, vel contra alterum vnum ſolum, qui tamen nõ ſcit ſe offenſum, vel ſunt contra multitudinem, aut ciuitatem aut conuentum, vt exemplum dedimus de procurante modis occultis contra collegium aut ciuitatem, & doloſe per conuenticulos ſeminante hereſes. Si primo modo, ſic obligat me pręceptum ſeruatoris, vt omni denunciationi publice pręponam correctionem fraternam. Quod declaratur dupliciter. Primo ſicut medicus corporis ſi poteſt ſanitatem confert egroto, quàm minime ipſum alterando aut abſcindendo membrum. Sic frater corrigens fratrem ſi poteſt, debet ipſum corrigere quàmminime offendendo ipſum.

Minime autem offendit, ſi ſecrete admonet ipſum, quon iā Deus ſolus cognitor & teſtis eſt huiuſmodi fraternæ correctionis.

Secundo, quoniam publica denunciatio de peccato occulto fieri non poteſt ſine læſione famæ, ſed ſicut obligor propriam famam ſeruare, ſic ſi poſſum, & eam, quę eſt proximi. Poſſum autem quãdiu peccatum eſt occultum, & non nocet aliis. Quare autem obliger propriam, & proximi famam ſeruare ratio eſt hæc, quoniam homo peccans amiſſa fama detrimenta quàm plura patitur, & temporalia, & ſpiritualia. Nã præ timore infamationis, q̃ plures à peccato ſe retrahunt, qui ſi ſe infamatos per publicã denunciationem viderint, veluti deſperati in peccata ſine freno ruunt, & ſicut ante in occulto ſic demum in publico peccare non verentur. Vnde Diuus Hierony. exponens illud, ſi peccauerit in te, &c. inquit. Corripiendus eſt ſeorſum frater, ne ſi ſemel pudorem amiſerit, permaneat in peccato.

Præterea, cõtingit, ꝙ vno infamato q̃ plures infamantur, vt quando peccans eſt pars collegii. Nam ſi monachus infamatur, totum monaſterium infamatur. Et ideo quando peccatum eſt occultum, & non eſt contra alios, ſed contra te, vitanda eſt publica denunciatio, donec ſperatur emẽdatio per correctionem ſecretam. Q uãdo autem infamato vno ex collegio, collegium ipſum infametur patet per Diuũ Augu. qui ſcribens ad plebem Hypponenſem inquit. Cum de aliquibus qui ſanctum nomen profitẽtur aliquid criminis, vel falſi ſonuerit, vel veri patuerit, inſtant, ſatagunt, ambiunt, vt de omnibus hoc credatur.

Si ſunt ſecreta, & tamen ſunt contra multitudinem aut collegium aut ciuitatem, vt exemplum dedimus, expedit ſtatim denunciare, vt cõe nocumentum impediatur. nam ſi correctio fraterna præcederet, & correctus ſimularet ſe pęnitentem, nec vltra proceſſurum, crederetq́; illi corrigens, poſſet de facili conſequi malum intentum ſuum in perniciem populi aut collegii, ideo in hoc non eſt neceſſe correctionem ſecretam præcedere denunciationem. tunc enim non eſſet ordinata charitas, qua obligor publicum bonum pręponere

bono

bono priuato. Patet igitur quomodo, & quando correctio fraterna præcedere debet denunciationem. Et aduerte, ꝙ in peccato ſecreto, in quo nō iminet nocumentum aliorum, vt diximus, eſt de præcepto ſeruatoris. Nec poteſt me obligare ad oppoſitum iudex humanus, ſiue ſęcularis, ſiue eccleſiaſticus, neq; per iuramentum, neq; per pręceptum, neq; ꝑ excōmunicationem, neq; per cōminationem pęnę, niſi aliqua pateant ſibi indicia, puta infamia aut aliquę ſuſpitiones rōnabiles. Non enim eſt iudex occultorum, ſed Deus cui omne cor patet, & quem nullum latet ſecretum. Quod ſi in occultis iudex præceperit, peccat ipſe præcipiens, & peccat ſubditus ſi ei obedierit, quoniam diuinum præceptum præponderat humano, ideo Deo magis obediendum q̄ hoībus. Vnde & ſeruator Matth. cap. 15. reprobat phariſeos dicens. Quare vos trāſgredimini mandata Dei, ꝑp traditiones vr̄as?

Sed dices, vr̄ Aug. in regula tenere oppoſitū. Vult enim ꝙ peccator anteq̄ aliis demōſtretur præpoſito oſtendatur. Cōſtat aūt, ꝙ prępoſitus eſt iudex qui dicit̄ eccleſia, ſecundū illud Mat. c. 18. Si te nō audierit, dic eccleſiæ. i. ꝑlato. ergo, &c.

Reſpondeo, Diuus Aug. vt humaniſſimus medicus intendit ſic procedēdum in correctione deliquentium ſecretorū, primo admoneatur ſecrete iuxta mandatum ſeruatoris, qui ſi non audierit te confratrem ſuū, dicas præpoſito non vt iudici, ſed vt maiori, & ſanctiori, qui ſicut tu corriget eū ſecrete. Exiſtimat enim Diuus Aug. correctionem ſecretam prælati fore efficatiorem, eo ꝙ vt diximus ſupra ad prælatos, vt maiores, & ſanctiores ſpeciali nō ſpectat hæc ſecreta correctio, iuxta doctrinā Pauli quam ſupra allegauimus. ꝙ, ſi nec te prius, nec ꝑlatum vt p̄rem, & non vt iudicē audierit, tunc parandi ſunt teſtes ſi poſſunt haberi, & ꝓcedendū ad publicam denunciatiōnē coram ꝑpoſito, vt iudex eſt, & ſic patet ꝙ Diuus Aug. nō aduerſatur diuino præcepto, ſed efficaciorem modum ſtante charitatis ordine inuenit in corrigendis delictis præcipue in religione. Hæc de correctione fraterna dicta ſint, & hic terminat̄ cōſideratio de charitate, & de eius effectibus interioribus. ſ. gaudio pace & miſericordia, & de exterioribus. ſ. bn̄ficētia elemoſyna & correctione fraterna,

& hic terminatur caput ſeptimum tertii tractatus, qui eſt de diuina & Chriſtiana charitate.

CAPVT OCTAVVM.

IN octauo cap. ordo doctrine exigit, quòd pertractemus de oppoſitis charitati & eorum effectibus, nam & ſupra actum eſt de fide, & ſpe, & earum oppoſitis. Acturi igitur de prædictis in hoc cap. ſex conſiderandum eſt. Primo de odio, quod charitati quę eſt dilectio directe opponitur. Secundo de oppoſitis effectibus, qui opponuntur effectibus intrinſecis & extrinſecis charitatis, vt gaudio opponitur accidia, & inuidia paci diſcordia. Miſericordiæ non eſt aſſignatum, nec denominatum oppoſitum, ſed poteſt dici duricies cordis. Beneficentiæ autem quam ſupra docuimus eſſe exteriorem charitatis actum, opponitur ſcandalum. Elemoſynæ vero & correctioni fraterne, non aſſignantur particulares effectus oppoſiti, quoniam & elemoſyna & correctio fraterna, ſpecies ſunt beneficentiæ. Vnde offenſio quæ opponitur beneficentiæ opponitur ex conſequenti elemoſynæ & correctioni fraterne. Sufficiet igitur in hoc capite agere de odio, de accidia, & inuidia, de diſcordia, & ſcandalo.

Quantum ad odium quatuor agenda ſunt. Primo, quid ſit. Secundo, quod ſit eius obiectum vt opponitur charitati. Tertio, vnde oritur. Quarto, quale peccatum ſit.

Quātum ad primū aduerte, ꝙ cum amor & odium ſint, formaliter oppoſita, per oppoſita debent diffiniri. Eſt aūt inclinatio amor ſiue cōuerſio, ſiue complacentia voluntatis in bono cognito, ſiue in eo, ꝙ exiſtimatur bonum. Ex oppoſito ergo, odium eſt auerſio, ſiue diſplicentia volūtatis in malo apprehēſo, ſiue in eo, quod exiſtimatur malum, etiam, ꝙ eſſet in ſe bonum, & iſte quidem diffinitiones verificantur de amore, & odio vniuerſaliter & abſolute ſumptis, vt videre poteris in ſecundo Ethic. tract. 2. cap. 1. vbi ordinauimus paſſiones appetitus ſenſitiui. Si autem vis ſcire quid ſit odium, vt opponitur charitati, aduerte, quòd ſicut charitas eſt amicitia inter Deum & hominem, vel inter homi

nem

nem & proximum ſuum in ordine ad Deum, fundata ſuper communicationem æternę beatitudinis, ſicut ſupra docuimus, ſic odium ei oppoſitum eſt inimicitia inter Deum & hominem & econuerſo, fundata ex parte Dei ſuper culpam, ex parte hominis, ſuper Deum punientem, vel non largientē ſibi bona iuxta deſideriũ,& interoīem ac proximũ ſuum, fundata ſuper offenſam aut quoniam impeditur bonum appetentis. Pro quorum declaratione, aduerte, quòd ſicut homo placens eſt Deo & carus, quia ſecundum rationem, ac diuinā legem viuit, ſic Deo diſplicet, quia contra rationem & legem diuinam viuit, & in hoc ſtat malum culpę & iniquitatis, & quoniam propter culpam, & iniquitatem homo diſplicet Deo, ideo dicitur Deum odiſſe hominem, non vt hominem, ſed vt peccatorem. Vnde Pſalm. Odiſti omnes qui operantur iniquitatem. Ex parte autem Dei aduerte, quòd ſicut Deus homini placet inquantum ſummum bonum eſt, & ei largitur, eſſe, viuere, corporis & animæ & fortunæ bona, & æternam beatitudinem, ſic ex oppoſito ei diſplicet, inquantum leges punitiuas pro culpa inſtituit, & æternam miſeriam perſeueranti in peccato, & inquantum iuxta deſiderium ſuum, non largitur ei bona, ſed mala, puta egritudinem, paupertatem, ac pœnc innumeras calamitates, reputans hæc non conferri ſibi in bonum, ſed in malum, & hęc diſplicentia eſt odium hominis contra Deum oppoſitum charitati. Ex parte autē hominis reſpectu proximi, aduerte, ꝙ ſicut proximus placet tibi, & tu places illi qñ eſt mutua bonorũ largitio aut auxiliũ, vel qñ non eſt mutuum impedimentũ, nec ex altera parte in bono conſequendo, ſic ex oppoſitis oritur mutua diſplicentia vel ex altera parte, & hæc diſplicentia odium fraternũ dicitur, ſicut placentia charitas fraterna. Conſtat igitur quid ſit odium abſolute ſumptum, & vt opponitur charitati.

Quantum ad ſecundum non eſt immorandum. Nā cum opponatur charitati, ſicut illa primo eſt erga Deum, & ſecundo erga proximum, ſic odium ei opoſiitum primo eſt contra Deum, modo quo expoſuimus, ſecundario contra proximum, & de vtroq; teſtem habemus ſcripturam. De

odio

odio contra Deum: Ioannis ca. 15. Qui me odit, & patrem meum odit. Si opera non feciſſem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Nunc autem & viderunt, & oderunt me & patrem meum, ſed vt impleatur ſermo qui in lege eorum ſcriptus eſt, quia odio habuerunt me gratis. De odio contra proximum Geneſis cap. 37. fratres Ioſeph oderant eum, nec poterant ei quicquam pacifice loqui: Pſal. In quo odio oderunt me, & iterum, ſermonibus odii circundederunt me. Quod autem Deus homines propter peccata, & non propter naturam odio habeat, paſſim ſcriptura teſtatur, vnde Dauid in Pſalm. iniquos odio habui. Odiſti omnes qui operantur iniquitatem: Eccleſi. capi. 5. Altiſſimus odit peccatores: Sapientiæ cap. 14. ſimili ſunt odio deo impius & impietas.

Quantum ad tertium aduerte, quòd apud ſacros doctores inuenimus odium procedere & oriri ex ira & inuidia, ex ira quidem ſecundum diuum Auguſt. qui inquit in regula. Lites aut nullas habeatis, aut quamceleſrrime finiatis, ne ira creſcat in odium: & trabem faciat de feſtuca, & hominē faciat homicidam: qui enim odit fratrem ſuum homicida eſt. Ex inuidia autem ſecundum diuum Gregorium in lib. 31. moralium, qui inquit. Ex inuidia oritur odium. Quod conſtat Gen. cap. 37. de fratribus Ioſeph: qui videntes eum a patre ſupra omnes eius filios a mari, inuidebant ei: & ex inuidia oderant ei. ex eadem radice ortum eſt odium Iudæorum contra Chriſtum. Vnde Matth. cap. vigeſimoſeptimo, dicitur ꝙ Pilatus ſciebat Iudæos per inuidiam tradidiſſe ſibi Chriſtum.

Vt igitur ſcias qua ratione oritur ex inuidia, & qua ex ira: aduerte ꝙ inuidia eſt triſtitia & dolor de bono alieno, verbi gratia quia triſtor ꝙ ſortes ſit honoratus & ego nō: vel quia carius populo & ego non, vel quia diues & ego pauper, vel quia ex arte ſua lucratur & ego non, ideo ei inuideo. Ex hac triſtitia diſplicet mihi bonum quod habet, non quia bonum ſed quoniam malum eſt mihi ſortem tale bonū habere. Sum enim pauper aut inhonoratus, aut non gratus, quæ ſunt mihi mala, quibus carerem, ſi bona quæ ipſe habet ego haberem.

Hæc autem diſplicentia de bono huiuſmodi: quod eſt mihi malum eſt odium, diſplicet. n. mihi tale bonũ & ſortes habens illud. Vnde ſicut amor eſt cõplacẽtia in bono vel in exiſtimato bono: ſic odiũ quod amori opponitur eſt diſplicẽtia de malo uel de eo ꝙ inuidẽs reputat ſibi malũ, etiã ꝙ in ſe & proximo ſit bonum:& ſic patet qũo odiũ ex inuidia oritur.

Quomodo autẽ cauſetur ex ira aduerte. Ira inſurgit ex malo illato, propter quod deſideramus retorquere malum in inferentem. Hinc accẽdimur ex appetitu vindictę ex quo malo illato & appetitu vindictæ deſideramus malum inferre proximo: vel ſaltem priuari bono ſuo ſecundum menſuram, puta ꝙ priuetur tali bouo uel tali: vel pro tanta quantitate,& id appetimus per iram. Quòd ſi ira ipſa non terminatur, ſed paulatim incrementum accipiat, tranſit in odium: ita quòd odium ad iram comparatur, ſicut fructus malus ex radice firmata & aucta, & tunc non diſtinguitur odium ab ira ex parte mali effectus niſi in hoc, quòd per iram nondum firmatam volumus malum proximi ſub aliquo termino, puta quòd aliquantulum depauperetur aut infirmetur, aut percutiatur. Per iram autem firmatam quæ tranſit in odium, volumus proximum abſolute priuari omni bono ſuo, ſcilicet diuitiis honore ſalute uita. Hinc eſt quòd Ioannes in prima epiſtola cap. 3. inquit. Omnis qui odit fratrem ſuum, homicida eſt, quaſi dicat, ſine menſura deſiderat exterminium fratris ſui;& Iudæi odientes Chriſtum non potuerunt ſaciari niſi per mortem eius. Vnde ſeruator noſter oſtendere uolẽns, finem odii eſſe mortem & exterminium proximi, inquit Luc. cap. vigeſimoprimo. Trademini autem à parentibus,& cognatis,& fratribus, & amicis,& morte afficient ex uobis. Et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Patet igitur quomodo diuerſa ratione odium oritur ex inuidia & ex ira; ex inuidia quidem quoniam eſt triſtitia boni alieni, ex qua triſtitia & bonum alienum, & poſſidens diſplicent, & odio redduntur inuidenti. Ex ira autem quoniam ſi firmata & ueterata fuerit, cauſat deſiderium uniuerſalis deſtructionis proximi, & hæc eſt odium, vt declarauimus.

Quantum ad quartum aduerte, quòd cum odium opponatur charitati, & charitas ſit maior virtus cęteris omnibus, vt declaratum eſt ſupra, videtur odium eſſe maius, ac grauius peccatum cœteris, vt igitur ſcias quomodo eſt grauius, & quomodo non, aduerte, quòd aliud eſt loqui de odio quo quis odit Deum, & de odio quo quis odit proximum. Nam primo abſq; diſtinctione grauiſſimum eſt omnium peccatorum, & probatur ſic, quod opponitur optimo eſt peſſimum, ſicut inter omnia mala, mors eſt peſſima, quæ priuat optimo, ideſt vita. Sed amor Dei eſt quid optimum & ratione obiecti, & ratione meriti, & ratione premii, ergo odium Dei eſt quid peſſimum.

Præterea, grauitas peccati graduatur ex auerſione à Deo, ita, ꝙ vbi eſt maior auerſio, ibi peccatum eſt grauius, ſed in odio Dei huiuſmodi auerſio maxima eſt. Nam in cæteris peccatis eſt tantum participatiue, ibi autem eſt per ſe, ex conſequenti eſt maxima, ſicut quod eſt per ſe lucidum, & non per participationem eſt maxime lucidum, vt patet de ſole. Quod autem in cæteris ſit participatiue, ibi vero per ſe declaratur ſic. Qui furatur aut fornicatur, intendit inordinatam vtilitatem, aut delectationem, cui annexa eſt auerſio à Deo, quoniam agit contra legem Dei. Qui autem odit Deum, non intendit aliud quàm refugere Deum, & ſe ab eo auertere, ergo in cęteris peccatis auerſio à Deo eſt conſequenter, in odio autem Dei eſt primo & per ſe, ergo eſt grauiſſimum peccatorum.

Vt autem ſcias quomodo odium proximi grauiſſimum eſt inter omnia peccata commiſſa contra eum, diſtingo ſic, peccati commiſſi contra proximum grauitas poteſt graduari ex duobus. Primo ex nocumēto illato. Secundo ex deordinatione voluntatis ipſius odientis, primo modo non eſt grauiſſimum, magis enim nocet proximo qui furatur rem ſuam ſibi pro vita neceſſariam, vel qui vulnerat eum, vel occidit, quàm qui odit eum. Secundo autem modo reputatur grauiſſimum, eſt enim malus actus interior voluntatis deordinate, à qua vt à prima radice omnis actus exterior recipit malitiam. Nam ſi actus exteriores contra proximum eſ-

ſent

ſent inordinati, & tamen procederent à voluntate ordinata, non eſſent peccata, vt ſi quis ignoranter aut zelo iuſtitiæ aliquē occidat, videtur actus malus, & tamen in veritate non eſt malus, quia non eſt à radice mala, ideſt a mala & deordinata voluntate. Quoniam igitur odium eſt actus interior, & procedit à deordinata voluntate, vt radice omnis peccati, ideo vt ſic odium eſt grauius peccatum cæteris peccatis exterioribus commiſſis contra proximum. Nam vt legimus prouerbiorum cap. 10. odium ſuſcitat rixas, vniuerſa delicta operit charitas, quaſi inferat, ſic odium oppoſitum charitati, cauſat omnia delicta, ex conſequenti ratione huius caſualitatis eſt grauiſſimum inter peccata commiſſa contra proximum. Hæc de odio dicta ſint.

Poſt odium iuxta ordinem ſupra poſitum agendū eſſet de accidia & inuidia quæ opponuntur gaudio, quod eſt effectus interior cauſatus à charitate vt ſupra docuimus. Verum quia computantur inter ſeptem peccata capitalia, de quibus infra particularem conſiderationem acturi ſumus, ſcilicet in parte tertia huius noſtri operis, ne coacti ſimus repetere, & vt ordinatior ſit hæc noſtra doctrina, ideo nunc pertranſibimus.

Poſt accidiam & inuidiam agēdum eſt de diſcordia quæ opponitur paci, quam ſupra docuimus eſſe ſecundum effectum interiorem charitatis. De diſcordia igitur circa ipſam tria conſideranda, primo de ipſa in ſe, ſecundo de eius primo effectu qui dicit̄ contentio, tertio de eius ſecundo effectu procedente ab illa mediāte primo, & dicitur ſciſma, cui aſſociantur rixa & ſeditio & bellum. Et aduerte, quòd diſcordia proprie eſt in mente, ſiue in uoluntate. Contentio autem in ore, & ſciſma rixa & ſeditio & bellum in opere.

Quantum ad diſcordiam duo videnda ſunt, primo quid ſit, ſecundo quando eſt oppoſita charitati, ita quòd non ſtat ſimul cum charitate, & quando non eſt oppoſita, & hinc tibi conſtabit, quando eſt peccatum mortale, & quando non.

Quantum ad primum aduerte, quòd cum diſcordia opponatur concordiæ, per contraria his quæ in concordiæ diffinitione poſuimus ſupra, diffinienda eſt. Tu igitur aduerte,

q concordia dicit vnionem ſiue indiſtinctionem cordium, .i. voluntatum conſentientium ſiue tendentium ſimul in aliquod bonum Dei ſiue proximi, & concordia vt ſic, eſt ipſa pax quam ſupra oſtendimus eſſe intrinſecum effectũ charitatis, quæ non eſt nec eſſe poteſt in malis. Ergo diſcordia directe oppoſita concordiæ eſt diuerſitas cordium.i.voluntatum diſſentientium in aliquo diuino bono ſeu bono proximi, in quo vniri ac conuenire deberent. V. G. Sortes intendit ſalutem proximi, Plato autem intendit mortem, vel ſic, Sortes intendit honorem Dei: Plato autem intendit blaſfemiam. Et aduerte quòd dicitur diuerſitas voluntatum ad differentiam diuerſitatis opinionum, quæ vt docuimus ſupra agentes de pace, non frangunt charitatem neque amicitiam neque pacem, vt illic videre poteris, & iam de hoc locuti ſumus in lib.9. Ethicorum. Conſtat igitur quid ſit diſcordia vt opponitur paci Chriſtianæ: quod dico quoniam non intendo hic loqui de diſcordia quocunque modo ſumpta, vt accidit inter vulgares & mechanicos, & mulierculas & inſenſatos, ſed vt ſpectat ad Chriſtianam religionem: nam & de concordia & pace in eodem ſenſu ſupra pertractauimus.

Quantum ad ſecundum vt ſcias quando diſcordia charitatem frangit, & quando non: aduerte quòd diſcordia eſt quę concordiam aufert & remouet. poteſt autem concordia remoueri per diſcordiam dupliciter, primo per ſe, ſecundo per accidens, per ſe quidem remouetur quando ex propoſito & intentione tollitur: id contingit quando quis ſcienter & deliberate diſſentit & non vult aſſentire bono diuino aut bono proximi, cui ex dictamine rationis & diuina lege obligatur aſſentire, verbi gratia, Sortes non vult aſſentire peccata eſſe ſacerdoti confitenda ſed ſolum Deo: Plato autem aſſentit. Hæc eſt diſcordia per ſe tollens concordiam circa diuinum bonum & ſalutem proximi. Per accidens autem remouetur quando quis præter intentionem & potius inſcienter non aſſentit ei cui debet aſſentire, verbi gratia, Sortes & Plato conueniunt in hoc quòd Deus ſit per peccata eſt placandus, ſed diſſentiunt in modo, quoniã

vnus tenet Deum placandum elemoſyna & non oratione: alter autem tenet oppoſitum. Primo modo eſt peccatū mortale & non ſtat cum charitate, quoniam eſt directe & per ſe contra bonum diuinum & bonum proximi. Et in hoc ſenſu, ſcriptura ſancta diſcordiam ac diſſenſionem reprobat & maledicit. Vnde prouerbiorum cap.6. ſex ſunt quæ odit dominus,& ſeptimū deteſtatur anima eius: Oculos ſublimes, linguam mendacem, manus effundentes ſanguinem innoxium, cor machinans cogitationes peſſimas, pedes veloces ad currendum in malum, teſtem fallacem proferentē mendacia, & eum qui ſeminat inter fratres diſcordias. Et Pau. primæ ad Cor.cap.14. Non.n.eſt Deus diſſenſionis ſed pacis, ſicut in omnibus eccleſiis ſanctorum doceo. Et Paulus ad Gala.cap.5. inter opera carnis quæ prohibent nos à regno Dei connumerat diſſenſiones. Inquit.n. Manifeſta ſunt opera carnis, quæ ſunt fornicatio, immundicia, impudicitia, luxuria, idolorum ſeruitus, veneficia, inimicitię, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, diſſenſiones, ſectæ, inuidiæ, homicidia, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia, quæ prædico vobis ſicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non conſequentur. Secundo autem modo non frangit charitatem, nec eſt peccatum ſaltē mortale, niſi adſit error circa ea quæ ſunt fidei, aut neceſſaria ad ſalutem, aut proponat homo nolle recedere abſolute a tali opinione. & quidem ꝙ non frangat charitatem patet ex eo, Paulus poſtquam conuerſus eſt ſemper fuit in gratia & charitate: ſicut ſibi Chriſtus reuelauerat ſecundæ ad Corin. cap.12. cū dixit ei, Paule ſufficit tibi gratia mea. & tamen vt legimus in actis Apoſtolorum cap. 15. inter Paulum & Barnabam facta eſt diſſenſio, adeo ꝙ receſſerunt ab inuicem. Verum quia non fuit diſſenſio voluntatum circa bonum diuinum nec circa bonum proximi, ſed fuit opinionum, non tamen circa neceſſaria ſaluti, ideo non perdiderunt charitatem: ſic nec multi doctores, quia varia & contraria ſentiunt in expoſitione ſcripturæ, & in legibus, & in caſibus conſcientiæ. Patet igitur quomodo & quando diſcordia eſt contra charitatem & peccatum graue & quando non.

Et aduerte, quod diſcordia aliquando non eſt peccatum nec mortale nec veniale, immo bona, & meritoria ei qui nititur eam facere inter concordes in malo: nam vt diximus in 7. Ethicorum, ſicut amicitia bona eſt inter bonos, ſic mala eſt inter malos, eo quòd congregati magis nocent, ſic & de concordia dicendum eſt. Propterea Paulus in actis Apoſtolorum cap. vigeſimotertio, benefecit diſcordias ſerere inter Saduceos, & Phariſeos. Concordes enim erant in malo, ſcilicet ad deſtruendum fidem Chriſti, & perſequendum eius prædicatores Apoſtolos. Et hanc diſcordiam approbat Seruator noſter Matth. cap. 10. cum inquit: Nolite arbitrari quia venerim pacem mittere in terram, nõ veni pacem mittere, ſed gladium, vt ſcilicet non concordent in malo. Hac de cauſa non approbat pacem mundi, quæ vt in pluribus eſt in malo. Vnde inquit Ioannis ca. 14. pacem meam do vobis, non quomodo mundus dat, ego do vobis. Hæc de diſcordia oppoſita paci, dicta ſint.

Quantum ad contentionem, quæ immediate ex diſcordia voluntatum oritur, duo agenda ſunt, primo quid ſit: ſecundo ſi eſt, & quando contra charitatem, ex conſequenti peccatum graue.

Quantum ad primum aduerte, quòd contentio eſt contrarietas locutionis ad impugnandum alterius ſententiam. Vnde aduerte, quòd contentio deriuatur a contra tendere, tendit autem contra eum, qui diſcordat in voluntate contra proximum, quando verbis contradictoriis, aut contrariis impugnat dicta proximi, quibus manifeſtat conceptum, & voluntatem ſuam. Hæc quidem ratio ſiue diffinitio competit contentioni vniuerſaliter ſumptæ, ſiue ſit ſermo de diuinis, ſiue de philoſophia, ſiue de quacunque arte aut negocio. Verum quia hic non eſt intentio noſtra loqui de ea abſolute, ſed vt oritur ex diſcordia voluntatum, quæ opponitur paci, quæ eſt effectus charitatis, ideo inueſtigandum eſt quid ſit huiuſmodi contentio vt reprobatur tanquam malum a diuina, & Chriſtiana philoſophia morali.

Tu igitur aduerte, quòd contentio in prædicto ſenſu ſecundum Diuum Ambroſium in libro de officiis, eſt impu-

gnatio

patio veritatis cum confidentia clamoris. Primo dicitur impugnatio veritatis, ad differentiam impugnationis falſitatis, quoniam licet huiuſmodi impugnatio dicatur contentio, pro quanto impugnans falſitatem contrariatur verbis defendenti falſitatem, non tamen eſt contentio contraria paci & charitati, immo laudabilis & meritoria. Hac contentione vſus eſt Moyſes contra populum in deſerto, vt diuinum honorem defenderet. Hac vtebatur ſeruator contra phariſeos. Hac Paulus contra pſeudo apoſtolos. Hac martyres contra tyrannos. Hac quottidie viri probi contra diſcolos. Non igitur hæc eſt oppoſita paci, & charitati.

Præterea dicitur impugnatio veritatis ad differentiam inquiſitionis veritatis, vt in diſputationibus, & congreſſu temptatiuo, vt contendit magiſter cum diſcipulo. Talis namque contentio dummodo debita fiat acrimonia, & ſine aſtantiũ ſcandalo, non eſt reprehenſibilis nec contriatur charitati: & in hoc ſenſu intelligendum eſt illud Iob cap. 39. dum inquit, Namquid qui contendit cum Deo, tam facile conquieſcit? ideſt qui diſputat cum Deo. Vnde ſubdit, nam qui arguit Deum, debet reſpondere ei.

Secundo, dicitur cũ confidentia clamoris. Hæc eſt enim proprietas impugnantium veritatem, qui ſtudent clamoribus, & conuitiis aſtruere falſitatem. Sicut amici Iob qui multiplicatis vanis ſermonibus, & conuitiis contendebant cum eo. Vnde Iob cap. 19. dicit ad eos, Vſquequo affligitis animam meam? & atteritis me ſermonibus? En decies cõfunditis me, non erubeſcitis opprimentes me. Nempe ſi ignoraui mecum erit ignorantia mea. At vos contra me erigimini, & arguitis me opprobriis. Eodem modo contendebant phariſei cum cæco nato ſanato à ſeruatore noſtro Ioãnis cap. 9. Qui tandem ad conuitia conuerſi dixerunt ei, Tu totus in peccatis natus es, & doces nos? Conſtat igitur quid ſit contentio quæ paci & charitati opponitur, & ex diſcordia voluntatum ortum habet.

Quantum ad ſecundum vt ſcias quando eſt peccatum, & quando non, & quando graue & quando non, aduerte, quòd cum contentio ſit impugnatio veritatis, talis impu-

pugnatio poteſt tribus modis fieri, primo naturaliter, ſecundo formaliter, tertio virtualiter.

Materialiter quidem ſic, quando quis impugnat veram concluſionem, & ſcit eam eſſe veram, non vt impugnet, & deſtruat ſed vt temptet, quomodo ſuſtinens eam, ſit aptus ſuſtinere, & vt arguendo ingenium exerceat, hoc modo quotidie in diſputationibus veris theologi contendunt de concluſionibus veris theologicis, & niſi adſit inordinatus appetitus gloriæ, aut confundendi proximum ſiue arguentem, ſiue reſpondentem, nullum eſt peccatum, ſed actus laudabilis, vt iam diximus.

Formaliter vero, quando quis ſcit concluſionem eſſe veram, & intendit eam impugnare, vt deſtruat eam, & oppoſitum ſuadeat, ſicut facit hæreticus, & hoc eſt peccatum graue ac mortale. Computatur enim in hoc ſenſu inter opera carnis ab Apoſtolo ad Gala. cap. 5. quæ prohibent nos a regno Dei.

Virtualiter autem, quando quis aliqua propoſita impugnare intendit, & ſubuertere, non curans ſiue vera, ſiue falſa ſint, & poſito quòd ſint, & ſciant eſſe vera, & non intendunt ea impugnare vt vera, intendunt tamen ea impugnare, vt deprimant proximum ea docentem, & vt eneruent authoritatem eius, vt ipſi ſapientiores ac meliores reputentur, & hoc modo quidam annunciabant cum veritate Chriſtum, ſed mala intentione, quoniam contendebant cum Paulo vt deprimerent eum. Vnde de his ſcribit ad Philip. cap. 1. in hæc verba. Quidam quidem & propter inuidiam, & contentionem. Quidam autem propter bonam voluntatem Chriſtum prædicant. Quidam ex charitate ſcientes quoniam in defenſione Euangelii poſitus ſum. Quidam autem ex contentione Chriſtum annunciãt non ſincere. i. non bona intentione exiſtimantes ſe præſurã ſuſcitare vinculis meis. Quid enim dummodo ſiue per occaſionem, ſiue per veritatem Chriſtus annũcietur? & in hoc gaudeo, ſed & gaudebo. ſ. ꝙ Chriſtus annuncietur, non tñ gaudeo ꝙ non ſincere. Scio enim quia hoc proueniet mihi ad ſalutem per orationes veſtras, ſcilicet quòd mala eorum

intentio cedet in bonum meum. Et hoc tertio modo contentio eſt peccatum mortale, quoniam paratus eſt impugnans ſiue verum ſit ſiue falſum quod impugnant, perſiſtere in impugnatione, non curans offendere Deum, nec proximum in huiuſmodi impugnatione. Si autem ſciat eſſe verum, & contentioſe annunciet eſſe verum, tamen mala intentione vt deprimat proximum: ſicut contendebant illi de quibus Apoſtolus loquitur, peccant mortaliter, quoniam ex inuidia, & contra charitatem proximi ſic contendunt.

Sed dices, ſi peccant mortaliter, quare Paulus gaudet de eorum prædicatione.

Reſpódeo, gaudet de obiecto veræ prædicato, id eſt Chriſto, ſed non gaudet de modo, vt dixi, quoniam ex inuidia ſic prædicabant.

Tu tamen aduerte, ꝙ ad hoc quòd impugnans formaliter aut virtualiter veritatem peccet mortaliter, oportet veritatem illam eſſe de bono diuino, aut de euidenti bono proximi, aut de moribus, aut de iuſtitia ſiue priuata, ſiue publica. Nam ſi ſit veritas circa indifferentia aut leuia, puta quòd elementa ſic ſituantur, quòd feſtuca reſidet in terra &c. non erit peccatum graue, niſi forte ex modo ſcandaloſo: & niſi ex fine. Accidit enim contentionem ſicut diſcordiam incipere a paruis & terminari ad magna & damnoſa, vt declarauimus in politicis. Et hac de cauſa ſeruator noſter Lucæ cap.22. reprehendit diſcipulos, qui contendebant quis eorum videretur eſſe maior, quoniam & ſi non contenderent impugnantes veritatem, contendebant tamen inordinate & vt imperfecti de eo quòd non erat contendendum, ſcilicet de maioritate, ideo venialiter peccabant, & Chriſtus humaniſſime ac paterno affectu reprehendit, non duro ſed ſuaui ſermone. Conſtat igitur quomodo, & quando contentio eſt peccatum ſiue mortale, ſiue veniale, & quando non. Hęc de contentione dicta ſint.

Quantum ad ſciſma quod immediate oritur ex contentione, & cui aſſociantur rixa ſeditio bellum, & hæc quattuor conſiſtunt in opere: nam diſcordia eſt in voluntate.

ſuntate, contentio in verbis, ſciſma autem cum rixa,& ſedi tione ſiſtunt in opere,& actu exteriori. Primo igitur agendum eſt de ſciſmate, ſecundo de rixa, tertio de ſeditione, quarto de bello.

De ſciſmate duo agenda ſunt, primo quid ſit, ſecundo quod & quàm graue peccatum ſit.

Quantum ad primum aduerte, quòd ſciſma eſt diuiſio animorum, qua aliqui renuunt ſubeſſe ſummo capiti Eccleſiæ, & communicare membris eccleſiæ, ſummo capiti ſubiectis.

Primo dicitur diuiſio animorum,quoniam ſciſma à ſcindendo ſiue ſciſſura dicitur,eſt autem ſciſſura diuiſio ſiue ſeparatio: ergo ſciſma eſt diuiſio quæ vnitati opponitur, & ſciſmatici dicuntur qui ex propoſito diuidunt ſe & ſeparant non ſolum ab hoc & illo fideli, ſed qui omnino ſeparant ſe à toto collegio eccleſiæ & ſuo capite, faciuntque ſibi aliud collegium. & caput, viuentes diſtinctis articulis oppoſitis his qui ſeruantur in catholica eccleſia, ſicut Græci, & Boemi,& Lutherani.

Secundo dicitur,qua aliqui renuunt,&c. quoniam eccleſia eſt ſicut exercitus ſiue ciuitas, cuius bonum eſt duplex vt declaratum eſt in lib. 12. Methaphiſicæ, ſcilicet intrinſecum,& extrinſecum. Intrinſecum quidem in hoc conſiſtit, quòd milites ſiue ciues ſint adinuicem ordinati & coniuncti in aliqua cõicatione. Sicut in corpore naturali, omnia membra ſeruant ordinem & ſitum naturalem, & communicant adinuicem operationes ſuas, prout mutuo ſibi deſeruiunt. Extrinſecum autem in hoc conſiſtit,quòd omnes milites ſiue ciues ſubſunt vni vt primo, à quo per authoritatem,& virtutem conſeruatiuam reguntur, & ſeruantur, & cui obedientiam præſtant ac honorem. Sicut & in corpore naturali omnia membra reſpiciunt cor & cerebrum, quorum virtute ſeruantur & non deficiunt à debitis operationibus. Quòd ſi ſeparentur: non remanent membra niſi equiuoce vt declaratum eſt in ſecundo de anima, de oculo viuo & mortuo. Sicut autem in exercitu, & ciuitate duplex eſt prædictum bonum, ſic & in Chriſtiana eccleſia duplex eſt bonum.

bonum. Intrinſecum quidem eſt communio & commixtio omnium fidelium in vnitatem fidei & charitatis, quæ communio & vnitas non ſolum vnit proximum proximo ſuo in particulari in vinculo diuinæ dilectionis, ſed etiam totam eccleſiam in vnitate ſpiritus & pacis. Ad quam vnitatem oppoſitam ſciſmati hortatur Paulus Epheſios ca.4. vbi inquit. Solliciti ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis, vnum corpus, & vnus ſpiritus, ſicut vocati eſtis in vna ſpe vocationis veſtræ, ideſt ad vnam veram æternam beatitudinem.

Quantum ad ſecundum aduerte tria, primo ꝙ eſt peccatum mortale, quoniam opponit vnitati & paci & concordię eccleſiaſticę charitatis. Quod autem oppoſitum eſt charitati conſtat eſſe peccatũ mortale: ſecundo quòd eſt peccatum diſtinctum ab hæreſi, quoniam hæreſis dicit formaliter peruerſum dogma, ſciſma autem ſeparationem ab vnitate eccleſiæ. Vnde quamuis ſecundum Hieronymum quodcunque ſciſma hæreſim aliquam confingat, vt recte ab eccleſia receſiſſe videatur, tamen eſt peccatum diſtinctum ab ea, ex ſua ratione formali: tertio, quòd eſt peccatum graue, minus tamen graue ex genere ſuo quàm infidelitas, cuius ſpecies ſunt hęreſis & apoſtaſia, de quibus actum eſt ſupra. Nam peccatum quod maiori bono opponitur ex ſuo genere. i. ex ſuo obiecto, grauius eſt, vt blasfemia Dei quàm blasfemia ſancti, & paricidium quàm homicidium, ſed infidelitas, contriatur maiori bono, ſcilicet Deo, cui vt primę veritati adhęremus per fidem. Sciſma aũt contrariatur vnitati eccleſię, quę non eſt bonum diuinum per ſe, ſed participatiue: ergo eſt minus graue ex natura ſua quàm infidelitas.

Tu tamen aduerte, quòd ex aliqua circunſtantia poteſt eſſe magis graue, eo quòd aliquis ſciſmaticus poteſt magis peccare quàm aliquis particularis infidelis hæreticus aut apoſtata, puta quia magis diuina contemnit, & diuina præcepta, ſecundo quoniam maius periculum inducit in populo. Et ideo inter omnia peccata commiſſa contra proximum, ſciſma videtur eſſe grauiſſimum, quoniam frangit vnitatem & communionem fidelium, quod eſt bonum multitudinis & non priuatum. Sicut autem bonum multitu-

dinis

dinis vt pote communius maius ac diuinius eſt, ſic malum illi oppoſitum quale eſt ſciſma grauius eſt. Hæc de ſciſmate ſint dicta.

Quantum ad rixam duo agenda ſunt, primo quæ ſit proxima cauſa rixæ,& quid ſit ſecundo quomodo, & quando,& quale peccatum eſt.

Quantum ad primum aduerte, ꝙ ſicut proxima cauſa contentionis eſt ira,ſic & rixæ, ſed differenter, quoniam eſt cauſa contentionis in verbis. Contentio enim ſtat in verbis vt ſupra oſtendimus: rixa vero in factis. vnde ſuper illud ad Galat.cap.5. irę rixæ diſſentiones dicit gloſa. Rixæ ſunt, quando aliqui ex ira ſe inuicem percutiunt. Manifeſtum eſt ergo quòd rixa, & ira immediate oritur, vnde prouerbiorum cap. vigeſimonono. Vir iracundus prouocat rixas.

Tu tamen aduerte quòd in ſcriptura ſacra videtur rixam cauſari modo ex concupiſcentia,ſicut agunt ſectantes venerea, modo ex ſuperbia, ſicut agunt militantes de ſe magna ſentientes,modo ex ſtultitia,ſicut temerarii,& audaces, qui inconſiderate veniunt ad arma,modo ex inuidia, ſicut diuidentes ſpolia ex inuidia rixantur, modo ex diſcordia, ſicut accidit in ciuitate partiali, modo ex odio, ſicut accidit inter inimicos. De concupiſcentia habemus in epiſtola Iacobi cap.4.Vnde bella,& lites in vobis? Nonne ex concupiſcentiis veſtris, quæ militant in membris veſtris? Sunt autem rixæ priuata bella vt dicemus. De ſuperbia: prouerb. cap. 28. Qui ſe iactat ſcilicet ex ſuperbia, & dilatat,ſcilicet ex inani gloria, iurgia,id eſt rixas concitat. De ſtultitia,prouer.cap.18.Labia ſtulti immiſcent ſe rixis.De inuidia,prouerb. cap.10. Odium ſuſcitat rixas:odium autem ex inuidia oritur,vt docuimus ſupra, ergo & ex inuidia, & ex odio oritur rixa,de diſcordia,prouerb.ca.17. Qui meditatur diſcordias,ſeminat rixas. Verum diuerſa ratione ex omnibus prædictis oritur rixa, primo quidem ex concupiſcentia reſolutiue,quoniam vt declarauimus in.2. Ethic. paſſio irę oritur ex concupiſcentia. Iraſcitur enim qui impeditur ne habeat bonum concupitum. & quoniam rixa directe ac proxime

xime oritur ex ira,& ira ex concupiſcentia, per reſolutionē rixa oritur ex concupiſcentia,ſecundo ex ſuperbia occaſionaliter. Nam quia ſuperbus ægre fert alium velle ſibi præferri,iraſcitur,ex ira ſuperbientis oritur rixa.tertio ex ſtultitia per ſimilitudinem,nam ira aſſimilatur ſtultitię in hoc ꝙ ſicut ira impedit rationis iudicium,ſic & ſtultitia, ex conſequenti eũdem cõem effectum habent.ſ.rixam. Qui.n.alium vult inordinate lędere, ad lęſionem ex defectu rõnis procedit. Et ideo per ſimilitudinem ita attribuitur rixa ſtultitiæ ſicut irę.quarto ex inuidia,& odio pręter intẽtionem. Nam inuidus,& odiens occulte proximum lædere ſtudet. Quod autem aperte lædat eſt præter intentionē,quando.ſ.cognoſcit ſe poſſe aperte de proximo vendicare, tunc ad rixam ſe conuertit.Proprium tñ eſt inuidi,& odientis, machinari læſionem in occulto. quinto ex diſcordia tanquam terminus quem diſcordias meditãs intendit.Ea enim intentione quis meditatur diſcordias,vt diſcordantes ad contentionem,& rixas,& pugnas deueniant. Conſtant igitur quam varie ſint cauſæ rixę ſed proxima & directa eſt ira.

Quid igitur ſit rixa,facile patet ex dictis.Formaliter tamen ſic diffiniri conſueuit.Rixa eſt priuata pugna,inter priuatas perſonas acta, non ex aliqua publica authoritate, ſed voluntate propria deordinata.

Quantum ad ſecundum vt ſcias qũo,& quando, & quale peccatum ſit, aduerte ꝙ rixa poteſt comparari ad impugnantem,& ad ſe defendentem. ſi comparetur ad impugnantem, cum rixa importet pugnam cum deordinata, & mala voluntate, ex parte impugnantis mala voluntate, ſemper eſt peccatum mortale,quoniam inferre nocumentum proximo iniuſte, & propria, & non publica authoritate, eſt contra charitatem proximi, quod non poteſt eſſe ſine peccato mortali. veniale enim non opponitur charitati cum ſtet cum ea, ſi comparatur ad ſe defendentem, aliquando nullum eſt peccatum aliquando veniale, aliquando mortale. nam ſi ſolo animo repellendi iniuriam iniuſte ſibi factam,ſe defendit moderate,non peccat, qm̃ ordo charitatis ſic requirit, vt docuimus agentes de ordine charitatis. Si vero cum

leui

ſeui motu vindictæ,vel odii ſe defendit, aut moderate, peccat venialiter,quoniam aliquantum excedit limites rationis rectæ,ſi autem contra impugnantem animo firmato inſurgit vt occidat vel grauiter vulneret, non ſolum cauſa ſe defendendi ſed vindicandi,eſt peccatum mortale. Tunc enim a iure defenſionis naturalis, ad vindictam ex odio ſe transfert,& ſic agit contra charitatem,& contra diuinum inſtitutum,quo ſcriptum eſt Deutero.cap.32. Mea eſt vltio & ego retribuam eis in tempore.Vnde Paulus ad Roman.cap.12. Mihi vindictam,& ego retribuam. Et vt veri fideles ab huiuſmodi vindicatiua defenſione ſe refrenent ſic eos Paulus ad Roman. cap. 12. admonet. Nulli malum pro malo reddentes,prouidentes bona non tantum coram deo, ſed etiam coram omnibus hominibus, ſi fieri poteſt, quod ex vobis eſt,cum omnibus hominibus pacem habentes.Non vos me tipſos defendentes cariſſimi,ſcilicet commoti ex ira,& zelo vindictæ,ſed date locum iræ. Scriptum eſt enim, mihi vindictam,& ego retribuam, dicit dominus. Hæc de rixa dicta ſint.

Quantum ad ſeditionem duo agenda ſunt, primo quid ſit,ſecundo quomodo & quàm graue ſit peccatum.

Quantum ad primum aduerte quòd ſic diffinienda eſt. Seditio eſt tumultus partium intrinſecarum alicuius multitudinis ſiue in ciuitate, ſiue in regno, præparantium ſe ad pugnam corporalem, propter diſcordiam animorum, qua inuicem diſſentiunt.

Pro huius diffinitionis euidentia aduerte quòd ſeditio in vno conuenit cum rixa & bello,& contentione,& in pluribus differt. Conuenit quidem in hoc quòd omnibus commune eſt contradicere & contraria ſentire. Nam qui contendunt,qui rixantur, qui pugnāt, qui ſeditionem moliuntur, & animis,ſententiis, & voluntatibus non concordant, non idem ſapiunt nec approbant, nec eligunt, ſed oppoſita. Differt autem in pluribus, quoniam pugna & rixa important mutuum conflictum in actu, ſeditio vero poteſt dici ſiue fiat mutua impugnatio actu, ſiue fiat apparatus ad pugnam. Vnde tumultus & commotio duarum partium ad

pugnam, ſeditio dicitur, eo quòd duæ partes oppoſitæ non quieſcunt,ſed præparant ſe intendentes pugnare.

Præterea, bellum proprie eſt cõtra extraneos & hoſtes.i. multitudinis contra multitudinem:puta Hiſpanorum contra Gallos,& rixa eſt unius contra unum, vel paucorum cõtra paucos ; ſeditio autem proprie eſt inter partes diſſidentes vnius multitudinis,vt vnius ciuitatis. Tunc enim in ciuitate partiali partes adinuicem tumultuant & ſeditionem mouent.

Præterea differt ſeditio a ſciſmate in duobus, primo quia ſeditio opponitur vnitati & communioni corporali in aliqua vna multitudine,puta ciuitatis aut regni; ſciſma autem opponitur vnitati & communioni ſpirituali vt ſupra docuimus.Secundo ſeditio dicit pugnam aut præparationem ad pugnam corporalem,ſciſma autem ad ſpiritualem, occaſionaliter vero ex ſpirituali pugna ; deuenitur ad corporalẽ, vt quando ſciſmatici parant ſe in exercitu contra catholicos.

Ex his differentiis patet propter quid ſeditio dicitur tumultus partium intrinſecarum alicuius multitudinis ciuilis ſiue regni pugnantium ad inuicem,ſiue præparantium ſe ad pugnam corporalem,propter animorum diſcordiam,& huiuſmodi pugna appellari conſueuit ciuile & inteſtinũ bellũ.

Quantum ad ſecundam aduerte quòd abſolute eſt peccatum mortale; quod declaratur ratione & ex ſcriptura ſacra. Ratione quidem ſic,ſeditio deſtruit vnitatem iuris & communis boni ac vtilitatis. ergo eſt peccatum mortale. Accidens patet ex diffinitione premiſſa. Concluſa probatur,ſi ſeditio deſtruit vnitatem iuris & communis boni, opponitur iuſtitiæ & communi bono, ergo eſt ſpecies iniuſtitiæ,ſed iniuſtitia eſt peccatum mortale cum ſit contra charitatem proximi,ergo &c. Tanto autem grauius peccatum eſt,quãto bonum publicum quod per eam perturbatur,melius eſt quàm bonũ priuatum,quod per rixam impugnatur.

Probatur idem ex ſacra ſcriptura. Nam Paulus ſecundæ ad Cor. cap 12. inter opera carnis quæ excludunt nos a regno Dei, connumerat ſeditiones, ſicut & rixas & contentiones, &c.

Præterea

Prꝛterea:maxima pꝛna nõ debetur pro veniali,nec Deus ad iram prouocatur niſi ex mortali. ſed quamgraui pœna mulctati fuerint ſeditioſi,lege in libro Num. ca.16. de filiis Chore, & Dathan, & Abiron, & quomodo percuſſi ac interfecti ſunt a domino quatuordecim millia hominũ, & ſeptingenti. Lege & in lib.2. Reg.cap.20. de Siba filio Bocri: qui ſeditionem commouit contra Dauid,& ſeparauit Iſrael à Iuda, quomodo interfectus fuit. Conſtat ergo quòd ſeditio eſt peccatum mortale, & quàm graue. hꝛc de ſeditione dicta ſint.

Quantum ad bellum:tria agenda ſunt,primo quid ſit,ſecundo ſi eſt licitum, & quæ requiruntur ad hoc quòd ſit licitum,tertio quæ ſeruanda ſunt ex diuina lege in bello licito:ex quibus conſtabit, quando & quomodo eſt peccatum.

Quantum ad primum aduerte ꝙ ſumendo bellum in ſuo proprio ſignificatu, eſt pugna inter multitudinem ſub vno capite rectam:vel ſub pluribus vt vno: & aliam multitudinẽ hoſtillem authoritate publica,voluntate quidem aliquando ordinata,aliquando inordinata.

Primo dicitur pugna, vt diſtinguatur à ſeditione quꝛ nõ ſolum eſt pugna, ſed & motus, & præparatio ad pugnam. Bellum autem non eſt niſi ſit actualis pugna.

Secundo dicitur inter multitudinem &c. vt diſtinguatur à rixa, quæ eſt pugna inter vnum & vnum,vel inter paucos & paucos.

Tertio dicitur authoritate publica.ſ.principis, vt diſtinguatur ſimiliter a rixa, & a ſeditione quæ non niſi priuata authoritate, imo propria & priuata voluntate, & electione ſiunt:vt patet ex ſupradictis.

Quarto dicitur aliquando ordinata &c.qm̃ hꝛc diffinitio datur de bello vt bellum eſt,ſub quo cõtinetur bellum iuſtũ & iniuſtum. Iuſtum quidem ſit ordinata voluntate, iniuſtũ autem inordinata. Patet igitur quid ſit bellum.

Quantum ad ſecundum aduerte ꝙ ex ſcriptura ſacra bellum non eſt reprobatum, modo debitis circunſtantiis fiat, vt dicemus. cuius ſignum eſt, ꝙ & ſanctiſſimi patres bellati ſunt,vt Abraam Gen.cap.14.cui reuertenti de prꝛlio,oc-

currit

cutrit Melchiſedech ſacerdos, & benedicens dixit. Benedictus Deus excelſus, quo protegente hoſtes in manibus tuis ſunt. Bellatus eſt Moſes, & Ioſue, & Dauid, & Mathathias, & Iudas ac fratres Machabei. prçterea, cum Deus legē populo Iſrael cōderet, dedit leges in bello ſeruandas, quas vtique non dediſſet, ſi bellum ex natura ſua eſſet malum. præterea ſi bellum eſſet ex ſe malum, reprobaſſet illud Ioā. Baptiſta, de quo legimus Lu.cap.3. ꝙ ad eū baptizātē in Iordane venerunt milites dicētes, quid faciemus & nos, vt.ſ.bene ac iuſte viuamus? Quibus rn̄dens, non diſſuaſit bellum vt illicitum, ſed ſic eos monuit. Neminem concutiatis, neq; calūniā faciatis, & contenti eſtote ſtipendiis veſtris. quod confirmatur ex diuo Augu. in ſermone de puero centurionis, vbi inquit: ſi Chriſtiana diſciplina oīno bella culparet, hoc potius ſalutis conſiliū petentibus in euangelio dareē, vt abiicerent arma, ſeq; oīno ſubtraherēt. dictū eſt āt eis. Neminē cōcutiatis, eſtote cōtenti ſtipendiis veſtris. quib. propriū ſtipendiū ſufficere prçcepit militare non prohibuit. Vt aūt agnoſcas qn̄ & qūo bellum eſt licitum aut illicitū, aduerte ꝙ tria ſimul requirūtur, vt ſit licitū: ꝙ ſi vnū defecerit, erit illicitū.

Primo requirit authoritas publica, q̄ ſit in principe aut in collegio qđ eſt vt vnus prīceps. Priuata.n. pſona iō bellū gerere nō p̄t, qm̄ apud ſuperiorē ſuū, p̄t ius petere, ſi ſua diripiūtur, & ſe defendere non pōt. Hoc aūt facere non pōt princeps: ſi ſit altiori ſubordinatus. Vnde cū perſona priuata tentat ſua volūtate pugnare, tū nō bellū, ſed rixa ſiue ſeditio dicēda eſt. p̄terea, cōuocare multitudinē ad bellandū non ſpectat ad priuatā pſonā, ſed ad principem, eo ꝙ eſt vt caput in corpe, & cor, cui oīa mēbra miniſtrant & obediunt, & non ecōuerſo. Oportet igr̄ bellū vt ſit iuſtū p principē tractari, qđ firmaē diui Aug. doctrina cōtra Fauſtū, vbi inquit. Ordo naturalis mortaliū paci accōmodatus hoc poſcit, vt ſuſcipiē di belli authoritas & conſilium, penes principes ſit.

Secūdo requiritur iuſta cā in principe, pp quā mouetur ad bellū. Hæc autem ſtat in altero duorum. ſ. vel vt defendat ſe & populum, & facultates iuſte poſſeſſas, & acquiſitas contra hoſtes, qui vi & iniuſte moliuntur bellum ut ſubiiciant

ſibi

ſibi principem & populum & facultates dirripiant. Vel vt recuperet iniuſte ablata ab hoſtibus, vindicans iniurias & damna iniuſte illata vel in perſonas vel in res. Et quidem ꝙ hæc ſit iuſta cauſa in principe patet ex duobus, primo quoniam ei vt paſtori cura reipub. commiſſa eſt, ergo ad ipſum vt paſtorem ſpectat populum vt oues curare, ſeruare, eis prouidere, eas contra nocere volentes defenſare, quod fieri non poteſt ſine gladio temporali & bello. ſecũdo ſicut princeps iuſte defendit gladio ſibi ſubditos, ab interioribus & domeſticis & ciuilibus perturbationibus, fures raptores adulteros homicidas facioroſos ſeditioſos cõtentioſos pœnis legis cõpeſcendo, ſic & ad ipſum ſpectat gladio bellico bonum commune contra externos hoſtes defenſare. Quid enim paſtori & ouibus prodeſſet eas ne ſe inuicem lędant cornibus, niſi & a feris immanibus defenſaret? Cõſtat igitur quæ ſit iuſta cauſa belli, quam & diuus Auguſt. approbat in lib. 83. quæſtionum. Vbi inquit. Iuſta bella diffiniri ſolent, quibus vlciſcuntur iniuriæ ſi ciuitas vel gens plectenda eſt. quæ vel vindicare neglexerit, quod a ſuis improbe factum eſt, vel reddere quod per iniuriam ablatum eſt.

Tertio requiritur recta intentio in principe & bellatoribus, quę quidem ſtat in duobus, primo vt fiat bellum gratia ſeruandi & procurandi publicum bonum, ſecũdo gratia vitandi publicum malum. Vnde ſi princeps & bellantes magis intendunt proprio bono quàm publico, vel vitando, aut vlciſcendo priuato malo quàm publico, intẽtio eſt obliqua, & bellum eſt iniuſtum ex intẽtione. Hinc prouenit ꝙ hoc tempore principes & bellatores plerunque gerunt iniuſta bella, quoniam & ſi adſit authoritas publica & cauſa iuſta, pro maiori parte intentio eſt iniuſta. Quærũt enim propria lucra, ſingulares vindictas, feruntur inordinato dominandi affectu, & quod minimũ tangat eos eſt defenſio populi. Propterea moderna militia dici poteſt militia damnata, eo ꝙ non eſt pugnans qui intendat bonum vt decet & iuſtum eſt. Et quidem ꝙ recta belli intentio ſit coercere malos, ne bono publico aduerſentur & conſeruare bonos, eſt ſententia Augu. in libro de verbis domini, qui inquit. Apud

veros Dei cultores, etiam illa bella peccata ſunt, ex conſequenti licita,& approbata,quæ non cupiditate, & crudelitate, ſed pacis ſtudio geruntur, vt mali coerceantur, & boni ſubleuentur. Quod ſi vt inquit Aug.in lib.cõtra Fauſtum, Adſit nocẽdi cupiditas, vlciſcendi crudelitas, implacatus,& implicabilis animus,feritas rebellandi,libido dominandi,& ſi qua ſunt ſimilia,hęc ſunt quæ in bellis iure culpantur, ex conſequenti bella redduntur iniuſta. Conſtat igitur ꝙ ex tribus prædictis bellum eſt iuſtum,ad hoc autem ꝙ fiat iniuſtum,ſufficit vnum deficere.

Quantum ad tertium aduerte ꝙ in Deuter.cap.20. leges continentur in bello iuſto obſeruandę vt infra.

Prima,ſi exieris ad bellum contra hoſtes tuos, & videris equitatus & currus, & maiorem quam tu habeas exercitus multitudinem: non timebis eos, quia dominus deus tuus tecum eſt,ſcilicet ex iuſtitia belli.

Secunda in acie belli præcedat ſacerdos,qui populum exhortabitur in hunc modum. Audi Iſrael,vos hodie contra inimicos veſtros pugnam committitis,non pertimeſcat cor veſtrum, quia dominus Deus veſter, in medio veſtri eſt, & ꝓ vobis cõtra aduerſarios dimicabit:vt eruat vos de ꝑiculo.

Tertio duces per ſingulas turmas audiente exercitu proclamabunt.

Quis eſt homo qui ædificat domum nouam,& non ædificauit eam? reuertatur in domum ſuam, ne forte moriatur in bello,& alius dedicet eam.

Quis eſt homo,qui plantauit vineam,& nec dum fecit eã eſſe communem, de qua veſci omnibus liceat? Reuertatur in domum ſuam ne forte moriatur in bello, & alius homo eius fungatur officio.

Quis eſt homo, qui deſpondit vxorem, & non accepit eam? Reuertatur in domum ſuam,ne forte moriatur in bello,& alius homo accipiat eam.

Quis eſt homo formidoloſus,& corde pauido? Reuertatur in domum ſuam, ne pauere faciat corda fratrum ſuorũ, ſicut ipſe timore perterritus eſt.

Quarta,ſi qñ acceſſeris ad expugnandam ciuitatam,offeres

res ei primum pacem, ſi receperit & aperuerit tibi portas, cũ ctus populus qui in ea eſt ſaluabitur, & ſeruiet tibi ſub tributo, ſin autem fœdus inire noluerit, & cœpit contra te bellum, oppugnabis eam. Cũq; tradiderit dominus deus tuus illam in manu tua, percuties omne quod in ea eſt generis maſculini, in ore gladii, abſque mulieribus, & infantibus, & iumentis, & cæteris quæ in ciuitate ſunt.

Quinta oẽm prædã exercitui diuides, & comedes de ſpoliis hoſtium tuorum, quæ dñs deus tuus dederit tibi. Iſte ſunt leges obſeruandæ in bello iuſto; & ex omnibus ſupradictis tibi patet: bellum ex natura ſua abſtrahere a peccato, & non eſſe peccatum: nam ſi eſt iuſtum, peccatũ non eſt, iniuſtum aũt, ſicut & iniuſtitia ſemper peccatũ eſt. hęc de bello dicta ſint. Vltimo agendum eſt de ſcandalo quod eſt offenſio, quæ opponitur beneficentiæ, & hic quinq; agenda ſunt, primo quid ſit ſcandalum in rebus corporalibus, ſecundo quid ſit in ſpiritualibus, tertio quotuplex ſit, quarto quando eſt peccatum, & quando non, & quando mortale, & qñ veniale, quinto quàm ſedulæ vitandum ſit ex doctrina ſacra.

Quantum ad primum aduerte ꝙ ſcãdalum Græcum eſt, & venit a ſcandalizo, quod ſignificat præbere occaſionẽ cadendi ſiuę ruendi. Vnde in rebus corporalibus ſcandalizare idem eſt quod ponere offendiculum ante aliquẽ, in quod impingens cadit ſiue ruit, ſicut qui in via ante cæcũ ponit trabem aut lapidem magnum, in quem cæcus impingens cadit. Scandalum ergo in corporalibus eſt illud, in quod ambulans impingens cadit, & ſic quicquid præbet cadendi vel ruẽdi occaſionem eſt ſcandalum in corporalibus.

Quantum ad ſecundum aduerte ꝙ in ſpiritualibus ſcandalum dicitur per ſimilitudinem in corporalibus, Duo autẽ inueniuntur in ſcandalo corporali, primo dat occaſionẽ cadendi, ſecundo ex eo ꝙ facit cadere facit ambulantem declinare a rectitudine ſtaturę ſuæ ad obliquitatem, & facit inceſſum rectum declinare in obliquum. Similiter hæc duo inueniuntur in ſcandalo ſpirituali, primo dat occaſionem cadendi ſpiritualiter. ſ. in peccatũ, ſecundo facit hominem declinare a rectitudine vitæ, & operationis, in operationẽ obli

quam,

quam,& defectuoſam,qualis eſt operatio cum peccato. Ex his patet ꝙ ſcandalum in ſpiritualibus iuxta doctrinam Diui Hieronymi ſuper Matth.cap.15.vbi exponit illud, ſcis ꝙ phariſei ſcãdalizati ſunt audito hoc verbo,eſt alicuius dictũ vel factum,præbens audienti vel videnti occaſionem cadẽdi vel ruendi in peccatum,vnde qui hortatur vel inducit proximum ad opus malum ſcandalizat eum; & talis exhortatio ſcandalum eſt ſicut trabes ante cæcum, & qui male agit coram proximo, puta accedens ad lupanar, ſcandalizat eum, quoniam ex malo exemplo inducit proximum, & inclinat ad conſimile peragendum. Ad hoc igitur ꝙ aliquid ſit vere ſcandalum in ſpiritualibus, oportet eſſe dictum vel opus nõ bonum, qm̃ opus bonum ex natura ſua non præbet alicui cauſam peccandi,ſed potius merendi, niſi quis ex praua diſpoſitione iudicet opus bonum eſſe malum,ſicut iudicabant phariſei,& illi quibus comminatur Iſaias cap. 5. dicens. Væ qui dicunt bonum malum:& malum bonum. Patet igitur quid ſit ſcandalum in ſpiritualibus.

Quantum ad tertium aduerte ꝙ cõiter eſt duplex ſcilicet actiuum & paſſiuum, & aliqñ ſimul concurrunt, aliqñ datur vnum ſine altero,vt actiuum ſine paſſiuo,& ecõuerſo.

Sufficientia quidem diuiſionis in actiuum & paſſiuum ſumitur ex hoc. Cum ſcandalum ſit dictum aut factum alicuius præbens cauſam peccãdi:huiuſmodi dictum aut factum poteſt eſſe alicui cauſa peccandi dupliciter; primo per ſe, & hoc eſt qñ quis ſuo malo dicto aut facto intendit alium ad peccandũ inducere,vel poſito ꝙ non intendat, tñ tale eſt, ꝙ ex ſui natura eſt prouocatiuum proximi vt peccet, ſicut qui inhoneſte tangit mulierem,quæ non eſt vxor ſua, poſito ꝙ non intendat inducere eam ad fornicandum, tamen ſcandalizat eam, qm̃ præbet ei incentiuum ex ſui natura ad appetendum fornicationem, & hoc dicitur ſcandalum actiuum. Secundo per accidens, & hoc eſt qñ dictum aut factum alicuius eſt præter intentionem ſuam occaſio peccãdi, & præcipue quando dictum aut factum, non eſt talis naturæ aut conditionis,ꝙ ſit inductiuum ad malum,imo potius ad bonum, ſi videns aut audiens non ſit male affectus, nec depra-

uatæ naturæ. Vt quando quis ſcandalizatur ſi viderit religioſum demiſſo vultu, & compoſito habitu, & humili voce loquentem, & iudicet temerarie hunc eſſe Hypochritã. Hoc dicitur eſſe ſcandalum paſſiuum ſine actiuo, quoniam non ab alio, ſed a ſua deprauata extimatiua ſumit occaſionẽ peccandi iudicando temerarie de proximo. Conſtat igitur diuiſio ſufficiens ſcandali in actiuum & paſſiuum.

Quod autem aliqñ ſimul concurrant, aliquando non, patet hinc. Contingit ꝙ quis inducit aliquem ad peccandum, vel videt aliquem peccantem & aſſentit ille ſimiliter peccare, ſicut dicitur in Pſal. Si videbas furem, currebas cum eo: & cum adulteris portionem tuam ponebas, & tunc concurrunt ſcandalum actiuum & paſſiuum. Contingit etiam ꝙ quis hortatur aliquem ad peccandũ, & tamen ille non aſſentit & renuit peccare iuxta exhortationem Salomonis in ca. 1. prouerbiorum, vbi inquit, Fili mi, ſi te lactauerint peccatores, ne acquieſcas eis, ſi dixerint, veni nobiſcum inſidiemur ſanguini &c. fili mi ne ambules cum eis, & tunc eſt ſcandalum tantum actiuum & non paſſiuum. Contingit etiam ꝙ quis dicit aut agit quod bonum, aut rectum eſt, & tamen audiens male iudicat de ſic dicente aut agente ex ſua mala diſpoſitione, & tunc eſt ſcandalum tãtum paſſiuum, quoniam dicens aut agens recte non præbet occaſionem ruinæ, ſed ipſe audiens dat ſibi cauſam ex malo iudicio. Hoc ſcandalo laborabant Iudæi contra ſeruatorem noſtrum, vt declarabimus infra. Conſtat ergo quid ſit ſcandalum in corporalibus & ſpiritualibus, & quotuplex ſit, & quo modo ſcandalum actiuum & paſſiuum, aliquando ſimul concurrunt, aliquando ſeparatim.

Quantum ad quartũ aduerte vt ſcias quomodo & quando eſt peccatum, ꝙ duo notanda ſunt.

Primo ſcandalum actiuum ſemper eſt peccatum mortale vel veniale in ſcandalizante, qm̃ dictum aut factum quo proximum ſcandalizat vel eſt peccatum vel habet ſpeciem peccati, ſi primum, peccat: vt patet, ſi ſecundum, peccat, qm̃ ſecundum doctrinam Pauli, primæ ad Theſſalo. cap. 5. obligatur ab omni ſpecie mala abſtinere ſe, ne præbeat proxi-

mo

animo peccandi occaſionem ex malo exemplo. Vnde ſi nō abſtinet ſe agit contra charitatem proximi, quod non eſt ſine peccato. Mortale quidem eſt duobus modis, primo quando ſcandalizans aut dicto aut facto corā proximo peccat mortaliter,vt qui ex propoſito Deum blaſphemat,aut mœchat, ſecundo quando intendit proximum inducere ad peccatum mortale,quod tamen non committeret ipſe, ſicut qui hortatur aliquem ad homicidium vel furtum,licet ipſe non intendat occidere neque furari. Veniale quidem duobus modis, primo quando ſcandalizās peccat venialiter,vt dicens ocioſum verbum coram proximo imperfecto, ſecundo quando inducit proximum ad peccatum veniale, vt exhortans proximum mentiri ſine damno alterius.

Secundo ſcandalum paſſiuum, ſemper eſt peccatum ex parte ſcandalizati,quoniam ſcandalizari eſt cadere a rectitudine ſpirituali,qui caſus non eſt ſine peccato,quoniam ſicut ſtat bonum in rectitudine,ſic malum in obliquitate.Nō autem ſemper eſt peccatum ex parte agentis, puta vt diximus quando dicit aut agit aliquod ex ſe bonum, quod ab alio male affecto ſumitur in partem ſiniſtram, vt phariſei. & aduerte ſicut diximus de ſcandalo actiuo ꝙ aliquando eſt mortale aliquando veniale,ſic & de ſcandalo paſſiuo. Nam veniale eſt,ſi quis ex inordinato dicto vel facto alterius cōmouetur motu peccati venialis, vt qui audit verbum inhoneſtum, commouetur quadam concupiſcentia ſine tamen deliberatione fornicandi aut mechandi. Mortale autem eſt quando ex dicto vel facto malo alterius, mouetur deliberate ad peccatum mortale, vt qui audit dicentem turpia deliberat fornicari. Patet ergo quando & quomodo eſt peccatum,& quando & quomodo non.

Quantum ad quintum aduerte ꝙ ex doctrina ſacra ſcandalum præcipue actiuum maxime reprehēdit & cauetur, vt radix & origo omnis mali. Et quidē Dauid inquit in Pſal. Cuſtode me a ſcandalis operantium iniquitatem, ne.ſ.ego ſicut illi ex malo exemplo operer iniquitatem.

Matth.cap.5. Si oculus tuus ſcandalizat te erue eum, & proiice a te.

Et cap. 17. dicit Ieſus Petro, Quid tibi videtur Simō? Reges terrę à quibus tributum accipiunt & cenſum, an a filiis an ab alienis? & Simon dixit: ab alienis. dicit illi Ieſus. ergo liberi ſunt filii, vt autem nō ſcandalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamū, & eum piſcem qui primus aſcēderit tolle, & aperto ore eius inuenies ſtaterem, illum ſume, & da illis pro me & te.

Et cap. 18. Qui ſcandalizauerit vnum de puſillis iſtis qui in me credunt, expedit ei, vt ſuſpendatur in collo eius mola aſinaria, & demergatur in profundum maris.

Et eodem cap. Væ homini illi per quem ſcandalū venit.

Et Paulus ad Rom. cap. 14. inquit: ſed hoc magis curate, ne ponatis offendiculum fratri vel ſcādalum, ideſt ne exemplo veſtro cadant in peccatum.

Et in eodem cap. inquit. Malum eſt homini qui per ſcādalum manducat. i. qui ex eo ꝙ manducat ſic vel ſic, ſcandalizat fratrem ſuum.

Et in eodem iterum inquit. Bonum eſt non manducare carnem neque bibere vinum neque in quo frater tuus offenditur aut ſcandalizatur, ex conſequenti peccat aut infirmatur, quoniam vt ſcandalizatur non proficit, imo deficit in via Dei.

Et in eodem iterum inquit, ſi frater tuus propter cibum tuum contriſtatur. i. ſcandalizatur, iam non ſecundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo perdere fratrem tuum. ſ. per ſcandalum, pro quo Chriſtus mortuus eſt. Hæc de ſcādalo dicta ſint, & hic termino conſiderationem de charitate diuina & Chriſtiana & eius effectibus interioribus & exterioribus, & de eius oppoſito quod eſt odium: & de eius effectibus. Hæc de præſenti cap. dicta ſint, in quo terminatur tertius tractatus ſecundæ partis huius noſtri operis moralitatis Chriſtianæ.

Supererat quidem iuxta diſtinctionem per capita factam in principio huius tractat. agere de fine qui eſt præmium charitatis, ſed id reſeruabimus vſque ad partem vltimam, in qua acturi ſumus de æterna fælicitate: & præmio harum trium virtutum fidei ſpei & charitatis.

INCIPIT QVARTVS TRACTATVS,

QVI ETS DE PRVDENTIA DIVINA ac Chriſtiana, & eius oppoſito.

POST conſiderationem factam ſuper tres virtutes theologicas, agendum eſt de quattuor primis moralibus ad ſenſum diuinę ac Chriſtianæ legis. Nam de eis ad mentem Ariſtot. & Platonis ſatis diximus in morali peripathetica, & academica. Quantum igitur ſpectat ad præſentem conſiderationem, tractatum hunc diuidemus in quinque capita.

Primo inueſtigandum eſt quid ſit.

Secundo quotuplex ſit.

Tertio qui ſint eius præcipui actus.

Quarto quot requirantur ad hoc, quòd prudens perfectè exeat in actum ſuum.

Quinto de prudentia, & contentis ſub ea.

Caput primum.

IN primo capite declarandum eſt, quid ſit prudentia ad mentem ſacri Theologi. Nam quid ſit ad mentem Ariſtote. vide in epytho. ſuper ethicam, lib. 6. tracta. 2. cap. 4. Et quid ſit ad mentem Platonis, vide in morali Platonica, tract. 5. cap. 4. parte. 6. Ad mentem vero ſacri theologi duas inuentio diffinitiones, quarum prima eſt Aug. in primo de libero arbitrio, quam in ſententia replicat in lib. 83. quæſtionum, ſecunda eſt eiuſdem in libro de moribus eccleſiæ.

Prima talis eſt, prudentia eſt appetendarum vitandarũq; rerum ſcientia. & in lib. 83. quæſtionum. Prudentia eſt agẽdarum & fugiendarum rerum cognitio.

Pro notitia huius diffinitionis aduerte quòd Theologus non intendit diffinire prudentiam vniuerſaliſſime ſumptã, puta vt ſe ad negocia humana, ad ſubtilitates artificum, &

ad diuina ſe extendit. Hanc conſiderationem complexus eſt Ariſt. & Plato, & cæteri philoſophi qui de ea pertractarunt. At theologus intentum ſuum reſtringit ad diuinam & Chriſtianam prudentiam, prout eſt via & habitus tendendi in Deum per opus bonum, & per receſſum a malo. Scire igitur diſcernere quę appetenda & proſequenda ſunt, & quæ vitanda vt impedimenta in ordine ad ęternam beatitudinem, ſpectat ad prudentiam diuinam atque Chriſtianã. Diuinam dico & Chriſtianam, non quia ſit in Deo aut in Chriſto, ſed quia ſic intenta eſt in ſcriptura ſacra tam antiqua quàm noua, in qua diuina & Chriſtiana lex continetur.

Hoc premiſſo aduerte ꝙ prædicta diffinitio ſic habet exponi. Prudentia eſt ſcientia ſiue cognitio, quoniam ad virtutem cognoſcitiuam, quæ eſt intellectus, practicus ſpectat, & non appetitiuam eſſentialiter vt tibi manifeſtabitur in diffinitione ſequenti. Et quidem ꝙ ad virtutem cognoſcitiuam ſpectet, quam & rationem collectiuam practicam dicimus patet hinc. Iuxta Iſidorum in libro Ethimologiarum, prudens dicitur quaſi porro, id eſt vltra videns. Perſpicax enim eſt, & incertorum videt caſus. Viſio autem ad cognitionem & non ad appetitum ſpectat. Prudentia ergo eſſentialiter eſt in ratione practica collatiua, in qua collatio fit futuri ad pręſens ex præteritis, & ſic conſtat quòd prudentia eſt cognitio ſiue ſcientia, qua prudens ex præteritorum memoria, & conſideratione præſentium præcognoſcit quid accidere ſibi poſſet in futuro. Et ſi tu perquires in doctrina ſacra, inuenies prudentiam ad veram cognitionem, & diuinorum ſcientiam ſpectare. Vnde Salomon prouerb. cap. 9. inquit. Scientia ſanctorum prudentia, & 3. Reg. cap. 4. Dedit dominus ſapientiam Salomoni & prudentiam multam. i. cognitionem rerum agendarum atque vitandarum. Et Paulus ad Titum cap. 2. Bene docentes vt prudentiam doceant.

Dicitur rerum appetendarum ſcientia. aduerte ꝙ apud Theologum, res appetendę ſunt quæ ordinant nos in ſalutem. Hęc ſunt bona animæ, vt virtutes & boni actus morales erga proximũ. Res vitandæ ſunt quæ cõtra Deũ, & ꝓximum

mum ſiūt, vt præcipitur in diuina lege,& ratio recta dictat. Prudentia ergo Chriſtiana docet quæ toti humanæ vitæ ad fælicitatem conferunt,& quæ impediunt. Hæc eſt vera prudentia, quam ſeruator intendit dum dicit Matt.c.10. Eſtote prudentes ſicut ſerpentes, & cap. 25. Quinque virgines erant prudentes quia.ſ.inſiſtebant operibus bonis,declinantes a malis.& Lu.c.12. Fidelis diſpenſator & prudēs, quem conſtituit dominus ſuper familiam ſuam, vt det illis cibum in tempore. i. vt doceat familiam ſuam quæ agenda & quæ vitanda pro ſalute.

Secunda diffinitio quæ eſt diui Augu. in libro de moribus eccleſiæ talis eſt. Prudentia eſt amor bene diſcernēs ea quibus homo tendit in deum, ab his quibus impeditur.

Dicitur amor, non quidem eſſentialiter, quoniam amor ad partem appetitiuam ſpectat. eſt enim in appetitu ſenſitiuo vel intellectiuo:ſed prudentia vt docuimus in prima diffinitione ad partem cognoſcitiuam ſpectat: ergo non eſt eſſentialiter amor: eſt autem cauſaliter,quoniam amor rationem mouet & incitat vt diſcernat ea,quibus homo adiuuatur vt tendat in deum, ab his quibus impeditur. Ex quibus conſtat ꝙ in diuina ac chriſtiana philoſophia morali ille ſolus prudens eſt qui bene conſulit ſaluti ſuæ & proximi. Nō qui cęli altitudinem ſpeculatur, nec qui de humanis bene conſulit,quomodo acquirenda:quomodo ſeruanda, quomodo defenſanda. Hæc enim humana & quā ſæpe vana eſt hominum prudentia. De hac intendit Salomon in Prouerb. cap.3. Ne innitaris prudentiæ tuæ:& cap.23. Prudētiæ tuæ pone modū:& Baruch. c.3. Filii quoq; Agar qui exquirunt prudentiam quæ de terra eſt. i. quæ circa terrena verſatur. Conſtat igitur quid ſit diuina ac chriſtiana prudētia, quam philoſophi profecto ignorauerunt.Hæc de præſenti cap. dicta ſint.

Cap. ſecundum.

IN ſecundo cap.inueſtigandū eſt quotuplex ſit prudētia. Tu igitur aduerte ꝙ prudentia prima diuiſione diuiditur in falſam & veram, falſa quidem eſt, quæ licet non ſit vera prudentia, tñ ſimilitudinem retinet exteriorē cū vera, ſicut

auri-

auricalcum licet ſit falſum aurum : tamen in apparentia ſimilatur auro. Vt igitur ſcias quomodo falſa prudentia ſimilatur veræ, aduerte ꝙ ſicut verus prudens eſt: qui bene de agẽdis diſponit, & media excogitat congrua, quibus intentum & bonum conſequatur finem, deuitetque impedientia, puta Socrates excogitans media : quibus domum & familiam ad diuinum cultum regat & ad æternam ſalutẽ dirigat, dicitur verus prudens. Sic falſus & ſimulatus prudens eſt ille, qui media excogitat mala : ſed ſibi & malitiæ ſuæ deſeruientia, quibus malum conſequatur, quem præconcepit finem intentum. In hoc ſenſu dicitur vulgariter prudens latro, qui gratia furti, ſubtiles & ingenioſas vias adinuenit. falſus prudẽs fuit Achitophel ex malo cõſilio dato Abſaloni contra Dauid patrem, vt legimus in 2. lib. Reg. cap. 17. Iudas quoque proditor, qui ſigno pacis. i. oſculo tradidit Chriſtum.

Falſa prudentia ſub ſe continet prudentiam carnis, aſtutiam, dolum, & fraudem, quæ ſic differunt.

Prudentia carnis eſt : quando quis curam carnis ſuæ conſtituit ſibi vt vltimum finem ſuum ac beatitudinem, ordinans omnia bona ſua & actiones & ſtudia ad conſeruationem, & voluptatem corporis : ita quòd corporis bonũ præponit Deo & animæ ſuæ. Iſti ſunt viri voluptuoſi: quorum finis gula & luxuria, de quibus inquit Paulus ad Phil. ca. 3. Multi ambulant quos ſæpe dicebam vobis. Nunc autẽ flens dico inimicos Crucis Chriſti, quorum finis interitus: quorum Deus venter eſt : & gloria in confuſione ipſorum qui terrena ſapiunt. Hanc carnis prudentiam quam pro maiori parte filii huius ſęculi ſequuntur Paulus ad Rom. cap. 8. reprobat, vtpote peccatum graue. Inquit enim: qui ſecundũ carnem ſunt quæ carnis ſunt ſapiunt, qui vero ſecundũ ſpiritum ſunt, quæ ſunt ſpiritus ſentiunt. Nam prudẽtia carnis mors eſt, prudentia autem ſpiritus vita & pax, quoniam prudentia carnis inimica eſt Deo. Legi enim Dei non eſt ſubiecta : nec enim poteſt. qui autem in carne ſunt. i. carnaliter viuunt, Deo placere non poſſunt.

Tu tamen aduerte ꝙ prudentia carnis, quæ verſatur circa curam carnis. i. corporis proprii, non ſemper eſt pecca-

tum

tum graue.i.mortale,ſed aliquando tantum veniale,aliquã do nullum peccatum eſt, imo meritoria. Contingit enim curam carnis tripliciter haberi: primo ita quòd homo nil aliud intendat niſi indulgere carni,& id exiſtimet fælicitatẽ ſuam ſicut Epycurus: & ſic quidem eſt peccatum mortale, quoniam tunc homo omnino auertit ſe a deo, proſtituens ſibi alterum vltimum finem a Deo, quod quidem impoſsibile eſt eſſe verum, quoniam repugnat in natura inueniri duos vltimos fines, ſicut eſt impoſsibile ꝙ ſint plures Dei, vt alias docuimus. Et hic modus prudentiæ carnis reprobatus eſt a Paulo ad Roma.cap.8.Secundo ita quòd homo nõ conſtituat vltimum finem in carne ſed in Deo: ſtudium tamen aliquantulum inordinatũ adhibet in cura proprii corporis magis quàm decet,ſicut ſolent adhibere qui vulgo ſenſuales dicuntur,qui nimis in laboribus in abſtinẽtiis & aliis ſibi indulgent, & ſic quidem prudentia carnis eſt veniale peccatum,quoniam vt ſic non auertit ſe à Deo,vt ab vltimo fine. Tertio ita ꝙ homo corporis ſui curam actu in Deum referat, ſicut contingit, quando homo ſtudet bene ſed temperate comedere bibere dormire decenter veſtiri: in ſanitate ſeruari, vt corpus animæ in bonis deſeruiat ad promerendam beatitudinem: & tunc hæc carnis cura eſt laudabilis, & ſecundum ordinem charitatis meritoria,nec meretur dici falſa prudentia carnis, ſed vera & laudabilis, quam Paulus intendit ſcribens ad Rom. cap. 12. vbi inquit. Obſecro itaque vos fratres per miſericordiam Dei,vt exhibeatis corpora veſtra, hoſtiam viuentem ſanctam Deo placentem,rationabile obſequium veſtrum.

Aſtutia quæ ſub falſa prudentia continetur, eſt quando quis per vias & media non vera ſed ſimulata & ficta, conatur finem intentum ſiue bonum ſiue malum conſequi, ſicut qui mendaciis ad intentum ſuum procedit, & diſtinguitur à prudentia carnis à Paulo reprobata, quoniam ea ſemper intendit finem malum ſcilicet conſtituere beatitudinem in bonis ac voluptate carnis. Aſtutia autem poteſt verſari circa bonum & malum finem, quæ tamen ſemper reprehenſibilis eſt, quoniam nec ad bonum nec ad malum finem conſequen-

ſequendum, licet vti non veris & ſimulatis mediis, ſicut non eſt laudabile deducere concluſionem veram ex præmiſſis non veris. Ideo Paulus merito eam reprobat ſecũdæ ad Cor.cap.4. vbi inquit. Abdicamus occulta dedecoris, non ambulantes in aſtutia, neque adulterantes verbum Dei. Et ad Ephe. cap.4. inquit. Iam non ſimus paruuli fluctuantes & circũferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominũ, in aſtutia ad circũuentionem erroris.

Tu tamẽ aduerte quòd licet aſtutia proprie ſumpta ſit in malum, tamẽ quam ſæpe ſumitur pro vera prudentia in ſcriptura ſacra. Vt prouerbio.cap.1. Vt detur paruulis aſtutia.i. prudentia & ingenioſitas, & adoleſcenti ſcientia & intellectus. & ca.8. Intelligite paruuli aſtutiam, & inſcipientes animaduertite, & cap.13. Aſtutus omnia agit cum cõſilio. Qui autem fatuus eſt aperit ſtultitiã ſuam, & Eccleſiaſtici. c.18. Agnoſcit aſtutus ſapientiam; & Paulus ſecundæ ad Corin. cap.12. inquit. Cum eſſem aſtutus, id eſt prudens: dolo vos cepi.

Dolus eſt aſtutiæ ſumptæ in malum executio. Vnde aduerte, ꝙ ſicut prudentia eſt excogitatio verorum mediorum ac viarum ad conſequendum finem bonum intentum. Et ſicut promiſſio eſt executio talium mediorum & viarum, aliquando per verba aliquãdo per facta, ſic aſtutia proprie ſumpta eſt excogitatio ſimulatarum ac falſarum viarum ad conſequendum finem malum intentum. Dolus autem eſt executio dictarum viarum, ſiue verbis ſiue factis, licet præcipue verbis. Nam in ſcriptura ſacra dolus communiter linguam reſpicit: vt inquit Dau. in Pſal. Linguis ſuis doloſe agebant; & illud: Lingua tua concinnabat dolos.

Tu tamen aduerte, ꝙ in ſcriptura ſacra aliquãdo ſumitur dolus in opere, iuxta illud in Pſalmo. Vt dolos facerent in ſeruos eius, aliquando in corde, vt Eccleſiaſtici cap. 19. Interiora eius plena ſunt dolo: & in Pſalmo. Dolos tota die meditabãtur. Verũ ordinarie ſumitur in lingua & ſermone.

Præterea aduerte ꝙ ſicut aſtutia proprie ſumitur in malum, tranſumptiue autem in bonum vt declarauimus, ſic & dolus. Nam ſicut deceptio aliquando ſumitur in bonum ſic

& dolus.De deceptione patet in medico, qui in bonum infirmi, decipit eum, promittens ei multa, quæ non ſeruat. De dolo patet ſecundæ ad Cor.cap.12.Cum eſſem aſtutus, dolo vos cepi.

Fraus ſiue deceptio eſt aſtutiæ executio in factis, & non in verbis. Vnde aduerte ꝙ licet dolus ſit aſtutiæ executio ſicut & fraus, tamen in hoc proprie differunt, ꝙ vt diximus dolus eſt in lingua,fraus autem & deceptio in opere. Vnde nullus dicit ſe defraudatum aut deceptum niſi ex opere, vt quando quis promiſit verbis vnum,& opere agit aliud.Cõſtat igitur qũo ſub falſa prudentia continetur carnis prudẽtia & aſtutia & dolus & fraus ſiue deceptio.

Prudentia vera eſt quæ debita inuenit media, quibus deſideratum ac bonum aſſequimur finem, & impedimenta vitamus, vt patet de medico prudenti, qui certis ac debitis remediis, fugat ægritudinem & introducit ſanitatem in infirmo. De hoc inquit Salomon prouerbiorum cap.1.Prudentia ſeruabit te: vt eruaris à via mala.

Prudentia vera ſub ſe tres ſpecies continet.

Prima dicitur Monaſtica.

Secunda Iconomica.

Tertia Politica.

Prudentia monaſtica eſt illa qua hõ ſcit ſeipſum regere, & ad laudabilem beatumq; finẽ operationes ſuas per debita media cõducere.Nam vt inquit Ariſt.in 6.Ethi.videtur qui circa ſeipſum ſciens & exercitans eſt,prudens eſſe.

De hac prudẽtia ĩtelligẽdũ eſt illud puer.c.6. Ambulate vias prudẽtię,& c.14. q patiẽs eſt gubernat multa prudẽtia.

Et aduerte hanc monaſticã prudentiam,fundamentũ eſſe iconomicæ & politicæ.Nullus.n.prudenter familiã aut populũ reget,qui ſe & ſua imprudẽter pertractat. Vnde Ariſt. in 6. Ethic. Euripidẽ citat dicentẽ de quodã ſe excuſante ꝙ idoneus in militia non eſſet, & præcipue in militia pro patria gerenda. Dicebat. n. qualiter prudens eſſem in militia tractanda, cum negocia propria imprudenter pertractem? Hinc ſequitur familias & regna & populos indebite gubernari, quoniã eis præponuntur hoĩes,in proprio ſui regimi-

ne nulla vtentes prudentia : ideo non eſt mirandum, ſi iuſtitia & pax & honeſtas de terra auferuntur.

Hanc monaſticam prudentiam Thobias filium ſuum docuit, vt legimus Tho.ca.4. vbi ſic inquit. Audi fili mi verba oris mei, & ea in corde tuo quaſi fundamentum cōſtrue. Omnibus diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum : & caue ne aliquando peccato conſentias, & prætermittas pręcepta Dei noſtri. Ex ſubſtantia tua fac elemoſynam,& noli auertere faciem tuam ab vllo paupere. Ita enim fiet, vt nec à te auertatur facies domini. Quomodo potueris ita eſto miſericors,ſi multum tibi fuerit, abundanter tribue,ſi exiguum tibi fuerit, etiam exiguum impartiri ſtude. Præmium enim bonum: tibi theſariuzas in die neceſsitatis,quoniam elemoſyna à morte & à peccato liberat, & non patietur animam ire in tenebras : fiducia magna erit coram Deo elemoſyna omnibus facientibus eam. Attende tibi fili ab omni fornicatione, & præter vxorem tuam nunquam patiaris crimen ſcire. Superbiam nunquam in tuo ſenſu, aut in verbo dominari permittas. In ipſa enim omnis perditio initium ſumpſit. Quicunque aliquid tibi operatus fuerit,ſtatim ei mercedem reſtitue, & merces mercenarii tui apud te omnino non permaneat. Quod ab alio oderis tibi fieri, vide ne tu aliquando facias. Panem tuum cum egentibus & eſurientibus comede, & de veſtimentis tuis nudos tege. Noli ex eo manducare & bibere cum peccatoribus,conſilium ſemper a ſapiente perquire, omni tempore benedic Deum,& pete ab eo vt vias tuas dirigat, & conſilia tua in ipſo permaneant.

Prudentia iconomica eſt illa quæ media cōuenientia adinuénit, quibus familia recte,pacifice, & ad virtutē in Dei timore regitur. Media autem conuenientia ſunt hęc.

Primo curet vir ea quæ extra domum ſunt. Conſeruet maiorum hæreditatem,& cum iuſtitia ſi oportuerit augeat. Vxor autem curet quæ in domo ſunt. Indecens eſt enim virum curare & ſuperintendere his quę in domo ſunt.

Secundo vxor diligat honoret & timeat virum ſuum,ſibi mutuo caſtitatem coniugalem ſeruent.

Tertio filii optime erudiantur, tam in ſcientia, quàm

in moribus. Totum namque malum & bonum in familia & ciuitate vt docuimus in morali Platonica a prima natorum educatione,& eruditione pendent,quoniã quales adoleuerint,tales ſeneſcent.Vnde Salomon prouerbiorum cap. 22.inquit.Prouerbiorum eſt.Adoleſcens iuxta viam ſuam, etiam cum ſenuerit non recedet ab ea.

Quarto ſeruos ita pertractet dominus, ꝙ res ſuas fideliter cuſtodiant, non ſolum quoniam laboris ſui mercedem recipiunt,ſed quoniam timent & diligunt dominum. Hæc ſunt præcipua media in prudentia iconomica,vt videre poteris in epythomate noſtro ſuper Ariſtotelis iconomicam.

De hac prudentia loquitur Salomon prouerb.cap.24. cũ inquit. Sapientia ædificabitur domus, & prudentia roborabitur.Hanc prudentiam docuerunt Sarram Thobiæ iunioris vxorem parentes eius, vt legimus Thobiæ cap.11. Vbi ſic dicitur, Et apprehendentes parẽtes filiam ſuam oſculati ſunt eam, & dimiſerunt iræ,monentes eam honorare ſoceros,diligere maritum,regere familiam, gubernare domũ:& ſeipſam irreprehenſibilem exhibere.

Prudentia politica eſt qua conuenientia inueniũtur media,quibus multitudo ciuilis iuſte ac pacifice regitur.Huius duæ ſunt ſpecies, ſcilicet legis poſitiua, & legis executiua, prima nuncupatur architectonica ſiue principalis per ſimilitudinem ad architectum.Sicut enim artifex primus,quem vulgariter ingenierium nuncupamus,dat operandi regulam & legem ſecundis artificibus.& ex hoc dicitur architectus, ſic principi conuenit ſubditis leges condere,quibus recte ac pacifice viuant.Vnde & in principe locatur prudentia publica legis poſitiua.In iudicibus autem,& gubernatoribus locatur prudentia politica, legis executiua. habent .n. ſe ad principem legis conditorem, ſicut operarii ſecundi ad architectum.

Et aduerte ꝙ in ſcriptura ſacra, non datur prudentia politica architectonica, niſi in Deo primæ legis conditore, & in Deo humanato euangelicæ legis authore. Cæteri vero quibus regebatur populus,ſiue duces eſſent, ſiue iudices,ſiue reges,ſiue ſacerdotes,fuere prudentes politici, legis diui-
nae

næ conſeruatores ac executores, quorum officium erat iuſte iudicare, hortari & coercere ſubditos ad diuinę legis obſeruantiam. Vnde Ioſaphat rex Iuda vt legimus in. 2. Paralipo. cap. 9. cum conſtituiſſet iudices in cunctis ciuitatibus munitis, monuit eos dicens. Videte quid faciatis. Non enim hominis exercetis iudicium, ſed domini, & quodcũq; iudicaueritis in vos redundabit. Sit timor domini vobiſcũ, cum diligentia cuncta facite. Non eſt enim apud dominum Deum noſtrum iniquitas: nec perſonarum acceptio, nec cũpido munerum. Ad ſacerdotes autem & leuitas, quos conſtituerat in Hieruſalem vt iudicium & cauſam domini iudicarent, ſic locutus eſt præcipiens, ſic agetis in timore domini, fideliter & corde perfecto. Omnem cauſam quæ ad vos venerit fratrum veſtrorum, qui habitant in vrbibus ſuis inter cognationem & cognationem: vbicunque quæſtio eſt de mandato, de cerimoniis, de iuſtificationibus oſtendite eis vt non peccēt in dominum, & ne veniat ira ſuper vos & ſuper fratres veſtros. Sic ergo agentes non peccabitis.

Hanc politicam prudentiam in paucisſimis reperimus, eo quòd ingenium penè diuinum requirit, & longa firmatum experientia: qua varias hominum conditiones dignoſcere valeant.

In ſcriptura ſacra inuenimus Ioſeph prudentisſimum, vt legimus Gene. cap. 41. qui prudentia ſua per ſeptē annos penuriæ, & famis Egyptum totamque patris ſui domũ ſeruauit. Adeo prudens fuit ꝙ vt inquit Dauid in Pſal. Pharao conſtituit eum dominum domus ſuæ & principem omnis poſſeſsionis ſuę, vt erudiret principes eius ſicut ſemetipſum, & ſenes eius prudentiam doceret.

Legimus & in libro Exo. cap. 18. prudentisſimum extitiſſe Ietro ſacerdotem Madian Moſis cognatum. Ipſe nāq; Moſem erudiuit de regimine populi prudentisſimo conſilio atque firmisſimis inſtitutis. De quibus ſic legimus in Exod. cap. 18. Eſto tu populo in his quæ ad Deum pertinēt, vt referas quæ dicuntur ad eum, oſtendaſque populo cerimonias & ritum colendi, viamq; per quam ingredi debeāt, prouide autem de omni populo viros ſapientes & timentes

Deum,

Deum, in quibus ſit veritas & qui oderint auaritiam,& conſtitue ex eis tribunos & centuriones, & quinquagenarios & decanos, qui iudicent populum omni tẽpore. Quicquid autem maius fuerit,referant ad te & ipſi minora tantummodo iudicent, leuiuſque ſit tibi,partito in alios onere. Si hoc feceris implebis imperium domini & præcepta eius poteris ſuſtentare,& omnis hic populus reuertetur ad loca ſua cum pace.

Legimus in lib.Iudi.ca. 7. Gedeonem prudentiſsimum, qui cum trecentis viris,tubis & lagenis & lampadibus triũphauit de Madianitis.

Legimus & in libris Machab. quaſi per totum prudentiſsimos fuiſſe Matathiam & filios Iudam Machabeum, Simonem & Ioannem &c. qui ſoli contra græcos patriam, templum,legem Dei, & gentem ſuam defenſabant.

Tu tamen aduerte,Gedeonem & Machabeos potius floruiſſe dicendi ſunt prudentia militari quàm politica. Differunt autem hæ duæ prudentiæ in hoc ꝙ politica eſt conſeruatiua publici boni, militaris autem eſt propulſiua mali illati, vel quod poſſet inferri ab hoſtibus,quod impediret aut deſtrueret cõe ciuitatis bonũ, & locatur primo in duce exercitus. Nam vt inquit Salomon prouerb.cap.28. Si dux indiget prudentia. i. ſi imprudens fuerit, multos opprimet per calumniam. Hæc de præſenti cap.dicta ſint

Caput Tertium.

IN tertio cap. agendum eſt de præcipuis prudentiæ actibus. Tu igitur aduerte quòd communi ſenteutia ſunt tres, ſcilicet bene conſulere, bene iudicare, & efficaciter præcipere.

Primus prudentis actus eſt bene conſulere, nam prudentia circa ea quæ in vitã humana poſſunt bene & male contingere verſatur, vt ſciat homo proſequi bona & euitare mala, ex conſequenti ad eandem ſpectat inueſtigare conuenientia media quibus aſſequamur bona intenta, & vitemus mala. Huiuſmodi autem media inueſtigare & quære-

re eſt conſulere, vt declarauimus in. 3. Ethic. quòd conſilians quærit & ratiocinatur. Ergo ad prudẽtem ſpectat eſſe bene conſiliatiuum. Cuius ſignum eſt ꝙ ſi quos inuenimus circa altiſsima maxime ſpeculatiuos, in agendis autem ſiue pro ſeipſis, ſiue pro aliis ineptos & non bene conſulentes, hos vtique ſapientes, ſed non prudentes appellamus. Et de his exemplificat Ariſto. in 6. Ethic. adducẽs Anaxagorã & Thaletem qui apud græcos ſapientiſſimi habiti ſunt, at imprudentes, quoniam in curandis negociis ſuis, & circa humana bona proſequenda, & mala deuitãda, inepte & inconſulte ſe habeant.

Sed aduerte hunc actum non prouenire immediate a prudentia, ſed ab eubulia adiuncta prudentiæ, quæ quid ſit, & quot requirantur ad bonitatem & rectitudinem conſilii, & an diſtinguatur a prudẽtia docuimus in Epytho. in 6. Ethi. tract. 3. cap. 1. vide illic.

Secundus actus eſt bene iudicare, neq;.n. prudenti ſufficit conſilii bonitas: ſed oportet in humanæ vitæ regimine multis hinc inde penſitatis & ſimul comparatis quod fit per cõſilium, determinare in quo ſtandum ſit, & id quidem eſt iudicare ſiue ſententiare. Et actus iſte nobilior eſt quam bene conſulere. Multi namq; in agendis ſciunt quam plura media in conſultando proponere, quod autem ex his determinandum ſit diiudicare neſciunt. Et id quidem ex debilitate ingenii, iudicium autem ex ſublimitate prouenit. Vnde & duces in exercitu ingenioſiores ac meliores approbãtur, qui multis habitis in concione conſiliis, ſententiare ſciunt quid melius ac expendientius ſit. Exemplum nobis conſtat in ſcriptura ſacra de Iudith, de qua legimus Iudith cap. 8. quomodo Oziç ſacerdotis ſummi conſilium & ſententiam reprobauit, eo quòd poſt quinque dies iudicauerat & populo conſuluerat, quòd niſi dominus de manu Olofernis ciuitatem liberaret, traderent ſe ei & ciuitatem. Quod vt Iudith vidua audiuit, prudentiſsime reprobans inquit, & qui eſtis vos, qui tẽptatis dominum? Non eſt iſte ſermo, qui miſericordiam prouocat, ſed potius qui iram cõcitet & furorẽ accendat. Poſuiſtis vos tempus miſerationis domini, & in

arbitrium

arbitrium veſtrum diem conſtituiſtis ei, ſed quia patiēs dominus eſt, in hoc ipſo peniteamus, & indulgentiam eius fuſis lachrimis poſtulemus. Non enim quaſi homo Deus ſic comminabitur, neque ſicut filius hominis ad iracūdiam inflammabitur, & ideo humiliemus illi animas noſtras,& in ſpiritu conſtituti humiliato, ſeruientes illi dicamus flentes domino, vt ſecundum voluntatem ſuam, ſic faciat nobiſcū miſericordiam ſuam cito. & infra: Sicut quod potui loqui, Dei eſſe cognoſcitis,ita quod facere diſpoſui, probate ſi ex Deo eſt, & orate vt firmum faciat Deus conſilium meum.

Sed aduerte ꝙ ſicut bene conſulere non prouenit immediate a prudentia ſed ab eubulia adiuncta prudentiæ, vt diximus,ſic bene iudicare prouenit a Sineſi.i.habitu bene iudicatiuo,& à gnomi.i.habitu bene indicatiuo in caſu particulari,qui raro contingit,vt adiungantur prudentiæ,vt videre poteris in Epytho. noſtro in 6.Ethic.tract.3.ca.2.in quo agitur de Sineſi. i. ſagacitate, & in capi.3. in quo agitur de Gnomi:quam latine dicimus ſingularem & per raram ſententiam,qualem habuit Salomon in 2.lib.Regum cap.3.de duabus mulieribus contendentibus coram eo de filio mortuo.Vtrum autem iſti tres habitus Eubulia Sineſis Gnomi ſint diſtincti realiter an ratione tantum a prudentia, vide in Epythomate noſtro in 6. Ethic.cap.3.

Tertius prudentiæ actus eſt præcipere & imperare: neq; enim finem intentum conſequi poſſumus poſt inuenta media per conſilium: & poſt iudicium quid melius ſit: niſi huiuſmodi media applicentur ad opus, per quod ſinē attingimus. Hoc autem fit per imperium ac preceptum:quod aliquando facimus in nobis ipſis. Vt quando voluntas manui præcipit vel pedi:vt exequantur quod ratione vel cogitatiua iudicatum eſt, aliquando fit extra nos vt habeas authoritatē præcipiēdi ſubdito. Vnde prudentia imperatiua proprie ſeruatur in ſuperiori. Propterea inquit Plato in his qui de legibus: Conſulere indiſtincte conuenit & ſeruo & ciui & principi, imperare autem ſolius excellentioris eſt. Et aduerte ꝙ hic tertius actus perfectior eſt primo & ſecundo: & eſt immediate a prudentia:nam quæ per eubuliā conſulta ſunt:

& quę per Syneſim & Gnomin iudicata ſunt,a prudētia per præceptum executioni mandatur.Ex quibus conſtat prudētiā eminentiorē eſſe quā Eubulia & Syneſis & Gnomi . Ille nāq; ad prudentiā ordinantur vt artes deſeruientes ad architectonicā:& non econuerſo.Hęc de p̄ſenti cap.dicta ſint.

Caput quartum .

IN quarto cap. inueſtigandum eſt quot requirātur ad hoc ꝙ prudens perfecte exer: t in actum ſuum.Tu igitur aduerte ꝙ communiter apud doctores theologos quibus & cōcordant Platonici numerantur ſeptē requiſita perfecto actu prudentis : vt laudabiliter operetur, & iuxta diuinam legē . ſunt autem hæc .

Memoria.
Ratio.
Docilitas .
Solertia.
Prouidentia.
Circumſpectio .
Cautio .

Primo quidem requiritur memoria , ſiue memoratio rerum præteritarum . Nam humana prudentia verſatur circa contingentia operabilia, quæ poſſunt aliter & aliter euenire, & non circa neceſſaria , alioquin prudens non indigeret conſilio, quia de neceſſariis non eſt conſilium,vt docuimus in 3.Ethi.ergo prudens indiget dirigi in cōtingentibus agēdis ſiue vitandis ex experimento habito in præterito.Experimentum autem non habetur niſi ex multis memoriis vt docuimus in primo methaphyſicæ, ergo vt prudens bene ſe habeat in his quæ acturus eſt , indiget memoria præteritorum, ex eis enim quodammodo admonetur , qūo ſe gerere debeat pro futuro,puta. Qui penuriam ſæpe paſſus & memoratur,ſapienter prouidet familiæ in futurum .

Hinc eſt ꝙ in ſcriptura ſacra , quotiens aliqui in agendis præmonendi ſunt vt prudenter ſe habeant , præponitur eis memoratio præteritorum . Sic fecit Matathias moriturus,

nam

nam vt legimus in primo Machabeorum cap. 2. intendens filios ſuos animoſiores & prudentes reddere, ad eos ſic loquitur. Nunc ergo o filii ęmulatores eſtote legis: & date animas veſtras pro teſtamento patrum, & mementote operum patrum, quæ fecerunt in generationibus ſuis, & accipietis gloriam magnam & nomen æternum: Abraam non ne in tẽptatione inuentus eſt fidelis, & ad iuſtitiam reputatum eſt ei? Ioſeph in tempore anguſtiæ ſuæ cuſtodiuit mandatum, & factus eſt dominus Egypti. Phinees pater noſter zelando zelum Dei, accepit teſtamentum ſacerdotii æterni, Ieſus dum impleuit verbum, factus eſt dux in Iſrael. & poſt ſubinfert. & ita cogitate per generationem & generationem, quia omnes qui ſperant in eum non infirmantur, ſimiliter ſeruator noſter Ioan. ca. 15. admonens diſcipulos, quomodo in futurum poſt eius abſentiam prudenter ſe haberent & conſtanter, inquit. Mementote ſermonis mei, quē ego dixi vobis. Si me perſecuti ſunt, & vos perſequentur. Si ſermonem meum ſeruauerunt, & veſtrum ſeruabunt. Quoniam igitur ex memoria præteritorum argumentum ſumimus pro futuris agendis aut vitandis, oportet prudentem eſſe memorem.

Secundo requiritur ratio. i. diſcurſus intellectus. Vnde impoſsibile eſt hominem nō bene ratiocinatiuum eſſe prudentem in agendis aut vitandis. Cuius ratio eſt, quia neceſſe eſt prudẽtem eſſe bene conſiliatiuum, & boni iudicii, ſed conſilium fit per diſcurſum & inquiſitionem, vt dictum eſt ſupra, & iudicium eſt concluſio ac determinatio conſilii, ergo ad actum perſectum prudentis requiritur ratio diſcurrens, ſiue vſus rationis bene diſcurrentis. Neque enim hic ſumitur ratio prout eſt ipſa animæ potentia, ſed pro actu, ſicut etiam ſumitur memoria non pro potentia, ſed pro memoratione.

Propter vſum rationis bene diſcurrentis laudatur in lib. Gen. cap. 31. prudentia Rachelis vxoris Iacob aſportantis ſecũ idola patris ſui, & quomodo prudenter decepit Laban patrē ſuum. Vnde ſcriptura illic ſic inquit, ſic decluſa eſt q̃rentis. ſ. Laban quærentis ſollicitudo.

Laudatur & Michol in. 1. Reg. ca. 19. quæ prudentiſsimo diſcurſu ſaluauit Dauid de manu Saul patris ſui, & ſeipſam exoſam non reddidit patri ſuo, poſito ſimulacro in lecto re præſentante Dauid velut infirmantem.

Laudatur in 2. Reg. cap. 17. Chuſin Arachites, qui pro ſalute Dauid, optimo rationis diſcurſu reprobauit conſiliũ Achitophel, quod fuerat in interitum Dauid.

Laudatur in actis Apoſtolorum cap. 23. diſcurſus rationis in Paulo, qui faciens ſe Phariſeum, prudenter eripuit ſe de manu Phariſeorum & Saduceorum.

Tertio requiritur docilitas. Eſt autem docilitas aptitudo recipiendi doctrinam ac bonam diſciplinam ex documentis maiorum ac ſeniorum, non negligens eam ex ignorantia, nec contẽnens ex ſuperbia. Quæ quidem docilitas ineſt aliquibus ex bona diſpoſitione naturali, tamen experimẽto & doctrina ac eruditione ſeniorum perficitur: & licet in omni arte ac ſcientia requiratur, præcipue tamen in actum prudentiæ, & maxime in iuuene inexperto: nam cum prudẽtia circa operabilia humana verſetur, in quibus innumerabiles varietates cõtingũt, niſi homo erudiatur a maioribus ac ſenioribus expertis, de facili in agendis ac vitandis errabit. Et ideo oportet eũ qui prudenter intendit viuere, ſe docilem exhibere maioribus, quorum admonitiones & conſilia ſunt iuuenibus inexpertis veluti demonſtrationes in agibilibus. Vnde eccleſiaſtici cap. 6. congrue dicitur, in multitudine pſbyterorum. i. ſeniorũ prudentũ ſta, & ſapientiæ illorum ex corde coniungere. Et quoniam agnouerat Salomon hanc docilitatem ſumme neceſſariam prudenti, præcipue in iudiciis ferendis, ideo in 3. Reg. ca. 3. ſic Deũ orabat. Dabis ergo ſeruo tuo cor docile, vt populũ tuũ iudicare poſsit & diſcernere bonũ a malo. Hanc docuit Pau. 2. ad Thim. ca. 2. dicẽs, ſeruũ aũt dñi nõ oportet litigare, ſed mãſuetũ eſſe ad oẽs, docilẽ, patiẽtẽ, cũ modeſtia corripientẽ eos, q reſiſtũt veritati.

Quarto requiritur ſolertia: eſt autẽ ſolertia ex. 1. Poſt. facilis & prõpta medii inuentio, ſed hæc diffinitio competit ſolertiæ vniuerſaliter ſumptæ tã in ſpeculatiuis, quã in practicis. Verum quoniã in præſenti intendimus de ea vt prodeſt

deſt in humanis agendis,ac vitandis, ideo diffinienda eſt vt prudentiæ & eius actui confert.Tu igitur aduerte eā ſic diffiniendam: Solertia eſt habitus ex quo repentine & ex improuiſo medium occurrit congruum in negocio agendo vel vitando. Quale medium inuenit Raab meretrix,vt ſaluaret exploratores miſſos a Ioſue ad cōſiderandam vrbem Hyerico vt videre poteris Ioſ.c.2.& mulier quæ expandit velamē ſuper os putei,quaſi exſiccans ptiſanas: vt ſaluaret Ionathā & Achimā nuncios ad Dauid, vt legere poteris in 2. Reg. cap.17. Huiuſmodi autem ſolertia ideo requirit in actu prudentiæ,quoniā ad prudentē ſpectat bene ſentire ac recte opinari de agendis aut vitandis.Recta autem opinio de agēdis aut vitandis,poteſt acquiri per doctrinam ab expertis & ſapientibus ſenioribus, & hoc fit per docilitatē vt docuimus. poteſt etiam acquiri per inuentionem propriam, quæ ſi fiat ſtatim & repentine, fit per ſolertiam,ſicut qui in periculum ex improuiſo incidit: vel videt alium incidiſſe: & dicit ſtatim,ſic & ſic agendum eſt:quo peracto ipſe aut alius à diſcrimine liberatur. Hanc ſolertiam habuit villicus diffamatus apud dominum ſuum,vt legimus Luc.cap.16. Vnde inquit ſeruator, & laudauit dominus villicum iniquitatis quia prudēter feciſſet, quia filii huius ſęculi prudentiores ſunt filiis lucis in generatione ſua.

Quinto requiritur prouidentia. eſt autem prouidentia recta ordinatio mediorum ad finem propoſitum conſequendum.Vnde medicum prouiſorem rectum dicimus,qui poſtquam media excogitauit oportuna & inuenit ad ſanandum Socratem, nouit debito tempore debita quantitate applicare.cum igitur prudentia verſetur circa media ad conſequendum finem,neceſſe eſt ad actum perfectum prudentiæ concurrere prouidentiam. Hinc videmus multos eſſe bene inuentiuos mediorum, qui tamen ignorant aut neſciunt congruo tempore ea exequi,quoniam aut tardius aut citius aut magis aut minus quam expedit operantur, ideo imprudentes habentur,nec finē intentum conſequuntur,vt pote carētes debita prouidētia. Hinc vituperatur Antiochus rex grecorum in 2.lib. Machab.c.9. qm̄ imprudenter ac ſine debita

prouidentia intrauerat in perſipolim, & tẽptauit expoliare templum, & opprimere ciuitatem, ſed multitudine ad arma concurrente, in fugam verſi ſunt, & coactus eſt Antiochus poſt fugã turpiter reſidire. Ex oppoſito propter prouidentiã laudatur Fęlix præſes in actis Apoſtolorũ ca.24. vbi Tertul lus orator accuſaturus Paulum ſic ad Fęlicẽ loquitur. Cũ in multa pace agamus per te, & multa corrigantur per prouidẽ tiam tuam optime Fęlix &c. Prudẽti igitur maxime neceſſa ria eſt prouidentia, qualiſcunq; poſsit haberi in humanis. Quod dico, quoniam omnimoda & infallibilis eſt Dei ma ximi proprietas. Hominum autem vt dicitur Sapientiæ c.9. cogitationes timidæ: & incertæ prouidentiæ noſtræ.

Sexto requiritur circũſpectio. eſt autem circũſpectio, mediorũ ad finẽ conſideratio per comparationẽ ad ea quæ circunſtant. v.g. Poſtq̃ medicus inuenit remedia laboranti febre, oportet eũ comparare hmõi remedia ad ætatem, ad cõplexionem, ad aerem, & patriam, in qua viuit febricitans, nã his non conſideratis & bene comparatis, facile medicus errabit. Vt igitur prudens in actu ſuo laudabiliter ſe habeat oportet ipſum circunſpectum eſſe.

Propter circũſpectionem laudatur Nathan propheta in 3. Reg. cap. 1. vt prudentiſsimus admonens Berſabet matrẽ Salomonis, vt ingrederetur ad regem Dauid pro inſtituẽdo rege Salomone: & amouendo Adonia, qui ſe fecerat regem.

Laudatur & Dauid, qui vt circunſpectus retardauit puni tionem Ioab ducis exercitus eo quòd occiderat iniuſte Abner, & Amaſan. Sed horum vindictam reliquit Salomoni, vt legimus in 3. Reg. cap. 2. Idem diſpoſuit de Semei filio Gera.

Laudatur inſuper Dauid in 2. Reg. cap. 19. qui vt circũſpectus noluit quemquã occidi ex his qui ſecuti fuerant Abſalon in die qua reductus fuit rex in Hieruſalẽ: nã repre hendens Abiſai filium Saruie, qui volebat Semei occidi quoniam maledixerat regi: inquit. Quid mihi & vobis filii Saruie? Cur efficimini mihi in Sathan? Ergo ne hodie interficietur vir in Iſrael? An ignoro hodie me factum regem in Iſrael?

Lauda-

Laudatur & Paulus in actis Apoſtolorum cap. 16. qui vt circumſpectus circũcidit Thimotheum propter Iudęos qui in locis illis aderant, ne torrenti in principio diſeminandæ fidei ſe opponeret.

Septimo requiritur cautio. eſt autẽ cautio aĩaduertentia, qua ſcit homo eligere bonum & reprobare malũ, & ne deci piatur in eligendo malum ſub ſpecie boni, aut ne refutet bonum quia repreſentatur ei ſub ſpecie mali, ſicut infirmus nolens medicinam propter malum odorem aut ſaporem. Hæc aũt cautio ideo neceſſaria eſt prudenti in actu ſuo, qm̃ vt dictum eſt ſupra, prudentia verſatur circa operabilia humana contingentia, quibus de facili poteſt coniungi verum & falſum, ſicut in contractibus: bonum & malum, ſicut in conuictu. & contingit ꝙ multotiens impediuntur bona ꝑ mala quæ latenter ſuperueniunt, & eliguntur mala ſub ſpecie boni, ergo neceſſaria eſt cautio diſcretiua inter bonũ & malum, & inter malum apparens bonũ, & inter bonum apparens malum. Hac de cauſa Paulus ad Ephe. cap. 5. inquit. Videte itaq; fratres, q̃uo caute ambuletis, non quaſi inſipientes, ſed vt ſapientes, redimentes tempus, qm̃ dies mali ſunt. Propterea nolite fieri imprudentes, ſed intelligentes quæ ſit voluntas Dei. Cõſtat igitur quot requirantur ad hoc ꝙ prudẽs ꝑfecte exeat in actũ ſuum. Hæc de pñti capi. dicta ſint.

Caput quintum.

IN quinto cap. agendum eſt de vitio prudentiæ oppoſito, quod eſt imprudentia, & hic duo agenda ſunt, primo de ipſa imprudentia, ſecundo de tribus vitiis contentis ſub ea, quæ ſunt præcipitatio, inconſideratio, inconſtantia.

Quantum ad primum duo agenda ſunt, primo quid ſit, ſecundo quod & quale peccatum ſit.

Vt autem ſcias, quid ſit, aduerte ꝙ dupliciter ſumi poteſt, primo priuatiue, ſecundo cõtraꝛie, ſicut & iniuſtitia. Imprudẽtia priuatiue, eſt carẽtia prudẽtię in eo qui natus eſt eam habere, & quã debet hr̃e, ſicut iniuſtitia priuatiue eſt carẽtia iuſtitiæ

iuſtitiæ in eo qui natus eſt eam habere,& quam debet habe re. Imprudentia contrarie eſt vitium quo ratio mouetur cõ trario modo ad agendum quam moueat prudentia, verbi gratia. Ratio recta in prudente, mouet ipſum ad agendum præmiſſo debito conſilio, & determinata ſententia, & circunſpecte, & caute. Ratio autem obliquata in imprudente mouet ipſum in actum ſine conſilio temerarie incircunſpe cte & incaute,& pro maiori parte homines hac imprudẽtia viuunt,quoniam non ratione, & extimatiua ac paſſionibus tendunt in operationibus ſuis.

Quantum ad ſecundum aduerte ꝙ imprudentia priuatiriue ſumpta, eſt peccatum ratione negligentiæ, & omiſſionis. Tenetur enim quilibet ratione vtens vt excludam infan tes,& inſanos,ſtudium adhibere vt prudentiam habeat,quã ſecundum rõnẽ rectam viuat, cum ſit rationalis naturę, & ad beatitudinem tendat. ergo qui eſt aptus,& debet habere prudentiã,ſi ex incuria aut deſidia omittit eam habere peccat peccato negligentiæ, & omiſſionis.

Imprudentia autem contrarie ſumpta,ſicut & iniuſtitia, intemperantia,eſt ſecundum ſe peccatum, quoniam per im prudentiam homo agit contrario modo prudentiæ .ſ. ſine debitis regulis,& circunſtantiis,ſed diuertere a debitis regu lis, & circunſtantiis requiſitis ad actum bonum, vitium,& peccatum eſt: ergo ſicut prudentia ſecundum ſui naturã eſt virtus,ſic ſuum oppoſitum eſt vitium,& peccatum.

Tu tamen aduerte ꝙ aliquando eſt peccatum veniale ali quando mortale. Veniale quidem,quando quis non debitis modis ac circunſtantiis agit in his quæ non in diuina lege determinata,nec ſunt ſaluti neceſſaria, ſicut ſi quis ĩmature ĩncedit,aut loquitur,aut incompoſite ſe veſtit, aut non re uerenter maiores ſuos audit. Non tamen eis reſiſtit,nec eos contemnit. Mortale autem,quando quis declinans a diuinis regulis, ſuo iudicio agit contra ea quæ ſunt ſaluti neceſſaria, vt qui cibos comedit diebus ab eccleſia prohibitis ex cõ temptu,& qui inconſiderate,aut incaute proximo detrahit, & eius famam denigrat. Peccat enim mortaliter etiam ꝙ ex malitia id non agat,ſed quoniam imprudenter agat.

De

De hac imprudentia inrelligatur illud Eccle.cap.20. qui perdit animam ſuam præ confuſione,& imprudentia, & illud Pauli ad Ephe. cap.5. Nolite fieri imprudentes, ſed intelligentes quæ ſit voluntas Dei,vt ſcilicet operemini iuxta dei legem & mandata.

Viſo quid ſit imprudentia, & quomodo, & quale peccatum eſt, cõſiderandum eſt de tribus vitiis contentis ſub ea,q̃ ſunt pręcipitatio,inconſideratio,inconſtantia. Pro quorum euidentia aduerte primo,ꝙ ſicut imprudentia directe & contrarie opponitur prudentiæ, ſic iſta tria opponuntur tribus actibus prudentiæ,de quibus actum eſt ſupra,ſcilicet de cõſilio,de iudicio,de præcepto,ex conſequenti opponuntur habitibus cauſatiuis prædictorum actuum.habitus autem huiuſmodi ſunt vt docuimus ſupra,Eubulia,Sineſis,& Gnomi prudentiã.

Primo igitur agendum eſt de præcipitatione, quæ opponitur recto ac debito conſilio, quod prouenit ab eubulia,& tria de ea conſideranda ſunt,primo quot modis ſumitur,ſecundo quid ſit ſecundum unumquemque modum, tertio quomodo ſub imprudentia continetur.

Quantum ad primum aduerte ꝙ præcipitatio duobus modis ſumitur, ſcilicet proprie, & per ſimilitudinẽ:proprie inuenitur in corpore,ſecundum ſimilitudinem inuenitur in anima. In corpore quidem dicimus illum præcipitari, qui impetuoſe mouetur,a ſurſum deorſum,abſque motu ordinato & per medios gradus: verbi gratia.Sortes impetuoſe motus a ſupremo gradu ſcalæ vſque ad vltimum,relictis mediis gradibus, dicitur præcipitatus. Vnde præceps eſt ille, qui inordinate mouetur,in anima autem per ſimilitudinem dicimus illum præcipitari,qui ex impetu voluntatis,& paſſionis fertur in actionem a ſummo ad infimum, non ſeruatis mediis gradibus. Pro cuius notitia aduerte, ꝙ & in anima ſcala quædam imaginanda eſt, cuius ſummus gradus eſt intellectus ſiue ratio, infimus autem eſt operatio exercita per corpus, vt pugna contra hoſtem. Medii autem gradus per quos oportet defendere volentem operationem exercẽdam per corpus eſſe laudabilem & rectam ſunt memoria præteritorum,

ritorum, conſideratio præſentium, coniectura futurorum, docilitas qua acquieſcat documentis maiorum. ex omnibus his gradibus prouenit rectum conſilium. ex recto conſilio, bene ac laudabiliter proceditur ad opus per corpus exercendum, & eſt prudentis opus. Si quis igitur ad opus per corpus exercendum procedit, mediis gradibus relictis, dicimus illum præcipitanter operari, ad ſimilitudinem illius qui ex monte præcipitatur in vallem, aut ex ſummo ſcalę deorſum.

Quantum ad ſecundum, facile tibi conſtat ex declaratis quid ſit. Nam pręcipitatio proprie, eſt motus localis impetuoſus a ſummo deorſum relictis mediis gradibus, per quos ordinate deſcendendum eſt. Præcipitatio autem per ſimilitudinem, de qua hic intendimus, eſt impetuoſus motus voluntatis aut appetitus ſenſitiui imperantis homini quòd procedat ad opus per corpus exercendum, relictis mediis gradibus ſupra nominatis, ex conſequenti abſque conſilio recto.

Quantum ad tertium aduerte vt ſcias quõ præcipitatio per ſimilitudinem, ſub imprudentia continetur, vt docuimus ſupra: agere cum conſilio eſt opus prudentiæ, ergo agere ſine conſilio eſt opus imprudentiæ. Contrarii enim actus ad contrarios habitus reducuntur. Sed vt docuimus præceps in opere agit ſine conſilio, ergo præcipitatio ad imprudentiam reducitur.

Et aduerte ꝙ ad præcipitationem vr̃ reduci temeritas. Nã temerarius eſt, qui ſine ratione habita, in operationem tendit. Tendere autem ſine ratione dupliciter contingit, primo ſine ratione conſiliatiua, ſecundo ſine ratione legis dirigentis. Nam ſunt aliqui qui nulla habita cõſideratione nec diſcurſu tendunt ſtatim in opus, & ſunt aliqui, quibus licet proponatur lex, ſecundum quam operari tenentur, nolunt legem ſequi, ſed ex propoſito declinata lege tendũt in opus per oppoſitum legis: licet vterque ſit temerarius, tñ non ad ad eundem habitum vt ad primam radicem reducuntur. Nã primus ad imprudentiam, ſecundus ad ſuperbiam reducitur. Hinc eſt ꝙ temeritas ſub primo ſenſu continetur ſub præcipitatione, ex conſequenti ſub imprudentia, & ſub ſecundo

cundo ſenſu continetur ſub præſumptione ſiue contemptu, & reducitur ad ſuperbiam, quia quis renuit ſubiici legi ſuperioris. Hæc de præcipitatione dicta ſint.

Secundo agendum eſt de inconſideratione vt ſpectat pſenti propoſito. Quod dixerim, qm̄ ſicut conſideratio inuenitur in ſpeculatiuis, ita & in practicis. Verificatur enim de omni actu ſecundo intellectus. Vnde Ariſt. in. 2. de aia, primum actum intellectus appellat ſcientiam, ſecundum autē appellat conſiderare. Hic aūt non agendum de conſideratione & eius oppoſito, niſi vt verſanť circa humana agibilia. De incōſideratione igitur ſic accepta duo pertractāda ſunt, primo quid ſit, ſecundo quomō ſub imprudentia contineť.

Quantum ad primum aduerte qm̄ vnum oppoſitorum cognoſcitur per aliud. oportet prius notificare quid ſit conſideratio, & per ipſam ſciemus quid ſit incōſideratio. Eſt autem conſideratio actus intellectus intuentis veritatē rei, & de rei veritate recte iudicantis. Pro cuius euidentia aduerte quòd in practicis humanis agibilibus intellectus per conſilium inquirit de veritate rei, & de vero ac recto modo agendi, quia inquiſitione facta, intellectus intuetur quid veri & recti ſit in re agenda, & tunc iudicat & ſentētiat ſic vel ſic agendum. Sic autem ſententiare eſt conſiderare. Vnde conſideratio quidem incipit in conſilio, ſed terminatur & perficitur in iudicio, & ſententia quam facit intellectus de re agenda, & de modo agendi.

Cum autem oppoſita per oppoſita diffiniantur, oportet ꝙ inconſideratio ſit defectus recti iudicii intellectus de re agenda & modo agendi, proueniens ex eo quòd quis negligit vel contemnit ea obſeruare, ex quibus rectum iudicium procedere poteſt. Conſtat igitur quid ſit inconſideratio in agibilibus humanis.

Quantum ad ſecundum, ſcilicet quòd ſub imprudentia contineatur, patet ex eo ꝙ conſideratio ad prudentiam ſpectat. Dictum eſt.n.in cap. præcedenti, quòd ad prudentiam ſpectat mediante Sineſi & Gnomi, bene ac recte de agendis iudicare, ſed ex diffinitione data conſtat quòd conſideratio ad rectum iudicium ſpectat, ergo & ad prudentiam.

Cum

Cum igitur inconſideratio opponatur conſiderationi, continetur ſub oppoſito prudentiæ, quod eſt imprudētia. Nam ſicut prudens recto iudicio operatur, ſic imprudens aut ſine iudicio, aut ſiniſtro iudicio. Hanc incōſiderationem arguit Salomon prouerbiorum cap. 13. cum inquit. Qui cuſtodit os ſuum, cuſtodit animam ſuam. Qui autem inconſideratus eſt ad loquendum ſentiet mala. Hæc de inconſideratione dicta ſint:

Tertio agendum eſt de inconſtantia, de qua tria agenda ſunt, primo quid ſit, ſecundo quomodo ad imprudentiā ſpectat, tertio cui actui prudentiæ opponitur.

Quantum ad primum aduerte ꝙ inconſtantia in agibilibus humanis, eſt receſſus a priori bono propoſito recte conſiliato, ac recte rationis iudicio determinato, incipiens à virtute appetitiua, & conſūmatur per rationis defectum repudiantis bonum, quod prius approbauerat, & iudicarat agendum.

Primo dicitur receſſus &c. Nam ſicut conſtantia importat perſiſtentiam ac firmitatem in bono prius proſito ac recte conſiliato, & recte per rationem determinato, ſic inconſtantia dicit oppoſitum, quoniam oppoſitorū oppoſitę ſunt conditiones.

Secundo dicitur incipiens &c. quoniam non recedit aliquis vtens ratione a priori bono propoſito, niſi quia aliud bonum vel apparens magis, & inordinate placet voluntati, aut appetitui ſenſitiuo, oblatum ſibi a fantaſia, vel ratione deficiente, ſicut patet de illo qui propoſuerat incumbere ſtudio, deinde tractus inordinata complacentia ludi & ioci, aut deterritus labore, recedit a primo propoſito: & de illo, qui ſtatuit pro patria pugnare, deinde tractus inordinato amore vxoris recedit a priori propoſito.

Tertio dicitur & conſūmatur &c. quoniam ſi ratio in ſuo vigore perſiſteret, comprimens impetum paſſionis, quo ꝓuocatur ad receſſum prioris boni, perſiſteret in bono propoſito. Verum quia non comprimit paſſionem, nec fantaſiā offerentem aliud minus bonum, forte tamen ſub maiori apparentia, licet in veritate non ſic ſit, ideo ratio debilitata cō-

ſentit in receſſu a priori bono, & tunc ſit conſumate homo inconſtans. Patet igitur quid ſit inconſtantia, vt eſt vitium oppoſitum conſtantiæ.

Quantum ad ſecundum aduerte, ꝙ inconſtantia ideo ad imprudentiam ſpectat, quoniam ſicut ad prudétiam ſpectat omnis recta, & ordinata ratio agibilium, ſic ad imprudentiam omnis rationis defectus ac debilitas in agendis. Cum igitur vt declaratum eſt, inconſtantia quo ad ſui cõſumationem proueniat ex defectu, & debilitate rationis non comprimentis paſſionem, & fantaſiam, recte ad imprudentiam reducitur.

Quantum ad tertium aduerte ꝙ ſicut præcipitatio opponitur actui prudentiæ, qui dicitur conſilium vt docuimus, & inconſideratio actui iudicii ac ſententiæ, ſic inconſtantia opponitur actui prudentiæ principali qui dr̃ pręcipere conſiliata & iudicata, vt ad executionem deueniãt. Dr̃ enim homo inconſtans, quando deficit in præcipiendo conſiliata & iudicata, vel ſi præcipit non perſiſtit in præcepto, ſed aut ceſſat, aut reuocat ex amore vel timore inſurgente abſque recta ratione, quod dixerim, quoniam ſi pręcipiens ceſſat a præcepto vel reuocat ratione recta ſic dictante propter nouas circunſtantias aduentantes, non dicitur inconſtans, ſed melius circunſpiciens. Vnde ſapiens & prudens, multotiens prudenter conſilium mutat, & præceptum reuocat nouis emergentibus.

Et aduerte ꝙ ſicut diuina ſcriptura magnifacit conſtantiam, cuius ſpecies ſunt continentia, & perſeuerantia in bono, & ad eas ſemper homines exhortatur, ſic reprobat incõſtantiã, cuius ſpẽs ſunt incontinentia, & mollicies, vt patet Sap.cap.4.vbi inquit, Faſcinatio nugacitatis obſcurat bona, & inconſtantia concupiſcentiæ tranſuertit ſenſum. Et Iaco. in epiſt.ca.1. Vir duplex aĩo inconſtans eſt in omnibus viis ſuis. Et ca.3. Vbi eſt zelus, & contentio, ibi eſt inconſtãtia.

De continentia aũt, & ſuo oppoſito, & de perſeuerantia ac mollicie ſibi oppoſita dicemus cum loquemur de fortitudine, & temperantia. Hic terminatur conſideratio de prudentia diuina atque Chriſtiana.

INCI-

INCIPIT TRACTATVS QVINTVS EIVSDEM SECVNDAE PATRIS, qui eſt de iuſtitia diuina atque Chriſtiana.

ACTVRVS de intelligentia, quæ traditur in ſcriptura diuina atque Chriſtiana, & a ſacris Theologis, non eſt meæ intentionis repetere hic quę de ea pertractātur ad mentem Ariſt. in 5. Ethicorum, &c. ad mentem Platonis in diſpoſitione Platonicę moralis tractatu. 5. part. 5. & ſuper illa pro maiori parte ſe fundant Theologi doctrinales, inter quos præcipuus eſt Diuus Thom. in ſecunda ſecundæ, a quæſtione 57. vſque ad quæſtionem. 122. namque pertractaui de iuſtitia in. 5. Ethicorum ad mentem Ariſt. legere tu poteris in Epithomatibus moralibus, & quæ ad mentem Platonis in diſpoſitione philoſophiæ moralis Platonicæ, tract. 5. par. 5. Iam enim in lucem per impreſſionem prodierunt. Præſens igitur intentio mea eſt de iuſtitia pertractare, & de ſuo oppoſito, iuxta ſenſum diuinæ ac Chriſtianę legis, & ſacri Theologi. Diuiditur autem præſens tract. in ſex capita.

Primo inueſtigandum eſt quid ſit.
Secundo quantæ excellentiæ ſit.
Tertio quotuplex ſit.
Quarto quæ & quot ſint eius partes.
Quinto de iniuſtitia.
Sexto inueſtigandum eſt ſi Deus hominum genus iuſte regit ac gubernat.

Caput primum.

IN primo capite inueſtigandum eſt quid ſit iuſtitia vniuerſaliter ſumpta. Tu igitur aduerte ꝙ communi ſentētia

eorum,

eorum, qui recte ſentiunt ſic diffinitur. Iuſtitia eſt virtus moralis ſecundum quam conſtanti & perpetua voluntate ius ſuum vnicuiq; tribuitur. Et quidem quòd hæc diffinitio ſufficiens ſit declaratur quo ad ſingulas particulas.

Primo dicitur virtus moralis vt diſtinguatur à virtutibus ſiue habitibus intellectualibus, quales ſunt ſcientia, ars, ſapientia, & intellectus .i. habitus primorum principiorum. De quibus ad plenum locuti ſumus in.6. Ethic. Quod autem ſit virtus moralis ſic probatur, Virtus moralis eſt quæ bonum facit habentem, & opus ſuum reddit bonum, ſed hæc duo facit iuſtitia. Ab ea namq; dicitur & eſt homo bonus, ſicut ab iniuſtia malus. Vnde Cicero in primo de officiis inquit. A iuſtitia præcipue viri boni nominantur. prætereа,facit actum humanum elicitum per ipſam eſſe bonum & meritorium,quoniam iniuſtitia facit actum eſſe malumе ergo ex oppoſito iuſtitia facit ipſum eſſe bonum, oppoſitorum enim habituum oppoſiti ſunt actus: eſt ergo iuſtitia virtus moralis. Vnde concludit Cicero in primo de officiis. In iuſtitia maximus apparet virtutis ſplendor

Secundo dicitur ſecundum quam conſtanti & perpetua voluntate, voluntate quidem, quoniam eſt ſubiectiue in voluntate,& nō in intellectu nec appetitu ſenſitiuo,in quo exiſtunt fortitudo & temperantia, vt dicemus infra. & quód non ſit in intellectu arguitur ſic. Non dicimur iuſti,quia intelligimus iuſta, aliter omnis iuriſperitus eſſet iuſtus, ſed quoniam volumus & operamur iuſta, ergo nō eſt ſubiectiue in intellectu. & quòd non ſit in appetitu ſenſitiuo arguitur ſic, per iuſtitiam ſeruatur proportio inter aliqua duo vt inter venditorem & emptorem, inter præmiantē & dignum præmio, ſed hæc proportio non cadit ſub appetitu ſenſitiuo eo, quòd includit apprehenſionem duorum extremorum & comparationem ad inuicem. Id autem ad intellectū ſpectat, ergo ſubiectiue eſt in eo appetitu, qui iudicium ſequitur intellectus. Hic autem eſt voluntas: vt docuimus in.9. Methaphiſicę & in.2. Ethicorum:ergo eſt ſubiectiue in voluntate, & hæc eſt mens Anſelmi, qui inquit quòd iuſtitia eſt rectitudo voluntatis propter ſe ſeruata. Dicitur autem

conſtanti & perpetua voluntate, quoniam cum ſit habitus, & de ratione habitus ſit firmitas & immobilitas, non ſufficit ad rationem iuſtitiæ aliquem velle pro aliquo negocio aut pro aliquo tempore iuſtitiam ſeruare: nam ſi id ſufficeret, omnis homo eſſet iuſtus. Vix enim inuenitur, qui vellet in omnibus & ſemper iniuſte agere. Rationabiliter ergo dicitur: ſecundum quam conſtanti, & perpetua voluntate.

Tertio dicitur ius ſuum vnicuiq; tribuitur ideſt, qđ vnicuiq; conuenit & debitum eſt tribuitur, ſiue in commutationibus, ſiue in diſtributionibus honorum & bonorum. quod quidem ius in quadam proportione conſiſtit, vt declarabitur infra.

Quarto dicitur vnicuique, quoniam iuſtitia proprie dicta ſemper eſt ad alterum ideſt verſatur inter duo ſuppoſita diſtincta, ita quòd proprie loquẽdo, nullius eſt ſibi ipſi iuſtus, niſi Methaphorice, prout ſcilicet in eo ſunt diſtinctæ partes, & tribuit vnicuiq; parti quod ſibi conuenit. Verum quia eiuſdem hominis diſtinctæ partes non conſtitituũt diſtinctos homines, ideo huiuſmodi iuſtitia eſt impropria, vt etiam docuimus in 5. Ethic. Quod iuſtitia proprie dicta sẽper ſit inter duo ſuppoſita declaratur ſic. Iuſtitia in quadã proportione aut æqualitate conſiſtit Hæc aut cũſint reſpectiua, sẽper reſpiciunt alterũ. Omne.n. æquale eſt alteri æquale. idem intellige de recto & proportionato, ergo iuſtitia proprie ſumpta ſemper eſt ad alterum, vt patet in commutatiua, diſtinguntur enim vendens ab emente, & in diſtributiua. differt enim tribuens ab accipiente. Quoniam igitur iuſtitia eſt ad alterum, ideo in præſenti diſſinitione dicitur vnicuiq; ius ſuum, ideſt, debitum ſibi tribuitur: vt ſecundum Paulum ad Rom cap. 13. Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal, cui timorem, timorem, cui honorem, honorem. nemini, quicquam debeatis, niſi vt inuicem diligatis.

Et Diuus Anſelmus in libro cur Deus homo diffiniens iuſtitiam, egregie exponit quid ſit vnicuiuſque ius ſuum tribuere. Vnde inquit.

Iuſtitia

Iuſtitia eſt animi libertas tribuens vnicuique ſuam propriam dignitatem, ideſt, quod dignum & iuſtum eſt, maiori reuerentiam, pari concordiam, minori diſciplinam, Deo obedientiam, ſibi ſanctimoniam, inimico patientiam, egeno operoſam miſericordiam.

Conſtat igitur quid ſit iuſtitia vniuerſaliter ſumpta.ſi autem quęris quid importet hoc nomen iuſtitia in diuina lege & euangelica, in quibus videtur omnis virtus, omnis bonitas, omnis denique obſeruantia legis per iuſtitiam nominari, dico iuxta doctrinam Diui Hieronymi ad Demetriadem, quòd in ſacra lege, Omnes virtutum ſpecies in vno iuſtitiæ nomine continentur, & ad filiam Mauritii inquit, In diuina lege iuſtitia non eſt aliud quàm non peccare. Non peccare āt eſt præcepta legis obſeruare. præceptorum legis obſeruatio, duplici obſeruationis genere cuſtoditur, vt non ea quæ prohibentur facias, & cuncta quæ iubentur facias. Hæc eſt iuſtitia intenta in diuina ac criſtiana lege ſecundum Diuum Hieronymum.

Iuxta doctrinam Diui Ambroſii in libro de officiis, chriſtiana iuſtitia eſt, quæ nil alienum vendicat, quę cuilibet dat quod ſuum eſt, quæ negligit propriam vtilitatem, vt ſeruet communem æquitatē, & prima iuſtitia eſt in Deum ſecunda in patriam, tertia in parentes, quarta in omnes. Hæc de primo cap. dicta ſint.

Caput ſecundum.

IN Secundo cap. inueſtigandum eſt quanta ſit excellentia & celſitudo iuſtitiæ. Tu igitur aduerte, quòd quinque manifeſtant nobis eius excellentiam, primo quoniam vera ac chriſtiana iuſtitia de qua hic intendimus in ſe omnem aliam virtutem continet, ita quòd contentiue dici poteſt omnis virtus, & neceſſe eſt eam in omni alia virtute ſeruari, qđ rōe declaratur & ſigno. Rōne quidē ſic, iuſtitia proportionē ac decentiam ſiue mediocritatē quandā importat, quæ.n.iuſta ſunt proportionata ac decentia ſunt, ſed huiuſmodi decentiam & proportionem & mediocritatem

 neceſ-

neceſſe eſt in omni virtute inueniri, eo ꝙ extrema vitii ra-
tionem obtinent. Vt nunquam timere, & ſemper timere ma
lum eſt. Aliquando aũt timere, & aliquando audere vt de-
cet, bonum eſt, & conſtituitur virtus fortitudinis, ergo rõne
mediocritatis & decentiæ, iuſtitia oẽm virtutem cõtinet, &
in omni continetur. Propterea non immerito dicit Diuus
Hieronymus ad Demetriadem. Omnes virtutum ſpecies,
vno iuſtitiæ nomine continentur.

Signum aũt ꝙ iuſtitia omnes virtutes contineat & in om
ni contineatur, ſumitur ex diuina ſcriptura antiqua, & Euan
gelica, in qua cum de virtute, & probitate vitæ, & diuinorũ
præceptorum obſeruantia, & obſeruatore agitur, nullo fer-
me alio nomine vtitur quàm iuſtitia & iuſto, & per oppoſi-
tum cum de malitia, & malo vniuerſaliter eſt ſermo, non
niſi iniuſtitiæ & iniuſti nomine vtitur. Quod ſi in ſpecie
deſcendere volueris, id tibi notum erit ſi in ſcripturæ ſacræ
ſtudio laboraueris. & vt tibi aliqua pro introductione pro-
poſiti afferamus, vide Gen. ca. 15. Credidit Abraam Deo, &
reputatum eſt illi ad iuſtitiam. i. ex eo ꝙ Deo credidit, re-
putatus eſt bonus, & probatæ vitę, ac obſeruator diuini prę-
cepti, & Deutero. cap. 24. Habeas iuſtitiam, id eſt probita-
tem vitæ, & obſeruantiam legis ſuæ, coram domino, & To-
biæ cap. 13. facite iuſtitiam, id eſt opera bona coram domi-
no. & Iob cap. 29. iuſtitia. i. probitate vitæ indutus ſum, &
Dauid in Pſalmo: & retribuet mihi dominus ſecundum iu-
ſtitiam meam. i. bonitatem meam, & prouerbiorum ca. 11.
iuiſtitia rectorum liberabit eos, & Sapientiæ ca. 15. noſce te
eſt conſumata iuſtitia, & Iſaiæ cap. 54. Hæc eſt hæreditas
ſeruorum domini, & iuſtitia eorum apud me, & Ezechielis
cap. 18. iuſtitia iuſti erit ſuper eum, & Oſee cap. 2. Spõſabo
te mihi in iuſtitia, & Michee cap. 6. Videbo iuſtitiam eius,
& Matthęi. 5. Videte ne faciatis iuſtitiam veſtram coram
hominibus. Item, niſi abundauerit iuſtitia veſtra. i. obſeruã-
tia legis pluſquam ſcribarum & Phariſæorum, non intrabi-
tis in regnum cœlorum, & Lucæ. 1. In ſanctitate & iuſtitia
coram ipſo omnibus diebus vitæ noſtræ: & Paulus ad Ro-
ma. cap. 6. Iuſtitia & pax, & gaudium in ſpiritu ſancto, &

ſecundæ ad Cor. ca.9. Augebit incrementa iuſtitiæ veſtræ, & ad Hebr.ca.11. Sancti operati ſunt iuſtitiam,& Iacobus in epiſtola cap.3.fructus autem iuſtitię in pace: & Ioannes prima cap. 3. Qui facit iuſtitiam.i. viuit ſecundum legem Dei,ex ipſo natus eſt.

Quod autem, per iniuſtitiam & iniuſtum in ſcriptura ſancta quæcunque malitia & iniquitas intelligatur,patet vt infra:Deuter. cap.25. Auerſatur dñs omnem iniuſtitiam.i. peccatum & malitiam, & Dauid in Pſalmo. Dixi confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam.i. iniquitatem meã, & illud.Non aſcondi iniuſtitiam meam,& illud,propter iniuſtitias enim ſuas humiliati ſunt, & illud, vt non dominetur mei omnis iniuſtitiã, & Eccleſiaſti.cap.7.non ſemines mala in ſulcis iniuſtitiæ: & cap. 17. reuertere ad dominum:& auertere ab iniuſtitia. De iniuſto autem habes in Pſalmo. Dixit iniuſtus.i.peccator vt delinquat in ſemetipſo, & Eccleſiaſtici ca.9.Non placeat tibi iniuria iniuſtorum, & Paulus primæ ad Thim.1.Iuſtis non eſt lex poſita, ſed iniuſtis. Conſtat igitur iuſtitiæ excellentia, & ſui oppoſiti malitia, ex eo ꝙ omnem continet & in omni continetur virtute, & iniuſtitia omne complectitur vitium, & in omni cõtinetur.

Secundo oſtenditur iuſtitię excellentia ex eo quòd Deus mundum ſuperiorem, in quadam iuſtitia cõſtituit & regit, abſque omni defectu & errore. Mundum autem ſuperiorem voco cœleſtia corpora & eorum motus, & quidem ꝙ ipſum in iuſtitia conſtituerit & regat, conſtat ex maxima regularitate,& proportione quam deprehendimus inter cœleſtes motus & conſeruationẽ, ita ꝙ ex illis conflari dicitur omnis muſica diuina atque cœleſtis. Nec vana omnino videtur eorum ſententia, qui arbitrãtur ex motibus cœlorum cauſari mirabilis conſonãtia.Nam & eis fauere videtur Iob cap.38.vbi inquit,Quis enarrabit rationem cœlorũ? Quis concentum cœli dormire faciet? Concentum autem ſiue conſonantiam iuſtitiam vocum aut ſonorum appellare poſſumus,ſicut diſſonantiam,ſonorum improportionem & iniuſtitiam. Vnde vulgo cantus diſſonans iniuſtus appellatur.

Tertio oſtenditur iuſtitiæ excellentia, ex eo ꝙ Deus mũdum inferiorem in quadam iuſtitia conſtituit & adminiſtrat, nec egreditur ordinem ſibi diuinitus ab initio impoſitum. Quod quidem patet ex admirabili elementorum ſitu. Nam in parte infima terram locauit, eo ꝙ vt grauis ad cētrum tendere debebat. In ſuperma aũt ignem, qm̃ vt ſimpliciter leuis, ſuperiora petit. Aerē aũt & aquã inter media locauit, qm̃ nec ſimpl'r leuia nec ſimpl'r grauia ſunt, & ad vitã animalium volatiliũ terreſtrium & aquaticorum conſeruandam. Si ergo quod decens, & ordinatum, & debitum eſt, iuſtum eſt: conſtat ꝙ Deus mundum inferiorem in quadam iuſtitia conſtituit. Et in ſignum huius iuſtitiæ dicitur Gen. cap. 1. Vidit Deus cuncta quæ fecerat & erant valde bona. ſi bona ergo decentia & per conſequens iuſta.

Quarto oſtenditur iuſtitiæ excellentia ex eo ꝙ deus Microcoſmum. i. hominem & ſecundum corpus, & ſecundum animam in quadam iuſtitia conſtituit. Quantum ad corpus quidem, ex eo ꝙ ipſum ſanum condidit. Sanitas. n. ægritudinem præcedit, ſicut habitus priuationem. Sanitas autem iuſtitia eſt humorum, & ægritudo iniuſtitiam humorũ ſignat. Nam ſicut ſanitas ex adæquatione & temperantia humorum prouenit, ſic ægritudo ex inadæquatione, & diſtemperantia. Cum ergo Deus humanum corpus in tali contemperantia produxerit, & hæc ſit quędam iuſtitia, conſtat ꝙ ipſum iuſtum produxit, & non ſolum iuſtum ſed & iuſtiſſimum, vtpote immortale. Nam vt dicitur Sapientię cap. 1. Deus mortem non fecit, ſed vt inquit Pau. 1. ad Cor. ca. 15. per hominem. ſ. Adam peccantem mors introiuit in mundum. Manifeſtum eſt ergo bonitatem humani corporis dependere ab hac iuſtitia, & quanto maior eſt, tanto hominis corpus nobilius exiſtit. Vnde ſi daretur corpus, vt inquiunt medici & naturales, in quo quattuor humores contemperati eſſent ad pondus, homo ille eſſet, quaſi diuinus, vt credimus de corpore Chriſti benedicti. Sola ergo iuſtitia ſeruatur hominis corpus, & ſola iuſtitia deſtruitur. Quod autem deus hominis animam in quadam iuſtitia creauerit, conſtat ex communi ſententia Theologorum, qui tenẽt

Deus,

Deum dediſſe primo homini iuſtitiam originalẽ, quæ quidem conſtabat in quadam conſonantia inter potentias ſenſitiuas & intellectiuas. Iuſtum eſt enim inferiorem deſeruire ſuperiori. Item in quadam conſonantia inter appetitum ſenſitiuum, & voluntatem, quam dicimus appetitum rationalem, & ex tali iuſtitia pendebat ſalus animæ, ſicut ex humorum iuſtitia ſalus corporis. Et ſicut ex iniuſtitia humorum corpus morti ſubiicitur, ſic ex iniuſtitia inter inferiorem & ſuperiorem partem animę, anima peccato quod eſt mors animę ſubiicitur. ex prædictis omnibus conſtat, quanta ſit iuſtitię excellentia: qua poſita, vniuerſum ipſum, & Microcoſmus ſecũdum corpus & animam ſeruatur, qua remota omnia prædicta deſtruuntur.

Et aduerte ꝙ diximus de vniuerſo & Microcoſmo, idem intellige in omnibus artibus ac humanis negociis. Muſica namque ſeruatur iuſtitia vocum & ſonorum, & ſuo oppoſito deſtruitur. Medicinale artificium ſeruatur iuſtitia ſimplicium, debitę compoſitorum. Quod ſi indebitæ & improportionaliter componantur, cauſa ſunt ægritudinis & mortis. Omnia ciuilia, iuſtitia ſeruantur, oppoſito deſtruuntur. Nam princeps & nobiles, & ciues, & alii quandiu vt decet operantur, & ſe gerunt ad inuicem, nec alterius alter perſonam aut rem aut ſtatum perturbauerit, ciuitas ipſa valet: ex oppoſito autem vtpote iniuſtitia ac diſſonantia paulatim ægrotare incipit, & tandem diſſoluitur. Salus exercitus in quadam conſiſtit iuſtitia, vt.ſ. dux milites equites pedites, agant quod ſuum eſt & oportet, oppoſito autem deſtruitur. Salus domeſticæ familiæ, ex iuſtitia pendet, ſcilicet vt ſit vnus regens, & alii recti prout vniuſcuiuſque ſtatus expoſtulat, vt vxor regatur ſicut vxor, filii vt filii, ſerui vt ſerui. quod ſi fiat oppoſitum, fiet iniuſtitia, & familiæ bonum deſtruitur. Eſt ergo iuſtitia prę aliis uirtutibus moralibus honoranda atque obſeruanda, ſine qua nec in naturalibus, nec in moralibus, nec in artificiis fuit vnquam aliquid perfectum. Imo ſine qua nec Deus mundum creaſſet. Nam mundus ordinem partium in toto vniuerſali includit, ſi ordinem, ergo iuſtitiam. Si ergo Deus mundum ſine iu-

ſtitia creaſſet, non mundum ſed Chaos quoddam produ-xiſſet, vt ſomniarunt antiqui philoſophi: vt Eſiodus, Anaxagoras, & Anaximenes, verum quoniam iuſtus eſt Deus & iuſtitiam diligit, omnia non confuſe, ſed in numero et pondere & menſura conſtituit. In his autem iuſtitia ſeruatur. & hæc de iuſtitię celſitudine dicta ſint, cui fauent & qui ſunt extra fidem gentiles, nam Ariſtote. extollens in. 5. Ethic. iuſtitiam, neſciuit quid altius dicere, quàm quòd præclariſſima virtutum eſt iuſtitia, neq; Lucifer aut Heſperus eſt inter ſidera ita admirabilis, ſicut iuſtitia inter virtutes, & Cicero in lib. de officiis eam ſic extollit. Iuſtitia hęc vna virtus: ſola domina omniũ, & regina virtutũ. Item tanta eſt iuſtitiæ virtus, vt ne illi quidem qui maleficio & ſcelere paſcuntur poſſint ſiue vlla iuſtitiæ particula viuere. Item, nihil eſt honeſtum, ꝙ iuſtitia vacat: ergo iuſtitia eſt omnis virtus, & ſine ea nulla eſt virtus.

Quinto oſtenditur iuſtitiæ excellentia ex eo, quòd licet in ſcriptura ſacra Deus benedictus plurimũ virtutũ nomine nobis innoteſcat, nullo tñ ita iterato & frequẽtius quàm iuſti: iuſtitiæ nomine: ſed & Meſſias in lege promiſſus quaſi proprio nomine appellatur iuſtus, vnde Iſaias c. 45. Rorate cęli deſuper, & nubes pluant iuſtum, & iuſtitia oriatur ſimul, ſed & iuſtitia Deus glorioſus ac meſſias appellãtur. Vnde Dauid in Pſalmo, iuſtitia de cęlo proſpexit. Iuſtia & pax oſculatę ſunt, & Iſaias cap. 51. Prope eſt iuſtus meus, egreſſus eſt ſaluator meus, & ca. 46. Prope feci iuſtitiã meã, & non elongabitur. Hæc de iuſtitię celſitudine dicta ſint.

Caput Tertium.

IN tertio capite inueſtigãndum eſt apud Theologũ quotuplex ſit iuſtitia. Tu igitur aduerte de ea duas famoſiores diuiſiones, tam apud philoſophos quàm apud Theologos tritas.

Prima eſt: iuſtitia alia generalis: alia partitularis.

Secunda

Secunda eſt iuſtia, alia diſtributiua, alia commutatiua.
Iuſtitia generalis dicitur ſecundum virtutem & ordinationem. Nam ſicut ſol generalis ac vniuerſalis cauſa dicitur, quoniam in omnibus cauſarum inferiorũ effectibus influit, ſic & iuſtitia generalis dicitur, quoniam ad ſe ipſam trahit & ordinat omnes alias virtutes, cum ſit ſumma virtus inter morales omniſq; virtutis fons & origo. Vnde Ambroſius in Exameron inquit. Vbi prudentia ſcilicet ſęcularis, ibi malitia, vbi fortitudo ibi iracundia. Vbi temperantia, ibi impacientia. Plerunq; autem alia vitia. Vbi autem iuſtiſtitia ibi concordia aliarum virtutũ. Non enim per ſe pars eſt iuſtitia, ſed quaſi omnium virtutum mater.
Hanc generalem iuſtitiam Ariſto. appellat legalem vt videre poteris in. 5. Ethic. in Epythomatibus noſtris, eſt ènim principaliter a lege intenta & a legiſlatore quæ ceteras virtutes ad bonum reipublice ordinat. Lex enim recte ac ſancte poſita diſponit ciues fore temperatos, fortes, prudentes, veraces vt reipublice bonum conſeruetur, quod in quadam conſonãtia ac iuſtitia conſiſtit, ita, ſcilicet. quòd quilibet agat & viuat ſecundum quòd lege ſtatutum eſt, puta quòd ciuitatis cuſtodes, animoſi ſint & fortes atq; fideles, quòd gubernatores & rectores prudentes, quòd erudientes iuuentutem temperati ſint & pudici. Hæc igitur iuſtitia merito generalis noncupatur, quoniam generale, ideſt, totius ciuitatis communebonum concernit. Quam quidem oportet eſſe in principe vt in prima radice, a cuius authoritate pendet commune bonum. Vnde ſi videris ciues intemperatos, imprudentes, infideles, diſcordes in conſeruatione patriæ, concludes illic non exiſtere hanc generalem iuſtitiam, ſed ſuum oppoſitum, ideſt, vniuerſalem iniuſtitiam, quæ aſſimilatur ægritudini in corde, per quam non ſolum pars vna, ſed totum corpus tabeſcit. De hac vniuerſali iuſtitia intendit Iſaias capitulo primo cum dicit. Quomodo facta eſt meretrix ciuitas fidelis, plena iudicii? Iuſtitia habitauit in ea. Nunc autem homicidæ: & prouerbiorum capitulo decimoſexto. Initium viæ bonæ facere iuſtitiam, & accepta eſt apud Deum, magiſquàm imolare ho-

ſtias

ſtias. De generali iuſtitia ſic legimus Eccleſiaſt. cap. 10. Regnum a gente in gentem transfertur propter iniuſtitias & iniurias,& contumelias,& diuerſos dolos. Generalem iuſtitiam omnes leges & diuinę, & humanæ rectè poſitæ intendunt. Sicut enim Deus totius vniuerſi bonum & non ſolum aliquarum partium intendit: ſic omnis vera lex, commune bonum primo,deinde particulare intendit. Hac de cauſa omnis verus legiſlator Deo optimo aſſimilatur inquantum poteſt, & prudentiſſimo medico, qui non tantum vnam partem,ſed totum ſanare intendit. Toto namque bene diſpoſito, omnes partes bene ſe habent. Non autem ex bona diſpoſitione vnius partis ſequitur totius bona diſpoſitio.

Iuſtitia particularis eſt qua intenditur bonum particulare inter perſonam & perſonam,prout vna ordinatur ad alteram, vt inter dominum & ſeruum, patrem & filium, virum & vxorem,ciuem & peregrinum, amicum & amicum, magiſtrum & diſcipulum: & hæc quidem particularis iuſtitia iuxta doctrinam Pauli ad Rom. cap. 12. & primæ ad Cor.cap.duodecimo,mutatiue reperitur in humano corpore, & in mixtico Chriſti corpore, quod eſt eccleſia, pars enim una alteri deſeruit & compatitur, & congaudet, & econuerſo.Vnde inquit primæ ad Cor.ca.duodecimo. Nunc autem poſuit Deus membra, vnumquodque eorum in corpore ſicut voluit. Quod ſi eſſent omnia vnum membrum, vbi corpus? Nunc autem multa quidem membra, vnum autem corpus.Non poteſt autem oculus dicere manui,opera tua non indigeo,aut iterum caput pedibus, non eſtis mihi neceſſarii, ſed multo magis quæ videntur membra corporis infirmiora eſſe, neceſſaria ſunt, & quę putamus ignobiliora membra corporis eſſe, his honorem abundantiorem circundamus, & quæ inhoneſta ſunt noſtra, abundantiorem honeſtatem habent. Honeſta autem noſtra, nullius indigent. Sed Deus temperauit corpus, ei cui deerat abundantiorem tribuendo honorem, ne ſit ſciſma in corpore, ſed in idipſum pro inuicem ſollicita ſint membra. Et ſi quid patitur vnum membrum, compatiuntur oīa mē-

bra,

bra,ſiue gloriatur vnum membrum, congaudent omnia mébra. Vos autem eſtis corpus Chriſti, & membra de membro: &c. Sicut igitur in corpore humano vnűquodq; membrum iuſtitiam ſeruat ad aliud deſeruiens vt oportet: nullumq; ex eis inuenitur inutile neque diſcors ab alio, ſic in ciuitate,vel familia, non licet aliquem inueniri inutilem, ſed omnes ad inuicem iuſtitiam ſeruare iuxta conditionem ſtatum meritaq; perſonarum. Quod ſi hanc iuſtitiam, quã in membris humani corporis videmus, ſeruarent homines inter ſe, nullus foret inopia preſſus, nullus abſque ope relictus, nullus deſperatus, ſed corpus vnum ciuile conſonum viuum integrum couſtituerent,in quo partes omnes ſe mutuo côſeruarent. Nam ut inquit Diuus Grego. in regiſtro, Summum bonum in rebus eſt iuſtitiam colere,ac vnicuique ſua iura ſeruare, & ſubiectis non ſinere quod poteſtatis eſt fieri, ſed quod æquum eſt cuſtodiri. Hæc de prima iuſtitiæ diuiſione dicta ſint.

Quantum ad ſecundam diuiſionem. ſ.in diſtributiuam & commutatiuam aduerte ꝙ eſt ſubdiuiſio iuſtitiæ particularis: & quoniam in 5. Ethic. ad mentem Ariſt. & in trac. 5.part.5.in diſpoſitione philoſophiæ moralis Platonicæ, de hac diuiſione ad plenum locuti ſumus: nec diſcordant ab his quæ tenet & docet religio chriſtiana: ideo de ea hic perfunctorie agendum eſt, vt fundemus eam in diuina ac chriſtiana lege.

Tu igitur aduerte diſtributiuam ex ſui natura in hoc præcipue diſtingui a commutatiua. Diſtributiua non requirit quòd diſtribuens aliquid conſimile vel æquiualens reaccipiat ab eo cui diſtribuit. Nam ſi princeps diuerſis ciuibus diuerſos tribuit honores, iuxta modum ſufficientiæ & eorũ merita, non oportet ciues econuerſo principi publicos tribuere honores & dignitates,ſed reuerentiam,amorem,gratias referre: ac ſuſceptos honores, ad bonum reipub. & non ad proprium commodum ordinare, iuxta gradum honoris ſibi aſsignatum. Nam princeps vt princeps honorem habet a ſe, ciuis autem a principe. ex quo ſequitur hanc diſtributiuam iuſtitiam propriiſsime inueniri in Deo. Ipſe enim

ſolus

ſolus vere liberalis eſt;eo quòd omnem honorem,omne bonum, omnem poteſtatem habet a ſe,nec ſua perfectio augeri aut minui poteſt ex quocunq; obſequio aut cultu aut munere ſibi exhibito a creatura. Vnde mera liberalitate & gratioſe ſine intenta retributione cuilibet creaturæ diſtribuit debitas ſibi perfectiones, prout decet & iuſtum eſt, & iuſtitia in Deo procedit à diuina voluntate adiuncta ſapientiæ. Vnde res reſpectu Dei, tantum iuſta, quantum volita. Patet ergo quomodo in Deo iuſtitia diſtributiua propriiſsime ſeruatur, eo quòd nullus a ſe bonum habet, quod Deo tribuat, ſed quicquid habet à Deo accepit,& hæc eſt Pauli doctrina ad Rom. cap. 11. vbi inquit. Quis nouit ſenſum domini? aut quis conſiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi & retribuetur ei? Quoniam ex ipſo & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia. Et primæ ad Cor.cap.4.Quid habes quod non accepiſti.ſ.a Deo? Si autē accepiſti,quid gloriaris quaſi non acceperis? Ergo ex iuſtitia diſtributiua, non pōt creatura tribuere Deo. Ex conſequenti excellentiſsimo modo tribuitur ſoli Deo.

Et ex hoc aduerte quòd principes tanto magis imitantur Deum in iuſtitia diſtributiua, quanto honores & facultates & officia ſubditis bene meritis diſtribuunt, non reſpiciētes proprium commodum, aut munera, aut retributiones, aut perſonarum acceptionem,aut inordinatos affectus, ſed cuiuſcunque virtutem ac benemeritum. Huius defectu quā rari ſunt veri ac iuſti principes, ſed pro maiori parte ciues bonos opprimunt, malos exaltant, cumulandis diuitiis attendunt, rempublicam negligunt. Hinc Iſaias cap. 1. inquit. Principes tui infideles,ſocii furum. Omnes diligunt munera, ſequuntur retributiones, pupillo non iudicant & cauſa viduæ non ingreditur ad illos.

Iuſtitia vero commutatiua in hoc diſtinguitur a diſtributiua, quòd neceſſe eſt vnum alteri dare & ab eodem æquiualens recipere, vt patet in humanis contractibus, nā venditor dat venditum ſiue venale ementi, & emptor dat pretium vendenti. Sed aduerte quòd hæc iuſtitia ſupponit in commutantibus dominium ac liberam poſſeſsionem rei

com-

commutabilis. Vnde ſi quis vendat rem non ſuam, aut emat pretio non ſuo,& erit iniuſtitia commutatiua.

Ex his duo ſequuntur. Primo ꝙ in Deo non eſt nec pōt eſſe iuſtitia commutatiua. Dicit enim imperfectionē & bonorum inſufficientiam in commutantibus. Nullus.n. hominum ſibi ipſi in omnibus ſufficit,ideo commutatiua iuſtitia inuenta eſt. Puta quoniam videmus ſi quis frumentum habet, forte non habet vinum, ſi agrum habet, non tamen pecuniam,aut econuerſo, & ideo res vna in aliam commutatur,propter mutuum commodum, & ſupplementum mutuæ indigentiæ. Sed Deus ex ſe ipſo in omnibus ſufficiens eſt,& diues in omnibus, & vt dicit Dauid in Pſalmo Bonorum meorum non indiges, & in alio Pſalmo. Non in ſacrificiis tuis arguam te. Holocauſta autem tua in conſpectu meo ſunt ſemper. Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hyrcos. Quoniam meę ſunt omnes feræ ſiluarum, iumenta in montibus & boues. Cognoui omnia volatilia cęli: & pulchritudo agri mecum eſt: ſi eſuriero nō dicam tibi, meus eſt enim orbis terræ & plenitudo eius. Patet igitur in Deo non poſſe inueniri iuſtitiam commutatiuam. Secundo ſequitur ꝙ in humanis quā raræ ſunt commutationes iuſtæ, eoꝙ difficilis eſt iuſta diuitiarum acquiſitio. Nam multotiens venditur,quod non eſt vendentis,& emitur pretio, quod non eſt ementis. Propterea ſaluator Matth.cap.19.inquit. Difficile eſt diuiti intrare in regnum Dei: & Paulus primæ ad Thimo.cap.6. inquit. Qui volunt diuites fieri incidunt in tentationem & in laqueum Diaboli, & deſideria multa inutilia & nociua,quæ mergunt hominem in interitum & perditionem. Radix enim omniū malorum eſt cupiditas, quam quidem appetentes errauerunt a fide, & inſeruerunt ſe doloribus multis, & infra, Diuitibus ergo huius ſęculi præcipe non ſublime ſapere,neque ſperare in incerto diuitiarū ſed in Deo viuo, qui præſtat nobis omnia abunde ad fruendum, bene agere, diuites fieri in bonis operibus, facile tribuere & communicare. Theſaurizare ſibi fundamentum bonum in futurum vt apprehendant bonam vitam.i.beatam vitam. Hæc de iuſtitia legali quam diximus

ximus generalem, & de particulari diſtincta in diſtributiuā & commutatiuam dicta ſint.

截 Supereſſet pertractare de medio vtriuſque iuſtitiæ & de iuſto quod nos dicimus ius, & quotuplex ſit. Verum de his ad plenum locuti ſumus in Epythomatibus noſtris in 5.lib. Ethic.in tract.1.cap.3.& 4. De iure autem in tracta.2.c.1. & 2.& tu vide illic, quando non diſſonant a diuina & Chriſtiana religione, nec quid noui addendū eſt. Nam & Theologi doctrinales in his pertractandis, non recedunt a via Ariſtot. Hæc de præſenti cap.dicta ſint.

Caput Quartum.

IN cap. quarto agendum eſt de partibus iuſtitiæ, ſicut & in præcedenti tract.actum eſt de partibus prudentię. Solent autem triplices partes aſsignari. ſ. ſubiectiuæ, integrales, & potentiales. ſubiectiuæ quidem ſunt ſpecies in quas iuſtitia diuiditur, & de quibus in recto ac eſſentialiter prędicatur, vt ſuperius de inferiori,& de his iam pertractauimus in cap. præcedenti, & ſufficit pro præſenti propoſito. Integrales autem ſunt, quibus integratur & perfecte fit actus iuſtitiæ, ita quòd ſi aliqua deficeret,permaneret actus ille imperfectus. Potentiales vero ſunt virtutes iuſtitiæ annexæ, eo quòd ſunt ad alterum ſicut iuſtitia, & ratione huius conuenientiæ communiter a doctoribus dicūtur partes potentiales iuſtitiæ. De integralibus igitur & potentialibus hic locuturi ſumus.

Quantum ad partes integrales iuſtitiæ aduerte ꝙ apud diuum Aug.in lib. de correctione & gratia ſunt duæ.ſ.agere bonum & declinare a malo:& fundantur ſuper Pſalmum Dauid, vbi inquit. Quis eſt homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos? Prohibe linguam tuam a malo,& labia tua ne loquantur dolum. Diuerte a malo:& fac bonum. Et ꝙ intendat de iuſtitia: manifeſtatur cum ſubinfert. Oculi domini ſuper iuſtos,& aures eius in preces eorum &c.

Vt autem ſcias quomodo agere bonū & declinare a malo,perficiunt in ſpecie actum iuſtitiæ & quomodo non, aduerte

uerte ꝙ poſſunt comparari ad omnem virtutem, & ad iuſtitiam legalem, quam diximus generalem, & ad iuſtitiã particularem, quam diſtinximus in diſtributiuam & commutatiuam.

Si comparentur ad omnem virtutem, ſumenda ſunt abſolute & in communi, & non ſolum in ordine ad alterum. Et ſic omni virtuoſo ſecundum quamcunque virtutem competit agere bonum.i.opus illius virtutis, & declinare a malo.i. vitare actum extremi oppoſiti illi virtuti. v. g. Ad liberalem ſpectat agere actum bonum ſecũdum liberalitatem, & vitare actum malũ auaritiæ & prodigalitatis. Ad fortem ſpectat agere actum bonum fortitudinis, & vitare actũ malum inordinati timoris, & effrenatę audaciæ, & ſub hac ratione abſolute, non ſpectant particulariter ad iuſtitiã, ſed circundant omnem virtutem moralem, ſicut verum & falſum omnem habitum ſcientificum. Ad omnem enim ſcientem ſpectat adhærere vero, & fugere falſum. Et in hoc ſenſu accipit Petrus in prima epiſtola. ca. 3. declinare a malo & facere bonum. Nam prius admonuerat fideles quomodo ſe gererent in actibus virtuoſis, abſtinerentq; ab oppoſitis. Sic enim inquit, In fide autem vnanimes compatientes, fraternitatis amatores, miſericordes, humiles, non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, ſed econtra benedicentes, quia in hoc vocati eſtis vt benedictionem hæreditate poſsideatis. Deinde ſubinfert dictum Dauid. Qui enim vult vitam diligere &c.

Si comparentur ad iuſtitiam generalem, ſumenda ſunt non abſolute, ſed in ordine ad legem diuinam vel humanã, vt ſit ſenſus. Agere bonum ſecundum ꝙ lex inſtituit, & diuertere à malo vt lex prohibet, ſunt partes integrales iuſtitiæ legalis. His enim duobus actus eius perficitur, & vnum abſque altero non ſufficit. v.g. præcipit Deus in lege, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde &c. Deinde prohibet acceſſum ad Deos alienos vtpote malum. Hæc duo vt integrantia actum iuſtitiæ legalis complexus eſt Hierem. cap. 7. vbi inquit, Si benedixeritis vias veſtras, & ſtudia veſtra, ſi feceritis iudiciũ inter virum & proximum eius (hoc

eſt facere bonum ſecundum legem) ſi aduenæ & pupillo & viduæ non feceritis calumniam, nec ſanguinem innocẽtem effuderitis in loco hoc,& poſt deos alienos non ambulaueritis (hoc eſt declinare à malo ſecundum legem) habitabo vobiſcum in loco iſto, in terra quam dedi patribus veſtris à ſæculo vſque in ſæculũ. Si comparentur ad iuſtitiam particularem, ſumenda ſunt non abſolute,nec prçciſe in ordine ad legem, ſed in ordine ad proximum,erga quem in omni actu ſeruanda eſt iuſtitia ſiue diſtributiua ſiue commutatiua, vt ſit ſenſus, agere bonum debitum proximo ſiue in diſtribuendo ſiue in commutando, & declinare a malo,id eſt proximo nocumentum non inferre, ſunt partes integrales iuſtitiæ particularis perficientes actum eius, vt duę cauſæ partiales, quarum neutra ſufficit, ſed vtraque ſimul: nam ad iuſtitiam ſpectat conſtituere ęqualitatem in his quę ſunt ad alterum, & conſtitutam conſeruare, & non contrauenire,vt patet in contractibus commutatiuis. Vnde ſecundum legem, pęna tribuitur conuentionem frangenti. Sed conſtituitur ęqualitas per hoc fit bonum debitum proximo, & cõſeruatur per declinationem à malo, id eſt non frangendo conſtitutam æqualitatem ex illatione damni. Has iuſtitię partes integrales ſeruauit Dauid vt legimus in 2.Reg.ca.9. erga Miphiboſeth filium Ionathæ filii Saul,cui reſtituit omnes agros Saul: & dixit ei. Reſtituã tibi omnes agros Saul patris tui, & tu comedes panem ſemper in menſa mea, & ſic Dauid fecit ei bonum. Cum autem vt legimus in eodem lib.cap.19. Miphiboſeth defenderet ac iuſtificaret ſe coram Dauid de accuſatione facta contra eum a Siba ſeruo ſuo, Dauid cum poſſet confirmare donationem omnium bonorum ipſius Miphiboſeth factam Sibę,reuocauit eam per dimidium,& dixit. Tu & Siba diuidite poſſeſsiones,& ſic Dauid diuertit a malo non confirmans nocumentum illatum Miphiboſeth, ſed quadam moderatione reuocans. Hęc de partibus integralibus iuſtitię dicta ſint.

Quantum ad partes potẽtiales iuſtitiæ aduerte antequam deſcendamus ad earum conſiderationem, quòd alicuius virtutis partes potẽtiales dicuntur illi habitus, ſiue

virtutes,tali virtuti annexæ & coniunctæ, quæ ad ſecundarios actus eiuſdem virtutis ordinantur.Sicut diximus ſupra de prudentia,cui coniunguntur eubulia,& Sineſis, & Gnomi,vt partes potentiales,quoniam ſunt principia conſiliandi & iudicandi,qui ſunt ſecundarii actus prudentiæ,principalis autem eſt præcipere vt docuimus ſupra. In propoſito igitur virtutes illæ quæ coniunguntur iuſtitię,ad eliciendos ſecundarios actus iuſtitiæ,dicuntur partes potentiales iuſtitiæ.Quæ autem & quot determinatæ ſint, non eſt certa, & vniformis authorum ſententia:aliqui nanque plures, aliqui pauciores & varias aſſignantur, de quibus quoniam ſumus in diuina & Chriſtiana morali, non eſt multi faciendum, quoniam nec catholici,nec in ſacris eloquiis fundati loquũtur,ideo ſufficit nobis eos recitare.

Tu igitur aduerte ꝙ apud Ariſto.in 5.Ethic.vt docuimus in Epythomatibus noſtris ſuper ethicam,tract.3.pars potentialis iuſtitiæ eſt vnica,quæ grȩce dicitur epichia:latine ȩquitas.Quæ quid ſit,& eius obiectum, & actus videbis tu ad placitum:apud Platonem nil certi & determinati habemus. Platonici vero,qui ſibi perſuadent loqui ad mentem Platonis,varie locuti ſunt,quorum ſententias hic breuius recitabo,deinde ad alia in diuina lege firmata pertranſibo.Neque enim eſt mihi animus, ad moralia philoſophorum reuerti, ne immiſceam diuinam ac Chriſtianam puriſſimam, in fidelium doctrinis,de quibus iam me in perypathetica & academica expediui.Recitatiue igitur procedendo, aduerte ꝙ tres doctores Ethnici de his iuſtitiæ partibus locuti ſunt, ſua intelligentia ſiue ꝙ ſic ſibi ſuadebant.

Primus fuit Cicero,qui nunc perypatheticam,modo academicam,modo ſtoicam,modo ſuam imaginationem ſequitur. Hic poſuit ſex:ſunt autem.

Religio.
Pietas.
Gratia.
Obſeruantia.
Veritas.
Vindicatio.

T Religio

Religio eſt ſecundum ipſum per quam ſuperiori cuidam naturæ, quam diuinam vocamus, cultus vel cura cærimoniaque exhibetur.

Pietas eſt per quam ſanguine iunctis,patriæq; beneuolis officium,& diligens tribuitur cultus.

Gratia eſt per quam amicitiarum & beneficiorum receptorum ab altero memoria & remunerandi voluntas alterius continetur,& huic opponitur ingratitudo, ſiue ingratia,à qua & ingratus.

Obſeruantia eſt per quam homines aliqua dignitate & honore antecedentes:quodam cultu & honore veneramur, & verbis & corporis geſtu,quam dicimus reuerẽtiam. Hinc prouenit ꝙ huiuſmodi homines nuncupamus reuerendos obſeruandos colendos &c.

Veritas eſt per quam quis in verbis alteri ſe exhibet & in factis,qualis eſt,an ea dicitur verax cui opponitur mendacium & mendax. De qua veritate plene locuti ſumus in Epyth.in 4.Ethi.trac.7.

Vindicatio eſt per quam, violentia illata aut iniuria, & omnino quicquid obſcurum eſt defendendo aut vlciſcendo propulſatur.Sed aduerte ꝙ vindicatio duobus modis poteſt fieri iuſte, primo per authoritatem publice potentialis ſecundum ſententiam veri iudicis, & ſic non eſt virtus diſtincta à iuſtitia, ſed ſpecies iuſtitiæ commutatiuę, per quam commutatur damnum in damnum, iniuria in iniuriam, iuxta illud, vitam pro vita, oculum pro oculo, dentem pro dente.ex conſequenti in hoc ſenſu non eſt pars iuſtitiæ potentialis, ſed ſubiectiua. ſecundo poteſt fieri iuſte proprio motu non tamen contra legem,vt quando quis non potens aliter ſaluare ſeipſum,occidit inuadentẽ,vel qñ vindictã à iudice requirit,& ſic eſt virtus annexa iuſtitię & eius pars potentialis, in quo ſenſu exiſtimandum eſt Ciceronẽ poſuiſſe vindicationem partem iuſtitiæ potentialem.

Macrobius autem ſeptem aſſignat.ſunt autem,

Innocentia.

Religio.

Pietas.

Amicitia.

Amicitia.

Concordia.

Affectus ſiue beneuolentia.

Humanitas.

Tu tamen aduerte ꝙ Macrobius potius videtur aſſignaſſe quæ continentur ſub duabus partibus iuſtitię integralibus, quas diximus eſſe declinare a malo,& agere bonum, quàm partes potentiales ſolas iuſtitiæ,quod ſic declaratur.

Innocentia importat non nocere,vel non inferre nocumentum proximo.Hoc autem diximus ſignari per declinare à malo. Nam cum iuſtitia ſit ad alterum, ille ſecundum iuſtitiam diuertit à malo,qui non nocet proximo.

Quòd autem alia ſex contineantur ſub agere bonum ad alterum ſic declaratur,tribus modis agere poſſumus bonum erga alterum,primo erga ſuperiores,ſecundo erga æquales, tertio erga inferiores.

Si primo modo,eis deſignatur religio erga Deum,& pietas erga parentes.

Si ſecundo modo,eis deſignatur amicitia in exteriori conuictu,vt docuimus in 4.& in 8.& in 9.Ethicorum.Et cōcordia per quam ſignificatur vnio ſiue conformitas voluntatū intendentium bonum proximi,quam ſupra in trac.de charitate diximus oriri à charitate.

Si tertio modo, eis deſignatur beneuolentia, qua nobis placuit inferiorum bona augere,& humanitas qua ſubuenimus eorum defectibus & indigentiis. Humanum enim dicimus eum,qui erga hominem amoris & miſerationis ſeruat effectum.

Andronicus vero græcus nouem aſſignat,quæ ſunt,

Liberalitas.

Benignitas.

Vindicatiua.

Eugnómoſina.

Euſebia.

Eucariſtia.

Sanctitas.

Bona commutatio.

Legis poſitiua.

Sed aduerte quod nec Andronicus meras partes iuſtitiæ potētiales aſſignat, imo aliquas ponit vt ſubiectiuas, ſicut eſt bona cõmutatio, & legis poſitiua. Reliq; vero ad partes potentiales ſpectant. Quoniam dicunt virtutes iuſtitiæ annexas, vt ſunt ad alterum. Quid autem ſit vnaquaque earum ſecundum Adronicum aduerte hinc.

Liberalitas eſt quã quis ſua alteri impartitur libere & delectabiliter vt oportet, & gratia laudabilis finis, & de ea diffuſe pertractauimus in Epytoma.in.4. Ethico. tract.1.cap.1.&.2.

Benignitas eſt habitus voluntarie benefactiuus. Vnde benignum eum dicimus, qui ſponte paratus eſt ad bene faciendum alteris, & dulcis ad colloquendum.

Vindicatiua eſt iuſta nocumenti & iniuriæ propulſio non propria authoritate, ſed vt lex diſpoſuit.

Eugnomoſina eſt bona ſentẽtia in his quæ particulariter agenda ſunt, & non ſunt in lege deciſa. Vnde dicitur quaſi bona Gnomi. Quid autem ſit Gnomi, diximus in trac. de prudentia. Require ſupra, & aduerte quòd apud Andronicum Eugnomoſina eſt voluntaria iuſtificatio, eo quòd homo non ſecundum legem ſcriptam in caſu particulari à lege indeciſo, ſed iuxta arbitrium ſuum iuſtitiam ſeruat.

Euſebia quę interpretatur bonus cultus, ſecundum Andronicum eſt ſcientia diuini famulatus, & eſt idem quod religio.

Euchariſtia eſt bona gratia.

Sanctitas ſecundum Andronicum eſt virtus faciens homines fideles & ſeruantes ea, quæ apud Deum ſunt iuſta.

Diuus autem Dionyſius li. de diui. no. cap.12. inquit. Sanctitas eſt ab omni immunditia libera & perfecta, & omnino immaculata mundítia. Hic prouenit ſanctus.i. purus & immaculatus, & ſanctificatio, quę ſignificat munditiam à peccato vel confirmationem in bonum, vel dedicationem diuino cultui.

Bona commutatio, quæ ſecundum Andronicum ad iuſtitiam particularem ſpectat, eſt uirtus in commutationibus

iuſti-

iuſtitiam ſeruans atque cuſtodiens.

Legis poſitiua quæ ſecundum Andronicum ad iuſtitiam legalem ſpectat, eſt ſcientia commutationum politicarum, quæ communitatem ſiue rempub.concernunt. Hæc de partibus iuſtitiæ dicta ſint.

Caput Quintum.

IN cap. quinto agendum eſt de iniuſtitia contraria iuſtitiæ, & hic ſex pertractanda eſſent, primo quid ſit, ſecundo quot modis ſumitur, tertio ſecundum quod opus iniuſtum fit homo iniuſtus, quarto ſi omne pati iniuſtum eſt inuoluntarium, quinto ſi in diſtributionibus bonorum, diſtribuens alicui plus præter dignitatem & merita, facit iniuſtitiam, vel ille qui plus recipit quàm ſit dignus, ſexto ſi iniuſtitia ex genere ſuo eſt peccatum mortale.

Verum quia primum & ſecundum reſoluimus in Epythoma. in.5.Ethic.tract.1.vbi de iuſtitia & iniuſtitia legali quam diximus generalem, & de iuſtitia & iniuſtitia particulari diſtincta in commutatiuam & diſtributiuam pertractauimus. Nec diſcordant ab his quæ doctores Theologi doctrinales pertractant, præcipue Diuus Tho. ideo vide quę illic pertractauimus, & tibi ſufficient.

Similiter tertium & quartum & quintum, reſoluimus in eodem lib.5.tracta.2.ca.3.&.4.nec quid noui addendum occurrit, ideo vide illic. Nam Ariſto. doctrina in his concordat diuinæ & Chriſtianæ.

Quantum ad ſextum vt ſcias quando iniuſtitia eſt peccatum mortale, & quando non, aduerte quod poteſt fieri iniuſtitia proximo tribus modis. Primo ex ignorantia facti ſimpliciter & non ex ignorantia iuris. (Quid ſit ignorantia, & quot modis dicatur, & quæ excuſat & quę non, iam pertractauimus in.3. libro Ethicorum in Epythoma. tract. 1. cap.1.& tu vide illic, quoniam concordant diuinæ ac Chriſtianæ legi atque doctrinæ Theologi.)

Secũdo fit iniuſtitia proximo in paruis, ex quibus nõ euidens infertur ei nocumentum neque in re neque in fama

neque in perſona.

Tertio fit iniuſtitia proximo aut ex ignorantia iuris, aut ex propoſito, & in eo ex quo euidens detrimentū procedit.

Primo modo non eſt mortale, ſed dignum venia, quoniā ignorantia facti ſimpliciter excuſat à peccato, eſt.n. penitus inuoluntaria, cuius ſignum eſt vt dicit Ariſtot. in.3. Ethico. quod factum poſtquam cognoſcitur factum, inducit triſtitiam & pœnitudinem in operante, ita quod ſi cognouiſſet nullo modo illud egiſſet, ſicut qui nocte obuians patri ſuo incognito, credens non eſſe patrem, ſed inimicum occidit eum. Omne autem peccatum aliquo modo voluntarium eſt, ergo conſtat huiuſmodi iniuſtitiam non eſſe peccatum mortale. Vnde & Ariſtote. in.3. Ethicorum inquit. Quicunque non ſolum ignorantes, ſed etiam propter ignorantiā peccāt ſcilicet ignorātia facti venialia ſunt.

Secundo modo niſi adſit male intentionis deliberata nequitia non eſt peccatum mortale. Nam qui in paruis facit iniuſtitiam, puta qui Petro furatur pomum, licet deficiat à perfecta ratione iuſtitiæ qua prohibetur omnino rapi alienū, tñ exiſtimari poteſt id non eſſe penitus contra uolūtatē patientis, quoniam non euidenter læditur, ideó impium eſſet iudicare de mortali. Dixi niſi adſit male &c. quoniam eo caſu, licet in paruo offenderit, tamen ex intentione propoſuerat data facultate offendere in magno, ideo iudicandū eſt de mortali ex actu interiori malo.

Deus.n.1.ad Cor. reſpicit. Vnde Iſaiæ ca.1. Lauamini, mundi eſtote. Auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis.

Tertio modo eſt peccatum mortale, quoniam agit contra prçceptum diuinæ legis, nam qui tali modo iniuſtitiam contra proximum operatur reducitur vel ad furtum vel ad homicidium vel ad mœchiam &c. prçterea quod contrariatur charitati quæ eſt vita animæ, vt declaratum eſt in primo tract. eſt peccatum mortale quoniam priuat animam vita gratiæ. ſed qui ſic agit iniuſtitiam, contrariatur charitati. Prohibet enim charitas lędi proximū cū euidēti nocumēto ergo eſt peccatū mortale. Hæc de preſenti cap. dicta ſint.

Caput Sextum.

IN cap.6.pertractandum eſt ac reſoluendum eſt hoc dubium,circa quod quam plures laborant,& eſt hoc. Vtrũ creator humani generis ly iuſte genus humanũ gubernet,& hic tria agenda ſunt,primo diſtinguemus de iuſte. ſecundo reſpondebimus quæſito.tertio formabimus quinque argumenta & ſoluemus, quibus videtur infringi Dei iuſtitia in diſpoſitione & regimine humani generis, quæ proculdubio fortia ſunt,ac propterea vt inquit Dauid in Pſal.Mei autem moti ſunt pedes,pene effuſi ſunt greſſus mei.

Quantum ad primũ aduerte ꝙ iuſte poteſt tripliciter exponi,primo iuſte.id eſt,vt debet & tenet̃ ſiue obligatur, vt ſit ſenſus ly.Vtrum deus hominem gubernet iuſte, ideſt vt debet & obligatur gubernare,ſecundo iuſte,ideſt ęqualiter, vt ſit ſenſus.Vtrum Deus hominem gubernet æqualiter,ſcilicet præmiando & damnando, ita ꝙ quantum fuerit meritum,tantum & pręmium,& quanta culpa,tanta & pœna.tertio iuſte,ideſt vt decens eſt ipſi Deo,& conuenit ipſi homini,& hoc generaliter eſt dicere iuſte,ideſt ſicut Deus vult.

Et aduerte ꝙ iſti tres modi famoſi ac vſitati ſunt apud diuinos doctores, & communiter de iuſto regimine loquentes. Vnde de primo modo loquitur Anſelmus de veritate cap.12.dicens. Duo ſunt neceſſaria voluntati ad iuſtitiam, ſcilicet velle quod debet,& nolle quod non debet.in Proſologion,cap.10.inquit.Denique quod non iuſte fit, non debet fieri,& quod non debet fieri,non iuſte fit.de ſecundo autem modo ,loquuntur communiter homines de iudicibus iuſtis,appellant enim iuſtos iudices,quia adęquant præmia meritis,pœnas culpis,damna lucris. De tertio modo loquitur Anſelmus in Proſologium cap.11.dicens. Vere vniuerſæ viæ domini miſericordia & veritas, & tamen iuſtus dominus in omnibus viis ſuis,& vtique ſine repugnantia,quia quos vis punire,non eſt iuſtum ſaluari, & quibus vis parcere, non eſt iuſtum damnari. Nam illud ſolum eſt iuſtum quod vis,& non iuſtum quod non vis. Igitur ſecundum An

ſelmum hoc tertio modo Deum velle hoc, & hoc eſſe iuſtū conuertuntur.

Quantum ad ſecundum pro deciſione dubii ponuntur tres concluſiones.

Prima, Deus in his quæ promiſit & lege ſtatuit gubernat hominem iuſte primo modo, id eſt vt debet, eo ꝙ non ex ſuperioris authoritate nec alterius lege, ſed ſua bonitate vt ita dicam ſe debitorem homini conſtituit in his quæ promiſit, puta quando punit hominem pro culpa, & præmiat pro merito, & dat gratiam diſpoſito, & ſubtrahit à peccante, probatur, Deus fidelis eſt abſque vlla iniquitate, ergo in promiſſis hominem non fallit, ergo in his regit eum vt debet, & ſe quodammodo obligatum fecit. Et hanc iuſtitiā Deus ipſe in ſacris eloquiis manifeſtat, reprehendens accuſantes, eum de iniuſtitia, quaſi ꝙ non regat hominem vt debet in promiſſis. Vnde Ezechielis cap. 18. inquit dominus. Dixiſtis: non eſt æqua via domini. Audite ergo domus iſrael. Nōquid via mea non eſt æqua, & non magis viæ veſtræ prauæ ſunt? Cum enim auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua, & fecerit iniquitatem, morietur in ea. In iniuſtitia quam operatus eſt morietur. Et cum auerterit ſe impius ab impietate ſua quā operatus eſt, & fecerit iudicium & iuſtitiam, ipſe animam ſuam viuificabit. Nunquid ergo non eſt æqua via domini: & non magis viæ veſtræ prauæ ſunt? Et Paulus ad Roma. cap. 4. loqens de fide Abraam qua Deo promittenti credidit, inquit. In repromiſſione etiam Dei non heſitauit diffidentia, ſed cōfortatus eſt fide, dans gloriam Deo. Pleniſſime ſciens, quia quęcunq; promiſſit Deus, potēs eſt facere. Et ad Titum cap. primo inquit, ſecundum ſpem vitæ eternæ quam promiſit qui non mentitur Deus. Conſtat ergo ꝙ in his quæ promiſit Deus homini iuſte ſecundum primum ſenſum gubernat ipſum. In his autem quæ promiſit, non iuſte ſecundum primum ſenſum, ſed iuxta tertium, vt declarabimus gubernat, vt quando mundum creauit, quando homini tales quales nunc habemus leges condidit, quando talia vt nunc habemus ſacramenta media ad ſalutem inſtituit. Ad hæc enim nulla promiſſione prius facta tenebatur, ſed mera voluntate

lũtate adiũcta ſapiétię ſuę ſic voluit:ex cõſequẽti ſic decuit.

Secunda concluſio Deus in prẹmiando iuſtum, & puniẽdo peccatorem, non gubernat hominem iuſte. Secundo modo, probatur, Deus prẹmiat vltra condignum & punit citra demeritum, ergo non adæquat præmium merito, nec pœnam culpæ, ergo nõ gubernat hominem in hoc iuſte in ſecundo ſenſu. Conſequentia patet ex declaratione facta de iuſte pro ſecũdo ſenſu Antecedẽs aũt patet ex doctrina Pauli ad Rom.cap.8. vbi inquit. Exiſtimo enim quòd nõ ſunt condignę paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. & Iſaias cap,64. Oculus nõ vidit deus abſque te, quæ præparaſti expectantibus te, & infra. Facti ſumus vt immundi omnes, ſcilicet reſpectu Dei, & quaſi pãnus menſtruatæ omnes iuſtitiæ noſtræ. i. opera noſtra bona, Quod & confirmat Diuus Augu. de Agone Chriſti dicens, Humana iuſtitia diuinæ iuſtitiæ comparata, iniuſtitia eſt, quia & lucerna in tenebris fulgere cernitur, ſed in ſolis radium poſita tenebratur. Cum igitur opera noſtra comparata celſitudini illius æterni præmii, ſint velut immunda, conſtat quòd vltra condignũ nos præmiat. Quod autem citra demerita hominem puniat, patet ex Pſalmo Dauit. Non ſecundum peccata noſtra fecit nobis, neque ſecundum iniquitates noſtras retribuit nobis. Præterea ſi puniret ęquando pœnam culpæ non in omni operé Dei eſſet meſericordia & veritas, quoniam illic tantum eſſet omnimoda iuſtitia, ſed id contradicit ſacræ ſcripturæ. Vnde Dauid. Omnes viæ eius miſericordia & veritas. Item, Miſerationes eius, ſuper omnia opera eius,

Tertia concluſio, Deus genus humanum & totum vniuerſum iuſte in tertio ſenſu gubernat, quoniam ſicút decet, ſapientiam ſuam, & ſicut hòmini ac toti creaturæ conuenit, nam Deus optimus ſapientia ſua omnia creauit, Pſalmus, Omnia in ſapientia feciſti, impleta eſt terra poſſeſſione tua. Et Ieremias ca.51. Præparaſti orbem ſapientia tua. & de hómine dicitur Sapientiæ cap.9. ſapientia tua conſtituiſti hòminem, ergo ſapienter.i. vt decet & conuenit gubernat hóminem & cuncta creata. Vnde Sapientiæ cap.14. Tua antẽ

parte prouidentia gubernat omnia. Et confirmatur per Diuũ Auguſt. in lib. primo de libero arbitrio, cap.4. vbi inquit. Optime de Deo exiſtimare, veriſſimum eſt pietatis exordium. Nec quiſquam de Deo optime exiſtimat, qui non eum omnipotentem, atque ex nulla parte mutabilem credit bonorum omnium creatorem, & quibus ipſe præſtantior eſt. Rectorem quoque iuſtiſſimum eorum omnium quæ creauit. Eſt ergo omnium creator, & rector iuſtiſſimus, ex conſequenti hominum genus iuſte. i. ut decet gubernat. Nec quis poteſt eum de peccato, nec iniuſtitia arguere. Et in hoc conſonat tota ſcriptura ſacra.

Quantum ad tertium aduerte quòd contra determinationem factam quinque inſurgunt dubia, quibus non modo uulgares, ſed & viri ſapientes adeo inuoluuntur quòd niſi cum ingenti difficultate ſe liberant, vt diuinam iuſtitiam erga hominum genus ſuſtineant & conſeruent.

Primum eſt de tribulatione bonorum, & proſperitate malorum.

Secundum eſt de unione animæ intellectiuę incorruptibilis, cum humano corpore corroptibili.

Tertium eſt de fine ad quem Deus hominem creauit, quem fides tenet eſſe beatitudinem æternam.

Quartum eſt de actibus humanis leberis, pro ſeruanda hominis libertate.

Quintum eſt de Chriſtiana fide, quam ſolã tenet eccleſia catholica eſſe medium ſalutis, ita quòd in nulla alia ſecta ſaluari poſſumus.

Antequam deueniam ad perſcrutationem & reſolutionę præpoſitorum, aduerte ꝙ omni timore procedendum eſt in his, quæ noſtri intellectus facultatem ſuperant, præcipue quę Deus forte in noſtri maius meritum, ſecreta apud ſe retinuit, inter quę reputo propoſita dubia. Nam quæ naturales cauſas habent, determinare poſſumus, ut propter quid in vere producuntur frondes & flores, in autumno matureſcũt vuę. Quę autem a diuina ſapientia tantum adiuncta voluntate proueniunt, comprehendere non poſſumus, niſi inſtruamur diuinis eloquiis, & rationabili ac perſuaſibili diſcurſu.

ſcurſu. Vnde Paulus admirans inquit ad Ro. cap.11. Conclusit enim Deus omnia in credulitate vt omnium miſereatur. O altitudo diuitiarū ſapiētiæ & ſcientiæ Dei quam incōprehenſibilia ſunt iudicia eius & inueſtigabiles viæ eius. Quis enim cognouit ſenſum domini, aut quis conſiliarius eius fuit? Non ergo mirum ſi in prępoſitis dubiis humanā mentem rationibus noſtris perfecte quietare non valebimus.

Quantum ad primum dubium ſic procedemus, primo proponentur dicta ſanctorum ac prophetarum, in quibus in propoſito dubio, videntur Deum arguere de iniuſtitia. Præcipui autem ſunt.

Iob.
Hieremias.
Dauit.
Malachias.
Abacuch.

Iob quidem cap. 22. ſic petit, & Deum quaſi increpans interrogat. Quare ergo impii viuunt ſubleuati confortatique diuitiis? ſemen eorum permanet coram eis, propinquorum turba & neptium coram eis. Domus eorum ſecuræ ſunt & paratę, & non eſt virga.i.flagellum Dei ſuper illos. Bos eorum concepit, & non abortiuit, vacca peperit, & non eſt priuata fetu ſuo, egrediuntur quaſi greges paruuli eorum, & infantes eorum exultant luſibus. Tenent tympanum & cytharam, & gaudent ad ſonitum organi. Ducunt in bonis dies ſuos, & in puncto ad inferna deſcendunt qui dixerunt Deo. Recede a nobis, & ſcientiam viarum tuarum nolumus. Quis eſt omnipotens vt ſeruiamus ei? Et quid nobis proderit, ſi orauerimus illum?

Hieremias autem cap.12.ſic inquit. Iuſtus quidem tu es domine, ſi diſputem tecum. Verum tamen iuſta loquar ad te. Quare via impiorum proſperatur, bene eſt omnibus qui præuaricantur & inique agunt? Plantaſti eos, & radicē miſerunt, proficiunt & faciunt fructum. Prope es tu ori eorum, & longe a renibus eorum. Et tu domine noſti me, vidiſti me, & probaſti cor meum tecum, quaſi dicat, &

ego cum bene viuam, & ſit cor meum tecum, tribulor a malis, ergo non videris iuſte agere.

Dauid in pſal. zelaui ſuper iniquos pacem peccatorum vi dens, quia non eſt reſpectus morti eorum, & firmamentum in plaga eorum. In labore hominum non ſunt, & cum hominibus non flagellantur, ideo tenuit eos ſuperbia. & ſub infert. Et dixi, ergo ſine cauſa iuſtificaui cor meum, & laui inter innocentes manus meas.

Malachias cap. 2. Omnis qui facit malum, bonus eſt in cõſpectu domini, & tales ei placent. Aut certe vbi eſt Deus iudicii? & cap. 3. Vanus eſt omnis qui ſeruit Deo, & quod emolomẽtũ, quare cuſtodiuimus præcepta eius, & quare ambulauimus triſtes coram domino exercituum? Ergo nunc beatos dicimus arrogantes, ſiquidem ędificati ſunt facientes impietatem, & temptauerunt Deum, & ſalui facti ſunt.

Abachuc cap. 1. clamat, Quare oſtendiſti mihi iniquitatẽ & laborem, videre prædam & iniuſtitiam contra me, quare reſpicis cõtemptores & taces cõculcante impio iuſtiorem ſe? Quare non reſpicis ſuper inique agentes, & taces deuorante impio iuſtorem ſe?

Recitatis ſanctorum prophetarum lamentationibus, pro reſolutione huius dubii in qua cum Dei auxilio intẽdimus defenſare eius iuſtitiam in regimine generis humani, duo agenda ſunt, primo probabitur quatuor rationibus, ꝙ Deus glorioſus iuſte permittit bonos pro hac vita affligi, & malos proſperare, ſecundo declaranda ſunt ſanctorũ dicta quæ oppoſitum videntur ſonare, vt ſcias in quo ſenſu intelligenda ſunt.

Prima igitur ratio dicitur proportionis, ſed antequam deducamus eam aduerte duo ut fundamenta.

Primo ſicut Deus iuſto conſtituit pręmium proportionatum merito pro alia vita, quoniam qui bona fecerunt, ibũt in reſurrectionẽ vitæ, ſic peccatori pœnam proportionatam demerito, quoniam qui mala fecerunt, ibunt in reſurrectionem iudicii, ſcilicet condemnatiui, ſed pręmium iuſti eſſentiale pro alia vita eſt æternum, ex conſequenti infinitum extenſiue eo quod cauſatur ab actione meritoria, cuius princi

pium

pium eſt anima ſub gratia & charitate, quæ licet in ſe ſint qualitate creatæ & finitæ, tamen in quantum ſunt vnitiuæ animæ humanæ cum Deo infinito, dicuntur eſſe radices & principia præmii æterni infiniti. Et hinc prouenit ꝙ iuſtus in beatitudine efficitur Deiformis. Nam ſic Deus eſt ex ſe beatus, & æternus, & ſtabilis, & indeficiens, ſic & iuſtus ex Dei gratia animæ infuſa efficitur beatus, eternus, ſtabilis, & indeficiens. Ex oppoſito etiam pœna peccatoris in alia vita eſt æterna & infinita extenſione, eo ꝙ cauſatur ex peccato mortali, cuius principium eſt anima extra gratiā, agens contra legem Dei. Quod quidem peccatum licet vt procedit a voluntate creata & finita, ſit actus finitus & temporalis, tamen vt facit animam ſe auertere à Deo bono infinito, efficitur actus infinitus demeritorie, & ideo ſibi correſpondet pœna æterna, per quā peccator efficitur demoniformis in damnatione. Nam ſicut demon ex peccato ſuo cruciatur in æternum, indeficienter, irreuocabiliter ſine ſpe, ſic & peccator.

Secundo, ſicut Deus pro hac vita diſpoſuit peccatori præmium aliquod accidentale proportionatum alicui bono operi, quod operatur peccator ſine gratia, ita diſpoſuit iuſto pœnam aliquam proportionatam alicui demerito, in quo cadit iuſtus pro hac vita. Vnde aduerte in alia vita iuſtum & peccatorem in nullo conuenire, Luce cap. 16. Inter nos & vos Chaos magnum firmatum eſt. Peccator enim in nullo gaudebit, & iuſtus in nullo triſtabitur. In hac autem vita in aliquo conueniunt, quoniam ſicut iuſtus operatur bonum meritorium ex gratia, ſic peccator operatur aliquando bonum, licet non ex gratia. Item ſicut peccator operatur malū mortaliter, ſic & iuſtus operatur aliquando malum ſaltem venialiter. Inquantum ergo pro hac vita conueniunt. Deus proportionaliter eos punit & præmiat temporaliter. Nam ſicut peccatum veniale eſt finitum, eo ꝙ nō priuat hominem gratia, ſic actus bonus elicitus ſine gratia eſt finitus, quia non procedit ex gratia quæ vnit animam bono infinito, & propterea Deus iuſte præmiat peccatorem temporaliter pro aliquo bono actu, & iuſte punit iuſtum pro aliquo peccato ſuo

ſaltem veniali.

His igitur ſuppoſitis,ſic deducit ratio; ſicut ſe habet præmium æternum ad meritum,& pœna æterna ad demeritum, quod prouenit ex peccato mortali pro alia vita; ita ſe habet proſperitas temporalis ad actum bonum factum ſine gratia, & tribulatio temporalis ad actum malum ſed venialem,ſed diuina iuſtitia pro alia uita iuſtiſſime dat promerito præmium ęternum;&pro demerito pœnā ęternam, ergo in hac vita iuſtiſſime dat peccatori pro actu aliquo ſuo bono proſperitatem temporalem , & iuſto pro aliquo actu malo veniali tribulationem temporalem. Hæc ſit prima ratio, quæ confirmaturdicto ſeruatoris Lucę ca.16. Recordare fili quia recepiſti bona in vita tua, & Lazarus ſimiliter mala. Vbi exponens Diuus Gregorius inquit.Mala Lazari purgauit ignis inopiæ, & bona diuitis remunerauit felicitas tranſeuntis vitæ.

Secuuda ratio dicitur directionis, quoniam deus per tribulationes ſapienter dirigit iuſtum ad beatum finem. Pro cuius notitia pręponitur hoc fundamentum cum ſententia doctorum conceſſum , & ipſa experientia firmatum. Quicunque vult finem prius parat media, quibus conſequatur finem, aliter imprudenter ſe habet,ſicut ſeruator noſter Lucæ cap.14. exemplo agregie declarat dicens. Quis ex vobis volens turrim ædificare, non ne prius ſedens computat ſumptus qui neceſſarii ſunt, ſi habeat ad perficiendum; ne poſtquam poſuerit fundamentum & non potuerit perficere, omnes qui vident incipiant illudere ei dicentes, quia hic homo cœpit ædificare, & non potuit conſumare. Aut quis rex iturus committere bellum aduerſus alium regem, non ſedens prius cogitat poſſit cum decem milibus occurrere ei, qui cum viginti milibus venit ad ſe? Alioquin adhuc illo longe agente, legationem mittens rogat ea quæ pacis ſunt. Poſito hoc fundamento arguitur ſic, Deus vult iuſto pro alia vita felicitatem æternam, ergo prius diſponit media quibus illam conſequatur. Media autem ſunt eleuatio mentis in Deum, remotio quo ad effectum a terrenis & adhærere cæleſtibus. Sed hæc non poſ-

ſunt

ſunt a iuſto haberi ſi proſpere viuat ſi omnia ſibi abundant. Conſtat enim ex anima & corpore,& quæ ſunt delectabilia corpori, aggrauant & deprimunt animam. Vnde Sapientiæ cap.9.Corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit ſenſum multa cogitantem. Ratio autem vt inquit Ariſtote. in decimo Ethicorum ſemper deprecatur ad optima. Ergo propter repugnantiam quam habent bona corporis ad bona animæ ſumme difficile eſt iuſtum dirigi & ordinari ad beatitudinem æternam quę eſt bonum animæ,per proſperitatem temporalem quæ eſt bonum corporis: non ergo poteſt vtrunque poſſidere. Propterea inquit ſeruator de deuite ſepulto in inferno,Lucæ.16.Recordare fili quia recepiſti bona in vita tua, quaſi dicat, ſufficit tibi ex diuina iuſtitia. Conſtat igitur quòd ex quo Deus iuſtum dirigit ſapienter in felicitatem ęternam per priuationem bonorum temporalium, iuſtus ac ſapiens prouiſor agnoſcitur. Nec debet iuſtus in hoc conqueri, ꝙ ſi conqueritur & ex propoſito triſtatur, non eſt iuſtus, nec amat media ſalutis ſuæ. Et hæc eſt doctrina Diui Dionyſii in libro de diuin. nomi. capi. 8. vbi inquit. At dixerit quiſpiam, non eſſe iuſtitiæ ꝙ viri ſancti ſine adiutorio dimittuntur à peſſimis conteri: & dicendum ꝙ ſi terrena quæ carnalibus ſtudio ſunt, diligunt hi quos ſanctos appellant, à diuino amore prorſus ceciderunt, & neſcio quo pacto ſancti appellari poſſunt, qui veraciter amabilia ac diuina, iniuriis afficiunt, dum eis quæ neque amari,neque haberi in ſtudio merentur minus certe honeſte componuntur. Sin autem quæ veræ ſunt amant, lętari conuenit eis qui aliqua cupiunt, quando fruuntur optatis.An vero non tunc magis propinquant angelicis virtutibus cum præ diuinorum deſiderio pro viribus ab omni carnalium affectione diſcedunt, ſed ad hæc viriliter exercentur,dum preſſuras & varios caſus, honeſti gratia tolerant. Itaque vt verum dixerim hoc magis eſt diuinæ iuſtitiæ proprium, nequaquam mulcere neque eneruare optimorum quorumcunque maſculum ſenſum largitione carnalium, ſub illis inflexibili pręclaroque ſtatu ſolidare.

Tertia

Tertia ratio dicitur exercitationis circa morales virtutes; pro cuius notitia præpono tria.

Primo quod media ad felicitatem æternam ſunt opera virtutum moralium, modo ſint connexæ virtutibus theologicis, ſcilicet fidei ſpei & charitati, neceſſe eſt enim fidelē beatificandum eſſe temperatum fortem, iuſtum, & prudentem, mitem, miſericordem, humilem, pacificum &c.

Secundo quod virtutes morales cauſantur in nobis ex frequentatis actibus. Homo namque iuſta agendo efficitur iuſtus, aggrediendo ardua efficitur fortis, & reſiſtendo concupiſentiis tēperatus. & de hoc ad plenum pertractauimus in. 2 Ethicorum, tracta. 1. cap. 1.

Tertio licet reſpectu virtutis Theologicæ, aliquando vnicus actus elicitus bonus tota virtute & toto conatu, diſponat animam ad recipiendum charitatem & gratiam, quæ à Deo ſolo infunditur, tamen vnicus actus moralis bonus non ſufficit ad diſponendum hominem, & cauſandum in eo virtutem moralem: ideo eſt neceſſe ex frequentatis actibus eam generari. Nam ad mentem Ariſto. & duce experientia, ſicut una irundo non facit ver, nec ſicut dies vna calida facit ęſtatem, ſic nec vnus actus bonus generat habitum virtutis. Ad hoc autem quod homo frequentet actus bonos, & in illis perſeueret, longum requiritur tempus.

His ſuppoſitis ratio ſic deducitur: ſi iuſtus debet beatificari, oportet ipſum acquirere ac operari ſecundum virtutes morales, quoniam ſunt media ad ſalutem, ſed eas acquirere non poteſt niſi frequentatis actibus. inter omnes virtutes neceſſaria eſt ei miſericordia & patientia ex doctrina Chriſti, quoniam Matth. cap. 5. Beati miſericordes; quoniam miſericordiam conſequentur, & Lucæ cap. 21. In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. Tales autem virtutes nō niſi per aduerſam fortunam acquiruntur, nam qui mala perpeſſi ſunt diſcunt miſereri, & patientia aduerſis acquiritur & firmatur. Oportet ergo iuſtum tribulationibus probari, vt virtuoſe viuat. Et hæc eſt doctrina ſacræ ſcripturæ & ſanctorum. vnde Thobiæ cap. 12. Quia acceptus eras coram domino neceſſe fuit vt temptatio probaret te; & Iob. cap. 5.

Bea-

Beatus qui corripitur à domino.& eccleſiaſtici cap.27.vaſa figuli probat fornax & homines iuſtos tẽptatio tribulatiõnis.& Paulus.2.ad Timo.ca.3.&omnes qui pie volunt viuere in Chriſto Ieſu,perſecutionem patientur, mali autẽ homines & ſeductores proficiẽt in pęnis errantes, & in errorẽ mittẽtes.& Di. Aug.cõtra Fauſtũ iquit, nullvs hominũ ſic iuſtitia prædictus eſt, cui non ſit neceſſaria tribulationis tẽptatio,vel ad proficiendã virtutem, vel confirmandam ſeu approbandã. Quarta ratio dicitur præſeruationis,eo ꝙ tribulationes præſeruant iuſtum à malo culpę,& Dei offenſa. pro cuius notitia aduerte duo,primo ꝙ Deus ſe habet ad iuſtum vt pater ad filium, & ad peccatorem præcipue induratum vt dominus ad ſeruum.Pater autem ita regit filium ꝙ non permittit ipſum operari pro libito ſui appetitus,ſed iuxta lęgem quam ſibi ſtatuit.Quod ſi aliter operatur; corrigit & flagellat,ſicq; omnẽ filii operationem ordinat ad eius bonum.Reſpectu autem ſerui, nõ curat omnem eius actionem ſed ſolum prout cedit in bonũ familiæ,vt ſeruire in domo,eſſe fidelem,eſſe vtilem, nõ ocioſum &c.In aliis autem agit ſeruus vt ſibi liber. Sic in propoſito Deus omnem iuſti actionem ordinat in bonum ſuum,quoniam ſecundũ Paulum ad Ro.cap.8.Diligentibus Deũ omnia cooperantur in bonũ,peccatores autẽ præcipue quos nouit obſtinatos, non ſic regit, ſed proiicit à ſe, vt inquit Hieremias in oratione, ſed proiiciens repuliſti nos,iratus es contra nos vehementer, & permittit eos cadere in deſideriis & paſſionibus vt bruta. Sicque ſe habet ad eos, vt medicus ad infirmum de cuius ſalute deſperat, quem appetitui ſuo relinquit, & hæc eſt Pauli doctrina ad hebræos cap.12. vbi inquit.Obliti eſtis conſolationis, quæ vobis tanquam filiis loquitur dicens, fili mi noli negligere diſciplinam domini, neque fatigeris dum ab eo argueris.Quem enim diligit dominus caſtigat, flagellat autem omnem filium quem recipit. In diſciplina perſeuerate. Tanquam filiis offert ſe Deus. Quis enim filius,quem non corripit pater? Quod ſi extra diſciplinam eſtis, cuius participes facti ſunt omnes, ergo adulteri & non filii eſtis. Deinde patres quidẽ

carnis noſtræ eruditores habuimus, & reuerebamur eos. Non multo magis obtemperabimus patri ſpirituum, id eſt Deo & viuemus? Et illi quidem in tempore paucorum dierum ſecundum voluntatem ſuam erudiebant nos, hic autē ad id quod vtile eſt in recipiendo ſanctificationem eius. Omnis autem diſciplina in præſenti quidem non videtur eſſe gaudii, ſed mœroris, poſtea autem fructum pacatiſſimū exercitatis per eam reddet iuſtitiæ: propter quod remiſſas manus, & ſolnta genua erigite, greſſus rectos facite pedibus veſtris, vt non claudicans quis erret, magis autem ſanetur.

Secundo aduerte, ꝙ in homine iuſto duo ſunt repugnantia, ſcilicet appetitus inferior, quem dicimus ſenſualitatem, & ratio ex appetitu inferiori inclinatur ad malum, geneſis cor ergo ſenſus & cogitatio cordis humani in malum, prona ſunt ab adoleſcentia ſua, ex ratione autē tendit in bonū, quoniam ratio ſemper deprecatur ad optima ex libro 10. Ethico. & niſi forti imperio ratio dominetur appetitui inferiori: captiuatur in lege peccati. Ad Ro. ca. 7. inquit Paulus videam aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ: captiuantē me in lege peccati. vt ergo in hoīe iuſto appetitus inferior rōni obediat ac ſubiiciatur, neceſſe eſt ipſum triſtia multa pati, ne declinet à via virtutis. Sicut & infirmo neceſſe ē aliquādo ferrū & ignem pati, ne totam corporis ſalutem perdat, vnde & prudens medicus, aquam, fructus & alia delectabilia aufert à præſentia infirmi, ne cedant ei in malum. Sic Deus glorioſus, vt conſulat iuſto in ſalutem animæ, permittit eum vexari malis præſentis vitæ vt ſalubribus medicinis. Ratione igitur præſeruationis diuina iuſtitia permittit iuſtum hic pati. Hac medicina ſaluauit ſibi Paulum, qui in 2. ad Cor. cap. 12. de ſe inquit, libenter gloriabor in infirmitatibus meis: vt inhabitet in me virtus Chriſti. propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in neceſſitatibus, in perſecutionibus, in anguſtiis pro Chriſto, cum enim infirmor tūc fortior ſum. Eſt ergo tribulatio homini iuſto ſalutaris medicina. Vnde diuus Auguſt. ſuper pſalmum 21. inquit, Intelligat homo, medicum eſſe Deum, & tribulationem medicamentum eſſe

ad

ad ſalutem, non pœnam ad damnationem. Sub medicamento poſitus vreris ſecaris, calamas, non audit medicus ad voluntatem, ſed audit ad ſanitatem.

Quantum ad ſecundum declaranda ſunt ſanctorum prophetarum dicta, quibus videntur Deum de iniuſtitia arguere, vt ſupra recitauimus, qui fuerunt.

Iob.

Dauit.

Hieremias.

Malachias.

Abacuch.

Ad illa igitur tripliciter reſpondere poſſumus.

Primo non eſt verum, malos proſperare in tota vita ſua, nec id affirmant prædicti prophetæ, nam ex ſcriptura ſacra aperte declarandū eſt malos poſt breue temporis ſpatium ex inſperato conteri, ita ꝙ ad extremam calamitatem deueniunt, vitamq; miſerrime terminant. Vnde Dauid in pſalmo poſt lamentationem ſubinfert, Vidi impium exaltatum & eleuatum ſicut cedros libani, & tranſiui, & ecce non erat, quæſiui eum, & non eſt inuentus locus eius. Item ſubito defecerunt, perierunt propter iniquitatem ſuam. Vel vt ſomnum ſurgentium, imaginem ipſorum ad nihilum rediges. vt autem in ſpecie videas impios non ſemper proſperare, ſed eorum iniquitas retorquetur iuſto dei iudicio in caput ſuum, quam plura adducam ex ſacra ſcriptura exempla.

In libro iudicum ca. 1. Adoniſedech cum 7. Regibus amputaſſet manus & pedes, captúsq; fuiſſet ab iſrael, dixit. Sicut fecit, ita reddidit mihi dominus.

In libro primo regum cap. 15. Agag regi amalech dixit Samuel. Sicut fecit abſque liberis mulieres gladius tuus, ſic abſque liberis erit mater ſua inter mulieres, & in fruſta cōcidit eum Samuel in galgalis.

In libro Heſter. capit. 7. Aman in cruce quam Mardocheo parauerat, ſuſpenſus eſt. Hieremias contra Babylonē prophetans inquit. Reddite ei ſecundum opus ſuum, iuxta omnia quæ fecit, facite illi, & ſic factum videmus. Nam periit virga aſſur, & Babylon, quæ fuerat flagellum iſrael, per-

dita eſt in finem & deleta in ſęcula ſęculorum.

In libro Danielis cap.6.Qui Danieli inſidias parauerāt apud regem vt beſtiis deuorandus proiiceretur,ipſi proiecti ac deuorati ſunt in lacu leonum.

Et in eodem.Seniores accuſantes Suſannam, ipſi pro Suſanna trucidantur.

In libro primo Macha.cap.4. Andronicus in eo loco in quo Onian ſacerdotem occiderat, ipſe exutus purpura vita priuatus eſt.

Et cap.6.Impius Iaſon, qui inſepultos multos abiecerat, ipſe quoq; inſepultus abiicitur,neque patriam,neque peregrinam habens ſepulturam.

Et cap.9.Antiochus,qui plurimos trucidauerat,miſerabiliter periit.

Ex his & quam pluribus aliis tibi conſtat, ꝙ impii licet ad tēpus viuant in malitia ſua proſpere,tamē vt piſces capiūtur tēpore malo,& dū ſuadent ſibi longo tēpore gaudere bonis ſuis dicētes animæ ſuæ quod legimus Lucæ cap.12.Anima habes multa bona poſita in annos plurimos, requieſce comede,epulare,&dixit illi Deus,ſtulte animātuam hac nocte repetam à te.Quæ autem paraſti,cuius erunt?

Verū quia id nō verificatur in omnibus impiis,quoniā aliquos videmus per totā vitā peſſime agere, tamē vſque in finē vitæ ſuæ & ſucceſſorū ſuorū per multas generationes proſperare,ideo reſpondeo ſecūdo, & dico ſanctos prophetas non proferre huiuſmodi lamentationes ex ſcientia propria, ſed in perſona populi rudis & impatientis, qui contriſtatus ſtatim in querelas contra Deū prorūpit,vtpote ignorās diuinā ſcriptūra,& id quidem conſtat in Malachia. Nam verba recitata ſupra non ſunt prophetę lamētantis, ſed populi loquētis cōtra dominū. Vnde in capite ſecūdo ſic legimus.Malachiā arguentē populū,laborare feciſtis dominū in ſermonibus veſtris,& dixiſtis in quo fecimus eū laborare? In eo qđ dicitis. Omnis qui facit malū,bonus eſt in cōſpectu domini,& tales ei placēt. Similiter in cap.3. dicit Malachias. Inualuerūt ſupra me verba veſtra dicit dominus, & dixiſtis. Quid locuti ſumus cōtra dominū?Dixiſtis. Vanus eſt qui

ſeruit Deo &c. Quod ſi aliquando videatur loqui in perſona propria ſicut Iob vel Abachuc, intelligendum eſt ꝙ loquuntur ſecundũ partem ſenſitiuã, quæ refugit triſtia ſecũdũ ſenſum, quæ tamen pars ſuperior nõ refugit vt volita à Deo & ordinata ad patiẽtis ſalutẽ. In quo ſenſu & ſeruator noſter dixit Mathęi cap. 26. Triſtis eſt anima mea vſq; ad mortẽ. Spiritus quidẽ promptus eſt, caro autem infirma.

Tertio dico ꝙ cõſiderato toto prædictorũ profetarum decurſu, peracta lamatatione apertã aſſerunt reſponſionẽ, quæ ſtat in hoc. Licet impii pro hac vita nõ punirẽtur, punientur æternaliter in alia, & licet iuſti in hac vita non præmientur, præmiabũtur in alia, & id quidẽ iuſte. Nã ſi eſſet hæc vĩta tãtum, iniuſtum quidẽ videretur, quoniam ſecundũ Paulũ primæ ad Cor. c. 15. Si in hac vita tãtũ in Chriſto ſparãtes ſumus, miſerabiliores ſumus oibus hoibus uerũ quia homo ſecũdũ animã immortalis eſt, & vita præſens ad aliã cõperatur vt via ad terminum, ideo ante terminum nullus iudicari debet miſer aut fælix. Exemplum. Si duo tendant Romã cauſa dignitatis, vnus quidẽ pedeſter per aſpera & montuoſa, alter equeſter delitiis affluens, primus applicans Romæ, honoratur dignitate accepta, alter confunditur & incarceratur, profecto primum appellauimus bene fortunatum, licet in itinere iudicari potuiſſet miſer. Alterum vero miſerum atque penitus infortunatum, quem exiſtimare in itinere fælicem vulgaris hominum ſcientia potuiſſet. Sic Deus optimus docens nos iudicare, de humana ſorte in bonũ ſiue in malum, non in via, ſed in termino, loquitur per prophetas intendens comparandum eſſe præmium iuſtorum eſſentiale, pœnæ æternæ malorum, neque vult vt iudicemus ſecundum præmiũ tẽporale, quod datur impio pro aliquo bono opere vt ſupra diximus, neque iudicemus de iuſto ſecundũ pœnã tẽporalẽ, quã patitur pro hac vita pro aliquo peccato ſuo ad correctionẽ, vel vt præſeruetur à maiori malo, & quidem ꝙ hæc reſponſio ſit ad mentem prædictorum prophetarum patet infra.

Primo Iob in cap. 21. peracta lamentatione ſubiũgit, Veruntamen quia non ſunt in manu eorũ bona ſua, cõſiliũ eorum

rum longe ſit à me. Quotiens lucerna impiorum extinguetur, & ſuperueniet eis inundatio, & dolores diuidet furoris ſui, erunt ſicut paleæ ante faciem venti, & ſicut fauilla quã turbo diſpergit. Deus ſaluabit illis dolorem patris, & cum reddiderit tunc ſciet. Videbunt oculi eius interfectionem ſuam, & de furore omnipotentis bibet.

Hieremias completa lamentatione ſubiungit in cap. 13. Et diſſeminabo eos quaſi ſtipulam quæ vento raptatur in deſerto. Hæc ſors tua, parſque menſuræ tuæ à me dicit dominus, quia oblita es mei & confuſa in mendacio.

Dauit in pſalmo. Sicut oues in inferno poſiti ſunt, mors depaſcet eos. Et dominabuntur eorum iuſti in matutino, & auxilium eorum veteraſcet in inferno a gloria eorum.

Malachias cap. 3. & 4. Inducit Deum reſpondentem populo lamentanti vt ſupra recitauimus, & inquit. Conuertimini & videbitis quid ſit inter iuſtum & impium, & inter ſeruientem Deo & non ſeruientem ei. Ecce enim dies veniet ſuccenſa quaſi caminus, & erunt omnes ſuperbi & omnes facientes impietatem ſtipula, & inflammabit eos dies veniens dicit dominus exercituum, quę non derelinquet eis radicem & germen, & orietur vobis timentibus nomen meum ſol iuſtitiæ, & calcabitis impios cum fuerit cinis ſub pedibus veſtris, in die qua ego facio, dicit dominus exercituum.

Abacuc poſt lamentationem factam in primo capite veluti reſpondens in cap. 2. comminatur impiis æternum interitum multiplicans hunc terminum. Veh, vbi inquit, & reſpondit mihi dominus, & dixit. Scribe viſum, & explana eũ ſuper tabulas, vt percurrat qui legerit eum. Ecce qui incredulus eſt, non erit recta anima eius in ſemetipſo, iuſtus autem in fide ſua viuet, & quomodo vinum potantem decipit ſic erit vir ſuperbus & non decorabitur & infra. Vhe qui multiplicat non ſua, vhe qui congregat auaritiam malam, vhe qui ędificat ciuitatem in ſanguinibus & præparat vrbẽ in iniquitate. Nunquid non hæc ſunt à domino exercituũ? Laborabunt enim populi in multo igne, & gentes in vacuũ deficient.

Conſtat

Conſtat igitur ꝙ ex tribulatione iuſtorum & proſperitate impiorum non infringitur diuina iuſtitia erga genus humanum. Hæc de primo dubio dicta ſint.

Secundum dubium eſt de vnione animæ intellectiuę cũ corpore corruptibili. Tenet enim vera philoſophia & ſacra ſcriptura vt docuimus in tractatu noſtro de indeficientia animæ humanæ, animam noſtram ſortitam fuiſſe à Deo in creatione vitam inconſumptibilem corpus autem vt conſtat corruptibile eſt pluribusq; miſeriis quàm brutorũ corpora ſubiectum. Vnde & maiori difficultate enutritur & ſeruatur. Id autem non videtur conueniens animæ immortalis inſtrumentum, nec ſibi proportionatum. Decet enim formam incorruptibilem vniri corpori incorruptibili, quoniã ſicut proportionatur locus locato, ſic forma materiæ & econuerſo. videmus autem ꝙ in locatione elementorum, viliu s elementum vt terra, in loco inferiori vt pote ignobiliori locatur. Ignis autem vt dignior in loco ſuperiori, qui propinquus eſt cælo lunæ. Ergo & forma nobilior nobiliori corpori vnienda eſt, ſicut & vidimus formam cæli nobilem vniri corpori cæleſti immortali. Cum igitur humana anima ſit nobiliſſima vt pote immortalis, vt forma cæli, & intellectualis vt angelus, corpus autem noſtrum corruptibile & imbecille, nõ videtur in hoc Deum iuſte regere humanũ genus.

Pro ſolutione huius dubii inuenio quattuor reſponſiones, duas quidem falſas, & duas veras.

Prima falſa fuit Manichei qui concedens hanc in proportionem, dixit Deum non creaſſe corpus hoc noſtrum terrenum, nec ei vniſſe à principio animam intellectiuam. Sed dicit demonem illud produxiſſe. Animam vero creatam ab æterno, & ſimul cũ angelis peccaſſe, & in pœnam peccati ligatam ac demerſam fuiſſe in hoc cœnoſo corpore, propter quod dixit Manicheus hoc corpus non eſſe inſtrumentum ſed impedimentum, & carcerem animæ, trahens ad propoſitum ſuum illud Pauli ad Roma. ca.8. Infælix ego homo, quis me liberabit de carcere mortis huius? Verum hæc reſponſio veritati naturali & ſacræ ſcripturæ repugnat. Nam vt videre poteris in libro 12. Metha. tam in epythomate

quàm in quæſtionibus noſtris, demonſtratum eſt Deum eſſe cauſam omnium ſuperiorum & inferiorum, neceſſariorum & contingentium productiuam, ergo & humani corporis. & Geneſis ca. 2. Formauit Deus hominem de limo terræ. Conſtat autem quòd id nō poteſt de anima intelligi ſed de corpore, quod enim de materia corporea qualis eſt limus formatur, corpus eſt, anima autem penitus incorporea eſt, ergo &c. Patet idem ex ſcriptura. Nam propoſito quòd hominem de limo formauerat, ſtatim ſubiungit, & inſpirauit ſpiraculum uitæ, & factus eſt homo in animam uiuentem.

Secunda ſed falſa eſt eorum qui dogmatizant de homine ad mentem Platonis, inter quos inuenio Plotinum, Iamblicum, Calcidium, Apuleum, & Porphirium, & Senecam, quamuis in pluribus ſequatur Stoicorum uiam. Iſti dicunt animam noſtram uniri duplici corpori, ſcilicet ſubtili aereo incorruptibili, à quo nunquam ſeparatur, & dicūt hominem componi indiſſolubiliter ex anima & hoc ſubtili corpore, & homo ſic compoſitus inuiſibilis intangibilis eſt ſicut demon, qui apud Apuleum Platonicum in libro de dogmate Platonis eſt animal corpore aereum, animo rationale, mente paſſiuum, tempore æternum. Vltra corpus ſubtile dictum, aſſignant animæ ut inſtrumentum ſecundarium hoc corpus corruptibile & ignobile, ut in eo exerceat opera uegetatiua & ſenſitiua, quo per mortem ſpoliatur. Ad dubium ergo dicunt non requiri proportionem inter animam & hoc corpus ignobile, modo ſaluetur inter ipſam & corpus ſubtile incorruptibile, à quo non ſeparatur anima. Dicunt ergo animam iuſte unitam fuiſſe à Deo huic corpori incorruptibili ſicut formam incorruptibilem materiæ incorruptibili.

Sed & hæc reſponſio non eſt uera, quoniam repugnat ſacræ fidei, cui non ſubeſt falſum. Nam ex hac reſponſione ſequitur quòd ſi hoc corpus corruptibile, non eſt primum & per ſe inſtrumentum animæ humanæ, non ſit neceſſe hominem reſurgere, quoniam ſi homo eſt illud compoſitum eſt anima & corpore ſubtili incorruptibili, adhuc deſtructo hoc corpore corruptibili & poſito quòd nūquam reparetur,

erit

erit homo perfectus, & ſic non oportebit dare reſurrectionem. Verum Platonici, non reputant id inconueniens, unde Porphirius Platonicus ut recitat diuus Augu. in libro 22. De ciui. Dei cap. 26. dixit, Vt anima beata ſit omne corpus eſſe fugiendum. At decipitur, quoniam credit chriſtianam fidem tenere reſurrectionem fiendam in corpore corruptibili. Quod nos non dicimus ſed in incorruptibili. Vnde diuus Augu. in eodem cap. arguens Porphirium inquit. Non ergo ut beatę ſint animæ corpus eſt omne fugiendum, ſed corpus incorruptibile recipiendum, & in quo conuenientius incorruptibili corpore lętabuntur, quàm in quo corruptibili gemuerunt? Sic enim nõ in eis erit illa dira cupiditas quam poſuit ex Platone Virgilius, ubi ait. Rurſus & incipiant in corpora uelle reuerti. Sic inquam cupiditatem reuertendi ad corpora non habebunt, cum corpora in quæ reuerti cupiunt, ſecum habebunt, & ſic habebunt, ut nunquam non habeant, nunquam ea prorſus vel ad exiguum quamlibet tempus vlla morte deponant.

Et aduerte quòd hæc eſt Pauli doctrina primæ ad cor. cap. 15. ubi de reſurrectione ſic habes. Sed dicit aliquis. Quomodo reſurgunt mortui? Quali autem corpore venient? Et reſpondens Paulus inquit. Sic & reſurrectio mortuorum. Seminatur corpus in corruptione, & ſurget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate & reſurget in gloria. Seminatur in infirmitate & reſurget in uirtute. Seminatur corpus animale, ſurget corpus ſpirituale.

Tertia reſponſio quæ eſt vera ad mentem veri philoſophi ſtat in hoc. Aliqua materia exiſtimatur conueniens formæ, prout deſeruit actionibus rei cuius eſt forma. Vt ferrum reputatur conueniens materia gladii, quoniam ex ſua duritie deſeruit inciſioni, quæ eſt propria gladii actio, propter hanc enim introducitur forma gladii in ferro. Quod autem ſit corruptibile & rubiginem generans eſt præter intentionem artis, dummodo deſeruiat artifici ad finem intentum. In propoſito igitur aduerte quòd ſecundum ueram philoſophiam anima unitur corpori, ut ſuam perfectionẽ acquirat in corpore. Sua autẽ pfectio ut eſt naturę intellectualis eſt

lis eſt intelligere. Sed pro hac vita intelligere non poteſt ſine ſenſu, quoniam vt experimur omnis noſtra cognitio incipit à ſenſu. Senſus vero non poteſt naturaliter eſſe niſi in corpore elementato, & conſequenti corruptibili, eo ꝙ omnes ſenſus ſupponunt tactum vt primum, vt declaratum eſt in ſecundo de anima. Organum autem tactus, neceſſario cõponitur ex contrariis reductis ad medium, quæ ſunt calidũ frigidum humidum & ſiccũ, ergo vt anima pro hac vita perfectionem acquiret in corpore, iuſte vnita fiat corpori corruptibili. Quod vero ſit magis debile, pluribuſque miſeriis ſubiectum, quam brutorum corpora, non arguit vilitatem, imo maiorem nobilitatem. Nam quia humana complexio, magis temperata eſt, magis propinquat ad medium, & ideo facilius offenditur, facilis eſt enim declinatio à medio, ſed quam difficile eſt attingere medium.

Ad dubium ergo diceret verus philoſophus qui non contrariatur veritati fidei, ꝙ decet materiam proportionari formæ, non quidem quantum ad eſſe corruptibile vel incorruptibile, ſed quantum ad conditiones deſeruientes actionibus, propter quas forma vnitur materiæ. Has autem conditiones habet corpus humanum vt docuimus, licet ſit corruptibile. Quòd autem de cęlo arguitur, non concludit, quoniam forma cęli nõ vnitur cælo vt intelligat, ſed vt moueat & perpetuet ſiue continuet productionem rerum inferiorũ. Talis autem productio melius ac commodius fit per corpus incorruptibile, quàm corruptibile.

Quarta reſponſio quæ eſt vera, & ad mentem ſacri Theologi, quam tenemus ex diuina ſcriptura eſt hæc. Corpus humanum à principio creationis ſuæ productum fuit incorruptibile, non quidem ex natura, quoniam de limo terræ formatum fuit, terra autem corruptibilis eſt, ſed ex gratia & dei dono, quæ fuit originalis iuſtitia, de qua alias dicturi ſumus, per hanc prǫſeruabatur à nociuis & corrumpentibus, & eſt ſimile, ſicut ſi artifex fabricans gladium temperaret ferrum in aliquo liquore, quo præſeruaretur à rubigine. Tunc enim verum eſſet dicere ꝙ ferrum quam diu illius liquoris virtutem retinebit, rubiginem non contrahet.

Quod ſi eam amiſerit, relictum naturæ ſuæ rubiginabitur. Sicq́ fecit Deus glorioſus in creatione hominis, intendens conſeruari hominem incorruptibilem. Videns enim id repugnare naturę corporis elemẽtati, tẽtauit illud iuſtitię originalis dono, quaſi Adam conſeruaſſet, poſteri eius & ipſe immortales fuiſſent. Verum vt inquit Paulus primæ ad cor. cap. 15. Per hominem, ſcilicet peccantem mors, & in Adam omnes moriuntur. Quod ergo anima nunc vniatur corpori corruptibili non eſt ex parte Dei creantis, ſua nanque ſapientia optime proportionauit formam immortalem corpori indefectibili, ſed ex defectu hominis peccantis. Iuſtitia ergo diuina in hoc optime ſeruata eſt.

Et aduerte hanc reſolutionem eſſe ad mentem diui Chriſoſtomi, qui in quadam homelia arguens hæreticos idem dubium proponentes ſic inquit. Ego autem poſtquam de his cœptus eſt ſermo primum quidem illud dicerẽ poſſem. Nę mihi proponas hunc hominem præuaricatorem honore priuatum & damnatum. Sed ſi vis diſcere quale ab initio Deus corpus finxerit, in paradiſum eamus, & ab initio factum hominem videamus. Non enim ſic erat corpus illud corruptibile & mortale, ſed tanquam aurea ſtatua de fornace progreſſa recenter & ſplendide fulgens. Sic omni tali corruptione illud corpus abſolutũ erat. Et neque labor vexabat, neque ſudor nocebat, neque curæ inſidiabantur, neq; obſidebant triſtitiæ, neque aliud quicquam quod læderet patiebatur. Poſtquam vero non moderate fœlicitatem tulit ſed benefactorem Deum homo contumelia affecit, & fallacẽ demonẽ putauit eſſe gubernatorẽ, deoq; qui ipſum in honorẽ cõſtituerat, fide digniorem, & Deus fieri ſperauit, tunc perfecto & per ipſa Deus opera ipſum erudiens, corruptibilẽ & mortalem reddidit. Hæc de ſecundo dubio dicta ſint.

Tertium dubium eſt de fine ad quem Deus hominem creauit, quem tenet fides noſtra eſſe beatitudinem ęternam. Nã videtur ꝙ indebite & abſque ſapienti prouidentia Deus in hoc ergã hominum genus ſe geſſerit. Quoniam quicunque iuſte & ſapienter aliquam naturam ordinat ad determinatum finem, inſtituit ſibi certa & valida media, quibus infallibiliter.

fallibiliter & remoto impedimento, mouetur ac conſequitur talem finem. Hæc patent in naturalibus. Videmus ꝙ lapis ordinatus ad quieſcendum in loco inferiori, ſortitus eſt ab auctore naturæ grauitatem, qua remoto impediente, infallabiliter mouetur ac quieſcit deorſum. præterea. Sol ordinatus ad productionem rerum inferiorum ſortitus eſt pleniſſimam lucem, & circularem motum per acceſſum & receſſum à capite noſtro ad cauſandam in vtroque emiſperio variam rerum & alternam productionem. Præterea animalia ſecūdū ſuā ſpeciē determinatas habent inditas virtutes, quibus operantur modo ſibi cōpetēti; vt aues nidificantes, apes mellificantes, araneę texentes. Solus autem homo videtur nō accepiſſe à Deo determinatum mediū quo conſequatur beatum finem ſuū, imo pro maiori parte eo priuatur hominū genus, quoniā arcta eſt via quæ ducit ad illū, & pauci gradiuntur per eam. Mathęi c.7. Quod autem modo determinatum medium non acceperit à Deo, quo infallibiliter conſequatur beatam vitam patet ex eo, ꝙ hoc mediū nō eſt niſi voluntas ſiue liberum arbitrium, quod cū ſit potētia rationalis poteſt in bonū & in malū, & pro maiori parte declinat ad malum. Vnde & Matthęi cap.7. Lata eſt via perditionis & multi ambulant per eam, ex conſequenti eſt magis cauſa damnationis quàm beatitudinis.

Pro reſolutione huius dubii tria agenda ſunt, primo ponetur diſtinctio de fine hominis, ſecūdo declarabitur quod medium datū ſit homini ad conſequendū vtrunq; finē. 3. declarabitᷓ, qūo hoc mediū ex parte Dei fuit cōueniēs & iuſtū.

Quantū ad primū aduerte ꝙ finis hominis eſt duplex. ſ. naturalis & ſupernaturalis. Naturalis quidē eſt, qui non eſt excedens hominis naturā, & per proprias ſuas operationes acquiri pōt. Sed & hic duplex eſt. Quoniā quidā cōpetit homini inquātū animal eſt, vt generare ſibi ſimile, ſentire appetere appetitu ſenſitiuo. quædā autem competit homini in quantū homo eſt, vt intelligere moraliter viuere, ſeipſum & familiam & populum regere, & quantū ad vtrunq; finē naturalem indidit Deus homini determinata ac ſufficientia media, quæ ſunt potentiæ ſenſitiuæ appetiuæ, & ſecundū locū

motiuæ

motiuæ, & intellectiuę, quibus poteſt vtrunq; cõſequi remoto impedimẽto, finis autẽ ſupernaturalis eſt ille, qui naturã hominis excedit quo ad acquiſitionẽ. Conſequi enim nõ poteſt niſi per opera meritoria, quorũ principiũ eſt gratia per Ieſum Chriſtũ inquit enim Ioannis cap. 15. Sine me nihil poteſtis facere. & ad Epheſios cap. 2. Cuius gratia ſaluati eſtis. Quantum igitur ad hunc finem conſequendum, neceſſe eſt hominem habere medium proportionatum. Hoc autẽ nõ poteſt eſſe aliqua potẽtia vegetatiua, nec ſenſitiua, nec appetitiua ſenſitiua, quoniam omnes huiuſmodi potentiæ determinatæ ſunt ad vnum ex lib.9. Meth. ex conſequẽti ſunt naturales, ergo nõ poſſunt eſſe principium actus meritorii, quoniam in naturalibus vt naturalia ſunt, neq; meremur neque demeremur. quærendum eſt igitur quod ſit hoc medium.

Quantum ad ſecundũ dico quòd hoc mediũ eſt liberũ arbitrium motum à Deo per donum gratiæ ad eliciendũ actũ meritoriũ. Quod quidẽ liberum arbitrium eſt idẽ realiter cũ voluntate, ſed ratione diſtinguitur. Nã homo vult finem & media ad finẽ. vt ifirmus vult ſanitatẽ & medicinã ordinatã ad illã. Inquantum vult ſanitatẽ vt finẽ, dicitur velle voluntate. Inquãtum vult media, dicitur velle libero arbitrio. Non enim determinate vult ſolum hoc remedium, ſed poteſt velle hoc & aliud, & oppoſitum, puta potare hanc medicinam, deambulare, abſtinere à tali cibo &c. Eſt enim liberum arbitrium principiũ actiuum, quo poſſumus in aliquẽ actum & in ſuum oppoſitum, contrarie vel contradictorie pro eodẽ nunc & diuiſim. quã diffinitionẽ declarauimus ad plenum in libro.9. Meth. in quæſtione quinta vbi determinauimus de natura potentiæ rationalis, & tu vide illic. Hoc igitur eſt medium quod Deus homini indidit ad conſequẽdum fælicitatem, quod nec potuit dari bruto, eo ꝙ voluntas & liberum arbitrium conſequuntur intellectum, ſicut appetitus ſenſitiuus conſequitur ſenſum, intellectus autẽ non potuit cõmunicari bruto, aliter irrationale eſſet rationale, qđ implicat, & ideo brutum non eſt fælicitabile. Dixi liberum arbitrium motum à Deo per donum gratiæ, qm̃ vt declara

uimus

uimus in trac. de charitate. Nulla animæ potentia nec eius actio poteſt ex ſui virtute a Deo eleuare animam, ꝙ ſit con digna & bene merita boni ſupernaturalis vt eſt æterna ac chriſtiana fęlicitas, & ideo oportet animę infundi charitatē & gratiam, qua eleuetur & confortetur ad promerendum ta le bonum.

Quomodo autē hoc medium fuerit iuſte prouiſum homini ad finem conſequendum, ad quem creatus eſt, declaro ſic. Homo in duplici ſtatu conſiderandus eſt, primo in ſtatu innocentiæ, ſecundo in ſtatu peccati. Si in ſtatu innocentiæ, dico ꝙ liberum arbitrium ita regulatum erat à Deo ex dono iuſtitiæ ſiue gratiæ originalis, ꝙ homo in Deum infallibiliter tendiſſet. Sicut enim corpus ita rectum viuificatumque erat ab anima, ꝙ incorruptibile perſeueraſſet, ita huma na voluntas ita regebatur à Deo, ꝙ malum non declinaſſet, & id intendit Salamon in eccleſiaſtes c. 7. cum dicit. Inueni ꝙ Deus fecerit hominem rectum, ipſe autem ſe infinitis miſcuerit quæſtionibus. ſ. poſt peccatum primi hominis. Si autem conſideratur in ſecundo ſtatu conceditur ꝙ eſt defectibile medium, eo ꝙ ex peccato primi hominis infirmatū eſt, & voluntas noſtra potius ſequitur appetitum ſenſitiuū & ſenſum quę prona ſunt ad malum, quàm rectum rationis iudicium, atque diuinam legem. Verum non eſt id imputan dum Deo, qui indefectibiliter in ſtatu innocentiæ liberum arbitrium dirigebat ſeruabatque in bonum, ſicut & nunc in beatis. Sed imputetur homini peccanti, qui ſicut ex peccato ſe mortalem & miſeriis ſubiectum, ſic malum & deprauatum ſe fecit, & liberum arbitrium, declinare à beato fine. Attamen diuina bonitas, miſerata conditionis humanę, dirigere non ceſſat hominem in bonum per ſindereſim & cōſcientiam remordentem, per comminationem æternæ pœnæ: per repromiſſionem æternæ beatitudinis, per doctrinam ac vitā Dei filii īcarnati, qui nobis extitit via & veritas & vi ta, vt alias dicturi ſumus. Quod igitur damnetur homo im putetur ſibi, ſi ſaluatur, eſt ex ſuperabundanti Dei pietate & in hoc ſenſu intelligendum eſt illud Oſee cap. 13. Perditio tua ex te iſrael, tantummodo in mę auxilium tuū. Hęc

de

de tertio dubio dicta ſint.

Quartum dubiũ eſt circa actus humanos liberos,de quibus videtur ꝙ non valeamus libertatem noſtram ſaluare ſecundum principia à Deo homini inſtituta. Nam actus liber,eſt à potentia libera,potentia libera eſt quæ nulli neceſſitati ſubiicitur. Liber eſt enim qui eſt gratia ſui, & ſibi ipſi dominus.Sed voluntas noſtra ſecundum principia à Deo homini inſtituta,& ſecundum cauſarum creatarum ordinẽ, non poteſt dici libera,ergo non poteſt elicere actum liberum,ex conſequenti neque mereri vitam beatam,neque demereri damnationẽ. Videtur ergo ꝙ Deus in hoc non iuſte & vt decet regat hominum genus. Quod autem voluntas noſtra non ſit libera probatur ſic.Omnis actus eius pendet à cælo tanquam ab vniuerſali cauſa. Primus enim motus,qui eſt cæli motus,eſt cauſa omnis motus in his inferioribus,quoniam primum in quolibet genere eſt cauſa omniũ aliorũ in illo genere, ſicut primũ bonũ, primum lucidum,primum calidum.Præterea tenent vniuerſaliter aſtronomi,quemlibet naſcentem ſecum trahere diuerſas proprietates & inclinationes ex variis aſtrorum aſpectibus & coniunctionibus concurrentibus in hora natiuitatis, puta natũ ſub Ioue futurum liberalem,natum ſub marte,futurum iracundum & bellicoſum.Natum ſub ſole, futurum principẽ & dominum. Natum ſub Mercurio, futurum ſcientem & loquẽtẽ Muſicum.Natum ſub luna,futurũ inſtabilem, proditorem.Natum ſub Venere futurum amatiuum.Quomodo ergo ſtant hæc duo ſimul,ꝙ diuina iuſtitia velit hominem tendere in bonum,& declinare à malo,& ꝙ eum tot cauſis ſubiecerit,quæ eum ad malum incitant & quodammodo impellunt. Non ergo in hoc iuſte hominem regit.

Pro reſolutione huius dubii,tres inuenio reſponſiones, quarum duas intendo reprobare, & iuxta tertiam determinare propſitum.

Prima eſt ſtoicorum,quorum auctor & princeps fuit Zeno eleates, quem pro maiori parte Mathematici ſectantur. Iſti dicunt omne quod fit in mundo inferiori,ex neceſſitate cauſari ex pluribus cauſis ſubordinatis,quæ omnes cũ ſimul

con-

concurrerint conſtituunt fatum. Dicunt enim fatum eſſe connexionem & cōcatenationem cauſarum ſubordinatarum, eo ꝙ ad inuicem colligantur ſicut anulo, & conſtituunt veluti catenam de neceſſitate trahentem, & applicatur ad ſic vel ſic agendum vel patiendum. Et hæc eſt opinio quæ vniuerſaliter inualuit inter poetas. Reducunt enim omnem humanum actum in fatalem diſpoſitionem & concatenationem. Dicuntque hominem viuere operari pati prout fato trahitur. Inde dicunt ꝙ nos fata trahunt, ꝙ agimur fatis, quòd ſicut erat in fatis, ꝙ volentem nolentemq; trahunt fata.

Miſeri iſti neſciunt humanam ſeruare libertatem ſuadentes ſibi omnia de neceſſitate prouenire, quod vere philoſophiæ & ſacræ fidei repugnat. Vere quidem philoſophiæ, quoniam deſtruitur tota moralis philoſophia, quæ eſt circa actus liberos. Deſtruitur omnis efficacia conſilii: omnis correctio, omnis pœna a lege inſtituta. Nam ſi quicunque eſt bonus uel malus ſic eſt ex neceſſitate, propter quid hic pręmiatur & ille punitur, ſi non eſt in eorum poteſtate bene vel male agere? Hanc etiam opinionem vt penitus deteſtandam reprobat Ariſtoteles in ſecundo Ethicorum, & tu vide in epytho. noſtro in ſecundo Ethicorum, in tract. primo cap. 1. & in 3. Ethicorum tract. primo cap. 5.

Repugnat etiam ſacræ fidei. Nam ſi homo non habet voluntatem liberam, nec actum liberum, vanum eſſet admonere quòd malus declinet a malo, & tendat in bonum, quòd Deum oret &c. Vnde merito diuus Gregorius hanc ſectam deteſtans inquit. Procul ſit factum a cordibus fidelium.

Secunda eſt eorum qui credunt ſe loqui ad mentem Platonis. Qui viſus eſt opinari in libris de repub. uoluntatem humanam non moueri a cælo ad bonum, nec ad malum, ſed a duplici demone, quorum alter bonus, alter malus. Iſti vt arbitratus eſt Plato cum in morte ſeparatur anima a corpore, ſociant eam ad Minoa Iudicem inferni, cui referunt quæ in hac vita geſſerit bona & mala. peracta relatione iudex pro ea vel contra eam, ſententiam profert. Hęc opinio

opinio adeo inoleuit apud Platonicos, quòd Socrates Platonis magiſter, demonem bonum cuſtodem ſuum, non eſt veritus appellare Deum ſuum. Vnde & Apuleus librum ſcripſit de Deo Socratis, quem aſſerit eſſe demonem illum bonum, cuius conſilio & nutu & mandato Socrates viuebat agebat; & ſe ipſi dicauerat adeo quòd in carcere conſtitutus, hauſto veneno, præcepit Cebe diſcipulo ſuo vt legimus in fine Phedonis, quòd Appolini gallum offerret: Sic enim demon ei ſuaſerat.

Sed hæc opinio chimerica eſt, & repugnans fidei. Nam licet ſacra fides teneat angelum bonum deputari cuſtodem animæ, qui ſuadeat & hortetur ad bonum; tamen ei non aſſignatur demon malus vt cuſtos, ſed vt temptans eam ad maius meritum. Et hæc eſt doctrina Pauli ad Epheſios cap. 6. Vbi inquit. Induite vos armaturam Dei, ſcilicet veritatē iuſtitiā fidē orationē obſecrationē &c. ut poſſitis ſtare aduerſus inſidias diaboli, quoniam nō eſt nobis colluctatio aduerſus carnē & ſanguinē, ſed aduerſus principes & poteſtates, aduerſus mundi rectores tenebrarum harum &c. Nec eſt verum angelum bonum ſociare animam in ſeparatione a corpore ad inferna. Nam ſi ſeparatur in gratia, ſociat eā in locū ſalutis, & malus triſtis recedit. Si vero ſeparatur extra gratiā, Angelus cuſtos deſerit eam, & malus eam ſociat ad pœnam. Et quidem quòd ſolus bonus ſit animæ cuſtos, teſtatur Origenes in Omelia. 69. ſuper librū numeri. ubi inquit. Agūt angeli diem feſtum lętantes ſuper his qui diffugientes conſortia demonum: per exercitia virtutum Angelicis feſtinant ſociari conſortiis. Et Omelia. 71. inquit. Adeſt unicuique noſtrum etiam minimis, qui ſunt in eccleſia Dei, Angelus bonus Domini qui regat, qui moneat, gubernet, qui pro actibus noſtris corrigendis, & miſerationibus expoſcendis, quotidie videat faciem patris, qui in cælis eſt.

Nec eſt verum, quòd animarum iudex, ſit in inferno, quoniā ab eodē iudice qui reſidet in cælo, iudicatur anima bona ad prēmiū, & mala ad pœnā. Vnde Mathæi c. 25. dicit bonis Venite benedicti. Malis autē dicit. Ite maledicti &c.

Tertia reſponſio eſt veri Theologi, iuxta quam determi-

nabitur dubium. Et hic tria agenda ſunt, primo aſſignabitur diſtinctio vna, ſecundo declarabiturr ſi in aliquo ſenſu concedendum eſt a Chriſtiano actum voluntatis dependere a cælo, tertio determinabitur dubium per ſolutionem argumenti.

Quantum ad primum aduerte quod omnis animæ humanæ potentia, vel eſt affixa organo corporeo, vel non. Si ſic, ex tali affixione fit quodammodo corporea. Talis eſt augmentatiua & ſenſitiua, & appetitiua ſenſitiua, & ſecundum locum motiua, & quantum ſpectat ad actum earum, dico quòd directe pendet à cælo, eo quod agens corporeum quale eſt cælum, habet naturalem vim ſuper patiens corporeum quales ſunt prędictę potentiæ cum organis ſuis. Vnde & ab Ariſtotele dicuntur potentiæ non ſolius animæ ſed coniuncti, & ex conſequenti conceditur cælum poſſe cauſare ægritudinem & ſanitatem in corpore, alterationem in ſenſu, cauſare infantaſia ſomnia, & iraſcibilem ac concupiſcibilem concitare. Si non ſunt affixæ organo, ut intellectus & voluntas, dico actum earum non dependere directe a cælo, eo quod virtus corporea non dominatur incorporeæ, tū quia non proportionatur illi, nec inferius præualet in ſuperius vt ſuperius eſt.

Quantum ad ſecundum dico poſſe concedi actum volūtatis pendere a cælo per aliud ideſt per potentias organicas, quę per ſe ſubiacent cælo. Nam licet intellectus non ſit ſenſus, tamen ſua cognitio pendet à ſenſu, quoniam ex tertio de anima, pro hac vita nihil intelligit ſine fantaſmate, fantaſia autem cum ſit organica, poteſt alterari & impediri & adiuuari à cælo, ex conſequenti & intellectio ratione alteratę fantaſię, impediri poteſt. Similiter licet voluntas non ſit appetitus ſenſitiuus, tamen amat ſperat audet timet per paſſiones ipſius appetitus, & quoniam huiuſmodi paſſiones per ſe ſubiacent cælo, ideo actus voluntatis ratione paſſionū ſubiacet cælo. Ex hoc tñ nō inferē quod cęlū poſſit voluntatē neceſſitare, quoniā non eſt idem, aliquid ſubiacere cælo per ſe, & ſubiacere per accidens. Ex quibus cōſtat aſtrologiā diuinatoriam paruam aut nullam circa actus humanos habere

bere certitudinem, vt cum audet pronoſticari Socratem futurum iuſtum vel iniuſtum, vel furem, vel in honeſtum. Nam licet ex aliqua ſiderum diſpoſitione inclinetur ad hoc vel illud, poteſt tamen voluntas forti imperio tali inclinationi reſiſtere. Vnde Pthol omeus aduertens voluntatis libertatem dixit in centiloquio. Sapiens dominabitur aſtris, & ſapiens adiuuat opus ſtellarum. Quod ſic intelligendum eſt. Dato quod ſiderum diſpoſitio parum inclinaret ſapientis animum ad bonum, poteſt ipſe ex ſuo conſtanti propoſito hanc inclinationem augere, & operari bonum. Et propter hoc Ptholomeus aduertens Aſtrologiæ iudiciariæ incertitudinem, hortatur Aſtrologum antequam iudicium proferat ſcrutari patriam, legem, mores illius cuius iudicium pro aturus eſt, vt ex his omnibus rationabiliter pronoſticari poſſit de his quę ſibi euentura ſunt. Nam ſi ſolas ſiderum inclinationes attenderit, ſe deceptũ inueniet in iudicio ſuo.

Quantum ad tertium pro reſolutione dubii, dico ad argumetum poſitum in principio dubii quòd minor eſt falſa, & cum probatur, quoniam primus motus eſt cauſa omnis motus in his inferioribus, non eſt verum vniuerſaliter, niſi ipſum paſſiuum ſiue mobile ſit corpus, vel ſaltem virtus corporea. Conſtat autem voluntatem non eſſe corpus, nec potentiam organicam eo quod obiectum ſuum eſt bonum vt bonum, ſicut obiectum intellectus eſt ens vt ens. Quod autem dicunt aſtronomi natum ſub tali ſidere futurum talẽ nulllam habet neceſſitatem, nec certitudinem, & plerumque inducunt hominem in errorem & deceptionem. Hac de cauſa Paulus arguit Galathas taliũ ob ſeruatores. Vnde in cap.4. Epiſtolæ ſuæ ad Galathas inquit. Quõ conuertimini iterum ad infirma & egena elementa ideſt corpora cęleſtia, quibus denuo ſeruire vultis. Dies obſeruatis & meſes & annos. Timeo vos, ne forte ſine cauſa laborauerim in vobis. Hæc de quarto dubio dicta ſint.

Quintum dubium eſt circa Chriſtianam fidem quam vnicam catholica accleſia tenet eſſe viam ad ſalutem, quoniam in actis apoſtolorum cap.4. ſic legimus. Hic eſt qui reprobatus eſt a vobis edificantibus, qui factus eſt in caput

ſinguli, & non eſt in alio aliquo ſalus. Nec enim eſt aliud nomen ſub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos ſal uos fieri. Sed hanc chriſtianam fidē non videtur ſapientia di uina homini bene ac iuſte inſtituiſſe. Nam ſi decreuit hanc eſſe vnicam viā ſalutis, & vult omnem hominē ſaluū fieri, & ad agnitionem veritatis venire ſecundum Paulum primæ ad Thimotheum cap. 2. debuerat omni genti declarare, hāc vnicam eſſe veram fidem: omneſque alias ſectas & leges deficientes & erroneas. Quod tamen non fecit. Nam Iudęus & Mahumetanus, adeo legibus ſuis adhęrent & credunt, ꝙ abſque dubio tenent in earum obſeruātia ſaluari, & mortē pro lege ſuſtinerent, reputātque ſe obſequiū præſtare Deo, ſi chriſtianum conuertant ad ſectam ſuam. Non ergo Deus in hoc iuſte ſe habet erga hominum genus.

Pro reſolutione huius dubii tria agenda ſunt, primo prę- ponitur diſtinctio ex qua elicitur dubii ſolutio, ſecundo re- ſpōdebitur argumēto ꝑpoſito, tertio remouebitur obiectio.

Quātū ad primū aduerte quòd Iudęus & Mahumetanus dupliciter conſiderari poſſunt, primo in ſuis naturalibus inquantum uigēt intellectu & lumine rationis in naturalibus, ſecūdo inquātum nutriti & aſſueti legibus quas obſeruant. Stante hac diſtinctione iudicandum eſt de eis ſicut loquitur Auicena in libro. 9. ſuæ Method. de eo qui eſt ſani guſtus, & de eo qui habet linguā infectam aliquo humore aut prauo ſapore. Nam primus de omni ſapore iudicat ſicut eſt puta dulcia eſſe dulcia, pontica pōtica, amara amara. Secundus autem falſe iudicat: quoniā reputat omnes ſapores tales eſſe, quali infecta eſt lingua eius. Sic in propoſito ſi Iudęus & Mahumetanus ſtarēt præciſe in lumine rationis naturalis, cognoſcerent errores ſuos: ſed malitia excęcauit eos, Iudęus quidem cognoſceret ſe peruerſe exponere dicta ſcripturæ in quibus declaratur trinitas perſonarū in Deo, vt eſt illud, Di xit Dominus Dño meo, ſede a dextris meis. in quo dicto ſer uator cōcluſit ora phariſeorū vt legimus Mathęi c. 22. Nec male exponerent dicta ſcripturę de aduētu Meſſiæ, de redē- tione mundi per mortem filii, de baptiſmo, de euchariſtia & cætera. Sed ex duritia cordis obcęcatum eſt cor eorum

in pœnã, & vt inquit Paulus ſecundæ ad cor.cap. 3. Obtuſi ſunt ſenſus eorum: & uſque in hodiernum diem cum legitur Moyſes, velamen poſitũ eſt ſuper cor eorum. Cum autẽ conuerſus fuerit, ſcilicet Iudęus ad Deum inquit Paulus, auferetur velamen. Similiter ſi Mahumetanus perſiſteret in lumine ac dictamine rationis rectę, cito aduerteret legem Mahumetha. plenam erroribus: eo quòd non fuit a bono auctore. Nam vt veræ tradunt hiſtoriæ, ſicut notat Dominus Nicolaus cuſſa in libro quẽ edidit de cribratione Alchorã fuit homo malus inhoneſtus, epylentico morbo laborans. præterea, in lege ſua, nulla facta ſunt miracula, quibus declaretur eius veritas, ſicut facta ſunt in lege chriſtiana. Vnde cũ Mahumetha. interrogaretur quare miracula nõ faciebat reſpondit in alchorã, Chriſto data eſt miraculorum virtus: vt mundum conuerteret: mihi autem poteſtas gladii, & hac de cauſa præcepit legem ſuam non niſi gladio defenſandam & ſeruandam. Vnde & Mahumetani ſacerdotes cum in templis admonent populum ad obſeruãtiam legis, tenentes manu gladium euaginatum, clamant dicentes. Hoc ferietur qui Mahumeth. legem non ſeruat. Præterea Mahumeth. ne detegerentur errores legis ſuæ, Philoſophiæ ſtudium prohibuit: aduertens quòd homines vera philoſophia illuminati, non acquieſcerent illi. Sicut fecerunt Auicẽna & Auerroes: qui cũ eſſent Mahumethani; poſtquàm inſtructi fuerunt in philoſophia, deſpexerunt legẽ eius. Vnde Auicẽna in libro 9. ſuæ Meth. deſpiciẽs eius legẽ inquit. Et tu ſcis delectationes corporũ & gaudia quid ſunt. Lex enim quam dedit Mahumetha. oſtendit diſpoſitionem fælicitatis & miſeriæ, quæ ſunt ſecundum corpus. Sapiẽtibus vero Theologis multo maior cupiditas fuit, ad cõſequendũ verã fælicitatẽ, quàm fælicitatem corporũ, quæ quàmuis daretur eis, nõ tã appretiati ſunt eã cõparatione veræ fælicitatis, quæ cõiũcta eſt primæ veritati. Hæc ille. Præterea multa vt principia in lege ſua diſpoſuit, quæ cuilibet viuẽti ſecũdũ dictamẽ rectę rationis ſtatim falſa apparent. Inter quæ quattuor hic referimus.

Primo ſiquis deſiderium habet coeundi cum muliere aliqua & nõ conatur oĩo deſiderĩũ cõplere, peccat grauiſſime,

Secundo ſtatuit quemlibet inſanum, & mentem alienatum pro ſancto habere ac venerari, & dixit eos inordinatę loqui & ſine propoſito, quoniam eorum mens ſemper circa diuina verſatur.

Tertio hortatur teſtantes vt obligent hæredes per modũ legati ad nutriendos tot vel tot catos & catas.

Quarto vt redimant à pœnis animam defuncti, emunt à venatoribus auium, tot vel tot aues captas quas liberas dimittunt, dicentes ſic Deus liberet animam patris aut matris meæ.

Quis ſane mentis non aduertat has eſſe ineptias? Et ſi Mahumetanus depuratus eſſet quo ad intellectum, nõ perſiſteret in ſtultitia legis ſuæ. Verum vt diximus, male affectus eſt, ſicut infirmus, ideo non eſt veri iudicii, nec diſcernit quid veri & falſi in ea contineatur. Et hoc idem innuit Auicenna in libro 9. ſuę Meth. quaſi ſeipſum & alios eiuſdem legis arguens & dicit. Sed quia nos in hoc noſtro ſæculo, & hoc noſtro corpore demerſi ſumus in multa turpia, ideo non ſentimus delectationem illam. ſ. ſpiritualem, nec inquirimus eam, nec allicimur ad illam niſi prius depoſuerimus a ceruicibus noſtris iugum voluptatis & iræ, & ſorores earum, id eſt alias paſſiones, tũc remouebitur paralyſis, & ſpeculabimur veram delectationem, quæ eſt apud regem ſęculorum. Hæc Auicenna. Conſtat autem quòd chriſtiana & diuina lex nullum ex prædictis inconueniens ponit, ſed vt docuimus in parte prima huius noſtri operis, omnia ſunt rationi conſona & virtuti & bonis moribus, vt patet in toto Chriſti euangelio, & ideo non eſt mirum ſi tenemus fidem noſtram, vt vnicum medium ad beatitudinem.

Quantum ad ſecundum vt reſpondeam argumento facto in principio dubii, dico ꝙ omnibus ſufficienter manifeſtata eſt non ſolum per Apoſtolos, ſed continue manifeſtatur infidelibus quantum ſit ex parte dei. Dedit enim cuilibet homini lumen naturale, quo iudicare poteſt, quid ſit conſonũ & non conſonũ rationi, & ad bene viuendum, & ſi infidelis lumen illud aduerteret, diuina bonitas ſibi non deficeret, vt liberaretur à perfidia ſua. Si enim Deus miſericors non

deficit

deficit homini in naturalibus neceſſariis corpori, multo minus in mediis oportunis ad animæ ſalutẽ.Et hac comparatione vſus eſt ſeruator noſter Matthęi cap. 6. cũ dixit.Nõne anima plus eſt quàm eſca, & corpus quàm veſtimentũ? Quaſi inferat.Si Deus prouidet corpori & de eſca & de ueſtimento ad ſalutẽ corporis,multo magis animæ de mediis ad ſalutẽ niſi homo obſtaculũ ponat. Quod ergo infideles perſeuerent in erroribus ſuis, non imputetur Deo ſed malę cõſuetudini ſuæ,diuina nãq; bonitas libere coagit hoini ad ſalutẽ,nec eſt ſuũ cogere naturã intellectualẽ quã conſtituit in manu cõſilii ſui, ſed liberã dimittit.Vnde eccleſiaſtici c.15.ſic legimus. Deus ab initio.i.quãdo creauit eũ,cõſtituit eũ & reliquit in manu cõſilii ſui.Adiecit mãdata, & præcepta ſua.Si volueris mandata conſeruare, cõſeruabunt te,& in ppetuũ fidẽ placitã ſeruare.Appoſuit tibi ignẽ & aquã.Ad quod volueris,porrige manũ tuã.Ante hominẽ vita & mors,bonũ & malum.Quod placuerit ei dabitur illi, quoniã multa ſapientia Dei,& fortis in potẽtia, videns omnes ſine intermiſſione. Oculi domini ad timẽtes eũ, & ipſe agnoſcit omnẽ operã hominis.Nemini mãdauit impie agere,& nemini dedit ſpatiũ peccandi. Nõ.n.concupiſcit multitudinem filiorum infidelium & inutilium.

Quantum ad tertiũ aduerte ꝙ quis contra prędicta poſſet ſic obiicere. Si lex Mahumet. eſt falſa, cur mundus pro maiori parte ſequitur eam?

Reſpõdeo & quæro à te.Cur ex Chriſtianis plures ſunt mali,quã boni?Nã ſi ex eo ꝙ plures ſequũtur Mahumeth. quàm Chriſtum,ſequitur ſecundum te legẽ eius eſſe verã, eadem ratione ſequitur demonem eſſe maiorem & meliorẽ Deo vero,quoniam plures ex Chriſtianis,vita mala ſequntur demonem relicto vero Deo quo ad obſeruantiam diuinæ legis.Nõ potes ergo ex hoc cõcludere legẽ Mahumeth. eſſe veram,ſed ꝙ hominum genus pro maiori parte viuit ſecundum appetitum ſenſitiuum,declinans à ratione recta & veritate,& pauci ambulant in ea.

Hæc dixerim pro reſolutione præpoſiti dubii & præcedẽtium,pro quanto poteſt intellectus noſter capere de diuinis

ſecretis,reliquum relinquo donec intrem in ſanctuariũ Dei & intelligam in nouiſſimis eorum.Hęc de præſenti cap.Dicta ſint,in quo terminatur Tractatus de diuina & Chriſtana iuſtitia ad laudem Dei benedicti.

INCIPIT TRACTATVS SEXTVS, QVI EST DE DIVINA ET CHRIſtiana fortitudine.

POST conſiderationem de diuina & Chriſtiana iuſtitia, in hoc tractatu agendum eſt de diuina & chriſtiana fortitudine, & diuidemus ipſum in ſeptem capita.Sed in primis aduerte ꝙ quæ de ea tractauerit Ariſtoteles iam reſoluemus in epythomatibus noſtris, in tertio Eth. in Trac. 2.Vbi quatuor principaliter ad mentem Ariſtotelis reſoluta ſunt,primo circa quæ verſatur fortitudo,ſecundo quis ſit proprius actus viri fortis, & timidi & audacis,tertio qui & quot ſint modi non verę ſed apparẽtis fortitudinis,quarto q̃ ſint proprietates verę fortitudinis. Similiter apud Platonem quæ fuerit mens ſua de fortitudine, iam docuimus in diſpoſitione moralis philoſophiæ platonicæ,in Trac.5. in parte quarta, vbi principaliter acta ſunt.primo. Quomodo diuiditur vniuerſaliter & proprie ſumptã,&quid vtraque ſit & circa quæ vtraque verſatur. ſecundo An ſit dignior temperantia. & quoniam non eſt intentionis meæ ea repetere hic,ideo tu vide ad placitum.Nã hic non intendo loqui de ea,niſi ex ratione & fundamento diuinæ ſcripturæ ac ſacrorum doctorum.

Primo igitur videndum eſt quot modis dicitur, vti ſciamus ſecũdũ quẽ modũ eſt virtus moralis diſtincta ab alijs.
Secundo quid ſit.
Tertio circa quid verſatur.
Quarto quid eſt eius proprius ac principalis actus.

Quinto

Quinto quod eſt eius pręmium.
Sexto quæ ſint eius partes.
Septimo de vitiis oppoſitis fortitudini.

Caput primum.

IN primo cap. agendum eſt de modis quibus dicitur fortitudo. Tu igitur aduerte quod famoſiores ſunt quatuor: Primo dicitur potentia vel vis cuiuſcunque operantis, quomodo conſueuimus dicere, hunc regem, hunc exercitũ hunc calorem eſſe fortem, eo quod vehementia ſunt in actionibus ſuis. In eodem ſenſu dicimus medicinam fortem vel debilem quoniam multum aut parum ſoluit ventrem, & hanc rationem argumentum eſſe forte vel debile, quoniam multum ſtringit aut parum intellectum audientis. De hoc modo dictę fortitudinis habemus in tertio libro Eſdræ cap. 3. Forte eſt vinum, fortior rex, fortiores mulieres, ſuper omnia vincit veritas. Et Dauit in pſalmo. Et occidit reges fortes. Et in primo Macha. cap.4. Et viderunt exercitum fortem nimis. Et lucę cap.11. Cum fortis armatus cuſtodit atrium ſuum, in pace ſunt omnia quæ poſſidet. Si autem fortior eo ſuperuenerit & vicerit eum, vniuerſa eius arma auferet in quibus confidebat.

Secundo dicitur robur corporis, quomodo appellamus equum, leonem, vrſum virum robuſtum fortes. Hæc fortitudo famoſe dicitur fortitudo virium & dicitur homo fortis corpore.

De hoc modo habemus Iudicum cap.16. vbi inquit Dalida ad Sanſonem. Dic mihi obſecro. Vbi eſt maxima fortitudo tua? Et in eodem cap, orat Sanſon, Redde mihi priſtinam fortitudinem deus meus, Et Iob cap.39. Nunquid præbebis equo fortitudinem.

Tertio dicitur firmitas & animi conſtantia ac perſeuerantia in quocũque bono opere, ꝓſequẽdo uſque ad cõplemẽtũ.

De hoc mõ habemus Neemiæ cap. 4. Gaudiũ dñi ẽ fortitudo noſtra. i. conſtantiã in opere nr̃o. Et prouer. cap.31. Fortitudo & decor, indumentum eius, Et Iſaias cap.12. For

titudo

titudo mea & laus mea dominus, ideſt perſeuerantia in bono, & cap. 30 In ſilentio & in ſpe erit fortitudo veſtra.

Quarto dicititur animi conſtantia in aggrediendis ſuſtinendiſque periculis, quæ naturaliter timorem incutiunt vt exiliom, carcer, verbera, ignominiæ, mors gratia honeſti finis.

De hoc modo habemus Iudicum cap. 20. Filii iſrael in fortitudine & numero confidentes poſuerunt caſtra in eodem loco. Et prouer. cap. 15. Domus iuſti, plurima fortitudo, & in actis apoſtolorum. cap. 6. Stephanus plenus gratia & fortitudine, faciebat ſigna magna in plebe.

Poſitis famoſioribus modis, quibus dicitur fortitudo, aduerte quod primo modo conſtat non eſſe virtutem moralē cum ſit communis inanimato & animato, & homini, & bruto & demoni. Virtus autem moralis ineſt ſoli homini. Nec ſecūdo modo eſt virtus moralis, q̄m eſt vigor corporeus. Virtus aūt eſt in aīa, p̄terea, ineſt bruto & hoī, p̄terea, ineſt bonis & malis Virtus aūt moralis ineſt ſolis bonis, quoniā bonum facit habentem vt docuimus in ſecundo Ethic. Nec tertio modo eſt ſpecifica virtus moralis ab aliis diſtincta, ſed eſt circunſtantia & conditio requiſita in omni actu virtutis. Vnde docuimus in ſecundo Ethi. quod ad virtutis habitum ſpectat firmiter & delectabiliter operari. De hac loquens Diuus Hieronymus ſuper Iſaiam inquit, Fortitudo atque conſtantia, via regia eſt, a qua declinat ad dexterā qui temerarius & pertinax eſt, ad ſiniſtram vero, qui formidoloſus & timidus eſt. Quarto autem modo virtus moralis ab aliis diſtincta eſt. Nam verſatur circa determinatam materiam, quæ ſunt pericula & ardua ad ſuſtinendum, vt dicemus infra. Qua igitur ratione prudentia eſt determinata virtus eo quod verſatur circa humana agibilia regulāda; & Iuſtitia quia verſatur circa operationes diſtributiuas & commutatiuas adæquandas. Sic & fortitudo quarto modo dicta erit ſpecifica virtus propter determinatam materiam, & quoniam eſt timoris atque audaciæ moderatiua. Preter miſſis igitur primo & ſecundo modo, agemus in ſequentibus de tertio & quarto modo, & tandem immorabimus cir

ca

ea quartum. Hæc de primo cap. dicta ſint.

CAPVT SECVNDVM.

IN ſecundo cap. agẽdum eſt de quiditate fortitudinis.3. &.4.modo,& primo quid ſit ſumpta tertio modo,ſecundo quid ſit ſumpta quarto modo. Vt ſcias quid ſit tertio modo, ſequar doctrinam diui Ambroſii, & Gregorii.

Diuus quidem Ambroſius in primo de officiis eam ſic notificat. Non mediocris animi eſt fortitudo, quæ ſola defendit virtutum ornamenta omnium,& iuſtitiam cuſtodit. Et quæ inexpiabili prælio aduerſus omnia vitia decertat, inuicta ad labores, fortis ad pericula, rigidior aduerſus voluptates. Auaritiam effugat tanquam labem quandam,quę virtutem effeminat.

Idem in eodem. In duobus generibus fortitudo ſpectatur animi,primo vt exteriora corporis pro minimis habeat, & quaſi ſuperflua deſpicienda magis quam appetenda ducatur,ſecundo vt ea quæ ſumma ſunt omneſque res in quibus eſt honeſtas, præclara animi intentione uſque ad effectum proſequatur.

Diuus autem Gregorius in lib.8.Moralium ſic eam deſcribit. Iuſtorum fortitudo eſt carnem vincere, propriis voluptatibus contraire, delectationem vitæ præſentis extinguere,huius mundi aſpera pro æternis præmiis amare, proſperitatis blandimenta contemnere, aduerſitatis metum in corde ſuperare. Reproborum autem fortitudo eſt, tranſitoria ſine ceſſatione diligere, contra flgella conditoris inſenſibiliter perdurare ab amore rerum temporalium, nec ex aduerſitate quieſcere, ad inanẽ gloriã etiã cũ vitæ detrimentõ peruenire,malitiæ argumẽta exquirere, bonorum vitam nõ ſolum verbis ac moribus,ſed etiam gladiis impugnare,in ſe metipſis ſpem ponere, iniquitatem quotidie ſine vllo deſiderii defectu perpetrare.

Idem ſuper Ezechielem in omelia.21.congrua ſimilitudine eam ſic deſcribit.

Sancti quorum vita in proſperitate & aduerſitate fortiter

ſtat,

ſtat, lapidibus quadris comparantur. Lapis enim quadrus æqualiter ſtat in quocunque fuerit latere verſus. Quiſquis igitur in proſperitate non extollitur, in aduerſitate non frangitur, ſuaſionibus ad mala non trahitur, vituperationibus a bono opere non reuocatur, lapis quadrus eſt, qui quaſi ab omni latere ſtatum habet, qui caſum inqualibet mutatione non habet.

Hujus fortitudinis tertio modo ſumptæ in ſacra ſcriptura, exempla vt ſpecula nobis propoſita ſunt, Ioſeph, Moſes, Calephi, Ioſue, Samuel, Iſaias, Hieremias, qui veluti lapides firmiſſimi & quadri in opere bono conſtantes in deuitandis malis inuicti fuerunt. In lege autem chriſti Paulus præcipuum ſpeculum nobis propoſitum eſt, qui in.2. ad Cor cap.6. ſic ſcribit hortans, ſeipſum & fideles ad hanc fortitudine, tertio mō dictam. Exhibeamus nos metipſos ſicut Dei miniſtros in multa patientia, in tribulationibus, in neceſſitatibus, in anguſtiis, in plagis, in carceribus, in ſeditionibus, in laboribus, in vigiliis, in ieiuniis, in caſtitate, in ſcientia, in longanimitate, in ſuauitate, in ſpiritu ſancto charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei per arma iuſtitię a dextris & a ſiniſtris, per gloriam & ignobilitatem, per infamiā & bonam famā. Vt ſeductores, & vėraces ſicut qui ignoti, quaſi morientes, & ecce viuimus, quaſi triſtes, ſemper autem gaudentes.

Vt autem ſcias quid ſit quarto modo dicta, & de qua hic principaliter intendimus, tres adducam diffinitiones concordes in ſenſu, prima eſt communis acceptata apud Theologum, & eſt hæc.

Fortitudo eſt virtus circa timores & audacias, timorum cohibitiua, & audaciarum moderatiua.

Primo eſt virtus, quoniam dirigit hominem in arduis ſcilicet quomodo & quando & per quid & quo fine aggredi aut pati debeat diſcrimina & mala corporis, vt dicemus, præterea eſt mediocritas iter duo extrema vitioſa, ſcilicet nunquam aggredi difficilia ex timore etiam exiſtente iuſta cauſa aggrediendi, & ſemper aggredi iuſte. Omnis autem talis mediocritas reddit hominem probum & laudabilem,

ergo

ergo eſt virtus. Secundo eſt circa timores & audacias ſcilicet regulandas, vt in hoc diſtinguatur fortitudo à tempe rantia. quę eſt circa delectationes tactus & guſtus, vt decla rabimus infra, & à manſuetudines, quæ eſt circa iras, & à iu ſtitia, quæ eſt circa humanas operationes, & à prudentia, quæ eſt directiua in conſulendis & iudicandis ac precipien dis. tertio eſt cohibitiua timorum & moderatiua audacia rum, quoniam cum ſit medium inter ſemper & in omnibus timere & inter ſemper ac in omnibus audere, oportet ipſam frenare timorem & audaciam, quæ ſunt iraſcibilis paſſiones, ne contra rationis iudicium ac preceptum præualeant, ſed quando ratio dictat timendum timeat, & periculum deuitet, & quando dictat audendum audeat, & periculum ſubeat. Vnde in ſcriptura ſacra quam plures nobis dati ſunt in ſpeculum veræ fortitudinis, qui excuſſo timore, & aſſumpta rationabili audacia, non diffugerunt etiam pro prię vitæ pericula, vt patet infra.

Moſes Pharaonem minatem non timuit, ſed dei auxilio & mandato intrepide ſtetit ante eum & reſtitit. Exodi cap. 5.

Nathan propheta, intrepide arguit & comminatur Dauid regi vt iniquo homicidæ inquiens. Quare contempſiſti verbum domini vt faceres malum in conſpectu meo? Vriam etheum percuſſiſti gladio, & vxorem illius accepiſti vxorem tibi, quamobrem non recedent gladius de domo tua, vſque in ſempiternum, eo quòd deſpexeris me, in. 2. Regum cap. 12.

Helias intrepide reſtitit in faciem Achab ei comminanti, & inquit, Non ego turbaui iſrael, ſed tu & domus tua & reliquiſti mandata domini, in 3. Regum cap. 18.

Heliſeus conſtanter reſpondit Ioram regi iſdrael dicens, Quid mihi & tibi eſt? Vade ad prophetas patris tui & matris tuæ. Viuit dominus in cuius conſpectu ſto. ſi non vultum Ioſaphat regis iuda erubeſcerem, non attendiſſem quidem te nec reſpexiſſem. in 4. Regum cap. 4.

Zacharias propheta filius Iorade ſacerdotis mortem nõ

formidans, inſurgit contra Ioas regem iuda & principe eius idolatias, & dixit, Quare tranſgredimini præceptum domini, quod vobis non proderit. & dereliquiſtis dominũ vt derelinqueret vos? At illi lapidauerunt eum. In lib.2. Paralipo. cap.24.

Mardocheus inuicto animo minas Naaman Siri contem pſit, in lib. Heſter cap.3.

Heſter pro ſalute Mardochei & populi ſui cum periculo mortis Aſſuerum regem acceſſit, oratura contra Naaman Sirum pro liberatione populi ſui, Heſter ca.4.

Sidrac & ſocii omni timore depoſito, regi minanti forna cem ignis reſponderunt. Non oportet nos de hac re reſpon dere tibi. Ecce enim Deus noſter quem colimus, poteſt eri pere nos de camino ignis ardentis, & de manibus tuis o rex liberare. Quod ſi noluerit, notum ſit tibi rex, quod Deos tuos non colimus, nec ſtatuam auream quam erexiſti adorabimus, Danie.ca.3.

In nouo autem teſtamento legimus de B. Stephano qui intrepide phariſeis reſtitit & obiecit dicens. Vos ſemper ſpi ritui ſancto reſtitiſtis duri & incircunciſi cordibus In actis Apoſtolorum cap.7. & Paulus poſitus in duro carcere cum Syla audacter conqueſtus eſt de magiſtratu dicens lictoribus. Cæſos nos publice indemnatos viros Romanos miſerunt in carcarem, & nunc occulte nos eiiciunt? Non ita, ſed veniant ipſi, & nos eiiciant. In actis Apoſtolorum cap. 16. Item in cap.23. inſurgit contra pontificem Ananiam qui iniuſte præceperat aſtantibus vt os Pauli percuterent. At Paulus vere fortitudinis ſpiritu excitatus ait ad põtificẽ Percutiet te Deus paries dealbate.

Ioãnes Baptiſta intrepide arguit phariſeos dicẽs, O geni mina viperarum, quis oſtendit vobis fugere ab ira ventura? ſ. Dei iudicis, Mathæi cap.3. Itẽ cap.14. nec propter carcerẽ nec propter cõminatam mortem veritus eſt arguere Herodem tenentem vxorem Philippi fratris ſui.

Secunda diffinitio attribuitur diuo Auguſtino, & eſt hæc Fortitudo eſt immobilis animi inter aduerſa laborum & pe riculorum æqua ſuſceptio cuius, ſecundum ipſum ſunt quatuor

tuor pręcipui contra temporales moleſtias. Non aduerſitatē nec mortē pp iuſtam cauſam formidare. Nec a bono ſapienter electo vllis pęnis vlliſque terroribus euelli. Pro dilecto honeſto habendo aduerſa tolerare.

Tertia attribuitur Macrobio, quæ non diſſentit à prima nec à ſecunda, & eſt hæc, Fortitudo eſt virtus quæ animum ſuper periculi metum agit, nihilque niſi turpia timet, tolerat fortiter aduerſa. præſtat autem fortitudo magnanimitatem, fiduciam, ſecuritatem, magnificentiā, conſtantiam, tolerantiam, firmitatem. Hæc de præſenti capite dicta ſint.

Caput Tertium.

Licet hactenus de fortitudine generaliter ſumpta, & vt eſt ſpecifica virtus, ſermonem habuerimus inueſtigando quid ſit nunc relicta generaliter ſumpta, acturi ſumus vſque in finem tractatus, de ea quæ eſt proprie & ſpecifica virtus, & in pręſenti capite inueſtigabimus circa quid principaliter verſatur. Tu igitur aduerte quod verſatur circa timores malorum, & audacias ac ſufferentias difficilium atq; terribilium. ſed diuerſa ratione. nam verſatur circa timores malorū negatiue, ponitur enim fortitudo vt non timeamus mala nec difugiamus quando oportet non timere. Tu tamē aduerte quod ex parte timoris non eſt laudabile nullum malum timere, quoniam quędam omnino timenda ſunt, nulla que eis danda cauſa quod nobis eueniant, aliter non timens ea nec pręcauens quantum in ſe eſt, inuerecundus & ſui neglector exiſtimatur. Vt qui non timet malam de ſe opinionem infamiam & vituperium. Vnde prouerbiorum cap. 14. Sapiens timet, & declinat à malo, & Eccleſiaſtici cap. 25. A tribus timuit cor meum, Delaturam ciuitatis & collectionem populi, & calumniam mendacem. præterea mala quædam ſunt, quæ vtique timeri poſſunt abſque reprehenſione, eo quod forte impeditiua ſunt melioris boni, vt indigentia bonorum exteriorum & infirmitas. Et dato quod quis non timeat ea, non propter hoc dicetur vir fortis ſimpliciter quoniam non eſt in poteſtate ſua ea vitare, cum

eueniant

eueniant ex conditione naturæ, & nolenti & prçcauenti nè eueniant, ſępius eueniunt. Non timere autem hæc, potius eſt viri patientis, quàm fortis ſimpliciter dicti. Quædam vera mala ſunt, quæ & ardua & difficilia ſunt ad ſuſtinendum, nec eueniunt ex conditione naturæ, ſed inferuntur nobis ab extrinſeco vt ab hominibus malis contra iuſtitiam: Talia igitur timenda non ſunt; quando ratio dictat & ſubeſt cauſa vt timeantur. Et circa huiuſmodi timores verſatur fortitudo proprie dicta, ne ſcilicet timeamus ea, imo voluntarie & lęte ſuſtineamuſ pro Deo & animæ ſalute. & hæc eſt Chriſti doctrina, Matthęi cap. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere. Paulus autem adeo fortitudine præmunitus erat, quòd non ſolum non timebat, ſed & ſibi complacebat in arduis. Vnde in 2. ad Cor. cap. 12. inquit. Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in neceſſitatibus, in perſecutionibus, & in anguſtiis pro Chriſto. Inter omnia ardua non timenda à viro forti eſt mors pro defenſione diuinæ legis & ſacræ fidei pro defenſanda patria & parentibus & filiis in bello iuſto, & ideo non timenda: qui igitur circa laudabilem mortem impauidus eſt, & circa quæcunque inferunt mortem exiſtentia repentina ac impræmeditata, & præcipue in bello, & in defenſione diuini cultus, laudabiliter ſe gerit, hic profecto fortiſſimus habendus eſt.

Verſatur autem fortitudo circa audacias in aggrediendo & ſuſtinendo ardua ac terribilia. Non enim ſufficit ad rationem fortitudinis non timere ardua. Non nulli enim inueniuntur impauidi in arduis, non quòd proponant ea aggredi & ſuſtinere cum oportuerit; ſed confidunt in fuga aut latibulis, aut excuſationibus, quibus ſe defendant, & caueant congreſſum, ſicut inertes milites, qui verbis ſe impauidos faciunt, & in tempore diſcriminis in ſola fuga aut ficta imaginatione confidunt. Ad fortitudinis igitur rationem duo ſpectant, ſcilicet non timere terribilia, & aggredi ac ſuſtinere, aggredi quidem reſiſtentia & pugnam ſuſtinere cum patientia. & has duas fortitudinis partes, ſcilicet non timere & aggredi, paucis edocuit probatiſſimus

Mathatias Machabeorum cap.3. cum dicit. Vos ergo fi-
lii confortamini,ideſt nolite timere:& viriliter agite,ideſt
aggredimini opus Dei in expugnatione malorum.

Tu tamen aduerte quòd ſicut ad fortem ſpectat non ti-
mere : non abſolute vt docuimus,ſed vt oportet, & gratia
cuius oportet, ſic ſpectat ardua aggredi non abſolute, ſed
debitis circunſtantiis: inter quas pręcipua eſt circunſtan-
tia boni ac probati finis, vt ſi quis aggrediatur ardua pro-
pter melius vt propter defendendā veritatem, ſicut Ioan-
nes Baptiſta apud Herodem,quem de adulterio arguebat,
Matthæi cap.14. Aut propter conſeruandam iuſtitiam,
ſicut Boetius apud Theodoricum Gotorum regem . & de
his inquit Seruator,Matthæi cap.5. Beati qui perſecutio-
nem patiuntur propter iuſtitiam,quoniam ipſorum eſt re
gnum cælorum, & 1. petri cap. 3. Si quid patimini pro-
pter iuſtitiam beati: Aut propter diuinum honorem & le
gis diuinæ obſeruantiam , ſicut Mathatias primo libro
Macha. cap.2.qui inuitatus a nunciis regis Antiochi, vt
ſacrificaret idolis, alta voce ſic reſpondit, Et ſi omnes gen
tes regi Antiocho obediunt, vt diſcedant vnuſquiſque a
ſeruitute legis patrum ſuorum : & conſentiant mandatis
eius,ego & filii mei & fratres mei obedimus legi patrum
noſtrorum. Propitius ſit nobis Deus, non eſt nobis vti-
le relinquere legem & iuſtitias Dei, non audiemus verba
regis Antiochi,nec ſacrificabimus tranſgredientens legis
noſtræ madata:Aut propter liberationem patriæ & popu
li ſui , ſicut Sanſon in libro Iudicium. cap.16. & in pri
mo libro Machab. Eleazar filius Saura, cap.6. qui elegit
mori ſub elephante à ſe vulnerato & corruente, vt affer-
ret victoriam populo ſuo , eumque de ſeruitute eriperet
regis idolatriæ : Aut propter defendēdam teſtandamque
catholicam fidem, vt ſancti martyres . De quibus inquit
Paulus ad Hebreos cap. 6. Sancti per fidem vicerunt re-
gna: fortes facti ſunt in bello &c.

Hinc patet quot apud vulgares animos habentur
& venerantur vt fortes, qui tamen vere non ſunt : Vt ca-

to Vticenſis: qui ſeipſum occidit: non pp melius bonũ, ſed ne ad durã Cæſaris ſeruitutem deueniret. & Lucretia quæ non pp caſtitatem quam iam amiſerat, ſed pp inanis gloriæ deſiderium, vt.ſ. apud poſteros in eorum memoria glorioſa viueret. Hos diuus Auguſt. in primo de ciuitate Dei cap. 23. reprobat atteſtans ſibi manus inieciſſe non vt honeſtas turpia pcaueret, ſed ne infirmitas aduerſa ſuſtineret: ideo imbecilles & molles magiſq; fortes habendi ſunt. Prçterea nonnulli ſeipſos intrepide morti & diſcriminibus ſe offerunt pp diuitias, aut inhoneſtũ amorẽ aut vt mortis contemptores appareant, aut qm̃ ſuadent ſibi ipſis, nullum poſſe cõtra eos prçualere diſcrimẽ. Omnes huiuſmodi non fortes; ſed temerarii & beſtiales habendi ſunt, eo ꝙ non recta ratione, ſed impetuoſa concupiſcentia, aut effrenata ira in pericula ruunt. Vnde & Ariſtoteles vt docuimus in. 3. Ethicorum tract. 2. ſentit non verſari fortitudinem veram circa quamcũq; mortem, quæ in omni caſu contingit, vt in mari vel in ęgritudine, ſed qui vt oportet & qñ & quo fine oportet mortẽ & difficilia ſuſtinet & audet, fortis eſt, ſecũdum enim dignitatem, & vt ratio ſuadet operatur fortis. Conſtat igitur circa quæ verſatur vera fortitudo: & quoniam perrari ſunt qui extrema aggrediantur ac ſuſtineant diſcrimina, ſecũdũ debitas circũſtãtias ideo rara inuenitur fortitudinis virtus. Vnde Hieremiæ cap. 9. dicit dominus. Non glorietur fortis: ideſt qui ſe fortem exiſtimat & non eſt, in fortitudine ſua, ſicut nec glorietur ſapiens, ideſt arbitrans ſe ſapientem in ſapientia ſua. Hæc de præſenti cap. dicta ſint.

Caput quartum.

IN capite quarto inueſtigãdum eſt quis ſit fortitudinis diuinæ atq; Chriſtianæ præcipuus ac principalis actus. Tu igitur aduerte vt ex ſacris aperiemus ſcripturis & martyrum fidiſſimis hiſtoriis, eius eſſe duos prçcipuos actus. Primus eſt conſtanter, & inuicto animo ſe

gerere

gerere in bello pro patria:,pro populo.,pro Dei lege aſſumpto, & hæc dicitur vera ac iuſta prçlialis fortitudo. ſecundus eſt, extrema ſummeq; difficilia non declinare ſed æquo ferret animo & ſuſtinere,adeo ꝙ potius eligit fortis mori, q̃ terga dare: aut aduerſario iniuſte aſſentire, præcipue vbi de vnius veriq; Dei cultu agitur. & hæc eſt teſtificatoria fortitudo, qualis in martyre exiſtit, eiuſq; actus martyrium apud grçcos, teſtimonium fidei apud latinos nuncupatur, & hic eſt principalior actus fortitudinis Chriſtianç vt declarauimus.

Quantum ad primum aduerte ꝙ licet conſtanter ſe gerere in re difficili ac incutiente naturaliter timorẽ, ſpectat vniuerſaliter ad fortitudinem, quoniam eſt virtus firmans animum in periculis, tam principaliter ad eam ſpectat animum firmare contra maxima pericula; quæ ſunt pericula mortis propter aliquod bonum conſequendum. Id autem maxime contingit in bello iuſto, quoniam geritur propter ſeruandam aut recuperandam patriam, aut propter libertatem defenſandam, aut propter obſeruantiam paternarum legum, quæ ſunt euidentiſſima bona,periculum autem mortis quod prouenit ex ęgritudine aut tempeſtate maris, aut improuiſo latronum incurſu, ſiue alio modo, nõ videntur homini imminere directe ex eo ꝙ intendit proſequi aliquod bonum, ſed vel ex conditione naturç, vt infirmo, vel aduerſo caſu. Et ideo conſtanter ſe gerere & aggredi hoſtem in bello iuſto exiſtimatur ab oibus eſſe præcipuus fortitudinis actus, tã apud philoſophos,q̃ in ſacris ſcripturis,qđ confirmatur ex eo quod in ſcriptura ſacra præceteris laudanẽ,qui in bello iuſto ſtrenue ſe habuerunt, ſuam exponentes vitamglorioſç morti vt patet infra.

Legimus in lib.Ioſue ca.8. ꝙ Ioſue pergens mandato dñi in bello cõtra Hay,erat in frõte exercitus,ſurgẽs nãq; diluculo, recenſuit ſocios, & aſcendit cum ſenioribus in fronte exercitus vallatus auxilio pugnatorum.

Legimus in libro Iudicũ quod Gedeon vir fortiſſimus cum trecentis viris, percuſſit exercitum madianitarum

quaſi virum vnum.

Legimus in 1. Reg. cap. 26. Dauid & Abiſai fortiſſimos abſque comitatu intraſſe tentorium Saul ſe perſequẽtis, & inde tulerunt haſtam fixam ad caput eius & Cyphum aquæ, prohibuitque Abiſai ne eum interficeret, dicens, ne interficias eum: quis enim extendet manum ſuã in Chriſtum Domini, & innocens erit?

Legimus in 2. Regum cap. 23. tres fortisſimos inter milites Dauid irrupiſſe hoſtium caſtra, & hauſiſſe aquam de ciſterna Bethleem, vt Dauid biberet, quam bibere noluit, ſed libauit eam Domino dicens. Num ſanguinẽ hominum iſtorum qui profecti animarũ periculum bibam?

Legimus in 4. Regum ca. 9. & 10. quòd Iehu bellator fortisſimus pro Dei cultu interfecit duos reges Ioram & Ochoziam, & ſeptuaginta filios Achab & illam Iezabel, & fratres Ochoziæ regis & prophetas Baal.

Legimus in 4. Regum ca. 11. ꝙ Ioiada ſummus ſacerdos manu armata reſtitit impiisſimç Athaliç, & Ioas coronauit ĩ regẽ, deſtruxit populus de eius mãdato Aras Baal, & ſtatuas cõtriuit, & Mathan ſacerdotem Baal interfecit.

Legimus in lib. Neemiæ cap. 4. quòd filii tranſmigrationis reædificantes murum in circuitu Ieruſalem vna manu faciebant opus; altera ex animi fortitudine tenebant gladium, vt hoſtibus reſiſtere poſſent.

Legimus in libro Iudith cap. 11. & 12. quàm incredibili fortitudine aggreſſa ſit & occiderit Holofernem, vt patriam liberaret.

Legimus in primo Machab. cap. 6. admirabili fortitudine Eleazarum filium Saura cucurriſſe audacter ad elephantem, ſupra cuius machinam credebat eſſe regem, & illi ſe ſupponens occidit eum.

Legimus in toto Machabeorum libro, admirabili fortitudine Mathatiam & eius filios Antiocho & Græcis cõtinuis belli; pro patria pro diuinæ legis obſeruantia reſtitiſſe.

His igitur glorioſis patrum exemplis oſtenditur quàm rationabiliter præcipuus fortitudinis actus ſit conſtanter

ſe ge-

ſe gerere in bello iuſto. In quo aſsidua imminent mortis pericula.

Hanc prælialem fortitudinem diuus Ambroſius in primo de officiis cap. 40. ex patrum veteris teſtamenti præclariſſimis geſtis ſic extollit. Quam fortis Ieſus naue, vt vno prælio quinque reges captos ſterneret cum populis ſuis. Deinde cum aduerſus Gabaonitas ſurgeret prælium, & vereretur ne nox impediret victoriam, magnitudine mentis & fidei clamauit, ſtet ſol, & ſtetit ſol donec victoria conſumaretur. Hiedeon in trecentis viris de ingenti populo & acerbo hoſte reuexit triumphum. Ionathas adoleſcens virtutem fecit in magno prælio. Quid de Machabeis loquar? Sed prius de populo dicam patrum; qui cum eſſent parati pugnare pro templo Dei & pro legitimis ſuis, dolo hoſtium laceſsiti die ſabbati maluerunt vulneribus offerre nuda corpora quàm repugnare, ne violarent ſabbatum. Itaque omnes læti ſe morti obtulerunt. ſed Machabei conſiderãtes quòd hoc exemplo gens omnis poſſet perire, ſabbato etiam cum ipſi in bello prouocarentur, vlti ſunt innocentium fratrum ſuorum necem. Vnde poſtea ſtimulatus rex Antiochus cum bellum accenderet per duces ſuos Lyſiam, Nichanorem, Gorgiam, ita cum orientalibus ſuis & Aſſyriis attritus eſt copiis, vt quadraginta & octo milia in medio campi a tribus milibus proſternerentur. Virtutem ducis Iudæ Machabei, & de vno eius milite conſiderate. Namque Eleazarus cum ſuper eminentem cæteris elephantem Lorica veſtitum regia aduerteret, arbitratus quòd in eo eſſet rex, curſu concito in medium legionis ſe proripuit, & abiecto clypeo vtraque manu interficiebat beſtiam, atque intrauit ſub eam & ſubiecto gladio interemit eam. Itaque cadens beſtia oppreſſit Eleazarum, atque ita mortuus eſt. Quanta igitur virtus animi, primo vt mortem non timeret, deinde vt circunfuſus legionibus inimicorum in confertos raperet hoſtes, medium penetraret agmen, & contempta morte ferocior, abiecto clypeo, vtraque manu vulneratę beſtiæ molem ſubiret ac ſuſtineret, poſt

intra ipſam ſuccederet, quo pleniori feriret ictu, cuius ruina incluſus magiſquàm oppreſus, ſuo eſt ſepultus triumpho. Nec fefellit opinio virum, quàmuis regius fefellerit habitus. Tanto enim virtutis ſpectaculo defixi hoſtes, inermen occupatum incurſare non auſi, poſt caſum ruentis beſtiæ ſic trepidauerunt, vt impares ſe omnes vnius virtuti arbitrarentur. Denique rex Antiochus, qui cum centum viginti milibus hominum armatis venerat, & cum triginta duobus elephantis, ita vt ab ortu ſolis per ſingulas beſtias velut montes quidam armorum coruſco tanquàm lampadibus ardentibus refulgerent, vnius territus fortitudine, pacem rogaret. Itaque Eleazarus heredem virtutis ſuæ pacem reliquit, ſed hęc triumphatorum ſint. Hæc diuus Ambroſius.

Quantum ad ſecundum declarandum eſt quòd non ſolum conſtanter agere in periculis pręcipue in bello eſt pręcipuus veræ fortitudinis actus ſed & viriliter ſuſtinere, imo hic principalior eſt, quod tripliciter probatur.

Primo quoniam fortitudo vt ſupra diximus, verſatur circa timores reprimendos & audacias frenandas, ſed difficilius eſt timorem reprimere quàm audaciam moderari, ipſum namque periculum quanto magis conſideratum fuerit, tantò magis confert ad frenandam audaciam, ſed auget timorem, & ideo fortis magis laborat in reprimendo timorem ne excedat, quàm in moderando audaciam, ſed ex eo quòd reprimitur timor, ſuſtinetur periculum & non vitatur, ex eo autem quòd moderatur audacia, aggredimur periculum quando & vbi oportet. Cum ergo difficilius ſit reprimere timorem quàm frenare audaciam, ſequitur quòd principalior actus fortitudinis eſt viriliter ſuſtinere difficilia vt carcerem, exilium, mortem, & genera ſeuæ mortis.

Secundo, cum fortitudo verſetur circa difficilia, actus eius graduandi ſunt ſecundum gradus difficultatis. Vbi ergo erit maior difficultas, actus ille maior & principalior erit, ſcilicet difficultas maior eſt ſuſtinere & viriliter ferre

con-

contriſtatiua quàm aggredi, primo quoniã ſuſtinẽs & patiens, patitur ab aliquo fortiori inuadente, qui autem aggreditur inuadit per modum fortioris, reputat enim ſe fortiorem, aliter non inuaderet, ſed facilius eſt inuadere debiliorem quàm ſuſtinere fortiorem. ergo &c. ſecundo quoniam ſuſtinens & patiens, ſuſtinet contriſtatiua iam præſentia, ſicut qui cruciatus & plagas & carcerem ſuſtinet, qui autem aggreditur vt futura, & ſub ſpe aut euadendi, aut ſuperandi, ſed difficilius eſt non commoueri a contriſtaturis pręſentibus quàm à futuris, ergo &c. tertio ſuſtinere & ſufferre eſt cum aliqua temporis diuturnitate, ſed aggrediens poteſt aggredi ex ſubito motu iraſcibilis, eſt autem difficilius immobiliter & perſeueranter in arduo perſiſtere quàm illud repentino motu aggredi, cuius ſignum eſt quòd vt docuimus in 3. æthicorum tract. 2. ca. 2. audaces & fortes in hoc differunt, quòd audaces præuolant. i. citiſſime ad pericula feſtinant, impulſi impetu paſſionis præter rationem, ſed conſtituti in periculis, quęrunt retrocedere, quoniam motus pręcedentis paſſionis vincitur ab imminente periculo, fortes autem conducti in periculis, ſuſtinent viriliter quoniam antequam periculum ſubeant, bene conſiderant. Non enim ex paſſione impellente; ſed firma rationis deliberatione, pericula ſubeunt, ideo viriliter in eis perſiſtunt ſuſtinentes. Conſtat ergo quòd ſuſtinere ardua eſt principalior fortitudinis actus. Vnde & in ſacra ſcriptura, non promittitur corona aggredienti: ſed ſuſtinẽti. Inquit enim Iacobus in epiſtola ca. 1. Beatus vir qui ſuffert temptationẽ, quoniã cũ probatus fuerit accipiet coronam vitæ, & diuus Ambroſius in 1. de officiis, clariſſimis ex ſacris ſcripturis propoſitũ probat exemplis atque ex martyrum coronis. Vnde in cap. 41. ſic ſcribit.

Verum quia fortitudo non ſolũ ſecundis rebus ſed etiã aduerſis probatur, ſpectemus Iudæ Machabæi exitum. Is enim poſt victũ Nicanorẽ regis Demetrii ducẽ, ſecurior aduerſus viginti milia exercitus regis cũ nongentis viris bellum adorſus, volentibus his cedere ne multitudine opprimerentur glorioſam magis mortem quàm turpem fu-

gam ſuaſit. Ne crimen inquit noſtræ gloriæ relinquamus. itaque commiſſo prælio, cum a primo ortu diei vſque ad veſperam dimicaretur, dextrum cornu, in quo validiſſimam hoſtium manum aduertit, & conuenerunt cum ipſo omnes conſtantes corde, ſed dum fugientes ſequitur a tergo vulneri locum prębuit. Itaque glorioſiorem triumphis locum mortis inuenit. Quid Ionathan fratrem attexam, qui cum parua manu aduerſus exercitus regios pugnans, deſertus a ſuis & cum duobus tantum relictus, bellum reparauit, auertit hoſtes, & fugitantes ſuos ad ſocietatem reuocauit triumphi? Quid autem dicam de martyrum paſſionibus? Et ne longe vagemur: Num minorem de ſuperbo rege Antiocho Machabei pueri reuexerunt triumphum quàm parentes proprii? Siquidem illi armati, iſti ſine armis vicerunt. ſtetit inuicta ſeptem puerorum cohors, regiis cincta legionibus, defecerunt ſupplicia, ceſſerunt tortores, non defecerunt martyres. Alius corium capitis exutus, ſpeciem mutauerat, virtutem auxerat. Alius linguam iuſſus amputandam promere, reſpondit. Non ſolos Dominus audit loquẽtes, qui audiebat Moyſen tacentem, plus audit tacitas cogitationes ſuorum, quàm voces omnium. Linguæ flagellum times, flagellum ſanguinis non times? Habet & ſanguis vocem ſuam, qua clamat ad Deum, ſicut clamauit in Abel. Quid de matre loquar, quæ ſpectabat lęta quot funera tot trophea & morientium vocibus tanquã pſallẽtiũ cantibus delectabatur, pulcherrimam vẽtris ſui citharam in filiis cernens, & pietatis harmoniam omni lyræ numero ſuauiorem? Quid de bimulis loquar, qui ante palmam victorię acceperunt quàm ſenſum naturæ? Quid de ſancta Agnete, quæ in duarum maximarum rerum poſita periculo, caſtitatis & ſalutis, caſtitatem protexit, ſalutem cũ ĩmortalitate cõmutauit? Non prætereamus etiã Laurẽtiũ ſanctum, qui cum videret Sixtum epiſcopũ ſuũ ad martyrium duci, flere cæpit, non paſſionem illius ſed ſuam remanſionem. Itaque his verbis appellare cæpit. Quo progrederis ſine filio pater? Quo ſacerdos ſanctæ

ſine

ſine diacono properas ? Tu nunquam ſacrificium ſine miniſtro offerre conſueueras, quid in me ergo diſplicuit pater ? Num degenerem probaſti ? Experire certe vtrum idoneum miniſtrum elegeris. Cui commiſiſti Dominici ſanguinis diſpenſationem, cui conſumendorum conſortium ſacramentorum, huic conſortium ſanguinis tui negas ? Vide ne periclitetur iudiciū tuum, dum fortitudo laudatur. Abiectio diſcipuli, detrimentum eſt magiſtri. quid quòd pręſtantes & illuſtres viri, magis diſcipulorum certaminibus quàm ſuis uincunt ? Denique Abraam filium obtulit, Stephanum Petrus præmiſſit,& tu pater oſtende in filio virtutem tuam, offer quem erudiſti, vt ſecurus iudicii tui comitatu nobili peruenias ad coronam. Tunc Sixtus ait. Non ego te fili derelinquo ac deſero, ſęd maiora tibi debentur certamina. Nos quaſi ſenes leuioris pugnæ curſum recipimus:te quaſi iuuenem manet glorioſior de tyranno triumphus.Mox uenies: flere deſiſte,poſt triduum me ſequeris. Inter ſacerdotem & leuitam, hic medius numerus decet. Non erat tuum ſub magiſtro vincere, quaſi adiutorem quæreres. Quid conſortium paſſionis meæ expetis?Totam tibi eius hæreditatem dimitto. quid præſentiam meā requiris, infirmi diſcipuli magiſtrum præcedant, fortes ſequantur ut uincant ſine magiſtro, qui iam non indigent magiſterio. ſic & Helias Heliſeum reliquit. Tibi ergo commendo noſtræ uirtutis ſucceſſionem. Talis erat contentio,digna ſane de qua certarent ſacerdos & miniſter, quis prior pateretur pro Chriſti nomine. In fabulis ferunt tragicis, excitatos theatri magnos eſſe plauſus,cum ſe Pylades Oreſtem diceret, Oreſtes (vt erat) Oreſtem ſe eſſe aſſeueraret. Ille vt pro Oreſte necaretur, Oreſtes ne Pyladem pro ſe pateretur necari, ſed illis non licebat viuere, quòd vterque eſſet paricidii reus, alter qui feciſſet, alter qui addiuuiſſet. Hic Laurentium ſanctum ad hoc nullus vrgebat niſi deuotionis amor,tamē & ipſe poſt triduum cum illuſo tyranno impoſitus ſuper craticulam exureretur, Aſſatum eſt inquit, verſa & manduca. Ita

animi

animi virtute vincebat ignis naturam. Hæc diuus Ambroſius. Ex quibus omnibus conſtat principaliorem fortitudinis actum eſſe, ſuſtinere inuicte contriſtatiua, & extrema pericula pro Deo glorioſo. Hæc de præſenti cap. dicta ſint.

Caput quintum.

IN quinto cap. inueſtigandum eſt quod & quale ſit fortitudinis præmium: & præcipue eorum qui inuicte ſuſtinent contriſtatiua, & mortem ſubeunt gloriosam, pro patria, pro lege, pro diuino cultu, pro iuſtitia, pro ſacra fide decertantes. Tu igitur aduerte quod aliud præmium aſſignatur viro forti ſecundũ humanas leges: & aliud ſecundum diuinam atq; Chriſtianam. ſecundum quidem humanas leges, & antiquas conſuetudines, ſolet in tribus conſiſtere.

Primo, acta fortium: & pręcipue qui pro patria ac gente ſua ſe glorioſe in bello geſſerunt deſcribuntur ab oratoribus & poetis & iſtoricis. Vt apud gentiles: Hector Achilles & Vlyſſes famoſi redditi sũt apud poſteros per Homerum, Eneas per Virgilium, Cæſar & Pompeius per Lucanum. Et tu vide in diſpõne noſtra moralis philoſophiæ Platonicæ in tract. 5. parte. 4. quàm egregie Plato & Socrates extollit eos; qui vt patet in Menexeno pro patria vitã exponunt nec etiam ſacra ſcriptura eorũ laudes ac merita tacet, ſed ex propoſito ac ſtudioſiſsime commendantur, vt Ioſue, Caleph, Iepte, Gedeon, Dauid, Mathatias, Iudas Machabæus & fratres eius. Vnde in Eccleſiaſtico: cap. 44. ſic legimus, Laudemus viros glorioſos & parentes nõſtros in generatione ſua. Multam gloriam fecit dominus magnificentia ſua a ſæculo. Dominantes in poteſtatibus ſuis hoĩes magni virtute & prudentia ſua pręditi, hoĩes diuites in virtute, pulchritudinis ſtudium habentes. Omnes iſti in gñationibus gentis ſuę gloriã adepti ſunt, & in diebus ſuis habẽtur in laudibus, qui de illis nati sũt, reliquerunt nomen narrandi laudes eorum. Inter alios laudatur

Moyſes ex ſua fortitudine & Ioſue & Caleph & Dauid.

De Moyſe inquit in cap. 45. Dilectus Deo & hoibus Moyſes, cuius memoria in bndictione eſt, ſimilē illum fecit in gloria ſanctorū, & magnificauit eū in timore inimicorum & in verbis ſuis monſtra placauit. Glorificauit illū in conſpectu regum: &c.

De Ioſue inquit in c.46. Fortis in bello Ieſus naue ſucceſſit Moyſi in prophetis. Qui fuit magnus ſecundū nomen ſuum, maximus in ſalutem electorū Dei, expugnare inſurgentes hoſtes vt conſequeretur hæreditatem iſrael. Quis ante illum ſic reſtitit? Nam hoſtes ipſe dominus percuſſit impetum fecit contra gentem hoſtilē, & in deſcenſu perdidit contrarios, vt cognoſcāt gentes potentiam eius: &c.

De Caleph inquit in eodem ca. Et dedit dominus Caleph filio Iephone fortitudinē & vſq; in ſenectutē permāſit illi virtus vt aſcenderet in excelſum terræ locū: & ſemē ipſius obtinuit hæreditatem: &c.

De Dauid inquit in cap.47. quaſi adeps ſeparatus a carne: ſic Dauid a filiis Iſrael cum leonibus luſit quaſi cum agnis, & in vrſis ſimiliter fecit ſicut in agnis ouium. In iuuentute ſua nunquid non occidit gigantem, & abſtulit obprobrium de gente? In tollendo manum, in ſaxo funde deiecit exultationem Goliæ, vbi inuocauit Deū omnipotentem, & dedit in dextra eius tollere hominem fortem in bello, & exaltare cornu gentis ſuæ, ſic in decem milibus glorificauit eum, & laudauit eum in benedictionibus domini, in offerendo illi coronam gloriæ. Cōtriuit enim inimicos vndique & extirpauit Philiſtim contrarios vſque in hodiernum diem, &c.

Ex oppoſito autem qui pro patria non ſe viriliter gerunt in bello, aut terga vertunt, omni digni ſunt vituperio, & apud ſcriptores tam gentiles, quàm ſacros, vt infames & memoria indigni apud poſteros deſcribuntur. Vnde apud Homerū in illiada vlyſſes quoſdam ex græcis arguit q parua inuenta occaſione terga vertebāt. Et Vlyſſes Tarſitē vnū ex illis reprehendens inquit, ignauę pdite priæ

pro-

proditor prodant te dii immortales. Tales igitur aut infamandi ſunt aut nulla de eis habenda mentio, ac ſi nati non fuiſſent, vt habemus in Eccleſi. cap. 44. vbi ſic legimus, Et ſunt quorum non eſt memoria, perierunt quaſi q. non fuerint, & nati ſunt quaſi non nati, & filii ipſorum cum ipſis.

Secundo fabricantur eis publicæ imagines & tituli, & honoranda ſepulcra, vt in his eorum celebrata memoria perſeueret. hac de cauſa Plato in Menexeno in perſona virorum fortium, qui pro patria in bello occubuerant, & quibus à ciuitate honorati titulo ac imagines dedicatæ fuerant inquit. Hæ noſtræ imagines, hi noſtri tituli, quos non ignauia, ſcilicet fęlici dextra comparauimus. & Ariſto. in 3. eth. inquit. Concordes fortibus fiunt honores in ciuitatibus & apud monarchias. In bello namque fortiter dimicantibus & in vita & poſt mortem congrui exhibentur honores. Similiter in 1. Machabeorum cap. 13. legimus quòd Symon Machabeus ædificauit ſuper ſepulchrum patris ſui & fratrum ſuorum ędificium altum viſu lapide polito ante & retro, & ſtatuit ſeptem pyramidas, vnam contra vnam, patri & matri & quattuor fratribus, & his circunpoſuit columnas magnas, & ſuper columnas arma, ad memoriam æternam, & iuxta arma naues ſculptas, quæ viderentur ab hominibus nauigantibus mare.

Tertio eorum filii enutriuntur erudiunturque ore publico aut a regibus, & cum adoleuerint ſi fuerint patrum ſuorum imitatores ad patrias dignitates & honores aſſumuntur. Iuſtum eſt enim vt qui pro tuenda patria, patrem nutritorem ac ſeruatorem perdidit publicis expenſis, eius factura reſtauretur. Vnde & Plato in Menexeno introducit patriam fortium filios in filios aſſumentem, & inquit. Hi noſtri filii, quorum patres defenſores noſtri fuerunt. Et ipſe Plato ad Siracuſanos ſcribens, hortatur eos vt filium ſuum honorent, & ad patriæ regimen aſſumant, eo quòd eorum patriam a tyrannide liberauerit.

Et Dauid vt legimus in 2. Regum cap. 8. poſt mortem Saul & Ionathæ qui pro patria in bello contra Philiſtim

glorioſe

glorioſe occubuerant: quæſiuit ſiquis reſiduus eſſet de domo Saul & Ionathæ: & inuento Miphiboſeth filio Ionathæ accerſiuit eum ad ſe, cui inquit Dauid, ne timeas, quia faciam in te miſericordiam propter Ionatham patrem tuum, & reſtituam tibi omnes agros Saul patris tui, & tu comedes panem in menſa mea ſemper. Vocauit itaque Dauid rex Siban puerum Saul & dixit ei. Omnia quecunque fuerant Saul, & vniuerſam domum dedi filio Domini tui, operare igitur terram ei tu & filii tui & ſerui tui, & inferes filio Dñi tui cibos vt alať. Miphiboſeth aũt filius Dñi tui comedet ſemper panẽ ſuper menſam meam.

Secundum diuinam autem & Chriſtianam legem pręmium veræ fortitudinis ſtat in tribus, & præcipue his qui pro diuino cultu, & ſacra fide decertant & perſecutionem patiuntur ac viriliter ſuſtinent nec vincuntur.

Primo annui dies feſti eis dedicantur, in quibus eorum ſacra geſta, & inuicta patientia celebrantur. Vnde in libro Iudith legimus cap. vltimo, quòd mortuam Iudith luxit omnis populus diebus ſeptem, & in omni ſpacio vitæ eius, non fuit qui perturbaret Iſrael, & poſt mortem eius annis multis. Dies autem victoriæ huius ab Hebreis in numero ſanctorum dierum recipitur, & colitur à Iudeis, ex illo tempore vſque in pręſentem diem. & in libro Heſter cap. vltimo ſic legimus. Vnde & vos inter cæteros feſtos dies, hanc habetote diem & celebrate eam cum omni lætitia, vt in poſterum cognoſcant omnes qui fideliter Perſis obediunt, dignam pro fide recipere mercedem. In Chriſtiana vero republica & eccleſia notiſſimum eſt ſacratiſſimas martyrum coronas certis diebus à Chriſti fidelibus omni deuotione celebrari, vt & eorum exemplo pati diſcamus pro Chriſto, & ſanctis adiuuemur precibus. Nam vt inquit Diuus Chriſoſtomus in ſermone de martyribus. Qui ſanctorum glorias frequenti laude colloquitur, eorum mores ſanctos imitetur: aut enim imitari debet, aut laudare non debet. Propterea ſeipſos nobis præbent exemplum vt ex ipſis proficiamus.

Secundo nobiliſſimum nomen eis aſcriptum eſt, vt ſcilicet

apud grecos eſt,latine teſtis, ad vere aũt in re ardua teſtan dũ,nõ quæruntur nec admittuntur improbi, aut infames, aut leues, aut ignorãtia preſſi, ſed virtuoſi,conſtantes,prudentes, & ſanę mentis.Merito igitur noſtræ fidei teſtes honorandi ſunt tanto nomine eo ꝙ fidei veritatem teſtificati ſunt non diuitiis, non potentia, non humana ſapientia, non doctis verbis, non inflata philoſophia, ſed proprio ſanguine.

Sed dicis, non videtur martyr pati propter fidem, ſed propter charitatem, qm̃ inquit Seruator Ioannis cap. 15. Maiorem charitatem nemo habet,q̃ vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis. Præterea iam diximus ꝙ ſuſtinere eſt præcipuus actus fortitudinis,ergo martyriũ eſt actus fortitudinis & non fidei.

Reſpondetur, cauſa martyrii eſt fortitudo & charitas & fides, ſed diuerſa ratione, qm̃ fortitudo vt eliciẽs, charitas vt imperans, fides vt gratia cuius, & qm̃ a fine in actis humanis fit denominatio, ideo attribuitur fidei. Eſt enim martyr teſtis veritatis non cuiuſcunque,qm̃ non geometrice nec phiſice, ſed diuinę, quæ dr̃ veritas pietatis ſiue diuini cultus, quam Dei filius nobis reuelauit. inquãtum igitur quis hanc veritatem reuelatã quę eſt veritas fidei proteſtatur,martyr dici meretur.proteſtatur autẽ non ſolũ verbis. ſed ex eo quòd inuicte contriſtatiua ſuſtinet vſque ad mortem incluſiue in qua plene manifeſtatur quòd cætera omnia propter Chriſtum poſtponit.

Tertio coronãtur ſpãli priuilegio,& diuina promiſsione in Chriſtiana ac euangelica lege æterna beatitudine.Nam licet ut dicemus in vltima ꝑte huius opis,æterna fœlicitas ſit præmium virtutis abſolutę, tamen ſub ſpãli ratione, & quaſi vnica promittitur ſuſtinẽtibus propter Chriſtum,& vt id tibi conſtet aduerte dicta ſacrę ſcripturæ vt j. Matt. c.11. A dieb. Io.Bap. regnum cęlorũ vim patitur, & violẽti rapiũt illud,quaſi dicat vt inquit Hieronimus exponẽs, Grandis violentia eſt naſci in terra, & rapere cælum, & poſſe per virtutem quod non poſſumus per naturam, & ideo violenti rapiunt illud. ideſt qui faciunt ſibi violen-

lentiam, coercendo ſe a delectabilibus, & ſuſtinendo triſtia propter Chriſtum, ſicut faciunt ſacri martires.

Lucæ cap. 24. Non ne hæc oportuit Chriſtum pati & ita intrare in gloriam ſuam.

Matthęi cap.5. Beati qui perſecutionem patiuntur pro pter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum.

Lucæ cap.6. Beati eſtis cum vos oderint homines & eiecerint &c. Gaudete & exultate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cælis.

Paulus ad Ro.cá.8. Si filii: & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti, ſi tamen compatimur vt glorificemur. Exiſtimo enim quòd nō ſunt cōdignæ paſſiones huius tēporis, ad futurā gloriā quæ reuelabit in nobis.

Et in prima ad Cor.cap.9. Omnis qui in agone contendit ab omnibus ſe abſtinet, & illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam.

Et in 2.ad Thimo.cap.4. Bonum certamen certaui, curſum conſummaui, fidem ſeruaui, in reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitię.

Et ad Heb.cap. 10. Rememoramini priſtinos dies, in quibus illuminati magnum certamen ſuſtinuiſtis paſſionum, & in altero quidem obprobriis & tribulationibus ſpectaculum facti, in altero autem ſocii taliter conſeruātiū effecti, nam & vinctis compaſſi eſtis, & rapinam bonorum veſtrorum cúm gaudio ſuſcepiſtis, cognoſcētes vos habere meliorem & manentem ſubſtātiam. Nolite itaque amittere confidentiam, quæ magnam habet remunerationem.

Et Petrus in prima epiſtola cap.3. Si quid patimini propter iuſtitiam beati eritis. Timorem autem eorum ne timueritis, vt non conturbemini, & in cap.4. communicantes Chriſti paſſionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes, ſi exprobramini in nomine Chriſti, beati eritis, quoniam quod eſt honoris, gloriæ, & virtutis Dei, & qui eſt eius ſpiritus ſuper vos requieſcent.

Et Ioannes in Apoca. cap. 2. Vincenti dabo edere de ligno vitę, quod eſt in paradiſo Dei mei.

Et in eodē ca. Vincēti dabo māna abſcōditum, & dabo

illi calculum candidum, & in calculo nomen nouum ſcriptum, quod nemo ſcit niſi qui accipit. Et in capit. 7. Hi ſunt qui venerunt ex magna tribulatione, & lauerunt ſtolas ſuas, & dealbauerũt eas in ſanguine agni, ideo ſunt ante thronum Dei: & ſeruiunt ei die ac nocte in templo eius, & qui ſedet in throno habitabit ſuper illos non eſurient neque ſitient amplius, neque cadet ſuper illos ſol, neque vllus æſtus, quoniam agnus Dei qui in medio throni eſt reget eos, & deducet eos ad vitę fontes aquarum.

Et in cap. 22. Beati qui lauant ſtolas ſuas in ſanguine agni.i. mortem ſuſtinent propter Chriſtum, vt ſit poteſtas eorum in ligno vitę, & per portas intrent in ciuitatem.ſ. Ieruſalem cæleſtem.

Conſtat igitur ex Chriſtiana lege, quomodo his qui pro fide, pro iuſtitia, pro veritate, dura & vſque ad mortē ſuſtinent aſſignatur ex diuina promisſione & ſpeciali priuilegio æterna beatitudo. Hæc de præſenti cap. dicta ſint.

CAPVT SEXTVM.

IN cap. 6. pertractandum eſt de partibus fortitudinis diuinę atque Chriſtianæ. Tu igitur aduerte quòd fortitudo cum nō diſtinguatur in multas ſpecies, eo quòd verſatur circa materiam ad modum ſpecialem, quæ ſunt diſcrimina mortis iuſta cauſa, non aſsignantur ſibi partes ſubiectiuę. Ideo de eis non eſt pertractandum, nec immorandum eſt in partibus eius potentialibus, quę ſunt virtutes verſantes circa difficilia, minus tamen ardua, quàm ſint pericula mortis, vt magnificentia circa difficiles & magnos ſumptus: Magnanimitas circa magnos honores ex difficultate acquiſibiles: Manſuetudo circa difficiles iræ ac vindictæ cohibitiones: Iuſtitia punitiua circa coercendos malos: Prudentia regitiua circa difficiles ſedationes litium, & conſeruationem pacis. De his enim ſatis diximus in philoſophia morali peripatetica & achademica. De partibus autē eius integralibus cōſiderare oportet. ſunt enim illæ virtutes ſine quibus duo actus fortitudi

nis

nis præcipui : quorum vnus eſt aggredi pericula, alter eſt ſuſtinere, perfici non poſſunt.

Tu igitur aduerte quòd licet diuerſi Doctores diuerſimode aſſignent huiuſmodi partes potentiales, quattuor tamen ſunt famoſiores, in quibus eſt communis conſenſus Theologi, & ſunt iſtę.

Fiducia.

Securitas.

Patientia.

Perſeuerantia.

Sufficientia autem earum ſic aſſignatur. actus fortitudinis eſt duplex vt ſupra docuimus, ſcilicet aggredi pericula, & ea ſuſtinere. Quantum ad primum vt perfectę ac virtuoſe homo in eo ſe habeat duo requiruntur, vnum intrinſecum in diſpoſitione animi, alterum extrinſecum in executione operis. Intrinſecæ quidem requiritur vt vir fortis aggreſſurus pericula, & maxime vbi vita exponitur, quòd deliberatum poſt omnia recte conſiderata ac promptum remota omni hęſitatione habeat animum ad aggrediendum periculum, dicens cum Dauid in Pſalmo, Dominus ſalus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? ſi exurgat aduerſum me pręlium, in hoc ego ſperabo. Et quantum ad hanc animi promptitudinem ſociatur fortitudini fiducia, per quam in magnis & honeſtis rebus ſpes optima locatur cōſequēdæ victoriæ reſpectu boni, cuius gratia periculum aggreditur fortis, extrinſece autem & in ipſa periculi aggreſſionem requiritur ne fortis deficiat in ipſa periculi aggreſſione quam ſemel inchoauit, donec ſperatum conſequatur bonum, gratia cuius pugnat. Et ad hoc ſociatur fortitudini conſtantia, quę ſignat amplam & uirilem perſecutionem periculi aggreſſi gratia boni ſperati.

Quantum ad ſecundum, ideſt vt vir fortis glorioſe ſuſtineat & non ſuccumbat nec defatigetur in doloroſis ac contriſtatiuis malis ſibi illatis, & maxime in cruciatibus & morte ſibi intentata, duo requiruntur, primo ne difficultate incumbentium ſibi malorum frangatur animus per

triſtitiam,& decidat à ſua magnitudine & optima ſpe. Et quantũ ad hoc ſociatur fortitudini patientia: eſt.n.patientia cauſa boni honeſti aut vere vtilis rei arduæ & difficilis voluntaria ac diuturna perpeſſio.Secundo requiritur ꝙ ex diuturna tollerantia rei arduæ homo adeo non defatigetur,ꝙ pati & ſuſtinere deſiſtat cedens aduerſario.& quãtũ ad hoc ſociatur fortitudini perſeuerantia.Eſt.n.perſeuerãtia in re ardua ſtabilis & continuata vſque in finem laudata permanſio.Et hæc eſt quę coronatur, quoniã qui perſeuerauerit vſq; in finẽ ſaluus erit, Matth.c.10.Patet igitur quomodo fiducia & cõſtãtia, patiẽtia & perſeuerantia,requiruntur ad actus fortitudinis perficiendos, ideo merito dicuntur partes integrales fortitudinis, eo ꝙ integrant & perficiunt eius actus.

Nunc aũt de ſingulis in ſpẽ agendũ eſt,&c.Primo de fiducia.2.de conſtãtia 3.de patientia.4.de perſeuerantia.

Quantum ad fiduciam tria agenda ſunt,primo in quibus fundatur,ſecundo quid ſit, tertio quomodo ad fortitudinem ſpectat.

Quantum ad primũ aduerte quod fundatur in fide & in ſpe. In fide quidem quoniã ad hoc ꝙ aliquis confidat, neceſſe eſt vt de aliquo firmam opinionem habeat, propter quam confidere poſſit, alr̃ vana eſſet eius fiducia. v. g.Qui cõfidit ſe diu uicturum,oportet ipſum firmiter opinari ſe ſanũ beneq; complexionatum eſſe. Qđ ſi oppoſitum de ſe ſentiat,diffidit.Qui confidit ſe ſanãdũ dũ infirmatur,oportet ipſum bene ac firmiter opinari de prudentia & beneuolẽtia medici aliter diffidit. Et qm̃ firma opio de aliquo, fidem generat, ideo fiducia in fide fundat̃. Vñ & a fide fiducia ſiue confidentia dr̃. In ſpe vero fundatur conſequenter. Nã ex eo ꝙ quis credit ſe auxilium recepturum ab aliquo, vt infirmus a medico,pauper a diuite, debilis & oppreſſus a fortiori,vt amicus ab amico potente, ſpem concipit, & ſperat huiuſmodi medio conſequi bonum deſideratum. Patet ergo ꝙ fiducia primo fundatur in fide,ſcđo per fidem habitam fundatur in ſpe. Vñ Iob.c. 11. dr̃. Habebis fiduciam propoſita tibi ſpe.

Et

Et aduerte quòd in ſcriptura ſacra aliquando fit mentio de fiducia vt fundatur in fide,vt primæ ad Timo.cap.3.inquit Paulus. Qui bene miniſtrauerint, gradum bonum ſibi acquirent,& multam fiduciam in fide quæ eſt in Chriſto Ieſu. Aliquando vt fundatur in ſpe:vt in 1.Paral.c.17. dixit Salamon ad Dominum. Inuenit ſeruus tuus multam fiduciam vt oret coram te. Aliquando vt fundatur in fide & in ſpe,vt ad Hebre.cap.3.inquit Paulus. Chriſtus vero tanquam filius in domo ſua,quæ domus nos ſumus, ſi fiduciam & gloriam ſpei vſque ad finem firmam teneamus.

Quantum ad ſecundum aduerte quòd ex prædictis poteſt ſic diffiniri,fiducia eſt habitus,quo quis ſpem concipit ex fide in aliquo habita ad conſequẽdum bonum arduum deſideratum.vel ſic,fiducia eſt ſpes roborata ex fide in aliquo habita. Vtraque patet ex prędictis.Et in aliquo poteſt tripliciter exponi,primo in ſeipſo,ſecundo in proximo,tertio in deo.In ſeipſo quidem, quando ſe tantum exiſtimat ſiue in robore corporis, ſiue in ſcientia, ſiue in prudentia, ſiue in experiẽtia, quòd omnem ſpem ſuam in ſua propria virtute reponit,& tunc fiduciam non habet niſi in ſeipſo. Hæc eſt temeraria fiducia,qua laborant ſtulti & ignorantes & nimis ſeipſos amantes.Hęc reprobatur Iob ca.8.vbi inquit,Spes hypocritę peribit,ſicut tela aranearum fiducia eius.In proximo autem quãdo quis amico aut alteri adeo credit,quòd non dubitat eius medio quodcunque arduum aggredi & vincere, omnemque ſpem ſuam in eo reponit, Hęc eſt humana ſed irrationalis fiducia quam paſſim ſcriptura ſacra reprehendit. Vnde Dauid in Pſalmo. Nolite confidere in Principibus, in filiis hominum,in quibus nõ eſt ſalus, & Hieremias cap. 17. Maledictus homo, qui confidit in homine. In Deo verò quando credit Deum ſolum omnipotentem,miſericordem, & reſpicientem ſuper clamantes ad ſe & in eo omnem ſpem firmat. Hæc eſt vera fiducia atque chriſtiana, quam ſapientes mundi ignorant, quam ſolam ſcriptura ſacra approbat. Hac ſaluata fuit Suſanna de manu falſorum iudicum & ſenum, Daniel de lacu leonum, tres pueri de fornace. De

hac loquitur Salomon Prouerb. capitulo tertio. Habe fiduciam in domino, ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ. In omnibus viis tuis cogita illum, & ipſe diriget greſſus tuos, ne ſis ſapiens apud temetipſum. Time Deum & recede à malo. Et Paulus ſecundæ ad Corint. capitulo tertio, fiduciam autem talem habemus per Ieſum Chriſtum ad Deum: non quòd ſufficientes ſimus cogitare aliquid à nobis quaſi ex nobis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt.

Quantum ad tertium aduerte quòd ideo fiducia ad fortitudinem ſpectat, quoniam robur & firmitatem ſpei in fide alicuius fundatam importat vt diximus. Spes autem audaciam cauſat, ſicut deſperatio timorem. Audacia vero ad fortitudinem ſpectat, fortis enim audet, vt & quando oportet, & foras excutit timorem, ergo ex conſequenti fiducia ad fortitudinem ſpectat tanquam concurrens ad actum eius perficiendum, qui eſt aggredi ardua gratia boni ſperati. Hæc de fiducia dicta ſint.

Quantũ ad ſecuritatem duo pertractanda ſunt, primo quid importat, ſecundo quomodo ad fortitudinem ſpectat

Quantum ad primum aduerte quòd ſecurus eſt qui eſt ſine cura & ſollicitudine timoris, ideſt qui nõ timet quin præualeat ſi periculum vt oportet aggreditur, ita quòd ſecuritas importat in animo pacẽ & requiẽ per excluſionem perturbationis & anxietatis, qua quis titubat an aggredi debeat periculum. Et ſic patet quòd ſicut fiducia importat firmitatẽ ſpei quæ generat audaciam, ita ſecuritas importat tranquillitatem animi per excluſionem timoris & heſitationis. Quod tibi apertum erit ex ſacra ſcriptura, vbi de ſecuro & ſecuritate eſt ſermo. Vt in libro Iudicum ca. 8. legitur quòd Gedeon percuſſit caſtra hoſtium qui erant ſecuri, ideſt ſine timore, & nihil aduerſi ſuſpicabãtur, & ca. 18. legitur quòd quinque viri exploratores miſſi à filiis Dan, venerunt Lais, videruntque populum habitãtẽ in ea abſque vllo timore iuxta conſuetudinem Sidoniorũ ſecurum & quietum nullo eis penitus reſiſtente. Et in 2. Reg. ca. 19. dixit Dauid ad Berzella Galaaditem. Veni mecum

vt re-

vt requieſcas ſecurus in Ieruſalem. Et Iudith cap. 14. dixit Iudith ad populum. Cum cognoueritis eos fugere, ſcilicet Aſſyrios, ite ſecuri poſt eos.

Quantum ad ſecundum aduerte quòd ideo ſpectat ad fortitudinem, quoniam importat animi quietem à perturbatione timoris, quę quidem quies confert actui fortitudinis, quoniam dum animus timore agitatur, non ſtrenue periculum aggreditur: præterea, ſicut ſpes eſt cauſa audaciæ, ſic timor eſt cauſa deſperationis, ergo ſicut fiducia fundata in ſpe cauſante audaciam, ſpectat ad fortitudinem, ſic & ſecuritas quia remouet timorem ex quanto prohibet deſperationem, conſtat & ſpectat ad fortitudinem.

Sed dices, ſi ſecuritas confert fortitudini, ergo eſſe ſine cura, vel non curare de agendis eſt conditio virtuoſi, quod eſt falſum vt patet, quoniam apud Iſidorum in lib. de Ethymologiis ſecuritas negat curam, & dicitur ſecurus, ideſt ſine cura: falſitas vero conſequentis conſtat ex eo ꝙ virtuoſum curare oportet de rebus honeſtis. Vnde Paulus 2. ad Timoth. cap. 2. inquit. Sollicite cura teipſum probabilem exhibere Deo, operarium inconfuſibilem, recte tractantem verbum veritatis.

Reſpondetur, cura & ſollicitudo abſtrahunt à bono & à malo, quoniam non ſemper bonum eſt habere curam & ſollicitudinem: nec ſemper malum eſt, ſed aliquando bonum, aliquando malum. Bonum quidem quando oportet, malum autem quando non expedit. Paulus intẽdit quando oportet, & ſic eſt conditio virtutis. Malum autem eſſet habere curã & ſollicitudinẽ poſt debitã cõſiderationem & cõſiliũ & deliberationem factã de aggrediẽdo periculo, & tunc ſecuritas, ideſt remotio curæ eſt laudabilis, & perficit fortitudinis actum. Et quidem ꝙ cura & ſollicitudo aliquãdo ſit laudabilis, aliquando non, teſtẽ habemus ſcripturam ſacrã pro vtroque ſenſu. In primo ſenſu. 2. Petri. ca. 1. Vos autem curã omnem ſubinferentes miniſtrate in fide veſtra virtutem, in virtute ſcientiam, in ſcientia abſtinentiam, in abſtinentia patientiam, in patientia pietatem, in pietate amorem fraternitatis, in amore fraternitatis charitatem.

In ſecundo ſenſu Lucę cap.21. Attendite vobis, ne forte grauentur corda veſtra in crapula & ebrietate & curis huius vitæ,& ſuperueniat in vos dies illa repentina. Et eccleſiaſtes cap.2. Homini bono in conſpectu ſuo, dedit Deus ſapientiam & ſcientiam & lætitiam, peccatori autem dedit afflictionem & curam ſuperfluam. Hæc de fiducia & ſecuritate,vt pficiunt actū fortitudinis q eſt,aggredi ardua vt impedientia bonum deſideratum. Nunc agendum eſt de patientia & perſeuerantia, quæ perficiunt actum fortitudinis,qui eſt ſuſtinere & æquo animo ferre & contriſtatiua & doloroſa.

Quantum ad patientiam, quoniam non intendimus hic de ea loqui,niſi vt commendatur in diuina ac Chriſtiana lege,ideo quattuor conſideranda ſunt,primo quotuplex ſit,ſecundo relictis aliis modis quid ſit patientia diuina & Chriſtiana, tertio quomodo ad fortitudinem ſpectat,quarto quid ſit ſpeculum patientię noſtræ.

Quantum ad primum aduerte ꝙ patientia abſolute & vniuerſaliſſime ſumpta,eſt ſuſtinentia ſiue ferentia aut tolerantia alicuius mali contriſtatiui, quo priuamur bono oppoſito deſiderato,& pati eſt æquo ac virili animo ferre huiuſmodi mala. Vnde patientia circa mala contriſtatiua verſatur.huiuſmodi autem ſuſtinentia poteſt tribus modis fieri.

Primo nonnulli mala ſuſtinent, vt mala faciant, vt latrones & pyratæ & adulteri,vnde inquit Augu. in lib. de Patientia. Multa in laboribus & doloribus ſuſtinent homines, propter ea quæ vitioſe diligunt, vt latro propter rapinam, adulter propter adulterium, guloſus propter gulæ obſcænam voluptatem. Hæc eſt non vera ſed metaphorice patientia,nec tales nuncupandi ſunt patientes,ſed inſenſati,& beſtiales ſuſtinentes. Sunt enim vt bruta, quæ nec verberibus abſtrahi poſſunt à luxu ſuo. Hæc fuit patientia incontinentis Thamar nurus Iudæ,quæ aſſentiens concubitui nefario dixit Iudæ. Patiar quod vis, ſi dederis mihi Arabonem,donec mittas quod polliceris. & hæc relinquenda eſt à nobis, quoniam nec apud philoſophum

moralem,nec apud Theologum laudabilis eſt.

Secundo aliqui mala ſuſtinent propter bonum creatum tantum,vt parentes propter filios ditandos, ciues propter libertatem ſeruandam,ambitioſi propter famam & honorem. Hæc eſt patientia humana moralis quam ſapientes huius mundi extollunt vt præcipuam virtutem.Quam Cicero in lib.de officiis ſic deſcribit. Patientia eſt honeſtatis ac vtilitatis cauſa,voluntaria & diuturna perpeſsio rerum arduarum & difficilium.

Primo dicitur honeſtatis cauſa, ideſt gratia virtutis ſiue boni honeſti, ad differentiam eorum qui contriſtatiua & laborioſa ſuſtinent non gratia boni honeſti,ſed propter auaritiam & concupiſcentiam & rapinam, vt mercatores, philocapti,fures, milites prędatores etiam proprię patriæ Hæc non eſt patientia vt diximus, ſed irrationabilis tolerantia.

Secundo dicitur & vtilitatis,ad differentiam eorum qui pro leui & vili ingentes ferunt labores, vt ſpectatores ludorum & iſtriones tempore caumatis,& hiemis,& ſtulti luſores tota nocte vigilantes vt ſua diſſipēt,& Deos ipſos blasfement:Iſti nō ſunt patiētes, ſed beſtialiter tolerātes.

Tertio dicitur voluntaria perpeſſio, quoniam violenter pati non generat habitum huius virtutis, eſt enim virtus voluntaria, & principium eius voluntarium vt docuimus in tertio Eth.aliter opus virtutis non eſſet laudabile,vnde qui penitus inuoluntarie ſuſtinent iniuriam paupertatem, infirmitatem,non patientes ſed inuiti ſuſtinentes dicendi ſunt.

Quarto dicitur diuturna perpeſſio,quoniam ex frequētatis & continuatis actibus patiendi,generatur patientia. Nam ſicut docuimus in 2.Eth. nec vna dies ſerena facit æſtatem,nec vnicus ſtudioſus actus generat virtutem, ex conſequenti nec patientiam.

Quinto dicitur arduarum & difficiliū,quoniā ſicut fortitudo circa extrema pericula verſat̄, ſic & patientia circa ardua & difficilia,vn̄ ſicut qui cōia pericula & nō extrema, vt eſt mors,aggredit̄, nō dicitur ſimpliciter ſed ſecūdū qd

fortis,ſic qui leuia mala ſuſtinet, nõ ſimpliciter ſed ſecundum quid patiens eſt: eſt autem circa difficilia, quoniam & ſi omnis virtus circa difficile ſit ex primo Ethic. ſpecialiter tamen patientia, quoniam malum contriſtatiuum ſuſtinere eſt contra inclinationem appetitus, ex conſequenti laborioſum & difficile, ſicut homini aſcendere cum ſit natura grauis. Verum & hæc patientia ſimpliciter ad philoſophum moralem ſpectat, vt cognoſcere poteris ex his, quæ diximus in 3. Ethic. tract. 2. qui eſt de fortitudine morali. tertio aliqui vt veri Chriſti ſerui & imitatores, mala contriſtatiua æquo animo ſuſtinent propter meliora ac maxima bona, quæ ad animæ perpetuam ſalutem ac fœlicitatem ſpectant, & hæc eſt diuina atque Chriſtiana patientia, quæ ſola inter alios patientiæ modos, virtus ſimpliciter dicenda ſit. Eſt enim perfectum opus habens, vt dicitur Iacobi cap. 1. & in ea poſſidemus animas noſtras: Lucæ. c. 21. & ſecundum diuum Greg. in quadam Omelia, eſt radix & cuſtos omnium virtutum, & de ea intendimus manifeſtare quid ſit. Hæc enim ſola Chriſtiano negocio deſeruit.

Tu igitur aduerte quantum ad ſecundum ſpectat quòd diuus Aug. in lib. de Patientia eam ſic diffinit, Chriſtiana patientia eſt virtus, qua æquo animo mala toleramus, ne aío iniquo deſeramus bona, ꝑ q̃ ad meliora ꝑueniamus.

Primo eſt virtus, nam omne moderans ac temperans aliquam vel aliquas ex paſſionibus appetitus humani, virtus eſt, vt plene docuimus in 2. Ethic. temperantia enim virtus eſt, quoniam frenat delectationes tactus & guſtus, vt tibi conſtabit in trac. ſequenti, & fortitudo virtus eſt vt docuimus ſupra, quoniam temperat timores & audacias. Sed patiẽtia temperat triſtitias & dolores, ne ſcilicet adeo triſtentur malo ſuperuenienti quòd ratio ſuccumbat, ſed ſuſtineatur vt ratio dictat, & diuina lex diſponit: niſi enim per patientiam triſtitia refrenetur adeo efficax eſt, quòd hominem trahit ad mortem & corporis & animę, vndé Paulus. 2. ad Cor. c. 7. inquit. Quæ ſecundum Deum triſtitia eſt, irrationabilis, penitentiam in ſalutẽ ſtabilem opera-

ra-

ratur,ſæculi autem triſtitia.i.immoderata mortem operatur.Et eccleſiaſtici cap.30.ſic legimus.Miſerere animę tuę placens Deo,& contine & congrega cor tuum in ſanctitate eius,& triſtitiam longe expelle a te.Multos enim occidit triſtitia.ſ.immoderata,& non eſt vtilitas in ea. Conſtat ergo quòd patientia eſt virtus.

Secundo dicitur æquo animo mala.ſ.contriſtatiua toleramus.i.iuſto animo,& vt decet, vnde aduerte quòd patiẽtia media eſt inter lætũ animũ & iniquum.i.non æquum non rectum. Bona nanque deſiderata ſi ſuperueniant,faciunt hominem lætari. Non eſt autem neceſſe patientem lætari malo ſuperuenienti , ſicut nec fortem lætari in periculis mortis niſi ratione finis, ſed ſufficit non repugnare, vt docuimus in tertio Ethic.tract.2.c.4.Quod ſi qui in extremis contriſtatiuis ferendis exultant, id profecto eſt ſpeciale donum Dei , vt declarabimus per ſeptem diuina dona. Mala vero quæ ſuperueniunt homini non viuenti ſecundum rationis dictamen, & ſecundum Chriſtianam legem,ſed ſua apprehẽſione atque impetu,cauſant in eo animum iniquum.i.non equum, ſed nec rectum neque bene diſpoſitum in contriſtatiuis ferendis. Patientia igitur vt media ſi ſuperuenerit,facit æquum animum in huiuſmodi malis ferendis , quæ quidem æquitas media eſt inter lætitiam & non æquitatem.

Hanc animi æquitatẽ per patientiam nobis declarauit Eleazarus ſummæ virtutis in 2.Macha.ca.6.qui patienter ſupplicia ſuſtinens, deſtinauit in corde ſuo non admittere illicita.Ad hanc hortatus eſt Ochozias populum ab Holoferne obſeſſũ Iudith c.7.inquiens.Aequo animo eſtote fratres,& expectemus ꝑ hos quinq; dies Dei miſericordiã.

Tertio dr̃ ne animo iniquo bona deſeramus. Aduerte ꝙ qui non æquo animo ſed coacte aduerſa tolerat, duo deſerit bona,primo patientię fructũ perdit.Eſt aũt patientiæ fructus.2.Petri.c.1.pietas & amor fraternitatis & caritas, ſcdo non ſolũ apud Deũ nõ meretur, immo demeretur & peccat,& animã perdit,qm̃ ſicut per patientiã poſſidemus aĩas nr̃as,Lucę.c.21. ſic per impatientiã perdimus, qm̃ vt legimus Prouę.c.14.Vir impatiens operabitur ſtultitiam.

vt homicida & blaſphemus peſſima plaga percuſſus peregre in montibus miſerabili obitu vita functus eſt.

Quarto dicitur, ꝑ quę ad meliora pueniamus. Meliora qdē ſunt illa bona in Chriſtiana lege, ad quę patiētia ipſa & eius meritū tādē nos deducūt. Hęc autē ſunt æterna bona, quæ abſq; patiētia cōſequi nō poſſumus. Niſi.n.æquo animo ſuſtineamus mala, q̄bus vita pſēs aſpergit, in deſperationē nos deducūt. Deſperatio autē pcludit nobis uiam ęternę fælicitatis cōſequēdæ & animū eneruat, prou.ca.24 Si deſperaueris in die anguſtię, minuet fortitudo tua. finis igit patiētię chriſtianę eſt æternū præmiū. Propterea iquit Seruator Matthæi.cap.5. Beati q pſecutionē patiūt ꝑpter iuſtitiā quoniā ipſorū eſt regnum cælorū. Cōſtat igitur q̄d ſit diuina atque chriſtiana patiētia ad mētē ſacri Theologi.

Quantū ad tertium aduerte ꝙ ideo ad fortitudinē ſpectat & coniungitur, quoniam ad patientiam pertinet vt docuimus, mala nobis illata æquo animo ferre. Inter huiuſmodi mala ea præcipue ſunt, quæ ſunt diſcrimina mortis. Sed circa hæc eſt fortitudo, vt ſupra docuimus, ergo vt fortis ea viriliter ferat, & non ſuccumbat prę magnitudine triſtitiæ, neceſſe eſt enim patientiā adeē, quæ eſt moderatiua triſtitię & doloris. Præterea ad fortitudinem non ſolum ſpectat ꝙ in bono rationis perſiſtat cōtra timores futurorū diſcriminū, ſed ne deficiat præ triſtitia, & in hoc adiuuatur à patiētia, nā patiens dicit nō ex eo ꝙ pericula & aduerſa nō fugit, ſed ex eo ꝙ laudabiliter ſe habet in ferēdo quæ nocēt & cōtriſtatiua, vt.ſ. propter illa nō inordinate triſtetur.

Sed dicis: Nunquid ſit contra rationem patientiæ, inſurgere contra inferentem nobis mala?

Reſponſio, ſi mala redundant contra diuinum honorem, aut contra bonum reipub. poteſt & debet patiens inſurgere. Vnde Chriſoſtomus ſuper illud Matthæi cap. 4. Vade Sathana, inquit, In iniuriis propriis patientem eſſe, laudabile eſt: Iniurias autem Dei patienter ſuſtinere impium eſt. Hac de cauſa inſurrexit Chriſtus contra cædentem eum: Ioannis cap.18. & dixit. Si male locutus ſum, teſtimonium perhibe de malo. Si bene, cur me cędis? Et Paulus in actis Apoſtolorum cap. 23. inſurgit contra Ana-

niam ſacerdotem præcipientem quòd os Pauli percuteretur. Contra quem inſurgens Paulus inquit. Percutiet te Deus paries dealbate. Sic omnes martyres: qui omni patientia præmuniti erant, contra tyrannos inſurgebant pro diuino honore & ſacra fide defenſanda. Quod etiã pro bono reipub. liceat patienti inſurgere, teſtatur diuus Aug. ſcribens ad Marcelinum,& inquit. Patientiæ pręcepta non contrariantur bono reipubl. pro quo conſeruando contra inimicos pugnatur, quemadmodum legimus in libris Machabeorum per totum de patientiſſimo ac fortiſſimo Mathatia & ſeptem eius filiis,quorum princeps extitit Iudas Machabeus, de quo legimus in primo Machab. cap. 3. quòd ſimilis factus eſt leoni in operibus ſuis, & ſicut catulus leonis rugiens in venatione, & perſecutus eſt iniquos, perſcrutans eos, & qui conturbabant populum ſuum,eos ſuccendit flammis &c. Conſtat igitur quomodo chriſtiana patientia ad fortitudinem ſpectat.

Quantum ad quartum aduerte quòd licet omnes iuſti atque Deo probati,ſpeculum ſint nobis chriſtianæ patientiæ,quoniam vt inquit Paulus 2. ad Timot.cap.3.Omnes qui pie volunt viuere in Chriſto Ieſu, perſecutionem patiuntur, tamen unicum & admirandum poſitum eſt nobis ſpeculum in quo iugiter ſpeculandum nobis eſt. Hic eſt Seruator noſter, qui & doctrina & omni ſua vita nobis patientiam commendauit.Et quidem quòd doctrina,conſtat Matthęi.cap. 5. vbi inquit. Audiſtis quin dictum eſt, ſcilicet in lege Moyſi,Oculum pro oculo,dentem pro dente.Ego autem dico vobis,non reſiſtere malo, ſed ſi quis te percuſſerit in vna maxilla, prebe ei & alteram, & ei qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & palium. Et quicunque angariauerit te mille paſſus, vade cum eo & alia duo.

Quod autem in omni vita ſua factũ ſit nobis patientiæ ſpeculũ,& præcipue in paſſionis miſterio, teſtatur Paulus ad Hebreos ca.12.vbi inquit.Deponẽtes omne pondus,& circunſtans nos peccatũ, ꝑ patiẽtiã curramus ad propoſitũ nobis certamẽ,aſpicientes in authorem fidei,& cõſummatorem Ieſum,qui propoſito ſibi gaudio, ſuſtinuit crucem

confuſione contempta, atque in dextera Dei ſedet. Recogitate enim eum, qui talem ſuſtinuit a peccatoribus aduerſus ſemetipſum contradictionem, vt ne fatigemini animis veſtris deficientes. Nondum enim vſque ad ſanguinem reſtitiſtis aduerſus peccatum repugnantes.

Apertius idem nobis declarat Petrus in prima Epiſtola.ca.2.inquiens. Hæc eſt gratia ſi propter Dei conſcientiam ſuſtinet quis triſtitias patiens iniuſte. Quæ enim eſt gratia ſi peccantes & colaphizati ſuſtetis? Sed ſi bene facientes patienter ſuſtinetis, hęc eſt gratia apud Deum. In hoc enim vocati eſtis, quia & Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt ſequamini veſtigia eius. Qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius, qui cum malediceretur, non maledicebat, cum pateretur non comminabatur. Tradebat autem iudicanti ſe iniuſte. Qui peccata noſtra pertulit in corpore ſuo ſuper lignum, vt peccatis mortui, iuſtitiæ viuamus, cuius liuore ſanati eſtis. Eratis enim ſicut oues errantes, ſed conuerſi eſtis nunc ad paſtorem & epiſcopum animarum veſtrarũ. Diuus quoque Aug. ſcribens ad Alippium, ſeruatorem ipſum vt totius imitandæ patientiæ ſpeculũ illi propoſuit inquiens. Noli admirari frater, ſi poſtquàm chriſtianus ef fectus es, mille te vndique tribulationes vexãt. Quoniam Chriſtus noſtrę religionis caput eſt, noſque eius membra ſumus. Debemus ergo non ſolum eum, ſed & vitam eius æmulatiſſime ſequi. Vita enim Chriſti, reſperſa fuit anguſtiis plurimis, ſumma paupertate circũdata, à ſcribis & phariſeis fuit deriſus, tandem propter nos peccatores morti turpiſſimæ traditus eſt. Vnde coniectura eſt cũ te Deus immẽſis perſecutionibus corripit, te in electorũ ſuorũ numero deputaſſe. Nam ſine huiuſmodi tribulationibus, nũquã ad eũ ꝑuenire poſſumus. Omnes enim ꝗ ad paradiſum redire deſiderant, oportet per ignem & aquam trãſire, ſiue fuerit Petrus Apoſtolus cui datæ ſunt claues Regni cælorum, ſiue Paulus vas electionis, ſiue Ioannes, cui reuelata ſunt ſecreta cæleſtia, neceſſe eſt vt omnes dicant, per multas tribulationes oportet nos intrare in Regnum Dei. Hæc de patientia chriſtiana dicta ſint.

Quantum ad perſeuerantiam, tria agenda ſunt: primo quid ſit, ſecundo quomodo ad fortitudinem ſpectat, tertio quanta ſit eius neceſsitas.

Quantum ad primum, vt ſcias quid proprie ſit chriſtiana perſeuerantia, aduerte quòd alio modo ſumitur perſeuerantia apud cõmuniter loquentes, & alio modo apud philoſophum moralem, & alio modo & intentione diuinæ ac chriſtianę legis.

Nam apud communiter loquentes perſeuerantia importat durationem & perſiſtentiam cuiuſcunque rei in genere ſuo, vt perſeuerat ſol in ortu & occaſu quotidiano: vnde Dauid in Pſalmo. Ordinatione tua perſeuerant dies. Et eccleſiaſtes cap. 3. Opera Dei perſeuerant in æternum. Et ſecundæ Petri. cap.3. Ex quo enim patres dormierunt, omnia ſic perſeuerant ab initio: & in hoc ſenſu vtimur ea in bonum & in malum. In malo quidem, vt in primo Regum. cap. 12. vbi ſic legimus. Si perſeueraueritis in malitia, & vos & Rex veſter peribitis, & in cap. 20. inquit Ionathas ad Dauid orans & conteſtans coram Domino. Si perſeuerauerit malitia patris mei aduerſum te, reuelabo aurem tuam, & dimittam te in pace. In bono autem tam corporali quàm ſpirituali. In corporali, vt inquit Caleph in lib. Ioſue. cap.14. Hodie octogintaquinq; annorum ſum ſic valens vt eo tempore valebam, quando ad explorandum miſſus ſum, illius in me temporis fortitudo vſque hodie perſeuerat tam ad bellandum quàm ad gradiendum. In ſpirituali vero, vt eccleſiaſtes cap.2. Sapientia perſeuerauit mecum, & in actis Apoſtolorum cap.1. Hi omnes erant perſeuerantes vnanimiter in oratione cum mulieribus & Maria matre Ieſu & fratribus. Et in cap.2. Erant perſeuerantes in doctrina Apoſtolorum & communicatione fractionis panis, & in orationibus. Et in hoc quidem ſenſu conſtat perſeuerantiam non eſſe virtutem, cum verificetur tam de duratione mali, circa quòd eſt vitium, quàm de duratione boni.

Apud philoſophum moralem aduerte vt docuimus in 7. Eth. Tract.1. cap.7 quod importat victoriam ſuper in-

tenſam triſtitiam, & illi opponitur mollicies & deliciæ, nam molicies importat paſſiuam ſuperationem ſiue à leui ſiue a graui triſtitia. Delicia autem importat ſuperationem paſſiuam à quacunque leui triſtitia proueniente ex labore. vnde vt videbis in .7. Ethi. in eodem Tract. & cap. perſeuerans eſt ille, qui non deiicitur nec proſternitur a magnis triſtitiis, vt qui fortiter ſuſtinet famem & ſitim, & abſentiam ſiue priuationem amatæ perſonæ, puta vnici filii, caræ vxoris &c. Mollis autem eſt illæ, qui à leuibus quibuſcunque triſtitiis vincitur. Delicatus autem qui omnem refugit triſtitiam cui annexus ſit labor ſed de his vide in ſeptimo Ethicorum, vbi docuimus differentiam inter continentem & perſeuerantem, inter incontinentem & mollem aut delicatum. Et de perſeuerantia in hoc ſenſu intelligitur illud Matthæi cap. 15. Vbi ſeruator inquit, Miſereor ſuper turbam, quia triduo iam perſeuerant mecum, & non habent quod manducent, et dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via.

Verum aduerte quòd perſeuerantia in hoc ſecundo ſenſu apud philoſophum videtur eſſe idem quod conſtantia, vnde et Ariſtot. in ſeptimo Ethicorum cap. 7. appellat virum conſtantem, et oppoſitum virum mollem. Nos autem intendimus loqui de perſeuerantia vt eſt diſtincta à conſtantia, quam philoſophus non videtur diſtinguere à patientia.

Apud diuinam autem et chriſtianam legem vt eſt ſpecialis virtus diſtincta a fortitudine & a pacientia, importat perſiſtentiam in bono contra difficultatem, quæ prouenit ex diuturnitate actus. Vnde aduerte quòd ſicut patientia addit ſupra fortitudinem, ita perſeuerantia ſupra patientiam. Patientia quidem addit ſupra fortitudinem, æquo animo & viriliter ſuſtinere, perſeuerantia autem addit diuturnitatem, ideſt perſiſtere vſque in finem, vnde perſeuerare eſt durare. Et quidem quòd diſtinguatur a patientia, patet ex eo quòd multi ſunt patientes, non tamen perſeuerantes, quia non durant in bono actu, aut in

bona

bona ferentia mali vſque in finem:& in hoc ſenſu in christiana lege, eſt vera & ſpecifica virtus, modo ſit propter Deum vt beatum finem noſtrum.Et ſic accepta ſolet apud Theologum ſic diffiniri. Chriſtiana perſeuerantia eſt perſiſtentia ſiue perduratio principaliter in bono actu interiori ordinato ad debitum finem, quocunque tempore & quandiu oportet ipſum exercere.

Primo dicitur perſiſtentia vel perduratio in bono actu, perſeuerare enim eſt durare, vnde poeta: Durate & vos rebus ſeruate ſecundis, ideſt in laboribus & arduis perſeuerate.Dicitur in bono actu: ad differentiam perſeuerantium in malo. Talis namque perſiſtentia non meretur dici perſeuerantia, ſed induratio & obſtinatio, qualis fuit in Pharaone contra Dominum, vt legimus in libr. Exodi,ca.3.& in Senacherib rege Syriæ, vt legimus in 4. Regum cap.19.& in Nabuchdonoſor, & Holopherne vt legimus in toto lib. Iudith.

Secundo dicitur, principaliter in bono actu interiori, quoniam apud omnes morales & ſacros Theologos actus bonus trahit primo bonitatē a bona volūtate & recta electione. Vnde bonus actus exterior,quo ad bonitatem ſe habet ad interiorem ſicut ramus ad radicem. Conſtat autem rami bonitatem, pendere a bonitate radicis & non econuerſo: ſic in propoſito actus exterior continuatus ex perſeuerantia,intantum eſt bonus, pro quanto a bona voluntate & recta electione prouenit. Hinc ſequitur quòd ꝗ habet exteriorem actum bonum, & perſeuerat in eo, aut humano reſpectu, aut timore, aut ſpe honoris ac laudis, quales ſunt hypocritæ, non meretur dici perſeuerans niſi materialiter:Præterea.Qui violenter in actu bono perſiſtunt,non ſunt perſeuerantes perſeuerantia quæ ſit virtus, ſed quadam ſimilitudine: quoniā vt docuimus in 2. Ethi. Inuolūtariū & violētū eſt extra rationē veri actus moralis.

Tertio dicitur, ordinato ad debitum finem. Multi namque perſiſtunt in probitate vitæ bene operantes, aduerſa conſtanter ferentes,in apparentia hominum,qui tamen habent principium intrinſecum non ſincerum, ideſt

inten-

intentionem obliquam, deuiantes a debito fine. Nam ſecundum morales, agendum eſt bonum, gratia virtutis, ſecundum Theologum autem propter Deum, vt docuimus in prima parte huius operis,& ſecundum doctrinam Pauli primæ ad Corin. cap. 10. Quicquid boni agimus, in gloriam Dei agendum eſt. Plures autem operantur bonum aut hypocriſi, aut alio malo fine, ideo non ſunt vere perſeuerantes. Propterea ſeruator innuens hanc boni finis circunſtantiam in actu bono eſſe nobis neceſſariam dixit Matth. cap. 6. Neſciat ſiniſtra tua, quid faciat dextera tua, ideſt, noli operari bona exterius cum obliqua intentione.

Quarto dicitur, quocunq; tempore & quandiu ipſum exercere oportuerit: nam ſunt aliqui actus boni in quibus oportet ſine intermiſſione, & vſque ad mortem perſeuerare, vt Deum diligere, & pręcepta negatiua, que obligant nos pro omni tempore. Quidam autem exercendi ſunt non ſemper, ſed terminato tempore & prout oportet, & quando & quantum, & quandiu, & tunc non deſiſtere, et in hoc completur ratio chriſtianæ perſeueranti ę, quæ ſola vt dicemus coronatur.

Quantum ad ſecundum aduerte quòd perſeuerantia in vno ſenſu ſpectat ad omnem virtutem, in alio autem ſpecialiter ad fortitudinem. Nam cum ſit de ratione virtutis moralis eſſe habitum bene operatiuum & de difficili mobilem, ſi ſumatur perſeuerantia pro firma promptitudine & continuata in bene operando quando, & quandiu oportet, concomitatur omnem virtutem moralem. Nam iuſtus eſt qui perſiſtit iuſte operando, & prudens politicus, qui perſiſtit inprudenter regendo ſubditos, & temperatus qui perſiſtit in moderando ac frenando delectationes guſtus & tactus: & de perſeuerantia in hoc ſenſu intelligitur dictum Auguſtini ad Eudoxium ſcribens, vbi inquit, Vos autem fratres hortamur in Domino, vt propoſitum veſtrũ, ſcilicet bene ac iuſte viuendi in omni virtutis opere cuſtodiatis, & vſque ad finem vitę perſeueretis. Et Beatus Gregorius in moralibus inquit. In caſ-

ſum

ſum quippe bonum agitur, ſi ante vitę terminum deſeratur, quia & fruſtra velociter currit, qui priuſquam ad metas venerit, deficit. Si autem ſumatur perſeuerantia pro perſiſtentia indefeſſa in rebus maxime arduis, circa quæ verſatur fortitudo & patientia, & per quamcunque diuturnitatem difficultatis, animus non frangitur, ſic ſpe ctat ad fortudinem & omnino perficit actum eius, qui eſt maxime ardua vſque in finem ſuſtinere, & hæc eſt quę conatur. Et de hac intendit Seruator, Matthęi. cap. 10. & cap. 24. cum dicit. Qui autem perſeuerauerit vſque in finem ſaluus erit. Præmiſerat enim maximas triſtitias & mortem & carcerem, quas paſſuri erant. Nam ſic inquit cap. 10. Tradet autem frater fratrē in mortem, & pa ter filium, & inſurgent filii in parentes & morte eos afficient, & eritis odio oibus hoibus pp nomen meum, & in cap. 24. inquit: Tunc Tradent vos in tribulationem, & occident vos, & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. Deinde concludit. Qui autem perſeuerauerit vſque in finem ſaluus erit. Hæc eſt vera perſeuerantia quæ coronauit martyres & beatificauit Apoſtolos. Vnde Seruator Lucæ cap. 22. inquit Apoſtolis, Vos eſtis qui permanſiſtis, ideſt perſeueraſtis mecum in tēptationibus ideſt anguſtiis meis: & ego, ſcilicet propter hanc perſeuerantiam, diſpono vobis ſicut diſpoſuit mihi pater meus Regnum, vt edatis & bibatis ſuper menſam meam in regno meo, & ſedeatis ſuper Thronos iudicantes duodecim tribus Iſrael.

Quantum ad tertium probanda eſt eius neceſſitas tripl ici via, ſcilicet naturali, Morali & diuina.

Naturali quidem, quoniam ſenſu percipimus quòd natura in quocunque genere gradatim procedit, non perficit opus ſuum, niſi vſque ad vltimum gradum perſeuerauerit. conſtat id in grano ſeminato, quod quidem ex terra naſcitur, & in herbam creſcit. Deinde in ſpicam. Deinde floreſcit. Deinum conſimile formatur granum & matureſcit. Quod ſi contingat ex indiſpoſitione materiæ aut ex contrario agente in aliquo prædictorum gra-

 duum

duum naturam impediri dicitur, vel penitus beſeciſſe,vel mõſtrum produxiſſe, quod apud philoſophum naturę pec catum appellatur. Igitur ſi aduertimus naturam adeo dili gentem ac perſeuerantem in ordine ſuo,vt cõtraria remo ueat, & perfectionem operi ſuo debitam conſequatur: longe amplius a nobis cogitandum & inbubie ſentiendum eſt, quomodo in bono & præcipue in arduis perſeuerandum eſt, aliter vltimam ad quam nati ſumus perfectionem conſequi non valemus. Ergo eſt nobis peni tus neceſſaria.

Morali aũt qm̃ vt docuimus in 2. Ethicorum, licet bo nus actus moralis quamplures requirat ad ſui perfectionem circunſtantias,principalior tamẽ eſt circunſtantia finis. Hæc autem duplex eſt, prima eſt vt actus ipſe ordinetur in debitum finem, ſicut ſupra docuimus, ſecunda eſt,quod ſic quidem fiat,ꝙ per ipſum conſequamur debitũ finem, ad quem ordinatus eſt. Hæc autem cõſecutio fieri non poteſt niſi ex perſeuerantia. Vnde Paulus ſecũdæ ad Thimo. cap.2. Non coronabitur, niſi qui legitime.i, bñ & perſeueranter certauerit. Hac de cauſa philoſophi aſſimilant hominem operantem bonum & in eo deficientẽ homini ædificanti domum & relinquenti eam ſine tecto. Et Socrates merito dicere conſueuerat. Opus bonum ſine perſeuerantia eſt veluti corpus pulchrum ſine anima. Inde legimus in vitis philoſophorum & hiſtoriis, eos ſemper habitos in deriſum qui præclara aggreſſi ſunt, & non perſeuerarunt.

Diuina uero, quoniam inqtit Seruator Lucæ cap.9. Nemo mittens manum ad aratrum, & reſpiciens retro. i, non perſeuerans eſt aptus regno dei. & Apocalip. cap.2. Eſto fidelis vſque ad mortem,& dabo tibi coronam vitæ. & Seruator Matthæi cap.10. Qui perſeuerauerit vſque in finem, ſaluus erit. Quod exponens Diuus Bernardus in quit. Abſque perſeuerantia, nec qui pugnat victoriam, nec palmam victor conſequitur, perſeuerantia nutrix eſt ad meritum, mediatrix ad præmium. ſoror patientiæ,con ſtantię filia, pacis amica, amicitiarum nodus, vnanimi

tatis

tatis vinculum, ſanctitatis propugnaculum. Tolle perſeuerantiam, nec obſequium mercedem habet, nec beneficium gratia, nec laudem fortitudo, ſola eſt, cui æternitas redditur, vel potius quæ æternitati hominem reddit, dicente domino: Qui perſeuerauerit vſque in finem, ſaluus erit. Conſtat igitur omnimoda neceſſitas perſeuerantię operantibus bonum, vt optatum conſequantur finem.

Sed dices, an ſit in poteſtate mea ex frequentatis actibus bonis, perſeuerantiam acquirere, ſicut acquirimus alias virtutes morales.

Reſpondetur quòd non, & maxime in ſtatu in quo nunc ſumus, ſcilicet in ſtatu naturæ corruptæ, & quo ad obſeruantiam Chriſtianę legis. Quod declaratur primo dicto diui Auguſt. qui in libro de perſeuerantia inquit. Aſſerimus donum dei eſſe perſeuerantiam, qua vſque ad mortem perſeueratur in Chriſto. Donum autem Dei nõ eſt ex operibus noſtris, ſed Dei infuſione gratuita, nã ſi eſſet ex operibus, non eſſet donum. ſecundo declaratur ratione ſic, ſi eſt in poteſtate noſtra acquirere pſeuerãtiã actualem in bono vſque ad mortem, ergo oportet aliquam eius cauſam nobis intrinſecã aſſignare, ſed hæc nõ datur, quoniam aut eſſet volũtas aut habitus acquiſitus, aut infuſus, nõ volũtas, quoniã cũ libera ſit põt inclinare ad malũ & ad bonum, ſed magis ad malũ quàm ad bonũ, quoniã ad malũ ex ſe ſufficit, ad bonũ aũt non ex ſe, ſed Dei auxilio, nõ ex aliquo habitu acquiſito nec infuſo qualis eſt gratia gratũ faciens, quoniã licet gratia releuet hominẽ a peccato, & conſtituat eũ in bono, nõ tamen immobilitat liberum arbitriũ ad bonũ, aliter nullus iuſtus poſſet decidere a gratia nec peccare, vnde immobilitare hominem in bono eſt gratię conſumatæ, qualem habent beati. Cum igitur quam diu homo viuit ęt in gratia conſtitutus habeat liberũ arbitriũ mobile & vertibile ad bonũ & ad malũ, nõ põt ex ſe pſeuerare in bono niſi ex dono diuinæ bonitatis. Qđ tũ nulli negat, niſi ponenti obicem. Vnde confidendum eſt in Dei largitate. Nam vt inquit Petrus in prima epiſtola

cap. 5. Deus omnis gratię, qui vocauit nos in ęternam ſuam gloriam in Chriſto Ieſu modicum paſſos, ipſe perficiet confirmabit ſolidabitque. Ipſi gloria & imperium in ſæcula ſęculorũ. hæc de perſeuerantia Chiſtiana dicta ſint, & hic terminatur præſens caput.

Caput ſeptimum.

IN cap. 7. agendum eſt de vitiis oppoſitis fortitudini, & quoniam eſt moderatiua timoris & audaciæ, ex parte timoris, duo vitia ei opponuntur, vnum per exceſſum, alterum per defectum. Quod eſt per exceſſum, nuncupatur timiditas. Timidus eſt enim qui omnia & in omnibus timet. Quod eſt per defectum, dicitur intimiditas. Intimidus enim eſt quoniam in nulla re timet. fortis autem medius, eſt quoniam timet quod eſt timendum vbi & quando oportet, & non timet quod non eſt timendum cum debitis circunſtantiis. Ex parte autem audacię, tantum vnum vitium quod eſt per exceſſum, opponitur fortitudini, quod quidem nomine proprio caret, ſed nomine paſſionis quę eſt ipſa audacia nuncupatur. Nam vt docuimus in quarto Ethi. quoniam virtutibus aliquibus & vitiis oppoſitis, non ſunt inuenta propria nomina, neceſſe fuit ea nominare nominibus paſſionum, & præcipue quando paſſiones verſantur circa malum, quales ſunt odium ira audacia. Vnde per odium nominamus vitium oppoſitum charitati, per iram vitium oppoſitum manſuetudini, per audaciam vitium oppoſitum fortitudini, licet aliquando per audaciam intelligatur fortitudo vt declarabimus infra.

Sed dicas; Quare ex parte audaciæ non aſſignantur duo vitia oppoſita fortitudini, vnum per exceſſum, alterum per defectum, ſicut aſſignantur ex parte timoris?

Reſpondetur. Audacia inſurgit in contrarium impeditiuum illius boni aut exiſtimati boni, ad quod appetitus inclinatur. Nec deſiſtit inſurgere niſi reuocetur ex timore patiendi nocumentum a contrario impeditiuo, ideo vitio per exceſſum audacię, non opponitur vitium per

defectum eiuſdem, ſed vitium per exceſſum timoris,quod eſt timiditas. Nam ſumus natura audaces, nec retrahimur in aggrediendo contraria, niſi ex timore. De tribus igitur vitiis oppoſitis fortitudini agendum eſt, ſcilicet.

De Timiditate.

De Intimiditate.

De Audacia.

Quantum ad Timiditatem tria agenda ſunt, primo quid ſit, ſecundo quomodo opponitur fortitudini, tertio cuius grauitatis ſit quo ad peccatum.

Quantum ad primum aduerte quòd timiditas in chriſtiana doctrina ſic diffinienda eſt. Timiditas eſt vitium, quo fugit homo ea quæ ſuſtinenda ſunt, & non proſequitur proſequenda, vbi quando & quotiens recta ratio dictat, aut diuina & chriſtiana lex inſtituit. Pro cuius euidentia aduerte quòd naturalis ordo in rationali creatura exigit quòd appetitus, vt pote inferior, ſubdatur regimini ac dictamini rationis,quæ ſuperior eſt. Ratio autem & diuina ac Chriſtiana lex,quæ eſt ſecundum rationem poſita, dictat aliqua eſſe fugienda, vt infirmitas & mors quando non ſubeſt rationabilis cauſa. Vnde Seruator Matthęi.cap.10.inquit.Cum vos perſequentur in ciuitate iſta; fugite in aliam. Dictat etiam aliqua proſequenda & ſuſtinenda, vt fames nuditas perſecutio & multa quæ appetitui repugnant, & hoc quando cedunt in diuinum honorem aut in ſalutem proximi, aut propter ſeruãdã iuſtitiã, vt hortabatur Seruator diſcipulos Matth.cap.5. Beati qui lugent,qui eſuriunt,qui perſecutionẽ patiuntur propter iuſtitiam &c.Dictat etiam ratio aliqua magis fugiẽda quàm alia, vt ſunt magis mala,& aliqua magis ſuſtinenda quàm alia propter maiora bona. Quando igitur appetitus fugit quæ ratio dictat eſſe fugienda,aut non proſequitur quæ ratio dictat nõ proſequenda cũ debitis circunſtãtiis,appetitus debite ordinatus ac regulatus eſt,vnde ſi timet, laudabiliter timet,quoniam ratio dictat eſſe timẽdũ.Quãdo autem fugit nõ fugiẽda, aut nõ proſequitur vel non ſuſtinet

proſequenda vel ſuſtinenda ſecundum dictamen rectę rationis & inſtitutionem diuinę ac Chriſtianæ legis ſtantibus debitis circunſtantiis: tunc appetitus irregulatus eſt, & male timet. Timiditaſque illa vitium eſt, cũ ſit contra rationem rectam, & hæc eſt timiditas, quam ſub timoris & timidi nomine ſacra ſcriptura reprobat. Vnde Dauid in Pſal. Illic trepidauerunt vbi non erat timor. i. vbi nõ erat timendum, Prouerb. cap. 18. pigrum deiicit timor, & primæ Ioannis cap. 4. perfecta charitas foras mittit timorem id eſt timiditatis vitium, & Apocalip. cap. 21. timidis & incredulis, pars illorum in ſtagno ardenti. Conſtat igitur quid ſit timiditas vt vitium eſt.

Quantum ad ſecũdum aduerte ꝙ timiditas in vno ſenſu ſpectat ad quodcunque uitium, & in alio ad fortitudinem. Nam quilibet malus timet priuari obiecto circa qđ intendit. Vt auarus timet priuari pecunia, guloſus delicato cibo & potu, luxurioſus uoluptate, ſuperbus honore & ſuperioritate. unde ſicut uirtuoſus in omni genere uirtutis opus uirtuoſum amat, ſic uitioſus in omni genere vitii, uitioſum opus amat, & ſicut uirtuoſus laudabiliter timet impediri in virtutis opere ſic malus male timet impediri in opere malo: ideo omnis malus eſt timidus. vnde Sapientiæ 17. cum ſit timida nequitia, data eſt in omnium condemnationem. In hoc igitur ſenſu timiditas circuit omne vitium, & opponitur omni virtuti. In ſpecie autem qui timet & refugit ſuſtinere ardua ac pericula mortis, circa quę verſatur fortitudo, quando & ubi oportet, & propter melius bonum laborat timiditate oppoſita fortitudini, & ad remotionem timiditatis oppoſitę fortitudini, paſſim hortatur ſcriptura ſacra. unde in libro Numeri ſic legimus. Nolite rebelles eſſe contra dominum, neque timeatis populum terræ huius, quia ſicut panem eos poſſumus deuorare. Receſſit ab eis omne pręſidium, dominus nobiſcum eſt, nolite metuere. & Deut. cap. 7. non timebis eos, quia dominus deus tuus, in medio tui eſt. & Hieremiæ cap. 1. Ne timeas a facie eorum, quia ego tecum ſum tanquam bellator fortis. & Matthæi ca. 10. Ne ergo timueritis

tis eos, & iterum, Nolite timere eos qui occidunt corpus.

Quantum ad tertium aduerte quòd timiditas in tota ſua latitudine ſumpta, aliquando nullum penitus peccatum eſt, aliquando veniale, aliquando mortale. Nam cum timor ſit paſſio naturalis, in qua vt naturalis eſt nõ ſit meritum neque demeritum. Ad hoc ꝙ timiditas ſit peccatum oportet ſit cum timore inordinato, prout homo ex timore inſurgente fugit aliquid quod ex ratione non eſt fugiendum, imo aut proſequendum aut ferendum. Contingit autem deordinationem timoris fieri tribus modis, nam aliquando talis deordinatio ſtat in appetitu ſenſitiuo, non accedente vllo modo aſſenſu voluntatis, imo repugnante, & tunc cum peccatum nullum ſit, niſi aliquo modo voluntarium, talis timiditas vt ſic peccatum non eſt, poteſt etiã contingere quòd accedente conſenſu voluntatis, non erit niſi peccatum veniale, vt quando quis propter timorem refugit aliquid quod non eſt de neceſſitate ſalutis, nec prę ceptum in diuina lege, ſed eſt ad bene eſſe & de conſilio puta ſalutare & benefacere inimico extra caſum neceſſitatis. Poteſt tertio contingere quòd accedente conſenſu volũtatis, quis refugit aliquid quod obligatur ex prę-cepto diuinæ legis ſuſtinere aut proſequi, & tunc timiditas eſt peccatum mortale. V.G. tyrannus dicit mihi, aut ſacrifica idolo, aut morieris: ſi vt fugiam mortem ſacrifico mortale peccatum eſt, quoniam contra primum legis prę ceptum eſt. Pręterea aduerte ꝙ non ſolum peccatum eſt timiditas quando fugimus non fugienda & non proſequimur proſequenda, ſed etiam quando non ſeruatur ordo inter non fugienda. Ordo autem graduatur iuxta graduationem bonorum. Bona vero ſunt tria apud nos, ſcilicet bonũ animæ, bonum corporis, bonum fortunę vt pecunia. Inter hæc, bonum animæ obtinet primum gradum. Bonum corporis, ſecundum. Bonum fortunæ, tertiũ. Si quis igitur ex timore ꝑdendi bona fortunæ, nõ fugit mala corporis imo ſuſtinet, puta flagella & mortẽ, Timiditas hæc mala eſt. Si ꝗs ex timore ꝑdẽdi ſalutẽ cꝑis incidit in mala aię, puta di

cit teſtimonium falſum ne exilium aut carcerem patiatur; timiditas mala eſt, cconuerſo autem timiditas bona eſt, vt qui timens Deum & animæ ſalutem ſuſtinet mala corporis, & timens mala corporis ſuſtinet perditionem bonorum externorum. Et aduerte quòd Seruator Matthæi cap. 16. hunc ordinem inſtituit, reprobans oppoſitum, Inquit enim. Qui perdiderit animam ſuam propter me, ſaluam faciet illam. Quid enim prodeſt homini, ſi mundum vniuerſum lucretur, animæ vero ſuæ detrimentum patiatur? Et intendit quòd qui nō timet perdere vitam corporalem propter Chriſtum, ſaluam facit animam ſuam. Qui autem timens perdere vitam aut bona fortunæ, non agit aut non ſuſtinet quæ ſuſtinenda ſunt propter Chriſtum: ſeipſum perdit, & timiditas hæc peſſima eſt: quam reprobat Paulus ſecundæ ad Timo. cap. 1: dicens. Non enim dedit nobis Deus ſpiritum timoris, ſed virtutis & dilectionis & ſobrietatis. Hęc de timiditate dicta ſint.

Quantum ad intimiditatem timiditati oppoſitam per defectum timoris tria agenda ſunt, primo quid ſit, ſecundo ſi opponitur fortitudini, tertio ſi peccatum eſt, & quando.

Quantum ad primum aduerte quòd intimiditas eſt vitium, quo homo nihil timet eorum quæ ratio dictat eſſe timenda quando & vbi oportet, proueniens aut ex defectu amoris, aut ex elatione animi, aut ex ſtultitia & inſania.

Primo dicitur quòd eſt vitium, quoniam ſicut omnia timere, vel timere aliqua quæ & quando & vbi timēda nō ſunt, eſt vituperabile & vitium timiditatis, ſic nihil timere vel nō timere quę & quādo & vbi timenda ſunt, repræhenſibile eſt, & vitium oppoſitum timiditati, quod apud moralē dicitur impauiditas. Vnde aduerte, ꝙ ſicut ſe habēt prodigalitas & auaritia ad liberalitatem, ſic timiditas & impauiditas ad fortitudinē. Nam & docuimus in quarto Ethicorū, prodigalitas opponitur liberalitati per exceſſum diſtributionis pecuniæ ſiue bonorum temporalium abſque debitis circunſtantiis. Auaritia autem per defectum, ſic & timiditas dicit exceſſum timoris, ſine debitis circunſtan-

ſtantiis. Impauiditas autem defectum. Ideo ſicut prodigalitas & auaritia ſunt duo vitia oppoſita inter ſe, & oppoſita liberalitati, ſic timiditas & impauiditas ſe habent ad ſe inuicem, & ad fortitudinem.

Secundo dicitur, quo homo nihil timet eorum quæ ratio dictat eſſe timenda &c. Nam ſicut ratio dictat aliqua non timenda, licet ſint ardua, ſed ſuſtinéda quando & vbi oportet, ſcilicet propter maius bonum, vt ferenda eſt perditio pecuniæ propter ſeruandam vitam, & non timenda mors propter ſalutem animæ & Dei cultum ac legem: ſic ratio dictat aliqua timenda quando & vbi oportet, ſcilicet quando non ſequitur maius bonum, ſed potius maius malum, vt timenda eſt perditio rerum temporalium, propter vitam conſeruandam, & timenda eſt infirmitas, ne impediamur in virtuoſis operibus, & timenda infamia, ne minuatur bona opinio apud viros probos. Nihil ergo horum timere conſtituit, impauiditatis vitium eſt.

Tertio dicitur, proueniens ex defectu amoris aut elatione animi, aut ſtultitia. primo ex defectu amoris. Nam ſicut amare eſt cauſa timendi: quæ enim amamus, perdere metuimus, ſic non amare eſt cauſa non timendi. Quæ enim non amamus, non curamus ſiue ſint, ſiue non ſint, ideo non cauſant in nobis timorem, & hinc prouenit impauiditas. ſecundo ex elatione animi. Nam ſiquis de ſe exceſſiue præſumit & cæteros contemnit, exiſtimat mala oppoſita bonis quæ amat, non poſſe ſibi inferri nec ea ſibi euenire, vt confidens nimis in fortitudine corporis, neminem timet ſibi poſſe in perſona nocere, & confidens in amicis, in diuitiis, in fauore principum, neminem timet in perditione rerum temporalium, & tunc ex ſuperbia & elatione cauſat in ſeipſo impauiditatis vitium tertio ex ſtultitia & inſania. Hæc enim cauſat rationis defectum, & rectum iudicium impedit, ideo ſtultus non apprehendit timenda vt timenda: ſed vt fera & ebrius tendit, & præceps in pericula ruit, fitque ſine ratione impauidus, & ſola violentia ſibi illata cohibetur. Conſtat igitur quid ſit impauiditatis vitium.

Quantum

Quantum ad ſecundum aduerte ꝙ ideo opponitur fortitudini, quoniam ipſa eſt moderatiua timoris & audaciæ ſecundum rectam rationem. Inclinat. n. hominē vt timeat quando timendum eſt, & non timeat quando non eſt timēdum, ex conſequenti timorem regulat. Omne igitur vitiū per quod timor ipſe deordinatur, & non regulatur per rationem rectam, opponitur fortitudini, ſed per vitium impauiditatis deordinatur timor per defectum, & per vitium pauiditatis deordinatur per exceſſum, ergo vtrunque opponitur fortitudini.

Quantum ad tertium aduerte ꝙ cum impauiditas cauſari poſſit ex defectu amoris & ex ſuperbia & ex ſtultitia, ſi cauſatur ex ſtultitia quæ tanta ſit ꝙ rationem penitus impediat, non erit peccatum, ſed defectus naturalis, tunc enim iudicandum erit, ſicut de impauiditate immanis feræ, in qua peccatum non cadit: ſi cauſatur ex ſuperbia conſtat ꝙ eſt peccatum, quoniam cuius cauſa mala eſt ipſum quoque malum eſt. Nam Matthæi c. 7. nō poteſt arbor mala fructus bonos facere: ſi cauſatur ex defectu debiti amoris & naturalis peccatū eſt. V. G. quilibet naturaliter amat ſeipſum & vitā ſuam, & ſui conſeruationē, ad quam vt inſtrumenta requirūtur bona temporalia, quibus nutrimur & ſeruamur. Qui ergo ſecundū rectā rōnem nō timet propriā vitā perdere, & bōa temporalia vt media cōſeruatiua, ſed irrationabiliter exponit ſe morti & occaſionē præſtat perdendi bona temporalia, agit contra inclinationem naturalem, ex conſequenti peccat. Conſtat igitur impauiditatem eſſe peccatum & quando.

Et aduerte ꝙ in ſcriptura exempla tibi proponuntur impauiditatis ex defectu amoris, ex ſuperbia, ex ſtultitia.

Ex defectu amoris propriæ vitæ & rerum ſuarum impauidi fuerunt, qui ſeipſos necauerunt, vt Achitophel in 2. Reg. cap. 17. & Iudas Matth. cap. 27. Iſti tamen nō totaliter recedunt ab amore ſui, quoniā nemo poteſt omnino relinquere naturalem inclinationem. Vnde & qui necant ſeipſos, licet non timeant propriā perdere vitam, eligunt tamen eam perdere, vt eam liberent ab anguſtiis, cuius

ſignum

ſignum eſt ꝙ non omnino deciderunt a ſui amore.

Ex ſuperbia impauidi fuerunt Pharao Exodi cap. 5. qui extrema ſuperbia elatus reſpondit. Quis eſt dominus, vt audiam vocem eius,& dimittam Iſrael? Neſcio dominum,& Iſrael non dimittam:

Goliath Philiſtęus in 1.Regum cap.17.qui vt temerarius confidens in ſui robore & exercitu, Iſrael deſpiciẽs ſtans clamabat aduerſum phalangas iſrael dicens. Quare veniſtis parati ad prælium? Nunquit ego non Philiſtæus ſum,& vos ſerui Saul?&c.

Nabuchodonoſor vt legimus in libro Iudith ca.1.& 2. cuius cor adeo eleuatum eſt,ꝙ nullius timens potentiam, cogitauit omnem terram ſuo imperio ſubiicere.

Aman de ſtirpe Agag, vt legimus in libro Heſter cap. 3. Qui cum pro certo cognouiſſet ſe non adorari a Mardocheo Iudæo, ſuperbia tumens non timuit apud Aſſuerum regem impetrare omnium iudeorum interfectionẽ.

Super oẽs impauidus ex ſuperbia factus eſt Leuiathan, de quo ſcribitur Iob c.41. ꝙ factus eſt vt nullum timeret, omne ſublime videt,ipſe eſt rex ſuper oẽs filios ſuperbiæ.

Ex ſtultitiá,quæ tamen magis imprudentia atque incõſideratio fuit quàm inſania, impauidus fuit Amalechites ille,de quo legimus in ſecundo Regum cap.primo, quòd Saulem ſeminecem interfecit in caſtris in monte Gelboe. Cui dixit Dauid. Quare non timuiſti mittere manum tuam vt occideres Chriſtum domini? Hæc de impauiditate dicta ſint.

Quantum ad audaciam aduerte quod ex vi nominis, non dicit vitium, ſed paſſionem naturalẽm vt docuimus in 2.Ethicorum, ſed ex penuria terminorum imponitur ad ſignandum vitium oppoſitum timiditati, quod tamen apud Platonem denominatum eſt ferocitatis ſiue temeritatis nomine. De audacia igitur vt vitiũ eſt duo agẽda ſunt, primo quid ſit,ſecundo quomodo opponitur fortitudini.

Quantum ad primum aduerte ꝙ audacia vt vitium eſt, ſic diffinitur. Audacia eſt audacię paſſionis exceſſus, quo quis audet & aggreditur non audenda neque aggre-

dienda,

dienda, ex ignorantia aut imprudentia proueniens, aut iraſcibili feritate.

Primo dicitur, exceſſus &c. Nam opponitur timiditati, ergo ſicut timiditas eſt exceſſus timoris vt eſt paſſio, ſic audaciæ vitium eſt exceſſus audaciæ vt eſt paſſio.

Secundo dicitur, quo quis audet &c. Nam ſicut timidus per exceſſum timoris, timet non timenda, & ceſſat aggredi aggredienda, aut ſuſtinere ſuſtinenda, ſic ex oppoſito audax laborans vitio audaciæ, aggreditur non aggredienda, puta quoniam indigna ſunt, vt aggrediantur, ſicut dux non debet congredi cum ruſtico, neque vir cum mulier, neque adultus cum puero, neque armatus cum inermi. Quod ſi aliter egerit non fortis ſed audax temerarius exiſtimandus eſt.

Tertio dicitur, ex ignorantia &c. Nam quidam adeo ſunt ingenio hebetes, vt nullum ſibi ſuadeat imminere periculum, & veluti pueri, aut ſtulti, aut bruta, ſolo impetu aggrediuntur ardua, non aduertentes an ſint pares an inferiores an ſuperiores viribus. Nonnulli vero etſi ingenio valeant, non curant maturo conſilio, & ordinato diſcurſu, ſed impremeditate proſiliunt in quacunque diſcrimina. Iſti audaces vituperabiliter ſunt ex imprudentia ſicut prę cedentes ex ignorãtia, alii autem ſortiti iraſcibilẽ igneam & martialem, propoſito ſibi obſtaculo ne concupitum aſſequantur bonum ſiue verum ſiue exiſtimatum, aggrediuntur hoſtem vt feræ irritatæ, & dicuntur apud Ariſtotilem vt docuimus in tertio Ethicorum audaces præuolantes, qui tamen in periculis iam aggreſſis non ſunt perſiſtentes, ſed poſtquam ſenſerint ſe in diſcrimine vitę conſtitutos, pedem retrahunt, & fugam etiam cum dedecore parant. Iſti ex ferma iraſcibili audacia pecc. nt, quales ſunt inhabitantes partem ſeptentrionalem confiſi robore corporis, & deficientes ingenio. Sed de qualitate inhabitantium partes meridionales & ſeptentrionales, & medicis iam locuti ſumus in epythomatibus pollicitis ſecundum viam peripateticam, & tu vide illic. Conſtat igitur quid ſit audacia vt eſt vitium.

Quantum

Quantum ad ſecundū aduerte quoniam fortitudo ver-ſatur circa pericula ardua aggredienda & ſuſtinenda cum debitis circunſtantiis,aliter non: & audaciæ vitium verſa-tur circa eadem abſque debitis circunſtantiis,ideo opponi tur fortitudini, ſicut immoderatum moderato per exceſ-ſum audendi, ſicut timiditas per exceſſum timendi & fu-giendi ardua.

Tu tamen aduerte quòd in ſcriptura ſacra vt in pluri-bus audacia ſumitur pro fortitudine & in bonum ac lauda biliter. Vnde in ſecundo Paralip.cap. 17. dicitur de Rege Ioſaphat quòd cum ſumpſiſſet cor eius audaciam propter vias domini,etiam excelſa & lucos de Iuda abſtulit. Et in lib. Iudith ca.16. dicitur quòd Perſæ horruerunt conſtan-tiam Iudith & Medi audaciam eius.& in primo Machab. cap.4.dicitur quòd Lyſias videns fugam ſuorum & Iudęo-rum audaciam, & quòd parati ſunt, aut viuere, aut mori fortiter,abiit Antiochiam. Audax autem pro maiori par-te in ſcriptura ſacra ſonat vitium. Vnde eccleſiaſtici.ca.8. dicitur. Cum audace non eas in via,ne forte grauet mala ſua in te. Ipſe enim ſecundum voluntatem ſuam vadit, & ſimul cum ſtultitia ſua peribis. Et ibidem dicitur. Cum audace non eas in deſertum, quoniam quaſi nihil eſt ante eum ſanguis, & vbi non eſt adiutorium elidet. & ca.22. Patrem & virum confudit audax. Et Pe-trus in epiſtola ſecunda c.2. Nouit Deus audaces ſibi placentes,qui ſectas non metuunt introducere blaſphe-mantes: Hæc de præſenti cap. dicta ſint.

INCIPIT TRACTATVS ſeptimus eiuſdem, qui eſt de temperantia diuina atque Chriſtiana.

SEptimo loco ſupereſt tractare de temperantia diuina atque chriſtiana. ſed prius aduerte ꝙ in ſcriptura ſacra, hæc virtus nõ eſt ſignata nomine temperantiæ. Hic enim terminus non eſt in vſu in ſacris eloquiis, ſed ſolum apud philoſophos, vt apud Ariſtotelem, & Platonem & Senecam, Ciceronem, & Macrobium & Andronicum, & apud doctores ſacræ eccleſiæ. In ſacra autem ſcriptura intelligitur ſub nomine moderantiæ vel modeſtię, & ideo de ea vt de moderantia per tractabimus in præſenti tractatu, quem diuidemus in quinque capita.

Primo quot modis ſumi conſueuit, vt ſcias quomodo eſt ſpiritualis virtus diſtincta ab aliis moralibus, & quomodo non.

Secundo quid ſit ſecundum vnum quemque modum, & circa quid verſatur.

Tertio de vitiis ei oppoſitis.

Quarto de partibus eius integralibus & ſubiectiuis & potentialibus.

Quinto de vitiis oppoſitis partibus temperantiæ.

Caput primum.

IN primo cap. aſſignandi ſunt modi ipſius. & quoniã nõ intendimus repetere quæ de ea pertractauimus in. 3. Ethicorum ad mentem Ariſt. ideo aduerte ꝙ Ariſtot. non pertractauit de ea niſi vt eſt virtus diſtincta contra alias, aſſignans circa quid verſatur, quoniam circa vehementes concupiſcentias guſtus & tactus, & qui ſint actus eius & ſui oppoſiti, & quomodo ſe habet ad timiditatem, & puerorum vitia. Hæc oĩa videre poteris in Epythomatibus noſtris in 3. lib. Ethicorum tracta. 3. qui eſt de temperantia. Plato autem diſtinguit temperantiam improprie & vniuerſaliter ſumptam, diffiniẽs quid vtraque ſit, & circa quæ verſatur, & ad quot vniuerſaliter ſumpta applicatur. Decla

rat inſuper vnde prouenit difficultas diffiniendi & acquirendi eam. Poſtremo defenſat contra callidum ſophiſtam ꝙ ſit vera virtus ex natura ſua, & non ſolum inuētu ac eſtimatione humana. & hæc omnia videre poteris in diſpoſitione philoſophiæ moralis, quā fecimus ad mentē Pla. Vide tract.5. in parte.3. vbi eſt de temperantia ſermo.

Nunc igitur intendimus de ea pertractare ſub nomine moderantiæ ad mentem ſacræ ſcripturæ, ſanctorumque doctorum: & in præſenti cap. aſſignare modos, ſecundum quos ſumitur apud eos. Tu igitur aduerte ꝙ moderātia duobus modis ſumitur. ſ. vniuerſaliter, & ſpecifice, vniuerſaliter dicit temperiem & frenationem ſiue menſuram in omnibus concupiſcibilibus humanis, quæ apta ſunt vltra debitum rationis commouere appetitum ad ſui deſideriū & conſecutionem. Et in hoc ſenſu cadit moderantia & ſuum oppoſitū in omnibus animæ viribus vt in vegetatiuis ſenſitiuis appetitiuis motiuis ſecundum locum & intellectiuis. Conſtat. n. ꝙ quis ſecūdum qđ decet & quadam mediocritate laudabili, & etiam per oppoſitum poteſt ſe nutrire, & actui generationis vacare vt lege diſpoſitum eſt, & contra legem, primo modo moderatus erit, ſecundo modo immoderatus. idem intellige in ſenſibus, videre enim & audire & odorare &c. pōt & debet homo cum menſura & debitis circunſtantiis. & quoniam vt in pluribus homines vtūtur ſenſibus abſque freno & menſura, ideo ſunt immoderati, & incircuncisi ſenſibus. Idem intellige de potentia progreſſiua, de appetitu concupiſcibili & iraſcibili, de intellectu quo quis vult plus ſapere quàm oportet. Specifice ſumpta dicit temperiem & mēſuram circa delectabilia guſtus & tactus, quæ vehementia ſunt, & turpitudinem ſecum deferunt, vt circa cibum & potum & furioſam venerem. Vnde ſicut fortitudo vt eſt ſpecifica virtus verſatur circa maxima pericula, quæ ſunt pericula mortis, ſic moderantia ſpecifice ſumpta verſatur circa maxime delectabilia ſecundum corpus, quæ nobis & brutis cōmunia ſunt. Vniuerſaliter ſumpta, non eſt ſpecifica virtus, ſed potius cōditio requiſita in omni virtute. Stat enim virtus vt virtus in medio

critate & menſura quadam vt docuimus in ſecundo Ethichorum. Specifice vero ſumpta eſt virtus moralis deſtincta ab omnibus aliis, eo quòd verſatur circa particnlarem materiam regulandam ſicut & fortitudo & iuſtitia &c. Oportet enim concupiſcentias guſtus & tactus regulare ſecundum rectam rationem, aliter in his non differret homo a bruto, virtus autem circa huiuſmodi regulandam, communi omnium ſententia ponitur temperantia apud Philoſophos, & moderantia apud ſacra eloquia. Hæc de primo cap. dicta ſint.

Caput ſecundum.

IN ſecundo cap. diffinienda eſt moderantia, & hic tria agenda ſunt, primo diffinietur vniuerſaliter ſumpta, ſecundo ſpecifice ſumpta, tertio declarabitur cuius excellentiæ ſit comparata aliis virtutibus præcedentibus ſcilicet prudentię, iuſtitię, & fortitudini.

Quantũ ad primum aduerte quòd Cicero & ſacri doctores vt in pluribus diffiniunt ac pertractant de moderãtia ſub titulo temperantiæ vniuerſaliter ſumptę. Nam Cicero in Rethorica ſic eam diffinit. Temperantia eſt animi firma & moderata dominatio ſuper libidines, atque alios non rectos animi impetus & motus. In primo autem de officiis inquit: Ad temperãtiam pertinet perturbationum quæ ſunt in animo ſedatio, & rerum modus, non ſolum in interioribus ſed in exterioribus actibus ſeruandus. Conſtat autem ex his quę diximus in præcedenti cap. ꝙ Ciceronis intentio verſatur circa moderantiam vniuerſaliter ſumptam, quoniam ſtatuit eam circa omnes animi impetus & motus inordinatos. poteſt autem nõ ſolum impetus & motus delectationis ſecundum guſtum & tactum, circa quem frenandum ponitur moderantia ſpecifice ſumpta eſſe inordinatus, ſed & motus amoris & deſiderii, & timoris audaciæ & iræ, vt experimur in nobis: ergo Cicero diffinit, ac pertractat de moderantia vniuerſaliter ſumpta. Diuus quoque Augu. in libro de moribus eccleſię per-

tractans de temperantia,intendit de ea vniuerſaliter ſumpta.Inquit enim:Munus temperantiæ eſt in coercendis ſedādiſq; cupiditatibus, quibus vtimur in ea quę nos auertunt a legibus dei:& a fructu bonitatis illius. Cuius officium eſt contemnere omnes corporales illecebras laudemque popularem.

Diuus Ambroſius in libro de Virg.de temperantia vniuerſali pertractat inquiens.Temperantia in nobis ſit omnium inordinatorum motuum frenum vt furentis equi:& quidem ꝙ diuus Augu.& Ambro.intendant de temperantia vniuerſaliter ſumpta:conſtat ex eo ꝙ non ſolum inordinatæ cócupiſcentiæ guſtus & tactus auertunt nos a Dei legibus,ſed & inordinate delectationes aliorum ſenſuum, aliter non oraret Dauid in Pſalmo. Auerte oculos meos ne videant vanitatem.&de auribus Eccleſiaſtici cap.28.Sepi aures tuas ſpinis,& linguam nequam noli audire. & de ore,in eodé cap.Ori tuo facito oſtia,& ſeras auribus tuis. cupiditates quoque diuitiarum & mundanæ glorię plerunque deordinatæ ſunt, aliter non diceret Paulus primę ad Timo.ca.vltimo.Radix omnium malorum eſt cupiditas. vnde qui volunt diuites fieri inquit ibidem Paulus: incidunt intentationē & in laqueum Diaboli,& deſideria multa & nociua,quæ mergunt hominem in interitum & in dānationem. Patet ergo quid ſit moderantia vniuerſaliter ſumpta,& circa quæ verſatur & quomodo non eſt ſpecifica virtus,ſed circundat omnem virtutem,ſicut & iuſtitia & fortitudo vniuerſaliter ſumptę,vt docuimus ſupra.

Quantum ad ſecundum vt ſcias quid ſit & circa quæ ſpecifice ſumpta verſatur,& quomodo eſt ſpecifica virtus, aduerte quòd non eſt circa omnes delectationes,ſed circa eas,quæ contra rationem rectam maxime commouent cōcupiſcibilem,ſicut fortitudo excitat iraſcibilem ſecundum rectam rationem & debitas circūſtantias ad aggrediendū & ſuſtinendum maxime ardua,quæ ſolent naturaliter incutere timorem,vt diſcrimina mortis: & vt ſic communi omnium ſententia ponitur ſpecifica virtus, quoniam & ſi omnes concupiſcibiles paſſiones inſurgant contra rationē

rectam, aliquæ tamen vt concupiſcentia cibi & potus, & libidines veneris niſi forti ratiõis imperio cohibeãtur, rationem adeo obumbrant, ꝙ videntur trãsferre hominẽ in brutum, & efficitur ſicut porcus & mulus, in quibus non eſt intellectus. Rationabiliter igitur ad moderandas huiuſmodi acutiſſimas concupiſcentias, ponitur ſpecifica virtus ſignata nomine moderantiæ, quam Ariſto. in 3. Ethicorum dixit eſſe medietatem, ideſt mediocritatem circa delectationes tactus primo & per ſe, non autem circa delectationes aliorum virium animæ, niſi per accidens: & tu horum declarationem vide in epyth. noſtris in 3. Ethicorum trac. primo cap. 1. ne fiat inutilis repetitio. Quantum vero ſpectat ad Chriſtianam doctrinam diffinienda eſt vt diffinit Iſidorus in lib. Ethimologiarum, quæ diffinitio nec diſſentit ab ea quam aſſignauimus ad mentem Platonis in diſpoſitione moralis philoſophiæ platonicæ in tract. 5. parte tertia, vbi ſic eam diffinitam inuenies. Temperantia ſpecifice ſumpta, eſt particularis virtus, quę circa cohibẽdas frenandasque vehementes gulæ & veneris libidines atque voluptates verſatur. Iſidori autem diffinitio hec eſt. Temperantia eſt virtus qua libido & concupiſcentia frenantur: & tu per libidinem intellige luxuriam, & per concupiſcentiã intellige gulam. Nam qui caſte viuunt, aut venerem ſecundum legem matrimonii ſeruant debitis ac honeſtis circunſtantiis, temperati dicuntur iuxta doctrinam Pauli primæ ad Theſſalo. cap. 4. vbi inquit. Hæc eſt voluntas Dei, ſanctificatio veſtra, vt abſtineatis vos ab omni fornicatione, vt ſciat vnuſquiſque veſtrum vas ſuum poſſidere in ſanctificationem & honorem, non in paſſionem deſiderii, ſicut gentes quæ ignorant Deum. At econtra, quòd qui impudica & incõceſſa venere vtuntur, intemperati & obſcœni nominandi ſunt, iuxta Pauli doctrinam ad Rom. cap. 1. vbi inquit. Propterea tradidit eos Deus in paſſiones ignominię, nam feminæ eorum immutauerunt naturalem vſum in eum vſum qui eſt contra naturam. Similiter autem & maſculi, relicto naturali vſu feminæ, exarſerunt in deſideriis ſuis in inuicem, maſculi in maſculos turpitudinem

nem operantes,& mercedem quam oportuit erroris ſui in ſemetipſis recipientes. Præterea, qui ſobrio viuunt cibo & potu ſalubri,& determinatis horis certiſque diebus, ſobrii ac temperati dicuntur iuxta Pauli doctrinam, qui ſcribens ad Thimot.in prima epiſtola cap.3.admonet epiſcopum vt ſit ſobrius,& mulieres vt ſint ſobrię ac pudicæ. At econtra crapulantes & ebrioſos intemperatos dicimus ac ventri deditos,vt Paulus inquit ad Ro. cap. 16. Huiuſcemodi enim Chriſto domino non ſeruiunt ſed ſuo ventri. Circa has igitur gulæ & veneris concupiſcentias verſatur moderantia ſpecifice ſumpta, quoniam ab ea tantum & a ſuo oppoſito denominantur proprie moderati & immoderati. Nam licet ſecundum intellectum contingat aliquem magis delectati quàm deceat in ſpeculatione alicuius obiecti puta inutilis aut vani aut utilis, ſicut qui nimis intendunt in fictione fabularum uel figmentorum,ut poetę, & incumbentes rithmis,temen hunc non dicimus immoderatum,ſed uanum uel curioſum. Moderantia enim ſpecifica ſumpta eſt circa delectabilia frenande,quibus admixta eſt aliqua turpitudo. Delectationes autem intellectus licet poſſint eſſe vanæ & curioſæ ex parte obiecti, non tamen turpes, ergo &c. Prę terea ſecundum delectabilia inordinata quo ad auditum & locutionem, non dicitur quis immoderatus,ſed garrulus & nugax, vt qui totam expendit diem in audiendis narrandiſque fabuloſis,& nouis falſis vel ſaltem incertis. Præterea inordinata delectabilia concernentia viſum, vt viſus eſt, niſi ex viſu moueatur concupiſcibilis ad turpia, non dicitur quis intemperatus, ſed potius curioſus, ſicut diximus de intellectu, vt qui inordinate videt pulchra. Præterea, qui inordinate delectatur odorabilibus vt odorabilia ſunt, niſi commoueant ad gulam aut Venerem reprehenſibiliter, non dicuntur intemperati, ſed appellari conſueuerunt ſenſuales. Qui autem inordinate delectatur delectabilibus guſtu & tactu, ſimpliciter & abſolute dicitur intemperatus ſiue immoderatus,quoniam in his communicat hō cū brutis. Nō aūt cōmunicat iñtellectu,nec auditu vt reſpicit

 ſer

ſermonem,nec communicat locutione proprie dicta, quę eſt cum intentione ſignificandi conceptum, & notitiā ſignificati per terminum. Nec odoratu vt apprehendit odorabile ſub ratione delectabilis. Bruta enim vt docuimus in libro de ſenſu & ſenſato, non curant de odore niſi in reſpectu ad cibum. Cōmunicat autem homo cum brutis in guſtu & tactu ſecundum quòd guſtus & tactus ſunt. Vnde & bruta ſi vigerent intellectu, & eorum concupiſcentia poſſet ratione regulari, poneretur moderantia & eius oppoſitum. Verum quia in his inferioribus ſolus homo eſt rationis particeps, ideo in ipſo ſolo regulantur concupiſcibilia per temperantiam, & irregulantur per intemperantiam. Bruta vero a concupiſcentiis ſuis artentur per hominem verberibus aut vinculis, aut clauſura. Vnde Dauid in Pſalmo innuens hanc inter nos differentiam & bruta inquit. Intellectum tibi dabo & inſtruam te in via hac qua gradieris, firmabo ſuper te oculos. Nolite fieri ſicut equus & mulus, in quibus non eſt intellectus, In camo & freno maxillas eorum conſtringe, qui non approximant ad te, quaſi dicat. Tibi vt rationali creaturę tribuam intellectum & rationis iudicium, vt ſcias irrationales tuas concupiſcētias moderare & frenare, ſuper bruta autem te dominum & rectorem conſtituam, vt ea vinculis conpeſcas quia non approximant tibi ſecundum naturam, cum ſint irrationalia, ideo ſe ipſa regulare neſciunt nec valent. Conſtat igitur quid ſit, & circa quæ verſatur, & quomodo eſt motus diſtincta moderantia ſpecifice ſumpta.

Quantum ad tertium, ſcilicet cuius laudis atque excellentiæ ſit comparata iuſtitiæ atque fortitudini, aduerte ꝙ ex parte obiecti eſt minoris excellentię, nam qualis eſt cōparatio inter bonum vniuerſale & particulare, talis eſt inter moderantiam, & iuſtitiam atque fortitudinem quo ad excellentiam, ſed iuſtitia præcipue diſtributiua eſt circa bonum reipub. & fortitudo circa patrię defenſionem & cōſeruantiam diuini cultus ac ſacrę fidei, vt ſupra docuimus. quorum vtrunque eſt bonum commune, ex conſequenti diuinius atque excellentius. Moderantia autem eſt tantū

circa concupiſcentias vniuſcuiuſque hominis temperandas, quod eſt bonum particulare ex conſequenti minus excellens, ergo conſtat eam eſſe minoris excelletię quàm iuſtitia & fortitudo. Vnde & Ariſto. dixit in primo Rhetoricę, eas eſſe maximas virtutes, quæ aliis maxime ſunt vtiles, & propterea iuſtos & fortes maxime honoramus.

Tu tamen aduerte quòd & ſi ſit minoris excellentiæ quo ad obiectum, tamen maioris eſt, prout eſt via ac Methodus ad excellentiſſimos habitus, quos teſte diuina ſcriptura, diuina bonitas nobis infundit, vt patet infra.

Ioſeph propter temperantiam diuinam ſortitus eſt ſapientiam, & effectus eſt Egypti ſaluator, Geneſis cap.41.

Moſes temperantia ſua per 40. dies aſcendit & ſtetit in monte ſyna, loquens cum Deo excelſo, prophetiæ donũ recipiens, & ſacratiſſimam legem: Exodi cap.19.

Helias abſtinentia ſua, Dei propheta effectus eſt, & in cælum per turbinem leuatus: in 4. Reg. cap.2.

*H*elyſeus temperantia ſua, prophetia & miraculis maximis claruit, vt legimus pene per totum librum 4. Reg.

Iudith ſobrietate ſua ſeruata eſt de manu Holofernis, & tandem præualuit occidens eum: ac liberans populum ſuum, Iudith per totum.

Heſter abſtinentia & ieiunio exaudita eſt a domino, liberauitque gentem ſuam a morte inſtituta ſibi per Aman, Heſter cap.4.

Daniel Azarias Ananias Miſael temperantia cibi & potus & caſtitatę, receperunt a domino ſcientiam & diſciplinam in omni libro & ſapientia. Daniel autem in ſpecie intelligentiam omnium viſionum atque ſomniorum, Danielis cap.1.

Ioannes domini precurſor temperantia qua in deſerto vixit (nam vt ſcribit Matthęus cap.3. Eſca eius erat locuſtæ & mel ſilueſtre) promeruit eſſe propheta & domini Baptiſta: Matthęi cap.3.

Seruator noſter exemplo docturus temperantiam, ductus in deſertum 40. diebus & noctibus ieiunauit, Matthei cap.4.

Paulus in omni doctrina ſua moderantiam cibi & potus & caſtitatem in ſeipſo ſeruauit, alioſque indefeſſe docuit & hortatus eſt, deteſtans ſemper oppoſitum. Vnde in prima ad Cor. cap. 9. inquit. Caſtigo corpus meum & in ſeruitutem redigo. per corpus intendit carnis concupiſcentias. Caſtigare eſt ſecundum rectam rationem temperare, & ad Ro. cap. 13. inquit, Sicut in die honeſte ambulemus, non in comeſſationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitiis, nõ in contentione & ęmulatione, ſed induimini dominum Ieſum Chriſtum, & carnis curam ne feceritis in deſideriis.

Timotheum, & Titum vt patet in epiſtolis ſuis, ſobrios & caſtos hortatur viuere.

Petrus in æpiſtola prima cap. 4. non aliud ſcutum proponit fidelibus contra dæmonem, niſi ſobrietatem cum fide: inquit enim. Sobrii eſtote & vigilate &c.

Seruator noſter Lucę ca. 21. inter cætera admonet diſcipulos de temperantia dicens. Attendite vobis, ne forte grauētur corda veſtra crapula & ebrietate, & curis huius vitæ.

Conſtat igitur cuius excellentię ſit comparata præcedētibus virtutibus moralibus, & prout eſt via ac diſpoſitio ad diuinos habitus dei bonitate homini infuſos. Hæc de præſenti cap. dicta ſint.

Caput tertium.

IN capite tertio agendum eſt de vitiis oppoſitis moderantiæ, ſunt autem duo, vnum ſecundum defectum, & appellari conſueuit inſenſibilitas: alterum per exceſſum & dicitur immoderantia. Primo igitur agendum eſt de inſenſibilitate, ſecundo de immoderantia. De inſenſibilitate duo agenda ſunt, primo quid ſit, ſecundo quando eſt vitium & quando non, ſecundum diuinam ac Chriſtianam legem.

Quantum ad primum aduerte quòd ſicut temperatus eſt ille qui vtitur delectabilibus guſtus & tactus prout rectaratio dictat, & lex ipſa diſponit, & nõ aliter, ex conſequē

ti tenet medium virtutis,ſic inſenſibilis eſt ille,qui abſque ratione recta ſed ductus aut incuria,aut imaginatione falſa,aut dementia,aut indiſpoſitione organi ſenſus,guſtus, & tactus nullo vtitur delectabili, ſicut qui non curat quo cibo nutriatur condito vel non condito,calido uel frigido, odorifero vel non. Iſti dicuntur apud Ariſtotelem agreſtes,quaſi extra humanitatem conſtituti. Inter hos computati ſunt Diogenes Cinicus, & Xenocrates. Verum quia pauciſſimi inter homines inueniuntur tales, eo quod delectari eſt proprium animalium, ideo ſi qui huiuſmodi reperiuntur cenſentur vt monſtra,nec propter hanc inſenſibilitatem digni ſunt nominari,ſed ut uiles deſpiciendi ſunt. Inſenſibilitas igitur eſt uitium,quo quis refugit & ſe priuat omni delectabili ſecundum guſtum & tactum abſque dictamine rationis rectæ, & contra diſpoſitionem iuſtæ legis. Lex enim iuſta diſponit, & recta ratio dictat, quòd quilibet moderate ſe nutriat, ſaporoſo & ſalubri cibo & potu,ad ſui conſeruationem, & qui abſque ratione mouente oppoſitum agit,reprehenſibilis eſt,eo quòd contra naturæ inclinationem agit. Vnde in Eccleſiaſtes cap.9.ſic legimus. Vade ergo & comede in lætitia panem tuum,& bibe cum gaudio uinum tuum,quia Deo placent opera tua,omni tempore ſint ueſtimenta tua candida, & oleum de capite tuo non deficiat,perfruere uita cum uxore quam diligis cunctis diebus uitæ inſtabilitatis tuæ, qui dati tibi ſunt ſub ſole omni tempore uanitatis tuę.Hæc eſt enim pars in uita, & in labore tuo quò laboras ſub ſole. Conſtat igitur quid ſit inſenſibilitas ut opponitur moderantiæ.

Quantum ad ſecundum aduerte ꝙ fugere delectabilia guſtus & tactus cum debitis circunſtantiis abſq; rationabili cauſa uitium & peccatum eſt,quoniam id fit contra conſeruationem naturæ,ſicut qui data opera nolunt comedere conuenientia ſibi & in menſura debita,ut infirmentur, uel ut humanam ſibi querant laudem, quales ſunt hypocritæ quos ſeruator reprobat Mathei cap.6. dicens. Cum ieiunatis nolite fieri ſicut hypocrite triſtes &c. Vel pp ſuper-

perſtitionem ſicut illi de quibus loquitur Paulus primæ ad Timo.cap.4.vbi inquit. Abſtinentes a cibis quos Deus creauit ad percipiẽdum cum gratiarum actione fidelibus, & his qui cognouerunt veritatem, quia omnis creatura bona eſt, & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione ſuſcipitur, ſanctificatur enim per verbum Dei & orationẽ, fugere autem & nolle vti quibuſdam delectabilibus guſtus dummodo ſatiſfiat neceſſitati naturæ, propter rationabilẽ cauſam, non eſt attribuendum vitio inſenſibilitatis, ſed potius virtuti temperantię. cauſa autem rationabilis poteſt eſſe ſex modis.

- Sanitas corporis.
- Officium.
- Salus animæ.
- Eleuatio affectus ad diuina.
- Speculatio.
- Exemplum.

Sanitate quidem corporis aut rocuperanda aut conſeruanda: oportet enim iuxta complexionem & ętatem & regionem, a nonnullis etiam cum debita menſura abſtinere, cibis iuxta prudentis medici diſpoſitionem: & oppoſitum agere eſt intemperantiæ vitium, & contra legem. præcipitur enim Eccleſiaſtici cap.38. Da locum medico, etenim illum dominus creauit, & non diſcedat a te, quia opera eius ſunt neceſſaria. Eſt enim tempus quando in manibus illorum incurras. Præterea, non ſolum diuina lege, ſed dictante ratione propter ſalutem corporis multi ſunt delectabiles fugiendi cibi, etiam cum moderata quantitate. Vnde in Platonis vita legimus, ꝙ in academia loco inſalubri quartana diu laborauit febre, a qua ſola abſtinentia delectabilium & inſalubrium ciborum conualuit.

Officio ſiue exercitio, ſunt enim officia quedam, in quibus exequendis oportet a multis cibis omnino abſtinere, vt Athletę & Curſores ab omni ventoſo & grauis digeſtionis cibo, neceſſario abſtinent, aliter nec victoriam conſequuntur, nec corporis ſalutem ſeruant. Vnde Paulus huius abſtinentiæ memor inquit primę ad Cor, cap.9. Omnis

nis qui in agone contendit,ab omnibus ſcilicet cibis ipſum grauare valentibus abſtinet, vt corruptibilem coronam accipiat.

Salute animæ,vt pœnitentes peccatorum dum ieiunant a ſubſtantificis cibis quales ſunt carnes & oua ſe abſtinent omnino,& à quocunque alio cibo prǣterquã ſemel & moderate in die,ne inedia aut deficiant aut infirmẽtur. Oportet enim ieiunium eſſe corporis afflictiuum,vt homo corde contritus,mente eleuatus,Deum ſibi propitium faciat. Non ſtat autem corporis afflictio cum delitiis & ſaturitate epularum.Qua propter ſic abſtinere,non eſt inſenſibilitatis vitium,ſed moderantiæ virtus.

Eleuatione affectus ad diuina, quoniam multiplicitas & ſaturitas delectabilium ciborum aggrauat animam, & ſenſum deprimit. Vnde qui Anacoreticam vitam ducere contendunt in primis ſtudent,ne Caſtrimargiæ vitium incurrant, experientia ipſa edocti quòd ſi gulæ & ventri ſeruirent iam non eorum cogitatus & conuerſatio in cælis eſſet,ſed in limo profundi vt turpiſſimi ſues. Hinc legimus ſanctos prophetas ſolitarie viuentes,primos religionum authores, in ieiunio in multorum ac delectabilium ciborum priuatione regularem inſtituiſſe obſeruantiam, vt religioſa mens a carnalibus affectibus libera,cæleſtia & diuina peteret ardentius. Legimus & in collationibus patrum, veriſſimam eorum & probatiſſimam eſſe ſententiam,ieiuniorum & abſtinentiæ modum in menſura parcitatis tantum & caſtigatione conſiſtere,& hunc eſſe perfectæ virtutis terminum,vt ab eſcis ſolum cauſa ſuſtentandi corporis ſumendis,adhuc in eorum appetitu poſiti nos temperemus.Inquit enim Paulus.Carnis curam ne feceritis in deſideriis.Vbi non curam carnis interdixit, ſed voluptuoſam eius diligentiam, ne corruptum noſtro vitio corpus,ſpiritales operationes implere non poſſit. Integritas namque & eleuatio mentis ventri coharet & inediæ, modo naturæ ſatiſſiat indigentiæ.

Speculatione,quoniam cum pro hoc vitæ ſtatu anima nihil ſine fantaſmate intelligat,prǣcauere oportet ſpeculato-

latorem rerum altiſſimarum à cibis vaporatiuis & ſtomacum grauantibus,& ex quibus craſſi generantur ſpiritus. Hæc enim ſenſus interiores qui ſpeculationi maxime deſeruiunt obnubilant,& fantaſmatum ordinem ac depurationem impediunt,ſuper omnia vinum immoderate ſumptum,ſapientię ſtudio aduerſatur.Vnde Salomon Eccleſiaſtes cap.2.inquit.Cogitaui in corde meo abſtrahere a vino carnem meam:vt animum transferrem ad ſapientiam, & deuitarem ſtultitiam.& Eccleſiaſtici cap.9.Quam ſufficiens eſt viro erudito vinum exiguum.

Exemplo, nam in diuina ac Chriſtiana lege à proximi ſcandalo præcauendum eſt.ſi igitur quis vtens aliquo cibo ex ſui natura bono & licito,proximum ſcandalizat, talem cibum fugere non erit inſenſibilitatis vitium,ſed moderantię virtus.Sic enim nos docuit Paulus primę ad Corin.c.8. vbi inquit.Videte ne forte hęc licentia veſtra, ſcilicet comedendi,offendiculum fiat infirmis,(& infra)qua propter ſi ęſca ſcandalizat fratrem meum,non manducabo carnem in æternum.Conſtat igitur quot modis contingit fugere delectabilia ſecundum guſtum & tactum, & non committitur inſenſibilitatis vitium, ſed moderantię virtus perfectiori modo ſeruatur.

De intemperantia duo videnda ſunt,primo quid ſit, ſecundo quale vitium ſit.

Quantum ad primum aduerte cum intemperantia opponatur temperantię per exceſſum: ſicut inſenſibilitas per defectum, quod eſt vitium quo exceſſiue & ſuperflue quis ſequitur concupiſcentias guſtus & tactus, potius procuratas humano inuentu quàm naturali.

Primo dicitur, quo exceſſiue &c. Nam intemperatus eſt qui abſque debita menſura & modo honeſto omnes concupiſcentias guſtus & tactus inſequitur, & a nullis ſe abſtinet,etiam quòd ſint lege prohibitæ, ſed veluti beſtia tendit in eas.

Secundo dicitur,potius procuratas &c. quoniam ſi quis delectatur dum bibit & comedit, id quidem naturale eſt, ingenerauit enim naturę author in comeſtione ſolatium,

vt ea libentius vtamur ad noſtri conſeruationem. Quod autem naturale eſt,vt ſic vitioſum non eſt. efficitur autem vitioſum ex modo, ideſt propter exceſſum & qualitatem cibi & potus.ſi quis autem vtatur cibis non neceſſariis vitæ,aut laute præparatis,potius ad incitamenta gulæ & Veneris,quàm ad conſeruationem vitæ, circa huiuſmodi voluptates adinuentas eſt maxime intemperatus. Vnde Seruator Lucę cap.16.non arguit diuitem de intemperantia,ꝙ comedebat,ſed quod epulabatur quottidie ſplendide: ſimiliter qui ſequitur voluptates non humanas,ſed potius beſtiales & ferinas, ſupremo modo intemperatus eſt, vt qui delectatur eſu carnis humanæ aut concupiſcentia nefandæ veneris contra naturam, ſe ipſum deturpans in maſculis aut brutis,aut innaturali fęmineo concubitu. Patet igitur quid ſit intemperantia.

Quantum ad ſecundum aduerte quod intemperantiæ vitio tres attribuuntur conditiones malæ,ex quibus qualificatur,& eius grauitas tibi manifeſtabitur.

Primo eſt vitium puerile.

Secundo eſt maxime exprobrabile.

Tertio eſt & fuit ab initio ſæculi origo & cauſa grauiſſimorum malorum,vt tibi declarabitur ex ſcriptura ſacra.

Primo eſt puerile vitium,quod intellige per ſimilitudinem:quoniam tria inueniuntur in puero, ſi permittatur abſque diſciplina & caſtigatione viuere, primo inclinatur & ſequitur turpia,qualis eſt comeſtio abſque decore,& inhoneſtas corporis quo ad nuditatem verecundam,& laſciuia impudendis,cuius ratio eſt,quòd puer non operatur iudicio rationis,quæ nondum in eo vigilat,ſed mouetur imaginatiua & appetitu ſenſitiuo vt beſtia,ideo non operatur nec viuit debitis circunſtantiis. Vnde neceſſe eſt loco rationis adhibere ſibi pedagogos & directores,qui eum a prædictis reuocent,& inſtruant in oppoſitum, aliquando minis,aliquando verberibus. Hac de cauſa inquit Salomon: Eccleſiaſtici cap. 30. equus indomitus euadet durus, filius remiſſus ideſt in ſua libertate dimiſſus euadet preceps.

Lacta filium tuum, & pauentem te faciet. lactare eſt delitioſe & molliter enutrire. Lude cum eo, & contriſtabit te. Non corrideas ei, ne condoleas, & in nouiſſimo obſtupeſcant dentes tui. Non des illi poteſtatem in iuuentute ſua ſed tunde latera eius dum infans eſt, ne forte induret, & non credet tibi, & erit tibi dolor animæ, doce filium tuū, & operare in illo, nec in turpitudinem illius offendas.

Secundo ſi puer ſuæ voluntati relinquatur, adeo creſcit in ea, quòd vt ſtultus ſine lege ac reſpectu viueret. Inquit enim Salomon Prouerbiorum ca. 12. Colligata ideſt cōgenita eſt ſtultitia in corde pueri, & virga diſciplinę fugabit eam, quaſi dicat, niſi per diſciplinam cohibeatur, ſemper creſcet & firmabitur in ea.

Tertiò puer non reuocatur ad honeſta & probos mores blanditiis aut ſimplici adhortatione, ſed aſperis pro tempore adhibitis remediis, qualia ſunt verbera & minæ, & clauſura, & alia. In primis tamen adhibenda ſunt leuiora, quales ſunt benignæ ac paternæ admonitiones, quę ſi non proderunt, ad duriora procedes, iuxta Salomonis doctrinam Prouerbiorum cap. 23. vbi & benigna & duriora docuit remedia. Quo ad benigna ſic inquit vt pater: Fili mi ſi ſapiens fuerit animus tuus, gaudebit tecum cor meum, & exultabunt renes mei, cum locuta fuerint recta labia tua. Non ęmuletur cor tuum peccatores, ſed in timore domini eſto tota die, quia habebis ſpem in nouiſſimo: & præſtolatio tua non auferetur. Audi fili mi & eſto ſapiens, & dirige in via animum tuum. Non eſſe in conuiuiis potatorum, nec in comeſſationibus eorum, qui carnes ad veſcendum conferunt, quia vacantes potibus, & dantes ſymbola conſumentur. Audi patrem tuum, qui genuit te, & ne contemnas cum ſenuerit mater tua. Veritatem eme & noli vēdere ſapientiam & doctrinam & intelligentiam. Gaudet pater iuſti, qui ſapientem genuit, lętabitur in illo, gaudeat pater tuus & mater tua, & exultet qui te genuit, præbe fili mi cor tuum mihi & oculi tui vias meas cuſtodiant.

Hęc eſt paterna adhortatio Salomonis ad puerum, quæ ſi non proderit, conſulit patrem vt ad duriora procedat

in-

inquiens in eodem ca.Noli ſubtrahere a puero diſciplinā. Si enim percuſſeris cum virga non morietur.Tu virga percuties eum,& animam eius de inferno liberalis.

In his tribus intemperantiæ vitium aſſimilatur puero, ideo non immerito nuncupari conſueuit puerile vitium.

Primo quidem inclinat hominem ad turpia,nam turpe in opere eſt quod opponitur pulchro atque decoro. Pulchrum vero & decorum in opere eſt, quod eſt hominis excellentiæ conſentaneum ſecundum illud in quo natura eius ab aliis differt.Differt autem homo ab aliis ratione. Illud ergo opus quod fit ſecundum rationem eſt decorum & pulchrum,quod autem contra rationem fit, & maxime in eo in quo communicat homo cum bruto, quale eſt delectabile ſecundum guſtum & tactum turpe atque verecū dum eſt. Conſtat autem quod intemperantiæ vitium inclinat hominem ad opera contra rationem in illis delectabilibus quæ ſibi & brutis communia ſunt, ergo vt niquit Diuus Ambroſius in libro de officiis, ſicut in temperantia maxime honeſti cura, & decoris conſideratur & queritur,ſic in intemperantia inhoneſtum atque indecorum.

Secundo creſcit ſine termino ſi ſibi relinquatur intemperatus.Nam ſicut non ſatiatur auarus pecunia, ſic nec guloſus,nec luxurioſus voluptatibus ſuis obſcœnis. Inſuper intemperantiæ vitium in neceſſitatem tranſit.Vnde diuus Augu.in.7.lib.confeſſionum inquit.Dum ſeruitur libidini,facta eſt conſuetudo,& dum conſuetudini non reſiſtitur,facta eſt neceſſitas.

Tertio intemperantiæ vitio non reſiſtitur,nec ad temperantiam homo reducitur niſi forti remedio in oppoſitum. Quod quidem remedium eſt otium vitare, à delectabilibus allicientibus ſe elongare,mentis affectum ad ſpeculabilia atque ſuperiora dirigere. Vnde inquit diuus Auguſtinus in 7. muſicæ.Mente in ſpiritualia ſuſpenſa, atque ibi fixa manente, conſuetudinis carnalis concupiſcentiæ frangitur impetus, & paulatim repreſſus extinguitur. Maior enim erat,cum ſequeremur.Non omnino nullus,ſed certe minor cum refrenamus. Conſtat ergo propter quas omni-

nõ vitandas conditiones intemperantiæ vitium, puerile nuncupatur.

Secundo eſt maxime exprobrabile, licet non maxime graue. Pro cuius euidentia aduerte ꝙ ab alio ſumitur graduatio grauitatis in vitio, & ab alio graduatio exprobrationis. Nam prima ſumitur ab offenſa eius in quem peccatur. Vnde grauiſſima peccata ſunt, idolatria, hęreſis, blasfemia, quæ ſunt contra Deum. inter humana autem grauiſſima ſunt homicidium, proditio patrię. Inter homicidia dantur gradus grauitatis ſecundum excellentiam & proximitatẽ perſonarum, vt homicidium iuſti principis, homicidiũ cõſanguinei: & grauiſſimum eſt in patrem & matrem. Secunda autem ſumitur ex indecentia peccantis & ex infamia. Vnde quæ magis dedecent hominem vt homo eſt ipſumq; magis infamem & contemptibilem reddũt, etiam ꝙ eſſent minoris offenſæ magis exprobrabilia ſunt, ex his declaratur vitium intemperantię vt gulam & inconceſſam venerem, eſſe magis exprobrabile, non tamẽ maioris grauitatis. Primum ſic patet, vitium intemperantię reddit hominem infamem & turpem ex duobus: primo, quoniam eſt circa delectabilia communia nobis & brutis, in quibus homo ſupra bruta nullam habet excellentiam, imo qui ſectatur ea exiſtimatur & nominatur brutum, vt guloſum dicimus porcum, luxurioſum equum & aſinum. Secundo quoniam obumbrant lumen rationis, & efficiunt hominem veluti ebrium & cæcum. In lumine autem rationis ſtat hominis claritas & pulchritudo, & in oppoſito hominis confuſio & turpitudo; ideo meretiſſime intemperantiæ vitium diffamat & deturpat hominem, ex conſequenti eſt maxime exprobrabile. Hinc aduerte nobilium & potentum huius ſęculi cęcitatem, qui ſeipſos magnificant, & ab adulatoribus extolluntur, non quòd iuſte ſibi commiſſos regant & ſeruent, quòd bonum publicum & legum obſeruantiam manu teneant, quòd moraliter bene viuant, ſed quoniam epulis & ebrietatibus & luxuriis profanis vacant, qui tamen pro veritate non ſeipſos in his dignificant, ſed abominabiles & viles redduntur, aſſimilantes ſe brutis.

tis. Vnde inquit Dauid in Pſalmo. Corrupti ſunt & abominabiles facti ſunt. & diuus Hieronymus. Qui poſt carnem ambulant,in ventrem & libidinem proni, quaſi iumenta computantur. Conſtat igitur propter quid intemperantiæ vitium reddit hominem infamem & maxime reprehenſibilem,& confirmatur ex eo quòd inſcriptura ſacra Salomoni maxime exprobratur propter intemperantiam circa mulieres.Vnde in Eccleſiaſtico cap.47.ſic legimus,Et inclinaſti tu,ſcilicet Salomon,femora tua mulieribus. Poteſtatem habuiſti in corpore tuo. Dediſti maculam in gloria tua,& profanaſti ſemen tuum inducere iracundiam ad liberos tuos,& in cæteris ſtultitiam tuam.

Quod autem non ſit maioris grauitatis inter omnia vitia,patet ex prædictis, quoniam intemperatus directe ſolum ſeipſum offendit aut in re,aut in perſona,aut in vtroque,quando ſcilicet res ſuas conſumit & ſe infirmitati aut morti propter intemperantiam ſupponit. Per alia autem vitia Deus aut proximus directe offenditur: vt Deus per idolatriam & blasfemiam, & proximus per homicidum aut rapinam &c. Vnde Diuus Gregorius in moralibus, recte dixit: Vitia carnalia,quæ ſunt intemperantiæ vitia, licet ſint minoris culpæ,ſunt tamen maioris infamiæ.

Tertio licet in ſe & ex ſui natura non ſit maioris culpę, tamen eſt & fuit ab initio origo & occaſio maximorum malorum,vt tibi declarabitur ex ſcriptura ſacra. Pro cuius notitia aduerte, quòd ſępe contingit grauiſſimum malum occaſionari à paruo,ſicut docuimus in politicis: quòd ſeditiones incipiunt à paruis: & terminantur ad maxima mala, qualia ſunt homicidia,bella, deprædationes, ſicut habemus in libro Iudicum cap.19.quòd propter abuſum vnius concubinę, quaſi ex toto tribus Beniamin exterminata fuit. & ſępenumero ex ſimplici conuitio inteſtinum oritur bellum: ſic in propoſito licet intemperantiæ vitium ſub quo continentur caſtrimargia idest gulæ vitium & luxuriæ non ſit grauiſſimũ in ſe,ab eo tamen occaſionata ſunt grauiſſima ſcelera,vt patet infra.

Primi parentes humani generis propter intemperantiã exules facti ſunt a paradiſo, mortem incurrerunt, totumq́; genus noſtrum infinitis miſeriis ſuppoſuerunt Gene.ca.3.

Sichen filius Emor Euei princeps propter intemperantiam luxuriæ, qua Dinam filiam Iacob oppreſſit, interfectus eſt ipſe & totus ciuitatis populus a filiis Iacob. gen. cap. 14.

Eſau propter gulæ intemperantiam, vendidit primogenita ſua Iacob ſub iuramento, ſeque benedictione & hęreditate paterna & primogenituræ excellentia exſpoliauit, atque Iacob ſeruituti occaſionaliter ſe viliſſimæ ſuppoſuit vt legimus Geneſis cap.25.&.27.

Vxor Phutifaris Eunuchi principis exercitus pharaonis propter luxuriæ intemperantiam, Ioſeph falſo accuſauit, poſituſque fuit in carcere, à quo non niſi Dei maximi auxilio infundentis ſapientiam in Ioſeph, liberatus eſt. Gene.cap.39.&.40.

Hebrei egreſſi de Egypto pluries prouocarunt Dei irã ſupra ſe ex intemperantia & inordinatiſſima concupiſcentia. Vnde percuſſi ſunt ſęuiſſimis plagis & præcipue quando petierunt carnes à Moſe nauſeantes ſuper manna, & nutriti ac repleti conturnicibus percuſſi ſunt à domino plaga magna nimis; & vocatus eſt nomen loci illius, ſepulchra concupiſcentiæ, quoniam ibi ſepultus eſt populus, qui carnes concupierat? Nu.ca.11.

Dauid ex intemperantia adulterium cum Berſabea, & homicidium Vriæ viri Berſabeæ commiſſit, propter quod perſecutiones multas pertulit. In.2.Reg.cap.11.

Amon filius primogenitus Dauid ex intemperantia, nefarie oppreſſit Thamar ſororem ſuam, propter quod abſalon frater vterinus Thamar, interfecit Amon: in 2. Regum cap.13.

Adonias filius Dauid & frater Salomonis ex intemperantia ſua, qua concupiuit Abiſac Sunamitem interfectus eſt iuſſu Salomonis, in.3.Regum cap.2.

Salomon cum iam eſſet ſenex intemperatiſſimuſque adamauit mulieres alienigenas, quę ipſum idolatrare fecerunt,

ſunt,propter quod natus dominus ſcidit regnum iſrael, & tantum tribus Iuda relicta eſt Roboan Salomonis filio,& hinc ortum eſt inteſtinum bellum inter tribum Iuda, & reliquas decem tribus,in 3.Reg.cap.11.

Holophernes ex concupiſcentia ſua & ebrietate ſoporatus,occiſus eſt à Iudith.in libro Iudith cap.14.

Diues ex intemperantia qua epulabatur quotidie ſplendide,ſepultus eſt in inferno,Lucæ cap.16.

Filius prodigus ex intemperantia cõſumpſit omnia ſua viuens luxurioſe,deinde egeſtate preſſus comedit ſiliquas porcorum,velut porcus effectus:Lucæ cap.15.

Ex his igitur tibi conſtat quot malorum cauſa ſemper fuit & eſt intemperantię vitium. Vnde non immerito Paulus in omni doctrina ſua docuit & ſuaſit hoc vitium vitandum,ſectandamque modeſtiam, vt ad Coloſſenſes cap. 3. inquit. Induite ergo vos ſicut electi Dei ſancti & dilecti viſcera miſericordiæ, benignitatem humilitatem modeſtiã, per modeſtiam intendit temperantiam. Hæc de vitiis temperantię oppoſitis dicta ſint,& hic terminatur cap.3.

Caput quartum.

IN capite quarto agendum eſt de partibus temperantiæ integralibus,& ſubiectiuis,& potentialibus. Integrales quidem ſunt,quæ diſponunt nos & quodammodo conſeruant in temperantia,& duę ſunt.ſ.

Verecundia.

Honeſtas.

Subiectiuę ſunt in quas diuiditur temperantia,vt genus in ſpecies,& quatuor ſunt.

Abſtinentia,

Sobrietas.

Caſtitas.

Pudicitia.

Potentiales ſunt,quę aſſimilantur temperantiæ in eo ꝙ frenant & temperant materias circa quas ſunt, ſicut temperantia frenat delectationes guſtus & tactus difficiliores ad

frenandum quàm materia circa quam aliæ ponuntur virtutes vt partes potentiales temperantiæ. ſunt autem ſex.

Continentia.
Humilitas,
Manſuetudo.

Iſte tres frenant & temperant motus animi interiores vt declarabimus.

Modeſtia, cuius partes ſunt, ordinatio, ornatus grauitas vt declarabitur infra. Hæc ponitur circa actus & geſtus exteriores corporales moderandos.

Parcitas ſiue per ſe ſufficientia.
Moderatio ſiue ſimplicitas.

Iſtę duæ ponuntur circa res exteriores moderandas, ne quæramus quid nimis, neque quid minus vt declarabimus.

Sufficientiæ ratio duarum partium integralium ſtat in hoc. Duę conditiones laudabiles appropriantur temperato ſicut duæ oppoſitæ intemperato. Prima eſt quòd temperatus naturaliter refugit & vitat turpia, & in hoc diſponitur ad temperantiam ac adiuuatur & perſeuerat per verecundiam, quoniam vt dicemus verecundia eſt timor de turpi actu aut dicto aut geſtu: quæ aũt timemus naturaliter fugimus: & per oppoſitum intemperatus tendit in turpia, & diſponitur ac adiuuatur per inuerecundiã ſiue inerubeſcentiã ſiue impudentiam, vt dicemus infra. ſecunda eſt ꝙ temperatus tam in dictis quàm in geſtu & in actis quẽdam diligit decorẽ & pulchritudinẽ. Vnde Diuus Ambroſius in lib. de officiis inquit. In temperantia honeſti cura, & decoris conſideratio quæritur: & ad hoc diſponitur ac perficitur ꝑ honeſtatẽ. Eſt.n. honeſtas pulchritudinis ac decoris in rebus humanis obſeruantia: & per oppoſitũ intẽperatus diligit in omnibus turpitudinem ac deformitatem, & ad hoc tendit per inhoneſtatẽ & dictis & actis & geſtis, & ideo ſe maxime exprobrabilem reddit. Cõſtat igitur quàm rationabiliter verecundia & honeſtas integrant temperantiam.

Ratio ſufficientiæ quatuor partium ſubiectiuarũ ſtat in hoc. Tẽperantia eſt circa delectabilia guſtus & tactus moderanda. Hæc aũt in duo diuiduntur genera. ſ. in delectabi-

lia ordinata ad conſeruationē indiuidui, quales ſunt cibi & potus, & ordinata ad generationem pro cōſeruanda ſpecie, quales ſunt voluptates veneris. Circa prima moderāda quo ad cibos datur abſtinentia, per quam ſignatur decens & moderata cibi ſumptio cum omnibus debitis circūſtantiis, quo ad potum datur ſobrietas per quam ſignatur conueniē tis potus & maxime vini moderata ſuſceptio. circa ſecundā dantur duę. ſ. pudicitia & caſtitas, pudicitia quidem circa præuia & ad generationis actum diſponentia, quales ſunt tactus, amplexus, & oſcula: poſſunt. n. honeſte & inhoneſte fieri, ideo vt quadam decentia ac honeſtate fiant, datur pudicitia frenans huiuſmodi laſciua ac impudica. Caſtitas autem circa veneris actum regulandum, qui quidē quot modis regulandus ſit dicemus infra cum loquemur de ſpeciebus caſtitatis ad mentem chriſtianę legis, quæ omnem veneris inhoneſtatem excludit. Cōſtat igitur quare quatuor aſſignentur partes ſubiectiue in temperantia.

Ratio ſufficientię ſex partium potentialium temperantię ſumitur hinc. Partes potentiales temperantię ſunt illę virtutes quæ ita frenant obiecta circa quæ verſantur, ſicut temperantia frenat obiectum ſuum. ſ. delectabile ſecundū guſtum & tactum. Obiecta autem frenanda ſunt in triplici differentia, quædam ſunt intrinſeca nobis, vt motus appetitus, quędam extrinſeca & diuiduntur in duo, quoniam quędam ſunt vt dicta & actus & geſtus corporis, quędam ſunt ipſæ res quibus vtimur ad conſeruationem noſtri, vt habitatio, veſtitus, facultas temporalis, tam in re quàm in pecunia.

Inter omnes motus appetitus, tres præcipue ſunt regulandi quando inſurgunt, qm̄ impetuoſi ſunt, & niſi frenentur deducunt homines in præceps. Primus eſt motus concupiſcentiæ circa guſtabilia & Venerea, & hic licet principaliter & perfecte frenandus ſit temperantia, tamen ſecundario frenandus eſt quodam medio quod ad temperantiā comparatur vt imperfectum ad perfectum, & dicitur cōtinētia, qua ſignatur, ꝙ licet homo graues & acutas patiatur concupiſcentias gulæ & Veneris, tamen rationem non ſu-

perant. Quomodo autem differant & conueniant continentia & temperantia, ad plenum reſoluimus in Epythomati. ſuper ethicam. Vide in lib. 7. trac. 1. cap. 7. & 8.

Secundus motus appetitus frenãdus eſt, motus audaciç, quç licet principaliter frenetur per fortitudinem in periculis mortis, tamen ſecundario & in minus arduis quàm ſint diſcrimina mortis frenanda eſt alio habitu, quem dicimus eſſe humilitatem, qua frenatur animus, ne immoderate tendat ad alta, vt declarabimus infra.

Tertius motus appetitus frenandus, eſt motus irç, quç cum ſit impetuoſa impellit hominem ad nocumẽtum ſiue ad vindictam contra proximum. & hæc quidem frenatur manſuetudine ſiue clementia, quæ retrahit animum à vindicta & nocumento inferendo. Patet igitur ratio quare aſſignantur tres habitus moderatiui trium motuum in appetitu, & vt ſic rationabiliter dicuntur partes potentiales temperantiç.

Extrinſeca noſtra quæ ab intrinſecis animi motibus procedunt, ſunt verba & actus & geſtus corporis. Quæ quidem qualitatem tam in bonum quàm in malum recipiunt a motibus intrinſecis. Nam ſi animus bene diſpoſitus fuerit, bene fient, ſi male, male, vt igitur hæc noſtra moderate & decenter fiant, datur modeſtia, quæ ſit moderatiua verborum & actuum & geſtuum, cui aſſignantur tres partes. ſ. grauitas, ordinatio, & decor ſiue ornatus. Ordinationem quidem vt diſcernat homo quid agendum, quando, quomodo, propter quid, & quid & quãdo & quomodo & propter quid non agendum. Ornatu, vt in omnibus quç agit quandam decentiam & decorem ſeruet. Grauitate, vt in verbis & colloquiis neminem & præcipue amicum offendat, ſed potius ædificet, & ſe delectabilem omni honeſtate reddat. Merito igitur modeſtia ponitur vt pars potentialis temperantiç.

Extrinſecæ res noſtrç quæ moderatione indigent, dupliciter regulandæ ſunt. Primo aduertendum ne ſuperflua quætãtur, nec fiant etiam quòd fieri poſſent, vt domus, veſtis, menſa, famulatus, & circa hæc ponitur per ſe ſufficientia,

ſecun-

ſecundo ne nimis exquiſita,neque nimis neglecta fiant.& circa hæc ponitur moderatio ſiue ſimplicitas vt ita loquamur.Neque enim habemus terminos proprios ad huiuſmodi habitus nominandos,ſed terminos communes appropriamus eis.Patet igitur ratio ſufficientię partium integralium,& ſubiectiuarum,& potentialium temperantiæ.

Verum quoniam non ſufficit morali doctrinę Chriſtianę,qua preparatur anima ad ſummum bonum conſequendum,ſiſtere in conſideratione generica ac vniuerſali virtutum,ſed ad ſpecificam,& exactam deſcendere oportet, vt inuitetur fidelis ad prædictarum virtutum acquiſitionem & obſeruantiam,ideo de ſingulis temperantię partibus prędictis particulariter & compendioſe tractabimus hoc ordine.

Primo de verecundia.
Secundo de honeſtate.
Tertio de abſtinentia.
Quarto de ſobrietate.
Quinto de pudicitia.
Sexto de caſtitate.
Septimo de continentia.
Octauo de humilitate.
Nono de manſuetudine.
Decimo de modeſtia.
Vndecimo de parcitate ideſt per ſe ſufficientia.
Duodecimo de moderatione ideſt ſimplicitate.

De Verecundia.

Quantum ad verecũdiam,ne fiat repetitio eorum quæ de ea determinauimus ad mentem Ariſtotelis in libro 4. Ethicorum tracta.9.vide illic & inuenies tria præcipue de ea determinata,primo quòd non eſt virtus ſed paſſio laudabilis,ſecundo quòd decet iuuentutem imitari non autem ſenectutem,neque virum virtuoſum: decet autem mulierem pro omni ætate,tertio ſoluuntur tria dubia, quę oriun

tur ex eo quod dicit Ariſtoteles,quod non oportet virtuo ſum verecundari.

Ad intentionem autem diuinæ ſcripturæ & ſacri theologi quatuor conſideranda ſunt,primo ſi eſt virtus, ſecundo quid ſit,tertio ſi decet omnem ætatem,& omnem hominum conditionem,quarto ſi eſt ſemper laudabilis.

Quantum ad primum aduerte ꝙ loquentes de virtute in ſuo propriiſſimo ſignificato,non concedunt verecundiam eſſe virtutem. Nam virtus ex 7. phiſicorum eſt diſpoſitio perfecti ad optimum,& vt docuimus in 2. Ethico. perficit habentem,& opus ſuum facit bonum ſimpliciter,ſed verecundia deficit a perfectione,& eſt ſignum imperfectionis, non enim perfecte bonus verecundatur,quoniam verecundia procedit ex defectu bonæ operationis, ita ꝙ ex cauſa mala eſt,licet eius effectus ſit bonus.ſ.ſignum emendationis,ergo non eſt perfectio ſed potius nota imperfectionis. Si enim perfectus eſt homo non verecundatur, quia non deficit in operando,ſi non eſt perfectio,ergo non eſt virtus proprie ſumpta. Hinc eſt ꝙ loquentes doctrinaliter & in ſtricto ſignificato virtutis, vt Ariſtoteles in 4. Ethicorum, & in 2. rhetoricorum,conſtituit eam inter paſſiones. Nam in 4. Ethicorum dicit verecundiam eſſe timorem ingloriationis ideſt dedecoris & confuſionis. Vnde & verecundia, à vereor dicitur,vereri autem eſt timere. In ſecundo vero rhetoricorum dicit ꝙ eſt dolor & perturbatio proueniens ex malis præteritis aut præſentibus aut futuris quæ inſerũt infamiam. Conſtat autem dolorem ſicut & triſtitiam paſſionem eſſe,non ſolum Ariſtoteles ſed ex theologis aliqui doctrinaliter procedentes, inter quos eſt Damaſcenus in lib. 2. ſententiarum,cap. 15. locat eam in numero paſſionũ laudabiliũ,vnde inquit, Verecundia eſt timor ex expectatione conuitii,& hic affectus optimus eſt. Erubeſcentia eſt timor ex re turpi perpetrata,neque hic quidem affectus eſt ſine ſpe ſalutis,hæc ille.

Qui vero de virtute communiter accepta loquuntur dicentes virtutem eſſe quodcunque laudabile in humanis ſermonibus ac geſtis & actibus, tenent quod verecundia

eſt

eſt virtus, quoniam laudabilis eſt præcipue in adoleſcente, & verecundari eſt optimum ſalutis indicium, & in hoc ſenſu loquitur Diuus Ambroſius 2. de officiis, cum inquit, Pulchra virtus eſt verecundia & ſuauis gratia, quę non ſolum in factis, ſed etiam in ipſis ſpectatur ſermonibus, ne modum progrediaris loquendi, ne quid indecorum ſermo reſonet tuus. Speculum enim mentis plerunque in verbis refulget. patet igitur quomodo eſt virtus, & quomodo non, & tamen in vtroque ſenſu bona ac laudabilis eſt, non ex cauſa, ſed ex effectu.

Quantum ad ſecundum aduerte ꝙ verecundia vt eſt paſſio laudabilis apud theologum, eſt timor vituperationis ſiue confuſionis proueniens ex malis turpiter perpetratis, quorum homo eſt cauſa.

Primo eſt timor, quoniam cum ſit cum tranſmutatione corporali, vt patet ꝙ verecundans caleſcit & rubeſcit in facie, certum eſt ꝙ eſt paſſio, & quoniam eſt cum apprehẽſione futuri mali, ſcilicet vituperii, ideo conſtat quòd eſt timor.

Secundo eſt timor confuſionis, quoniam ſicut gloriæ claritas eſt cauſa honorationis: ſic alicuius turpis commiſſio eſt cauſa confuſionis: quam verecundans timet ex aliquo turpi perpetrato: prouenit enim verecundia ex aliquo turpi perpetrato ſecundum magnũ Gregorium Nazanzenũ.

Tertio proueniens ex malis turpiter perpetratis: vt in hoc diſtinguatur ab ea quę ſolent aliqui affici in bonis agendis: ſicut qui erubeſcunt mendicare pro Chriſto, & ieiunare, & vilibus veſtiri, & euangelium predicare, de quibus inquit ſeruator Luc. ca. 9. Qui me erubuerit, & meos ſermones, hũc filius hominis erubeſcet &c. Hæc verecũdia non eſt laudabilis ſed oppoſitum vt dicemus infra, & de hac non intendit prædicta diffinitio, quoniam iſta eſt paſſio timoris vituperabilis. Vituperabile eſt enim erubeſcere de bono, ſicut laudabile eſt erubeſcere de malo.

Quarto quorum homo eſt cauſa, pro cuius notitia aduerte quòd aliquando homines vituperãtur ab extrinſecꝙ dato quòd bene operati fuerint: licet ſecundum falſam

opinionem hominum exiſtimentur malè egiſſe, & tunc ſi perfecti fuerint,de huiuſmodi non verecundabuntur, ſed potius lætabuntur,vt martyres deluſi ante tyrãnos, & Apoſtoli,de quibus dicitur in actis Apoſtolorum cap. 5. Ibant Apoſtoli gaudentes a conſpectu concilii, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati. Præterea, aliqui erubeſcant propter defectus aliquos quos patiuntur abſque eorum culpa,vt diues factus pauper,qui mendicare erubeſcit,& qui natus eſt monoculus aut luſcus aut ſtrabo,aut in facie deformiter vulneratus. Horum verecundia excuſabilis eſt,quoniam non ex propria culpa,ſed ex naturæ fragilitate procedit. Vnde & Ariſtoteles dixit hominem debere minus verecundari de defectibus qui abſque eius culpa proueniunt. Præterea quidam verecundantur de re turpi non ab eis ſed ab alio ſibi coniuncto commiſſa aut ſecundum veritatem aut ſecundum relationem etiam falſam. Iſtorum verecundia laudabilis eſt,quoniam reputant patientem obprobrium etiam immerite tanquam ſeipſos. Hac verecundia erubuerunt ſerui Suſannæ, poſtquam audierant iudices ſenes licet falſo infamantes eam de adulterio. Vnde Danielis cap. 13. dicitur quòd poſtquam ſenes locuti ſunt ſcilicet infamantes Suſannam,erubuerunt ſerui vehementer,quia nunquam dictus fuerat ſermo huiuſmodi de ea. Aliquando autem vituperatur homo de turpiter commiſſis ex ſua voluntate,quando ad notitiam deuenerint,& hæc vera ac proprie verecundia,de qua intendit ipſa diffinitio,& eſt paſſio laudata vt declarabilibus infra.

Quantum ad tertium aduerte ꝙ apud theologum cum non ſit homo qui non peccet: verecundia conueniens eſt omni ætati,omnique perſonæ præcipue autem iuuentuti, & in hoc tam philoſophi quàm theologi conueniunt, philoſophi quidem vt docuimus in. 4. Ethicorum ad mentem Ariſtotelis,& confirmatur ex dicto Senecę epiſtola. 11. vbi inquit. Bonum in adoleſcente ſignum eſt,quùm illi ex alto rubor ſuffunditur. Magis in iuuenibus apparet,quibus & plus caloris eſt,& tenera frons. Veteranos & ſenes nihilominus tangit.

Theo-

Theologi autem id apertiſſime ſentiunt. Vnde diuus Ambroſius in lib. 1. de officiis inquit. Verecundia cum ſit omnibus ętatibus perſonis & temporibus & locis apta, tamen adoleſcentes iuuenileſque annos maxime decet. Vt artifex in materia commodiore melius operari ſolet, ſic verecundia in ipſo quoque corporis decore plus eminet. Ita tamen vt ipſe non ſit affectatus decor corporis ſed naturalis ſimplex, magiſque neglectus quàm ornatus vel cultus vel expeditus. Beatus inſuper Bernardus ſuper cãtica inquit. Quid amabilius verecundo adoleſcente? quàm pulchra & quàm ſplendida morum gemma eſt verecundia in vita & vultu adoleſcentis, quàm vera & minime dubia bonę ſpei nuncia bonæ indolis, virga diſciplinæ, expugnatrix malorum, propugnatrix puritatis innatæ., ſpecialis gloria conſcientiæ, famæ cuſtos, vitæ decus, virtutis ſedes, virtutum primitiæ, naturæ laus, & inſigne totius honeſti.

Sed dices, videtur quòd verecundia non tantum præcipue, ſed & ſoli conueniat iuuentuti, quoniam & ſenex & virtuoſus cauet ſibi a turpibus, ideo non habet vnde verecundetur.

Reſpondetur, de ſene quidem non eſt vniuerſaliter verum quòd a turpibus ſe abſtineat, vt experientia ſcimus, & ſupra docuimus de Salomone & iudicibus falſis contra Suſannam. De virtuoſo autem vt virtuoſus eſt, & quandiu virtuoſus verum eſt, quoniam implicat virtuoſum operari turpia, ergo non timet ex ſua culpa inhonorari & confundi. Cum hoc tamen ſtat quòd abſque culpa ſua, poteſt tribus modis pati verecundiam, primo ex turpi commiſſo a perſona ſibi coniuncta. Exiſtimat enim huiuſmodi turpitudinem retundi in perſonam propriam: ſicut mater pudica verecundatur de filia impudica: ſecundo ex ſpecie vel opinione alicuius turpis. Ad virtuoſum enim ſpectat non ſolum vitare turpia: ſed etiam omnem ſimilitudinem & apparentiam turpitudinis. Vnde & Ariſt. inquit in 2. rheto. ꝙ homines non tantum vitia ſed & vitiorum ſigna erubeſcunt. Huiuſmodi autem ſigna inueniri poſſunt in virtuo-

ſo præcipue ex impremeditate vt ſi ioco dicat aliquod turpe,ex quo exiſtimari poſſet apud vulgares vt inhoneſtus, & tunc decet eum verecundari , & abſtinere, iuxta doctrinam Pauli primę ad Theſſ.cap.5.ab omni ſpecie mali abſtinete vos.tertio ex infamatione ſibi falſo data.Verum de hoc non verecundatur niſi pro quanto motus verecundiæ rationem pręuenit,nam ſecundum rationem cum ſit innocens & indignus tali infamatione , non eſt ſibi verecundandum .

Quantum ad quartum aduerte quòd verecundia duobus modis eſſe contingit ſcilicet de malo turpiter perpetrato,vt qui verecundatur de adulterio,& de bono,vt qui verecundatur praticans cum guloſis ieiunare , primo modo ſemper laudabilis eſt,ſignũ eſt enim emendationis,& ut inquit Diuus Ambroſius in 2.de officiis,iacit prima temperantię fundamenta,& diſponit ad illam.

Prętera,ſuum oppoſitum eſt deteſtabile,ſ.inuerecundia in turpiter peccante,ſignum eſt enim incorrectionis ac perſeuerantiæ in peccato,vnde Hiere. cap. 3. exprobratur populo iſraelis inuerecũde peccanti ſub figura meretricis, ſic enim inquit,Frons mulieris meretricis facta eſt tibi, ne ſciſti erubeſcere.ergo verecundia de malo ſemper laudabilis eſt.Hanc diuus Ambroſius ſupreme extollens in 2. de officiis inquit.eſt enim verecundia pudicitiæ comes, cuius ſocietate caſtitas ipſa tutior eſt.Non ne hęc prætulit publicanum & commendauit eum , qui nec oculos ſuos audebat ad cælum leuare?Et Paulus orationem deferri præcipit cum verecundia & ſobrietate.

Inſuper b.ille Abbas Bernardus ſuper cantica ſic inquit, Verecundia ſoror eſt continentiæ,nullum æque indicium columbinæ ſimplicitatis,& ideo etiam teſtis eſt innocentię.Lampas pudicitiæ mentis iugiter lucens , vt nil in ea turpe vel indecorum reſidere attentet,quod non illa illico perdat.

Secundo autem modo ſemper mala & reprehẽſibilis eſt per ſe quoniã operationes bonæ ex natura ſua laudabiles ſunt & pulchrę,ergo nõ ſunt ꝑ ſe vituperabiles,ergo nec ꝑ

ſe

ſe verecundabiles, cum verecundia ſit de turpi & vituperabili. Ergo verecundari de bono, malum eſt, vnde diuus Gregorius ſuper Ezechielem inquit, Sicut verecundia laudabilis eſt in malo, ita reprehẽſibilis in bono. Erubeſcere enim malum ſapientiæ eſt. Bonum vero erubeſcere fatuitatis, qui erubeſcit penitendo mala quæ fecit, ad vitę libertatem peruenit, qui vero erubeſcit bona facere, a ſtatu rectitudinis cadit, ſicque ad dannationem tendit, ſicut per redemptorem dicitur, qui me erubuerit & meos ſermones &c. Dixi autem per ſe, quoniam non inconuenit hominem verecundari in bonis per accidens, ex conſequenti retrahi ab illis, non quia bona ſunt, quoniam vt ſic laudabilia ſunt, ſed quoniam admixta ſunt nonnullis circunſtantiis, quæ de facili interpretantur in malum, ſicut virtuoſus intendens conuertere meretricem, verecundatur intrare proſtibulum, & deſiderans orare, verecundatur orare in publico, & deſiderans elemoſynam facere verecundatur eam facere in publico, ne ſimulationis notam incurrant, & hæc verecundia quamuis ſit de bono, tamen ex prædictis circunſtantiis laudabilis eſt, & eſt ad mentem ſeruatoris. Matth. cap. 6. vbi inquit. Attendite ne iuſtitiam veſtram idest bona opera veſtra, faciatis coram hominibus vt videamini ab eis, alioquin mercedem non habebitis apud patrem veſtrum, qui in cælis eſt, & illic exemplificat de elemoſyna & oratione & ieiunio. Conſtat igitur quæ verecundia ſit laudabilis & quæ non.

Pro complemento conſiderationis de verecundia aduerte quòd nullum eſt remedium intenſius retractiuum hominis a malo, quàm verecundari ſiue pudere proborum & ſeniorum & ſui. Quilibet enim bene diſpoſitus ſecundum mentem, maxime aborret vituperari coram probis & ſenioribus, quoniam quærit apud eos in admiratione ac bona opinione haberi. Pudor etiam ſui, maxime reuocat hominem a turpitudine, quoniam cum animaduertit naturæ ſuæ ſuper bruta excellentiam, atque animę ſuę dignitatẽ, etiam quòd nullus adſit teſtis, dedignatur ad brutales declinare inordinatas voluptates, quales ſunt gulæ

&

& Veneris. Vnde Pythagoras in verſibus aureis egregie docuit inquiens, Facies autem turpe vnquam nihil neque cum alio neque ſolus. Omnium autum maxime verecundare tui ipſius. Hæc de verecundia iuxta diuinam ac Chriſtianam legem dicta ſint.

De Honeſtate.

Quantum ad honeſtatem quæ inclinat hominem ad opus imperantiæ ex ſui decore & pulchritudine, ſicut verecundia reuocat ab opere intemperantiæ ex ſui turpitudine & obſcœnitate, duo agenda ſunt, primo quid ſit, ſecundo quomodo ſit pars temperantiæ.

Quantum ad primum aduerte quòd ad mentem Theologi ſic diffinienda eſt. Honeſtas eſt interior animi decor & pulchritudo, à qua in dictis actis geſtiſque exterioribus laudabilis ſiue honorabilis emanat decentia, cum omni exclusione turpitudinis.

Primo quidem & radicaliter honeſtas eſt in animo, quoniam bonum honeſtum vt declarauimus in 7. Ethicorum eſt bonum virtutis. Virtus autem eſt habitus animi ſiue in appetitu ſenſitiuo vt temperantia & fortitudo, ſiue in volũtate & iuſtitia, ſiue in intellectu vt prudentia, ergo radicaliter & primo honeſtas eſt in animo. Vnde & diuus Auguſtinus impudicum oculum reducit in impudicum cor.

Secundo eſt decor & pulchritudo in animo, quoniam ſicut inhoneſtas & obſcœnitas eſt in animo turpitudo reddens hominem odioſum & contemptibilem apud probos, ſic honeſtas eſt decor & pulchritudo faciens hominem & præcipue mulierem amabilem ac honorabilem. Vnde Eccleſiaſtici cap. 24. inquit Sapientia, Ego quaſi vitis fructificaui ſuauitatem odoris, & flores mei fructus honoris & honeſtatis. & Cicero in primo de officiis inquit, formam ipſam ideſt ipſam pulchritudinem tanquam faciem honeſti vides, quę ſi oculis cerneretur, mirabiles amores vt ait Plato excitaret ſapientiæ.

Tertio ex interiori animi pulchritudine, quam dicimus hone-

honeſtatem,emanat ad exteriora in dictis actis geſtiſque omnimoda decentia excluſiua omnis turpitudinis. nam ſicut ab adęquata humorum temperantia, emanat ad extra coloris ac virium & ſpirituum viuacitas atq; venuſtas, omniſque deformitas & macies & debilitas propulſatur, ſic ab intrinſeca animi honeſtate emanat ad extra quicquid verbis actis geſtiſque decorum eſt atque laudabile.vnde vt inquit Cicero in libro primo officiorum. Docet ipſa animi honeſtas nihil turpe faciendum viro bono, etiam ſi ex omni parte lateat,etiam ſi omnes deos homineſque celare poſſet.Nihil autem nobis faciendum eſt auare, nihil iniuſte,nihil libidinoſe,nihil incontinenter. ſapiẽtis enim proprium eſt nihil quod pęnitere poſſit facere,nihil iniuſte,ſed ſplendide,conſtãter,grauiter, honeſte omnia.Patet igitur quid ſit ipſa honeſtas.

Q uantum ad ſecundum aduerte vt ſcias quomodo ad temperantiam ſpectet,& quomodo non, ꝙ honeſtas tam apud philoſophum quàm apud Theologum & ſacram ſcripturam vt tibi declarabitur, ſumi conſueuit pro omni eo quo homo redditur honorabilis.& quoniam virtute fit homo honorabilis, eſt enim honor virtutis præmium, ideo bonum honeſtum eſt bonum virtutis,& ipſa virtus eſt honeſtas,nam virtus parit operationes pulchras & decoras & amabiles & honorabiles,ideo & iuſtitia & prudentia & fortitudo ſicut temperantia poteſt dici honeſtas & bonum honeſtum.Præterea apud vulgares diuitiæ reddunt hominem honorabilem,ſicut paupertas deſpectibilem.Vnde communi vulgarium opinione diues eſt honeſtus quia honoratus, pauper autem dehoneſtatus quia deſpectus. Præterea qui in cunctis ſtudiis ſuis & verbis & geſtis & ſcriptis, nil indecore aut reprehenſibiliter agit,honeſtus dicitur,ex oppoſito autem dehoneſtus. Prҽterea,qui in contractibus ac negociis ad alterum,ſe tractabilem ac ducibilem exhibet ſiue emendo ſiue vendendo & quocunque alio modo,honeſtus dicitur,& ex oppoſito dehoneſtus.Prҽterea,qui in his quæ concernunt nutritionem & generationem nil indecorum & turpe facit,honeſtus eſt,ex oppoſito autem dehoneſtus,

&

& in hoc vltimo ſenſu appropriatur temperãtię & eſt pars eius integralis, quoniam diſponit ad eam, & actum eius perficit, quoniam in hoc vltimo ſenſu verſatur circa delectabilia guſtus & tactus, ſicut ipſa temperantia. & quidē ꝙ in ſcriptura ſacra ſumatur honeſtas pro honore patet Sapientię ca.7. vbi de ſapientia dicitur, Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honeſtas ideſt honor per manus illius. & ꝙ honeſtare ſit honorare, patet Sapientiæ cap. 10. vbi inquit. Honeſtauit i. honorauit ex præmio eum in laboribus, & compleuit labores illius. Qđ autem ſumitur pro bono virtutis generaliter, patet Sapientię cap. 8. vbi de ſapientia dicitur ꝙ in amicitia illius eſt delectatio bona, & in operibus manuum illius honeſtas ſinę defectione. Quod vero ſumatur pro diuitiis, patet Eccleſiaſtici cap. 11. vbi inquit. Bona & mala, mors & vita, paupertas & honeſtas ideſt diuitię a Deo ſunt. Quod autem ſumatur pro decentia cuiuſcunque ſtatus & operis & negocii, patet in doctrina Pauli. vnde ad Roma. cap. 13. Sicut in die honeſte ideſt decēter ambulemus. Et primę ad Corin. cap. 14. Omnia honeſte & ſecundum ordinem fiant in vobis. Quod vero ſumatur pro tractabilitate in omni negocio ad proximum, docet Paulus primæ ad Theſſa. cap. 4. vbi inquit. Hortamur vt honeſte ambuletis ad eos, qui foris ſunt, & nullius aliquid deſideretis. quod autem ſumatur pro decore qui ſeruandus eſt in guſtu & tactu, patet Eccleſiaſtici cap. 37. vbi inquit, Cum inhoneſto tracta de honeſtate. Conſtat igitur quomodo ad temperantiam ſpectat, & quomodo ad alias virtutes, cæteraque humana ſtudia. Hęc de honeſtate dicta ſint.

De Abſtinentia.

Quantum ad abſtinentiam vt ſcias quomodo eſt temperantiæ pars ſubiectiua, tria agenda ſunt, primo quid ſit in ſua vniuerſalitate ſumpta, ſecundo quotuplex ſit, tertio in quo ſenſu eſt pars ſubiectiua temperantiæ.

Quantum ad primum aduerte quòd duobus modis

dif-

diffiniri poteſt. Primo quantum ad illud a quo nomen imponitur. Secundo quantum ad illud cui nomen imponitur.

Si primo modo, cum dicatur abſtinentia ab abſtinere: abſtinere autem ſit ſe ſubtrahere vel remouere, abſtinentia eſt a quocunque ſubtractio ſiue licito ſiue illicito, & in hoc ſenſu, qui abſtinet ſe à furto, a blasfemia, a fornicatione, habet abſtinentiam quantum ad id a quo nomen imponitur. Qui etiam abſtinet à licitis reputans ipſa vt illicita, habet abſtinentiam eodem ſenſu, vt illi de quibus dicitur quòd propter ſuperſtitionem abſtinent ſe à multis. Et in hoc ſenſu conſueuit ſcriptura vti nomine abſtinentiæ, vt patet Tobiæ cap. primo. Abſtinete ab omni peccato, Eccleſiaſtici cap. 28. Abſtinete a lite. primę ad Corin. cap. 9. Qui in ſtadio currunt, ab omnibus ſe abſtinent, primę ad Theſſa. cap. quarto. Ab omni ſpecie mali abſtinete vos.

Si ſecundo modo, cum impoſita ſit ad ſignificandum priuationem cibi ſiue nutrimenti, ſic diffinitur. Abſtinentia eſt negatio ſiue ſubtractio cibi, & in ſcriptura ſacra additur etiam vini & cuiuſcunque inebriatiui ſubtractio. Vnde de Sanſon matre inquit Angelus Iudicum capitulo 13. Ab omnibus quæ locutus ſum vxori tuæ abſtineat ſe, & quicquid ex vinea naſcitur non comedat, vinum & ſiceram non bibat, nullo veſcatur immundo. & Numeri cap. 6. dicitur. A vino & omni quod inebriare poteſt abſtinebunt.

Et aduerte ꝙ diffinita ſiue primo modo ſiue ſecundo modo non eſt virtus, niſi vt nos agemus infra limitetur ex debitis circunſtantiis.

Quantum ad ſecundum aduerte ꝙ abſtinentia in ſecũdo ſenſu diffinita. ſ. vt eſt cibi ſubtractio, apud Theologum multipliciter contingit fieri.

Primo propter valitudinem ſolam corporis reparandã aut conſeruandam, & hęc eſt de conſideratione medici, iuxta quem ſenſum dicitur Eccleſiaſtici cap. 37. Qui abſtinens eſt, adiiciet vitam.

Secundo propter indigentiam & paupertatem, vt famelici & mendicantes, verum hæc eſt violenta.

Tertio propter auaritiam ſicut auarus, qui nec panem ad ſufficientiam vitę comedere audet.

Quarto propter delectationem in comeſtione ſequenti ſumptionem cibi, vt guloſus qui famem ſuſtinet, non ex temperantia ſed ex ingluuie.

Quinto propter hypocriſim, vt qui ieiunant oſtentatione humana, quorum abſtinentiam Seruator reprobat Matthęi cap. 6. Vos autem cum ieiunatis, nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes.

Sexto propter proximi ſcandalum vitandum, ſicut Paulus ſuadebat Corinthiis abſtinere ab imolatis propter ſcandalum proximi. Vnde primæ ad Cor. ca. 8. Si eſca ſcandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternū.

Septimo propter Deum & animæ ac corporis ſalutem, vt dicati diuino obſequio abſtinentes a carnibus & delicatioribus cibis, inſiſtenteſque ieiuniis.

Sed aduerte quòd in hoc ſeptimo ſenſu, aliquando eſt diſcreta aliquando indiſcreta. Diſcreta quidem eſt moderata ciborum ſuſceptio, recta ratione regulata cum debitis circunſtantiis, ſcilicet vt oportet, vt congruit inter perſonas cum quibus viuitur, vt decens eſt perſonæ & proprię ſtatui, vt ſufficit bonę valitudini, vt diuina lex inſtituit &c. Indiſcreta autem eſt, quando licet natura paucis contenta ſit, ſubtrahuntur neceſſaria pro conſeruatione vitę. Hæc nāque reprobata eſt. Vnde Hieronymus, De rapina holocauſtum offert, qui temporalium bonorum vel ciborum nimia egeſtate, vel ſomni nimia penuria immoderate corpus affligit. Vel quando ſubtrahuntur neceſſaria pro conſeruanda bona valitudine in ordine ad animam, conſiderata proprietate, complexione, ætate, officio, loco, regione in qua viuitur, vel quando præponitur huiuſmodi abſtinentia maioribus bonis, magiſque neceſſariis ad ſalutem, ſicut viri profani ſuadentes ſibi dummodo ieiunent die ſabbati, licere ſibi viuere vt libet, in odio, in rapinis, in blasfemiis, in omni effrenatæ libidinis genere. Hæc damnanda abſtinen-

tia eſt; vnde Hieronymus.Rationabiliter homo dignitatem ſuam amittit,qui ieiunium charitati, vel vigilias ſenſus integritati pręfert.

Quantum ad tertium aduerte,quòd in ſexto & ſeptimo ſenſu eſt pars temperantiæ atque laudatiſſima & meritoria virtus,facit enim abſtinentem bonum & opus ſuum reddit bonum,dummodo ſit rationabilis & diſcreta vt expoſuimus.Opus autem ſuum eſt carnis concupiſcentias comprimere,mentem ad diuina extollere,& adiuncto moderato ieiunio peccatorum indulgentiam promereri. De primo inquit Paulus 2.ad Corin.cap.6.In ieiuniis multis, in abſtinētia,i caſtitate,quaſi dicat ex abſtinētia & ieiunio conſeruatur caſtitas.De ſecundo habemus Danielis cap. 10.quòd poſt trium hebdomadarum ieiunium, reuelationem accepit a Deo.De tertio habemus Iohelis cap.2.Conuertimini ad me in toto corde veſtro in ieiunio&fletu,&c. Diuus autem Auguſtinus in ſermone de oratione & ieiunio purgat animam,mentem ſubleuat,carnem ſpiritui ſubiicit,cor contritum reddit, concupiſcētiæ nebulas diſpergit, libidinum ardores extinguit, caſtitatis vero lumen accendit. Conſtat ergo ꝙ abſtinentia ſexto & ſeptimo modo ſumpta eſt virtus quæ eſt temperantiæ ſpecies.

Sed aduerte ꝙ ſi ſit indiſcreta,vel ſiniſtra intentione facta,& non propter Deum ac proximi ædificationem, non eſt virtus,nec apud Deum meritoria.& in hoc ſenſu intelligendum eſt dictum Pauli,primæ ad Cor.cap.14.Non eſt regnum Dei eſca & potus.Vbi ſic habet gloſa,Nec in abſtinendo nec in manducando eſt iuſtitia,ideſt opus meritorium,& primæ ad Corin.cap.8.Eſca nos non commendat Deo.Neque enim ſi non mãducauerimus non deficiemus. ſcilicet à gratia Dei,neque ſi manducauerimus abundabimus,ſcilicet in Dei gratia & merito,quaſi dicat,ſi abſtinentia noſtra,non ſit rationabilis & propter Deum, vana eſt. Vnde per Iſaiam cap.58.reprobatur huiuſmodi abſtinentia ſub nomine ieiunii.vbi ſic legimus,Rogant me,ſcilicet hæbrei vt reſpondeam.Quare ieiunauimus, & non aſpexiſti,humiliauimus animas noſtras & neſciſti?Reſpondit

dominus reprehendens eorum abſtinentiam. Ecce in die ieiunii veſtri inuenitur voluntas veſtra, ideſt non eſtis occupati in ſpiritualibus, ſed omnes debitores veſtros repetitis, ecce ad lites & contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impie. Nolite ieiunare vſque ad hanc diem. Nunquid hoc eſt ieiunium quod elegi, per diem effligere hominem animam ſuam? Nunquid cotorquere quaſi circulum caput ſuum & ſacum & cinere ſternere? Nunquid iſtud vocabis ieiunium & diem acceptabilem domino? Nonne hoc eſt magis ieiunium quod legitur frange eſurienti panem, & egenos vagoſque indue in domum tuam, & carnem tuam, ideſt conſanguineos tuos ne deſpexeris. Conſtat igitur quid ſit abſtinentia, & quot modis ſumitur, & quomodo eſt virtus quæ eſt temperantiæ ſpecies, & quomodo non, & aduerte ꝙ licet ſit virtutis ſpecies, non eſt commendabilis, niſi adiuncta aliis virtutibus, & præcipue charitati & miſericordiæ. Propterea inquit Diuus Gregorius in paſtorali. Abſtinentiæ virtus non niſi ex aliis virtutibus commendatur. Nam per ſeipſam niſi ratione reguletur, ſuperbiam & hypocriſim generat, & ſuperbia etiam bonis operibus inſidiatur vt opereant quo ad meritum. Hęc de abſtinentia dicta ſint.

De Sobrietate.

Quantum ad ſobrietatem, vt ſcias quomodo eſt ſpecifica virtus & pars ſubiectiua temperantiæ, tria agenda ſunt primo quid ſit, ſecundo quomodo eſt ſpecifica virtus, quæ eſt ſpecies temperantiæ, tertio cui ætati, & hominum conditioni maxime conueniat.

Quantum ad primum aduerte ꝙ ſobrietas duobus modis ſumitur, primo communiter, ſecundo proprie ſiue appropriate. Communiter quidem ſumpta, eſt menſura in omnibus ſeruanda, in quibus contingere poteſt exceſſus & defectus, & vt ſic in omnibus humanis vt poſſumus nomine ſobrietatis, vt ſobrie. i. menſurate loquendum ſtudendũ, ludendum: ambulandum: laborandum &c. Et in hoc ſenſu lo-

loquitur Paulus ad Ro. cap. 12. cum dicit, non plus ſapere quàm ſapere oportet, ſed ſapere ad ſobrietatem ideſt ſecundum debitam menſuram, quaſi dicat, inquantum ſufficit, & ad Titum cap.2. ſobrie & pie & iuſte viuamus, ſobrie.i. cum debita menſura in omnibus obſeruata, & dicitur Sapientiæ cap.8. ꝙ Dei ſapientia ſobrietatem.i. menſuram & prudentiam in agendis docet.

Proprie autem ſiue appropriate ſumpta, tracta eſt ad mēſurā potius inebriatiui: ita ꝙ ſicut æbrietas dicit exceſſum potus inebriatiui: ſic ſobrietas vt illi oppoſita dicit menſuram eiuſdem potus, vnde ſobrium dicimus eum, qui debitis circunſtantiis bibit vinum & aliud inebriatiuum, & ſobrietas proprie ſumpta ſic diffinienda eſt, ſobrietas eſt debita ac menſurata ſumptio vini & cuiuſcunque potus inæbriatiui, potentis cerebrum perturbare, & rationis vſum impedire, conſiderata loci & ætatis & perſonæ conditione, & ipſius vini potentia.

Primo eſt debita &c. opponitur enim ſobrietas ębrietati, ergo differentiis oppoſitis diffiniendæ ſunt, ſed ębrietas eſt indebita & immenſurata vini ſumptio, ergo ſobrietas eſt per oppoſitum.

Secundo eſt vini & cuiuſcunque potus inebriatiui &c. nam cerebrum perturbatur ex fumoſa vaporatione ſtomachi ad caput, inter fumoſa autem vinum eſt præcipuum, propter multam ſpirituum abundantiam, eſt enim ſpumoſum & ſpirituoſum, vnde indebite ſumptum ſenſus interiores & pręcipue fantaſiam ac cogitatiuam confundit in opere. Quædam alia vt ſicera & opium & zizania quod vulgo dicitur lolium, & mandragora cerebrum perturbant: non ex abundantia ſpirituum, ſed ipſa groſſitie vaporum, quibus repletur caput, & ligantur ſenſus vt in dormitione, ſed circa hæc non proprie ponitur ſobrietas, ſed circa vinum, quoniam potentius eſt ad confundendum cerebrum, & impediendum opus ſenſuum interiorum. Cuius ſignum eſt quòd in ſcriptura non reprobatur niſi immoderata vini ſumptio, nam dicitur Eccleſiaſtici cap. 31. Vinum multum potatum, irritationem

& iram & ruinas multas facit. De moderate autem ſumpto dicitur ibidem. Exultatio animæ & cordis, vinum moderate potatum.

Tertio dicitur, & rationis vſum impedire &c. Nam per conſequentiam ſequitur quòd ſi ſenſus interiores ſituati in cerebro vt docuimus in tertio de anima, ex immoderato vini potu confunduntur & ratio ipſa ſiue intellectus in opere ſuo impeditur, quoniam pro preſenti vita oportet hos ſenſus & præcipue fantaſiam intellectui deſeruire, nã ex primo de anima intelligere non eſt ſine fantaſia. Vnde ſicut acuta ira, & mania, & atrabilis rationem impediunt ita ꝙ non videtur differre homo a bruto, ſic ebrietas cauſata ex immoderato vini potu, rationis actum impedit, vnde Iſaię cap. 28. Hii quoque præ vino neſcierunt, & præ æbrietate errauerunt. Et Oſeas cap. 4. fornicatio & vinum & ebrietas auferunt cor, i. rationis vſum & atque iudicium.

Quarto dicitur, conſiderata loci & ætatis &c. quoniam vt docuimus in 3. Ethicorum agentes de temperantia, non eadem quantitas & menſura cibi & potus competit omnibus, quia non ſunt æquales indigentiæ, nec vniformes ætates & complexiones, & ideo potus vini ſub tanta quantitate ſufficiens puero non ſufficit viro. Vna ergo vini menſura in vno erit ſobrietas in alio ebrietas.

Quarto dicitur conſiderata ipſius vini potentia, nam quædam potentiſſima ſunt, & ſupreme fumoſa, vt cretica & chia, & corſica, quædam minus, vt italica montuoſa, quædam adhuc minus, vt italica non montuoſa, quędam adhuc vt quæ dicuntur vina aquoſa, vt quæ naſcuntur in locis paludoſis & vmbroſis, ſicut Ferrarienſia, Mantuana &c. Vnde vinum quanto potentius, tanto ſub minori menſura ſufficit, & ex oppoſito quanto debilius tanto ſub maiori menſura, ſeruatur ſobrietas. Conſtat igitur quid ſit ſobrietas proprię ſumpta.

Quantum ad ſecundum aduerte quòd ſobrietas communiter ſumpta applicatur omni actui virtutis, ſicut diximus ſupra de fortitudine vt importat infirmitatem & ſtabilitatem, nam in omni virtute requiritur firmitas animi,

cum

cum virtus ſit habitus,& habitus ſit de difficili mobilis. Similiter temperantia vt communiter dicit quandam moderationem ſiue mediocritatem,circundat omnem virtutem, & eſt conditio requiſita in actu cuiuſcunque virtutis. ſicut autem fortitudo applicata periculis extremis vt ſunt pericula mortis,eſt ſpecifica virtus, & temperantia applicata voluptatibus guſtus & tactus,ſic & ſobrietas applicata potui & rei inebriatiuæ,eſt virtus & ſpecies temperantię diſtincta a quacunque alia virtute.quod ſic probatur. In moralibus vbi inuenitur ſpeciale impeditiuum rationis, ita ꝙ impedit ne homo viuat ſecundum rectum rationis iudiciū ſed vt beſtia agitata paſſione & fantaſia,neceſſe eſt ponere virtutem particularem moderatiuam & remotiuam talis impedimenti: ſed ſobrietas eſt quæ remouet hoc impedimentum,ponit enim in potu ebriatiuo menſuram,ne perturbetur caput, & impediatur ratio,ergo conuenienter ponitur ſpecifica virtus.& ꝙ ſit ſpecies temperantiæ patet ex eo quòd verſatur circa voluptatem guſtus frenandam in potu,ſicut abſtinentia frenat in cibo.

Quantum ad tertium aduerte quòd licet ſobrietas ſicut & abſtinentia deceant omnem hominem,pro omnī ſtatu & condicione & ætate,quoniam vt inquit diuus Auguſtinus ſcribens ad ſacras virgines, Sobrietas eſt mentis & ſenſus & membrorum omnium corporiſque tutela, caſtitatis pudicitiæque munimentum,pudori proxima, amicitię & pacis ſerua,honeſtati ſemper coniuncta, criminum ac vitiorum omnium profuga,tamen ſub vna ratione eſt magis oportuna iuuenibus & mulieribus, & ſub alia ſenibus & prælatis,& prinpicibus ſiue regibus.nā ratione comprimēdi impetuoſas veneris concupiſcentias,quibus iuuentus & mulier agitatur.Iuuentus quidem propter caloris ſpermatiſque abundantiam. Mulier autem quoniam propter rationis & prudentiæ & ſexus debilitatem, de facili ſuccumbit concupiſcentiis & carnis blanditiis.& quoniam inter omnia vinum eſt res luxurioſa,ideo oportuna eſt ſobrietas iuuenibus & mulieribus. Hac de cauſa inquit Paulus ad Ephe. cap. 4.Nolite inebriari vino,in quo eſt luxuria. Et

Diuus Hieronymus ſcribens ad amicum. In vino eſt luxuria, & vbicunque ſaturitas & ebrietas, ibi libido dominatur. Et ſcribens ad Euſtochium inquit, vinum & adoleſcentia, duplex voluptatis incendium, quid oleum flammæ adiicimus? Licet autem Paulus ad Ephe. ſcribens hortatus fuerit eos generaliter abſtinere à vino, in quo eſt luxuria, tamen in ſpem ſcribens in prima ad Thimot. cap. 3. loquitur de mulieribus dicens. Oportet mulieres eſſe pudicas, non detrahentes, ſobrias fideles in omnibus, & de iuuenibus ſcribens ad Titum cap. 2. inquit. Iuuenes ſimiliter hortare, vt ſobrii ſint.

Senibus autem vtriuſque ſexus, & prelatis ac Deo dicatis, & regibus ac principibus, maxime oportuna eſt ſobrietas propter operum ſuorum perfectionem, a quibus deficiunt, niſi ſobrietatem ſeruent. Nam ſenum vtriuſque ſexus eſt iuuentutem docere atque erudire, quæ duo ſobrietate perficiuntur & ebrietate & crapula imperficiuntur, propter rationis obumbrationem, ergo oportet ſenes tanquam iuuentutis nutritores in diſciplinis & eruditione bona ſobrios eſſe. Hac de cauſa ſcribit Paulus ad Titum cap. 2. dicens. Tu autem loquere quę decent ſanam doctrinam, ſenes vt ſobrii ſint, pudici: prudentes, ſani in fide in dilectione in patientia, annus ſimiliter in habitu ſancto, non criminatrices, non multo vino ſeruientes, bene docentes vt prudentiam doceant.

Prelatorum autem & eorum qui diuino cultui mancipati ſunt, officium eſt, mentem & affectum ad diuina leuare, ſeculares, & prophanos verbo & exemplo ædificare, cum his autem non ſtat crapula & vinolentia, quoniam deprimunt cor, & linguam efrenem faciunt, ergo prælatis quales ſunt Epiſcopi, & diuino cultui mancipatis, quales ſunt ſacerdotes diacones & religioſi, oportuna eſt ſobrietas. Hæc de cauſa ſcribit Paulus primæ ad Timothæum cap. 3. de Epiſcopo quòd oportet eum eſſe irreprehenſibilem ſobrium pudicum, non vinolentum. De diacone autem quòd oportet diacones eſſe pudicos, non bilingues, non multo vino deditos. De ſacerdotibus in-

ſtituit Moſes legem ex ore Dei ne biberent vinum quotiens intrabant tabernaculum fœderis, vt poſſent diſcernere inter ſanctum & prophanum. Vnde ſic legimus Leuitici cap.10. Dixitque dominus ad Aaron. Vinum & omne quod inebriare poteſt non bibetis tu & filii tui, quando intrabitis in tabernaculum teſtimonii, ne moriamini, quia preceptum ſempiternum eſt in generationes veſtras, & vt habeatis ſcientiam diſcernendi inter ſanctum & prophanum, inter pollutum & mundum, doceatiſque filios iſrael omnia legitima mea, quę locutus ſum ad eos per manum Moyſi.

Regum vero ac principum officium eſt ſubditos, prudentia & iuſtitia & clementia regere. Non ſtat autem prudentia regitiua neque iuſtum iudicium, neque manſuetudo cum crapula & æbrietate, quoniam & iudicium & rationem peruertunt, & iras ſuſcitant, ergo eis oportuna eſt ſobrietas. Hac de cauſa prohibetur vinum. ſ. immoderatum regibus, Prouerbiorum cap.31. Noli regibus dare vinum, quia nullum ſecretum eſt, vbi regnat æbrietas. Ne forte bibant, & obliuiſcantur iudiciorum, & mutent cauſam filiorum pauperis. Hæc de ſobrietate dicta ſint.

De Pudicitia.

Quantum ad pudicitiam quam ſupra propoſuimus vt frenatiuam eorum quæ diſponunt ad actum veneris, vt aſpectus, oſculum, amplexus, tactus præcipue earum partium, quibus excitatur libido, duo agenda ſunt, primo quid ſit, ſecundo ſi ea circa quæ verſatur, ſint in Chriſtiana lege omnino prohibita, vel in aliquo ſenſu conceſſa.

Quantum ad primum aduerte quòd pudicitia a pudore dicitur, eſt autem pudor vt inquit Ariſtoteles in 2. rhetoricorum timor iuſtę vituperationis, qui quidem timor laudatiſſimus ac honeſtiſſimus eſt, quoniam retrahit timentem à venerea turpitudine, & quoniam pudor tam ab actu turpi, quàm à præcedentibus ſignis ac inductiuis prouenire poteſt, ideo pudicitia ſe extendit ad actus

venereos & ſigna præcedentia cohibenda,& tunc ſic diffinienda eſt. Pudicitia eſt animi virtus,qua verecundatur homo de actibus ac inductiuis ſignis, quibus naturaliter & maxime verecundatur,quales ſunt venerei actus & aſpectus & tactus & amplexus,& oſcula. Et pudicitia ſic accepta ac diffinita videtur in ſe continere caſtitatem,quæ proprie eſt frenatiua venereæ commixtionis, vt dicemus infra. Tu igitur vt diſtinguas eas ab inuicem ex parte eorum circa quæ verſantur,ſic diffinies pudicitiam.

Pudicitia eſt animi virtus,frenatiua ſignorum diſponentium ac impellentium tam marem quàm fœminam ad ueneris commixtionem,quæ quidem ſigna ſunt, libidinoſus aſpectus,nutus,tactus,amplexus,& aliç illecebræ.

Primo dicitur animi uirtus,quoniam vt ſcribit Diuus Auguſtinus contra Iulianum lib. 4. Pudicitia eſt res animę,uirginitas uero corporis. Denique illa integra in anima permanente,poteſt iſta de corpore ſibi uiolenter auferri,& quum iſta integra manet corpori,poteſt illa in animo laſciuię uoluntate corrumpi.

Secundo dicitur frenatiua ſignorum &c. ut diſtinguatur ſpecifice a caſtitate:quę quidem diſtinctio ſumitur a diſtinctione delectationis ſiue uoluptatis. Alia eſt enim uoluptas ſignorum diſponentium,alia actus uenerei,& hæc cōparatur ad illam,ſicut diſpoſitio, & ſicut uia ad terminum ex conſequenti ut incompleta ad completam. Vnde ſicut conceſſa uia eſt aditus ad terminum,ſic ea negata, negatur & terminus. Hinc eſt quod apud doctores ſacros pudicus oculus pudici cordis eſt ianitor,impudicus uero impudici, Vnde Hugo in lib. 2. de clauſtro ſic ſcribit. Pudicus oculus ianitor eſt cordis, ſedet ad ianuam, nec permittit intrare quod noceat,nihil nuuciat niſi quod deceat,quicquid indecens nouerit eſſe, excludit & eliminat. Impudicus uero quærens quod placeat per omnia diſcurrit,uolentes intrare permittit & patitur,nolentes uero monet & hortatur, vnde dicit ſcriptura, Oculi ſunt prima tela adulteræ. Conſtat igitur quid ſit pudicitia ut ſe extendit ad caſtitatem,& ut eſt ſpecifice diſtincta.

Quan

Quantum ad ſecundum quoniam ut præpoſuimus pudicitia proprie ſumpta uerſatur circa ſigna pręuia actui uenereo, quales ſunt amplexus tactus & oſcula &c. inueſtigandum eſt quomodo ſunt mala ac prohibita in diuina ac Chriſtiana lege; uel ſi in aliquo ſenſu conceſſa, & ſi mala, qua grauitate, an mortaliter an venialiter. & quoniam multi in hoc diuerſa ſenſerunt, ideo quod mihi videtur dicam, ſaluo ſemper ſaniori iudicio. Vt autem ordinate procedam præpono diſtinctionem vt infra.

Amplexus & oſcula aut fiunt bono & laudato fine, aut malo & vituperabili, aut medio, ſi primo modo, dupliciter, quoniam aut cauſa ſalutandi & oſtendendi honeſtam beniuolentiam, aut cauſa conſeruandi vel renouandi pacem & remittendi iniuriam. Si ſecundo modo, dupliciter, quoniã aut cauſa decipiendi & prodendi proximum, aut cauſa inducendi ad illicitam venerem. ſi tertio modo, dupliciter, quoniam medius finis inter bonum & malum, cum ſapiat naturã extremorum, aut magis declinat ad bonum quàm ad malum, aut magis ad malum quàm ad bonum.

Tactus aut eſt ſecundum partes honeſtas qualis eſt manus & pars ſuperior verſus caput, aut ſecundum partes naturaliter verendas & ſecretas, ſi primo modo, aſſignentur iidem modi, ſicut dictum eſt de amplexu & oſculo, ſi ſecũdo modo, dupliciter, aut voluptate aut neceſſitate, qualis eſt tactus obſtetricis & medici, Stante hac diſtinctione, conſtat amplexum oſculum & tactum manus in primo ſenſu tam primo quàm ſecundo modo licita eſſe & laudabilia, Cuius enim finis bonus eſt & laudabilis, ipſum quoque bonum & laudabile eſt, Tali oſculo Iacob cum perueniſſet in Meſopotamiam, & adaquaſſet gregem Rachelis, oſculatus eſt eam, eo quod eſſet eius conſobrina. Tali amplexu & oſculo recepit Laban Iacob in domum ſuam Gen. cap. 29. Ad reconciliandam pacem remittendamque offenſam oſculatus & amplexatus eſt Ioſeph ſingulos fratres ſuos, Geneſis cap. 45. ſcribit Paulus primæ ad Corin. cap. 16. Salutete vos inuicem in oſculo ſancto.

Conſtat etiam quòd in ſecundo ſenſu tam primo quàm

ſecundo

ſecundo modo mala & peccata mortalia ſunt, quoniam cuius finis malus & crimen mortale eſt, ipſum quoque malũ & mortale eſt. Quæ enim ſunt ad finem, malitiam & bonitatem, ſecundum qualitatem & quantitatem ſumunt a fine, ſed finis oſculi & amplexus & tactus etiam ſecundum partem honeſtam in ſecundo ſenſu & primo & ſecundo modo malus & crimen mortale eſt, nam ſi eſt cauſa decipiendi & prodendi, eſt contra charitatem directe, ſi cauſa inducendi ad illicitam venerem, eſt contra præceptum non mechaberis, nam ſi vt inquit Seruator Matthæi ca. 5. qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam iam mechatus eſt eam in corde ſuo, multo magis qui amplexatus & oſculatus & tetigerit, etiam ſola manu vel facie ad concupiſcendum eam. Hęc enim magis impulſiua ſunt, quàm ſimplex aſpectus. De oſculo doloſo dicitur Prouerbiorum cap. 27. Meliora ſunt vulnera diligentis, quàm oſcula fraudulenta opientis. Tali oſculo Ioab Amaſam prodidit & occidit in 2. Reg. cap. 20. vbi ſic legimus. Dixit Ioab ad Amaſam, ſalue mi frater, & tenuit manu dextra mentum Amaſe quaſi deoſculans eum. Porro Amaſa non obſeruauic gladium, quem habebat Ioab. Qui percuſſit eum in latere, & effudit inteſtina eius in terram, & mortuus eſt. Et Iudas prodidit ſeruatorem conſimili oſculo, Lucæ ca. 22. De libidinoſo amplexu & oſculo ad illicitam venerem ordinato dicitur, Eccleſiaſtici cap. 30. videns oculis & ingemiſcens, quia. ſ. conſequi non poteſt quod videt, ſicut ſpado complectens virginem & ſuſpirans, quia. ſ. complere nõ poteſt concupiſcentiam veneream illicitam.

Quantum ad tertium ſenſum prout declinant magis ad bonum quàm ad malum, cenſentur bona, dummodo non excedant limites honeſtatis, talia cenſentur oſcula maritalia & amplexus & tactus precedentia actum generationis licitæ ſecundum matrimonialem legem, nam cũ actus ille ſit licitus, præuia ad illum non poſſunt damnari, niſi in uerecunde & impudice fiant, vnde non ex fine ſed ex modo. ſ. ſi exceſſiuæ & non vt decet fiant, recipiunt malitiam. Prout autem declinant magis ad malum quam ad bonum

quo-

quoniam videntur eſſe ſimilia ſignis ordinatis ad concubi tum illicitum,de eis eſt varia ſententia. Nam licet omnes concordent quòd illicita ſunt & vituperabilia, cuius ſignum ex eo ſumitur quòd verecundatur homo ea in publico facere,tamen non concordant in grauitate criminis. Nam aliqui ex doctoribus catholicis tenent ea eſſe peccata mortalia,eo quòd operans ea conſentit ſic agere propter delectationem tactus, & conſenſus in talem delectationem,eſt conſenſus in delectationem fornicationis, licet non in opus. Aliqui autem tenent quòd licet ſint mala,non tamen mortalia ſed venialia, nam nec exercitium talium nec delectatio conſequens inuenitur alicubi prohibita ſub grauitate peccati mortalis,niſi ordinentur ad concubitum illicitum, vt patet Matthæi cap.5. De vidente mulierem ad concupiſcendum eam, & non dicit, ad delectandum in viſu. Sicut enim inquit Diuus Auguſtinus, quando proceditis fœminas videre non prohibemini, ſed appetere vel ab ipſis appeti velle, crimino ſum eſt. Talia videntur eſſe oſcula & amplexus & tactus partium honeſtarum inter philocaptos honeſtos, qui ſiſtunt in huiuſmodi delectatione, nec vllo modo intendunt concubitum, etiam quòd facultatem habeant, ſed ſignis illis contentantur, & vltra procedere dedignantur apprehendentes vt rem vilem & indecoram. Iſti dicuntur apud vulgum pulchri & honeſti amatores, & niſi timerent ſiniſtram hominum opinionem non verecundarentur huiuſmodi,amoris ſigna ſibi inuicem coram aliis exhibere. Hos autem damnare de peccato mortali,durum eſt, & totam adoleſcentiam maxime in ſexu muliebri illaqueare. Amant enim & affectant iuuenculæ amari ſaluo pudoris honore. Declino igitur ad hanc viam, & ratio opinionis oppoſitæ non concludit, conceſſo enim quòd operans hæc conſentiat in delectationem tactus, nego quòd regulariter conſenſus in tali delectatione ſit conſenſus in delectationem fornicationis. Nam delectatio tactus ſecundum partes honeſtas poteſt eſſe duobus modis, primo ꝙ hęc delectatio nõ quæratur principaliter propter

ſeip-

ſeipſam, ſed propter delectationem concubitus illiciti ad quam intendit & alium allicit, & vt ſic verum eſt, quòd cõſenſus in tali delectatione eſt conſenſus in delectationem fornicationis. ſecundo quòd quæratur propter ſeipſam præciſe, ſtando in tactu partium honeſtarum, ita quòd ſi imaginatiua offerat delectationem fornicationis, voluntas & ratio ſtatim renuat, & tunc nego quòd conſenſus in delectationem tactus honeſti, ſit conſenſus in delectatiouem fornicationis, quoniam iſtæ duæ delectationes licet videãtur aſſimilari, non tamen ſunt eiuſdem rationis. Nam altera eſt ſicut via ad terminum malum, altera autem ſiſtit in ſe, & vt in ſe ſiſtit non habet vnde poſſit de mortali damnari.

Dixi oſcula & amplexus & tactus partium honeſtarum, quoniam ſi huiuſmodi fiant in partibus pudibundis & con ſenſu in malum, neſcio videre quin interpretatiue & virtualiter ordinentur ad actum turpem illicitæ veneris, licet quàm plures ſeipſos excuſent, non ſic intendere. Nam ſi tuti eſſent ab infamia, excuſatio ſua falſa appareret, & poſito quòd in principio non ſic intenderent, tamen dictum il laqueantur. Sex enim ſunt ſecundum Caſſiodorum ſuper Mathçum, quæ incorruptam ſeruant caſtitatem, ſcilicet ſobrietas, operatio, aſperitas cultus, inhibitio ſenſuum, raritas ſermonis cum honeſtate, euitatio oportunitatis perſonæ & loci & temporis, & ſex oppoſita eam deſtruunt & maculant. Hæc de pudicitia dicta ſint.

De Caſtitate.

Quantum ad caſtitatem quattuor agenda, primo quot modis ſumi conſueuit, ſecundo quid ſit ſecundum vnumquemque modum, tertio quomodo diſtinguitur ſufficienter in coniugalem vidualem & originalem, quarto remouetur dubium de virginali.

Quantum ad primum aduerte quòd caſtitas à caſtigatione dicitur. Caſtigare autem eſt corrigere & refrenare, vnde & pueri laſciuientes dum corriguntur minis aut uerberibus,

beribus, dicuntur caſtigari. & quoniam omnes paſſiones appetitus ſenſitiui cōtra rationis debitum inſurgunt iuxta Pauli doctrinam ad Roma. cap. 7. Video aliam legem in membris meis &c. Ideo indigent caſtigatione: caſtigantur autem per virtutes verſantes circa illas, vt fortitudo caſtigat timores & audacias: manſuetudo iras & vindictas: temperantia amorem laſciuum & delectationes guſtus & tactus, & ſic caſtitas quantum ad illud a quo nomen imponitur circundat omnem virtutem, ita ꝙ ſicut omnis virtus eſt quædam mediocritas vt declarauimus in 2. Ethicorum, ſic poteſt dici caſtitas quaſi caſtigans & frenans & regulās ea circa quę verſatur. Vnde & prudentia dicitur in hoc ſenſu caſtitas, quoniam regit & corrigit humanas actiones, & iuſtitia eſt caſtitas, quoniam corrigit & regulat diſtributiones ac commutationes bonorum, & in hoc ſenſu hominē caſtum dicimus, qui nil inordinate facit, ſed omnino ſecundum legem & rectam rationem viuit, in quo ſenſu Paulus caſtam intendit ſecundę ad Cor. cap. 11. cum inquit. Deſpōdi enim vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto, quaſi dicat, Deſpondi vos exhibere Chriſto correctos & bene regulatos ſecundum omnes ſenſus veſtros, vnde exponens ac declarans ſe ſic intendere ſubiungit dicens. Timeo autem ne ſicut ſerpens ſeduxit Euam aſtutia ſua, ſic corrūpantur ſenſus veſtri, & excidant a ſimplicitate, quæ eſt in Chriſto Ieſu.

Licet autem omnes paſſiones indigeant caſtigatione pręcipue tamen paſſio amoris & delectationis concupiſcētiæ quæ verſatur circa venerea, eo quòd impetuoſa & vehemens ſit, & niſi cohibeatur creſcit in immenſum, aſſimilaturque puero vt docuimus in 3. Ethic. qui ſi voluntati ſuæ relinquatur, efficitur petulantiſſimus & indomitus, ideo ſubiicitur pedagogis, ſic ſi abſque regula nutrias & faueas cōcupiſcentijs delectabilium guſtus & veneris efficitur effrenis, ideo indiget maxime caſtigari per aliquam ſpecificam virtutem. hanc autem antonomaſtice & quantum ad id cui nomen imponitur appellamus caſtitatem. Vnde ſicut circa delectabilia guſtus aſſignauimus abſtinentiam & ſobrieta

tem

tem proprie dictam,& circa pericula mortis, fortitudinem proprie dictam,ſic circa actum & commiſſionem venereã aſſignamus caſtitatem diſtinctam a pudicitia,vt docuimus in præcedenti determinatione quam fecimus de pudicitia. Conſtat igitur ꝙ caſtitas duobus modis ſumitur, primo Methaphorice,& hæc eſt quę circundat omnem virtutem, quoniam omnis virtus eſt caſtigatiua ac regulatiuã materiæ circa quam verſatur,ſecundo proprie & per antonomaſiam,& ſic eſt ſpecifica virtus circa venerem frenandam.

Quantum ad ſecundum diffinienda eſt caſtitas in vtroque ſenſu.In primo ſenſu ſic diffinitur a Diuo Auguſtino in libro de diffinitionibus.

Caſtitas eſt per edomitas vitiorum furias,munda & honeſta totius mentis corporiſque habitudo.

In ſecundo ſenſu diffinitur ſic ab eodem ibidem.Caſtitas eſt virtus ſub iugo rationis impetum libidinis.ſ.quo ad actum generationis refrenans.

De caſtitate in primo ſenſu loquitur Petrus in epiſtola prima cap.1.inquiens.Animas veſtras caſtificantes ideſt corrigentes & regulantes in obiecta charitatis,in fraternitatis amore ſimplici ex corde diligite attentius,renati non ex ſemine corruptibili,ſed incorruptibili per verbum Dei viuit & permanentis in æternum.

De caſtitate in ſecundo ſenſu intendit Paulus primæ ad Timo.cap.5.cum dicit.Te ipſum caſtum cuſtodi, & Sapientiæ cap.4.O quàm pulchra eſt caſta generatio cũ claritate.

Primo vtroque ſenſu poteſt intelligi quod inquit Paulus.1.ad Timo.cap.2.vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & caſtitate.

Quantum ad tertium aduerte ꝙ caſtitas proprie ſumpta ſe habet ad actum veneris, ſicut ſobrietas ad potum vini, quoniam ſicut ſobrietas regulat potum, ſic caſtitas venerem; per ſobrietatem autem quis poteſt tripliciter ſe regulare,primo quòd ſtatuat omni tempore bibere vinum, ſed moderate & ſecundum legem, proponens vitare non ſolum ebrietatem ſed & quemcunque exceſſum repræhenſibilem in potu,ſecũdo quòd ſtatuat nullo tempore bibere

vinum,& hoc non ex imaginatione irrationabili,ſed vt ani muni transferat ad ſapientiam vt dicitur Eccleſiaſtes capi. 2.&3. quòd pro aliquo tempore ſtatuat non bibere vinum, pro quo, ſcilicet ſibi noceret vt quamdiù podagra laborat. Nam ſi tunc non abſtineret reprehenſibilis eſſet, tranſacto autem infirmitatis tempore, ſi moderate vtatur vino, non deſinit eſſe ſobrius,& in omnibus his tribus modis dicitur homo ſobrius,& non poſſunt dari plures, & ſic ordinantur. Qui nunquam bibere vinum ſtatuit ſecundum rectum rationis iudicium vt Anachoreta propter diuinorum contemplationem & liberiorem ac puriorem affectum, obtinet primum ſobrietatis gradum & excellentiorem. Qui pro tempore ſtatuit non bibere vinum ne agat contra medicinæ canones,& corpori noceat, obtinet ſecundum gradum imperfectiorem primo, quoniam difficilius eſt ſemper quàm pro, tempore abſtinere. Qui omni tempore ſtatuit bibere vinum moderate tamen,obtinet tertium gradum adhuc imperfectiorem, primo & ſecundo quoniam adhuc minus difficile eſt. Virtus autem ſtat in arduo, vt declarauimus in primo Ethicorum, ſic in propoſito per caſtitatem quis poteſt ſe tribus modis regulare circa actum veneris,primo quòd ſtatuat ab omni venere & omni tempore abſtinere,tam ab illicita quàm a conceſſa lege matrimoniali,non quoniam inſenſibilis ſit aut agreſtis,ſed vt cogitet quę dei ſunt & interris poſitus,mente cęlum inhabitet,ſecundo ꝙ ſtatuat omni tempore non abſolute,ſed quo non eſt matrimonio ligatus, abſtinere, vt legem ſeruet,qua non conceditur vt licita ſit venus niſi per matrimonium,& per quam omnis luxurię ſpecies prohibetur vt docebimus in parte tertia huius operis. Tertio quòd ſtatuat pro nullo tempore quo eſt alligatus matrimonio abſtinere à ſua, ſeruatis tam debitis circunſtantiis,à quacunque autem alia ſiue ſoluta ſiue nupta abſtinere,& à quocunque alio illicito actu venereo. In omnibus his gradibus dicitur homo caſtus, quoniam eſt ſeipſum regulans ſecundum debitam rationem circa venerea. Sed primus gradus obtinet principatum, & eſt virginalis ſta-

tus

tus à Theologis ſupreme laudatus, eo quòd diuinum bonum eſt potius humano, & bonum animæ præfertur bono corporis. Et bonum contemplatiuæ vitæ præfertur bono actiuę. Vnde Lucę cap. x. Maria optimam partem elegit, ideſt vitam contemplatiuam. Sed caſtitas virginalis ordinatur ad bonum animæ ſecundum vitam contemplatiuam, quod eſt cogitare quę Dei ſunt, & illis ſolis amore inhęrere. Caſtitas autem coniugalis ordinatur ad corporis bonũ, quod eſt propagatio humani generis, & verſatur circa vitã actiuam. Coniuges enim neceſſario circa ea quę mũdi ſunt occupantur, vt regere familiam, parare ſibi nutrimentum & veſtitum, & hęc a diuinis diſtrahunt. Poſt virginalem caſtitatem, ſequitur vidualis. Difficilius eſt enim longo tempore à Venere ſe abſtinere, quàm ea vti pro omni tempore cum debitis circunſtantiis. Vnde merito coniugalis caſtitas obtinet tertium locum. Et cum non poſſint plures eſſe modi ſeruandi caſtitatem, conſtat quòd ſufficienter diuidũtur in virginalem & vidualem & coniugalem.

De caſtitate virginali exemplum habemus Tobię cap. 3. de Sarra, quę poſtea fuit Tobiæ iunioris vxor. Quę ante quàm nupſiſſet viro inquit, Tu ſcis domine, quia nunquam concupiui virum, & mundam ſeruaui animam meam ab omni concupiſcentia.

Habemus exemplum de virgine Maria, Lucæ primo. Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco? De Ioanne Baptiſta, de Chriſto virginis filio, de Ioanne Euãgeliſta. Hanc approbat Paulus primæ ad Corin. cap. 7. De virginibus præceptum non habeo, Bonum eſt homini ſic eſſe.

De caſtitate viduali exemplum habemus Iudith. cap. 8. quæ poſt mortem viri clauſa manens domi habebat cilicium ſuper lumbos ſuos & omnibus diebus ieiunans. Vere viduas ideſt caſtas præcipit Paulus Timotheo honorare, primæ ad Timoth. cap. 5.

De caſtitate matrimoniali exemplum habemus Geneſis cap. 28. de Sarra vxore Abrae, quæ marito obediebat, & dominum illum vocabat. Et de Suſanna quę pro caſtita-

te matrimoniali expoſuit ſe morti damnata a iudicibus iniquis: Dan. cap. 13. Hæc de caſtitatis gradibus dixerim, quæ vt inquit Diuus Aug. contra Fauſtum, pulchritudo eſt animæ: ſiue filiæ regis ab intus in fimbriis aureis circum amicta varietate.

Quantum ad quartum aduerte ꝙ quidam voluptuoſi, vt videantur irreprehenſibiliter poſſe frui voluptate venerea, conati ſunt deſtruere excellentiam virginitatis, aſſerentes eam eſſe illicitam & reprobatam diuina lege & humana, nec in ſe eſſe virtutem, imo vitium. Et primum quidem ſic probant, ſicut præcepit Deus homini vt de omni ligno id eſt de fructu comederet quod eſt in paradiſo, præter quã de ligno ſcientiæ boni & mali, vt ſeipſum conſeruaret in eſſe, ſic præcepit vt creſceret & multiplicaret, ſcilicet per propagationem, Gen. cap. 2. ergo ſicut faceret contra præceptum legis, qui vellet ab omni cibo abſtinere, quoniam ageret contra bonum proprium. ſ. priuando ſe vita, ſic facit contra præceptum legis de multiplicatione generis humani, qui proponit ab omni voluptate venerea ſemper & omnibus modis abſtinere, ſicut proponit virgo. Cum igitur quod eſt contra Dei præceptum ſit illicitum & reprobatũ, virginitas non eſt licita, imo prohibenda. Quod autem humana lege ſit reprobata patet ex eo ꝙ antiqui vt recitat Valerius, puniebant volẽtes vitam cælibem ſeruare, & Plato vt docuimus in diſpoſitione ciuilis philoſophię Platonicæ, trac. 6. in lege de matrimoniis inſtituit pœnas nolentibus nubere. Ergo apud Deum & homines virginitas eſt reprobata.

Secundum autem. ſ. ꝙ non ſit virtus ſed vitium, ſic probant. Virtus habet rationem medii, ex 2. ethic. ſed virginitas non habet rationẽ medii imo extremi, qm̃ dicit abſtinẽtiam ab omni voluptate venerea. Mediũ aũt eſt, vti voluptate venerea vt oportet & quãdo & propter quem finem, & cum qua oportet, vt fit in caſto & fideli matrimonio. Ergo ſicut vitium eſt velle omni voluptate venerea vti, ſic & nolle aliqua vti etiam conceſſa & approbata per legem matrimonii, ergo virginitas non eſt virtus ſed vitium.

Sed quòd hæc opinio falſa atque deteſtanda ſit, declaratur primo ꝙ non ſit illicita ſed commendabilis virginitas, ſecundo quòd ſit virtus & excellens, tertio reſpondebitur obiectis.

Quod non ſit illicita arguitur ſic. In diuina lege quæ caret omni reprehenſione atque falſitate vt docuimus in parte prima huius operis non conſulitur homo de illicito ſeruando, ſed de bono & rationabili. Sed in ea datur conſilium de virginitate ſeruanda ſecundum Paulum primæ ad Cor. cap. 7. Dicit enim. De virginibus præceptum domini non habeo, Conſilium autem do, tanquam miſericordiam conſecutus à deo vt ſim fidelis. Exiſtimo enim hoc bonum eſſe, & infra. Si quis ſtatuit in corde ſuo firmus non habens neceſſitatem, poteſtatem autem habens ſuę voluntatis, & hoc iudicant in corde ſuo, ſeruare virginem ſuam bene facit. Igitur & qui matrimonio iungit virginem ſuam bene facit, & qui non iungit melius facit. Ergo ſecundum Paulum melius eſt cælibem vitam ducere ex voluntate & libero propoſito quàm nubere, ergo virginitas non illicita ſed commendabilis eſt.

Pręterea, Cum tria ſint bona humana vt docuimus in pri. eth. 1. exteriora, corporis, & animæ, ſi quis abſtineat ab aliquibus bonis exterioribus propter ſalutē corporis, quæ tamen abſolute loquendo poſſet iuſte poſſidere, & hoc faciat ſecundum rationem rectam, licitum & laudabile eſt, ergo ſiquis abſtinet ab aliquibus bonis corporis puta a tali nutrimento & à voluptate venerea propter bonum animę, & non quia ſit inſenſibilis & agreſtis, ſed quoniam ſic ratio dictat propter honeſtum finem, licitum & laudabile eſt. Sed ad hoc tendit vera virginitas, vt. ſ. abſtinere proponat ab omni Venere etiam licita ex ſe, vt liberius diuinis inſiſtat. Nam vt inquit Paulus primæ ad Cor. ca. 7. Mulier innupta & virgo cogitat quę domini ſunt, vt ſit ſancta & corpore & ſpiritu. Quæ autem nupta eſt, cogitat quæ mundi ſunt & quomodo placeat viro. Conſtat igitur virginitatem eſſe quid laudabile & licitum.

Quòd vero ſit virtus & excellens probatur ſic. Quod

importat ſpeciale bonum eſt habens ſpecialem laudem & excellentiam. nam hac de cauſa probatum eſt in quarto Ethicorum magnificentiam eſſe ſpecialem & diſtinctam virtutem à liberalitate, quoniam verſatur circa magnas expenſas, quas dignas & excellentes dicimus; liberalitas autem verſatur circa mediocres & communes expenſas. Sed virginitas in gradibus caſtitatis importat ſpecialem excellentiam & laudem, ſcilicet omnimodam abſtinentiam à venerea voluptate toto tempore præſentis vitæ, & id quidem excellentius eſt quàm ab inordinatis tantum venereis voluptatibus abſtinere, ſicut facit coniugalis caſtitas; & quàm ab omni voluptate huiuſmodi abſtinere pro aliquo tempore, ſicut caſtitas vidualis, & ideo virginitas merito addit ſpecialem & excellentem virtutem ſupra communem caſtitatem, ſicut magnificentia ſupra communes expenſas. Patet igitur quòd eſt virtus & laudatiſſima, de qua inquit diuus Ambroſius in lib. de viduis. Supergreditur virginitas conditionem humanæ naturæ, per quam homines angelis aſſimilantur, maior tamen eſt victoria virginum quàm angelorum. Angeli enim ſine carne viuunt, virgines vero in carne triumphant. Ad primum ergo dicitur quòd præceptum de comeſtione & præceptum de generatione non ſunt eiuſdem rationis. Nam primum datur cuilibet, ideo omnis homo ad illud tenetur, vt ſe conſeruet in eſſe. Secundum autem datur multitudini humanæ, & ſufficit quòd a multitudine obſeruetur, quod ab vno ſolo obſeruari non poteſt. Nullus enim vnus ſingularis perpetuare poteſt humanam ſpeciem, & tamen à multitudine ſibi inuicem ſuccedentium generantium perpetuatur.

Sed aduerte vt inquit diuus Auguſtinus in libro de bono coniugali, murmurant quidam & dicunt. Quòd ſi omnes homines velint ab omni concubitu continere, vnde ſubſiſtet genus humanum? Quibus reſpondens Diuus Aug. inquit, Vtinam hoc omnes vellent duntaxat in charitate: Nam multo citius Dei ciuitas impleretur, & accelleraretur ſæculi terminus. Quid enim aliud

optat Apoſtolus cum dicit. Volo omnes homines eſſe ſicut meipſum.

Ad ſecundum dico quòd humanę leges non abſolute reprobant virginitatem, cuius ſignum eſt quòd apud Troianos laudatur Caſſandra virgo fatidica, apud Romanos veſtales virgines. Et Pythagoras legitur filiam habuiſſe, quā virginitatem ſeruare docuit. Et Plató ſecundum Diuum Aug. cælibatum coluit. Nec obſtat quòd in ſenectute ſatis fecit naturæ. Id enim fecit non exprobans cęlibatum, ſed vt ab obiecto vulgi ſe purgaret. Obiectum nanque ſibi fuerat, ꝙ eſſet ſterilis & infecundus. At ipſe ex concubitu genuit filium, vt fecunditatem ex effectu demonſtraret. Nō obſtat etiam pœna quam inſtituit nō nubentibus. Id enim fecit vt patet in diſpoſitione ſuę ciuilis philoſophię, quam nos diſpoſuimus, in trac. primo, cap. 4. ne minueretur numerus familiarum & domorum, quem in ciuitate inſtituerat perpetuo conſeruandum, vt illic videre poteris, & non vt abſolute damnaret cęlibatum.

Ad tertium nego quin virginitas teneat medium. Sed aduerte vt docuimus in quarto Ethicorum, in Tract. de Magnanimitate, ꝙ medium in virtute non accipitur ſecundum quantitatem rei, ſed ſecundum rationem rectam? Vnde quantumcunque magnum ſit opus quod facit homo, dummodo à recta ratione non recedat, non propter hoc eſt extra virtutis medium. Sed vitia oppoſita ſuperabundant & deficiunt ab eo quod ratio recta dictat, & ideo ſunt extra medium.

Sic in propoſito virginitas licet ſecundum quantitatem rei teneat extremum, quia eſt abſtinentia ab omni voluptate venerea, tamen ſecundum rationem rectam tenet mediū inter inſenſibilitatem & luxuriam. Nam inſenſibilis abſq; ratione recta refugit omnem voluptatem, luxurioſus contra rationem rectam ſectatur omnem voluptatem. Virgo autem ſecundum rationem rectam abſtinet ab omni. Ratio enim recta ſuadet ſibi abſtinere, vt vacare poſſit diuinis contemplatione & affectu.

Et aduerte quòd idem argumentum ſit de mente Ariſtote-

ſtotelis in quarto ethi. quo probatur magnanimitatem nõ eſſe virtutem ſed vitium. Sic enim arguitur. Magnanimitas non eſt circa paruos nec mediocres honores, ſed ſemper circa magnos, ergo tenet extremum, ęquale enim ſiue mediocre eſt medium inter magnum & paruum. Si ergo magnanimitas tenet extremum, non eſt virtus ſed vitium.

Ad hoc reſpondens Ariſtoteles inquit? Magnanimus re quidem extremus eſt, ratione autem & decentia medius. & intendit Ariſtoteles quòd magnanimus quantum ad magna quibus ſe exiſtimat dignum tenet extremum, non.n. aſſumit nec operatur niſi magna, ſed in quantum hoc facit ſecundum quod decet, quia ſcilicet ſeipſum dignificat magnis ſecundum quòd eſt dignus, in veritate tenet medium ſecundum rationem rectam. Nam præſumptuoſus facit ſeipſum dignum magnis, cum tamen ſit indignus: & puſillanimus facit ſe indignum magnis cum tamen ſit dignus. Magnanimus autem facit ſe dignum magnis, quoniam eſt dignus, & ſic decet, & ſic patet quòd magnanimitas tenet medium, ſecundum rationem rectam inter præſumptionẽ & puſillanimitatem, eodem modo tenet virginitas mediũ inter inſenſibilitatem & luxuriam, ergo eſt virtus & excellens. Hæc de caſtitate dicta ſint.

De Continentia.

Expedita conſideratione de partibus integralibus & ſubiectiuis temperantiæ, agendum eſt de partibus potentialibus, inter quas prima eſt continentia, ſecunda humilitas, tertia manſuetudo, quarta modeſtia, quinta per ſe ſufficientia, ſexta moderatio ſiue ſimplicitas.

De continentia, quot & quanta docuerit Ariſt. l. 7. eth. vide in epythomatibus noſtris in 7. eth. trac. 1. vbi inuenies quid ſit ad mentem Ariſt. quibus modis dicitur, quomodo ab aliis differt habitibus moralibus. Similiter quid de ea docuerit Plato, vide in diſpoſitiõe noſtra moralis philoſophiæ ad mentem Plat. in tract. 5. parte. 9. Nunc autem illis ſuppoſitis quæ etiam conſona ſunt Chriſtianæ veri-

tati, de mente ſaci i Theologi tria de ea conſideranda ſunt, primo quid ſit, ſecundo circa quid verſatur, tertio quomodo ſe habet ad tempetantiam vtrum ſit ea dignior vel indignior.

Quantum ad primum aduerte vt ſcias quid ſit inquantum eſt pars potentialis temperantiæ, ꝙ apud ſacrum theologum tribus modis conſueuit ſumi, primo pro refrenatione cuiuſcunque inordinati affectus. Dicitur enim continentia à continere. Continere aũt in moralibus eſt quaſi inuitum & repugnantem tenere, ne ſuo agat libito, & ideo qui tenet appetitum ne ſectetur amorem inhoneſtum, nec iram, nec auaritiam, nec fraudem, nec immeritos honores &c. dicitur vir continens, & in hoc ſenſu intelligitur illud eccleſiaſtici c.26. Omnis ponderatio non eſt digna animæ continentis. i. abſtinentis ſe ab illicitis & ab omni deordinato affectu. Quaſi dicat excellentior eſt quocunque pondere auri & argenti. Et in hoc ſenſu non eſt particularis habitus nec virtus, ſed ſeruatur in omni virtute ſicut diximus ſupra de temperantia communiter ſumpta. Omnis enim virtus habet refrenare potentiam animę in qua eſt, ſiue paſſionem circa quam eſt. Et in hoc ſenſu diffinitur a diuo Hieronymo in epiſtola ad Damaſum pontificem, ſic, Continentia eſt appetitus omnium malarum rerum refrenatio, ſecundo ſumitur pro abſtinentia à quacunque voluptate venerea ſiue abſolute, ideſt pro tota vita ſicut eſt virginitas, ſiue ad tempus vt caſtitas puellaris ante matrimonium, & vidualis, in quo ſenſu videtur ſumi a Paulo ad Gal. cap. 5. vbi inter dona ſpiritus enumerat continentiam & caſtitatem. Et ſic diffiniri ſolet. Continentia eſt habitus inuictus, ab omni delectatione venerea, & vt ſic non eſt pars potentialis tempetantiæ, ſed ſubiectiua, quoniam ad caſtitatem ſpectat, quæ vt ſupra docuimus eſt ſpecies temperantię. tertio ſumitur pro animi perſiſtentia in non aſſentiendo vehementibus paſſionibus voluptuoſis gulæ & veneris inſurgentibus contra rationem, quales cõmuniter in iuuentute inſurgunt, & vt ſic diffinitur quòd eſt laudabilis paſſio. qua ratio ſi matur contra malas & tur-

turpes paſſiones vehementer & impetuoſe inſurgentes. Vnde continens in hoc ſenſu eſt ille qui colluctatur & certat contra malas & furioſas concupiſcentias, nec ſuperatur. Hęc eſt continentia, de qua Paulus Epheſios hortatur cap.6. cum dicit, Fratres confortamini in domino, & in potentia virtutis eius. Induite vos armaturam Dei, vt poſſitis ſtare aduerſus inſidias diaboli : & infra. in omnibus ſumentes ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia tela nequiſſimi extinguere, ideſt acutiſſimas concupiſcentias carnis. Et in hoc ſenſu eſt pars temperantię potentialis, quoniam verſatur circa voluptates, circa quas & temperantia, licet alio modo, vt dicemus. nam temperantia habet reducere voluptates ad medium ſecundum rationem rectam. Continentia autem habet pugnare contra eas, ne ratio ſuccumbat. Conſtat igitur quid ſit continentia vt eſt pars potentialis temperantiæ. & aduerte quòd de ea tantum in hoc tertio ſenſu pertractauit Ariſtoteles in ſeptimo Ethicurum.

Quautum ad ſecundum non eſt immorandum: conſtare enim tibi poteſt ex præmiſſis quòd in primo ſenſu verſatur circa quemcunque malum & inordinatum affectum refrenandum. Vnde ſecundum Andronicum continentia eſt cohibitio gulæ, luxuriæ, cupiditatis, auaritię, ambitionis, & ſuperbiæ. Secundo autem ſenſu verſatur circa omnimodam abſtinentiam voluptatis venereæ pro tota vita vt in virgine: vel ad tempus ſcilicet extra matrimonii tempus, vt puella nondum nupta, vel nupta relicta. Tertio ſenſu verſatur circa reſiſtentiam vehementium concupiſcentiarum tactus, quales ſunt gulæ & veneris.

Quantum ad tertium aduerte quòd continentia ſumpta in primo ſenſu nobilior eſt quàm ſola temperantia, perfectius eſt enim refrenare omnem malum appetitum quàm ſolum appetitum gulę & veneris. Nam ſicut bonum quanto vniuerſalius, tanto melius, ſic & remedium contra malum quanto vniuerſalius tanto perfectius. Pręterea. Continentia in primo ſenſu includit temperan-

 tiam,

tiam,& addit inquantum alios inordinatos appetitus cohibet,vt diximus ſecundum Andronicum,ergo &c. Similiter ſumpta in ſecundo ſenſu eſt nobilior temperantia ſimpliciter dicta,vt docuimus de virginitate & caſtitate viduali,ꝙ ſunt præſtantiores caſtitate coniugali. In tertio autem ſenſu imperfectior eſt,quoniam ſi ſumatur virtus proprie, non eſt virtus ſed diſpoſitio & via ad virtutem, temperantia autem eſt proprie virtus vt docuimus ſupra,& in tertio libro Ethicorum. Et ratio quare non ſit proprie virtus eſt hæc. Ad rationem proprie virtutis moralis exigitur quòd appetitus ſenſitiuus ita ſubdatur rationi,ꝙ vehementes paſſiones rationi contrarię non inſurgant,ſed ſint vt domitæ, ſed in continente inſurgunt paſſiones vehementes, quibus tamen ratio adeo reſiſtit,quòd non ſuccumbit, ergo continentia deficit a ratione virtutis, eſt tamen via & diſpoſitio ad virtutem quoniam ratio ita firmatur in reſiſtendo,quòd non aſſentit. Ratio autem propter quam temperantia eſt proprie virtus,eſt hęc. In temperato plus viget ratio quàm in continente,quoniam temperatus adeo deuicit paſſiones quòd iam edomitæ ſunt,& licet inſurgant,non tamen impetuoſe,& de facili comprimuntur,ita quòd per temperantiam ad medium deductę ſunt,ideo temperantia eſt vere & proprie virtus.

Tu tamen aduerte vt diximus ſupra de verecundia,quòd apud Theologum omne principium operandi laudabile,ſolet virtus appellari. Vnde apud eos dicitur continentia habitus inuictus à delectatione,habitus autem bonus moralis virtus eſt.

Sed dicis. Videtur continentia eſſe perfectiori modo virtus quàm temperantia,nam cum magis laboret continens in deuincendo vehementes paſſiones quàm temperatus, qui iam eas edomuit,videtur magis mereri, maius autem præmium maiori virtuti correſpondet, ſicut maior corona maiori victoriæ,ergo.&c.

Reſpondetur,Maior labor ſimpliciter non meretur maius præmium,niſi adſit ratio magis vigens,aliter operarius architecti magis pręmiaretur quàm architectus. In propoſito

ſito ergo dico quòd licet continens magis laboret quàm temperatus,non tamen magis meretur,quia magis præualet ratio in eo quàm incontinente.Intantum enim præualet quòd iam edomuit paſſiones vehementes, continens autem non edomuit,ſed cum eis decertat. Præterea, omnis temperatus prius fuit continens,oportuit enim prius certare,quàm potuerit ſubiugare rationi furioſas concupiſcentias,ſed continens non prius fuit temperatus,aliter non decertaret,ergo temperantia non obſtante maiori labore eſt perfecte virtus reſpectu continentiæ. Hæc de continentia dicta ſint.

De Humilitate.

Quantum ad humilitatem tria agenda ſunt primo quid ſit,ſecundo quomodo eſt ſpectans ad temperantiam vt pars eius potentialis, tertio in quo conuenit & in quo differunt humilitas poſita à philoſophis & humilitas Chriſtiana.

Quantum ad primum aduerte quòd humilitas eſt virtus qua quis motum ſpei & animi ſui ſpiritum refrenat,ne tendat in magna & excelſa contra rationem rectam.

Primo eſt virtus,quoniam in moralibus omne principium moderatiuum motus inordinati in appetitu eſt virtus vt docuimus in ſecundo ethic.Sed in appetitu contingit eſſe motum ſpei inordinatum,ſicut qui ſperat & præſumit ad altiora quam ſit dignus, & circa hunc motum ac ſpiritum regulandum ponitur humilitas,ergo eſt virtus,& confirmatur per Origenem ſuper Lucam,qui ait. Humilitas proprie in ſcripturis,vna de virtutibus prædicatur. Ait quippe Saluator.Diſcite a me quia mitis ſum & humilis corde.

Secundo eſt qua quis motum ſpei & animi ſpiritum refrenat &c.Aduerte quòd in appetitu circa bonum arduum & difficile experimur duos motus contrarios quorũ vtrunque contingit eſſe inordinatum.Vnus eſt quo repellimur & quodammo deterremur à proſecutione per motum de-

ſpe-

ſperationis,vt quando videtur nobis impoſſibile illud con ſequi,etiam quòd ratio dictet illud eſſe proſequendum: & contra hunc inordinatum deſpectionis motum ponitur magnanimitas,qua firmatur animus ad proſequendum bonum arduum,a quo repellimur vtilitate animi & deſperationis motu.alter eſt quo inordinate incitamur & impellimur ad conſequendum bonum arduum & maius quàm ſint vires & virtus noſtra:& contra hunc motum inordinatum refrenandum inſurgentem ex vana & irrationabili ſpe ponitur humilitas.Humilis eſt enim qui cognita ſuæ virtutis quantitate, altiora de ſe non præſumit.

Tertio dicitur ne tendat in magna contra rationem rectam.Vnde aduerte quòd radix humilitatis eſt cognitio ſui,vnuſquiſque autem ſeipſum cognoſcit recto rationis iudicio,& falſo ſeipſum ignorat & decipit. Qui igitur propriam virtutem cognoſcit,& vltra illius terminos non præſumit,humilis eſt.Et quidem quòd ſui cognitio ſit humilitatis radix,exemplum in Abraam, qui Geneſis capitulo decimooctauo conſiderata paruitate ſua inquit.Loquar ad dominum cum ſim puluis & cinis. Et Diuus Aug.dicit ꝙ humilitas eſt intuitu proprię conditionis,& ſui conditoris cognita excellentia,voluntaria mentis inclinatio atque ſubiectio erga ſuum conditorem.Conſtat igitur quid ſit humilitas.

Quantum ad ſecundum aduerte quòd humilitas non eſt ſpectans ad temperantiam ratione materię circa quam, non enim verſatur circa voluptates vt temperantia,ſed circa magnorum deſiderium moderandum. Spectat autem quantum ad modum,nam aſſimilatur temperantiæ in hoc quòd ſicut temperantia refrenat motum concupiſcentiarum,ſic humilitas refrenat motum ſpei, ne ſcilicet quis tendat in magna vltra propriam virtutem. Et ratione huius ſimilitudinis ponitur pars potentialis temperantiæ, ſicut etiam dicemus de manſuetudine: Vnde & Origenes ſuper Lucam dicit quòd humilitas quam reſpicit Deus eſt ea quam philoſophi dicunt moderationem,quæ manifeſte ad modeſtiam vel temperantiam pertinet.

Quan-

Quantum ad tertium aduerte quòd humilitas à philoſophis poſita in vno conuenit cum chriſtiana ac diuina, & in vno differt.

Conuenit quidem quòd vtraque ponitur moderatiua ſpei, & frenatiua deſiderii circa magna & excelſa, ne ſcilicet homo ambulet in magnis ſupra ſe, ideſt vltra virtutem ſuam, ſed in paruis commenſuratis virtuti & facultati ſuæ. Vnde Ariſtoteles in quarto Ethicorum quem nos dicimus humilem appellat temperatum, illum ſcilicet qui tendit non in magna, ſed in parua ſibi proportionata, & vt decet: & Tullius appellat eam moderationem ſpiritus.

Differt autem, quoniam humilitas philoſophorum non ordinatur ad Deum, excepto Platone, ſed ad ciuilem vitam atque pacificam conuerſationem humanam. Vnde apud Ariſtotelem qui de virtutibus agit vt ordinantur ad conuictum laudabilem ac politicum, humilitas dicit ſubiectionem vnius hominis alteri ſecundum ordinem lege determinatam: & apud Andronicum humilitas eſt habitus non ſuperabundans ſumptibus & præparationibus. Solent enim exceſſiui ſumptus & apparatus ex iactantia prouenire. Iactantiam autem humilitas reprimit.

Dixi excepto Platone, quoniam vt animorum medicus & Dei maximi cultor de humilitate in ordine ad Deum conſiderat, vt docuimus in diſpoſitione moralis philoſophiç Platonicæ Trac. quarto cap. primo. Illic inuenies ꝙ per humilitatem intendit Deo optimo debitam ſubiectionem, & de ſeipſo non alta ſentire, nec quocunque alio perfectiorem ſe exiſtimare, nec appetere videri ſe quid magni eſſe, cum forte nihil ſit, nec quid dignius exiſtimare ſupra virtutem ac vitę probitatem.

Humilitas autem quam docemur in diuina ac chriſtiana religione, ordinatur ad Deum & ad proximum propter Deum. Dicit enim ſubiectionem, qua homo Deo ſe ſubiicit, & homini propter Deum. Vnde Petrus in prima epiſtola cap.5. inquit, Humiliemini ſub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore viſitationis, &

quo ad proximum inquit in capitulo ſecundo. Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum, ſiue regi quaſi prçcellenti, ſiue ducibus tanquam à deo miſſis ad vindictam malorum, laudem vero bonorum. Hæc humilitas eſt vera virtus, quoniam refrenat ſpiritum humanum in ordine ad Deum cuius merces eſt beatitudo. Vnde Matthçi cap. 5. Beati pauperes ſpiritu ideſt humiles, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. Hæc in tota ſcriptura antiqua & euangelica, vt præcipua apud Deum commendatur, ſicut deteſtatur oppoſitum. ſ. ſuperbia & arrogantia, vt patet infra.

Humilium & manſuetorum ſemper tibi placuit domine Deus deprecatio. Iudit cap. 9.

Et Iob. cap. 5. Qui. ſ. Deus ponit in ſublime humiles, & merentes erigit ſoſpitate.

Et Dauit in pſalmis. Tu populum humilem ſaluum facies. Et iterum, & humiles ſpiritu ſaluabit. Et iterum. Reſpexit in orationem humilium & non ſpreuit preces eorum. Et iterum. Excelſus dominus & humilia reſpicit.

Et Iſaias cap. 66. Super quem requieſcet ſpiritus meus, niſi ſuper humilem & contritum & trementem ſermones meos?

Et Matthçi cap. 18. Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde.

Præterea patres & duces populi Iſrael laudantur qui fuerunt humiles, & reprobantur arrogantes. Iacob dilectus fuit à domino humilitate ſua, & Eſau reprobatus ex arrogantia, vt colligere poſſumus Gen. cap. 27. & 28. Ioſeph humilitate ſua exaltatus eſt, vt colligere poſſumus Gen. cap. 41. Moyſes, quoniam vt ſcribitur Numeri ca. 12. mitiſſimus fuit hominum ſuper terram, placuit Deo. Samuel humilitate ſua gratiam inuenit apud dominum, vt colligere poſſumus in primo Regum cap. 3. Dauid id humilitate & manſuetudine ſua placuit domino, & confirmatus eſt in regem. Vnde Michol vxori ſuæ irridenti eum, quod ante arcam domini ſaltaſſet, reſpondit. Ludam & vilior fiam pluſquam factus ſum, & ero humilis in oculis meis,

Saul

Saul autem quandiu paruus fuit & humilis in conſpectu domini, placuit ei, ſed poſtquam intumuit reprobatus ceci dit. vnde dicitur in primo Regum cap.15. Cum eſſes paruulus in oculis tuis, caput in tribubus Iſrael factus es, vnxitque te dominus in regem ſuper Iſrael. & infra. Pro eo ꝙ abiecisti ſermonem domini ſcilicet ex arrogantia & inobedientia tua, abiecit te dominus ne ſis rex. Ezechias, Ioſias, Ochozias, Ioſaphat humilitate ſua, qua ſe domino & legi ſuæ ſubiecerunt placuerunt Deo, Roboam autem & Ieroboam & Acab, & Acaz, & Manaſes, ſuperbia ſua reprobati ſunt, vt videre poteris in tertio & quarto Reg.

In lege autem euangelica Seruator noſter in omnibus ſe ſpeculum humilitatis exhibuit, totaque vita ſua non niſi humilitatem redolet. Vnde vt legimus Matthei. cap. 19. non erubeſcit humilis Seruator. paruulos complecti dicens diſcipulis, Niſi efficiamini vt paruuli qui ſcilicet neſciunt ſuperbire, non intrabitis in regnum cęlorum.

Apoſtoli in omnibus ſtuduerunt humilitatem ſuadere. Vnde Paulus ad Ro. cap. 12. inquit, Non alta ſapientes, ſed humilibus conſentientes. & Petrus in prima epiſtola ca.3. Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. & cap.5. Humilitatem animi, vobis infixam habete. Et Iacobus in epiſtola cap.2. inquit. Audite fratres: Nonne pauperes ſcilicet ſpiritu ideſt humiles elegit dominus in hoc mũdo, diuites in fide, & heredes regni quod repromiſſit Deus diligentibus ſe? Hæc de diuina & chriſtiana humilitate dicta ſint, quã ſuperba philoſophia non attendit nec curauit.

De Manſuetudine.

Quantum ad manſuetudinem ne faciamus coincidentiam cum his quæ de ea pertractat Ariſt. in 4. eth. vide in epythomatibus noſtris in 4. eth. Trac.5. illic inuenies quinque pertractata, primo circa quid verſatur, ſecundo de ea conſideratur, & quæ ſint vitia ei oppoſita, tertio ꝑtractat de vitiis illi oppoſitis, quarto comparantur vitia oppoſita ad manſuetudinem, vt ſcias quod eorum illi magis opponitur,

quinto

ſuetudinem,& clementiam retrahimur a malo. ſcilicet ab exceſſu iræ & pœnæ,ſed lōge perfectius eſt conſequi bonū q̄ carere malo. Ergo ſimpliciter loquendo,nō ſunt digniores aliis virtutibus. Præterea,cum ſint adiunctæ temperantiæ nō ſunt digniores ea: temperantia autem vt docuimus ſupra non eſt dignior fortitudine, nec iuſtitia, nec prudentia,ergo &c.

Cum hoc tamen ſtat ꝙ reſpectu alicuius ſingularis commodi,& auxilii,quod ex his ſolis conſequimur,ſint excelletiores atq; magis laudatę,& ad eas in ſcriptura ſacra omni diligentia inuitamur,eo ꝙ remouent acriora impedimēta, quibus impedimur a conſecutione ſummi boni. Hæc aūt impedimenta ſunt præcipue duo.ſ.non liberum iudicium de veritate,& ſeueritas agendi contra proximum. a primo liberamur per māſuetudinē,nam ira eſt quæ facit hominē non compotem ſui & aufert verum animi iudicium, iuxta illud ſapientis: Ira impedit animū, ne poſſit cernere verū. Cum igitur manſuetudo reprimat & ſedet iram, facit hominem compotem ſui,& reddit animum prius impeditum ex ira, liberum ad iudicandum de ueritate. Vnde dicitur manſuetudo diſponere hominem ad veram Dei & ſuę ſalutis cognitionē. Propterea īquit Iacobus in Epiſtola cap.1. In manſuetudine ſuſcipite verbum quod poteſt ſaluare animas veſtras,& per verbum intendit veram Dei cognitionē traditā ex ſacra fide. Et diuus Dionyſius ſcribit ad Demophilum: Moyſem propter ſuam manſuetudinam dignum habitum fuiſſe Dei apparitione in monte: ſic enim incipit epiſtola. Hebreorum tradit hiſtoria animoſe Demophile, et ſanctum illum virū Moyſem eximiæ manſuetudinis merito,diuina amicitia atque familiaritate dignatum. Ac ſi quando ipſum a diuino aſpectu excidiſſe commemorat, non id ei priuſquam a māſuetudine defecerit contigiſſe deſcribit.

Et aduerte ꝙ manſuetudo non ſolum facit hominem ſui compotē,ſed & Deo & hominibus carū atq; dilectū. Deo quidē. Vnde dicit̄ Eccleſiaſtici.1. Beneplacitū eſt Deo fides & māſuetudo. Homnibus aūt,quoniā dicitur eccleſia-

ſtici cap.3.fili manſuetudine perfice opera tua,& ſuper hominū gloriam diligeris. A ſecundo aūt liberamur per clementiam. Nam cū ſit remiſſiua pœnarū remouet oēm ſeueritatē agendi contra proximum,& ſic reducit nos ad dilectionē eius, quæ eſt actus charitatis. His igitur de cauſis manſuetudo & clemētia cōputantur inter pręcipuas uirtutes. Quantum uero manſuetudo reddat nos hominibus caros,præcipuum exemplum habemus in Samuele, qui in primo regū cap.12.cum ſenuiſſet & iam in regem vnxiſſet Saul, rationi ſe expoſuit omni populo de ratione reddēda pro toto tempore quo populum iudicauerat. Hæc de manſuetudine & clementia dicta ſint.

DE MODESTIA.

QVANTVM ad modeſtiam proprie ſumptam duo conſideranda ſunt,primo quid ſit,ſecundo quomodo eſt pars temperantiæ potentialis.

Quantū ad primū aduerte ꝙ modeſtia vt diſtinguitur a tēperantia & manſuetudine & clementia, eſt quædam animi moderatio atq; compoſitio,a qua ad exteriora procedit in dictis ſiue ioco, ſiue ſerio, actis & corporis geſtibus laudabilis decentia atque ornatus.

Primo eſt quędam animi moderatio. Dicitur enim modeſtia a moderando. Omnis aūt exterior moderatio ab intrinſeca procedit,aliter non eſſet habitus moralis. Omnis namq; moralis habitus eſt in aliqua animæ potentia vt docuimus in ſecūdo ethicorum. Modeſtia igitur exterior pullulat ab animi moderatione, ſicut flos a radice. Cuius .n. animus moderatus eſt, exteriora ſunt compoſita. Vnde dicitur eccleſiaſtici ca.19. Amictus corporis, & riſus dentiū, & inceſſus hominis,enunciant de illo, quaſi dicat, qualis in animo,talis extra ſe gerit.

Secundo dicitur a qua ad exteriora &c. Nam modeſtia ea regulat,quibus homo in conuictu humano laudari atq; vituperari poteſt,hæc autem ſunt uerba,& acta, & geſtus, & motus corporis,circa quę regulanda Ariſtoteles in quar

tō ethicorum circa uerba poſuit affabilitatē & veritatē, cir ca ludos eutropeliam, circa acta, & geſtus, & motus corporis ponitur grauitas proportionata ætati, complexioni, ſtatui perſonę. Hæc autem omnia intendit Diuina ſcriptura & ſacer theologus modeſtia regulari. Vnde cum Paulus ad Philippēſes cap.4. inquit. Modeſtia veſtra nota ſit omnibus hominibus, intendit decentiam in omnibus prędictis. Quod diſtinctius explicat diuus Aug. in regula cum dicit. In inceſſu, habitu, ſtatu, & in omnibus motibus veſtris, nihil fiat quod cuiuſquam offendat aſpectum, ſed veſtram deceat ſanctitatem. Conſtat igitur quid ſit modeſtia proprie dicta.

Quantum ad ſecundum aduerte ſicut diximus de manſuetudine eſſe partem potentialem temperantię, non quia conueniat in materia circa quam, ſed quoniam conuenit in modo. Nam ſicut temperantia refrenat & regulat turpes cōcupiſcentias, ſic māſuetudo refrenat & mitigat iras. In propoſito modeſtia non eſt pars temperantię ratione materiæ circa quam, ſed ratione modi. Nam ſicut temperantia regulat motus concupiſcentiarum, quos ex impetu ſuo & ex pronitate naturæ difficillimum eſt refrenare, ſic modeſtia regulat exteriora noſtra vt uerba, acta, geſtus, nutus &c. quę minori difficultate regulātur, & tamen oportet circa ea particularem aſſignare virtutem rugulatiuam eo ꝙ decens eſt humanam vitam quo ad omnia interiora & exteriora eſſe regulatam ſecundū rectam rationem. Hāc aūt particularem virtutem regulatiuam exteriorum dicimus eſſe modeſtiam. De qua diuus Ambroſius in primo de officiis īquit, eſt in ipſo motu, geſtu, inceſſu tenēda modeſtia. Habitus enī mentis, in corporis ſtatu cognoſcitur. Hinc homo cordis noſtri abſconditus, aut leuior, aut iactantior, aut turbidior. Aut contra grauior & conſtantior, & purior, & maturior æſtimatur: itaq; vox quædam eſt animi, motus corporis. et infra, Eſt etiam greſſus probabilis, in quo ſit ſpecies authoritatis grauitatiſq; pōdus, trāquillitatis veſtigium, ita tamen ſi ſtudium deſit & affectio, ſed motus ſit purus & ſimplex, nihil enim fucatū placet,

motum natura informet, ſi quid ſane in natura vitii eſt, induſtria emendet, vt ars deſit non deſit correctio. Hæc de modeſtia dicta ſint.

DE PARCITATE.

QVANTVM ad parcitatem quam nonnulli per ſe ſufficientiam vocant, duo agenda ſunt, primo quid ſit, ſecundo quomodo eſt pars potentialis temperantiæ.

Quantum ad primum aduerte, ꝙ ſicut modeſtia dicit decentiam & decorē quendam in verbis & actis, & geſtis, & nutibus & motibus corporis, ſic parcitas dicit decentiam & ſufficientiam laudabilem in exteriori cultu & apparatu & ornatu corporis ac domus, & familię, & ſic diffinitur, parcitas eſt virtus, qua contentatur homo in cultu & apparatu opportunis & decentibus ad bene & honeſte viuere. pro cuius notitia aduerte ꝙ in apparatu & cultu corporis ac domus & familiæ cōtingit eſſe exceſſus & defectus & mediocritas. Exceſſus quidem tribus modis, primo quantum ad ſtatum & conſuetudines hominum & patriæ in qua & cū quibus viuit, ut ſi Romæ ciues vtuntur tali vel tali habitu talis coloris vel pretii, uel figuræ, & aliquis exiſtens ciuis Romanus ac viuens Romæ, non vult aliis conformari, ſed excellere. Hoc vtiq; vitioſum eſt, quoniam vt inquit diuus Aug. in libro tertio confeſſionum. Quæ contra mores hominum ſunt, flagitia pro morum diuerſitate vitanda ſunt vt pactum inter ſe ciuitatis & gentis conſuetudine vel lege firmatum nullius ciuis aut peregrini libidine violetur. Turpis eſt enim omnis pars, vniuerſo ſuo non congruens, ſecūdo quantū ad affectū gloriæ. Sunt.n.q̄ plures qui ſuperfluo apparatu & nitore veſtitum, vanam ſibi gloriam affectant, vt huius mundi diuites & curiales. Et ꝙ his exceſſus culpa ſit, propter mundi gloriam declarat diuus Gre. loquens in Omelia diuitis epulantis, vbi inquit. Sunt nōnulli qui cultum ſubtilium pretioſarumq; veſtium peccatum eſſe non putant.

Quod

Quod ſi culpa non,eſſet nequaquam ſermo Dei tam vi
gilanter exprimeret, ꝙ diues qui torquebatur in inferno,
byſſo & purpura indutus fuiſſet. Nemo quippe veſtimenta
præcipua,ideſt ſtatum ſuum excedentia,niſi ad inanē glo-
riam quærit. Tertio propter corporis molliciē & delicias.
De his inquit Seruator Matthęi ca.11. Ecce qui mollibus
veſtiūtur in domibus Regū ſunt.Defectus aūt duobus mo
dis contingit,primo ex inertia & torpore, vt qui adeo ne-
gligunt ſeipſos & ſuos ꝙ non curāt vtrum veſtitus & orna
tus corporis ſit mūdus aut ſordidus, integer aut laceratus.
Iſti appellātur miſeri,& ſordidi molles,de quibus diximus
in ſeptimo ethicorum ꝙ adeo torpent, ꝙ laborant in ele-
uandis veſtibus, dū per lutuoſam viā incedunt. Iſti ſunt pi
gri de quibus dicitur prouerbiorum capit.21. Deſideria
occidunt pigrū,noluerunt.n.quicquā manus eius operari.
Secundo ex hypocriſi.Sunt.n.aliqui,qui ſicut per abſtinen
tiam,ſic per vilitatem veſtitus vltra ſui ſtatus decentiā affe
ctant laudari atq; pro ſanctis haberi.De his intendit diuus
Aug. in ſermone domini in monte,cum ait. Non in ſolo
rerum corporearum nitore atq; pompa, ſed etiam in ipſis
ſordibus & lutoſis eſſe poteſt iactantia, & eo periculoſior,
quo ſub nomine dinidi cultus decipis. Inter exceſſum aūt
& defectum mediat mediocritas, nam dicimus parcitatem
ſiue ſufficientiam,qua contentatur homo decentibus & op
portunis ſtatui ſuo. Hic eſt habitus chriſtianæ parcitatis,
de quo intendit Paulus primæ ad Tim.ca.6. cum dici. Eſt
autem quæſtus magnus pietas cum ſufficientia. Nihil enī
intulimus in hunc mundum, haud dubium,quia nec aufer
re quid poſſumus.Habentes autem alimenta, & quibus te
gamur;his contenti ſumus.

Quantū ad ſecundū aduerte ꝙ vt diximus de modeſtia,
ꝙ eſt pars potentialis temperantiæ non propter materiam
circa quā, ſed propter conſimilem modū,nam ſicut tempe
rantia eſt regulatiua turpiū concupiſcentiarū,& manſuetu
do irę,& modeſtia ſermonis & geſtuū & motus corporis,
ſic parcitas eſt regulatiua cultus & apparatus exterioris in
ter excedentiā & defectum. Hac de cauſa ponitur pars po-
tentialis temperantiæ. Sed

Sed aduerte ꝙ vti viliori cultu in veſtibus & aliis, licet quando ſit ex hypocriſi vitium & ſuperſtitio ſit, quoniam declinat a medio & ſecundũ rẽ & ſm rõnem rectam, tamẽ ſi fiat rõne humilitatis, & pœnitentiæ ſicut conſuetum eſt apud ſolitarios Anachoretas, & religioſos pauperes gratia exẽpli, & antiquitus apud prophetas, ſicut legimus de Helia & Heliſęo in libro quarto Regum, & de Ioanne Baptiſta vt legimus Matthæi cap.3. ꝙ erat indutus veſtimento de pilis camelorũ, non eſt vitiũ ſed laudabile, quoniã & ſi declinant ad extremũ per defectum ſm rẽ, tamen nõ declinant à medio ſm rectã rõnẽ, ſicut ẽt diximus ſupra de magnanimitate & de virginitate. Hæc de parcitate dicta ſint.

DE SIMPLICITATE.

QVANTVM ad ſimplicitatem quam aliqui vocant moderationem, ſufficit videre quid ſit, quo viſo conſtabit quomodo eſt tẽperantiæ pars potentialis. Tu igitur aduerte ꝙ ſimplicitas eſt habitus moderatiuus ſollicitudinis qua anxiatur homo in procurandis ſibi bonis exterioribus neceſſariis ad victum & ueſtitum. Nã in hac ſollicitudine õctingit eſſe exceſſus & defectus & medium. excedit quidẽ ille qui nil aliud curat niſi de his, ita ꝙ poſt ponit bona animæ & corporis vt his ſolis intẽdat vt faciũt auari. Præterea ille excedit, qui irrationabile ſtudiũ ponit in tẽporalibus acquirendis ponens finẽ ſuũ in illis, & quærens vltra neceſſitatẽ vel ſufficientiã vitæ. Hæc ſollicitudo eſt mala, & prohibetur a Seruatore, Matthęi cap.6. Nolite ſolliciti eſſe dicẽtes quid mãducabimus aut quid bibemus, aut cooperimur. Deficit aũt ille, qui quærere & laborare negligit, ſuadens ſibi neceſſaria vitæ prouidẽda ſibi a Deo. Iſti ſunt deſides & pigri, de quibus dicitur prouerb. ca.21. Omnis piger ſemper in egeſtate erit: mediũ aũt tenet qui ſm ꝙ decet ſtudet in quærẽdis ſibi ad ſufficientiã vitæ bonis labore exercitio & ſtudio ſiue officio laudabili, & habitus quo quis tenet hoc mediũ dicitur ſimplicitas, quę eſt pars potentialis tẽperantiæ, quoniam ſicut illa moderatur

concupiſcentias vehementes & turpes, ſic iſta moderatur inordinatam ſollicitudinem erga temporalia acquirenda. Hæc de ſimplicitate ut eſt pas potentialis temperantię dicta ſint.

Dixi vt eſt pars potentialis temperantiæ.ſ.refrenatiua immoderatæ ſollicitudinis in acquirendis & prouidendis tēporalibus pro ſufficientia vitę iuxta ſtatum qualitatemq; perſonarū. Nā in ſciptura ſacra, & apud ſacros doctores ſu mi conſueuit ſimplicitas, ut eſt habitus, quo quis ſe præſeruat ne decipiat, & ne decipiatur, & opponitur doloſitati ac fraudulentiæ, & hæc eſt quæ eſt adiuncta prudentiæ. Nā hanc cōmendat Seruator Matt. ca. 10. dicens, Eſtote ergo prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ. Nā ſi ſimplicitas ſit ſeparata a prudentia non laudabis eſt, imo ruditas & ineptia reputatur. Vnde diuus Hiero. ſuper Oſee inquit, prudentia abſq; ſimplicitate malitia eſt, & ſimplicitas abſq; ratione ſtultitia nominatˉ. Hæc in tota ſcriptura commendatur quotiens eſt ſermo de ea. Laudatur Iob c. 1. quoniam vir ſimplex & rectus & recedēs a malo. Hæc in prouerb. lib. ſępiſſime & eminenter laudatur vt. c. 9. Simplices permanebunt in terra. &. c. 1. Qui ambulat ſimpliciter ambulat confidenter, & c. 20. Simplicitas iuſtorum diriget eos & c. 28. Melior eſt pauper ambulās in ſimplicitate ſua, q̄ diues in ſuis itineribus. De hac inquit diuus Gregor. in lib. 12. moralium dicens. Nihil eſt fęlicius corde ſimplici, quia innocentiam erga alios perhibet. Nihil eſt quod pati al[illegible]iis formidet. Habet. n. quaſi arcem quādam, ſimplicitatem ſuam, nec ſuſpectus eſt pati quod ſe feciſſe non meminit. At cōtra mens praua ſemper in laboribus eſt, quia aut molitur mala quę inferat, aut metuit ne ſibi hæc ab aliis inferantur. Hęc de ſimplicitate dicta ſint. Et hic terminatur conſideratio de partibus integralibus & ſubiectiuis & potentialibus temperantiæ.

Caput quintum.

IN cap. 5. agendum eſt de vitiis oppoſitis partibus temperātiæ. & quidē verecūdiæ opponitur in verecūdia, honeſtati inhoneſtas, & abſtinētiæ gula, & ſobrietati ebrietas,

tas,pudicitię impudicitia,caſtitati luxuria,continentiæ in continentia,humilitati ſuperbia, manſuetudini iracundia, clementiæ crudelitas, modeſtiæ incompoſitio, parcitati luxus, ſimplicitati anxietas. Verum quia prædicta oppoſita ſe habent ad bonos habitus morales quibus opponuntur, vt priuatio ad habitum,& habita cognitione de habitu,cognoſcitur & ipſa priuatio per habitum, ut cognito viſu ſcitur quid ſit cæcitas,& per vitam cognoſco mortẽ,ideo circa huiuſmodi oppoſita pertractanda non multum immorabimur,&præcipue quoniam in tertia parte huius operis intendimus loqui de ſeptem vitiis capitalibus, ſub quibus prædicta oppoſita continentur, & tunc erit ſermo de vno quoque cum pertractabimus de vitio capitali ſub quo, vel ad quod reducit. Verbi gratia in Tract.de luxuria, erit ſermo de inuerecũdia,de inhoneſtate,de impudicitia,de incõtinentia. In Trac. de gula erit ſermo de crapula, quæ proprie opponitur abſtinentiæ,& de ebrietate. In Trac.de ſuperbia, erit ſermo de omnibus oppoſitis humilitati. In Tract.de ira erit ſermo de iracũdia & crudelitate.In Trac. de auaritia erit ſermo de luxu & anxietate. Hic igitur terminatur ſecunda pars moralis philoſophiæ diuinæ atque chriſtianæ,aſpirante diuino lumine,a quo illuminati ſunt ſedentes in tenebris & vmbra mortis, ut affectus ſuos dirigerẽt in viam ęterne beatitudinis, quam huius mundi ſapientes ignorarunt excepto Platone, qui propinquius ad eam acceſſiſſe viſus eſt,vt docuimus in diſpoſitione ſuę moralis philoſophiæ,tractatu ſeptimo, ut videre poteris.

Finis Secundæ Partis.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

1.005.544